

Türkiye'de Çocuk Adalet Siteminin Yönetimi

**TÜRKİYE'DEKİ ÇOCUK ADALET SİSTEMİNİN
YÖNETİMİ VE YAŞ AYRIMCILIĞINA
İLİŞKİN PARADİGMANIN İNCELENMESİ
(LİTERATÜR TARAMASI)**
DUYGU ÖKTEM

**ÇOCUK ADALET SİSTEMİ ODAĞINDA KANUNLA
İHTİLAFA HALİNDEKİ ÇOCUKLARIN DURUMU
(ARAŞTIRMA RAPORU)**
DOÇ.DR YÜKSEL BAYKARA ACAR, EMRAH
KIRIMSOY, ESİN KOMAN, DİLEK KARAGÖZ

**CEZA YARGILAMASINA DAHİL OLAN
ÇOCUKLARA HAKLARI ÇERÇEVESİNDEN BAKIŞ
(ARAŞTIRMA RAPORU)**
DİLEK KUMCU, ÖZEN KAYA

Kingdom of the Netherlands

Kingdom of the Netherlands

TÜRKİYE’DE ÇOCUK ADALET SİSTEMİNİN YÖNETİMİ

**TÜRKİYE’DEKİ ÇOCUK ADALET SİSTEMİNİN YÖNETİMİ VE YAŞ AYRIMCILIĞINA
İLİŞKİN PARADİGMANIN İNCELENMESİ (LİTERATÜR TARAMASI)**
DUYGU ÖKTEM

**ÇOCUK ADALET SİSTEMİ ODAĞINDA KANUNLA İHTİLAF HALİNDEKİ
ÇOCUKLARIN DURUMU (ARAŞTIRMA RAPORU)**
DOÇ.DR YÜKSEL BAYKARA ACAR, EMRAH KIRIMSOY, ESİN KOMAN, DİLEK KARAGÖZ

**CEZA YARGILAMASINA DAHİL OLAN ÇOCUKLARA
HAKLARI ÇERÇEVESİNDEN BAKIŞ (ARAŞTIRMA RAPORU)**
DİLEK KUMCU , ÖZEN KAYA

ANKARA - MART 2012

TÜRKİYE’DE ÇOCUK ADALET SİSTEMİNİN YÖNETİMİ

**Türkiye’deki Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi ve Yaş Ayrımcılığına İlişkin Paradigmanın İncelenmesi
(Literatür Taraması)**

Duygu Öktem

Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu (Araştırma Raporu)

Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar, Emrah Kırımsoy, Esin Koman, Dilek Karagöz

Ceza Yargılamasına Dahil Olan Çocuklara Hakları Çerçevesinden Bakış (Araştırma Raporu)

Dilek Kumcu, Özen Kaya

İHOP

TUNUS CADDESİ 87/8

KAVAKLIDERE ANKARA

T. +90 312 468 8460

F. +90 312 468 9253

www.ihop.org.tr

e-posta: ihop@ihop.org.tr

Uluslararası Çocuk Merkezi

Bilkent Üniversitesi, Kütüphane Binası, 06800 Bilkent / Ankara

T. +90 312 290 23 66

F. +90 312 266 46 78

www.icc.org.tr

e-posta: icc@icc.org.tr

Basım Yeri: Algı Tanıtım

Dr. Mediha Eldem Sk. No:56/3 Kızılay - ANKARA

T. +90 312 434 25 00

F. +90 312 434 25 21

Baskı Adedi: 1000

ISBN: 978-975-01033-8-4

Bu yayının Hollanda Büyükelçiliğinin mali desteğiyle, İnsan Hakları Ortak Platformu için Kapasite Geliştirme Derneği tarafından bastırılmıştır. Bu yayının içeriği İnsan Hakları Ortak Platformu ve Uluslararası Çocuk Merkezinin sorumluluğundadır ve ifade edilen görüşler sadece yazarlara ait olup hiçbir suretle Hollanda Büyükelçiliğinin görüşleri şeklinde yansıtılamaz.

İçindekiler

SUNUŞ

iii

BÖLÜM 1

Türkiye'deki Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi ve Yaş Ayrımcılığına İlişkin Paradigmanın İncelenmesi	1
Yöntem	3
Giriş	4
Nasıl bir adalet?	4
Çocuk Kavramına Genel Bir Bakış	5
Aile ve Çocuk	6
Çocuk Yoksulluğu	8
Eğitim Sistemi ve Çocuk	11
Çocuk Suçluluğu	13
Sonuç	17
Kaynakça	19

BÖLÜM 2

Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu	21
Özet	23
1. Giriş	25
1.1. Araştırma Problemi	26
1.2. Araştırmanın Amacı	29
1.3. Sınırlılıklar	30
1.4. Tanımlar	30
2. Araştırmanın Yöntemi	30
2.1. Araştırma Modeli	30
2.2. Veri Toplama Araçları, Araştırma Grupları ve Veri Toplama Süreci	30
3. Bulgular ve Tartışma	33
3.1. Kanunla İhtilafa Düşmüş Çocuklar	34
3.2. İnfaz Koruma Memurları	39
3.3. Psiko-Sosyal Servis Görevlileri	53
3.4. Hak Temelli Sivil Toplum Örgütleri Temsilcileri	65
3.5. Genel Sonuç ve Tartışma	86
Öneriler	88
Kaynakça ..	90
EK 1. Aydınlatılmış Onam Metni	91
EK 2. Derinlemesine Görüşme Formu	92
EK 3. Odak Grup Çalışması Bilgi Formları	96
EK 4. Odak Grup Çalışması Formları	98

BÖLÜM 3

Ceza Yargılamasına Dahil Olan Çocuklara Hakları Çerçevesine Bakış	101
Yönetici Özeti.....	103
Giriş	105
Araştırmanın Yöntemi	106
Bulgular	106
1. Soruşturma Evresinin Değerlendirilmesi	116
1.1. İlk İşlemler	116
1.2. İfadelerin Alınması.....	117
1.3. Dosyalarda Konu Edilen/ Yer Alan Çocukların Haklarının Açıklanması.....	119
1.4. Soruşturmanın Sona Ermesi.....	121
2. Kovuşturma evresinin Değerlendirilmesi.....	122
2.1. Ailenin Katılımı	122
2.2. Uygun Mahkeme	123
2.3. Duruşma.....	124
2.4. Yaptırım.....	128
2.5. Makul Sürede Tamamlanma	130
3. Değerlendirme.....	130
3.1. Ayrım Gözetmeme	130
3.2. Çocuğun Yüksek Yararı.....	132
3.3. Sözleşmedeki Hakların Yaşama Geçirilmesi	135
3.4. Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı	135
3.5. Çocuğun Görüşlerine Saygı.....	136
4. Sonuç ve Öneriler	138
Ekler.....	142
Ek 1. Ceza Yargılamasına Dahil Olan Çocuklara Hakları Çerçevesinden Bakış Raporunda yer alan iç hukuk normlarının tam metinleri	142
Ek 2. Değerlendirme Soruları.....	164
Ek 3. Kontrol Listesi	167

SUNUŞ

Çocuğun adalet mekanizması içinde sadece bir konu değil de bir hak öznesi olarak yer alabileceği, çocukların haklarını onlara teslim eden bir hukuk ve dolayısıyla adalet sisteminin gerekliliği, sadece çocukların gelecek olmasından dolayı değil, onların yaşam ortağımız olmasından dolayı da açıktır. Herkes için adalet arayışı, herkesin ayrımsız bir bütün olmadığını, farklılıkların var olduğunu ve her farkın kendine özgü koşulları olduğunu kabul eden bir adalet anlayışıdır. Herkes için adalet anlayışı, her türlü özgünlüğün ve farkın soyut bir herkes kavramı altında adaletsizliğe uğramasını engelleyecek bir bakış açısına yerleşmelidir. Bu tür bir bakış açısından çocuklar için adaleti nasıl tesis edeceğimiz sorusu, öncelikle hem çocukluğu hem de adaleti yeniden tanımlamayı gerektirir. Çünkü geleneksel ve yaygın hukuk ve adalet anlayışları içinde çocukluk yetişkin olmama kavramına referansla, bir eksiklik, tamamlanmamışlık hali olarak kabul edildiğinden, bir olumlama çerçevesinde değil, tam tersine bir olumsuzluk olarak, yetişkin olmayan olarak görülmüştür. Hukukun öznesi olma yetkisini yetişkinlik haline atfeden bu tür bakış açıları içinde çocuk görünmez kılınmıştır. Çocuğun görülmesinin tek yolu, onu görünür kılacak olan, onun kendi başına otonom bir tanıma sahip olduğunu kabul eden bir adalet anlayışına dayanılmasıdır. O halde, çocuğun bir hak öznesi olarak tarif edileceği bir adalet sistemi için; çocuğu hukukun konusu değil, hukukun öznesi kılacak, dolayısıyla da onu otonom bir kişi yapacak olan bir adalet anlayışı için, öncelikle çocuğu düşünme tarzında bir paradigma değişikliği gereklidir. Bu türden bir değişikliğin adalet anlayışında da paradigmatik bir dönüşüme yol açacağı açıktır.

Paradigma her türlü bilgi ve kuralın kendisine referansla ortaya konulduğu, dolayısıyla her bir tanımın kendisi içine yerleştirildiğinde anlam kazandığı bir düşünme kalıbına, düşünme tarzına, yani zihniyete işaret eden bir kavramdır. Paradigma, hem bir düşünme biçimi hem de aslında düşünmeyi biçimlendiren bir kalıptır. Çocuklar için adaleti sağlayacak bir paradigma değişikliği talep etmek, o halde, doğrudan çocuğu adaletsizliğe mahkûm eden, onu görünmez kılan düşünme biçimimizi değiştirmeyi ya da böyle düşünmemize yol açan düşünme kalıplarını ortadan kaldırmayı talep etmektir. Bu tür bir talep, çocuğa atfedilen değer ve anlamların değiştirilmesi talebidir.

Çocuk Haklarına dair Sözleşme’de (ÇHS) 18 yaş altı her bireyin çocuk olarak tanımlanmasının amacı, koruyucu bir hüküm yaratmaktır. Çocukların korunmasını güvence altına almak için yaşa dayalı yasal ve toplumsal özel muamele gereklidir. Ancak, çoğunlukla, çocukların yaşı ve yetişkinlere göre daha az deneyim sahibi oldukları inancı, çocukların haklarını

dan yaralanmalarını engellemek için gerekçe olmaktadır. Bu bakış açısı ve inancın bir yansıması olarak değersizleştirilen çocuklar adil olmayan muamele ve pek çok konuda toplumsal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Çocukluğu kendine özgü nitelikleri olan özel bir var oluş tarzı olarak görmeyen; çocukluğu geçici, arızı bir durum olarak, bir eksiklik hali olarak gören, bu nedenle de esasında daha baştan çocuğa yönelik ayrımcı, dışlayıcı bir bakış açısına dayanan düşünme, değer sistemlerinde çocuk bir kişi, otonom bir birey olarak kabul edilmez. Bunun sonucunda da çocuk kendi başına değer taşıyan bir insansal var oluş olarak görülmez. Eğer kendi başına bir değer değilse, onun değeri kendisi dışında neredeyse varlığının bağlı olduğu aile, okul vb. yapılardan gelir. Çocuğun sadece bir kurum ya da yapının ögesi olarak muhatap alınmasına yol açan bu bakış açısından çocuk, kendi başına bir değer taşımadığından, bir hakkın da taşıyıcısı olamaz; çocuk olsa olsa belirli bir gelecekte, yetişkin olduğunda sahip olacağı muhtemel hak ve değerleri taşıması için biçimlendirilecek bir toplumsal nesne olarak önemlidir.

Çocuğu nesneleştiren, dolayısıyla da onu neredeyse bir malzemeye indirgeyen bakış açılarının sonucunda toplum ve hukuk çocukla ilişkiyi, saygı, değerini kabul etme, muhatap alma kavramlarından hareketle değil, en iyi ihtimalle, sevgi, koruma, iyiliğini gözetme gibi, onun yerine düşünme, onun yerine karar vermeyi sağlayan kavramlardan hareketle kurar. Böylece de çocuk, gerçekte adalet arayışının kapsamına bile giremeyecek bir konuma hapsedilerek, yetişkinlerin adaletinin mahkumu haline gelir. Çocuğun bu mahkumiyetten kurtulmasının tek yolu, onun özgürlüğünün ona geri verilmesidir. Bunun için de çocuk her şeyden önce kendi başına bir değer ve hak taşıyıcısı olarak ve bu değer ve hakkı gerçekleştirme özgürlüğüne eşit olarak sahip bir özel var oluş tarzı olarak görülmelidir.

Çocukluk, arızı bir durum değil, aslında dünyaya katılan bir yeniye, bir başlangıca işaret eden bir durumdur. Her çocuk yeni bir başlangıçtır. Bu nedenle çocuk bir eskinin sürekliliğini sağlayacak, değişmezliğin kalıcılığının taşıyıcısı olacak, biçimlendirilecek bir nesne, malzeme değil, tam tersine toplumsal hareketin, değişimin, dinamizmin kendisi sayesinde mümkün olduğu bir yenilenmenin temsilcisidir. Bu tür nitelik çocuk olmanın değerinin de açığa vurulduğu noktadır. Çocuk, bir yeni başlangıç olarak, kendi yenisini gerçekleştirme imkanına sahip olduğunda, yani çocukluk yetişkinlikten özgürleştiğinde, toplumsal dinamizm mümkün olur. Bunun için her bir çocuk bir imkanı temsil eder ve bu imkanın gerçekleşmesi, çocuğun kendi potansiyellerini açığa vurma gücüne sahip olmasına bağlıdır. Çocuğun özgürlüğünden anlaşılması gereken şey de budur; çocuk olma hakkına ve bu hakkın içerdiği tüm edimleri gerçekleştirme gücüne sahip olma. Çocuğun özgür-

leşmesi, yani onun potansiyellerini gerçekleştirme güç ve fırsatına sahip olması için öncelikle çocuk tanımı içine giren var oluş tarzlarının çoğulluğunun, yani çocuğun değil çocukların var olduğunun kabul edilmesi ve her çocuğun çocukluğun özgün koşulları altında farklı özgünlüklere sahip olduğunun fark edilmesi gereklidir. Bu, güç ve fırsatlar bakımından çocuklar arası fark olduğunu, çocuğun özgürleşmesi için bu farkın kabul edilerek, çocuklar arası bir eşitliği sağlayacak mekanizmalar yaratılması gerektiğini görmeyi şart koşar. Ters durumda, çocukları görmeyen, bir soyut çocuk tanımı lehine çocuklar arasında ayrımcı, dışlayıcı, görmezden gelici olan, dolayısıyla da adil olmayan bir çocuk bakış açısı ortaya çıkar. Çocuğun en yüksek iyiliğini gözetken bir bakış açısı için, çocukların var olduğunu görmek gerekir.

Çocukların yüksek yararı, iyiliğinin tespiti, nasıl bir yetişkin yaratılacağı sorusundan hareketle çocuğun nasıl biçimlendirileceği meselesi olarak görüldüğünde, ortadan kaldırılacak olan şeyin kendisi çocukluk ve çocuktur. Çocuğun varlığı kabul edilerek işe başlandığında, onun henüz yetişkin olmayan olarak değil, kendine özgü değer ve ilgileri olan bir kişi olarak var olduğu da görülecektir. Bu, çocuğun yüksek yararının, çocuğun sözü ve ilgisinde aranması gerektiği sonucuna götürür. Çocuklar, kendi iyilerini, kendi ilgilerini kendilerini açığa vurma gücüne, fırsatına sahip olduklarında, özgür olduklarında çocuğun en yüksek yararı keşfedilebilir, tanımlanabilir olur. Daha önemlisi bu en yüksek yarar bizzat çocuğun çocuk olarak kabul edilmesinde aranmalıdır.

Çoğu çocuk adalet sistemi uygulamaları, çocuğun en yüksek yararını gözetecek şekilde işlememekte; başlangıç amacı çocuğun en yüksek yararı olsa da, sonuçta çocuk hakları açısından ciddi ihlaller ortaya çıkabilmektedir. Çocukların yüksek yararına ve refahına odaklanmış sistemler dahi yargı sürecinde çocuk olma kavramını göz ardı ederek çocuğun çocukluğunu koruma sorumluluğuna ilişkin temel güvenceleri yadsıyabilmekte, çocuğa her türlü müdahaleye izin verebilmekte, çocuk suçluluğuna birincil cevap olarak özgürlükten yoksun bırakmayı kullanabilmekte ve böylelikle çocuk haklarını ihlal edebilmektedir. Oysa çocuk suça maruz kaldığı ya da eylemlerinde suç unsuru olduğu durumda da çocuk olma niteliğinden soyutlanmamalı, tersine onun yeniden çocuk olma değerini taşıma gücüne kavuşturacak önlem ve destekleme mekanizmalarına odaklanılmalıdır.

2008 yılından bu yana çocuk adalet sistemi ile ilgili olarak çocuk hakları için uğraş veren hak temelli örgütler ve meslek örgütleri ile dayanışma içerisinde çalışmalarını sürdüren ve bu alandaki sorunların ancak köklü bir zihniyet değişikliği, sistematik ve yapısal dönüşümle görünür kılınabileceğini, tartışılabileceğini ve çözüme kavuşturulabileceğini öngören İnsan Hakları Ortak Platformu ve Uluslararası Çocuk

Merkezi, çocuk hakları alanındaki zihniyet değişimine katkıda bulunmak için “Çocuklar için Adalet: Bir Paradigma Değişikliğine Doğru” adlı bir çalışma başlatmıştır. Bu çalışma kapsamında, öncelikle “çocuk” ve “adalet” kavramları tartışmayı amaçlayan üç araştırma yürütülmüştür.

Sonuçları bu kitapta toplanan araştırmaların ilki, Türkiye’deki Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi ve Yaş Ayrımcılığına İlişkin Paradigmanın İncelenmesi (Literatür Taraması), çocuğa yönelik ve çocukla ilgili olarak hazırlanmış çalışma, eser ve incelemelere bakmakta ve buradan yola çıkarak, çocukların nasıl bir paradigmanın içine doğduklarını ve her birimizin nasıl bir paradigma içinde yaşadığımızı tartışmaktadır. Çocuğun bir çocuk olarak tanımdan yoksun olduğunu ortaya koyan literatür çalışması, paradigmanın kendisini nasıl ifade ettiğini ve neden acil paradigma değişikliğine ihtiyaç duyduğumuzu açıklıkla gösteriyor. Çocuk, Türkiye’deki tüm kurumsal yapılarda ailenin ve eğitimin bir parçası olarak görülüyor ve bunun dışında bir tanıma sahip değil. Çocuğu, doğumundan itibaren ayrı bir birey olarak düşünmemek, çocuğu hak öznesi bir birey olarak görmemek sadece ahlaken değil, hukuksal prosedürlerin işlemesi bakımından da çocuk açısından adaletsizliğe yol açıyor. Öte yandan, çocuğun aileden bağımsız var oluşunun tanınmadığı bu prosedürel yapıda, bizzat bu görünmezliğin kendisi değerli addediliyor. Hâlbuki kendi dünyasının kurucusu olmak bakımından, her çocuk yeni bir başlangıçtır. Çocuğu bir kişi olarak görmenin tek yolu, onun dünyayı değiştirme ve hatta kendi dünyasını kurma hakkıyla ve gücüyle doğduğunu bilmekten, söylemekten ve bunu her yerde, her biçimde benimseyerek uygulamaktan geçmektedir. Bu araştırma çocuklar için adaleti sağlamak için neyle kavgaya edeceğimizi, adalet meselesinin salt hukuksal bir konu olmadığını, her türlü insani edimle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bir toplumun kurumlarına, diline, alışkanlıklarına, kültürüne yerleşmiş adaletsizliklerini ayıklamak, öncelikle toplumun bu adaletsizliklerle yaralanan, körelen vicdanını uyandırmakla mümkündür; vicdanların uyanması ise ancak vicdanların gözünün açılmasıyla, adaletsizliği görebilir olmasıyla mümkündür.

Özne olarak tanımlanmayan çocuğun toplum içerisinde etkin bir varlık olduğunu hepimiz biliyoruz, deneyimliyoruz; ancak bu gerçeği görmezden geliyoruz. Biz çocuğun kendi dünyasını kurması için ona bir alan yaratmıyoruz; böyle bir dünyanın imkânlarını aramıyoruz. Çocuk bir şekilde bunun etkilerini taşıyarak hayatına devam ediyor ve bu etkinlik, günümüzde toplumsal sorun olarak gördüğümüz ve çözüm önerileri aradığımız, çocuğun bekası adına önlemeye çalıştığımız tüm sorunları bize gösteriyor. Yani, çocuk zaten etkin bir özne; ama kendi etkin dünyasını kurabileceğini düşünmediğimiz için, etkinliğini bize farklı biçimlerde gösteriyor. Kendi dö-

nüşürken dünyayı da farklı şekillerde dönüştürüyor. Bu dönüşümün nasıl olacağı bütünüyle bizim benimseneceğimiz ve uygulayacağımız adalet tanımına bağlıdır. Çocukların sırf çocuk oldukları için maruz kaldıkları adaletsizlik, uluslararası literatürde yaş ayrımcılığı olarak ifade edilmektedir. Bu adaletsizliğin giderilmesi ancak çocuğa yönelik yeni bir bakış açısının benimsenmesiyle mümkün olabilir. Bunun için, yasalarda yaş ayrımcılığının tanımlanması ve çocuğu özne olarak tanıyan bir adalet anlayışı ve uygulamalarının hukukun içerisinde yer alması gerekmektedir.

Çocuğu özne olarak tanıyan ve onu kişi olmanın içerdiği tüm değerlerle saygı temelli bir muhataplık hakkına sahip bir varlık olarak gören bir adalet anlayışı ile kastedilen sadece hukuka uygunluk anlamında bir adalet değildir. Aynı zamanda bireyin iyisini her türlü normun adilliğinin ölçütü kılma anlamında ahlaksal bir ilke olarak adalettir. Bu, bireyin kendi başına eşit değer taşıyıcısı olarak kabul edilme hakkının, aslında hukukun ahlaksal temeli olması anlamına gelir. Herhangi bir özel var oluş tarzını yok sayan, görmezden gelen, ikincilleştiren ya da değersizleştiren bir bakış açısı hukuka uygun olduğu durumlarda bile (otoriter ve tek biçimci devletlerin hukukunun da olduğunu biliyoruz) ahlaksal olarak kötüdür. Çünkü bir değeri değer olarak tanımama esasında değeri ortadan kaldırmaktır ki, değerlerin olmadığı bir yaşam modeli hukuksal olabilir ama orada yaşayanlar insan olma onurunu taşımayan otomatlara dönüşmüşlerdir. İnsan olmanın ayırt edici özelliği onun değer üreten bir varlık olması olduğuna göre, iyi ve kötünün sadece emir formundaki bir yasa tarafından belirlendiği yerde, insanın değer üretme kapasitesi, dolayısıyla insan olma onuru reddedilmiştir. O halde, çocuk sadece toplum, aile vb. için değer değildir; bu anlamda daha çok bir fayda anlamında değerdir. Oysa çocuk kendinde ve kendisi için bir değerdir ve o da değer üretir. Çocuk olmanın değeri, çocuk olmanın onurlu, değerli bir var olma tarzı olarak kabulünde açığa vurulabilir. Çocuğu değerli kılmak, onun kendi onurunu kabul etmek, bu onura saygı göstermekle mümkündür.

Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu (Araştırma Raporu) başlıklı ikinci araştırmanın ilk aşamasında, çocuk adalet sistemi içindeki çocukların hayatlarında olup bitenleri kendi dilleriyle anlatmalarını; yaşadıklarını kendi sözcükleriyle görünür kılmalarını sağlamayı amaçladık. Araştırmanın ikinci aşamasında, kolluk güçlerinden adli tıbbı, mahkemeye ve kapalı kurumlara kadar, hem yetişkinler hem de çocuklar için karmaşık süreçleri içinde barındıran devasa adalet sisteminin içinde belirli bir istasyonda çocuklarla birebir çalışan iki meslek grubunun (infaz koruma memurları ve psiko-sosyal yardım servisi uzmanları) bu sistemin içinde gördüklerini, yaşadıklarını yine kendi dilleriyle ortaya koymaları amaçlandı. Bu çalışma

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün izniyle yürütüldü. Araştırmanın üçüncü kısmında, adalet sistemi içinde çalışan hak temelli sivil toplum örgütleriyle bir araya gelip onların bütün bu süreçleri nasıl değerlendirdiklerini derlemeye çalıştık. Araştırma devam ederken tespit edilen hak ihlalleri, bir rapor halinde Adalet Bakanlığına iletilti.

İslah etmek ya da korumak için çocuklarımızı gönderdiğimiz kurumlarımızın bir gerçeği var. Bu kurumları denetleme gücüne sahip kişilerin bile şikâyet ettiği ya da karşısında çaresizliğini dile getirdiği bu gerçeği değiştirmek için bir şey yapmaya bu kurumlarda kalan çocukları dinlemekle başlayabiliriz. Her çocuğu bir birey olarak kabul edip bu hayatta yenden nasıl bir yer bulabileceğini onun fikirlerini temel alarak geliştirebilir, potansiyellerini ortaya çıkarması ve kendi kararlarını yaşama geçirebilmesi için ona yardımcı olacak destek mekanizmalarını sunabiliriz.

Çocuğu koruyacak, kollayacak, onu kendi potansiyellerini açığa vurabilme gücüyle donatacak, onu güçlendirecek bir adalet sistemi öncelikle çocuğu gerçek bir muhatap olarak kabul etmelidir. Bu muhataplık olmazsa çocuk bağımsız bir birey, kişi olmaz. Bunun için de çocuğu dinlemek gerekir. Çocuğu dinlemek, onun bir hak taşıyıcısı olduğunu, kendi ilgi ve ihtiyaçlarının farkında olduğunu kabul etmek demektir. Çocuğu dinlemek gerçekte adil bir müşterek yaşamın örgütlenmesi için toplumun ve kamunun sorumluluğudur. Çünkü çocuğa karşı onun iyisini gözetme sorumluluğumuz onun adına konuşmak, onun adına karar vermek şeklindeki çocuğu kişisizleştirecek bir sahiplenme değil; tam tersine çocuğun kendi sözünü söyleme imkânını elde edebileceği bir ortamı sağlama sorumluluğudur. Çocuk sadece henüz gerçekleşmemiş bir potansiyel değil, aynı zamanda bir gerçektir. Bu gerçeği görmek için ona kulak vermek, sesini duymak gerekir. Çocuğun konuşmasını dinlemek, onun özgür bir birey olarak düşünme ve ifade özgürlüğünün de eşit taşıyıcısı olduğunu göstermek demektir.

Çocuk müşterek yaşam ortaklarımızdandır. O halde müşterek yaşamın daha iyi bir yaşam haline gelmesi için çocukların haklarını da onlara teslim eden ortak bir adalet ilkesine ihtiyacımız var. Bu, çocukların içinde bulunduğu her türlü adaletsiz koşulu ortadan kaldırmanın da müşterek meselemiz olması gerektiği anlamına gelir. Çocuklarımızı eğitim, bakım ya da suçtan uzak tutmak için teslim ettiğimiz kurumların denetlenmesinin sadece resmi denetim aygıtlarına bırakılamayacağı, tüm toplumun gözünün çocuklar üstünde olacağı şeklinde bir toplumsal denetimin daha önemli olduğu açıktır. Bu nedenle çocukların çocuk olmasını engelleyen, onları tüketen tüm sorunlar bir toplumsal işbirliği gerektirir. Kamu çocukları kapatarak, onları topluma da kapatıyorsa, toplum müşterek yaşamını korumak için çocukları görmeyen, onları toplumun dışında da

bırakmamanın mekanizmalarını yaratmaya kamuyu zorlamalıdır.

Kurumlarda kalanların yanında kurumlarda çalışanların tükenmişliğini de görüp hiçbir sorunu göz ardı etmeden, sorumluluk ve yükümlülüklerimizin temel önceliğinin çocuklar olduğunu hatırlayarak, hep birlikte çözüm üretebiliriz. Bu tür mekanizmalarda zihniyet değişikliğini sağlamak için farklı uygulamaları da görmek ve göstermek gerekir. Anlatıldığında bir rüya gibi gelen uygulama örnekleri böylelikle hayata geçirilebilir. Tüm bu süreçlere çocukla ilgili tüm yapıların, ailelerin, sivil toplumun katılımı sadece yol açıcı olmayacak, aynı zamanda çocuk müşterek yaşam ortağı kılınacaktır. Çocuğu topluma kazandırmanın en iyi yolu, onun topluma katılmasını sağlamaktır.

Ceza Yargılamasına Dahil Olan Çocuklara Hakları Çerçevesinden Bakış (Araştırma Raporu) başlıklı üçüncü araştırmada, söylem açısından terbiye edilmemiş bir alana; çocuk adalet sistemindeki çocuklarla ilgili dava dosyalarına baktık. Bu araştırma, çocukların yer aldığı farklı coğrafyalarda, farklı mahkemelerde, farklı suç tiplerini içeren on ceza hukuku dosyasında yapılan yargılamayı, çocuğun mevcudiyeti açısından yorumlamayı amaçladı. Bu kapsamda, ulusal hukuktaki emredici hükümler ile Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini esas alan iki perspektiften dava dosyalarının bir tür içerik çözümlemesi yapıldı.

Türkiye’de, çocuk adalet sistemi alanında 2000’li yıllardan başlayarak önemli adımlar atıldı; çocuklarla ilgili en temel kanunlardan başlayarak mevzuat büyük ölçüde yenilendi. Ancak bu alanda tespit edilen sorunlar mevcut mevzuatın dahi yeterince içselleştirilmediğini göstermektedir. Kolluk görevlilerinin, yargı görevlerinin keyfi uygulamalarına olanak tanıyan bir yasal çerçeve aslında adalet değil, adaletsizliğe yol açar. Yasaların hakları ilan etmesi, somut durumlarda hakların gözetilmesini garanti etmez. Bu, bizzat yasanın niteliğinden de kaynaklanabilir, yasanın uygulanması için gerekli mevzuatlardaki eksiklik ya da yanlışlıklardan da kaynaklanabilir. Örneğin bazı hükümlerin istisnasının olması (“gerekli görüldüğünde”, “zorunlu durumlarda”, vb), bu hükümlerin BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme’yi özümsemeyen meslek uzmanlarının elinde gerçekten keyfi uygulamalara dönüşmesine yol açmaktadır. Öncelikli olarak, bu keyfiyetin önlenmesi gerekmektedir. Bu keyfiyete yol açan şey aslında çocuğun yüksek yararı teriminin taşıdığı belirsizliktir. Çocuğun yüksek yararının ne olduğu, bu yararı tespit etme yetkisi verilen kişi ya da kişilerin kanaatine, inancına, ideolojisine vb. göre belirlenebilecek bir belirsizliğe bırakıldığında, ortadan kalkacak olan şey bizzat adaletin kendisidir. Oysa çocuğun yüksek yararını her bir bireysel durumda adalet ilkesine göre belirlenebilecek bir şekilde tanımlamak, bu keyfiyeti

ortadan kaldıracabileceği gibi, yine de ortaya çıkabilecek keyfiyet durumlarından hesap sorulabilecek bir zemin sağlar. Bunun için çocuğun yüksek yararını, çocuğun değer taşıyan bir hak öznesi olduğunu gösterecek bir şekilde tarif etmek gerekir. Çocuğun haklarını ihlal eden, onu değersizleştiren hiçbir yarar, çocuğun yararı olamaz.

Çocukların adalet mekanizması içinde de görünür olmasını sağlayabilmek için bu konuda bir zihniyet değişikliği yaratılması zorunludur ve var olan mevzuatın bu bakış açısıyla gözden geçirilmesi gerekir. Çocuğun maruz kaldığı fiiller ya da doğrudan kendi eylemleri nedeniyle ceza hukuku kapsamına girdiği düşünülmektedir. İşletilen süreçlerde, ilk elde suç kavramına dayanmadan, öncelikle bu fiilin ya da ortamın çocuğa odaklı olarak incelenmesini, çocuğun koşullarının göz önüne alınmasını sağlayacak mekanizmalar oluşturmak önemlidir. Çocuğun suçla karşılaştığı andan itibaren, bu süreçte yer alan tüm aktörlerin çocuğu kendi düşüncelerine ve kendi benliğine ait farkındalığı bulunan bir birey olarak görmeleri ve benimsemeleri, sorunun çözümü yönünde önemli bir adım olacaktır. Çocuk kendini ifade etmede, karar vermede güçlük çekiyorsa, mutlaka destekleyici karar mekanizmalarının sağlanması gerekir. Mevzuatta bu tür düzenlemeler varsa da, sorumluluk olarak tanımlanmadığı ve yerine getirilmemesi halinde bir yaptırım öngörülmediği için, uygulamalar uygulayıcının inisiyatifine ve insafına bırakıldığı için, mevcut durumda çocuklar sosyal ve psikolojik desteklerden yararlanılmadan, dolayısıyla ne yaşadıklarının farkında olmadan bir yargılama süreci yaşayıp mahkûm olabilmektedir. Adaletsizliğe yol açan bu tür uygulamaları ve göz ardı etmeleri bir hesap verebilirlik çerçevesinde denetleyebilecek toplumsal ve kamusal ağların yaratılması zorunludur. Çocuğun yasayla çatıştığı ilk andan itibaren koruyucu ve destekleyici hizmetlerden yararlanması; her aşamada görüşlerinin değer ve saygı gördüğü süreçlerin yürütülmesi ve bununla ilgili sorumlulukların yasayla düzenlenmesi, paradigma değişimi yönünde atılabilecek önemli bir adımdır. Geçmişte tüm bu travmatik süreçlerden geçerek toplumda var olmaya çaba gösteren çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici hizmetlerin ve onarıcı adalet programlarının geliştirilmesi ayrıca önemlidir.

Hâkimlerin takdir yetkisinin geniş olmasının çocuk hukuku gibi karmaşık bir alanda tercih edilen bir uygulama olduğu söylenebilir. Çok fazla meslek uygulayıcısını ilgilendiren ve her çocuğun farklı koşullarından söz etmemiz gereken bir sistemde katı kuralları birebir uygulamak yerine somut kriterleri oluşturmak önemlidir. Ancak adaletin somut koşulları göz önüne alarak sağlanması gerektiği ilkesi, adalet ilkesinin göreceli, değişken olduğu anlamına gelmez. Hakkaniyet ilkesi olarak adalet, her bir bireysel durumun hakkını gözetmek demektir. Bunun

sağlanması, hak temelli bir bakış açısını gerektirir. Kişinin hakların taşıyıcısı olduğu bilinciyle her bir somut durumu değerlendirmek, bu değerlendirmeyi keyfiyet olmaktan çıkarır. Hâkimin taşıması gereken adalet bilinci de budur; hâkimin sahip olması gereken tarafsızlık da her türlü bireysel değer, inanç ve düşünceden bağımsızlaşarak haklardan yana taraf olmaktır. Benzer durumlarda farklı değerlendirmeler şeklinde ya da yasanın uygulanması konusunda farklı uygulamaların varlığı biçiminde ortaya çıkan değişikliklerin kaynağı aslında bu adalet bilinci yoksunluğudur. Bu bilincin varlığı, yargının kararlarında görülebilir. O halde bu karar ve uygulamaların denetime açılması ve hesap sorulabilir kılınması tam da adalet bilincini yaygınlaştırmak, içselleştirmek bakımından önemlidir. Tersi durumda, farklı karar ve uygulamaların varlığının yaratacağı belirsizliğin kendisi bir adaletsizlik, hatta bir zulümdür. Çünkü belirsizliğin yaratacağı korku, kişiyi ve en nihayetinde toplumu hareketsiz, iradesiz kılar. Hukuksal bir sistemin en büyük vaadi, toplumun üyelerini her türlü keyfiyet ve belirsizlikten kurtaracak bir çerçeve tesis etmektir. Eğer bizzat bu çerçeve belirsizliğe yol açıyorsa, burada hukukun ya da onu araçsallaştıran otoritenin, belirsizliğin yarattığı korku sayesinde kontrol gücünü terör tarzı bir şiddetle uygulamayı amaçladığı düşünülmelidir. Korkunun topluma içselleşmesi, toplumun toplum olma karakterini ortadan kaldırır. Bu durumda, iyi ve kötünün belirsizleştiği bir ortamda, haklı ile haksızın ayırt edilemediği bir ortamda gerçekte ortadan kalkacak şey ahlaksal varlık olarak insandır.

Uygulamaları somut kriterler esasında iyileştireceksek, söz konusu somut kriterleri gözeterek denetim mekanizmalarını kurmamız ve güçlendirmemiz zorunludur. Salt hukuksal mevzuatın denetimi söz konusu olduğunda, mevzuat çocuğa öncelik verse dahi uygulamanın çocuğa öncelik tanımadığı örnekler yaşanmaktadır. O nedenle, bu denetim sadece kamu kurumlarının kendilerini denetlemesini değil, bağımsız ve sivil denetimi de içermelidir. Sivil denetime olanak sağlanması Türkiye'nin taraf olduğu Birleşmiş Milletler İşkenceyi Önleme Seçmeli Protokolü uyarınca bir yükümlülük haline de gelmiştir. Bunlardan başka, hapis cezası yerine çocuğa verilen tedbirlerin somut kriterleri, her biri dosya üzerinden ve uygulamaya bakılarak geliştirilmelidir. Yapılan çalışmalar çocuğun en yüksek yararı ölçülerine göre değerlendirilmelidir. Bunu yapan sistem çocuğun bakım ve gelişim ihtiyaçlarına karşı da duyarlı olmalıdır. Dolayısıyla çocuk adalet sistemleri yalnızca işlenen suçun niteliğine değil, bunun kökenindeki nedenlere ve çocuğun içinde bulunduğu bireysel koşullara da odaklanmalıdır.

Türkiye'de çocuk adaleti ile ilgili evrensel ilkelere hayata geçirilmesi ve içselleştirilmesini sağlama-ya yönelik bir araç olarak eğitim programları yoğun

biçimde uygulanmaktadır. Ancak, bu çalışmalarının sonucunu izlemeyi bir yükümlülük olarak tanımlamayan bir sistemde, çok iyi niyetli tasarlanmış olsa da, pek çok çaba sonuçsuz kalmaya mahkûmdur. Kamu idaresinin mevzuat değişikliğinin yanı sıra yükümlülüklerini nasıl geliştireceklerine dair göstergeleri oluşturması zorunludur. Hem kamu idaresinin hem de sivil toplumun çabalarını ve bu çabaların sonuçlarını izlemeyi bir yükümlülük olarak kabul edip buna uygun izleme ve etki analizi sistemlerini geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır.

Çocuk adalet sisteminde her düzeyde ve birimde standart uygulamaların sağlanması, var olan mekanizmaların çocukların suçtan korunması ve suçla karşılaşmış çocukların yargılama süreçlerinde tam destek mekanizmalarının geliştirilmesi için merkezi ve ayrıntılı bir çocuk politikası ve eylem planının oluşturulması zorunludur. Bu eylem planının, çocuğa ilişkin meselelerin toplumun ortak meselesi olduğu bilinciyle mutlaka sivil toplumla birlikte ve mekanizmanın içinde sivil toplumun aktif olarak yer alacağı bir biçimde düzenlenmesi gereklidir. Bu çerçeve sosyal hizmetlerin yerleştirilmesine yönelik adımları da kapsamalıdır.

Bu kitapta yer alan araştırmaların ortaya koyduğu sorunların çözümü köklü zihniyet değişikliğini, sistematik ve yapısal dönüşümü; kısacası bir paradigma değişikliğini gerektirmektedir. Bu araştırmaların üçü de yasama, yürütme ve yargıda sorunlar olduğunu göstermektedir. Özellikle yargı, bir ülkenin her bakımdan (toplumsal, hukuksal, idari) zihniyetinin görünür olduğu alandır. Yargının kişilerin öznel algısına bırakılmaması gerekir. Aynı şey çocuklarla çalışan meslek uzmanları için de geçerlidir. Bu durumu değiştirebilmek için, öncelikle her şeyden önce çocuğun bir birey olarak varlığının kabul edilmesi gerekir. Çocuklara yönelik herhangi bir hak ihlali ve değersizleştirme, toplum vicdanını diğer hak ihlallerinden daha fazla etkiler. Daha kötüsü, toplumu vicdansızlaştıran şey de budur: çocuklara yönelik kötülöklere tanık olan ve buna izin veren bir toplum vicdanını kaybeder. Bu, sorunun sadece hukuksal bir boyutu olmadığını, sorunun aynı zamanda vicdani, ahlaki ve siyasi bir sorun olduğunu göstermektedir. Biz çocuklara sadece koruyucu, bakıcı, önleyici hizmet sağlamakla kalmayıp onları güçlendirmek ve desteklemek için ne yapacağız? Çocukların çocuk olma hakkını; çocuk olarak hakka sahip olma hakkını nerede göreceğiz ve nasıl tarif edeceğiz?

Burada dokunulması ve dönüştürülmesi hemen, anında mümkün olmayan, ciddi bir mücadeleyi gerektiren bir sorundan söz ediyoruz. Çocuğa kendini gerçekleştirme hakkına sahip bir özne olarak baktığımızda, elimizde bir dizi aracın olduğunu kabul edebiliriz. Ancak bu araçları nasıl kullanacağımızla ilgili temel bir sorun var. Adalet sistemi içerisinde çocuğu durumuyla ilgili bir saptamaya giderken, ele

almamız, üzerinde durmamız gereken çeşitli temel kavramlar var. Adaletten, eğitmeden, aileden ne anlıyoruz? Daha da önemlisi, sosyal politikalardan ne anlıyoruz? Bir ülkenin çocuk ceza adaleti sistemi genel olarak eğitime, sağlık hizmetlerine ve sosyal hizmetlere erişim gibi toplumun diğer alanlarındaki hizmet dağıtımıyla bütünsel olarak ilişkilidir. Bu açıdan da sosyal politikalar, arzu edilen toplumsallık üzerine düşünmeyi; toplumun tüm bileşenlerinin farkına varmayı ve bu bileşenlerin bir arada nasıl yaşayacağına kafa yormayı gerektirir. Bu bileşenlerin en önemlilerinden biri, bir fark olarak çocuktur. Tüm planlama ve uygulama süreçlerinde, çocuğun kendine özgü bir fark olduğu, kendi kararları ve fikirleri olduğu kabul edilmeli ve benimsenmelidir. Bu esasta toplumun kapsayıcı bir çocuk politikası geliştirmesi büyük önem taşımaktadır.

Henüz gerçek bir biçimde konuşulamayan ama daha iyi bir müşterek yaşam için olmazsa olmaz bir koşul olduğunu bildiğimiz insan haklarına dayalı sosyal politikaların nasıl gerçekleştirileceğini düşünmemiz ve bu politikaları hayata geçirmemiz acil bir önceliğimiz olmalıdır. Özneleri, gerçekliklerini ve kendilerini gerçekleştirme durumlarını görmek ancak böyle bir yaklaşımla mümkün olur. Özellikle yerel düzeyde var olan gerçekliği değiştirecek, bu gerçekliği insan haklarına, çocuğa odaklı hale getirecek sistemi nasıl sağlayacağız? Her zaman öznenin doğru bakarak bunları konuşmaya, tartışmaya ve mevcut araçları/ olanakları buraya yönlendirmeye ihtiyacımız var. Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca iç hukukta bağlayıcı olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme bu konudaki tüm mülahazat için ilk adımı atmamıza olanak sağlamaktadır.

İnsan Hakları Ortak Platformu ve Uluslararası Çocuk Merkezi olarak, bu çalışmaların çocuk bakımından farklılığa yol açacak kesintisiz bir değişime ve dönüşüme katkı sağlayacağını ümit ediyoruz. Bu kitaptaki tüm araştırmalar, bu konularda yapılabilecek

araştırmalara kaynak olabilecek yöntem ve araçları içermektedir. Asli olarak, bu tür araştırmaların kamu idaresince yapılıyor olması gerekir. Politika üretenlerin, karar verenlerin neyi niçin yaptıklarını; atkılarını her adımın, önerdikleri her şeyin hangi sonuçlar yarattığını bilme sorumluluğu ve yükümlülüğü aslında kamu idaresine aittir. Bu çalışmada üretilen araç ve yöntemlerin başta kamu idaresi olmak üzere alandaki diğer paydaşlarca daha da zenginleştirilerek uygulanacağını ümit ediyoruz. Böylelikle, gerçek bir zihniyet değişikliği için gereken bilgi birikimine ve perspektif zenginliğine sahip olabiliriz.

Sonuçları bu kitapta yer alan kapsamlı çalışmayı yürüten Duygu Öktem, Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar, Emrah Kırımsoy, Esin Koman, Dilek Karagöz ve Dilek Kumcu'ya; 24 Kasım 2010 tarihinde yaptığımız toplantıya katılarak çalışmamızı destekleyen Rıza Türmen'e ve Mesude Atay'a; başta Yrd.Doç. Dr. Kerem Altıparmak ve Ankara Çocuk Hakları Platformuna üye örgütler olmak üzere bu çalışmaya farklı aşamalarda katılan ve katkı veren herkese; çalışmayı yaparken gerekli izinleri ve kolaylığı sağlayan Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne teşekkür ederiz. Çalışmanın tüm evrelerinde çok değerli katkılarıyla paradigmayı sorgulamamızı sağlayan, bizi kavramlarla düşünmeye yönlendiren Prof. Dr. Nilgün Toker Kılınç'a özellikle teşekkür ederiz. Sözün gücüyle Türkiye'de insan haklarını ilgilendiren her konuda hayatın akışını anlayabileceğimizi ve anlamlı kılabilceğimizi gösteren, bizi yüreklendiren hocamızın katkılarıyla bu tür çalışmaları çoğaltmayı ve farklı düzeylerde yaygınlaştırmayı ümit ediyoruz. Son olarak, tüm bu çalışmaların yapılmasını sağlayan desteğinden dolayı Hollanda Kraliyet Büyükelçiliğine teşekkür ederiz.

İnsan Hakları Ortak Platformu

Uluslararası Çocuk Merkezi

Türkiye'deki Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi ve Yaş Ayrımcılığına İlişkin Paradigmanın İncelenmesi

Literatür Taraması

Duygu Öktem

Ege Üniversitesi Felsefe Bölümü

Araştırma Asistanı

İçindekiler

BÖLÜM 1

Türkiye’deki Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi ve Yaş Ayrımcılığına İlişkin Paradigmanın İncelenmesi	1
Yöntem	3
Giriş	4
Nasıl bir adalet?	4
Çocuk Kavramına Genel Bir Bakış	5
Aile ve Çocuk	6
Çocuk Yoksulluğu	8
Eğitim Sistemi ve Çocuk	11
Çocuk Suçluluğu	13
Sonuç	17
Kaynakça	19

YÖNTEM

Bu çalışmada, çocuk odaklı bir adalet sisteminin imkânları ve önkoşulları odak soru olarak akılda tutularak, çocuğa yönelik ve çocukla ilgili araştırma, eser ve incelemeler tartışılmıştır. Bu inceleme ve tartışmalarda ulaşılan bulgulardan yola çıkılarak çocukların nasıl bir paradigmanın içine doğdukları ve onunla mücadele ettikleri; ayrıca çocuk odaklı bir adalet sisteminin yoksunluğu ile mevcut paradigma arasındaki ilişki inceleyecek bir literatür taraması yapılmıştır.

Mevcut cezalandırmaya dayalı çocuk adalet sisteminin ceza adalet sistemini de içerecek biçimde, çocuk odaklı bir adalet sistemine dönüşümüne katkıda bulunma amacıyla literatür taraması gerçekleştirilmiş, bu paradigma değişiminin gerekliliğini ortaya koyacak veriler serimlenmiştir.

Çalışmada,

- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları'ndan çıkan *Aile ve Toplum Dergisine* ait **yirmi üç** sayının makaleleri,
- Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları'ndan çıkmış, aile ve çocuğun ailedeki konumuna ilişkin bilgi veren **on bir** eser,
- Yine aynı kurumun düzenlediği Aile Şuralarının bildirileri,
- Türkiye'de çocuğa ilişkin paradigmayı inceleyen veya bu paradigmaya ilişkin ipuçları veren **yirmi bir** makale,
- MEB'den çıkmış ve okullarda okutulmuş ya da halen okutulmakta olan **yirmi iki** sosyal içerikli ders kitabı,
- Anne ve babalar için hazırlanmış, nasıl çocuk yetiştirilmesi gerektiğine ilişkin rehber kitaplar,
- Türkiye'de çeşitli üniversitelerin Eğitim Fakülteleri'nin yayını olan ve çocuk gelişimi ve çocuğun konumuna ilişkin makale ve araş-

tırmaları içeren yaklaşık **otuz** dergideki makaleler incelenmiştir.

Belirtmeliyiz ki, çalışmanın amacı belirli olguların istatistiğine dayanmamaktadır. Bu yüzden yukarıda belirttiğimiz kaynakların hepsindeki farklı görüşleri yüzde hesapları ile serilmeme ve niceliksel değerlerden sonuçlara varma gibi yollara başvurulmamıştır. Çünkü bu çalışmada amaçlanan, çocuğun günlük yaşam içerisinde dahil olduğu veya dışına itildiği sistemde kendisine ilişkin paradigmanın incelenmesi ve bu paradigmanın çocuk odaklı bir adalet sistemi için ne tür değişimler geçirmesi gerektiğidir. Bu yüzden, çalışmada uyguladığımız yöntem çocuğu tanımlayan, konumunu belirleyen makale ve eserlerin ve çocuğun konumunu inceleyen araştırmaların ulaşılabilir olanlarının neredeyse tümünü incelemek ve adalet merkezli bir bakış açısıyla yaklaştığımızda bu çalışmaların serimlediklerinin ne anlama geliyor olduğunu işaret etmek olmuştur.

Çalışma boyunca da aktarılmaya çalışıldığı gibi, çocukların günümüzde içinde yaşadıkları koşullar ve maruz kaldıkları durumların ardında yatan paradigma, yetişkin dünyasında çocuklara açılan yere ve onların bu dünyada konumlandırılış biçimlerine bağlıdır. Bu nedenle de çocukların durumlarını ve çocuklara ilişkin araştırmalardaki farklı bakış açılarını istatistiksel verilere dayandırarak açıklamak, bu çalışmanın amacı göz önünde bulundurulduğunda yetersiz olacaktır. Böylece, ulaşılabilinen tüm kaynaklar ışığında çocuğa ilişkin paradigmanın izleri ortaya konulmaya çalışılmış ve birer numune niteliği taşıyan, genel paradigmanın izlerini bize çarpıcı bir şekilde veren örneklerle bu çalışmada yer verilmiştir. Alıntı yapılarak adı geçirilen kaynaklar çalışmanın kaynakça bölümünde belirtilmiştir. Bu kaynakça yukarıda belirttiğimiz, incelenen literatürün sadece bir kısmıdır. Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, bu çalışmada serimlenenler ise taranan tüm literatürün bakış açısını bize sunmaktadır.

Duygu Öktem

Giriş

Her çocuk yetişkinlerin -kendisi için olsun veya olmasın- önceden hazırlamış olduğu dünyaya doğar. Çocuk, bu hazır, veri dünyaya bir “yeni” olarak katıldığında ya bu dünyaya da bir yenilik katacak ya da bu dünya hızla onun yeniliğini ortadan kaldırarak onu eskiye mahkûm edecektir. Çocuğun dünyaya gelmesi, dünyaya katılması, onun kendi yeniliğini dünyaya katma, kendi farkını görünür kılma yoluyla dünyada niteliksel bir fark yaratma imkânına sahip olması yoluyla mümkündür. Ters durumda çocuk sadece dünyada niceliksel bir artışın nesnesi olur. Her çocuk, çocuk olma hakkını, haklara sahip olma hakkını da içerecek bir şekilde taşıdığına dünya çocukların gerçekten var olduğu bir dünya olur. Çocukların çocukluğunu ortadan kaldıran ya da onların çocukluğunu değersizleştiren bir dünyada, esas kayıp değerlerin kaybedilmesidir. Bu nedenle müşterek yaşamı daha iyi ve değerli kılmak için çocukların değerini tanıyan ve onlara haklarını teslim eden bir bakış açısı gereklidir.

Bu araştırma yukarıdaki bakış açısının yaygınlaşması ve içselleşmesini engelleyen zihniyet yapılarını gösterme amacıyla esasında çocukların dışlanması, toplumun dışına itilmesine, değersizleştirilmesine yol açan pratikleri göstermeyi amaçlamaktadır. Çocuğun içine doğduğu andan itibaren karşı karşıya kaldığı dünyada toplumsal yaşamda, aile içinde ve hukuk siteminde maruz kaldığı durumların incelenmesi, bize çocuk odaklı bir adalet sisteminin imkânları ve bu türden bir bakış açısı lehine değiştirilmesi gereken anlayışlarla ilgili ipuçları verecektir.

Bu çalışmanın merkezini oluşturacak tartışma, çocuk hakları ve çocuğu merkeze alarak düzenlenmiş bir adalet sisteminin niteliğinin ne olması gerektiği ve işlerliğinin önkoşullarıdır. Çalışmaya başlarken aklımızda örtük olarak bulunan bu soru bizi ülkede çocukların içinde bulunduğu durum ve bu durumlara getirilen çözüm önerilerinden çok, çocuğa ilişkin genel paradigmayı incelemeye yöneltmektedir. Çünkü açıktır ki, çocukların haklarının gözetilmesi ve yetişkinlerin kendi yaşam tarzlarına göre düzenlenen dünyada onlara da bir yer açılabilmesi, sadece yasanın yaptırımı ile mümkün görünmeyip, toplumun, çocukları kendi özel ihtiyaç ve ifade biçimleri, kendi özel varoluş tarzları olan özneler olarak tanımasını gerektirmektedir.

Bugüne dek yapılan birçok araştırma, çocukların maruz kaldığı adaletsizliği –örneğin, istismar, haklarından yoksun kalma, yoksulluk, suça yönelme sonrası maruz kalınan kötü muamele- farklı konu başlıkları altında incelemektedir. Araştırmalar zaman zaman sorunların çözümünü aileye, zaman zaman da eğitime havale etmekte; fakat sorunların nede-

tirmektedir. Görülüyor ki bu araştırmaların adaletsizliğin nedeni ve alınması gereken önlemlere ilişkin yaptığı saptamalar, “Nasıl bir adalet?” sorusuna verilen yanıtla göre değişmektedir.

Nasıl bir adalet?

Günümüz teorik tartışmalarında bu soruya bir yanıt bulma çabası oldukça büyük bir yer işgal etmektedir. Adaletin nasıl sağlanacağı sorusu üzerine düşünürken, farklı adaletsizlik saptamaları yapılmakta ve sorunun yanıtı bu adaletsizlik türlerine yönelik çözümlerle verilmektedir. Genel olarak adalet çalışmalarına bir göz attığımızda, ekonomik eşitsizlik, kişinin özel varoluş tarzı ve yönelimlerinin toplum içerisinde hiyerarşik bir derecelendirmeye tabi tutulması, hak ihlalleri gibi olgulardan hareketle farklı adalet istek ve tanımları ile karşı karşıya kalıyoruz. Bu durumda Nancy Fraser ve Axel Honneth’in adalet üzerine yürüttükleri tartışmada Fraser’ın adalet ve adaletsizliğe ilişkin verdiği tanım üzerine düşünmeye değerdir:

“Ekonomik eşitlik talebi, adaletsizliği ekonomik yapılanmada saptar ve yürütülecek mücadelenin ekonomik bir yeniden yapılanmayı doğurması gerektiğini söyler. Tanınma talebi ise, problemi kültürel alanda saptar ve mücadele de bu alana dönüktür. (...) İkinci derecede statü sahibi olan gruplar hem tanınma yoksunluğu hem de ekonomik eşitsizlik mağdurdur. Adaletsizlik iki-boyutlu olarak görülmelidir. Ya da her adaletsizlik iki boyutlu olmak zorunda değildir ancak, mağdurların maruz kaldığı adaletsizlik farklı biçimlerde ağır bassa da bu durum iki boyutlu yaşanabilir.”¹

Fraser farklı adalet taleplerini, ekonomik eşitlik talebi ve tanınma talebi olarak iki genel başlık altında toplamaktadır. Her iki tür adalet durumunun da birbirine ayrılmaz bir biçimde bağlı olduğunu savunur. Günümüz dünyasında ekonomik üstünlüğe sahip bir birey belirli durumlarda bir tanınma durumundayken, tanınmadan yoksun kalan bir bireyin talepleri rahatça görmezden gelinebilir.

Günümüzde eşitlik olarak adalet, esasen eşitlenme; dolayısıyla tanınma durumunu içermek zorundadır. Tanınmanın ne olduğunu ise bize Honneth anlatmaktadır. Tanınma, kişinin tüm yetenek, karakter, yönelim ve aidiyetlerinin bir bütün olarak kabul edilmesi ve onların dokunulmaz olduklarına işaret eden bir tanımlamayı içerir. Ancak tanınma yoksunluğu kendisini farklı moral durumlarda ortaya koyar. Böylece Honneth, farklı moral kötülük durumlarından doğan hasarlardan yola çıkarak farklı tanınma tarzlarını saptar. Tanınmanın olgusalılığı kendisini toplumsal ilişkilerde gösterir. Çünkü kişinin kendisine ilişkin benlik algısı diğerlerinin kendisine ilişkin

1 Fraser&Honneth; *Redistribution or Recognition?*, s. 11 vd.

tutumuna bağlı olarak değişim gösterebilir veya hasar görebilir.

Benlik algısının ilk aşamasında özneler kendi ihtiyaç ve isteklerini kendi kişilerinin ayrılmaz bir parçası olarak görürler. Bu aşama özgüven olarak kavramsallaştırılmaktadır ve bu şekilde tanınma durumunun sonucu olarak ortaya çıkan özgüven ailede gelişir. Bu benlik aşamasının hasar gördüğü moral kötülük ise, birisinin fiziksel bütünlüğüne ilişkin saldırı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu moral kötülük biçimi, bireyin ihtiyaç ve fiziksel bütünlüğünün diğerlerinin gözünde sahip olduğu değeri ve dolayısıyla ilk aşama olarak belirtilen benlik ilişkisine zarar verir.

İkinci aşama, öznenin moral açıdan sorumluluk alabileceğinin farkındalığı ile oluşan benlik ilişkisidir. Honneth bu aşamayı özsaygı olarak kavramsallaştırır. Bu benlik ilişkisi aşamasına zarar veren moral kötülük, birisinin moral sorumluluğunu hiçe saymaktır. Bu özsaygıyı biz yargımız diğerlerince tanındığında elde ediyorduk. Bu moral kötülük deneyimi ise kişinin özsaygısını yitirmesine neden olur. Yalan, hile, dolandırıcılık ve gruplar arasındaki hukuki ayrımcılık bu tür moral kötülük örnekleridir. Kısacası toplumsal ilişkilerde kişi kendisini yasanın güvencesi altında hissettiğinde özsaygıyı sonuç olarak doğuracak tanınmaya sahip olmuş olur.

Üçüncü aşama ise, iyi veya değerli yetenek ve kapasitelere sahip olunduğunun farkındalığı ile oluşan benlik algısıdır. Bu aşama özdeğer olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu benlik ilişkisinde moral hasar oluşturan tanınma yoksunluğu, birisinin yetenek ve kapasitelerinin tanınmayı gerektirmediğine işaret eden aşağılama ve saygısızlıktır. Bunun örnekleri basit bir tebrik etmemeden ciddi damgalama ve karalamalara kadar gidebilir.

Nasıl bir adalet anlayışının, çocuk odaklı bir adalet sistemini mümkün kılacağı sorusunun yanıtını ararken, kişinin ancak hem kendi kapasite ve imkânlarını gerçekleştirebileceği ekonomik bir eşitlenmeyi, hem de sahip olduğu özgün varoluş tarzının tanınması olarak eşitlenmeyi sağlar durumda olması gerektiği sonucuna ulaşmış bulunuyoruz. Fraser'ın argümanını hatırlayacak olursak, Honneth'ten aktardığımız tanınma tarzları ve ekonomik eşitsizliğin önüne geçilmesi adalet talebinin birbirinden ayrılmaz parçaları olmak durumundadır. Çalışmanın amacı çocuk odaklı bir adalet sisteminin imkânını tartışmak olduğuna göre, bu adalet ilkesinin önkoşullarının ülkemizde çocuklar için mevcut olup olmadığını inceleyelim. Ancak öncelikle, çocuk kavramından ne anlamamız gerektiğini ve çocukluğun nasıl bir varoluş durumu olduğunu incelememiz gerekmektedir.

Çocuk Kavramına Genel Bir Bakış

Allison James günümüzdeki çocuk araştırmalarının genel olarak kabul ettiği, hatta etmesi gerektiği ilkeleri şöyle aktarıyor: “‘Çocukluk incelemeleri’ olarak hızla tanınan alanın üç temel öncülü vardır. Bunların kaynağı sosyal bilimlerdeki teorik ve ampirik araştırmalar olup, bunlar çağdaş ‘çocukluk incelemeleri’nin temel taşlarını oluştururlar. İlk öncül, çocukluğun sosyal olarak yapılandırıldığıdır; ikinci öncül çocukların, kendileri için, incelenmeye değer olduklarıdır; üçüncü öncül ise çocukların yetkin sosyal aktörler oldukları, sosyal dünyaya ilişkin özgül bir bakış açısına sahip oldukları ve biz yetişkinler olarak onları dinlemeye değer bulabileceğimizdir.”²

Çocuk, yüzyıllar boyu henüz yetişkin olmamış, kendi kararlarını vermeye muktedir olmayan, biyolojik bir geçiş aşaması olarak görülmüştür. Bu paradigma, çocukluğun, bir ‘etap’, geçici, eksik bir duruma indirgenmesiyle sonuçlanmaktadır. Bunun sonucu olarak da karşımıza, ‘bağımsız bir varoluşa sahip olmayan, mevcut bakış açısı tarafından domine edilmiş, niteliksiz çocuk’ anlayışı çıkmaktadır. Bu bakış açısını değiştirecek çalışmaların ilklerinden birine imza atmış olan Aries ise, “bizim çocuklara bakış tarzımızın ve çocuklara karşı davranışımızın, hem çocukların çocuk olma deneyimlerini, hem de çocukların yetişkinlerin dünyalarına tepkide bulunmalarını ve bu yetişkin dünyası ile etkileşimini zorunlu olarak biçimlendirdiğinin altını çizmiştir.”³

Aries'in bu tezi bizim yukarıda Honneth'in tanınma kavramı ile özetlemeye çalıştığımız durumu çocukluk durumu ile özelleştirerek anlatmaktadır. Çocuklar, kendilerine ilişkin tutumlara göre şekillenirler. Ancak onlar genel kanının aksine sürekli edilgen durumda olmadıkları için, kendilerine karşı geliştirilen tutumların sonuçlarını içinde yaşadıkları yetişkin dünyasına yansıtmakta; kendileri diğerleriyle birlikte nasıl değişiyorlarsa onlar da diğerlerinin eylemlerine –görünür ya da görünmez bir şekilde– yanıt vererek dünyayı değiştirmektedirler.

Toplumsal ilişkilerde bireylerin birbirlerine karşı tutumlarının toplumdan topluma değişiklik gösterdiğini düşünecek olursak bu durum çocukluk olgusunun da kültürel bir yönü olduğunu hatırlatmaktadır. Artık, çocuğa ilişkin tek ve genel geçer ve kapsayıcı bir tanım yapamayız. Bu çıkarım, çocuğun kendi özel varoluş tarzının yanında içinde yaşadığı toplumsal koşullara göre de incelenmesinin gerekliliğini orta-

2 James, Allison; “Yeni Çocuk Sosyolojisinde Sorunlar, Bakış Açıları ve Uygulamalar”, III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, s.28

3 James, Allison; “A.g.e”, s.28

ya koyduğu için büyük önem arz etmektedir. Ancak James, bu durumun örtük olarak içerdiği bir tehlike ile ilgili bizi uarmaktadır: “‘‘çocuk’’tan geçmişte çoğu zaman yapıldığı gibi modern dünyanın evrenselleştirilmiş ve apolitik bir konusu olarak söz etmek artık ne pratiktir ne de olanaklıdır; ve bunun yerine, yerel farklılıklar ile ortak ve paylaşılmış bir statü kategorisi olarak görülen ‘‘çocuk’’ kavramının bütünleşmiş duyarlılıklarını parçalayan kültürel değişkenler üzerinde yoğunlaşmamız en iyisidir. İzleyen ikinci ve daha farklı sonuç ise şudur: Kültürel farklılıkların ve yerel çeşitliliklerin aşırı vurgulanmasında özde bir tehlike vardır: Çocukları birleştiren ortaklıkları gözden kaçırmamız riski. Bunların gözden kaçırılması demek, bütün çocukların hem ortak hem de belirli bir toplum bağlamındaki çıkarlarına hizmet edebilecek politik önlemlerin alınmasından ve gündemlerin oluşturulmasından vazgeçilmesi anlamına gelir. Burada, bu ikili boyut ile nasıl başa çıkabileceğimize, hatta çözümüne nasıl başlayabileceğimize ilişkin bir gerilim -hem bilim dünyasında, hem de siyasetin ve uygulamacıların ‘gerçek’ dünyasında çok güçlü bir gerilim- vardır. Bu anlamda, çocukluk incelemeleri izleyeceği yön doğrultusunda ilk yol ayrımında bulunuyor olabilir.”⁴

James, bu iki yaklaşım arasındaki gerilimi, birinin diğerine baskın çıkmasının tehlikelerini değerlendirerek şöyle sonuca bağlıyor: “‘‘Şu halde çocukluk, bir yönden paylaşılan bir deneyimdir. Çocukluk, çocukları günlük eylemlerinde ‘‘biz’’ olarak birleştiren ve yetişkinler tarafından ‘‘onlar’’ olarak belirleyen bir ayrı ve ayırıcı kuşaklararası mekândır. Öte yandan, bu kültürel mekân, evle okul arasında gidip gelen kız ya da erkek çocuk tarafından farklı yerlerde farklı farklı yaşanabilir; ya da hatta her çocuk, görünürde paylaşılan bir kültürü ve kuşaklararası yöreyi oldukça farklı biçimde yaşayabilir. Böylece, çocukluk kimliğinin kültürel politığı, çocukların sosyalizasyonu yaşama tarzlarını ve çocuklar için kategorik çocuk kimliğinin kategorik anlamları nasıl kazandığını açıklamakta merkezi bir rol oynar. Bu ilişkilerin didiklenmesi ve ortaya konmasına devam edilmesi, çocukluk incelemelerinin gelecekte izleyeceği verimli yollardan en azından birini oluşturmaktadır.”⁵

Öyleyse çocukluk ne tek bir evrensel tanım ile genelleştirilebilir ne de kültürel farklılıkların çokluğu arasında tanımlanamayacak, incelenemeyecek bir durum olarak görülebilir. Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi çocuk, hem kendi kültürel ve özel toplumsal koşulları hem de onu çocuk yapan özel varoluş tarzı bir arada ele alınarak anlaşılabilir. Çocuğun daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, onu dönüştüren ve kendisinin de dönüşmesine katkıda bulunduğu dünya ancak böyle anlaşılabilir. Eğer çocuk odaklı bir adalet

sistemi arayışındaysak, kendisinden yola çıkacağımız çocuk tanımı onun bu dünyada sadece biyolojik bir geçiş evresi değil, etkin bir aktör ve kendine has bir varoluş tarzına sahip olduğunu içermek durumundadır. Ancak, bugüne dek çocukların kendilerine has dünyaları ve varoluşları ile ilgili Türkiye’de birçok araştırmaya imza atmış olan Bekir Onur, ‘‘Çocuk Kültürü Kongresi’’ açılış konuşmasında çocuğun günümüz Türkiye’sindeki görünmezliğini şöyle aktarıyor: ‘‘...çocuğun sağlığı, eğitimi, korunması önemli sayılmakta, buna karşılık toplumsal-kültürel gelişimine yeterince önem verilmemektedir; bunun sonucu olarak da edilgin, alıcı, tüketici bir çocukluk ortaya çıkmaktadır. Oysa günümüzde etkin, katılımcı yaratıcı, haklarını bilen ve koruyan, sürekli değişen, çevresini de değiştiren bir çocukluk anlayışı hızla egemen olmaktadır.”⁶

Çocuğun içerisinde bulunduğu sosyal ortamda kendisine ilişkin geliştirilen tutumlara göre bir benlik algısına sahip olduğunu ve içine doğduğu dünyayı kendisiyle birlikte karşılıklı olarak değiştirdiğini gördüğümüze göre, ilk olarak çocuğun içine doğduğu ilk sosyal ortam olan aile içerisindeki konumunu inceleyelim. Bu incelemenin sonuçları bize Honneth’in benlik algısına ilişkin ilk aşamada serimlediği, çocuğun aile içindeki tanınma durumunu da gösterecek ve çocuğun aile tarafından algılanış ve konumlandırılış biçiminin arzulan adalet sistemine yakın olup olmadığını gösterecektir.

Aile ve Çocuk

Günümüzde ailelerin çocuklarına yönelik nasıl bir tutum geliştirecekleri, onlarla nasıl bir iletişim kurabilecekleri konusunda birçok rehber kitap bulunmaktadır. Bu kitapların geneli ise çocuğun ihtiyacını sevgi ve şefkat olarak görmekte, cezaya değil iletişime dayalı bir ilişki ögütlemektedir. Ancak, çocuğun aile içerisindeki değerinin ne ile ilişkilendirildiği onun sevilip sevilmediğini göstermemektedir. Bugün hangi anne babaya sorulsa elbette çocuğunu sevdiğini söyleyecektir. Bizim burada araştırmak istediğimiz ve problemi saptadığımız yer, çocuğun aile içerisindeki konumu, yani ebeveynlerin çocuğa ilişkin algısıdır.

Aileyi tanımlama girişiminde bulunan bir bildiri çocuğu ailenin bekası ve devamı için bir araç olarak görmekte, ayrıca da ona aileyi tamamlamak ve toplum içerisindeki statüsünü yükseltmek gibi bir işlev atfetmektedir. Bu atf diğer taraftan bakıldığında da ailenin kendi çocuğunu bir statü sahibi olma aracı veya görevini yerine getirmenin bir sonucu olarak görmesini de meşru kılmaktadır: ‘‘Mutlu bir ailenin sırrını ikinci olarak çocuklarda aramak ve çocuklarda bulmak, başta semavi dinler olmak üzere değişik top-

4 James, Allison; ‘‘A.g.e’’, s.29-30

5 James, Allison; ‘‘A.g.e’’, s.36

6 Onur, Bekir; ‘‘Açılış Konuşması’’, III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, s.6

lumların değer hükümlerinin de ittifakla kabul ettikleri bir husustur. Şurası unutulmamalıdır ki, bütün toplumlarda çocuksuz aile, tamamlanmamış aile 'eksik kalmış aile' gibi telakki edilmektedir. Çocuksuz eşlerin de bunu böyle algıladıkları görülmektedir.”⁷ Elbette, çocuğu toplum tarafından kabul görmek için bir araç olarak gören bir aile çocuğunu seviyordur da. Öyleyse problemimiz sevgi eksikliği değildir.

Ailede çocuğun değerinin belirlendiği durumlar elbette sadece toplumsal statü ile ilgili değildir. Kağıtçıbaşı'nın Türkiye'de çocuğun değerine ilişkin yaptığı araştırmada şöyle bir sonuçla karşı karşıya kalmaktayız:

“Çocuğun değeri araştırmasında Türkiye'de çocuğun ekonomik değeri ön plana çıkmıştır. Burada ilginç olan, anne-babanın çocuğa attığı iki değer (ekonomik-psikolojik), sosyal değişme içinde birbirine zıt yönde değişmesidir. Özellikle yaşanan yörenin gelişmişlik düzeyi, aile geliri eğitim ve özellikle kadının eğitim düzeyi yükseldikçe, kırdan kente hareketlilik arttıkça ve nihayet ailede mevcut olan çocuk sayısı azaldıkça, çocuğun genel ekonomik değeri önem kaybetmektedir. Aynı gelişmelerle, çocuğun psikolojik değeri ise artmaktadır. Şöyle ki, gelir düzeyi, eğitim ve kırdan kente hareketlilik arttıkça ve ailedeki mevcut çocuk sayısı azaldıkça, çocuğun sevgi sağlayıcı ve aileyi tamamlayıcı işlevi önem kazanmaktadır.”⁸

Verdiğimiz iki örnekte de görüyoruz ki, çocuğun ailede büyük bir değeri vardır. Ancak problem bu değer çocuğun kendisinden beklenen işlevden besleniyor olmasıdır. Ebeveynlerin ve toplumun, çocuğun irade sahibi olmayan ve bu çocuğun kendi arzu ve ihtiyaçlarına göre yönlendirebilecekleri bir 'şey' olarak gördükleri, çocuklarının geleceğine ilişkin tasarımlarında da kendisini açıkça göstermektedir: “Çocukluk tasarımı, içinde yaşanan kültürel, sosyal ve ekonomik şartların etkisiyle yetişkinlerin çocuğa yönelik “değişebilir” beklentilerinin var olduğu düşüncesi, çocukların eğitimlerinde de bu beklentilerin etkili olduğu varsayımını doğurabilir. Birçok farklı değişkenin zorlaması/yönlendirmesiyle yetişkinlerin kafalarında beliren “çocuk” tanımları, esasında onların “nasıl bir çocuk istiyoruz” sorusuna, daha doğrusu “çocuktan bizler için ne yapmasını istiyoruz” sorusuna verdikleri cevaplardır.”⁹

Çocukların uluslararası literatürde içinde bulundukları toplum tarafından hem biçimlenen hem de

içinde yaşadıkları toplumu biçimlendiren varlıklar olarak kabul görmekte olduğunu daha önce belirtmiştik. Gelgelelim ülkemizde bir anaokulunun velilere dağıttığı bir broşürde, çocuğun eğilim, yönelim ve ihtiyaçlarını hiçe sayarak nasıl bir insan yetiştirileceğinin tamamen aileye kalmış olduğunun öğütlenmesi, ülkemizde çocuğun edilgen durumu ile ilgili açık bir örnek teşkil etmektedir: “Her anne babanın ara ara kendine sorması gereken bir sorudur. İyi okulları bitirmiş başarılı bir insan mı? Sorumluluk sahibi bir insan mı? Özgüvenli, kendini iyi ifade eden bir insan mı? Vatana millete hayırlı bir insan mı? Yoksa mutlu bir insan olsun yeter mi? Bu listeyi istediğimiz kadar uzatabiliriz. Herkese göre farklılıklar gösterebilir. İşte bu liste ile anne baba olarak hayatta önem verdiğimiz değerler ve çocuğumuzda olmasını istediğimiz değerler ortaya çıkmaktadır.”¹⁰

Çocuğun içerisine doğduğu ilk sosyal çevre içerisinde kurduğu ilişkiler sonraki yaşamında öz-benliği ve öz-saygısını ve buna bağlı olarak da yaşamı boyunca toplum içerisinde kendisini konumlandıracağı ya da kendisinin konumlandırılacağı pozisyonu etkilemektedir. Sırf bu durum bize Axel Honneth'in üç aşamalı tanınma teorisinin belirttiği gibi hukukun yanında moral tanınma ve sağlıklı toplumsal ilişkilerin çocuk gelişimi açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca yine Honneth'in teorisinden hatırlıyoruz ki, çocuğun öz-saygısını, kendi ihtiyaç ve özelliklerinin göz ardı edilemez ve önemli olduğu algısını ilk aile içerisinde ediniyordu. Şu ana dek verdiğimiz örneklerde görüyoruz ki, çocuğun aile içerisinde ihtiyaç ve özel durumundan bahsedilmemektedir. Bu örneklerde söz konusu olan ailelerin çocuklarından 'ne yapmak istedikleri'dir. Üstelik çocuğun ilk sosyal çevresi olan ailede sahip olacağı tanınma hali, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçların karşılanmasıyla sağlanabilir olmasının yanında bu ihtiyaçların görmezden gelinmesi ve fiziksel saldırı, ceza ve suiistimal gelecekte çocuğun benlik algısında ciddi hasarlar bırakabilir. Bu konu ile ilgili olarak Türkiye'de aile içi ilişkiler ve çocuğun aile içerisindeki konumu göz önünde bulundurulduğunda karşımıza oldukça zorlu bir manzara çıkmaktadır. Hacettepe Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Bölümü tarafından Türkiye'nin 16 ilinde 1981–1982. 1985 ve 1989 yıllarında 4–12 yaşları arasındaki 50.473 çocuk üzerinde yapılan araştırmanın sonuçları şöyledir: “Çocuklara fiziksel ceza verme durumunun cinsiyetler arası farkı incelendiğinde, kızların % 62,4'ünün, erkeklerin ise % 62-9'unun fiziksel ceza aldıktan bulunmuştur, En yüksek oranda fiziksel ceza verilen yaş grubu % 67,3 oranıyla; yedi yaş grubu, en düşük oranda fiziksel ceza verilen yaş grubu ise % 48,7 ile 12 yaş grubudur. ...Araştırma grubundaki çocuklar arasında en yüksek oranda görülen problem, davranış bozuk-

7 Sezal, İhsan; “Aile Nedir”, *Bizim Dünyamız*, s.44

8 Kağıtçıbaşı'ndan aktaran: Köksal, Hüseyin; “Çocukluk, Değişen Dünya ve Tarih Öğretiminden Beklentiler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s.391

9 Köksal, Hüseyin; “A.g.e”, s.390

10 “Ailede Değerler Eğitimi”, Özel Şişli Terakki Anaokulu 2007-2008 yılı Bilgi Bülteni, s.1

luğu (% 33,7) olup, en düşük oranda görülen problem ise, tiklerdir (% 2,5).”¹¹

Çocukların evlerinde maruz kaldığı bu muameleler işler bir sistemde Çocuk Koruma Programı tarafından denetleniyor olmalıdır. Ancak, bu sistemin işlerliğinin yeterli olmaması da çocuk odaklı bir adalet sisteminin ne kadar uzağında olduğumuzu göstermektedir: “Yasal düzenlemelerdeki yetersizlikler göz önüne alındığında ülkemizde risk altında yaşayan ‘tüm çocukların korunması’ açısından, önemli eksiklikler olduğu görülmektedir. Çünkü çocukların olumsuz yaşam koşullarının iyileştirilmesi hedefine ulaşılması, sadece ailelerin sorunları artık kronik hale geldikten sonra çocuklar hakkında kurumlara yapılan müracaatlarla değil, ancak hak-temelli bir kavrayışla olanaklı hale gelebilecektir. ... Ülkemizde çocuk ve aile politikalarındaki yetersizlikler nedeniyle, SHÇEK’te ülke çapında sadece 1.100 meslek elemanı ile sosyal çalışma uygulamaları yürütülmeye çalışılmakta, çoğu zaman ev ziyaretleri dahi yapılmadan düzenlenen sosyal inceleme raporları ile çocuk ve ailesi hakkında kararlar verilmektedir. Ancak gerek politika açısından eksiklikler, gerekse sosyal çalışmacı personel sayısı yetersizliği nedeniyle, değerlendirme sürecine gerekli ağırlığın verilemediği, derinlemesine vaka değerlendirmesi ve görüşmelerin yapılamadığı, ev ziyaretlerinin bir-iki ay sonra yapılabilirdiği ve bir sosyal çalışmacıya yıllık ortalama 200’ün üzerinde vaka düştüğü söylenebilir. Tüm çocukların korunması, ancak kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütlerinin hepsinin dahil olduğu, etkin bir şekilde işbirliği yapabileceği, birbirine entegre edilmiş bütüncül çocuk ve aile politikalarıyla olanaklı hale gelebilir.”¹²

Anayasa, çocuğu devletin ve ailenin koruması altına almaktadır. Ancak devlet tarafından çocuğun kendi varoluş tarzı tanınıp ona göre bir eğitim ve adalet sistemi oluşturulmadıkça, çocuk ailenin sadece bir sonucu, uzantısı olarak görüldükçe, yasanın bunu aktarıyor olmasının yeterli olacağını düşünebilmek pek mümkün görünmemektedir “1982 tarihli T.C. Anayasası’nda çocuk kavramı ailenin içinde ele alınmış, çocuğun ve ailenin devlet korumasında olduğu ifade edilmiştir. Anayasanın 2. Maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin sosyal devlet olduğuna dair bağlayıcı hüküm yer almakta, bu hüküm Devlete; bireylerin ihtiyaçlarını sağlaması, fakirlik ve eşitsizlikleri asgariye indirmesi, vatandaşların insan onuruna uygun yaşayabilmesi ve yarın endişelerinin azaltılması için gerekli önlemleri alması ve hizmetleri vermesi sorumluluğunu yüklemektedir. “Ailenin Korunması”

başlıklı 41. maddesine göre; “Aile, Türk toplumunun temelidir ve Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle anne ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alır, teşkilatları kurar” ifadesi yer almaktadır.”¹³ Gördüğümüz üzere çocuk, hukuk sistemi tarafından sadece ailenin bir elemanı olarak görülmekte, ailenin dışında çocuğun kendine has bir varlığı olduğu olgusu anılmamaktadır.

Ayrıca daha önce belirtmiş olduğumuz gibi sistem dışı kalan çocukların neden bu hale geldiklerine ilişkin birçok araştırma bulunmaktayken, bu durumu engellemek ve sistem dışı kalan çocukların topluma kazandırılmasında nasıl yollar izleneceğine dair bir araştırma yapma gereği henüz ülke genelinde duyulmamıştır: “Çocuğun aile içinde uğradığı fiziksel, duygusal, cinsel istismar olayları çeşitli bilimsel araştırmalara konu olmakla birlikte bu araştırmalar sınırlı gruplarla yapılmakta, ülke genelinde bir önleme-takip-iyileştirme mekanizması bulunmamaktadır.”¹⁴ Gördüğümüz gibi bu durum çocuğun kendi sosyal çevresi içerisinde dahi korunmaya alınması gerektiğini göstermektedir.

Kendine özel bir varoluşu olan bir kendilik değil de ailenin bir uzantısı, soyun devamının garantisi gibi ilineksel özelliklerle tanımlanan çocuk, aile içerisinde sadece kendisinin konumlandırıldığı yerin değil, ailenin tüm yaşadıklarının sonuçlarına, üstelik onda diğer aile bireylerinden daha farklı etkilere yol açtığı göz ardı edilerek, katlanmak durumunda kalır. Bunlardan biri de, çocuğun maruz kaldığı ve bu ülkede genellikle sadece ailenin yaşadığı bir durum olarak görülen, çocuğun bu durumu diğer aile üyelerinden daha farklı algıladığı ve yaşadığı göz ardı edilen yoksulluk olgusudur. Çocukların maruz kaldıkları ve adalet duygusu bakımından en yıkıcı olan durum, yoksulluğun ve yoksunluğun yol açtığı koşullardır. Bu nedenle çocuğun, ailenin diğer üyelerinden farklı olarak yoksulluk ve yoksunluk durumunu nasıl yaşadığı incelenmelidir.

Çocuk Yoksulluğu

“SHÇEK, DİE ve UNICEF tarafından yapılan bir araştırmada çocukların sokakta çalışma nedenleri incelendiğinde sokakta çalışan çocukların %80’i çalışma nedenini “aile bütçesine katkı” olarak ifade etmektedir. İstanbul’da sokakta çalışan çocuklarla ilgili yapılan araştırmada da çocukların %77’sinin ailelerinin yoksulluğu nedeniyle çalıştığı ortaya çıkmıştır. Sokakta çalışan çocuklar sorunu, sadece çok sayıda çocuğun yasadışı çalışması, toplum kurum-

11 Bilir&Arı&Dönmez&Atik&San; “Türkiye’nin 16 ilinde 4 - 12 Yaşlar Arasındaki 50.473 Çocuğa Fiziksel Ceza Verme Sıklığı ve Buna İlişkin Problem Durumlarının İncelenmesi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.1, s.53

12 Bilir&Arı&Dönmez&Atik&San; “A.g.e.”, s.54-55

13 Bilir&Arı&Dönmez&Atik&San; “A.g.e.”, s.46

14 Polat, Esin; “Yoksulluk ve Sosyal Yardımlaşma Kavramı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”, *V. Aile Şurası Bildirileri*, s.138e

larının dışında kalmaları nedeniyle değil, yaptıkları işlerin ve sokakta bulunma koşullarının çoğu zaman ihmal, istismar ve sömürüye dayalı olması nedeniyle değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir sorundur. Yoksulluk bu sorunun en önemli nedeni olarak kabul edilmektedir.”¹⁵

Yoksulluğun yoksunluk kavramından ayrı ele alınamayacağı ve ekonomik eşitliğin yanında tanınma eşitliğinin gerekliliği, çocuk yoksulluğu ile ilgili araştırmada yoksulluğun farklı tanımlarının şu şekilde yapılması ile desteklenmektedir:

- **“Maddi mahrumiyet:** Kişi veya hane halkının yeterli gelirinin olmaması, özel tüketim düzeyinin yeterli olmaması ve kamusal mal ve hizmetlerin sunumunun yetersiz olması;
- **Fiziki zafiyet:** Yetersiz beslenme, açlık, hastalık, sakatlık ve maluliyet, güçten düşme;
- **İzolasyon:** Okuryazarlığın olmaması, eğitim imkânlarından yararlanmama, kaynaklara erişememe, taşrada bulunma, marjinalleşme, ayrımcılık;
- **Güçsüzlük:** Yoksulluktan kurtulma imkânının ve durumunu değiştirme yeteneğinin olmaması; yaşam ve geçimi tehlike altında bırakan olaylara ve iktisadi, sosyal ve doğal şoklara maruz kalma; güvenli bir iş ve konuta sahip olmama;
- **Katılımın yetersiz olması:** Yoksulluğun tanımlanması ve azaltılmasına yönelik proje ve programların hazırlanması ve uygulanmasına katılamama; siyasi yaşamda etkin olamama; sesini duyuramama; insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürememe;
- **Zamanın yetersiz olması:** Kişilerin ve hane halkının tüm zamanlarını fiziki varlıklarını sürdürebilmek için gelir elde etmeye çalışarak geçirmeleri; kültürel faaliyetler için boş zamanın kalmaması;
- **Çevre kirliliği ve çevrenin bozulması:** Çevrenin kirlenmesi ve bozulması sonucu geçim vasıtalarının ortadan kalkması; açlık ve maddi olanaksızlıklar nedeniyle ormanlar gibi doğal kaynakların hızla tüketilmesi.”¹⁶

“Sosyal Çalışmada Gereksinim Kavramı ve Çocuk Refahı Sisteminde Gereksinim Temelli Politikalar” başlıklı makalede ailelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve genel yoksulluk ve yoksunluğun önüne

geçilebileceği tartışılmaktadır. “Sosyal refah açısından düşünülen gereksinimler, hayatta kalmak için gerekli asgari düzeydekiler olmayıp; toplum içinde makul ya da yeterli bir yaşam sürmek için gerekli görülen gereksinimlerdir. Yeterli düzeyde beslenme, giyim isteklerini karşılayacak bir asgari gelirin yanı sıra, uygun barınma, eğitim, sağlık bakımı koşulları ile iş bulma fırsatları da bu kapsam içine girmektedir.”¹⁷ Ancak bu makalede şöyle bir problemle karşı karşıya kalıyoruz. Çocukların yoksulluk ve yoksunluk durumundan bahsedilmemekte ve onların özel koşullarına göre yapılması gereken bir düzenlemenin gerekliliğinden bahsedilmemektedir. Uzun uzun Amerika ve İngiltere’deki çocuk sosyal refah politikaları girişimlerinden bahsedilmekte ancak, yoksulluk ve yoksunluk durumunu en az diğer aile üyeleri kadar deneyimleyen çocuk için ne yapılabileceği, çocuğun bu durumdan psikolojik olarak daha farklı bir şekilde hasar aldığı ve bu duruma ilişkin önlemlerin alınması gerektiği göz ardı edilmektedir. Hukukun ve sosyal politikaların öznesi aile olarak görülmektedir. Çocuk ailenin bir parçası olması bakımından bu sürece sadece dahil olarak görülmekte, çocuğun içerisinde bulunduğu dünyanın etkilerini diğerlerinden farklı taşıdığı unutulmaktadır.

Ailenin yaşadığı yoksulluk ve yoksunluk çocuklardaki travma, davranış bozukluğu ve suça yönelme gibi davranışların nedeni olarak gösterilebilir. Ancak sadece bu durumun ortadan kaldırılması çocukların adil bir dünyada yaşayacakları anlamına gelmemektedir. Çocuğun aile ve toplum içerisinde kendi varoluş tarzı bakımından diğerlerinden farklı olduğuna dair göreceği kabul ve yetişkinlerin bunu göz önünde bulundurarak geliştirecekleri davranış biçimleri arzulan adil ve çocuk odaklı bir sistem için zorunlu bir ihtiyaçtır. “Yoksulluk içinde yetişen çocukların sağlık, eğitim gibi alanlarda sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Ayrıca yoksulluk çocuk işçiliğine neden olmaktadır. Çocuk yoksulluğu oranının artması çalışan çocukların sayısını da arttırmaktadır. Çocuğun çalışması birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Uzun çalışma saatleri çocukların gelişimine zarar verdiği gibi, fiziksel, duygusal cinsel istismar riskinin artması, eğitim hayatının aksaması gibi sorunlar da yaşanmaktadır.”¹⁸ Çocukların daha iyi ekonomik koşullar içerisinde yetişmeleri elbette arzulan bir durumdur, ancak içinde bulundukları toplumda fiziksel, duygusal ve cinsel istismara uğramalarında bir sakınca görmeyen kişilerle bir arada yaşamaları, ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılmasının çocuklar için adil bir toplumun tek ve yeterli çözüm olmadığını göstermektedir.

15 Avşar Kurnaz, Şebnem; *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*, s.45

16 Avşar Kurnaz, Şebnem; “Çocuk Yoksulluğu”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.12, s.48

17 Yolcuoğlu, İsmet Galip; “Sosyal Çalışmada Gereksinim Kavramı ve Gereksinim Temelli Politikalar” *Aile ve Toplum Dergisi*, No.23, s.49

18 Yolcuoğlu, İsmet Galip; “A.g.e.”, s.48

Ekonomik eşitsizlik, çocuğun suça yönelmesinde en fazla neden gösterilen durumdur. Ancak, başka bir başlık altında ele alacağımız çocuk suçluluğunun nedeni olarak gösterilen bu yoksulluğun çocuk ve onun sosyal çevresi içerisinde yol açtığı sonuçlar anılmamaktadır. Özbudun'un da belirtmiş olduğu gibi; "Küreselleşmeyle bağlantılı olarak değerlendirilen yoksulluğu salt "geçim kaynaklarına erişememek" ya da "kişi veya hane halkının yaşaması için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılayamaması" olarak tanımlamak yetersiz olmaktadır. Yeni yoksulluk bu tanımları da içeren ancak "toplumsal dışlanma", "marjinalleşme" ile birlikte ele alınmalıdır."¹⁹ Bu durum bize Fraser'ın iç içe geçmiş adalet teorisini tekrar hatırlatmaktadır. Çocuğun yoksulluk karşısında yaşadığı tek sorun istediği kaynaklara ulaşamama, kendini gerçekleştirmek için gerekli araç ve fırsatlara sahip olamama değil, toplum içerisinde de kendi iradesinden bağımsız olarak aşağı bir konuma yerleştirilmiş olmasıdır. Kısaca söyleyecek olursak, şu ana dek incelediklerimize dayanarak toplum içerisinde kendi varoluşu ile pek görünür olmayan çocuk üstüne üstelik bir de yoksulsa hiç görünür değildir.

"Çocuğa Yönelik Çağdaş Sosyal Politika Çalışmaları" başlıklı makalede ise bireylerin kendilerini geliştirebilmeleri için gerekli olarak kabul edilmiş gereksinimlerin devlet tarafından karşılanması gerektiği ve var olan eşitsizlik durumunun ortadan kaldırılmaya çalışılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak bu çalışmada merkeze aldığımız problem açısından bakacak olursak, çocuğa, çocuk yoksulluğu ve bunların sonucu olarak görülen suça yönelen çocukların eylemleri sadece ekonomik eşitsizlikle açıklanmaktadır: "Bu alan, sadece çocukların yaşamda kalmasını sağlayabilmek için gerekli önlemlerin alınmasından daha fazlasını sun(a)mamaktadır. Bu yaklaşım, daha çok, var olan eşitsizlikleri verili olarak kabul etmektedir."²⁰ Elbette bir olgu olarak eşitsizliğin görmezden gelinip, sorunun kendisi ile ilgilenmek yerine sadaka veya bağış gibi yollara başvurulması akli başında bir çözüm girişimi değildir. Ancak çalışmamız dahilinde yöneldiğimiz argümanı tekrar hatırlayacak olursak, çocuğun kendi varoluş koşulları gözetilmediği sürece; çocuk odaklı bir adalet sistemi arayışına girilmedikçe, ekonomik eşitsizliğin aşılma çalışması önerisi tek yanlı bir çözüm önerisi olarak kalmak zorundadır.

Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün yapılan yatırımları ve çocuk yoksulluğu ve suçluluğunun önlenmesi ile ilgili girişimleri şöyle aktarılıyor: "SHÇEK, 2007 Yılı Değerlendirme Raporuna göre, SHÇEK'in bütçesinin % 47'si çocuk ve gençlik hizmetlerine, % 16'sı sosyal yardım hizmet-

lerine ayrılmaktadır. Rapora göre; "SHÇEK'in faaliyetleri için; 2002 yılında 121 milyon TL olan kurum bütçesi 2007 yılında % 500'den yakın artışla 791,5 milyon TL'ye yükseltilmiştir. Kurum bütçesinin yaklaşık % 30'dan fazlası personel ve SGK giderlerine, % 40'ı mal ve hizmet alımı giderlerine, % 10'dan fazlası sosyal yardımlar, çocuklara verilen harçlıklar, eğitim giderleri olan cari transferler giderlerine ve % 10'u da yatırım, onarım ve kurumların tefrişi gibi kalemlere ayrılmıştır. 2000'li yıllarda sadece 3.000 kişiye aylık 50 TL nakdi yardım verilmiş iken 2006 yılında 27.319 kişiye aylık 200 TL'den fazla olmak üzere 41 milyon TL tutarında aynı-nakdi yardım yapılmıştır. MERNİS verileri temelinde, nüfusun % 8'inin yoksul olduğu hesaplandığında iki milyondan fazla çocuğun halen yoksulluk riski altında yaşadığının tahmin edildiği daha önce de belirtilmişti. Bu rakamın yanında, ÇKS tarafından bir şekilde müdahale edilen toplam 50.000 çocuğun gerçek korunması gereken çocuk sayısının yirmide birini dahi oluşturmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu şekilde bakıldığında, ülkemiz açısından olumlu gelişmelere rağmen çocuk koruma sisteminin ne kadar yetersiz olduğu ve çocuğun korunması konusunda ne kadar büyük eksiklikleri bulunduğunu görmek olanaklıdır."²¹ Çocuğun kendisinin, ihtiyaçlarının, özel varoluş koşullarının görünmezliğinin de mutlaka etkisinin bulunduğu suça yönelme durumu kurumlarca bu tarz açıklamalarla geçiştirilmektedir. Bunun sonucu olarak da, devletin ve toplumun çocuğa ilişkin paradigmasından kaynaklanan sonuçlarının sadece yoksulluğa yüklenmeye çalışıldığını düşünmemek zorlaşmaktadır. Aklımızda bulundurmamız ki, kendisi zaten görünmez olan çocuğun yoksulluk ve yoksunluk durumunda tamamen görünmez hale gelmesi onun herhangi bir hak ve eşitlik talebinin de muhatap bulmasını zorlaştıracaktır.

Evet, çocuk yoksulluğu, çocuk istismarı ve çocukların sağlıksız koşullarda yetişmelerine, suça yönelmelerine neden olarak gösterilebilmektedir. Ancak halen savunduğumuz gibi, bu durum, her araştırmada 'toplumun kanayan bir yarası' olarak gösterilirken bu durumun engellenmesine ilişkin çalışma ve önerilerin yetersiz olması çocuğun ülkemizde halen görünmez olduğunun ve kendi hak ve özgürlüklerini ifade edebilecek etkin bireyler olarak görülmedikleri için bu durumun sonuçlarına katlanmak zorunda bırakılmaktadırlar. Daha kendi varlığı görmezden gelinen çocuğun içinde bulunduğu en yıkıcı koşulların ortadan kaldırılmasını beklemek fazla iyi niyetli bir çaba sonucu mümkün olabilir ancak. Çocuğun öncelikle bir hak öznesi, etkin ve aktif bir varlık olarak görülmelidir ki eşitlik talebi de göz önünde bulundurulabilsin.

Bu ülkede, mevcut birçok araştırma ise yoksulluğu çocuk suçluluğunun tek nedeni olarak göstermekte-

19 Özbudun'dan aktaran: Yolcuoğlu, İsmet Galip; "A.g.e.",s.48

20 Sunal, Onur; "Çocuğa Yönelik Çağdaş Sosyal Politika Yaklaşımları", *Aile ve Toplum Dergisi*, No.23 s.70

21 Yolcuoğlu, İsmet Galip; "Türkiye'de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi", *Aile ve Toplum Dergisi*, No.18, s.50

dir. İlerideki bölümlerde ele alacağımız meselelerden biri de çocuk incelemelerinde karşılaştığımız yoğun tartışmalardan büyük bir bölümünün odağı olan çocuk suçluluğu durumudur. Çocuk suçluluğunu, doğrudan yoksulluğa indirgemek tek başına bir tartışma konusu olmakla birlikte; yoksulluğun tek yıkıcı sonucunun 'suç'la kavranılmaya çalışılması aslında yoksulluk sorununu görmezden gelmeye ya da en azından ayrı bir tartışmanın odağı olabilecek bir sosyal sorun olmaktan çıkarılmasına yol açmaktadır. Oysa yoksulluk koşullarında yaşamaya mahkûm edilmenin öncelikli olarak yol açtığı duygu durumu 'öfke veya şiddet eğilimi' değil, yoksunluk ve çaresizlik duygusudur. Bu, yalnızca görünürlük kaybına yol açmaz, aynı zamanda doğrudan var olma(ma) sorununa dönüşür.

Araştırmalar göstermiştir ki, beslenme, konaklama v.b. temel ihtiyaçların karşılanmasının yetersizliği, bu koşullarda yaşamak durumunda kalanların kapasitelerini kullanmak, geliştirmek bir yana, gerilettiği, körelttiği bir var olma sorununa yol açmaktadır. Kapasitelerin gerilemesi, eğitim, rekabet, çalışma alanlarından alınan payı, bu alanlara katılımı azaltan etkenlerden biri haline dönüştüğünden, yoksulluk yoksulluğu yeniden üreten bir yapı haline gelir.

Çocuk suçluluğuna ilişkin araştırmalarda ise rastladığımız en yaygın çözüm önerisi, çocukların ve ailelerin eğitimidir. Bu yüzden, ülkemizde suça yönelen çocukların içinde bulundukları koşulları incelemeye almadan önce tartışmamıza devam edeceğimiz mesele, çocukların nasıl bir eğitim aldığı ve nasıl bir eğitim almaları gerektiği, alınan eğitimin mevcut çözüm önerilerini karşılayıp karşılayamadığı; çocuğa güvenli bir gelecek ve bütünlüklü bir benlik algısı sağlayarak suça yönelmelerini ve yoksulluğu engelleyip engellemeye dayanacaktır.

Eğitim Sistemi ve Çocuk

Eğitim genel olarak çocuğu toplumsal yaşamın bir parçası olmaya ve onu bekleyen hayatta sağlıklı bir yer edinmeye hazırlar. Şu ana dek, çocuğun aile, toplum ve devlet nezdindeki yerini hatırlayacak olursak, başka bir amaç için bir araç niteliği taşıyan çocuk, eğitim söz konusu olduğunda da bu amaçlar dahilinde biçimlendirilmeye çalışılacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın eğitimin amacına ilişkin vurguladığı ve bunu yaparken farkında olmadan çocuk kavramının içini ülkeye 'ülkenin geleceğine hizmet edecek araçlar' olarak doldurduğu ilke şöyle belirtilmektedir: "Eğitimde, programların güncel ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olması gerektiği görüşünden hareketle görüşlerini şöyle ortaya koymaktadır: "Milli eğitimin gayesi yalnız hükûmete memur yetiştirmek değil, daha çok memlekete, ahlaklı, karakterli, cumhuriyetçi, inkılâpçı, olumlu, atılgan, başladığı işleri başarabilecek kabiliyette, dürüst, düşünceli, iradeli, hayatta karşılaşacağı en-

gelleri aşmaya kudretli, karakter sahibi genç yetiştirmektir. Öğretim programları ve sistemleri buna göre düzenlenmelidir"²²

Başka bir makale, ülkemizde çocukların henüz karar verebilecek yetiye sahip olmadıkları, eksik ve tamamlanmamış görüldükleri düşüncesinin aslında var olmadığını ispatlamaya ve Atatürkçü eğitim sisteminin gereklerini açıklamaya çalışırken şu ifadeleri kullanarak argümanlarını geliştiriyor: "Yurdun çeşitli yerlerinde gezici öğretmenlik görevini üstlenen Atatürk, her fırsatta halkın eğitim düzeyini yükseltmek için büyük çaba göstermiştir. O'na göre eğitimin temel unsuru aile, öğretmen ve öğrencidir. Çocuklarımızı ve gençlerimizi eğitirken onlara yetişkin birer insan gibi davranılmak gerektiğine işaret ederek ve günümüz eğitimindeki pedagojik ilkelerine ışık tutmuştur.

Bu günün çocuklarını yetiştiriniz. Onları yurda, ulusa yararlı insanlar yapınız. Bunu sizlerden rica ediyorum" demiştir."²³

Bu ülkede çocuğun belirli amaçlara hizmet etmekten ibaret olarak görülen edilgen konumu maalesef eğitim sisteminde de devam etmektedir. Asıl amacı çocuğu toplumsal yaşama hazırlamak olması gereken okullarda, MEB'in 2005 yılında Türk dilinin öneminin öğrencilere aşılmasına ilişkin programın ilkelerden kimileri şöyledir: "Programın genel amaçları arasında Türkçeye ve millî kültürümüze verilen önem şu şekilde belirtilmiştir:

1. Dilimizin, millî birlik ve bütünlüğümüzün temel unsurlarından biri olduğunu benimsemeleri,
2. Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmeleri,
3. Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmaları, (...)
9. Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları, (...)
11. Millî, manevî ve ahlâkî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır. (bu programın ilkeleri ilköğretim öğrencileri için belirleniyor)."²⁴

22 Akın&Bal; "Atatürk'ün Öğretici Kişiliği", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, s.3

23 Akın&Bal; "A.g.e.", s.2

24 Uslu Üstten&Uzun; "Türk Eğitim Sisteminde Türkçe'nin Yeri ve Önemi", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* s.950

Şu ana dek incelediğimiz örneklerde saptadığımız problem, çocuğun daha doğduğu andan itibaren, hatta doğmasına dahi gerek kalmadan, kendisinin tanımlanış biçimi itibariyle, geleceği, amaçları ve neye hizmet etmesi gerektiği belirlenmiş ve bunlarla sınırlanmış olmasıdır. Eğitim, amacı çocuğun özel koşulları, yetenekleri ve yönelimlerini geliştirerek kendi hayatına yön verebilecek bir birey yetiştirmek değil, milli, dini, toplumsal değer yargıları tarafından benimsenmiş ilkelerin içselleştirilmesine yarayan bir kurumsallık olmaktan öteye maalesef geçememektedir.

Çocuğun eğitim sisteminde gelişim ve ihtiyaçlarının ön planda tutulmasının yerine onun biçimlendirilmesi gereken edilgen bir varlık olarak görülmesi, okullardaki müfredatta ve hatta bu müfredatın çocuklara nasıl daha iyi empoze edilebileceğine ilişkin araştırmalarda kendini göstermektedir. İlköğretimin amacı sadece çocuğun içinde bulunduğu ülkenin statükosunu içselleştirmesiymişçesine özellikle Atatürk İlke ve İnkılâpları dersinin daha iyi öğrenilmesi için yapılan araştırma sonuçlarını bir zafer edasıyla şöyle sunmaktadır: “İlköğretim 5. sınıflarda okutulmakta olan Sosyal Bilgiler dersi ‘Cumhuriyete nasıl kavuştuk’ ünitesinin ‘Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları’ adlı konusunun altı köşeli şapka drama tekniği ile uygulanmasının sonucunda, gerek ilgili test sorularına doğru cevap verme oranı, gerekse de sınavlardaki ortalama başarının çok yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca derse istekli olarak katılma oranının da yine yüksek olduğu gözlenmiştir.”²⁵ Burada önemli olan ve eleştirilen, araştırmanın ardındaki motivasyonun çocukların derse daha iyi odaklanmalarını sağlamanın yollarını araştırmak değil, özellikle seçilmiş olan derse odaklanmalarındaki başarıyı ölçmektir. Kısacası araştırmanın motivasyonu, daha iyi öğrenciler değil daha iyi küçük vatanseverler yaratmanın yollarını aramaktır.

Yapılan bu araştırmanın amacı, bu makale bütünüyle incelendiğinde görülüyor ki, çocukların derse odaklanmasını sağlamanın yollarını araştırmanın ötesinde özellikle seçilmiş bir konuya odaklanmalarını sağlamaktadır. Kullanılan ve işlevselliği araştırılan yöntemin başarısının herhangi başka bir ders veya konu söz konusu olduğunda da ortaya çıkacağı sadece bir sonuç cümlesinde belirtilmektedir. Makalenin başlığından da anlaşılacağı gibi araştırmanın amacı yeni drama yönteminin kendi işlevliliğini değil, öğrencilerin söz konusu ideolojik ilkeleri algılamalarındaki başarısını ölçmektir.

Çocukların hayatla baş etme çabaları ve özellikle sistem dışı kaldıklarında düştükleri durumlar gün geç-

tikçe toplumun meselesi olmaya başlıyor gibi görünebilir. Ancak bu konuda ebeveynler için hazırlanan rehber kitapların sadece %30’unun Türkiye’de yapılmış araştırmalar olması bu ülkede halen çocukların sorunlarını merkeze alan bir paradigma olmadığını göstermektedir: “Saldırganlık, çekingencilik, yalnız yaşamama, gündüz yada gece işemeleri gibi çocuklara ait problem durumlarla, boşanmış olma, tek başına çocuk büyütme gibi sorunlarla karşı karşıya olan ana babalar için yazılmış kitaplar bu grupta yer almaktadır. Bu kitaplar problem durumlarla ilgili açıklamalar yapmakla birlikte, bu durumlarla başa çıkabilmek için öneriler de sunmaktadır. Bir anlamda reçete niteliği taşımaktadır. Bu grupta incelenen 47 kitabın 14’ü yerli yazarlar tarafından yazılmıştır. % 70.1 1 çeviridir.”²⁶ Bu veriler, ülkede sorun odaklı araştırmaların azlığı durumunun vahametini ve çocukların karşı karşıya kaldıkları dünya ile yaşadıkları problemlerin görünümlüğünü bir kez daha göstermektedir.

Son dönemlerde yapılan birçok çalışma ve yayınlanan makale çocuk hakları ile ilgili geçtiğimiz yıllara oranla büyük bir mesafe kat edildiğini savunmaktadır. Ancak, öğrencilerin okulda gördüğü kötü muamele ve şiddetin yıllara oranla değişip değişmediğine ilişkin yapılan bir araştırma bizi çok farklı bir sonuca yönlendirmektedir. Gözütok’un Türkiye’de 1992–2006 yılları arasında öğretmenlerin öğrencilere uyguladıkları ceza biçimleri ve bu cezaların öğrenciler üzerindeki etkisinde bir değişim olup olmadığına dair araştırmanın sonuçları bize ülkemizde çocuk hakları ile ilgili büyük bir gelişme olduğunu müjdelemeyi kendine görev edinmiş iyimser bakış açısının maalesef ne kadar haksız olduğunu göstermektedir: “1992 yılı ve 2006 yılı karşılaştırıldığında öğretmenlerin cezalandırma biçimleri arasında önemli bir değişikliğin olmadığı görülebilmektedir. Buna karşın 1992’de öğrencilerin en çok karşılaştıkları bedensel cezalandırma biçiminin tokat atma, 2006 yılında kulak çekme olduğu belirlenmiştir. Tebeşir, silgi fırlatmada artma, tokat atma, başını duvara veya sıraya vurma ve çok şiddetli dövme, kafa kafaya tokuşturma, ayakta durdurma, yumruk atma, cetvelle vurma uygulamalarında azalma olduğu belirlenmiştir. 1992 ve 2006 yıllarında elde edilen veriler karşılaştırıldığında öğrencilerin bedensel ceza karşısında kalma sıklığında her gün oluşunda bir artma, haftada bir, 15–20 günde bir ve ayda bir oluşunda ise azalma olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin mesleğinde sorunlu öğretmenlerin ve özel yaşamında sorunlu öğretmenlerin daha çok bedensel cezaya başvurdukları konusundaki görüşlerinde artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.”²⁷ Aile ve çocuk başlığı altında incele-

25 Özen&Gül&Gözaçtı; “İlköğretim Beşinci Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi ‘Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk’ Ünitesindeki ‘Atatürk İlke ve İnkılâpları’ Adlı Konunun Altı Köşeli Şapka Drama Tekniği ile Uygulanmasının Öğrenci Başarısına Etkisi”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, No.1 s.168

26 Güneysu, Sibel; “Türkiye’de Yayınlanan Çocuk Yetiştirmeye İlişkin Kitapların İncelenmesi”, *Çocuk Kültürü Kongresi, III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, s.211

27 Gözütok; yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi76/sayi76/gozutok.pdf, s.5-6

diğımız fiziksel ceza durumu eğitim sisteminde de devam ediyor görünmektedir. Çocuğun fiziksel bütünlüğüne yapılan bu tür saldırıların, onun benlik algısında ne tür hasarlar bırakabileceğini daha önce göstermiştik. Gözütok'un araştırması da gösteriyor ki, öğrenciler maruz kaldıkları bu muameleler sonucu geleceğin sağlıklı bireylerine dönüşecek gibi görünmemektedir. Çünkü onların maruz kaldıkları duruma verdikleri duygusal tepkiler araştırmanın sonuçlarına göre şöyledir: "1992 yılında öğretmenler kendilerine bedensel cezaya başvurdıklarında, öğrencilerin 180'i utandıklarını, 110'u üzüldüklerini, 73'ü kin ve öfke duyduklarını, 47'si okuldan ve öğretmenden soğuduklarını, 35'i korktuklarını, 28'i çok kötü hissettiklerini ve ağlamak istediklerini, 11'i ise öldürme arzusunda olduklarını ifade etmişlerdir. 2006 yılında öğretmenler kendilerine bedensel cezaya başvurdıklarında, öğrencilerin 138'i üzüldüklerini, 113'ü çok kötü hissettiklerini ve ağlamak istediklerini, 58'i utandıklarını, 44'ü okuldan ve öğretmenden soğuduklarını, 40'ı kin ve öfke duyduklarını, 19'u korktuklarını, 6'sı ise öldürme arzusunda olduklarını ifade etmişlerdir.

1992 ve 2006 yıllarında elde edilen verilere göre, kendilerine bedensel ceza uygulanan öğrencilerin, çok kötü hissetme ve ağlama isteğinde bir artış varken, utanma hissinde önemli bir azalma olduğu söylenebilir. Bu bulguya bakarak öğrencilerin artık dayak yemekten utanmadığı yorumu yapılabilir."²⁸ Çocuğun suça yönelmesinde en çok önerilen çözüm olan eğitim, ülkemizde eğitim sistemi üzerine yapılan bu araştırmanın sonuçlarına bakacak olursak, suça yönelmeyi engellemekten çok, şiddet eğilimini arttıran, öfke kontrolünü zorlaştıran ve şiddeti normal bir olgu olarak algılamaya başlayan çocuklar yaratmaya yatkındır. Çocuğun fiziksel bütünlüğünün ve duygusal ihtiyaçlarının tanınmasını merkeze alan bir eğitim sistemi oluşturulmadığı sürece, istenilen modellere uymayan çocuklar şiddete maruz kalacak ve şiddet bu çocukların hayatında günlük sıradan bir olgu olmaya devam edecektir. Böylesi bir eğitimin ise ne çocukların suça yönelmesini engelleme ne de suça yönelen çocukların rehabilitasyonunda başarıya ulaşma gibi sonuçları olabilir.

Çocuklar her ne kadar toplum tarafından "iradece gelişmemiş, eksik, geçiş evresindeki bir varlık" olarak görülse de yetişkinlerin dünyasında kendilerine çok fazla yer olmadığının, yetişkinlerden daha çok farkındadırlar. Kendilerini güvende hissetmedikleri bu sosyal ortamda herhangi bir sorunla karşılaştıklarında bir yetişkinden yardım istemek akıllarına gelen ilk çözüm olmamaktadır. Bunun nedeni elbette kendilerini bu yetişkin dünyasının etkin öznelere gibi ve güvende hissetmemelerinden kaynaklanmaktadır. İlköğretim okullarında okul arkadaşları tarafın-

dan zorbalığa uğrayan çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçları bize tam da bu durumu özetlemektedir: "Kurbanın zorbalığa uğradığını kime anlattığına ilişkin soruya verilen yanıtlar eğitim sistemimiz hakkında da bir kesit sunmakta olabilir. Bu maddeye verilen cevaplar her iki grupta "Bir arkadaşına anlattım" seçeneğinde yoğunlaşmıştır (% 44-% 52,6) ve bu oran yatılı grupta anlamlı biçimde yüksektir. Yatılı grubun zorbalığa uğradığını çoğunlukla bir arkadaşına anlatmayı tercih etmesinin nedeni büyük olasılıkla ders ve ders dışı saatlerde sürekli beraber olmalarıdır. Her iki grupta da ikinci sırayı "Anne-babama anlattım" seçeneği almaktadır. Üçüncü sırayı "Hiç kimseye anlatmadım" diyen öğrenciler almakta, bunlar içinde de gündüzlü grup yatılılardan anlamlı biçimde yüksek görünmektedir. "Okuldaki bir yetişkine" zorbalığa uğradığını anlattığını söyleyenler dördüncü sıradadır ve oranları oldukça düşüktür (% 14,8-% 9,8). Yatılı grubun oranı ise gündüzlülerden anlamlı ölçüde düşüktür. Bu bulgular özellikle yatılı grup için düşündürücüdür. Yatılı öğrenciler anne-babalarını sık görmemelerine karşın zorbalığa uğradıklarını okuldaki bir yetişkinden çok daha yüksek oranlarda ailesine söylemeyi tercih etmiştir. Oysa bu çocuklar en iyi olasılıkla sadece hafta sonları ailelerini görebilmektedirler. Bu nedenle öğretmenleriyle kuracakları iletişim onlar için ayrı bir önem taşımaktadır. Ancak bu ilişkinin yeterince sağlıklı kurulamadığı açıktır. Bu sonuçlar, ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık olayları hakkında öğretmenlerin farkındalık ve sorun çözme düzeylerindeki yetersizlik olarak yorumlanabilir."²⁹

Bu durum Honneth'in üçüncü tür tanınma yok-sunluğu ve benlik algısı hasarı tanımına uymaktadır. Eğer, çocuk odaklı bir adalet sistemi arayışındaysak çocuğun kendisini, yetişkin dünyası içerisinde güvende hissetmesinin sağlanması zorunludur. Bu durum çocuğun, yetişkinlerin tanımıyla bir yetişkin olarak görülme de kendisine özel ve dokunulmaz bir varoluş tarzına sahip olduğunun farkına varmasını gerektirmektedir. Bunun için ise, sınıfta düzeni sağlama vb. gibi amaçlar uğruna kötü muamele ve fiziksel bütünlüğe saldırıyı meşru gören paradigmanın kendisinin değişmesi gerekmektedir. Çocuk, Honneth'in üçüncü tanınma modelinin sağladığı gibi, içerisinde bulunduğu sosyal çevre ve grup ile ilişkilerinde kendisinin takdir edilmeye ve saygı duyulmaya değer bir birey olduğunu deneyimlemeyi süreci çocuk odaklı bir adalet sisteminin hep bir adım gerisinde olacağı demektir.

Çocuk Suçluluğu

"Türk hukuk sistemine göre suçlu çocuk, yürürlükteki ceza yasalarına göre suç sayılan bir davranışı

28 Gözütok; yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi76/sayi76/gozutok.pdf, s.5

29 Bilgin, Asude; "Yatılı ve Gündüzlü İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalığa İlişkin Görüşleri", *Ege Eğitim Dergisi*, No.8, s.14-15

ortaya koyan, 18 yaşını doldurmamış kişidir. Sistemin dikkat çeken yanı yetişkinler için suç oluşturan davranışların çocuklar için de geçerli olmasıdır. Çocuk suçluluğu, diğer suçluluklardan farklı olmasa da çocuğun ilerleyen yaşları ve toplum için önemli sorunları bünyesinde bulundurmasından dolayı kaygı verici olarak kabul edilir.”³⁰

Çocuk suçluluğu sadece eğitim eksikliği veya çocuğun içinde yetiştiği aile ile ilgili problemlere bağlanmaktadır. Ancak, bu problemlere sunulan çözümler, çocuğun suça yönelmesinde etken faktörler olarak görülse dahi çocuğa içinde bulunduğu durumu aşmasına yardımcı olacak veya suç sonrası tedavi ve rehabilitasyonunda ona yeni bir hayat perspektifi kazandırabilecek bir paradigmaya sahip olmanın ötesinde halen aileleri ve okulu hukukun öznesi ve muhatabı kabul etmektedir. “Sokullu makalesinde insanların davranışlarını en fazla etkileyen faktörün aile olduğunu belirtmiştir. Çocuğu suça iten aile unsurları; parçalanmış aileler, aile içi huzursuzluk, ev içi disiplin ve ailede suçluluk olarak 4 başlık altında toplamış ve çocuk suçluluğunun önlenmesinde aileye büyük görevler düştüğünü savunmuştur. Atar’a göre çocuk suçluluğu konusunda, çocuğun suç işleme sürecine hiç girmemesi gerekir. “Çocukların suç işlemesini önlemek ve kontrol etmek için suçluluğun nedenleri üzerinde durulmalı ve çocuk ile ailelere yönelik rehberlik çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır.”³¹ Ayrıca araştırmanın saptama ve günümüz dünyası için fazla naif olan önerileri şöyle devam etmektedir: “Araştırmalar göstermektedir ki olumlu aile ortamı olmayan öğrencilerin okulda ve okul dışında suç eğilimleri yüksektir. Bu nedenle çocuk suçluluğunun önlenmesinde tüm kamu örgütleri ve aileler işbirliği halinde olmalıdırlar. Bu bağlamda çocuk suçluluğunun önlenmesinde aşağıdaki öneriler planlanarak uygulanabilir:

1. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenecek toplantılar, konferanslar, küçük grup çalışmaları ve ana baba okulları şeklindeki etkinlikler aracılığıyla bilgilendirici, yönlendirici, duyarlılık artırıcı, farkındalık kazandırıcı aile eğitimi verilmelidir.
2. Milli Eğitim Bakanlığı televizyon kanallarıyla işbirliğine giderek ailenin çocuk üzerindeki etkisi ve aile sorumluluklarına yönelik eğitim programları hazırlamalıdır.
3. Okullarda rehberlik etkinliklerine ve rehber öğretmenlerin eğitim sürecine etkin katılımına önem verilmeli ve rehber öğretmenlerin ailelere rehberliğin önemi, okul-aile işbirliğine yönelik seminer vermeleri sağlanmalıdır.

30 Uluğtekin ve Yavuzer’den aktaran: Ereş, Figen; “Toplumsal Bir Sorun: Çocuk Suçlular ve Ailenin önemi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.17, s.90

31 Ereş, Figen; “A.g.e.”, s.93

4. Okul yönetimleri ailenin eğitim sürecine etkin katılımını sağlayacak etkinlikler düzenleyerek ailenin okulla iletişimini artırmalı; alınacak kararlarda ailenin katkılarını dikkate almalıdır. Böylece okuldaki eğitim sürecinin ev ortamında pekiştirilmesi sağlanabilir.”³²

Önceki konu başlıklarımızda, çocukların benlik algılarına ilişkin hasarların aile ve okul ortamlarından kaynaklandığını saptamıştık. Ancak çocukları bu ortamlarda yaşadıkları sorunların kaynağı, sadece kaderin bir cilvesiyle dağılmış ya da yoksullaşmış, çocuklarını okula göndermeyen ailelerden değil, toplumun çocuğun bu süreci deneyimleyiş biçimini görmezden gelmesinden kaynaklanmaktadır. Çocuk odaklı, onun yüksek yararını ve özel koşullarını gözetten bir hukuk ve eğitim sistemi ile aile bilinci oluşturulmadığı sürece çocuk nasıl bir ailede veya okulda olursa olsun –aile ve eğitim başlıklarında vardığımız sonuçlarda göstermiş olduğumuz gibi- tanınma yoksunluğu ve ekonomik eşitsizliğin yarattığı hasarlı benlik algısını taşıyacaktır.

Bakanlık Aile Araştırma Kurumu’nun düzenlediği Aile Şurası bildirileri arasında sistem dışı kalan ve suça yönelen çocuklara ilişkin yapılan şu yorum Türkiye’de bu çocuklara ilişkin genel paradigmanın ipuçlarını vermektedir: “Sevgi ve şefkatle beslenmeyen her çocuk, bu eksikliğini kindar bir kişilik geliştirerek gidermeye çalışır. Üzülerek belirtelim ki, sokaklarda, parklarda, mezbeleliklerde, harabelerde, polis karakollarında, yetiştirme yurtları ve çocuk yuvalarında bu gibi pek çok çocuğa rastlamak mümkündür. Bunlar milli şahsiyetimizi kemiren bir tür kanserdir.”³³ Karşımıza tekrar sevgi ve şefkat önerileri çıkmaktadır. Daha önceki bölümlerde sevgi ve şefkate dayalı ilişkilerin çocukların toplum içerisinde yaşadığı problemlerin yegâne çözümü olamayacağını göstermiştik. Bu alıntıda asıl üzerinde durmak istediğimiz, sistem dışı kalan veya suça yönelen çocuğun “milli şahsiyeti kemiren bir kanser” olarak görülmesidir. Bu tanımdan yola çıkarsak eğer, çocuk suça yöneldiği anda milli şahsiyeti tehlikeye atmakta ve istenilen modele uygun davranmadığı için an itibarıyla zaten sistem dışı kalmaktadır. Bu çocuk kendisinden beklenen ödevler, yerine şu veya bu nedenle yerine getirmede için toplumun “kanseri” olarak nitelendirilmekte ve öyleyse, yine bu tanıma göre akıl yürütecek olursak bir şekilde kendisinden kurtulunmalı veya umut vaat ediyorsa “şiddetli” bir tedaviden geçirilmelidir.

Çocuk suçlular üzerinde yapılan bir araştırmaya göre suça yönelen çocukların kendi benliklerine ilişkin algıları ve bunun aile yaşamları ile ilişkisi şöyle

32 Ereş, Figen; “A.g.e.”, s.94-95

33 Karmış, Orhan; “Türk Ailesinin Temel Karakteristiği”, *I. Aile Şurası Bildirileri*, s.2

aktarıyor: “Araştırmada gençlerin çoğunluğu; 17–18 yaşlarında, ortaokul mezunu, çekirdek aile yapısında, kalabalık ailede, orta düzeyde gelire sahip, ailesi ile birlikte, gecekondu tipi evlerde, il ve ilçede yaşayan bireylerdir. Anne ve babalarının çoğunluğu yaşıyor, öz, ilköğretim ve alt düzey eğitimlidir. Gençlerin %93,2’si aile içinde şiddete maruz kalmıştır. Aile içinde herhangi bir kabahat işlediklerinde gençlerin yarısında, aile döverek cezalandırmaktadır. %68,2’i daha önce evden kaçma davranışında bulunmuş, kuruma gelmeden önce gençlerin %79,5’i, ailelerinin %93,2’si bağımlılık yapan bir madde kullanmıştır. Gençlerin %46,8’inin ailesinde, %59,1’inin sosyal çevresinde suç işleyen bireyler vardır. Gençlerin benlik saygısı düzeyleri orta düzeyde ve problem çözme ve davranış kontrolü dışında tüm işlevlerde ailelerini sağlıklı algılamışlardır.”³⁴ Ancak bu çocukların suça yöneldikten sonra dahil edildikleri sistem içerisinde hasarlı benlikleri ile nasıl baş edebileceklerine ilişkin bir çalışma olup olmadığı ya da bu kurumların bu yeterlilikte olup olmadığı ele alınmamaktadır. Araştırmalar sürekli suçlu çocukların psikolojilerini ve onları suça yönelten etkenleri incelemekte fakat çocukların mahkeme ve cezaevinde karşılaştıkları muamelelerin onların öz-benliklerine nasıl bir etkide bulunduğuyla ilgilenmemektedir. İşte tam da bu noktada suça yönelen ve sistem dışı kalan çocuklara ilişkin toplumsal algıyı bize şu araştırma gayet açık bir şekilde vermektedir: “Bu çalışmada; ülke genelinde günlük yayınlanan gazetelerde, sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar ile ilgili haberlerin değerlendirilmesi ve gazetelerin bu çocuklara yönelik tavırlarının saptanması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında, 19 Mayıs Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Ankara Milli Kütüphane’de, 18 gazetenin Kasım 2004’e ait bir aylık nüshaları ekleriyle birlikte araştırmacılar tarafından taranmıştır. Gazetelerde, sokaktakilerle ilgili %83,7’si haber nitelikli, toplam 167 yazı saptanmıştır. Haber nitelikli yazılar içinde, adli haberlerin oranı %40,3’dur. Sokaktakilerin en sık madde bağımlılığı (%44,3) ile tanımlandığı, güneydoğudan göçün (%18,0) en sık neden olarak gösterildiği görülmektedir. Yazıların %24’ünde soruna çözüm bulunması gerektiği ifade edilmekte, sokaktakilerin hedef gösterilmemesi gerektiği ise ancak %0,6 yazıda kendine yer bulmaktadır. Yazılı basın; sokaktakileri etiketlemeden, gerçekçi çözüm önerilerinin tartışmalarına sayfalarını açarak, toplum desteğinin sağlanmasına ve çözüm yollarının aydınlatılmasına yardımcı olması gerektiği düşünülmektedir.”³⁵

34 Seyhan&Zincir; “Tutuklu/Hükümlü Gençlerin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Aile Özelliklerinin İncelenmesi ve Aralarındaki Korelasyonun Belirlenmesi”, *Aile ve Toplum Dergisi* No.19, s.21

35 Aker&Dündar&Pekşen; “Sokaktakiler, Yazılı basın ve Damgalama”, *Aile ve Toplum Dergisi* No.11, s.83

Bu çocukların sistem dışı kaldıktan sonra karşı karşıya kaldıkları durumların, hatta buna bile gerek görülmeden belirli gruplardaki çocukların potansiyel suçlu muamelesi görmelerinin, onların benlik saygılarını nasıl etkileyebileceği üzerine çok düşünmeye dahi gerek kalmadan gözümüzün önüne bir tablo getirebiliriz. Yine aynı araştırmaya göre damgalanma kişi üzerinde şöyle bir etki yaratmaktadır: “Damgalama, sözcük olarak “yara, iz, işaret” anlamına gelmekle birlikte, daha çok “kara leke” anlamında kullanılmaktadır. Damga, bir kişi ya da grup için utandırılması gereken bir durumun varlığı ya da normal dışı olarak, kabul edilemezliğin belirtisi olarak değerlendirilmektedir. Damgalama ile, damgalanan kişi ya da grubun farklı olduğu vurgulanır ve bu farklılık nedeniyle de damgalı kişilere birçok olumsuz özellik atfedilir. Önce damgalanan ve ardından tüm olumsuzlukların atfedildiği bu kişiler daha sonra toplumdan uzaklaştırılır, yalıtılır, yok edilmek için çaba gösterilir ya da yok olması için kendi haline bırakılır. Damgalamanın amacı ve sonucu ayırmak ve dışlamaktır. Damgalama, etiketleme ile başlamakta, ayrımcılık ve dışlama ile sonlanmaktadır. Etiketleme olduğunda, etiketlenen kişinin kimliği ve özellikleri artık çok da önemli değildir.”³⁶

Suça yönelen ve sistem dışı kalan çocuklara ilişkin böyle bir tutum sergilenirken, kamuya dolaysız olarak ulaşan iletişim araçlarında bu durumla ilgili şu tip çözüm önerilerinin sunulması da artık pek şaşırtıcı gelmemektedir: “Yazılarda; sokaktakilerin şehir dışına çıkartılıp belirli kamplarda tutularak rehabilite edilmesi ve Güneydoğu’ndan gelen kamyon ve otobüslerde arama yapılarak reşit olmayan, yanında yeterince parası bulunmayanların geri gönderilmesi şeklinde iki çözüm önerisi öne çıkmaktadır. Her iki öneri de İstanbul’daki sokak çocuklarına yönelik olup ülke genelindeki sokak çocukları ya da sokakta çalışan çocuklar hakkında bir öneri bulunmamaktadır.

Aynı haberin değişik gazetelerde farklı şekillerde yer alması dikkat çekicidir. Gazeteler bir olayın içindeki olguları öne çıkarıp, kendi hikâye etme tarzı içinde aktarmaktadır. Aynı haber farklı gazetelerde gazetenin siyasi çizgisi, sokaktakilere bakışı ve okuyucu profiline göre çok önemli farklılıklar göstermektedir. Bilginin aktarımı, haberin veriliş verilmeyeceği, nasıl verileceği medya sorumluları ile ilişkili görünmektedir. Bu noktada haberin nasıl verileceği, vurgulanacak olgular konusunda titiz bir seçim gerekmektedir. Gazetelerde, sokaktakilere karşı işlenmiş ya da işlenebilecek suçlardan yeterince bahsedilmemekte, sokaktakilerin işlediği ya da işleyebileceği suçlara yer verilmektedir. Yazılı basının sokaktakilere ilgisi ancak çocuklar diğer vatandaşları tehdit ettiğinde önem kazanmakta, bu çocuklara

36 Aker&Dündar&Pekşen; “A.g.e.”, s.84

karşı işlenebilecek suçlar göz ardı edilmektedir.”³⁷ Tam da bu noktada Giriş bölümünde nasıl bir adalet sistemi ihtiyacında olduğumuzu tartışırken Honneth’in tanınma tarzlarından birini tanımlayış biçimi ve bu tanınma yoksunluğunun ne gibi benlik algısı hasarlarına yol açabileceğini hatırlatmak isterim: Üçüncü tanınma tarzı iyi veya değerli yetenek ve kapasitelere sahip olunduğunun farkındalığı ile oluşan benlik ilişkisidir. Bu aşama ise özdeğer olarak kavramsallaştırılmaktadır. Bu benlik algısında moral hasar oluşturan kötülük biçimi, birisinin yetenek ve kapasitelerinin tanınmayı gerektirmediğine işaret eden aşağılama ve saygısızlıktır. Bunun örnekleri basit bir tebrik etmemeden, ciddi damgalama ve karalamalara kadar gidebilir. Kişi, kendine ilişkin değer algısına sahip bir şekilde doğmaz. Bunu çevresiyle geçtiği etkileşimde diğerlerinin geri bildirimleriyle birlikte, onlarla karşılıklı bir şekilde oluşturur.

Peki, damgalanmış, karalanmış ve kötü muamele görmüş hasarlı bir benliğin, daha önce andığımız araştırmalarda sözü geçen yetersiz sosyal hizmet uygulamaları, biçimlendirmeye yönelik bir eğitim sistemi ve çocuğu kendisine ait bir ilinek gibi gören, amaçları doğrultusunda haksızca uygulanan cezaları meşru gören bir düzen içerisinde ne yapmasını bekleyebiliriz? Bu durumu incelemeye başladığımızda karşımıza çıkan şey, sistem dışı kalan çocukların neden “tüm müdahalelere” rağmen kendisinden kurtarılmaya çalışıldığı eski hayatına geri döndüğü sorusuna bulduğumuz yanittir.

Türkiye’de çocuk kavramının içeriklendirilmesiyle ilgili bir problem ile karşı karşıyayız. Çocuğa ilişkin bu paradigma değişmediği, onun özel bir varoluş tarzına sahip olduğu gerçeği kabul edilmediği sürece iyi niyetli olsun ya da olmasın yapılan tüm uygulamalar yetersiz kalmaya mahkûmdur. Çocuk adalet sisteminin yetersiz sayıda çalışana sahip olması, bu çalışanların alanları ile ilgili yeterli donanım ve hassasiyete sahip olmaması bize durumun vahametinin neden kaynakladığını az çok göstermektedir. “Adaletle intikal eden olaylarda da, gerek psikoloji bilimlerindeki yeniliklerin adli tıp raporlarındaki yerini tam alamaması, gerek hakim, savcı, avukat gibi hukuk adamlarının bu konularda hizmet içi eğitimden yoksun olmaları, kararların çocuk hakları prensipleri doğrultusunda oluşmasını engellemekte, adalet sistemi ile sosyal hizmet sistemi arasındaki kopukluk da bu tür istismar olaylarında çocuk ve aileler için iyileştirme çalışmalarına yönelik bir sistem getirmemekte, cezalandırma ile yetinilmekte, bu da ilerde başka sorunlara yol açmaktadır.”³⁸

Çocuk Hakları bildirgesi öz olarak çocuğun en yüksek yararının gözetilmesi gerektiğini belirtir. “Cinsel suça sürüklenen çocuklarla çalışırken hem çocuğun yüksek yararı hem de toplumun yüksek yararı göz önünde bulundurulması gereği yaygın bir biçimde kabul görmüştür.”³⁹ Ancak Türkiye’de suça sürüklenen çocuklar oldukça kötü muamelelere maruz kalmakta ve Çocuk Mahkemeleri’nin kuruluş amacı gereği çocuğun kişisel ve psikolojik pozisyona göre hareket edilerek rehabilite edilmesi ilkesine ters düşen deneyimler yaşamaktadırlar. “Bugün suça sürüklenen çocuklar içinde belki de en alttakiler cinsel suç nedeniyle yargılanan ve cezalandırılan çocuklardır. Öyle ki cinsel suç nedeniyle yargılanan çocuklara neden yargılandıkları sorulduğunda kendilerine başka suçlar yakıştırmakta ve ceza adalet sisteminde polisten başlayarak sürekli aşağılanmaktadır. Cinsel suça sürüklenen çocukların önemli bir kısmının cinsel istismar mağduru olduğu gerçeği aslında çocukların aile ve sosyal çevresi içinde de korunması gerektiği anlayışını ve politikasını geliştirmeyi gündeme getirmektedir.”⁴⁰

Gördüğümüz gibi bu durum çocuğun kendi sosyal çevresi içerisinde dahi korunmaya alınması gerektiğini göstermektedir.

Çocuğun içerisine doğduğu ilk sosyal çevre içerisinde kurduğu ilişkiler sonraki yaşamında öz-benliği ve öz-saygısını kalıcı olarak etkilemektedir. Sırf bu durum bize Axel Honneth’in üç aşamalı tanınma teorisinin belirttiği gibi hukukun yanında moral tanınma ve sağlıklı toplumsal ilişkilerin çocuk gelişimi açısından önemini göstermektedir. Bugün arkin bir çocuğun, içinde bulunduğu sağlıklı koşullara rağmen bir kimlik karmaşası yaşaması olasıyken, görmezden gelindiği, reddedilip eksik görüldüğü ortamda yaşayan bir çocuğun yaşayabilecekleri pek de iç açıcı olmayacaktır. “Günümüzde toplumsal değişmeler hızlı haberleşme ve kitle iletişim araçlarının da etkisiyle çok daha hızlı olmaktadır. Artık dünya küçülmüş ve etkileşim artmıştır. Bu nedenle alışkanlıklar ve toplumsal yapı da hızlı bir değişim içine girmiş ve bu durumdan en fazla da kendine yeni bir “kimlik arayışı” içinde olan genç etkilenmiştir. Geç adolesan döneminde “ben neyim, kimim, nasıl bir kişi olmalıyım?” sorularına cevap arayan genç, bu “kimlik krizini” başarıyla atlattığında sağlıklı bir erişkin olurken, ortalama % 10–20 oranında görülen, Erikson’un tanımladığı “kimlik karmaşası” durumunda ise daha sonraki yaşamda %60–70 oranında patolojik hafif ve ağır ruhsal bozukluklar göstermektedir.”⁴¹ Ayrıca bu

37 Aker&Dündar&Pekşen; “A.g.e.”, s.88

38 Polat, Esin; “Yoksulluk, Sosyal Yardım Kavramı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”, *V. Aile Şurası Bildirileri*, s.139

39 Cankurtaran Öntaş, Özlem; “Cinsel Suça Yönelen Çocukların Karakteristikleri ve Tedavi Programları”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.22, s.48

40 Cankurtaran Öntaş, Özlem; “A.g.e.”, s.53

41 Bilir&Arı&Dönmez&Atik&San; “Türkiye’nin 16 ilinde 4 - 12

araştırmadan yaptığımız bir önceki alıntı suça yönelen ve sistem dışı kalan çocukların tedavi ve rehabilitasyonunda eğitimin büyük rol oynadığı iyimser yaklaşımının da yetersiz olduğunu göstermektedir.

Ayrıca daha önce belirtmiş olduğumuz gibi sistem dışı kalan çocukların neden bu hale geldiklerine ilişkin birçok araştırma bulunmaktadır, bu durumu engellemek ve sistem dışı kalan çocukların topluma kazandırılmasında nasıl yollar izleneceğine dair bir araştırma yapma gereği henüz ülke genelinde duyulmamıştır: “Çocuğun aile içinde uğradığı fiziksel, duygusal, cinsel istismar olayları çeşitli bilimsel araştırmalara konu olmakla birlikte bu araştırmalar sınırlı gruplarla yapılmakta, ülke genelinde bir önleme-takip-iyileştirme mekanizması bulunmamaktadır.”⁴² Çocukların içinde bulunduğu durumu sadece ekonomik nedenlere bağlamaya çalışan iyi niyetli bakış açısı yoksunluk olgusunun çocukta nasıl bir etki yarattığını görmezden gelmektedir. “Bugüne kadar yoksunluk göstergeleri, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanamamak, sağlıklı içme suyu ve kanalizasyon olanaklarından yoksun kalmak gibi somut ve niceliksel belirleyicilerle tanımlanmaktaydı. Ancak yoksunlukların zaman zaman kalitatif ve öznel boyutları vardır. Yeni yoksunluklar artık kentlerde gecekonduların ve yoksulluk bölgelerinin kaderine terk edilmesi, boş bir evde çocuğun tek başına televizyon izlemesi, dört duvar arasına hapsedilen kadınlar gibi biçimlere bürünmüşlerdir. Artık yoksunluklar, yükselen beklentileri bütün kanallardan pompalanan yeni tüketim malları ve bu isteklerini karşılamakta zorlanan kitlelerin engellemelerini ve kaygılarını da içine almaktadır.

Bütün bu zor şartlar altında yetişkinliğe hazırlanan çocuklar, eğitim eksikliğinin, üretken etkinlik yetersizliğinin, aile yapısı bozukluğunun, fiziksel ve psikolojik risklerin, sosyal, ekonomik ve yasal ihmalin kurbanı durumundadır”⁴³

Eğitim, ekonomik destek gibi sosyal yardımlar ailenin refah düzeyinin yükselmesi imkânını doğurabilmekte ancak çocuk ve onun için kurulacak güvenli ve sağlıklı bir gelecek için yeter neden olmamaktadır. “...özellikle zorunlu göç sonucu yerleşen aileler, büyük oranda iş piyasası dışında kalmış ve kırsal kesimdeki ekonomik durumlarına göre daha da yoksullaşmışlardır. Bu ailelerdeki ortalama çocuk sayısının da yüksek olması nedeniyle aileler çocuklarının sokakta çalışmasını teşvik eder duruma gelmiş buna

Yaşlar Arasındaki 50.473 Çocuğa Fiziksel Ceza Verme Sıklığı ve Buna İlişkin Problem Durumlarının İncelenmesi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.1, s.51

42 Polat, Esin; “Yoksulluk, Sosyal Yardım Kavramı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”, *V. Aile Şurası Bildirileri*, s.138e

43 Atauz, Sevil; “Kent Yoksulu Aileler ve Çocukları”, III. Aile Şurası Bildirileri, s.436-438

bağlı olarak da çocuklar aile ilişkilerini sağlıklı olarak algılamaya başlamışlardır. Çocuk suçluluğunda özellikle aile içi ilişkilerin rolü hemen hemen bütün çalışmalarda vurgulanmaktadır.

Aileyi “bireyin en yakın olduğu ve toplumsallaşma süreci içinde birey üzerinde en etkili olan toplumsal grup” olarak tanımlayabiliriz. Çocuk, ilk ve en yakın çevresi olan aileden oldukça yoğun bir biçimde etkilenir. Fiziksel psikolojik gereksinimlerin yanında, aile ortamı çocuk için vazgeçilmez olan güvenlik ve sevgi gereksinimlerini de karşılar. Bunun yanında aile ortamını oluşturan diğer bireylerin özellikle de anne ve babanın hem evliliğin getireceği sorumlulukları karşılayabilecek kadar olgun hem de çocuklar için birer model olabilecek yetkinlikte olması gerekir. Uyguladığımız ‘Aile Değerlendirme Ölçeği’ ve ‘Saldırganlık Ölçeği’ne göre sokakta çalışan çocukların, sokakta çalışmayan çocuklara göre daha saldırgan eğilimlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Son dönemlerde kap-kaç, gasp ve hırsızlık gibi Türkiye gündemini meşgul eden suçlardaki büyük artışın kökeninde göç ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ‘sokakta çalışan çocuklar’ ya da ‘sokak çocukluğu’ sorunu yatmaktadır.”⁴⁴

Açıkça görüldüğü üzere Fraser’ın, adalet talebi söz konusu olduğunda ekonomik eşitsizlik ve tanınma yoksunluğu arasında saptadığı ayrılmaz bağ bize bu araştırmanın sonuçlarında kendisini göstermektedir. Ailenin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durum, hatta göç nedeniyle içerisinde bulunduğu sosyal durumdan kaynaklanan ekonomik durum, çocuğun aile içerisindeki konumunu etkilemektedir. Buna bağlı olarak da çocuğun hem yoksulluğu hem de sokakta çalışmayı deneyimleme biçimi onun benlik algısında ciddi hasarlara yol açmaktadır. Bu yüzden suça yönelen çocuklar, sokakta yaşayan çocuklar, çocuk istismarı gibi durumların aşılması için, eğitim, sosyal yardım, sevgi, gibi tek yönlü çözüm önerileriyle aşılabılır değildir. Çocukların adil bir düzende yer almaları için çocuk odaklı bir adalet sistemine ihtiyaç vardır. Bunun imkânı ise çalışmanın başından beri vurguladığımız gibi, çocuğun kendine has, hem onu çocuk yapan varoluş tarzının hem de içerisinde bulunduğu ekonomik kültürel ve sosyal durumun odağa alınmasını sağlayarak çocuğa karşı bir yaklaşım gerektirecek bir adalet sisteminin oluşturulmasıdır.

Sonuç

Çocuklar, biyolojik koşulları gereği bakma, korumaya ve yetiştirme ihtiyacı içerisinde dirler. Ancak, çocuğun biyolojik olarak diğerlerine bağlı olması, ihtiyaç duyduğu koşulları yerine getiren aile, okul

44 Erkan&Erdoğan; “Göç ve Çocuk Suçluluğu”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.9, s.89

veya toplumun onlarla kurduğu ilişkinin hiyerarşik bir ilişki, bir muhtaçlık olarak algılanmasıyla sonuçlanmaktadır. Bakma ve koruma, çocuğun hayatının diğer yetişkinlere bağlı olduğu algısını yaratmakta ve bu algı çocuk üzerindeki her türlü tahakkümü meşru kılmaktadır. Yetiştirme ise, yetişkinler tarafından, yaşamı kendisine bağlı olan bir yarattığı istedikleri gibi, kendi yargılarınca biçimlendirme olarak görülmektedir. Başka bir deyişle, günümüzde hakim paradigma, çocuğu bir imalat, geleceğe bir yatırım olarak görmekte; çocuğun otonom ve kendi özgün varoluş durumu bakımından farklı ihtiyaç ve koşullara sahip değerli bir varlık olarak tanımlanamamaktadır.

Bu paradigma göz önünde bulundurulduğunda, vardığımız sonuç çocuğun bir kişi olarak görülmediği olmaktadır. Çocuk, hukukun öznesi olarak kabul edilen yetişkinlerin iradelerine tabi kılınan bir varlık olarak tanımlanmakta ve kendi başına bir kişi olarak görülmediği için haklara sahip bağımsız bir birey olarak da kabul edilmemektedir.

Çalışmanın başından itibaren çocuk odaklı bir adalet sisteminin, nasıl bir paradigmatik değişiklik gerektirdiğini göstermeye çalıştık. Çocukluğun –yetişkinlerin dünyasında onlar ile aynı varoluş koşullarına sahip olmayan ancak kendine özel yerine sahip olması gereken- kendine özgü bir varoluş tarzı olduğu aile, eğitim sistemi, hukuk sistemi ve toplum tarafından moral olarak içselleştirilmediği sürece çocuk odaklı bir adalet sisteminin önkoşullarının yerine getirilmesi mümkün görünmemektedir.

Çocuğun adil koşullarda çocukluğunu yaşaması, başka bir deyişle çocuk olma hakkı, ancak söz konusu paradigma değişikliği ile mümkün hale gelecektir. Çalışma boyunca karşılaştığımız, çocuğun görünmezliği durumu onun kendi varoluş koşullarının tanınması yoluyla aile, hukuk ve eğitim sistemi ve toplumun içine dahil olmasına, kendisi ile ilgili veya söz söyleyebileceği durumlarda katılımına engel olmaktadır. Öyleyse çocukluk söz konusu olduğunda hak kavramını tanımlayacağımız yol, onun kendine özgü varoluş tarzı, ihtiyaç ve dünyaya bakış açısına sahip olduğunun tanınmasından geçecektir.

Çocuğun kendini gerçekleştirme –psikolojik ve fizyolojik- imkânlarına sahip olması, onun görünmezliğinin önüne geçilmesinin tek yolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksi taktirde suça yönelen çocukların, günümüzdeki birçok araştırmada karşılaştığımız gibi sadece nedenleri araştırılmakta; buna neden olarak da sadece yoksulluk ve eğitimsizlik gösterilmekte; çocuğu suça yönelten koşulların, onu sokağa veya suça iten görünmezliğinin nedenleri ve varlığı gözden kaçırılmaktadır. Çocuklar, çocuk olarak, çocuk olma hakkına sahip olması gerektiğine dayalı bir paradigma yerleşmediği sürece, toplumsal bir sorun olarak görülen bu durumlar sadece tek boyutuyla ve kısmi bir körlükle incelenecektir ve tartışılacaktır. Çocuklar ise görünmezliğe mahkûm bir şekilde toplumsal yaşamın birçok alanında olduğu gibi bu araştırmaların bakış açısına tabi nesneler olarak kalacaklardır.

Kaynakça

- “Ailede Değerler Eğitimi”,** Özel Şişli Terakki Anaokulu 2007-2008 yılı Bilgi Bülteni
- Aker&Dündar&Pekşen;** “Sokaktakiler, Yazılı basın ve Damgalama”, *Aile ve Toplum Dergisi* No.11, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Dergisi, Ankara, 2007
- Akın&Bal;** “Atatürk’ün Öğretici Kişiliği”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt-Sayı 4-1, 2002
- Atauz, Sevil;** “Kent Yoksulu Aileler ve Çocukları”, III. Aile Şurası Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998
- Avşar Kurnaz, Şebnem;** *Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 2010
- Avşar Kurnaz, Şebnem;** “Çocuk Yoksulluğu”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.12, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Dergisi, Ankara, 2007
- Bilgin, Asude;** “Yatılı ve Gündüzlü İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalığa İlişkin Görüşleri”, *Ege Eğitim Dergisi*, No.8, 2007
- Bilir&Arı&Dönmez&Atik&San;** “Türkiye’nin 16 ilinde 4 - 12 Yaşlar Arasındaki 50.473 Çocuga Fiziksel Ceza Verme Sıklığı ve Buna İlişkin Problem Durumlarının İncelenmesi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Dergisi, Ankara, Mart 1991
- Cankurtaran Öntaş, Özlem;** “Cinsel Suça Yönelen Çocukların Karakteristikleri ve Tedavi Programları”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.22, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Dergisi, Ankara, 2010
- Ereş, Figen;** “Toplumsal Bir Sorun: Çocuk Suçlular ve Ailenin önemi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.17, : Ereş, Figen; “Toplumsal Bir Sorun: Çocuk Suçlular ve Ailenin önemi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.17, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Dergisi, Ankara, 2009
- Erkan-Erdoğdu;** “Göç ve Çocuk Suçluluğu”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.9, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Dergisi, Ankara, 2006
- Fraser, Nancy&Honneth Axel;** “Social Justice in the Age of Identity Politics: Redistribution, Recognition and Participation”, *Redistribution or Recognition?*, çev: J.Goelb, J.Ingram, C.Wilke, Verso, 2003
- Gözütok, Dilek;** yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi76/sayi76/gozutok.pdf
- Güneysu, Sibel;** “Türkiye’de Yayınlanan Çocuk Yetiştirmeye İlişkin Kitapların İncelenmesi”, *Çocuk Kültürü Kongresi, III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 2001
- Honneth, Axel;** “Between Aristotle and Kant: Recognition and Moral Obligation”, *Disrespect-Three Normative Foundations Of Critical Theory*, Polity, 2007
- James, Allison;** “Yeni Çocuk Sosyolojisinde Sorunlar, Bakış Açıları ve Uygulamalar”, *III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 2001
- Karmış, Orhan;** “Türk Ailesinin Temel Karakteristiği”, *I. Aile Şurası Bildirileri*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990

Köksal Hüseyin; “Çocukluk, Değişen Dünya ve Tarih Öğretiminden Beklentiler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 14,2008

Onur, Bekir; “Açılış Konuşması”, III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 2001

Özen&Gül&Gözaçtı; “İlköğretim Beşinci Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi ‘Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk’ Ünitesindeki ‘Atatürk ilke ve İnkılâpları’ Adlı Konunun Altı Köşeli Şapka Drama Tekniği ile Uygulanmasının Öğrenci Başarısına Etkisi”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt-Sayı: 10-1, 2008

Polat, Esin; “Yoksulluk ve Sosyal Yardımlaşma Kavramı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”, V. Aile Şurası Bildirileri, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008

Polat, Esin; “Yoksulluk, Sosyal Yardım Kavramı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları”, V. Aile Şurası Bildirileri, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008

Seyhan-Zincir; “Tutuklu/Hükümlü Gençlerin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Aile Özelliklerinin

İncelenmesi ve Aralarındaki Korelasyonun Belirlenmesi”, *Aile ve Toplum Dergisi* No.19, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Dergisi, Ankara, 2009

Sezal, İhsan; “Aile Nedir”, *Bizim Dünyamız*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1997

Sunal Onur; “Çocuğa Yönelik Çağdaş Sosyal Politika Yaklaşımları”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.23, : Ereş, Figen; “Toplumsal Bir Sorun: Çocuk Suçlular ve Ailenin Önemi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.17, 2010

Uslu Üstten&Uzun; “Türk Eğitim Sisteminde Türkçenin Yeri ve Önemi”, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 30, Sayı 3, Ankara, 2010

Yolcuoğlu, İsmet Galip; “Sosyal Çalışmada Gereksinim Kavramı ve Gereksinim Temelli Politikalar” *Aile ve Toplum Dergisi*, No.23, , Başbakanlık Aile Araştırma kurumu Dergisi, Ankara, 2010

Yolcuoğlu, İsmet Galip; “Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, No.18, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Dergisi, Ankara, 2009

*“Dinlemesini öğrenmeleri lazım...
Ben kendimi size ifade ediyorsam
Siz de beni anlıyorsanız
işte güzel olur.
Adalet yerini bulur”
(Yaş 17)*

Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu

Araştırma Raporu

Araştırma Ekibi

Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar

Emrah Kırımsoy

Esin Koman

Dilek Karagöz

İçindekiler

BÖLÜM 2 Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu

Özet.....	23
1. Giriş..	25
1.1. Araştırma Problemi.....	26
1.2. Araştırmanın Amacı.....	29
1.3. Sınırlılıklar.....	30
1.4. Tanımlar.....	30
2. Araştırmanın Yöntemi.....	30
2.1. Araştırma Modeli.....	30
2.2. Veri Toplama Araçları, Araştırma Grupları ve Veri Toplama Süreci.....	30
3. Bulgular ve Tartışma.....	33
3.1. Kanunla İhtilafa Düşmüş Çocuklar.....	34
3.2. İnfaz Koruma Memurları.....	39
3.3. Psiko-Sosyal Servis Görevlileri.....	53
3.4. Hak Temelli Sivil Toplum Örgütleri Temsilcileri.....	65
3.5. Genel Sonuç ve Tartışma.....	86
Öneriler.....	87
Kaynakça.....	90
EK 1. Aydınlatılmış Onam Metni.....	91
EK 2. Derinlemesine Görüşme Formu.....	92
EK 3. Odak Grup Çalışması Bilgi Formları.....	96
EK 4. Odak Grup Çalışması Formları.....	98

Özet

Bu araştırma, çocuk adalet sisteminin yargı reformu kapsamında yeniden ele alınmasına ve odağında çocuğun ve çocuk haklarının yer aldığı, çocuğun yüksek yararı ilkesini ana akımlaştırarak ve nihayetinde çocuklar için adaletin gerçekleşmesine yönelik bir politikanın oluşturulmasına katkı sağlamayı hedefleyen “Çocuklar için Adalet: Bir Paradigma Değişikliğine Doğru” Projesi kapsamında yürütülmüştür.

Proje kapsamında yürütülen “Çocuk Adalet Sisteminde Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu Araştırması”, Türkiye’deki çocuk adalet sisteminde çocuğun karşı karşıya kaldığı durumları değerlendirmeyi ve mevcut çocuk adalet sisteminin çocuklar üzerindeki etkisini görünür kılmayı amaçlamıştır.

Araştırmının temel referansları başta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme olmak üzere Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin Çocuk Ceza Adaletinde Çocuk Haklarına ilişkin 10. Genel Yorumudur.

Araştırma kapsamına, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar, bu alanda çalışan hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcileri ve ceza infaz kurumlarında çocuklarla çalışan iki meslek grubu (infaz ve koruma memurları ve psiko-sosyal servis görevlileri) alınmıştır.

Araştırmada, çocuk adalet sistemine dahil olan kanunla ihtilafa düşmüş çocukların bu sisteme ilişkin düşünce, yaşantı ve algıları ile hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcilerinin, ceza infaz kurumlarında çalışan infaz ve koruma memurlarının ve psiko-sosyal servis görevlilerinin kanunla ihtilafa düşmüş çocukların durumuna ilişkin düşünce, yaşantı ve algılarının nasıl olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla araştırma süresi boyunca ulaşılabilen kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla derinlemesine görüşmeler yapılmış, ayrıca hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcileri, ceza infaz kurumlarında çalışan psiko-sosyal servis görevlileri ve infaz koruma memurları ile birer odak grup çalışması yapılmıştır.

Çocuğa özgü adalet sisteminin Türkiye’de güçlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırmaya, başta kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar olmak üzere sistemin en önemli öğelerinden biri olan Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü ile bu alanda çalışan Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği, Çocuklar Aynı Çatı Altında, Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk Derneği, Güven Eğitim ve Sağlık Vakfı, İnsan Hakları Derneği Mersin Şubesi, Mersin Barosu Çocuk Hakları Komisyonu, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Trabzon Barosu Çocuk Hakları Komisyonu, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi gibi değerli sivil toplum örgütleri katkı vermişlerdir.

Araştırma Sosyal Hizmet Uzmanı Emrah Kırımsoy koordinasyonunda Kocaeli Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar danışmanlığında, Çocuk Gelişimi Uzmanı Esin Koman ve Siyaset Bilimci Dilek Karagöz tarafından yürütülmüştür.

Veriler, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar için kolluk gücü aşamasından başlayarak tahliye sonrasındaki aşamaya kadar çocukların düşünce, yaşantı ve algıları; diğer gruplar için ayrımcılık yapmama, çocuğun yüksek yararının korunması, adil yargılanma, çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması, çocuğun sözünün dinlenmesi ve çocuğun saygınlığı ilkeleri çerçevesinde toplanmıştır.

Araştırma bulguları çocuk adalet sisteminde kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar açısından önemli sorunlar yaşandığını ortaya koymaktadır. Bunun hem çocuklar hem de sistemde önemli rolü olan aktörler tarafından dile getirildiği görülmektedir.

Araştırmada çocuklarla yapılan görüşmeler temelinde ve diğer araştırma gruplarından alınan veriler doğrultusunda çocukların, çocuk adalet sisteminde yaşadıkları tespit edilen sorunlar başlıklar halinde şöyledir;

- Şiddet gördükleri,
- Yaşadıkları şiddet karşısında kendilerini savunmaya çalıştıkları,
- Şiddet yaşantılarından dolayı adalete olan inançlarının sarsıldığı,
- Kendilerine ön yargılı davranıldığı ve etiketlenedikleri,
- Süreç içerisinde hiç bilgilendirilmedikleri veya çok az bilgilendirildikleri,
- Hukuki, psikolojik ve sosyal destek alanlarında avukat, psikolog, sosyal hizmet uzmanları gibi meslek gruplarından hizmet alamadıkları,
- Kolluk sürecini ve kapalı kurum yaşantısını olumsuz tarifledikleri,
- Kolluk sürecinde ve ceza infaz kurumunda kaldıkları sürede temel ihtiyaçların karşılanmasında sorunlar yaşadıkları,
- Ailelerine geç haber verildiği ve onlarla görüşemedikleri,
- Darp raporunun alınmasına ilişkin hastaneye götürülme ve doktor tarafından muayene edilme aşamasında sorunlar yaşadıkları,
- Şiddet görmüş olmalarına karşın doktorun kendilerine temiz raporu verdiği ve muayene sırasında doktorla yalnız kalmadıkları,

- Savcı ve hâkimlerin kendilerine iyi davranmadıkları,
- Çocuğun davranışının anlam ve sonuçlarını kavrayabilmesi açısından yaşadığı çevrenin ve kültürün etkisinin kapsamlı bir değerlendirmesinin yapılmadığı,
- Kapalı kurum yaşantısı ile ilgili deneyimlerin -çocukların ifade ettiği gibi- “acı verici” olduğu,
- Çocukların süreçte yaşadıklarına ilişkin öfkeli ve üzgün oldukları,
- Çocukların yaşadıklarını kimseyle paylaşmadıkları ve unutmak istedikleri,
- Çocukların ceza infaz kurumuna kabulünün çocuğa dönük şiddeti içeren bir çeşit “karşılama töreni” ile yapıldığı,
- Koğuş ortamında “ezinti” yani şiddet kavramı ile tanıştıkları; bir başka deyişle, psikolojik, fiziksel ve cinsel baskı ve şiddete maruz bırakma, temizlik yaptırma, harçlıklarını alma gibi davranışlarla karşılaştıkları,
- Şiddet yaşanırken kurumdaki personelin onlardan haberdar olduğu, müdahale edilmediği ve önlenemediği,
- Yaşanan ya da tanık olunan şiddet ve istismar öykülerinin çocuğun ruh sağlığını olumsuz etkilediği önemli etkileri olduğu,
- Kurumdan tahliye olma sürecinin hazırlıksız, hızlı ve daha çok “nasihat etme” boyutunda geliştiği,
- Tahliye sonrasında çocuğun, yeni yüklenilen sorunlarla birlikte “özgür” bırakıldığıdır.

Veri toplanan gruplar arasında çocuk adalet sisteminde en fazla eleştirinin ve uygulamadaki aksaklıkların kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar ve hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcileri tarafından dile getirildiği görülmektedir. Çocuğa yönelik şiddet en fazla eleştirilen konudur. İnfaz ve koruma memurları ilkelelerin hayata geçirilmesi ile ilgili bazı sorunlar olduğuna işaret ederken, genel olarak sistemdeki iyileşmeden bahsetmiştir. Benzer bir iyileşme psiko-sosyal servis görevlilerince de sıklıkla vurgulanırken, psiko-sosyal servis görevlilerinin neredeyse her alanda “iyimser” bir tablo çizdiği görülmektedir.

Sivil toplum örgütleri, misyonları temelinde, toplumun sözcüleri olarak bu eleştirel bakışı çok daha ayrıntılı bir biçimde aktarmışlardır. Sorunu bizzat yaşayan kanunla ihtilafa düşmüş çocukların araştırmada sayıca az olması bir sorun gibi görünse de, söz konusu çocukların deneyim ve düşüncelerinin, çocuk adalet sisteminde bu sorunları yaşayan çocuklar için örnek oluşturduğu ısrarla göz önünde tutulmalıdır.

Kamu kurumu bünyesinde görev yapan infaz ve koruma memurları ile psiko-sosyal servis görevlilerinin diğer iki gruba göre daha az sorun görmeleri ve az eleştiride bulunmaları, sorumlulukları ve görevleri göz önüne ele alındığında daha makul görülebilir. Ancak, her iki grubun çocuğun toplumla bütünleşmesinde Türkiye’deki sistem içerisinde aktif çalışanlar olduğu dikkate alındığında, eleştirel düşüncenin, bakışın ve açıklığın daha yüksek olması gerektiği beklenmektedir.

Araştırma sonuçları ele alındığında, en çok eleştirinin ayrımcılık yapmama ilkesinin uygulamaya aktarılabilmesi konusunda olduğu görülmektedir. Ayrımcılık yapmamanın, kolluk gücünden başlayarak her süreçte bir biçimde yaşama geçirilemediği görülmektedir.

Adil yargılanma ilkesi ile ilgili olarak, çocukların yargılamalarının uzunluğu ve çocukların bir kısmının hüküm almadan tutuklu olarak geçirdiği sürede cezasını tamamlaması, tüm çocukların çocuk mahkemelerinde yargılanmaması, adli sürecin işleyişi, Sosyal İnceleme Raporlarının (SİR) niteliği ve uygulamadaki yeri konuları gündeme gelmiştir. Bu aşamada, çocuğun adli tıp sürecinde de sorunlar olduğu görülmektedir.

Çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda temel ihtiyaçların aksamalar olmakla birlikte karşılandığı söylenebilir. Sağlık, beslenme, temizlik, kıyafet ve boş zaman bunların başında gelmektedir. Çocuklar, daha uzun süre geçirdikleri mekânlarda (karakol, kuruluşlar) temel ihtiyaçların karşılanmasına dair sorunlar (tuvalet, yemek, uyku) dile getirmiştir.

Çocuk adalet sisteminde tüm süreçlerde çocuğun sözünün dinlenmesi konusunda önemli sorunlar olduğu görülmektedir. Özellikle çocukların anlatımları bu konuda belirgindir. Hak temelli sivil toplum örgütlerinin de benzer bir düşüncede olduğu görülmektedir. İnfaz ve koruma memurları ve psiko-sosyal servis görevlileri, bu konuda daha iyimserdir.

Çocuğun saygınlığı tüm ilkelere ilgilidir. Çocuğun saygın olduğu bir çocuk adalet sisteminde çocuğun temel ihtiyaçlarından başlayarak, yararına çalışmaların sürdürüleceği akla gelmektedir. Ne yazık ki veriler, çocuğun saygınlığı ile ilgili sorunu açıkça ortaya koymaktadır. Ancak infaz ve koruma memurları ve psiko-sosyal servis görevlileri, çocuğa saygının olduğunu, olmaması durumunda sorunların yaşanacağını ifade etmişlerdir. Çocuklar ve hak temelli sivil toplum örgütü temsilcileri aksi düşüncededir. Her şeyden öte, çocuğa yönelik şiddetin önemli bir sorun olarak görüldüğü bu sistemde çocuğun saygınlığı ile ilgili çok büyük adımların atılması gerekliliğinin olduğu açıktır.

Hemen her ilkenin hayata geçirilmesinde sorun varken çocuğun yararına uygulamaları sorgulamak gerekmektedir. Bu konuda da infaz ve koruma me-

murları ve psiko-sosyal servis görevlileri konuya ilişkin olumlu gelişmelerden bahsetmişlerdir. Hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcileri ise aksi düşüncededir.

Çocuğa şiddet (fiziksel, psikolojik ve cinsel) tüm gruplarda en fazla tartışılan konu olmuştur. Çocuk adalet sistemindeki çalışanlar tarafından çocuklara yönelen şiddet, hak temelli sivil toplum örgütlerince daha çok vurgulanmıştır. İnfaz ve koruma memurları da çocuklara yönelik ancak çocuklar arasında kuruluşlarda gerçekleşen şiddeti ifade etmişlerdir. Psiko-sosyal servis görevlileri, anlatımlarında şiddet, istismar, akran zorbalığı gibi ifadeler kullansalar da açık bir biçimde bu şiddetin varlığına tanık olmadıklarını, bilemeyeceklerini söylemişlerdir. Görüşme yapılan çocuklar, hem sistemdeki çalışanlar hem de kurumlardaki çocuklar tarafından çocuğa yönelik şiddeti anlatmıştır. Çocuğa şiddet, çok temel bir sorun ve aslında uygulamanın ne yazık ki “alışlagelmiş” bir parçası olarak var olmaktadır. Bir bakıma kanıksanmıştır.

Her grupta çocuk adalet sisteminde kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar için neler yapılabileceği dile getirilmiştir. Çocuklar, kanunla ihtilafa düşmüş çocukların çok önemli bir suç olmadıkça (cinayet gibi) hapse atılmamalarını ve ailelerine yardımın gereğini vurgulamıştır. Ayrıca çocuk adalet sisteminde, çocukları dinlemeyi öğrenmenin adaletin sağlanmasında temel olduğu ifade edilmiştir. Diğer gruplar ise, bu konuda devlet olmanın gerekliliklerinin, koruyucu ve önleyici düzenlemelerin, toplumun sorumluluğu ve bilincinin, çocuğun ailesine ulaşmanın, kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonun, çocuğun korunmasının öneme işaret etmişlerdir.

Sonuç olarak araştırmanın bulgularında ve değerlendirmelerinde bu araştırmanın temelini oluşturan her bir ilkenin birbiri ile iç içe ve birbirine bir biçimde neden sonuç ilişkisi ile bağlı olduğu görülecektir. Bu bağlamda başta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme olmak üzere, Türkiye’nin taraf olduğu sözleşmelerin bir gereği olarak hak temelli bütüncül bir çocuk adalet politikası oluşturulmasının aciliyet gösterdiği görülmektedir. Bu noktada “kanunla ihtilafa düşmüş olsun-olmasın” bir çocuğun kendini gerçekleştirebilmesi için sahip olması gereken olanakları ve hakları hatırlamak, buna paralel olarak da “Nasıl bir dünya istiyoruz?” sorusunu düzenleyen normları yeniden gözden geçirmek önem kazanmaktadır.

“Çocuklar için Adalet: Bir Paradigma Değişikliğine Doğru” projesi ile elde edilen verilerin, **çocuğa özgü adalet sisteminin güçlendirilmesine** yol göstermesi umuduyla...

Araştırma ekibi

Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar
Emrah Kırımsoy
Esin Koman
Dilek Karagöz

1. Giriş

Kendine özgü gelişimsel özellikleri, özel korunma gereksinimi ve kendisi hakkında verilen kararlara katılımı önündeki engellerin -yetişkinlere oranla- daha fazla olması nedeniyle, insanın değerinin ve onurunun korunması kapsamında; “çocuk hakları” özel bir başlık altında tanımlanmaktadır. 0-18 yaş arasındaki bireylerin haklarını tanımlayan bu kavram, bir insanın kendini gerçekleştirebilmesi için sahip olması gereken olanakları ve bu doğrultuda haklarını asgari düzeyde tanımlar. Bunlar sağlık, eğitim, sosyal hizmet-sosyal yardım ve adalet gibi gerek bireysel gerekse toplumsal yaşamı ilgilendiren ve birbiriyle yakından ilişkili alanlarla ilişkilidir.

Her bir çocuğun gerek kendi özellikleri gerekse içerisinde bulunduğu koşulların farklı olması, söz konusu olanaklara ve haklara erişimini risk altına sokar. Yoksulluk, yoksunluk, göç, engellilik ve kanunla ihtilafa düşmüş olmak bu risklerden sadece bir kaçıdır. Bu noktada koşullar değişse de, her tek çocuğun kendini gerçekleştirebilmesi için hakkı olan olanaklara erişimi önündeki engellerin kaldırılması temel bir gerekliliktir.

Kanunla ihtilafa düşmüş olmak, genel itibarıyla bir bireyin toplumsal yaşamı düzenleyen yazılı kurallara aykırı hareket etmesidir. Yaş, cinsiyet gibi temel belirleyicilerin yanı sıra kanunla ihtilafa düşme nedenleri de çok çeşitlilik gösterir. Yoksulluk, yoksunluk, göç, eğitimin kesintiye uğraması, erken yaşta çalışma yaşamına girme, şiddet kültürü, toplumsal cinsiyet rollerinde çarpıklıklar, gerek veli-vasi bakım ve korumasında gerekse sosyal destek ağındaki sorunlar, olumsuz rol modelleri, çocuğun kendini ifade etmede seçtiği yollar, gelişimsel özellikler vb. nedenler arasındadır. Dolayısıyla çocukların kanunla ihtilafa düşmüş olmaları, kendilerini gerçekleştirme sürecindeki yaşıtlarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Öte yandan yazılı normların yani toplumun kanunla ihtilafa düşmüş çocuğa verdiği tepkinin amacı, çocuğun sonraki yaşamının da belirleyicisi konumundadır. Ne yazık ki tarihsel süreçte kısasa kısas yaklaşımı ile “cezalandırma”, kanun dışı davranış bir hastalıktır yaklaşımı ile “rehabilitasyon veya tedavi etme”, toplumsal düzeni temiz tutma yaklaşımı ile “izole etme” gibi yaklaşımların çocuklara dışlanma, etiketlenme ve aşağılanma sonucu telafi edilemez zararlar verdiği deneyimlenmiştir. Günümüzde bu yaklaşımların yarattığı alışkanlıklar tam anlamıyla kalkmamış olmasına rağmen artık, onarıcı adalet yaklaşımından bahsedilmektedir. Onarıcı adalet, genel olarak toplumsal barış ve uzlaşma ortamı yaratmak amacıyla insan hak ve özgürlüklerine saygıyı gözetir. Amaç, toplumu failin neden suça yöneldiğini anlamaya, aydınlatmaya ve onu destekleyerek yeniden suça yönelmesini önleyecek tedbirleri almaya; faili ise mağdura, topluma ve kendisine verdiği zararı gidermeye yöneltmektedir. Faili toplumdan uzaklaştırmak yerine toplumla bütünleştirmek esastır. Dolayısıyla onarıcı adalet yaklaşımı kanunla ihtilafa düşmüş çocuk ve çocuğun ileriki yaşamı açısından büyük önem kazanmaktadır.

Bu noktada “kanunla ihtilafa düşmüş olsun-olmasın” bir çocuğun kendini gerçekleştirebilmesi için sahip olması gereken olanakları ve hakları hatırlamak, buna paralel olarak da “Nasıl bir dünya istiyoruz?” sorusunu düzenleyen normları yeniden gözden geçirmek önem kazanmaktadır. Bu nedenle mevcut çocuk adalet sisteminde çocuğun durumunun tanımlanması önem taşımaktadır.

1.1. Araştırma Problemi

Çocukların gelişimlerinin özel bir evresinde olmaları, haklarının ihlali durumunda hukuki yola başvuru ramamaları, kendi haklarını korumak için adli sistemden yararlanma konusunda önemli sorunlarla karşılaşmaları ve haklarını koruyan örgütlere erişimlerinin genel olarak sınırlı olması, onları insan hakları ihlallerine açık hale getirmektedir. Ayrıca çocukların görüşlerinin nadiren dikkate alınması, oy haklarının bulunmaması ve hükümetlerin insan hakları konusundaki tutumunu belirleyen siyasal süreçte anlamlı bir rol oynayamamaları da onları daha edilgen bir konuma sokmaktadır (ICC, 2008).

Çocukların haklarının korunması ve bunun yazılı hale getirilerek yükümlülük sahiplerini bağlayıcı hale gelmesi oldukça zaman almıştır. İlk yazılı dokümanlar, savaştan zarar gören ülkelerdeki çocukların acil gereksinimlerini gidermek için başlayan çalışmalarla oluşmuştur. Bu çalışmalar sonucunda Birleşmiş Milletler tarafından çocuk haklarına ilişkin 1924 ve 1959 tarihli bildirgeler yayımlanmıştır. Bu bildirgeler, ilan ettikleri hakların varlığının evrensel kabul gördüğüne işaret etmekte ancak bildirgelerin uluslararası hukukta bağlayıcılıkları bulunmamaktadır. Taraf olmakla doğrudan çocuk haklarıyla ilgili yükümlülük altına girilen ilk ve en önemli belge ise 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme’dir (Tiryakioğlu, 2003).

Bu sözleşme, taraf devletin çocuk haklarını koruma, geliştirme ve hayata geçirme konusundaki isteğini ortaya koymaktadır. Her çocuğun onurlu, saygın, eşit ve özgür olarak yaşamasını ve kendini tam anlamıyla gerçekleştirebilmesini sağlamayı, bunu korumayı ve geliştirmeyi hedeflemektedir. Çocukların yaşama haklarının korunması ve çocukların gelişmelerinin sağlanması (Madde 6), çocuklar arasında ayırım gözetilmemesi (Madde 2), çocukların yüksek yararına önem ve öncelik verilmesi (Madde 3) ve çocukların katılımı (Madde 12) sözleşmenin temel ilkeleri veya Birleşmiş Çocuk Hakları Komitesi’nin bir süredir kullandığı gibi şemsiye haklarıdır (ICC, 2008). Sözleşme, şemsiye haklar dışında çocuğun tanımına, medeni hak ve özgürlüklere, temel sağlık ve refaha, aile ortamı ve alternatif bakıma, eğitime, boş zaman ve kültürel faaliyetlere, özel koruma önlemlerine ve sözleşmenin uygulanması konusunda önlemlere dair temel alanlar içerir.

Sözleşme, kanunla ihtilafa düşmüş çocukların durumuna dair –diğer tüm maddeler geçerli olmak koşuluyla– ayrı iki madde barındırmaktadır (Madde 37 ve Madde 40). Bunlar kısaca çocuğa özgü özel yargılama

usulleri geliştirilmesini ve özgürlüğün kısıtlanmasının son çare olarak başvurulmasını belirtirler.

Madde 37

Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

a) Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tâbi tutulmayacaktır. On sekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.

b) Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.

c) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.

d) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda yasal ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır.

Madde 40

1. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.

2. Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz-önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:

a) İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmâl nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlâlde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.

b) Hakkında ceza kanununu ihlâl iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:

i) Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit olunca kadar masum sayılmak;

ii) Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;

iii) Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurularak yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;

iv) Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;

v) Ceza yasasını ihlâl ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;

vi) Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;

vii) Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;

3. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:

a) Ceza Yasasını ihlâl konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığı kabulü;

b) Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.

4. Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme,

bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

Söz konusu maddelerin yaşama geçirilmesine dair Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin, taraf devletlerin uygulamalarını izlediği raporlar sonucu 2007 yılında oluşturduğu 10 No'lu Genel Yorum'u yol göstericidir (ICC, 2008). Bu metin Birleşmiş Milletler Çocuk Ceza Adaleti Yönetimi için Asgari Standart Kurallarının (Pekin Kuralları), Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunması için Birleşmiş Milletler Kurallarının (Havana Kuralları) ve Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi için Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkelerinin (Riyad Kuralları) üzerine oluşturulmuştur.

Çocuk Ceza Adaletinde Çocuk Hakları başlıklı genel yorumu; yorumun amaçları, çocuk ceza adaletinde kapsamlı bir politikanın ilkeleri, kapsamlı bir politikanın temel öğeleri, çocuk ceza adaletinin örgütlenmesi, bilinç geliştirme ve eğitim ile veri toplama, değerlendirme ve araştırma konularında uygulamalara rehberlik etmektedir.

Yoruma göre çocuk ceza adaleti konusunda kapsamlı bir politikanın başlıca ilkeleri; ayrımcılık yapmama (madde 2), çocuğun yüksek yararı (madde 3), yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı (madde 6), sözünün dinlenmesi hakkı (madde 12) ve saygınlıktır (madde 40(1)).

Temel bir ilke olarak ele alınan "saygınlık", kanunla ihtilafa düşmüş çocuklara yönelik muamelenin temel ilkelerini belirlemektedir. Bunlar; çocuğun saygınlık ve değer duygusuyla tutarlı muamele, çocuğun insan haklarına ve başkalarının özgürlüklerine saygısını güçlendiren uygulamalar, çocuğun yaşını, yeniden topluma kazandırılması ve toplumda yapıcı rol üstlenmesini göz önüne alan uygulamalar, çocuğun saygınlığının gözetilmesi, yasaları ihlal eden çocuklara yönelik her türlü şiddetin yasaklanması ve önlenmesidir.

10 No'lu Genel Yorum'da çocuk ceza adaleti konusunda kapsamlı bir politika için gerekli olan öğeler ise; çocuk suçluluğunun önlenmesi, adli kovuşturmaya başvurmaksızın ve yasal çerçeveye içinde müdahale/yönlendirme, yasayı ihlal eden çocuklar ve yaş sınırları, adil yargılama güvencesi, önlemler, yargılama öncesi tutukluluk ve yargılama sonrası hapis olmak üzere özgürlüğünden yoksun bırakma başlıkları altında ele alınmıştır.

Kapsamlı bir politika oluşturulması konusunda geniş yer verilen konulardan biri adil yargılanma güvencesidir. Adil yargılanma güvencesi; çocuk ceza adaletinde geriye dönük uygulama olmaması (madde 40(2)(a)), masumiyet karinesi (madde 40(2)(b)(i)), sözünün dinlenilmesi hakkı (madde 12), yargılamaya etkin katılma hakkı (madde 40(2)(b)(iv)), suçlamalar hakkında ivedi ve dolaysız bilgi verilmesi (madde 40(2)(b)(ii)), yasal ve diğer uygun yardımlar (madde 40(2)(b)(ii)), gecikmesiz ve ana-babaların katkısıyla karar

alınması (madde 40(2)(b)(iii)), zorunlu kendi aleyhine tanıklığın olmaması (madde 40(2)(b)(iv)), tanıkların varlığı ve soruşturulması (madde 40(2)(b)(iv)), itiraz/temyiz hakkı (madde 40(2)(b)(v)), ücretsiz çevirmen yardımı (madde 40(2)(vi)) ve özel yaşama tam saygı (madde 16 ve 40(2)(b)(vii)) konularını içermektedir. Diğer bir konu olan önlemler hakkında mahkeme öncesi seçenekler, çocuk ceza mahkemesinin/yargıcının önlemleri, idam cezası yasağı ve salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası verilmemesi konuları bulunmaktadır. Yargılama öncesi tutukluluk ve yargılama sonrası hapis dahil olmak üzere özgürlüğünden yoksun bırakılma konusunda ise temel ilkelere, usule ilişkin haklara (madde 37(d)) ve uygulama ve koşullarına (madde. 37(c)) yer verilmiştir.

Bunun yanı sıra çocuk adalet sisteminde adil yargılanma konusunda bir diğer referans Türkiye'nin 1954'de onayladığı İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme'dir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi olarak da isimlendirilen Sözleşme'nin 6. Maddesinin (b) bendinde "Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır" denilerek masumiyet karinesi tanımlanmaktadır.

Ayrıca çocuk adalet sisteminin çocuğa özgü ve çocuğun yararına işleyebilmesi için şiddetten tamamıyla arındırılmış olması gerekmektedir. Bu konuda Ekim 2006'da açıklanan Birleşmiş Milletlerin Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırması ve tavsiyeleri (UNVAC) yol göstericidir (akt. AÇHP, 2007). Araştırma çocukları hedef alan şiddetin niteliği, yaygınlığı ve nedenlerine ilişkin önemli bir çabayı temsil etmektedir ve bu şiddetin önlenmesi ve azaltılması için net tavsiyeler dile getirmektedir. Ev ve aile, okullar ve eğitim ortamları, diğer kurumsal ortamlar (yetiştirme yurtları, kanunlarla ihtilafa düşmüş çocukların bulundukları yerler), topluluk ve sokaklar ile çalışma ortamlarında çocuğa karşı şiddetin önlenmesine yönelik genel tavsiyeler şunlardır:

1. Ulusal ve yerel sahiplenme ve eylemliliğin güçlendirilmesi – yerleşik hedeflere ve takvimlere göre sistematik biçimde değerlendirilebilecek bir ulusal politika ve yerel politikalar
2. Çocukları hedef alan şiddetin her biçiminin yasaklanması – 18 yaşından küçüklere ölüm cezasının kaldırılması; hangi ortamda olursa olsun çocuklara yönelik her tür şiddetin yasaklanması
3. Önlemeye öncelik tanınması – şiddet ortaya çıkmadan önce risklerin belirlenmesi ve olası şiddet eylemlerinin önlenmesi için gerekli kaynak tahsisi. Toplumu sarsan yoksulluk, cinsiyet ayrımcılığı, gelir eşitsizliği, aşırı kalabalıklaşma ve diğer etmenleri ve sorunları ele alacak ekonomik ve sosyal politikalar.
4. Şiddetten arınmış değerlerin yaygınlaştırılması – çocuklara yönelen şiddeti normal bir durummuş gibi gösteren değer ve inançlara karşı çıkılması. Şiddetin çocuklara verdiği zarar konusunda kamuoyunun duyarlılaştırılması.

5. Çocuklarla birlikte çalışanlarda kapasite geliştirme (eğitim, yatırım, geliştirme) – titiz bir seçme, yetiştirme ve sistematik eğitim; her tür şiddetin yasaklanması dahil davranış kuralları ve net uygulama standartları
6. Şiddet mağduru çocuklar için adalet, telafi ve toplumla yeniden bütünleşme– hastane sevkı öncesi ve acil bakım dahil çocuğa duyarlı ve genel sağlık hizmetleri; çocuklara ve gerektiğinde ailelerine hukuksal yardımlar.
7. Çocukların katılımının sistematik biçimde sağlanması, çocukların görüşlerinin dinlenmesine yönelik usuller oluşturulması.
8. Çocuk dostu raporlama mekanizmaları oluşturulması – şiddet olaylarının, örneğin herkes tarafından iyi bilinen telefon hatlarından bildirilmesini sağlamak üzere güvenli, kamuoyuna mal olmuş ve özel mekanizmaların oluşturulması
9. Hesap sorulabilmesi ve dokunulmazlıklara son verilmesi– çocuklara yönelik şiddet olaylarının bütün faillerinin hesap vermelerini ve yargı önüne çıkarılmalarını sağlayarak toplumda yargı sistemine yönelik güven oluşturulması
10. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ele alınması – kız ve erkek çocuklar farklı (ancak ciddi) şiddet risklerine maruz kaldıklarından, şiddete karşı politikaların toplumsal cinsiyet perspektifinden hareketle hazırlanması ve uygulanması
11. Sağlanan ilerlemelerin izlenebilmesi ve her kademedeki programlara girdi sağlanması açısından sistematik ve etkili bir veri toplama sisteminin oluşturulması
12. Silahlı Çatışma Ortamlarındaki Çocuklar ve Çocuk Satışı, Fuhşu ve Pornografisi olmak üzere isteğe bağlı iki protokolüyle birlikte ÇHS'nin onaylanması ve yaşama geçirilmesi yoluyla bu alanda uluslararası taahhütte bulunulması.

Türkiye, taraf olduğu diğer uluslararası insan hakları sözleşme ve belgelerin yanı sıra, 1990 yılında imzaladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme'yi, 1994 yılında TBMM'de onaylamış ve 1995 yılında yasal düzenlemeleri yaparak bir içtüzük maddesi haline getirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 2002 yılında Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin iki ihtiyari Ek Protokolünü de kabul etmiştir. Bu sözleşmeye taraf olarak; çocukların sosyal, ekonomik, kültürel, medeni ve siyasal tüm haklarına ilişkin sorumluluk almayı ve çocukların haklarının yerine getirilmesi konusunda gerekli uygulamalar yapmayı ve tedbirler almayı taahhüt etmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin uygulanmasının izlenmesi sorumluluğu, eğitim, sağlık, adalet gibi yaşamın her alanıyla ilgili Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na verilmiştir.

Son genel nüfus sayımına göre Türkiye nüfusunun yaklaşık %35'i 18 yaşın altında çocuklardır. Bu oranın

ifade ettiği 25 milyon nüfus, devletin çocukların haklarını yerine getirmek konusunda Sözleşme’de yer alan taahhütleri göz önüne alındığında, üstlendiği sorumluluğun büyüklüğünü anlamaya yetmektedir. (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11)

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme’nin 2. maddesinde taraf devletlerin Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, hiçbir ayırım gözetmeksizin tanıyıp, taahhüt edeceğini belirtilmektedir. Ancak Türkiye’de adalet sistemi içinde yer alan çocukların sayılarını devlet kurumlarından alınan veriler ışığında değerlendirdiğimizde, sistem içinde bulunan çocukların haklarının yerine getirilmesi konusunda yükümlülük sahiplerinin yükümlülüklerini yerine getirmede eksiklikleri olduğu göze çarpmaktadır.

2001 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye’nin çocukların sosyal hizmetler, adalet, sağlık ve eğitim haklarının yerine getirilmesi için sosyal hizmetler, adalet, eğitim ve sağlık sistemlerinde yenilikler yapılması ve mevcut yasaların Sözleşme ile uyumlu hale getirilmesi konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.

Türkiye’de çocuk adalet sistemi içerisinde çocukların durumu değerlendirildiğinde, sistemde göze çarpan eksiklikler şu şekilde sıralanabilir:

- Çocukların korunması konusunda yasal ve politik çerçevenin dağınık bir yapıda olması, çocuğa bütüncül bir bakış açısından uzak olmasına neden olmaktadır.
- Ulusal yasalar, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme’de yer alan temel ilke ve maddeler ile uyumlu hale getirilememiştir. Adalet Bakanlığı 2009 yılında adalet reformu için bir strateji ve eylem planı hazırlamışsa da, Meclisin onayını alamamıştır. Adalet reformu stratejisi içerisinde çocuk adalet sistemi hakkındaki öneri, çocuk mahkemelerinin ve çocuk cezaevlerinin sayısının artırılması olmuş, sistemde çocukların korunmasına ve önlemlere ait bir strateji maddesi yer almamıştır.
- Çocukların korunmasını ilgilendiren farklı konular, çocukların gelişimsel ihtiyaçları ve hakları bütüncül bir yaklaşımdan uzak olarak, devletin farklı kurumları tarafından ele alınmaktadır. Farklı kurumlar arasında görev ve sorumlulukların tanımı açık ve net değildir. Sorumlulukların tam anlamıyla tanımlanmadığı bir koruma sistemi içerisinde çocuklar, hak ihlalleri ile karşı karşıya kalabilmektedirler.
- Çocukların erişebilecekleri bir şikâyet merci ve haklarını arayabilecekleri bir mekanizma mevcut değildir.
- Çocuk koruma sistemi içerisinde, çocukları ilgilendiren konularla ilgili ayrıştırılmış veriler

sağlayan, hak-temelli bir izleme mekanizması yoktur.

- Adalet Bakanlığı’nın 2010-2014 Stratejik Planında yargılanmak üzere mahkemeye sevk edilen çocukların, 2008 yılı verilerine göre ortalama yargılanma süresinin çocuk mahkemelerinde 414 gün, ağır ceza davaları için ise 502 gün olduğu belirtilmektedir. Aynı yıl için yetişkinlere ait ortalama yargılanma süresinin ise ağır ceza için 282 gün ve sulh ceza mahkemelerinde ise 258 gün olduğu belirtilmektedir. (<http://www.adalet.gov.tr/stratejikplan/AdaletBakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1StratejikPlan%C4%B12010-2014.pdf>)
- Ocak 2011 itibarıyla ceza infaz kurumlarında 12-17 yaş arasında 69’u kız, 2.099’u erkek olmak üzere 2.168 çocuk bulunmaktadır (<http://www.cte.adalet.gov.tr/>).
- Türkiye’de çocuk adaleti sistemindeki bazı uygulamalar, Türkiye’nin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde yer alan “suçluluğu ispat edilene kadar kişinin masumiyetinin esas alınması” ilkesi ile çelişmektedir. Kanunla ihtilafa düşen çocuklar ve onların yasal temsilcileri çoğu zaman masumiyetlerini ispata mecbur bırakılmakta, çoğu zaman suç şüphesi taşıyan çocuklar tutuklu olarak yargılanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, çocuk adalet sistemi odağında kanunla ihtilafa düşmüş çocukların durumunu belirlemektir. Bu doğrultuda Türkiye’deki mevcut çocuk ceza adaletinin çocuklar üzerindeki etkisini görünür kılmaya katkıda bulunmak ve çocuk ceza adaletinde çocuğun karşı karşıya kaldığı durumları, başta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin 10 No’lu Genel Yorum’u çerçevesinde inceleyerek durum tespiti yapmak istenmiştir.

Bu amaç doğrultusunda kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar, bu alanda çalışan hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcileri ve ceza infaz kurumundaki çocuklarla birebir çalışan iki meslek grubu (infaz ve koruma memuru ile psiko-sosyal servis görevlileri) araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırmanın alt amaçları aşağıdadır.

1. Kanunla ihtilafa düşmüş çocukların çocuk adalet sistemine ilişkin düşünce, yaşantı ve algıları nasıldır?
2. Ceza infaz kurumlarında çalışan infaz-koruma memurlarının ve psiko-sosyal servis görevlilerinin ceza infaz kurumlarında kalan kanunla ihtilafa düşmüş çocukların durumu hakkındaki düşünce, yaşantı ve algıları nasıldır?
3. Çocuk adalet sistemindeki hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcilerinin çocuk adaleti

sistemi ve kanunla ihtilafa düşmüş çocukların durumu hakkındaki düşünce, yaşantı ve algıları nasıldır?

adalet sistemi ile ilgili çalışan sivil toplum örgütleri temsilcileridir.

1.3. Sınırlılıklar

Söz konusu bu üç soruya yanıt aramak amacıyla kanunla ihtilafa düşmüş en az 10 çocukla derinlemesine görüşme ve en az 10 çocukla bir odak grup çalışması yapılması planlanmıştır (Ayrıntılar için bakınız veri toplama araçları ve veri toplama süreci). Ayrıca en az 10'ar kişilik gruplar halinde hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcisi, ceza infaz kurumlarında çalışan psiko- sosyal servis görevlisi ve infaz ve koruma memuru ile birer odak grup çalışması yapılması planlanmıştır (Ayrıntılar için bakınız veri toplama araçları ve veri toplama süreci). Planlanan çalışmalar kapsamında görüşme yapılması hedeflenen çocuklara ulaşmak konusunda zorluk çekilmesi nedeniyle (çocuklarla çalışan örgütlerin tahliye sonrasında iletişimin kopması, çocukların iletişim bilgilerinin değişmiş olması, hedeflenen çocuk grubuyla doğrudan çalışmama vb.) kanunla ihtilafa düşmüş beş çocuğa ulaşılabilmektedir. Bu nedenle gerek derinlemesine görüşmeler sınırlı kalmış, gerekse de çocuklarla odak grup çalışması yapılamamıştır.

Bir başka konu, psiko-sosyal servis görevlileri ve infaz ve koruma memurları ile yapılan odak grup toplantısında ses kaydının alınamamış olmasıdır. Çalışmada, iki raportörün bulunmasının veri kaybını azalttığı düşünülmektedir.

Bir başka sınırlılık, araştırmaya katılacak psiko-sosyal servis görevlileri ve infaz ve koruma memurlarının Adalet Bakanlığı tarafından belirlenmiş olmasıdır. Bu durumun araştırmada odak grup çalışmasına etkin katılacak görevlilerin belirlenmesini sınırlandırdığı düşünülmektedir.

1.4. Tanımlar

Araştırmada, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin 10. Genel Yorum'undaki altı ilke temelinde veri toplanmıştır. Altı ilke ile ilgili açıklamalar araştırma problemi kapsamında ele alındığı için burada tekrar verilmemiştir.

Kanunla ihtilafa düşmüş çocuk: Bir ceza infaz kurumunda tutuklu veya hükümlü kalmış ve tahliye olmuş çocuktur.

İnfaz ve koruma memuru: Bir ceza infaz kurumunda çocuklarla çalışma deneyimine sahip görevlilerdir.

Psiko-sosyal servis görevlileri: Bir ceza infaz kurumunda çocuklarla çalışma deneyimine sahip meslek elemanlarıdır (Psikolog veya sosyal hizmet uzmanı).

Hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcileri: Türkiye'de çocuk hakları ve çocuk

2. Araştırmanın Yöntemi

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar, bu alanda çalışan hak temelli sivil toplum örgütleri ve ceza infaz kurumundaki çocuklarla birebir çalışan iki meslek grubunun (infaz ve koruma memuru ile psiko-sosyal servis görevlileri), kanunla ihtilafa düşmüş çocukların durumuna dair düşünce, yaşantı ve algılarını inceleyen niteliksel bir araştırmadır.

Araştırmada kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla derinlemesine görüşme; hak temelli sivil toplum örgütleri ve ceza infaz kurumundaki çocuklarla birebir çalışan iki meslek grubu temsilcileri ile odak grup çalışması yürütülmüştür.

Bilindiği gibi, nitel araştırmaların genelleme amacı yoktur. Araştırmada kanunla ihtilafa düşmüş çocuklara ulaşılamadığından (Ayrıntılar için bakınız veri toplama araçları ve veri toplama süreci) sadece beş çocukla görüşme yapılabilmektedir. Bu çocukların dördü aynı şehirden, biri farklı şehirden alınmıştır. Dolayısıyla verilerin, sadece bu çocukların algı ve deneyimleri çerçevesinde yorumlanması önemlidir. Ancak şu da vurgulanmalıdır ki, araştırmada söz konusu çocukların deneyimleri doğrultusunda verilere ulaşılmıştır. Yani, bu deneyimler çocuk adalet sisteminde çocukların karşılaştığı uygulamalarla ilgilidir. Sayıca az da olsalar, bu uygulamaların varlığı, çocuklarca dile getirilmiştir. Benzer durum, hak temelli sivil toplum temsilcileri ve çocuk adalet sisteminde çalışan iki meslek grubu için de geçerlidir. Aşağıda verilerin toplanma süreci ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları, Araştırma Grupları ve Veri Toplama Süreci

Araştırma, iki veri toplama aracı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bunlardan birincisi kanunla ihtilafa düşmüş çocukların sürece dair yaşantı ve algılarını ortaya koymayı amaçlayan derinlemesine görüşme formu, ikincisi hak temelli sivil toplum örgütlerinin, infaz ve koruma memurlarının ve psiko-sosyal servis görevlilerinin çocuk ceza adalet sisteminde kanunla ihtilafa düşmüş çocukların durumuna ilişkin yaşantı ve algılarını ortaya koymayı amaçlayan odak grup çalışmalarıdır. Her bir odak grup çalışması, katılımcılarının çocuk ceza adalet sistemindeki farklı konumları ve rolleri göz önünde tutularak yapılandırılmıştır.

Derinlemesine görüşme formu, kanunla ihtilafa düşmüş çocukların kolluk gücü aşamasından başlayarak tahliye sonrasındaki aşamaya kadar çocukların

düşünce, yaşantı ve algılarına ilişkin soruları içermektedir.

Diğer üç gruba (hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcileri, psiko-sosyal servis görevlileri ve infaz ve koruma memurları) ilişkin görüşme formlarının geliştirilmesinde Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Ceza Adaletinde Çocuk Hakları başlıklı 10. Genel Yorum'undan yararlanılmıştır. 10 No'lu Genel Yorum'dan alınan temel kavramlar çocuk ceza adaleti konusunda kapsamlı bir politika oluşturulması konusunda ele alınması gereken temel ilkeler, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklara yönelik muamelelerin temel ilkelerinden ve kapsamlı bir politikanın temel öğelerinden seçilmiştir.

Bu doğrultuda odak grup görüşmelerine ilişkin formlar, altı temel konuya odaklanmıştır. Bunlar;

1. Ayrımcılık yapmama
2. Çocuğun yüksek yararının korunması
3. Adil yargılanma
4. Çocuğun gelişimsel ihtiyaçların karşılanması
5. Çocuğun sözünün dinlenmesi
6. Çocuğun saygınlığı

Aşağıda araştırmada veri toplama sürecine ilişkin bilgiler iki başlık halinde ele alınmıştır.

2.2.1. Kanunla İhtilafa Düşmüş Çocuklar

Araştırmanın ilk sorusu doğrultusunda "çocuk adalet sistemine dahil olan kanunla ihtilafa düşmüş çocukların bu sisteme ilişkin düşünce, yaşantı ve algılarının nasıl olduğu"nu belirlemek için yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu geliştirilmiştir. Çocuk ceza adalet sisteminin tüm istasyonlarını deneyimlemiş (tutuklanmış, haklarında soruşturma/kovuşturma yapılmış, yargılanmış, salıverilmiş, hüküm giymiş ve verilen cezayı tamamlayıp tahliye olmuş) çocuklar için hazırlanan ve 30 soru içeren görüşme formu, çocuğun kolluk gücü ile ilk karşılaşmasından tahliye sonrasındaki aşamaya kadar olan süreci kapsayacak biçimde hazırlanmıştır. Ulaşılmaya çalışılan çocukların spesifik özellikleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

- Farklı yaş gruplarından (12-15 yaş, ve 15-18 yaş olarak),
- Farklı sosyo-ekonomik yapılardan,
- Kız ve erkek çocukların eşit katılımının sağlandığı,
- Suçun atfedildiği farklı gruplardan çocukların dahil edildiği (etnik azınlıklardan, sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı kesimlerden çocukların v.b),

- İki çocuğun yasalarla birden fazla ihtilafa düşmüş olduğu,
- Çocuğun adalet sistemine girmesine yol açan nedenlerin (varsa aldığı cezanın) dikkate alındığı,
- Ulaşılabiliyorsa engelli çocukların ve kronik hastalıkları bulunan çocukların katıldığı,
- Yedisi Ankara ilinde, diğer üçü (ya da daha fazlası) farklı illerde yaşayan,
- Derinlemesine görüşmeye katılmaya gönüllü çocuklar

Araştırmanın planlanması sırasında spesifik dağılım sağlanamayacağı takdirde ulaşılabilen gruplara ağırlık verilmesi de öngörülmüştür. Bu doğrultuda derinlemesine görüşme yapılacak çocuklara ulaşma konusunda, öncelikle araştırmanın tarafları olan platformlar arasında kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla çalışan sivil toplum örgütlerinden, ardından iletişimde bulunan sivil toplum örgütlerinden ve ayrıca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nden yazılı ve sözlü destek aranmıştır.

Ancak araştırma süresince görüşme yapılması hedeflenen çocuklara ulaşmak; tahliye sonrasında iletişimin kopması, çocukların iletişim bilgilerinin değişmiş olması, hedeflenen çocuk grubuyla doğrudan çalışmama vb. nedenlerle mümkün olamamıştır. Bu güçlük göz önünde tutularak tutuklu yargılanmış ve beraat etmiş çocuklara da ulaşmaya çalışılmıştır.

2011 Mayıs-Temmuz ayları arasında derinlemesine görüşmeler için belirlenen hedef gruba (10 çocuk) ulaşma konusundaki güçlükler nedeniyle tutuklu yargılanmış beş çocuğa ulaşılabilmektedir. İletişimde bulundukları sivil toplum örgütleri aracılığıyla ulaşılan çocuklardan dördüne iki sivil toplum örgütü aracılığıyla ulaşılmıştır. Söz konusu sivil toplum örgütleriyle kurulan ön iletişim sırasında, iletişimde bulundukları çocukları araştırma hakkında bilgilendirmeleri talep edilmiş, katılmaya gönüllü olanlarla yapılan ön görüşme sonrasında, etik ilkeler ve özellikle kişisel bilgilere dair gizlilik ilkelerini barındıran aydınlatılmış onam formu okunmuş ve imzalandıktan sonra görüşmeler başlatılmıştır. Görüşmeler sırasında ses kaydının alınması öngörülmüş; bu kayıtların sadece çocukların ifade ettikleri görüşleri doğru bir şekilde rapora yansıtmak amacıyla kullanılacağı açıkça anlatılmıştır. Görüşme sonrasında hazırlanan rapora, hiçbir şekilde çocukların isimleri ya da kimliklerine ait bir açıklama yansıtılmamıştır. Araştırma ekibi (görüşmeci ve raportör), ses kaydının alınmadığı durumlar için hazırlıklı olmuş ancak ses kaydını kabul etmeyen çocuk olmamıştır. Dolayısıyla görüşmeler çocukların izni ile kayıt altına alınmış ve görüşmelerden hemen sonra bilgisayara aktarılmıştır.

Görüşmeler ve çözümleme, çocuk adalet sisteminde çalışma ve araştırma deneyimine sahip bir sosyal hizmet uzmanı ve bir çocuk gelişim uzmanı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Ankara dışında yapılan görüşmelerle ilgili iki görüşmecinin yol ve konaklama masrafları ile görüşme yapılan her çocuğa, ayırdığı zamana ve verdiği katkılarına bir teşekkür niteliğinde verilen şekerleme paketi araştırma bütçesinden karşılanmıştır.

Ankara dışında yapılan derinlemesine görüşmelerle ilgili, çocukların bulunduğu bir ceza infaz kurumu ile ilgili müdahale edilmesi gereken konular tespit edilmiş Adalet Bakanlığı'na sözlü olarak bilgi verilmiş ve kendilerine bir bilgi notu ulaştırılmıştır. Araştırma süresince konuyla ilgili müdahale edildiğine dair yazılı bir geribildirim olmamıştır.

Çocuklarla derinlemesine görüşmeler dışında yapılması planlanan odak grup çalışması için 11 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış bir form hazırlanmış ancak, 2011 Mayıs- Temmuz ayları arasında hedef gruba ulaşamaması nedeniyle çocuklarla odak grup çalışması yapılamamıştır.

2.2.2. Ceza İnfaz Kurumunda Çalışan İnfaz ve Koruma Memurları ve Psiko-Sosyal Servis Görevlileri

Araştırmanın ikinci sorusu doğrultusunda "Çocuk adalet sisteminde ceza infaz kurumunda çocuklarla birebir çalışan iki meslek grubunun (İnfaz ve koruma memurları ile psiko-sosyal servis görevlileri) ceza infaz kurumlarındaki kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar hakkındaki düşünce, yaşantı ve algılarının nasıl olduğu"nu belirlemek amacıyla iki odak grup çalışması yapılandırılmıştır.

Odak grup çalışmalarında ayrımcılığa maruz kalma, çocuğun yüksek yararının korunması, çocuğun gelişimsel ihtiyaçların karşılanması, adil yargılanma, çocuğun sözünün dinlenmesi ve çocuğun saygınlığı odağında kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun ceza infaz kurumundaki durumuyla yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. İnfaz ve koruma memurları için oluşturulan form 11 sorudan, psiko-sosyal servis görevlileri için oluşturulan form ise 8 sorudan oluşmaktadır.

İnfaz ve koruma memurları ile psiko-sosyal servis görevlileri için ayrı ayrı düzenlenen çalışmada verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formlarının yanı sıra, ön bilgi formları kullanılmıştır. Toplantılara başlamadan önce katılımcılara ön bilgi formları verilmiş ve doldurmaları istenmiştir. Ön bilgi formları, katılımcıların bazı sosyo demografik özelliklerini ve çalışma deneyimlerine ilişkin bilgilere dair soruları içermektedir.

Ceza infaz kurumunda çocuklarla birebir çalışanlarla yapılacak odak grup toplantılarıyla ilgili olarak Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Çocuk, Eğitim, Gözetim ve İyileştirme İşleri Şube Yetkilileriyle yüz yüze ön görüşme yapılmış, çalışmayla ilgili onay talebi yazılı olarak 5.07.2011 tarihinde araştırmanın resmi yürütücüsü Kapasite Geliştirme Derneği tarafından kendilerine ulaştırılmıştır. İlgili personelin belirlenmesi ve görevlendirilmesiyle ilgili

işlemler sonucu onay alınmıştır. Araştırmaya katılacak infaz ve koruma memurları ve psiko-sosyal servis görevlileri, Adalet Bakanlığı tarafından belirlenmiştir.

Ankara'da Tunalı Otel'de yapılan toplantılara Ankara dışından katılanların yol ve konaklama masrafları araştırma bütçesinden karşılanmıştır.

Toplantı mekânı, odak grup çalışmalarından önce toplantı için uygun hale getirilmiştir. Katılımcılar, moderatör ve moderatör yardımcısının daire şeklinde oturması, raportör ve gözlemcinin de halkanın dışında ayrılan bir masada kayıt almaları sağlanmıştır. Toplantıya, gerek lojistik konularda gerekse kayıt sürecine destek vermek amacıyla araştırmanın sorumlularından İnsan Hakları Ortak Platformu'nun bir çalışanı da katılmıştır.

2.2.2.1. İnfaz ve Koruma Memurları

28 Temmuz 2011 tarihinde gerçekleşen odak grup çalışması, çocuk adalet sistemindeki ceza infaz kurumlarında çalışan 10 infaz ve koruma memuru ile yapılmıştır. Çalışmaya katılan infaz ve koruma memurları Ankara Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Ankara Çocuk Eğitimevi, Konya E tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Konya, Eskişehir H Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Kayseri İncesu Çocuk Tutukevi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda görevlidir.

Toplantı Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar ve Sosyal Hizmet Uzmanı Emrah Kırımsoy moderatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Toplantının kayıt altına alınması konusunda izin istenmiş; katılımcılara oluşturulacak raporda, görüşmeye katılan infaz ve koruma memurlarının ifadelerinin sadece yaşları belirtilerek kullanılabacağı, gerçek isim ve kimliklerine ait bir bilgi raporda yer almayacağı iletilmiştir. Araştırma ekibi, ses kaydının alınmadığı durumlar için hazırlıklı olmuştur. Katılımcılar ilk oturumda kayıt cihazına onay vermiş, ikinci oturumda bir katılımcının rahatsızlığını dile getirmesi üzerine kayıt durdurulmuş ve önceki kayıtlar silinmiştir. Siyaset Bilimci Dilek Karagöz görüşme sırasında raportör ve Çocuk Gelişim Uzmanı Esin Koman raportör yardımcısı ve gözlemci olarak görev almışlardır. Ayrıca lojistik konularda destek vermek amacıyla araştırmanın sorumlularından İnsan Hakları Ortak Platformu adına Ezgi Koman da toplantıya katılmıştır.

10.30-17.30 saatleri arasında gerçekleşen toplantının kayıtları gerek toplantı sürecinde bilgisayar ortamına aktarılmış, gerekse yazılı olarak tutulmuştur.

2.2.2.2. Psiko -Sosyal Servis Görevlileri

29 Temmuz 2011 tarihinde gerçekleşen odak grup çalışması, çocuk adalet sistemindeki ceza infaz kurumlarında çalışan ve çocuklarla çalışma deneyimi bulunan 10 psiko-sosyal servis görevlisi ile yapılmıştır. Çalışmaya katılan psiko sosyal servis çalışanları Maltepe Çocuk Ceza İnfaz Kurumu, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Çocuk Gözetim Eğitim ve İyileştirme İşleri Şubesi, Eskişehir H Tipi Kapalı CİK, Ankara Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumu,

Ankara Çocuk Eğitimevi, Bursa Cezaevi, Elazığ Çocuk Eğitimevi'nde görevlidir.

Toplantı Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar ve Sosyal Hizmet Uzmanı Emrah Kırımsay moderatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Toplantının kayıt altına alınması konusunda izin istenmiş; katılımcılara oluşturulacak raporda, görüşmeye katılan psiko-sosyal servis görevlilerinin ifadelerinin sadece cinsiyet ve yaşları belirtilerek kullanılacağı, gerçek isim ve kimliklerine ait bir bilgi raporda yer almayacağı iletilmiştir. Araştırma ekibi, ses kaydının alınamadığı durumlar için hazırlıklı olmuştur. Katılımcılardan ikisi toplantı başlarken kayıt cihazı konusunda rahatsızlığını dile getirdiğinden ses kaydı alınmamıştır. Siyaset Bilimci Dilek Karagöz görüşme sırasında raportör ve Çocuk Gelişim Uzmanı Esin Koman raportör yardımcısı ve gözlemci olarak görev almışlardır. Ayrıca lojistik konularda destek vermek amacıyla araştırmanın sorumlularından İnsan Hakları Ortak Platformu adına Ezgi Koman da toplantıya katılmıştır.

10.30-16.45 saatleri arasında gerçekleşen toplantının kayıtları gerek toplantı sürecinde bilgisayar ortamına aktarılmış, gerekse yazılı olarak tutulmuştur.

2.2.3. Hak Temelli Çalışan Sivil Toplum Örgütleri Temsilcileri

Araştırmanın üçüncü sorusu doğrultusunda "Çocuk adalet sisteminde çalışan hak temelli sivil toplum örgütü temsilcilerinin çocuk adaleti sistemi ve kanunla ihtilafa düşmüş çocukların durumu hakkındaki düşünce, yaşantı ve algılarının nasıl olduğu"nu belirlemek amacıyla odak grup çalışması yapılmıştır.

Odak grup çalışmasında ayrımcılığa maruz kalma, çocuğun yüksek yararının korunması, çocuğun gelişimsel ihtiyaçların karşılanması, adil yargılanma, çocuğun sözünün dinlenmesi ve çocuğun saygınlığı odağında kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun kolluk gücü ile karşılaşmasından başlayıp tahliye sonrasına kadar devam eden süreçle ilişkin 9 soruyu içeren yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formunun yanı sıra, bir ön bilgi formu kullanılmıştır. Toplantıya başlamadan önce katılımcılara ön bilgi formları verilmiş ve doldurmaları istenmiştir. Ön bilgi formu, katılımcıların bazı sosyo demografik özelliklerini ve çalışma deneyimlerine ilişkin bilgilere ilişkin soruları içermektedir.

Odak grup toplantı daveti, araştırmanın yürütücülerinden İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından 26 Mayıs 2011 tarihinde, çocuk adalet sistemiyle ilgili çalışmaları bulunan 13 örgüte yapılan davete olumlu cevap veren 11 temsilci ile yürütülmüştür. Ankara'da Tunalı Otel'de yapılan toplantıya Ankara dışından katılanların yol ve konaklama masrafları araştırma bütçesinden karşılanmıştır. Toplantı mekânı, odak grup çalışmasına uygun olarak düzenlenmiştir. Katılımcılar, moderatör ve moderatör yardımcısının daire oluşturacak şekilde oturması, raportör ve gözlemcinin de

halkanın dışında ayrılan bir masada kayıt almaları sağlanmıştır.

4 Haziran 2011 tarihinde gerçekleşen odak grup çalışması, çocuk adalet sisteminde çalışan hak temelli sivil toplum örgütlerinin 11 temsilcisi ile yapılmıştır. Çalışmaya Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği, Çocuklar Aynı Çatı Altında, Diyarbakır Barosu, Gündem Çocuk Derneği, Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları Derneği Mersin Şubesi, Mersin Barosu Çocuk Hakları Komisyonu, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Trabzon Barosu Çocuk Hakları Komisyonu, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı temsilcileri katılmıştır.

Toplantı Doç. Dr. Yüksel Baykara Acar ve Sosyal Hizmet Uzmanı Emrah Kırımsay moderatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Toplantının kayıt altına alınması konusunda izin istenmiş; katılımcılara oluşturulacak raporda, görüşmeye katılan hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcilerinin ifadelerinin sadece cinsiyet ve yaşları belirtilerek kullanılacağı, gerçek isim ve kimliklerine ait bir bilgi raporda yer almayacağı iletilmiştir. Araştırma ekibi, ses kaydının alınamadığı durumlar için hazırlıklı olmuş ancak tüm katılımcılar ses kaydının alınmasını uygun görmüşlerdir. Siyaset Bilimci Dilek Karagöz görüşme sırasında raportör ve Çocuk Gelişim Uzmanı Esin Koman raportör yardımcısı ve gözlemci olarak görev almışlardır. 14.10-18.10 saatleri arasında gerçekleşen toplantının kayıtları gerek toplantı sürecinde bilgisayar ortamına aktarılmış, gerekse ses kayıtları toplantı sonrasında çözümlenmiştir.

Hak temelli sivil toplum örgütleriyle yapılan odak grup çalışmasında düşünce ve yaşantı paylaşımının yoğunluğu nedeniyle süre yetersiz kalmıştır. Bu durum, katılımcıların kolluk gücü ile ilgili deneyimlerini diğer aşamalardan daha fazla paylaşmaları sonucunu doğurmuş, diğer aşamalarla ilgili paylaşımlar için süre az (bu aşamaya ayrılan süreye göre) kalmıştır. Bu nedenle, katılımcılara odak grup çalışması soruları mail yoluyla ulaştırılmış ve toplantıda zaman yetersizliği nedeniyle söyleyemediklerini yazılı olarak bildirmeleri istenmiştir. Temmuz başına kadar verilen sürede, üç kişiden yazılı görüş gelmiştir. Bir kişiden de toplantı notları üzerinde ifade düzeltmesi gelmiştir. Yazılı ulaştırılan görüşlerden, bulgular kısmında yararlanılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde çalışmada veri toplanan her gruba ilişkin öncelikle tanıtıcı bulgulara yer verilmiş daha sonra yapılan grup toplantıları ve görüşmelerde elde edilen veriler sunulmuştur.

3.1. Kanunla İhtilafa Düşmüş Çocuklar

3.1.1. Tanıtıcı Bulgular

Araştırma kapsamında kanunla ihtilafa düşmüş beş erkek çocukla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Çocukların dördü aynı şehir doğumludur. Yaş ortalamaları 17,8'dir. Ailedeki çocuk sayısı ortalaması 4,4'dür. Bir başka deyişle çocukların geldiği aileler kalabalık bir nüfusa sahiptir. Ailelerin sosyal güvenceleri yoktur.

Çocukların hepsi ilköğretimi yarıda bırakmış ve terk etmişlerdir. Okulu terk etme nedenleri, çalışmak zorunda olma ve okulu sevmeme olarak anlatılmıştır. Okulu sevmediğini söyleyen çocuklar, okuldaki yönetici ve öğretmenlerle iyi ilişkileri olmadığını belirtmiştir. Çocuklardan biri dışında diğerleri, okuma ve yazma konusunda güçlük çektiklerini dile getirmişlerdir.

Kanunla ihtilafa düşme durumu konusunda çocuklardan yalnız birisinin ilk suçu olduğu görülmektedir. Diğerlerinin dosya sayısı iki ile on arasında değişmektedir. Suç türleri siyasi, uyuşturucu satıcılığı ve kapkaç (telefon) olarak görülmektedir. Çocukların hepsi kapalı ceza infaz kurumu (tutukevi veya cezaevi) yaşantısını deneyimlemiştir.

3.1.2. Kanunla İhtilafa Düşmüş Çocukların Düşünce, Yaşantı ve Algıları

Araştırmada kanunla ihtilafa düşmüş çocukların, ceza adalet sistemi konusunda kapsamlı bir politikanın başlıca ilkelerinin yaşantıları özelindeki anlatımını yapmalarının zor olacağı düşünüldüğünden, kendilerine kolluk gücü ile ilk karşılaşmadan başlayarak tahliye sonrasındaki sürece kadar yaşantı ve görüşleri sorulmuştur.

Görüşmelerde çocukların kendilerini zor ifade ettiği görülmüştür. Bu durumu etkileyen üç unsur olduğu söylenebilir: İlki, çocukların Türkçeyi iyi konuşamamalarıdır. Diğer, yaşantıları unutma isteği olarak açıklanabilir. Bunu çocuklar da ifade etmiştir. Bir başka etken, çocukların yaşadığı süreci tam olarak tanımlayamaması olarak değerlendirilebilir. Çocuklar, ilk gözaltına alınma sürecinden başlayarak bilgilendirilmedikleri için, yaşantılarını tam olarak anlatamamaktadır. Çocukların biri dışında diğerlerinin daha önceden dosyası olduğu için yaşadıkları sürece ilişkin az çok bilgileri vardır.

3.1.2.1. Kolluk Gücü ile Karşılaşma

Kolluk gücü ile ilk karşılaşma, dört çocuk için siyasi suçtan, bir çocuk için kapkaç suçundan dolayı olmuştur. Çocukların, gözaltına alınması çeşitli biçimlerde (evden, yoldan, parktan alınma) olmuştur. Bir çocuk parkta arkadaşlarıyla otururken nasıl gözaltına alındığını şöyle aktarmıştır:

“...orada parkta oturuyorduk. Üç dört tane polis geldi motorlu. “Ne yapıyorsunuz” burada dedi. Kimlik istedi ilk başta, verdik. “Ne yapıyorsunuz burada” dedi, oturuyoruz dedik. “Kalkın gidin lan buradan” dedi. Saat daha kaç öğlen on iki. “Kalkın lan gidin buradan”. Böyle böyle tartıştık zaten. Gitmedik diye karakola götürdü. Dosya açtı oradan” (No 2).

Bir başka çocuk sabah saatlerinde gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınma sırasında, çocuğun üzerini giymesine izin verilmediği görülmektedir:

“Polis, fotoğraf çekiyordu, biz çok kişiydik. Polisi bıçakladık (Başka bir arkadaşının bıçakladığını söylüyor)... Evden aldılar. Beşte aldılar. Çok polis vardı yani, evin her tarafı fullü... Kaldırdılar beni, yataktan kaldırdılar... Terliksizdim, almadılar terlik merlik. Kapri vardı bir tane şort, bir de atletim vardı” (No 3).

Çocuklar gözaltına alındıktan sonra, kolluk gücünün kendine iyi davranmadığını, şiddet gösterdiğini anlatmıştır. Bir çocuk, çocuk şubesinde şiddet görmediğini anlatırken, çocukların hepsi de terörle mücadele şubesinde ve karakolda şiddet gördüğünü anlatmıştır. Şiddetin içeriği kaba dayak, bağırma, bir cisimle vurma, temel ihtiyaçlarını yerine getirmelerine izin vermeme olarak görülmektedir. Şiddet görme nedenleri, çocuğun suçunu reddetmesi, sorulan sorulara yanıt vermemesi, çocuğun saldırgan içerikli davranışları (bağırma, vurmaya çalışma vb.), suç türü, teşhis ettirmede kolluk gücüne yardım etmemesi olarak görülmektedir:

“Bana teşhis ettirmeye kalktılar. Yaşanan olay yok mu, o olayla ilgili milleti bana teşhis ettirmeye kalktılar. Zorla bana baskı, şiddet kurdular... Kötü... Kötü arzı niyetle davrandılar. Amaçları farklıydı. Nerdeyse beni öldürmeye bile kalkabilirdiler yani. Öyle bir adalet öyle bir kanun yok ya bunu siz de biliyorsunuz. Çok sinirlenmişlerdi ya... Birden bire baktım, yanıma geldi, “Sizde adalet yok mu, sizde kanun yok mu?” Biz de adalet var, bizde kanun var... “Bağırma ulan” dedi bana. “Bağırma lan”... Baktım kalktı karnıma tekmeden attı. Duvara zıpladı. Hepsi bana vurmaya kalktı... Bir de beni doğru düzgün uyutmuyorlardı, nezarette. 4 gün boyunca sorgu. 4 gün boyunca masadan kalkmadım” (No 1).

“TEM’e (Terörle Mücadele Şubesi) götürdüler. TEM’de zaten bir ton dayak yedik. Resmen ayaklarıma cop vuruyorlardı. Gözümü açtığımda hastanedeydim” (No 2).

“Valla hiç iyi davranmadılar. Yani diyordu “cevapla konuları”. Vuruyordu. Belime vuruyordu” (No 4).

“...İşte girdim içeri işte bir oda var... Oraya götürdüler, dövdüler ilk başta sen mi aldın diye sen mi yaptın diye sonra çocuk şubeye götürdüler... orada para mı ney kaybolmuş ... in. Onu

da bizden buldular... Aradılar üstümü sonra soyundurdular dövdüler yine... çok kalabalıklar ... Benim yanıma iki kişi geldiler... soyundurdular işte üstümü aradılar dövdüler”(No 5).

Kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun etiketlenmesi, yaşanan herhangi bir durumda ortaya çıkabilmektedir. Yukarıda anlatılan durum, bunun en açık örneğini oluşturmaktadır. Kaybolan paranın, oradaki çocuklarca çalınmış olacağını düşünme, çocuğun nasılsa bir suç işleyebileceğine ilişkin düşüncenin görünümüdür.

“...Gelen geçen vuruyor. Biri geliyor o vuruyor diğeri geliyor o vuruyor... Hepsi, yani kim varsa karakolda vurdu... “Terör” diyordu ve çok küfür ediyorlardı zaten. Yani insan küfür edince namus demektir ha. Yani kim olsa bir şey yapar ben de kalktım üç dört tanesinin burnunu kırdım”(No 2).

Yaşadıkları şiddet karşısında çocuklar da kendilerini savunmaya çalışmıştır. Gördüğü kötü muamelenin etkisiyle kendinin de güçlü olduğuna dair bir izlenim bırakmak isteyen çocuğun kendini savunmasını, “üç dört tanesinin burnunu kırdım” olarak açıkladığı görülmektedir. Çocuklar, sürecin çok kötü olduğunu ve olumsuz etkilendiklerini söylemektedir:

“Psikolojim bozuktu. Konuşamıyordum. Sıkıntıya sokmuşlardı beni...”(No 1).

“Acıdan başka bir şey hissetmedim” (No 2).

“Düşmana karşı kimse kendini iyi hissedemez. Ellerine düştün mü kendini kolay kolay sakinleştiremezsin. Sıkıntı veriyor çünkü. Sıkıntı veriyor. Sürekli sana baskı kurmak istiyor. İşte dövüyor seni. Dövüyor. Onların amacı da yakalayıp içeriye dövüp göndermek... Bana diyor, bizim amacımız buradan alıp cezaevine vermek değil diyor. Sizin yaptığınız şeyin yanlış olduğunun farkına vardırmak istiyoruz. Dedim bizim neyimiz yanlış? Sizin davranışına baksanıza... Yani sizin yaptığınız iyi bir şey mi? Bize adalet, kanun var diyorsunuz, hepiniz kalkıyorsunuz”(No 1).

Son ifade de çocuğun karşısındakini “düşman” olarak tanımlaması önemlidir. Bu adlandırma, karşı tarafın eline düşme şeklinde tarif edilmiştir. Polislin amacını, “yanlış yapılan şeyin farkına vardırmak” olarak açıklaması, başka bir tartışma konusudur. Şiddeti şiddet ile çözmek, çocuğun toplumla bütünleşmesi misyonunu şiddetle gerçekleştirmek, çocuğun bu tutumu, rahatlıkla sorgulamasına neden olmaktadır. Çocuk buradaki çelişkiyi görmektedir. Bu durum, çocuğun adaletle olan inancını sarsıcı olabilir.

Çocukların birisi dışında hepsine de karakola götürülürken kelepçe takılmıştır. Aslında kelepçe takılması, kolluk gücünün inisiyatifli dahilinde gerçekleşmiştir. Kelepçenin ortama ve duruma göre takılıp çıkarıldığı görülmektedir. Örneğin savcının yanına giderken kelepçenin çıkarıldığı, diğer yerlerde takıldığı ifade edilmiştir.

Çocukların biri dışında hepsi, karakolda veya çocuk şubesinde kendileri ile görüşen bir meslek elemanının (psikolog, sosyal hizmet uzmanı) olmadığını, kendilerine kimsenin yaşanan süreçle ilgili bir bilgi vermediğini ifade etmişlerdir. Avukatla da görüşmemişlerdir. Birisi dışında diğerleri avukatlarını mahkemede görmüştür. Sadece bir çocuğun ailesi özel bir avukat tutmuştur. Gerek psiko-sosyal servis görevlisi gerekse bir avukat ile görüşememe, çocuğun yaşadığı süreçle ilişkin bilgilenmesinin yanı sıra kendini ifade edebilmesi açısından önemli bir eksiklik yaratmaktadır:

“...Psikolog olabilir. Dedi işte böyle böyle bir durum var, dedi anlat, anlattım işte, zaten yazdı hemen çıktı. Bir iki kelime dedim çıktı gitti. [Kadın mı erkek miydi?] Kadındı... Ne oldu nasıl oldu dedi anlatıyordum çıktı gitti”(No 2).

Çocukların biri dışında hepsi nezarethaneyi olumsuz bir biçimde tariflemiştir. Nezarethanede sadece çocuklarla birlikte kaldığını yetişkin olmadığını anlatmışlardır. Bir çocuk dışında diğerleri temel ihtiyaçlarının karşılanmasındaki sorunları dile getirmiştir:

“Pis yani nasıl diyeyim normal hali sokak gibi daha beter (sadece yemek veriyorlar... falan veriyorlar. Tuvalet zor gidiyordum. İzin vermiyorlardı” (No 5).

“...Taştan bir yatak var, kokulu mokulu battaniye vardı... Sadece bağırınca, bağırıldığında duydu duydu duymazsa gelmiyor... izin vermiyorlardı, altına et diyorlardı. Böyle bir şey mi var” (No 2).

“...Yeme, içme, lavabo ihtiyacı hepsini karşılıyorlardı” (No 1).

Çocukların birisi dışında diğerleri, gözaltına alındıktan sonra ailelerine haber verildiğini ancak kendileriyle görüşemediklerini belirtmiştir:

“Ailemle görüştürmüyorlardı. Görüşmek istiyordum bırakmıyorlardı. İçeride dövüyorlar. Gelenlerin annesine babasına diyorlar, hiçbir sıkıntısı yoktur. Annem söyledi sonra. Annem gelmiş, görüştürmediler. (Ne zaman annenle, babanla görüşebildim?) “Cezaevinde. Tutuklandıktan bir ay sonra görüşebildim”(No 1).

Darp raporunun alınmasına ilişkin hastaneye götürülmesi ve doktor tarafından muayene edilmesine ilişkin süreçte sorunlar vardır. Şiddet görmüş olmalarına karşın doktorun kendilerine temiz raporu verdiği ve muayene sırasında doktorla yalnız kalmadıkları anlaşılmaktadır:

“Baktı dedi ki “bir şeyin yok”, “nasıl bir şeyim yok” dedim her yer mosmor... Polisler de vardı. Doktor dedi soyun ilk başta soyundum. Dedi “herhangi bir yerinde bir şey var mı?” Dedim var tabii, soyundum baktı “bir şeyin yok” dedi. Ya buralarım cop izi dolu, bana diyor ki bir şeyin yok. Bu nasıl bir şey dedim baktım çıkardılar götürdüler beni” (No 2).

"Hastaneye gittik... Gece gidiyorduk... Doktor iyi davranıyordu. (Doktor sizi muayene etti mi) yoo etmedi... soruyordu"(No 3).

3.1.2.2. Savcılık ve mahkeme Aşaması

Savcılık ve mahkeme aşaması çocuklarca kısa ve hızlı bir biçimde anlatılmış ve tutuklandıkları bilgisi ile bitirilmiştir. Çocuklar, savcı ve hâkimlerin kendilerine iyi davranmadığını ifade etmiştir:

"Savcı biraz öfkeliydi. Savcı da olsun hâkim de olsun, terör suçlarına karşı saygılı değildi. Sevmez, hiç sevmez. Her zaman ters tepki gösterir. Savcının bana sorduğu soruları cevapladım. Dedi ki sen benim külahlarıma anlatırsın. Gel benim külahlarıma anlat. Baktı çık dışarı, dedi Allah değil PKK gelip sizi kurtarsın" (No 1).

"Hakim falan güzel davranmadılar... Bağırıp çağırıyor işte. Tam onları hatırlamıyorum da işte, bağırıyordı hep sen mi yaptın falan diye..." (No 5).

Bir çocuğun tutukluluk kararı sonrasında ilişkin düşünceleri önemli bir tartışma konusudur:

"Benim için hiçbir sorun değil. Cezaevinde aslanlar gibi, paşalar gibi yatarım. Cezaevine girsem aileme üzülürüm, arkadaşlarıma, mahalleme üzülürüm. Başka bir şeye üzülmem. Bu suçtan hiçbir zaman pişmanım demem, hiçbir zaman üzülmem. Çünkü ben suç işlememişim. İşlediğim suç değildir. Onlar açısından suç duyurusudur" (No 1).

Çocuğun içinde yaşadığı çevre ve kültür davranışın suç olup olmadığı konusundaki düşüncesini etkilemektedir, biçimlendirebilmektedir. Yukarıdaki çocuk, davranışını suç olarak görmemektedir. Bu durum, çocuğun yargılanması sürecinde, davranışının anlam ve sonuçlarını kavrayabilmesi açısından yaşadığı çevrenin ve kültürün etkisinin kapsamı bir değerlendirilmesinin yapılmasının önemini açıkça ortaya koymaktadır. Aynı çocuğun şu ifadesi konuya daha fazla açıklık getirmektedir:

"Hâkime gülüyordum. Hâkim çok pis baktı. Hâkim sordu ne gülüyorsun diye. Ne var gülemez miyim? Baktı, baktı, baktı anlat diyordu. Neyi anlatayım. Sen sor ben anlatayım. Bana diyor anlat. Sen sor ben anlatayım. Hâkim bana sinir olduğundan, gıcık olduğundan dolayı beni tutukladı. İfade verdim dedi tutuklusun. Güldüm tutuklu muyum dedim. Siz gidin biraz yatın dedi. Sanki çok da umurumda ya... Çok da bana sıkıntı verecek ya... Bir değil, iki değil, üç değil... Ben şimdi sıkıntı yaratsam kendimde millet benle dalga geçer. Kaç defa içeriye giriyorum, cesaretim mi kırılacak?"(No 1).

Birden fazla dosyanın olması, daha önce bu süreci deneyimlemiş olması çocuğun hâkim karşısındaki davranışını belirlemiştir. Üzülmesi, endişelenmesi

başkaları tarafından "gülünç" bulunabileceği düşüncesi çocuğun, cesaretli görünme isteğinde etkili olmaktadır. Bu durum çocuğun içinde yaşadığı çevrece nasıl algılanacağı ya da kabul edildiği konusunu tartışmayı gerekli kılmaktadır.

3.1.2.3. Ceza İnfaz Kurumu Yaşantısı

Savcılık ve mahkeme sürecinin kısa anlatımına karşın çocuklar, en çok kurum yaşantısı ile ilgili deneyimlerini paylaşmışlardır. Bu deneyimler çocukların da ifade ettiği gibi "acı verici"dir. Çocukların süreçte yaşadıklarına ilişkin öfkeli ve üzgün oldukları gözlenmiştir. Bir çocuk yaşadıklarını kimseyle paylaşmadığını ve unutmak istediğini şöyle belirtmiştir:

"...Hayır hiçbir şekilde ben unuttum yani, ben kimseyle konuşmadım daha konuşmadım. Biraz aklıma gelince işte... Canım sıkılıyor, sinirleniyorum. Kötü oluyorum. Ben unuttumdu normalde ... unutuyordum yani aklıma hiç getirmiyordum" (No 5).

Unutma, bir savunma mekanizması olarak değerlendirilebilir. Çocuk bu şekilde, yaşantılarının kendisinde bıraktığı ağır keder ve üzüntüden kaçış sağlamaktadır.

Çocukların ceza infaz kurumuna kabulü bir çeşit "karşılama töreni" ile yapılmaktadır. Çocuklara neden geldiği sorulmakta, soyunmaları istenmekte, bir süre belirli beden hareketleri yaptırılmakta ve daha sonra şiddet eşliğinde koşullarına gönderilmektedir:

"Ezinti yapıyordu... vardı. Biz de iki kişiydik. Girer girmez bir odaya girdik. Anlatıyordu bize neyden girdiniz, ne yaptınız. Direkt ordaydık. Kalabalığın ortasındaydık... Dedi geçin karşıya eğilin kalkın, eğilin kalkın... Tekme vurduydum bana. Sonra çıkarttı bizi koşuşa attı" (No 4).

"...İşlemlerimi yapıyorlar. Bana elini uzat yere çömel kalk dedi. Ben de çökmüyordum dedim... sadece boxserim var... Sonra yeter dedim hep yedak yemek olmayacak vurdum birkaç kişiyi. Zaten oradan yıkıma aldılar. Sonra onların ... nı geldi "siz çocuklara ne yapıyorsunuz" dedi. Kızdı onlara biliyor musun? Sonra içeri götürdüler, işlemleri yaptı gardiyan" (No 2).

"...Hoşgörüyü karşıladı da ... kötü niyetliydi... lar bizi dövdü... Ooo geçin, geçin diyorlardı. Ne işiniz var diyorlardı. Ne işimiz var, gidip hâkime sorun diyorduk. Ya oğlum siz hiçbir şey yapmasanız hâkim sizi buraya gönderir mi? ... Arama yaptılar sonra baktılar. Yani herhangi bir yara izi, darp izi var mı diye. Bilgi aldılar, hangi okulu okudun, kaç yaşındasın. Annen baban nerede yaşıyor. Sonra götürdüler dediler buralarınızı açın... Pimapenle vuruyorlardı. Napiyorsunuz deyince "hoş geldin partisi" diyorlardı. Beş kişi. Beni tek başıma odaya aldılar. Sonra ... çağırıldı. Dedi ne yaptınız yine? Dedim ... ne yapayım? Hiçbir şey yapmamışız. Nasıl ya, ne işiniz var o zaman burada lan diye

bağırıyor. Dedim ... , ne bağırıyon hiçbir şey yapmamışız. Çıkacam buradan dedim. Baktı, ne çıkması oğlum, ayağa kalkarsan seni öldürürüm ha dedi. Arkadaşı büyük bir koğuşa vermiş. Çok pis bir koğuştı. En çok ezinti yapılan koğuştı...” (No 1).

Bir çocuk, kurumdaki görevlinin kendisi ile gelen bir çocuğu daha önceki gelişinden tanıyor olması, tekrar gelmesi ile ilgili tutuma ve kurumda olanlara ilişkin şöyle bir açıklama getirmiştir:

“Geldik işlem yaptılar, o çocuğu tanıyorlardı ikinci geliyordu, siyasiden. Kalktı ona vurdu. Ona vurunca ben şey yaptım bana da vurdular, üzerine gittim diye. Sonra ... çağırdı... dedi şöyle böyle bunları “ezinti koğuşuna verin” dedi. Yani ezinti dayak olan koğuşa verin. Ben “nasıl ezinti” dedim, o da kalktı bir tane vurdu. Dedim verin. Verdiler, ezinti vardı orada. Ayakkabını alıyorlar, paran yüz YTL’den aşağıya gelince dayak atıyorlar, tecavüz ediliyor orada. Bizi yukarı çekiyorlar, bir kişi aşağıda koğuştı mümessili, resmen tecavüz ediyor. Bilmiyorum çocuk yok dedi mi çocuğu dövüyor (Hangi çocuk, nasıl seçiyorlar onu?) Ufak olunca. Zaten bize yapamazlar büyüklere, ufak olunca yaparlar... Ben bu koğuştan çıkmak istiyorum diyorum, diyor ki çıkmayacaksın, cezalıydın koğuşuna geri git. (Sence mümessil olan çocukların özelliği neydi?) Ya parası vardır ya da kötüdür. (Senin aran nasıldı onla?) Ya ben kimseyle konuşmazdım, bir arkadaş yapardım kendime, başka kimseyle konuşmazdım, görüşüm geldiğinde para isterdim (Senin paranı da aldılar mı?) Evet, herkesin parasını alırlar. Para gelmiyor da fiş geliyor kantin fişi. Kendine telefon kartı alıyor, yüz tane, yiyecek kendine tek alıyor kimseyle paylaşmıyor...” (No 2)”.

Çocuklar, koğuştan ortamından “ezinti” olarak bahsetmişlerdir. Görüşme yapılan çocuklar, bazı çocukların bu koğuşlara özellikle ezilmesi için verildiğini anlatmıştı. Ezinti, şiddet uygulamayı içermektedir. Bir başka deyişle, psikolojik, fiziksel ve cinsel baskı ve şiddete maruz bırakma, fiziksel yaptırma, harçlıklarını alma ezinti içinde düşünülebilir. Kapalı kurumlardaki istismar (ya da şiddet) davranışından bahsedilirken ezme, ezilme kavramlarının kullanıldığı görülmektedir (Baykara Acar 2004). Bu kavram görüşülen ve o kuruma giden çocuklarca, söz konusu kurum için açıkça tanımlanmıştır. Arkadaşı olan ve kendisini korumayı başaran çocuklar bu süreçte daha az örselenirken, yaşça ufak ve güçsüz çocukların istismara uğradığı görülmektedir. İstismar eden, kimlikte yaşı küçük görünen ancak büyük olan kişiler ve onların destekleyicileridir:

“Koğuşa girdik geçmiş olsun dediler arkadaşlar. Yatak matak işte. On kişiydik koğuştaki... Koğuştaki hırsız vardı, kapkaçısı vardı. Siyasi koğuştı değil, anlaşılmıyordu.

Kavga çıkıyordu. Büyük yaşlarımız vardı, küçük kimlikli. Yirmi yaşındaki adam, kimliği küçüktür gelmiş oraya. Dört kişi vardı böyle (No 4)”.

“...Yok bir tane koğuştı mümessili var... Oturuyordu sadece. Kendisi o büyüktü... Eziyor ya insanı, dövüyorlar. Gece on ikide uyuyor. Çıktım ... ben buradan gidecem dedim, dedi yok gitmeyecen. Attı yine aynı koğuşa gittim... Yaramaz oldun mu herkes dayak yiyor... Böyle birbirine küfür ettin mi dayak yiyor herkes, bir kişi etti mi herkes dayak yiyor... Çek bazla... Onlar ... lı ya, ben tekdim. Ayrımcılık vardı” (No 3).

Yaşça büyük bir çocuğun, mümessil olarak koğuştaki diğer çocukları istismarının yanı sıra, hemşericilik de çocuklar arasında bir başka istismar ya da güç kullanma nedeni olabilmektedir. Kurumdaki bazı personelin sözel ve fiziksel şiddetinden bahsedilirken, çocukların koğuştaki birbirlerine karşı şiddeti, anlatılanlar arasındadır:

“Kötüdür. Koğuştaki kötülerini anlatayım ben sana (Çocukların isimlerini saymaya başlıyor). Mesela ... koğuştaki televizyon vardı. Gözün bir hızda televizyonda kalacaktı (Gösteriyor, duruşu sabit bir noktaya hiç hareket etmeden bakmak). Hareket edersen yukarıya (iki katlı ranzaların bulunduğu yer) çıkarıyor çekbazla yirmi defa eline vuruyor. Çocuklar da hiçbir şey demiyor. Üst koğuştaki dövüyorlar, işkence yapıyorlar, zulüm yapıyorlar. Mahkum mahkuma yapıyor... Şimdi biliyor musun, koğuştaki bir insan bir insana hainlik yapmak istiyor, alt etmek istiyor, ihanet etmek istiyor. Konuşmayı yasak, volta atmak yasak. Bunların hepsi doğru. Cezaevinde çocukları taciz ediyorlar... Hani bir insan der ya gözümle görmeden inanmam. Ben gözümle görüyorum resmen ... taciz olayı yaşıyor... Milletin kolunu kesiyorlar. Koğuştaki sorumluları çocukların kolunu kesiyorlar... (Neyle kesiyor?) Bıçakla. (Koğuştaki bıçak yasak değil mi?). Bıçak yasak. Bıçağın ucu kesik ... onunla kesiyorlar. (Sorumlular kaç kişi oluyor?) Arkasında çakallar var. (Çakal yardımcısı mı, kaç kişi olur?)... arkasında on kişi var... koğuştaki değiştiriyordu genelde. Koğuştaki sorumlusu giysimi alıyordu...” (No 1).

Çocuklarca ezinti olarak ifade edilen bu durumu, Sampson (1994: 83) “istismar kültürü” kavramı ile açıklamaktadır. Sözel istismarın, aşağılama ve tehdit ile pek çok yerde kendini gösterdiğini ifade etmektedir. Sampson (1994: 83) eziyet etmenin, mahkûmların, başka ortam bulamayan kızgınlık ve agresyon duygularının ifadesini kolaylaştırdığını, bir bakıma duygusal ihtiyaçlarını karşıladığını vurgulamaktadır. Gidens (2000: 213), özellikle hapishane gibi kapalı kurumlarda erkeklere tecavüzün düşünüldüğünden daha yaygın olduğunu ve çoğunlukla gözdağı verme ve denetleme amacını taşıdığını ifade etmiştir.

Yaşanan ya da tanık olunan bu istismar öykülerinin çocuğun ruh sağlığında önemli etkileri olacağı düşü-

nülmektedir. Aynı çocuk yaşadıklarının etkisini şöyle aktarmaktadır:

“Benim burada psikolojim bozuldu. Ne diyeyim resmen ölüm yeri orası. Psikolojim bozuldu. Sıkıntı oldum. Gece gündüz yatıyordum. Bazen geceleri yatmazdım, sabahları yatardım... Ölesim geliyordu. Kendimi öldürmek istiyordum. Akşam ketila su dolduruyordum. Onu (sorumluyu) öldürmek istiyordum. Bir suç daha olurdu. Ama resmen kin beslemişim, onu öldüreceğim. Su sımsıcak olmuş. Üzerine döksem ağır bir yara alacak. Şeytan aklıma giriyor, dök diyor. Yapmadım...”(No 1).

Şiddet yaşanırken kurumdaki personelin bundan haberdar olduğu ifade edilmiştir. Çocuğun, toplumla bütünleşmesi için kapatıldığı kurumda bu tür olayları deneyimlemesi ya da tanık olması bir tarafa, kurumdaki personelin bu duruma tepkisiz kalmasının, çocuğun adalete olan inancını nasıl etkileyeceğini tartışmak herhalde gerekli değildir:

“Koğuşlarda ne oluyor, ne dönüyor her bir şeyden haberleri var. Benden senden daha iyi biliyor. Şimdi benim bir koğuştan bilgim olmasa onların her bir koğuştan bilgisi vardır” (No 1).

İstismar olayları yaşanırken çocuklar bu olaylara müdahale edememektedir. Müdahale ettiklerinde benzeri bir durumun başlarına gelme riski ile karşı karşıyadırlar:

“...Pota olurdu benim gözümün önünde bir tanesini astı. İşkence yapıyordu resmen, astı. (Bir şey yapmaya çalıştığınız da ...) Yapamıyorduk, çek elini diyordu. Yapsan o aynısını sana yapar. O yüzden kimse yaklaşılamıyordu. Yani sen tüylerin diken diken oluyor, aklın gidiyor yani” (No 2).

Kurum yaşantısında bir günün nasıl geçtiğine ilişkin uygulamalar farklıdır. Dört çocuğun da aynı kurumda kalmış olmasına karşın, koğuşlardaki yaşantılar farklılık göstermektedir. Sabah farklı saatlerde olmakla birlikte 05.00 ile 06.00 arasında kalkılmakta, kahvaltı ve temizlik yapılmaktadır. Daha sonra gün içinde çeşitli aktivitelere katılmaktadırlar. Gece 23.00-24.00 sularında yatılmaktadır.

“İyi gün de geçer, kötü gün de geçer. Sabah olurdu. Sabah yedi, yedi buçukta koğuşta bahçe temizlerdik. Sayıma geliyor ya gardiyanlar, sekizde geliyorlardı. Kahvaltı da yapıyoruz yani. Gelmeden önce kahvaltımızı yapıyoruz, bahçeyi temizliyoruz sonra sayımı alıp gidiyorlar. Sonra bazen sayımdan sonra gardiyanlar geliyor, üzerimize baskı yapmak amacıyla bağırıp çağırıyorlar... e şikayet etmek istiyoruz... diyor öyle bir şey yok. Bildiği halde diyor öyle bir şey yok. Kendisi yetki veriyor, o nedenle diyor yok. Vurun diyor, bunlara bağırıp çağırın, sıkıntı verin diyor. Bir devlet memuru bir mahkuma sıkıntı verirse o insanın

psikolojisi bozulur. Kafası rahat. İnsan dört duvarın arasında gecesi gündüzü... bilgisayarın karşısında rahat. Yanında adamları var, ne sıkıntısı olabilir ki?” (No 1).

Kurumda personelin (özellikle infaz ve koruma memurları anlatılmıştır) olumsuz davranış örneklerine (dayak, bağırma ve küfür etme) karşın, aralarında iyi davrananlar olduğu da anlatılmıştır. Bir çocuğun yaşantısı buna iyi bir örnek oluşturmaktadır:

“...Kız gibi. Yüzümüzü güldüren bir o vardı. Hareketleri, konuşması... Sayımda baktım kendi kendine zıplıyor. Diyor ki say kızım... Allah Allah.. Say kızım diyor. Kız yok ki. Baktık, güldük, sayım verdik. Baktı gülmeyin diyor. Sen bizi güldürdün diyoruz”(No 1).

“Bizi bahçeye çıkardı, konuştu... Konuştu bizimle size bir şey diyen olursa bana söyleyin dedi. İyilik yaptı yani”(No 2).

Kurum içinde temel ihtiyaçların karşılanmasında sorunlar yaşandığı görülmektedir:

“Banyo hafta bir. Yemekler iyi değildi, böcek çıkıyordu. Aç kalıyorduk. Karnabaharın içinde geliyordu sivrisinek. Kabak geliyordu. Güzel yemekler hafta bir geliyor” (No 4).

“Satranca çıkıyorduk. Haftada bir kez spora çıkıyorduk. Sıkıcıydı. Zorla çıkarıyorlardı. Koğuş komple çıkıyordu. İstemesen de aynı, çıkıcan mecburi. Bilmiyorum, bir insanın hevesi olmayınca oynamaz ki “(No 2).

Kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun toplumla bütünleşmesi açısından kurum içi tretman faaliyetleri önemli bir yer tutar. Bu faaliyetlerin çocuğun yaşına, gereksinmelerine uygun bir biçimde düzenlenmesi gereklidir. Yukarıdaki çocuğun anlatımında görüldüğü gibi, söz konusu faaliyet sıkıcı bulunmakta, çocuk katılmak zorunda olduğu için orada bulunmaktadır. O zaman bu faaliyetin çocuğun hangi gereksinmesine yanıt verdiğini sorgulamak gerekir. Aksi halde, emek, zaman ve kaynaklar ve her şeyden önce çocuğun gereksinimine yanıt verme amacının nasıl yerini bulduğu tekrar gözden geçirilmelidir. Çocuk adalet sürecinin her düzeyinde etkili ve uygun karar vermek için geçerli ve güvenilir bir değerlendirme önemlidir. Bu bağlamda, çocukların toplumla bütünleşmesi için gereksinimleri ve risk faktörlerinin değerlendirilerek buna ilişkin programlar düşünmek ve uygulamak doğru olacaktır.

3.1.2.4. Tahliye Süreci ve Sonrası

Çocukların tahliye sürecinin hazırlıksız ve hızlı geçtiği görülmektedir. Tahliye öncesine ilişkin planlı bir çalışmanın olmadığı anlaşılmaktadır. Kendilerine çıkacakları söylenmekte, nasihat edilmekte (bazen de sert biçimde olmak üzere) ve tahliye edilmektedirler. Tahliye sonrasında da kendileriyle çok sınırlı bağlantı kurulduğu öğrenilmiştir. Bu bir bakıma, kanunla ihti-

lafa düşmüş çocuğun yeni yüklenilen sorunlarla birlikte “özgür” bırakılması olarak nitelendirilebilir:

“Mahkeme tahliye haberini aileme haber verdiler. Baktım bütün gardiyanlar bağırıp çağırıyor. Ne diyon lan dedim. Ben tahliyeyim dedim. Sen bana vurmaya kalkamazsın dedim... Bakanlıktan zaten bana yazılı kağıt geldi. Yani iş konusunda, sonra okul konusunda... Adalet Bakanlığı Denetimli Serbestlik Şube Müdürlüğüne başvuru yaptım. Dediler bir iki haftaya kadar okula kayıt yaptıracağız. Hala ses yok, çıt yok”(No 1).

“Bir gün önce söylediler yarın tahliyen var. İsim olarak söylediler. Gidiyorum aşağıya mahkemen var diyorlar, hazırlan. Yarın. Sabah sayımdan sonra götürüyorlar. İpliklerimizi söküyorlar, ayakkabı ipliklerini (O neden? Kendinize zarar vermemeniz için mi?) Evet. Ringde nereye asacaksın ufacak yerde” (No 2).

“Çıkmadan müdüre çıkıyorsun. İki müdür var. İkinci müdüre... Dediler okulunuzu okuyun, bir daha gelmeyin, aynen öyle dedi” (No 4).

3.1.2.5. Neler Yapılmalı?

Çocuklara çocuk adalet sistemine ilişkin görüşleri ve neler yapılması gerektiği sorulmuştur. Gelen yanıtlar çocukların cinayet gibi bir suç olmadıkça kapatılmaması gerektiğine ilişkindir. Bunun yanında yoksul, ailesi ile görüşemeyen çocuk ve ailelerle ilgili düzenleme önerileri gelmiştir. Son çocuğun ifadesi çok önemlidir. Suç davranışı ile ilgili ilk andan başlayarak dinlenmemiş olan, kendini ifade edemediğini söyleyen bu çocuk, suçla ilgili haksız yere yattığını ifade etmektedir. Dinlemeyi öğrenmenin adaletin sağlanmasında temel olduğuna ilişkin anlatımı özellikle vurgulanmalıdır:

“Nasıl ihtiyacı olan parası olmayan, giysisi olmayan, adillerden ayrı bir koğu, ailesi buradan gidiyor, beş kuruş yok cebinde oğlunu göremiyor, o arabayı yapardım, aklıma gelen iyi şeyleri yapardım. Bilgisayar kursu olsun derdim. Haftada bir başka koğuyla maç ederdim, hep aynı insanı görmek olmaz” (No 2).

“Olmamalıdır cezaevi. Tabi olmamalıdır. Yani ağır suçlarda cezaevi olmalıdır yani. Cinayet minayet, onda olmalıdır” (No 4).

“Dinlemesini öğrenmeleri lazım ... Dinlemesini öğrenmeleri lazım (Kim, kimi dinlemeli?) Kim karşısında ki suçlu ya da suçsuz olan (Dinlemek yeter mi?) Yeter. Karşı taraf kendini ifade edebiliyorsa ne mutlu ona. (Ne işe yarar bu, birinin kendini ifade etmesi?) Ben kendimi size ifade ediyorsam sizde beni anlıyorsanız işte güzel olur. Adalet yerini bulur”(No 5).

3.2. İnfaz Koruma Memurları

3.2.1. Tanıtıcı Bulgular

Araştırmada 10 erkek infaz ve koruma memuru ile çalışılmıştır. Yaş ortalamaları 43,1’dir. Ankara, Kayseri, Konya ve Eskişehir illerinden katılmışlardır. Adalet sisteminde çalışma deneyimleri bir buçuk ile 23 yıl arasında, adalet sistemi içerisinde çocuklarla çalışma süreleri ise bir buçuk yıl ile 14 yıl arasında değişmektedir. Adalet Bakanlığı bünyesinde çocuk hakları, çocuğun gelişimi, çocuk suçluluğu, ergenlik sorunları, suça sürüklenen çocuklarla iletişim ve grup liderliği konularında eğitim almışlardır.

Beşi lise mezunu, diğerleri ise üniversite mezunudur. İnfaz ve koruma memurlarının biri gelir durumunu çok yetersiz, biri yeterli diğerleri yetersiz olarak nitelendirmiştir. Çalışma şartlarını riskli, zor ve ağır olarak değerlendirmişler, daha iyi hale getirilmesi ve personel sayısının artırılmasını önermişlerdir.

3.2.2. İnfaz ve Koruma Memurlarının Kanunla İhtilafa Düşmüş Çocuklarla İlgili Düşünce, Yaşantı ve Algıları

Araştırma verileri sunulurken, katılımcıların ifadesinin sonunda parantez içinde yaşları verilmiştir. Aynı yaşta olan katılımcılar, ifadelerin sonundaki yaşlarının yanına bir kod numarası konarak ayrılmıştır. Tüm katılımcılar erkektir.

Toplantıda, yaşça daha büyük, deneyimli ve uzun yıllar çocuklarla çalışmış infaz ve koruma memurlarının daha genç ve deneyimsiz olanlara göre kanunla ihtilafa düşmüş çocuklara deyim yerinde ise “baba” tavrı ile yaklaştığı izlenimi edinilmiştir. Genç ve deneyimsiz infaz ve koruma memurları çocukların kontrol edilmesi ve güvenliğinin sağlanması konularını daha çok gündeme getirirken, diğerleri çocuğa ilgi gösterilmesinin önemi, değerli olduklarının hissettirilmesi, iyi ilişki kurulması ve kazanılması konuları üzerinde daha çok durmuşlardır. Bir başka farklı taraf ise, deneyimli infaz ve koruma memurlarının anlatımlarda daha pozitif duruşu ve bakışı ile ilgilidir. Tartışılan sorunlarda ve konularda, “bardağın dolu tarafından” daha kolay bakmaktadırlar.

3.2.2.1. Kanunla İhtilafa Düşmüş Çocuğun Diğer Çocuklardan Farkı

Toplantıda katılımcılara kanunla ihtilafa düşmüş çocuk ile suç işlememiş bir çocuk arasında fark olup olmadığına ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Tartışmada, iki çocuk arasında temelde bir farklılık olmadığı, farklılığın kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun koşulları ve kanunlar çerçevesindeki tanımından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Söz konusu koşullar çocuğun eğitim düzeyi, madde kullanım alışkanlığı, yakın çevresi ve oturulan semtin özellikleri, kültürü, sosyo-ekonomik durumu olarak açıklanmıştır. Bu özellikler,

çocukların suç işlemesi açısından bireysel, aileyle ilgili ve toplumsal risk faktörleridir:

“Aslında bir fark yoktur. Şöyle bir fark vardır: İçine düştükleri psikoloji açısından fark vardır. Suç işlemiş çocuk suçluluk psikolojisine bürünür. Topluma ve diğer insanlara karşı mahcup hissedebilir. Suçlu psikolojisini yaşayabilir suça sürüklenen çocuk. (Suçlu psikolojisini açar mısınız?) Dışlanmış gibi hissedebilir toplumdan. Başkalarının tepkisini, olumsuz tepkisini çekmiştir. Suç işlememiş çocuk daha huzurlu hisseder, kendisine güveni daha fazladır. Yoksa o da çocuk o da çocuk. Bir de kanun çerçevesinde suç işlemiş çocuktur böylece kanun önünde ayrılır aslında.” (54).

“Çocuk her zaman için çocuktur. Suç işlemişse de kanun nezdinde de toplum nezdinde de çocuktur. Ama bu çocuğun yaşadığı çevreye bakmak lazım suçlu çocuk diyebilmek için. Aile ortamına bakmak lazım... ‘de ... yıla girdik. Ama en zenginlerin mahallesinden, ... mahallesinden gelen çocuk yok. Hep ... dan geliyor... Gelir seviyesi, eğitim seviyesi çok düşük ... mahallesinin. Orda çocuklar çevrelerinden ne görüyorsa öğrenme oluyor. Toplum, o çevre anne babaları çok etkiliyor. Bir de suç işlediyse suçlu çocuk olarak ortaya çıkıyor.” (51, 1).

Ülkemizde çocuk suçluluğu üzerine yapılan araştırmalar, söz konusu risk faktörlerini değerlendirmek için önemli veriler sunmaktadır (Kızmaz, 2006; Teker, 2010; Ergündüz, 2010; Öter, 2005). Bu araştırmalarda, çocukların kanunla ihtilafa düşmesinde, bireysel, aileyle ilgili ve toplumsal risk faktörlerinin yerine ilişkin veriler açıkça görülebilecektir.

3.2.2.2. İlk Suç ve Çocuğun Korunması

Tartışmada çocuk adalet sistemine bir defa girmiş olmanın tekrar gelme için bir risk oluşturduğu anlaşılmıştır. Çocuk adalet sistemine ilk defa gelmiş olan çocukların, birden fazla giren çocuklardan korunması gereği vurgulanmıştır:

“Bizim ...’in varoş mahallelerinde liseler var. Suçlu çocuklar belli çevrelerden geliyorlar. Meslek liselerinde belirli bir kavgacı ortamda yetişiyorlar. Bir kez girince cezaevine tekrar gelebiliyorlar. Bu üstünlük sağlayabiliyor çocukların üzerinde. Sigara, bali, alkol kullanıyorlar. Kendilerini kuvvetli görüyorlar” (31).

“Hiçbir çocuk suçlu doğmaz. Onu suça götüren etkenler vardır aile gibi çevre gibi. Ama biz adalet sisteminin infaz kısmında çalıştığımız için benim için önemli olan şey, suça defalarca bulaşmış ve dejenere olmuş çocuklarla ilk defa gelmiş çocukları korumak. Cezaevine ilk defa gelen çocukları muhakkak korumamız lazım... Kontrollü olarak onlarla etkinliklerde zaten bir araya geliyorlar. İlk defa gelen

çocuğa kendini güvende hissettiremezsek o da diğer çocuktan etkilenenecektir, onu da kayıp edeceğimiz anlamına gelir. Oysa onlar en kolay kurtaracağımız çocuklar ilk defa gelmiş çocuklar çünkü. Bizim için en önemli mesele bu olması lazım diye düşünüyorum” (42).

İlk defa çocuk adalet sistemine giren çocuğun korunmasına ilişkin yapılan bir uygulama örneklenmiş ve bunun yararı üzerinde durulmuştur:

“..... tipinde bundan iki yıl önce bahsi geçen ayrımı biz yaptık. Çok iyi sonuçlar elde ettik. Ben ilk geldiğimde ...’de ... çocuk vardı şu anda ... çocuk var. İlk gelenleri diğerleriyle karşılaştırmadığınızda o çocukların tekrar gelme olasılığı %80-90 azalıyor. Biz denedik ve çok işe yaradığını gördük... dediğimiz bölüm ilk gelenleri aldığımız yer. Bir de tekrerrür olarak gelenleri aldığımız bir bölüm vardır. Onlarla diğerleri farklı programlara dâhildir” (41).

“Biz ...’den getirdiğimiz çocukları ... koğuşumuz var ... koğuşa böldük. Gelen çocukları onların suç grubuna ve yaşlarına göre ayırdık. Olaylar, kesmeler, kavgalar tükenmedi. Daha sonra son koğuşu boşalttık ve ilk gelenleri oraya ayırdık...’den getirdiğimiz çocuklar bitene kadar olaylar bitmedi. Neslin son örneğini bitirene kadar onları ayırdık. Şimdi bir kişi bile kendini kesmiyor. Fiziğine ve suçuna göre ama geldikleri zamana göre de ayırdık. Ama mutlaka 3 ay önce gelenleri birine, 1 yıl önce gelenleri başka birine koymak gibi bir uygulamaya gittik. Şimdiye kadar yapabildiğimiz en huzur sağlayan çözüm bu oldu. Tek yapılması gereken de bu bence” (51,1).

Ceza infaz kurumlarında kalan çocukların suç davranışını birbirinden öğrenme pratikleri araştırmalarla da ortaya konmuştur. Bu veri, ilk defa suç işleyen çocukları korumak açısından önemlidir. Ancak belki de ilk defa kanunla ihtilafa düşmüş bir çocuğu (suçun mahiyetine bakılarak), kapalı bir kuruma koymak yerine toplum temelli alternatiflerle çözüm aramak bu sisteme çocuğu daha hiç sokmadan kurtarmak anlamına gelecektir.

Tartışmada suç türü ve yaşa göre çocukları ayırmının sağlayacağı yararda, akran grubunun yerine, aynı yaş grubundaki çocukların birbirini koruyacağına değinilmiştir:

“Çocuklarda akranlık durumu çok önemli. Büyük çocuğun yanına küçük koyduğunuz zaman mutlaka üstünlük sağlıyor. Bak yavrum bu benim tanıdığım diyorsun o çocuğu ona emanet ediyorsun, tanıdığın da değil aslında. Sahip çıkmıyor akranı olmayınca onu kabullenemiyor. Ama kendi yaşında ve boyundaki çocuğu verdiğiniz zaman sahip çıkıyor hemen kaynaşiyor” (51, 1).

Kurumun kapalı ve açık rejimli oluşunun, çocuğun kişisel özelliklerinin burada başka bir faktör olarak işe karışacağı şöyle aktarılmıştır:

“Bu arkadaşlar kapalıda çalışıyorlar tabi. Ama bizim açığa geldiği zaman bir çocuğun seçilmiş olması lazım. Çocuk cezasını alıyor hüküm aldıktan sonra bizim oraya geliyor. Ceza aldıktan sonra suç makinesi olmuş... Suç için çalışır olmuş kafası, birini ezmek, ondan bir şey almak. Kapalıda buna alışmış, bize geliyor gözleri fıldır fıldır dönüyor. Ama bizim orada işe giden var. Okula giden var. İşe gideni öyle etkiliyor ki onun firar etmesini sağlıyor. Kavga edip onun işe gitmemesine neden olabiliyor. Kapalıda okulu eğitimi alıp, sonra gelmesi lazım açığa bence.. Şimdi bu iki çocuk geldi çok efendi çocuklar... ‘den çocuk gelmiş kapalıdan cezasını alıp, o çocuk onu ezecek. Mesela ... çok uzun boylu dövme faça her şey mevcut çocukta...’dan gelmiş bu gelen ... ile ... ‘i biz nasıl koruyacağız? Koğuşta kapatma olayımız yok”(41, 1).

Kanunla ihtilafa birden fazla kez düşmüş çocuklardan, ilk defa gelmiş çocuğun nasıl korunacağı konusu uzun süre tartışılmıştır. Konuya ilişkin çözüm önerileri getirilmiştir. Bu öneriler, kuruluşların fiziki yapısının değişmesi, çocukların kuruluşlara seçici olarak gönderilmesi konusundadır:

“Fiziki yapıdan daha çok benim demek istediğim önemli olan seçici olarak göndermek. Seçici olmak oradaki öğretmene psikologa iş düşüyor. Belli bir takip süresinde çocuğun gözlemlenmesi lazım. Kendini kesmiş mi, yapmış mı yapmışsa ona bir disiplin cezası verilmelidir. Açığa gideceksin, seni işe gönderecekler, ailenle görüşlerini açık bir şekilde yapacaksın denmesi lazım. Oranın kendileri için önemli olduğunun anlatılması lazım” (41, 1).

İlk etapta iyi bir öneri gibi görünmesine karşın bu öneri başka açılardan tartışılmalıdır. Öncelikle mükerrer suçlu (suç davranışının tekrarlanması) olma, kendi başına düşünülmemelidir. Bugün çocuk suçluluğunda çoklu risk faktörlerinin rolü kabul edilmektedir. Dolayısı ile mükerrer suçlu olma, tekrar suç işleme ihtimalini artıran bir faktör olarak görülsede, bu bakış açısı, söz konusu kişileri damgalamaktan öteye geçmeyebilir. Gerek ilk defa gerekse mükerrer olsun, çocuğun gereksinmelerine bakmak gereklidir. Bu bakış açısı, zaten söz konusu çocukların tretman ihtiyaçlarını farklılaştıracak ve farklı bir düzenlemeye ihtiyaç duyulacaktır. Kızmaz (2007:230), mükerrer suçlularla ilgili yazdığı makalede konuya açıklık getirmektedir. Kızmaz (2007:230), daha önce suç işlemiş olmanın ilerde de suç işleme riskini artırdığına ilişkin araştırma bulgularına değinmektedir. Burada bazı faktörlerden bahsetmiştir. Bu çerçevede genelde, suç kalıplarıyla veya suçlu değerlerle bir etkileşimin gerçekleşmesinin, suç davranışı için güçlü bir gösterge olduğu ve ilk işlenen suçun gelecekte suç davranışı riskini içerdiğini belirtmiştir. Suç davranışı sonucunda yapılan damgalama sorununun ve cezaevine kapatılmanın sonucu olarak cezaevi kültürü ile bütünleşme düzeyinin, ileride suçluluğun olası nedenlerini oluşturacağına dikkat çekmiştir. Kızmaz (2007:230) ilk suçun, tek başına ge-

lecekteki suçluluğun nedeni olamayacağını, burada başka faktörlerin rol oynayacağına işaret etmiştir. Bu faktörlerden ilk suç yaşı, yetiştiği aile koşulları, ebeveynlerin kriminal yapısı, suçlu akrabalarla bütünleşme düzeyi, ebeveyn denetimi ve bağlılığı gibi unsurlar en dikkat çekenler olarak sıralanmıştır. Bu çerçevede bireyin kriminalleşme düzeyini arttırıcı etkenlerin sayısının fazlalığına ve etki düzeyinin yoğunluğuna bağlı olarak, bireyin kronik bir suçluya dönüşme olasılığı da artmaktadır. Burada da kısaca belirtildiği gibi, ilk defa kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun ve suça mükerrer yönelen çocukların ihtiyaçları üzerinde odaklanmak gereklidir. Her ne kadar kapalı kurum yaşantısı ile başka suçlar öğrenme araştırma verilerince de ortaya konsa da (Bakınız Cankurtaran Öntaş 2004; Kızmaz 2007), çocuğun kurumdaki sonraki yaşantısı da suç davranışı açısından risk faktörlerini içermektedir. Kuşkusuz, kurum yaşantısında bu çocukların ihtiyaç ve risk faktörleri farklılıkları temelinde ele alınması kadar tahliye sonrasındaki süreç de tekrar suça yönelme açısından ayrıca düşünülmelidir.

3.2.2.3. Kurumun Fiziksel Yapısı ve Çocuktan Çocuğa Yönelik Şiddet

Toplantıda kuruluşlardaki fiziki yapı sorunları üzerinde tartışma devam etmiştir. Bir katılımcı fiziki yapının uygunluğunun çocukların korunması ve birbirlerine üstünlük sağlamamaları açısından önemli bir faktör olduğuna dikkat çekmiştir. Tartışmalarda çocukların sürekli gözetim altında tutulması konusundaki sorunlar dile getirilmiştir. İkinci ifade de dile getirilen bir başka konu infaz ve koruma memurlarının koğuşa başgardıyanla birlikte girmesi gereğidir. Bunun hemen mümkün olmadığı zamanlarda acil durumlara acil müdahale yapılamamasının hayati riskler taşımakta olduğu açıkça görülmektedir. Burada koğuş sisteminin sakıncaları tekrar gündeme gelmektedir:

“Fiziki yapıyı ben uygung görmüyorum, yetersiz buluyorum, yeteri kadar gözetlenemiyorlar. Yemekhane, koğuş yeterince gözetlenememesi sorun. Gece kontrol etsen de birbirlerine diğerinin şiddetinden baskısından çocuklar bunalıyor. Gücü yetenden çekiniyor diğer çocuklar bu psikopat diye. Bu tip şeyleri birbirinden ayırması lazım. Yeteri kadar kontrolün sağlanması lazım”(54).

“...Başmemur olmadıkça o kapıyı açamayız biz infaz yasasına göre. Bir iki baş memur var. Bin yüz, bin iki yüz civarında mahkûm var. Bir olay olması durumunda ancak haber verip çağırıp kapıyı açabiliyorsun ya da nöbetçi müdür gelecek. Biz kapıyı açıp müdahale edelim derken başımıza bir iş gelse... bizden hesap sorar niye tek başına kapıyı açtın diye. Zaten tek başına bir şey yapamazsın”(51, 3).

İlk defa kanunla ihtilafa düşmüş çocukların korunması konusunda yapılan tartışmada çocukların bir personel tarafından görülmediği zamanlarda birbirlerine şiddet uygulamaları konusundaki sorunlar anlatılmıştır. Şiddet mağduru çocuk, diğer çocukların

baskısı nedeniyle korktuğu için personele durumu bildirememektedir:

“Bunları bize yansıtmıyorlar. Söylemiyor. Söylerse oradan alır ötekine verirler orada da var çocuk, orada da dayak yiyecek. Bizim odalarda gözetleme sistemi sıfır. Kapıdan içeri koyuyorsun sonrasını bilmiyorsun. Küçük bir nokta gibi bir delik var oradan bir iki metre bir yer görebiliyorsun. Yatakhane, bahçe gözükmez... Şu an bir ben varım. Her zaman giremezsin açsan girsene kapı açık kalır çünkü birinin daha olması lazım. O zaman içeri girer ne gerekiyorsa yaparız. Baş memur gelmesi lazım ki ben içeri girebileyim. Olağanüstü durumlarda çağırırız. Bizim orada gözetleme, denetim sıfır. Arkadaşların dediği gibi ilk gelen suçlulara defalarca gelenin ayrılması lazım. Sizde ayırım olayı da yok, sadece cinsel suçlar ayrı. (Neden ayrı?) Niye, ... diye bir çocuk vardı. Bu olay benim nöbetimde oldu. Akşam 9-10 civarında sarası falan vardı defalarca hastaneye gitti geldi. Yine hastaneye gidiyor koğuşa geldi ilaçlarını dağıttım ben kapattım kapıyı. Hemen 2 dakika geçmeden kapı çaldı. Ağabey ranzadan düştü bayıldı dediler. Hemen 112’yi aradık...’i bunlar vura vura ... ama büyük darbe almış. Ağzından burnundan kan geliyordu. Yapanlar onun gibi cinsel suçlu değil. Hastanede beyin ameliyatı oldu. 8-10 gün sonra öldü... cezaeviyle bizimki arasında dünya kadar fark var (Peki onların yapısını uygun buluyor musunuz?) Tabi, buluyorum. Bizde sen gitmeden yukarı sinyal gittiğinden yukarıdakinin haberi oluyor. Tek kişilik yatak olsa belli saatte gitse yatsa daha güvenli olur” (51, 3).

Bir başka ölüm olayı şöyle aktarılmıştır:

“Çocukların ortak yaşam alanları bence bir olmalı. Ama odaları kesinlikle ayrı olmalı... tipinde ... bir iki kişi koyuyorlar. Çocukları bir arada koymak çok büyük sorun oluyor. Tek yapılması gereken oda sistemi. Bunu şundan dolayı söylüyorum... cezaevinden gelen arkadaş yok galiba... Cezaevinde bir olay oldu. Çocuk gece tecavüze uğruyor, banyoda ıslatıla ıslatıla öldürülüyor. Sabah sayımında çocuğun öldüğü ortaya çıkıyor. On iki saat sonra fark ediliyor... O koğuşa dağıtıldı... Koğuştaki sistemi olmasaydı bu çocuk ölmezdi. Ne oluyorsa gece oluyor. Bizim cezaevimize bakanlıktan insan hakları komisyonu geldi. İnsan hakları raporundan koğuştaki sistemi olduğu için ... Cezaevi kapatılmalı denildi. Başka sistemler güzel. Bize bakanlıktan takdir geldi ama insan hakları komisyonundan da kapatılmasına dair rapor geldi” (51,1).

Kuruluşlardaki düzen, fiziki yapı ve uygulamalar-daki sorunlar çocukların hayatına mal olabilmektedir. Bir çocuğun toplumla bütünleşsin diye gönderildiği kuruluştaki ölmesi, herhalde hiçbir bakımdan gerekçeli olarak tartışılmaz.

Söz konusu şiddet sorunlarının nasıl durdurulacağına ve çocukların gereksinimlerine ilişkin bir katılımcı, kurumundaki henüz ilk olan bir düzenlemeden ve bu düzenlemenin yararından bahsetmiştir:

“Bizde memur koğuştaki içinde sürekli duruyor. Bizim için ayrı özel kabin yapılıyor kırılmaz camlardan şimdi... Kapıları da elektronik sistem var. Herkesin ayrı odaları var. Saat 12’den sonra biz onları odalarına koyacağız ve kapıları kilitleyeceğiz. Biz de eskiden içeriye pek kontrol edemiyorduk. Kamera sadece ortak yaşam alanlarında mevcuttu. Ama şimdi bahçeye de kamera koyuyoruz. Odaları yine göremeyeceğiz ama odaların kontrolü de sağlanmış olacak. Akşam birbirlerine zarar vermeleri söz konusu olmayacak. Gündüz zaten faaliyetler sırasında sürekli beraber olduğumuz için sorun yok” (30).

Bir başka öneri, grup liderliği önerisidir. Bununla ilgili açıklama şöyle gelmiştir:

“Tüm çocuk cezaevlerinin grup liderliği sistemine geçmesi lazım, bu benim kendi fikrim. Hollanda’da senelerdir uygulanan bir sistem. Çocuğun kendini güvende hissetmesi ve tüm gün incelenmesi için. Önce suç geçmişini alıyoruz çocuğun cezaevine ilk geldiğinde. Bu bize hangi sosyal ve ekonomik çevreden geldiğini gösteriyor. Bilgisayarda duruyor. İnfaz ve koruma memuru grup lideri oluyor. İşin güvenlik kısmından daha çok grup lideri gözlemliyor. Kişisel temizliğini yaptı mı, yemeğini yedi mi, kendi sorunlarını tartışıyorlar mı, neler yapıyorlar? Raporların psiko-sosyal servise iletilmesiyle bireyselleştirilmiş bir iyileştirme sistemi hazırlanacak kişi kişi. Eskiden tüm koğuştaki öfke kontrolüne götürüyorduk üç kişinin ihtiyacı varken belki de... Tabi birçok şey gerekli ama biz sonuç olduğumuz için o kısım sonuç onu tartışıyoruz. Bu eğitim evlerinde de kullanılabilecek bir sistem. Beş altı çocuğun grup lideri olacak bir personel ama benimsemesi lazım zorla olmamalı...” (42).

Yukarıdaki örnek, biraz önce tartışılan konuya ilişkin önemli bir açıklama getirmektedir. Her çocuğun gereksinmesine uygun tedavi faaliyeti, çocuğun kurum yaşantısında toplumla bütünleşmesine dönük yapılandırılmış olacaktır. Bu konuda bir katılımcının söylemi üzerinde durmak gerekir:

“Devlet olarak şimdiki sistemde çocuklara çok ilgi gösteriliyor. Aile birliği polis birliği toplum birliği de gerekli. Devlet okul çevrelerine de ekipler koyarak bize cezaevlerinde sağladığı imkânlar gibi imkânları arttırmalı. Bize gelmemesini sağlamak konusunda da bir şeyler yapılmalı” (31).

Türkiye’de çocuk adalet sistemine bakıldığında toplumu suçtan koruyan, toplumun huzurunu amaçlayan, suçluyu cezalandırma amacını taşıyan geleneksel bakış açısından; suçlunun rehabilitasyonuna ve refahına önem veren bir bakış açısına doğru ya-

vaş bir gidişin olduğu görülebilir. Çocuk suçluluğu, pek çok risk faktörünü içinde barındıran ve soruna müdahaleyi gerçekte koruyucu ve önleyici politika ve hizmetlerde barındıran bir olgudur. Bu bakış açısı cezadan çok korumayı, hakları, refahı içinde besler. Çocuğun korunması ve güvenliği, daha çocuk ana rahmine düşmeden yapılacak çalışmaları, politikaları ve uygulamayı kapsamalıdır. Dolayısıyla kolluk gücü ile güvenliği sağlamak, sorunlara geçici çözümler üretebilecektir. Ancak kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun yaptırımı tabii ki olmalıdır. Ancak bu yaptırım çocuğun gereksinimleri, risk faktörleri ve toplumla bütünleşmesi temelinde belirlenmeli; çocuğun kurumlarda korunması için de bu doğrultuda düzenlemelere gidilmelidir.

Kurumların fiziki yapısı ve düzenlemesine ilişkin tartışmada sorunlar dile getirilmiştir. Bu sorunlardan biri de personel sayısının ve ilgisinin yetersizliği olmuştur. Bu konuda son anlatı, kurum personelinin seçimine ilişkin bir açıklama getirmektedir:

“Personel sayısının fazla olması lazım, denetleme açısından İKM’nin fazla olması lazım. Personel çok olunca mahkûm seni daha fazla dinliyor. Az olunca görmezden gelinir diye düşünabiliyor” (30).

“Personel sayısı yetersiz. Yetişkinlere de bakıyorlar çocuklara da bakıyorlar. On beş dakikada bir çocuğa, on beş dakika da bir yetişkine bakayım desen yarım saat geçiyor. Yarım saatte her şey hallolur. 12’den sonra koğuşa girmiş olsan uyuyan çocuklar” (41,1).

“Personel yetersizliği var vardiyalarda. Gündüz sıkıntı yok. Ama gece bir başmemur kaldığı günler oluyor. Bir yerde olay olduysa o olay bitmeden öteki tarafa gelemez” (51, 3).

“Yeteri kadar ilgilenildiğine inanmıyorum ...den ...na yetersiz buluyorum. Daha fazla gözetim ve denetim altında bulundurmak lazım. Bütün personel taşın altına elini koyması lazım. Herkes bu benim görevim deyip sahip çıkması lazım. Öteki adam nasılsa ben bu koğuşun sorumlusu değilim diyor, oturuyor, çayını içiyor. Belki de hiçbir şeye bakmadan evine dönüyor personel. Biz fırçayı, çek pası işlerini bitirdiklerinde hemen geri alıyoruz bir tehlike oluşmaması için. Permatik veriyoruz işleri bittiğinde hemen geri alıyoruz. Adamı olmuş da öyle gelmiş olabilir o personel. Ama yetenek sınavı lazım. İkna gücü var mı? Beyinde zekâsı var mı önce buna bakılması lazım. En azından diyalog kurabilme yeteneği olmalı. İnsanları sevmeli. İyi davranabilecek derecede ruh hali sağlıklı olmalı. Burada çalışan tüm personel için konuşuyorum ben... Bizim orada hem çocuk koğuşu var hem de karşıda yetişkin koğuşu var. Bir koğuşa varmadan nöbetini tamamlar memur. O kadar da iyi niyetli olmamıza rağmen bu durum psikolojimizi de

bozuyor yani. Ondan sonra o maaşı senden önce almaya gider...” (54).

Toplantıda, çocukların personelden sigara istedikleri ve bağımlı oldukları konusuna değinilmiştir. Sigara bağımlılığı nedeniyle kendini kesen çocuklar olduğu anlatılmıştır. Kendilerine çocuklardaki kendini kesme davranışının nedenleri sorulmuştur. Sigara bağımlılığı konusunda eleştiri ve öneriler gelmiştir:

“İsteklerini kabul ettirebilmek için. Bu yetişkinlerde de olur. Birisinin tipinden hoşlanmadıysa bir şey yap buradan git derler. Arkadaş sen bir şey yap git bizim aramızdan diye ona baskı yaparlar. O da kapıyı vurur mesela sürekli, memura der ‘Beni buradan alın. Ben burada daraldım, sıkıldım. Kimseyle sorunum yok sadece sıkıldım’ falan der aslında sorunu vardır diğerleriyle. Memur olarak ‘olmaz’ dedin mi kendini keser. Sonra dediği oluyor. Çocuklarda da aynısı olur. Ya bir deterjan içer ya başka bir şey yapar. Bir değişiklik için çocuk istiyor çocuk bazen hastaneye gitmek için mesela. Tüm bunların olmaması için daha çok ilgi ve kontrol olması lazım. Herkesin ilgilemesi lazım. Nihayetinde çocuğun da insan olduğunu unutmamak lazım... Sigara yasak deniyor, bağımlı haline gelmiş çocuklar. O zaman devletin sigara bırakılması için tedavi uygulaması lazım. Böyle bir uygulaması yok devletin” (54).

“Orada garip bir durum var biz ne yapacağımızı bilemedik. Artık infaz kanununa göre 18 yaşını doldurana yani 19’dan gün alanı biz büyük kısmına alıyoruz. Ama sigarayla mücadele kanununa göre 18’den küçüklere sigara satışı yasak. Burada bir tezat oluşuyor. O aradaki bir yıl sigara vermek mi lazım vermemek mi bilemiyoruz” (42).

Kesme davranışının pekiştirilmemesi konusunda bir katılımcı şunları söylemiştir:

“Kesme sonrası geri adım atılmaması çok önemli kestikten sonra kararın değişmemesi lazım. Yapmak zorunda kalırsanız diğerleri bu davranış doğru diyor, alışkanlık haline getiriyor... Ben burada zorluyorum ama yaptırıyorum istediğimi ve en sonunda kendimi kesiyorum. Siz yapmak zorunda kalıyorsunuz. Bu durumda diğerleri bu davranış doğru diyor” (41, 2).

Çocukların sadece hastaneye gitmek için de kendine zarar verebildiği, hastanenin çocuklar için dışarı çıkmak anlamına geldiği, aynı zamanda bir biçimde sigara bulma imkânı olarak görüldüğü de ifade edilmiştir.

3.2.2.4. İnfaz ve Koruma Memurlarının Sorunları

Toplantıya infaz ve koruma memurlarının yaşadığı sorunlarla devam edilmiştir. Katılımcılar günden güne

bu konudaki iyileşmeden bahsetmiştir. Bu iyileşme, infaz ve koruma memurlarının alınma kriterleri, nitelikleri, çalışma koşulları, toplumun bakış açısı konularında olmuştur. Bu konudaki tartışma infaz ve koruma memurlarının, yaptıkları işin uzmanlık gerektirdiğine ve önemine dair bilincine ilişkin bir fikir vermektedir:

“Daha evvel cezaevinde çalıştırmak için gerçekten amele pazarına gidilir vücut yapısı olarak güçlü adamlar bulunur getirilir 24 saat çalıştırılır adam da sesini çıkartmazmış. İKM böyle başlamış. Şimdi değişti şükürler olsun. Güzel gelişmeler oldu. İKM tahsil derecesine bakıldı, vardiya sistemi getirildi. Eğitim seviyesi arttıkça adam haklarını bilmeye başladı özlük haklarını. Daha evvel gelen adam, çobanlık yapan adam ben tanıyorum. Şimdi bu adam mahkûma ne verebilir, sadece dayak verebilir sesi çıktığı zaman. Ama şimdi memurlar kültürlü, hakkını biliyor. Mahkûm da hakkını biliyor. Şimdi lise mezunu da geçildi meslek yüksek okulu açıldı. Adalet meslek yüksek okulları açıldı. İKM’den baş memurlar seçiliyor sicil durumuna göre. Eskiden Adalet Bakanlığının kendi içindeki komisyonlar seçiyordu baş memuru. Komisyondaki başsavcı sicil durumuna göre seçiyordu. Şimdi bakanlık baş memur yapıyor. Kaç baş memur alınacaksa sicil ve tahsile bağlı oldu. İki yıl minimum isteniyor, belirli kriterleri var. Puanlama sistemine bakıyorlar kim öndeysen o seçiliyor. O puanlama sistemine göre bir iki ay kurs gösteriliyor. Şimdiki başmemurlar belli bir imtihana tabi. Seçildikten, başmemur olduktan sonra da kurs alıyorlar. Eğitim konusunda oldukça ilerlemiş durumdalar... Çocuk cezaevinde en tahsilli memur kimse onun başmemur olması lazım. Bu durum çünkü mahkûma da, yani çocuğa da yansıyor. Çünkü çocuğun seviyesine inebilmek her babayiğidin harcı değil.” (51,1).

Bu konuda yapılan tartışmada, başmemur olma ve görevde yükselme ile ilgili kriterlerin objektif bir biçimde gerçekleştirilmesi gereği üzerinde durulmuştur. Bu tartışmada kurumdaki yöneticilerle ilişkiler, kurumda uygun olmayan tutum ve davranışlara ve bu durumun etkisine ilişkin açıklamalar yapılmıştır:

“Cezaevinin bahçesinde ağaç dikene veya kiremitlerini değiştiren müdürün gözüne çok göründüyse bunlar terfi ediyor mesela... Ben bunları gördüm, çatıyı değiştirene terfi geldi mesela. Müdür adamın hemşerisiyse mesela adam görevde yetersiz bile olsa terfi gelir. Sen azınla kuş tutsan iyi puan gelmez. Hürmette kusur ettiysen sana puan gelmez. Çay ikram edeceksin. Amirlerin insanı yeteri kadar analiz edemediğini düşünüyorum. Amir adaletli olmalı, yeteri kadar tanıyabilmeli insanı...” (54).

“Örneğin başmemur personele gıcık olmuş ‘bana lan diyemezsin’ olaylar büyüyüp kavgaya noktasına geldi. Eski başmemurların bazı tavırlarından dolayı olay bu noktaya geliyor. Hepsi de değil tabi. İnsanca davranacaksın ki

sana devlet yetkiyi kimseyi ez diye vermemiş. Kimse de senin böyle bir hakkın yok diyemez ama çünkü derse diyene gıcık olur başmemur. Görevini zorlaştırır. Hastaneye sen gideceksin diyor. Çok acil bir iş çıktı. Eğer başmemurla aran iyi değilse, müdürle de değilse sana izin vermez” (41, 1).

Çalışma şartlarının ağırlığı ve özlük haklarına ilişkin düzenlemelerdeki sorunlar, aktarılan diğer konulardandır. Katılımcılar, kurum değişikliği yapamadıklarını bunun neredeyse imkânsız olduğunu eklemişlerdir.

“Sosyal imkânlarımız daha az. Tatil günlerinde, bayram günlerinde daha çok çalışmamıza rağmen ücret almakta daha fazla para almıyoruz. Bunların düzeltilmesi lazım. Maaşımız yetmiyor” (51, 2).

“Adalet Bakanlığında çalışanlara daha çok para ödeniyor ama o kanunda cezaevleri hariç yazıyor parantez içinde. Biz de Adalet Bakanlığı personeliyiz. Nöbetini tutarsın vardiya istirahatın var, yoksa bir şeyin yok. Başmemurla aran iyiye taş çatlasın bir gün izin alabilirsin, değilse en çok yarım gün. Şartlar çok ağır cezaevinde” (51, 1).

“Ayda bir kere genel arama olur. Vardiyadan sabah çıkacak posta o genel aramaya kalır. Üç dört saat orada kalırız. Olağanüstü durumlar olunca bizi evden çağırırlar, biz koşar gideriz. İsyan gibi durumlardır bunlar. Takviye olarak çağırırlar. Ama mesai yoktur burada. O kadar özverili çalışıyoruz ki dakikası dakikasına alınır görüşe alınır mahkûm. Biri geldiği zaman mahkûm görüşe gelmemişse o görüşçü orayı yıkar. O yüzden mecbur o görüş alınacak. Mesai bitmiştir ama görüşememiş insanlar vardır onlar geri gönderilmezler. Hepsi için geçerli bu, çocuk da yetişkin de. Özlük haklarımızda bir iyileşme yok. Mesai dedik vermediler, yıpranma dedik olmadı. O sosyal güvenlik yasası içinde vardı sonradan çıkardılar” (51, 3).

“Kadro derecemiz üniversite mezunu olmamıza rağmen kadro derecemiz beşten aşağı düşmüyor. Emekli olacağız ama beşten aşağı inmeyince kötü” (54).

İş verimliliğinde çalışanların karara katılması, yeterli ücret alması gibi konular önemli değişkenlerdir. Bunların sağlanamadığı durumda, bu kurumdan ayrılıp başka bir kuruma geçebilme temel bir hak olmalıdır. Aksi halde, memnuniyetsiz, zor koşullarda ve mecburen çalışan personelden nitelikli bir çalışma çıkarmalarını beklemek ve iş doyumunu sağlamak herhalde mümkün olamaz. Özellikle de toplumda zor gruplarla çalışanların, psikolojik ve maddi olarak desteklenmesi başka bir konudur. Uygulamada böyle bir düzenlemenin olmadığı görülmektedir.

Katılımcılar, toplumda infaz ve koruma memurlarının nasıl algılandığına ilişkin olumsuz durumdan

bahsetmiştir. İnfaz ve koruma memuru olmak, iyi bir şey olarak görülmemektedir ve bu durum çalışanlar açısından rahatsız edicidir:

“Toplumsal çeşitli kesimlerinden insanlarıyla görüşünce bizi hoca olarak algılıyor. Mesleği söyleyince ‘ha gardiyan ha’ diyor. O adam benden korkmaya başlıyor. Bir soğukluk oluşturuyor, çalıştığımız yerin adı, kapı kapatıcı hapsedici olarak algılanıyor. Böyle olumsuz bir hava yaratıyor” (54).

Adalet Bakanlığı kurumunca yapılan herhangi bir düzenleme ile ilgili kendilerinin görüşlerinin alınmadığı aktarılmıştır. Hâlbuki örgüt kararlarına katılım, kararların işleyişini sağlıklı kılacağı gibi, kişinin çalıştığı kuruma kendini ait hissetmesi ve benimsemesi açısından da başka bir etkidir:

“Sorulmaz. Ama sorulması gerekir. Mesela kapı dışarı açılrsa içeri açıldığı vakit aşamadığın o barikatı aşarsın. Yıllardır çalışıyorsun fikrin nedir diye bir gün gelip sormazlar. Hiçbir şey sorulmadı. Belki müdürlere falan soruluyordu. Ama bize sıra gelmez. En zor işi biz yaparız ama bizim fikrimiz alınmaz” (51, 1).

“Cezaevinde mahkûmlar iç içe olan benim. En çok İKM iletişim kuran sonra başmemurlar. Ben sorunu kendim çözebilirim çözüyorum yoksa iletiyorum. Her biriyle ben ilgileniyorum. Sonra başmemur geliyor” (30).

Tartışma konusu kurum içindeki çalışanlar arasındaki hiyerarşinin var olup olmadığına gelmiştir. Bu konuda sivil-üniformalı; bakanlık memurluğu-komisyon memurluğu ayrımının yaşandığı ifade edilmiştir:

“Sivil ve üniformalı memur ayrımı var” (51, 2).

“Kâtip sivil memurdur. Bir sayman vardır kantine mal alan bir bakanlık memurdur. Komisyon memuru alt derecedir, bakanlık memuru değildir. Bu memur aranırken her şeyi aranır. Maaşlarının farklı yerden alınması değil sorun. Aynı yerden alınıyor. Ama bu bağlı olduğu yer bakımından bir ikircikli durum yaratıyor” (51, 1).

3.2.2.5. Ekip Çalışması

Kuruma girişlerde yapılan aramalarda personel arasında ayrımın olduğu belirtilmiştir. Bu konuda yapılan tartışmada kanunun açık olduğu ve aramanın şüphe durumunda yapılacağı bilgisi verilmiştir. Bu konuda kurum yöneticisinin tavrının da belirleyici olduğuna dikkat çekilmiştir. Herkesin eşit bir biçimde aramasının yapıldığını ifade edenler de bulunmaktadır:

“Bizde, ... yım, hepsi XR cihazından geçerler. Aranır yani. Bu şudur diye aranmaz diye bir durum yok. Herkes eşit biçimde aranır. Bu bakanlık personeli şu İKM diye ayrılmaz” (51, 3).

“Mesela bir psikologu aramaya kalksan gider müdüre söyler, müdür gelir bağırır çağırır. Personel ama bu benim görevim dese bile onu alır iki gün sonra başka yere gönderir” (30).

“Hâkim, savcı, kurum müdürü dâhil sinyal verse de arayamazsınız” (41, 2).

“Şimdi yanlış bilgi var. Kimse sizi arayamaz. Ancak ağır suç şüphesi varsa arar. Ama arasın diyoruz ki zan altında kalmayalım bir şey çıkarsa. İKM ve baş memur koğuşta görev yaptığından zan altında kalmaması için aranmalı. Ama onun dışında mecbur değilsiniz. Geçenin elle aramayı da kabul etmesi lazım” (41).

“Müdür dahi ses çıkartarak giremez bizde. Müdür kendisini elle aratmak zorunda” (54).

Bir katılımcı bu konuda yapılacak tartışmanın olumsuz sonuçlar doğurabileceğine işaret etmiştir:

“Bize ve psikologa ayrı bakıyor. Oradaki fark şu, oradaki psikologu iki günde başka bir yere gönderemez ama İKM’yi gönderir. Komisyon ve bakanlık memuru farkı nedeniyle bu fark oluşur. Bakanlık da psikologa öğretmene farklı bakıyor çünkü. (Onlara nasıl bakıyor, size nasıl bakıyor?) Bize hiç iyi bakmıyor. Bir yanlış olduğunda ilk biz suçluyuz. Sosyal servis personeli sürekli içli dışlı oldukları için onlara bakış daha farklı” (30).

“Mesleki şovenizm çok fazla olduğu için bakış çok farklı olabiliyor. Bizde genel müdürlükten telefon geldiği zaman herkes hazır ola geçer. Cezaevi destek ziyaretinde bulunabiliyorlar. O yüzden kimse takışmak istemez psiko-sosyal servisle” (42).

Tartışmadan psiko-sosyal servislerin (en azından toplantıya katılan infaz ve koruma memurlarının kurullarında) ceza infaz kurumlarında güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum hem iyi hem de kötüdür. Psiko-sosyal servis, kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun toplumla bütünleşmesi, gereksinmelerinin belirlenmesi ve tretman programlarının planlanması ve uygulanması açısından önemli bir yerde durmaktadır. Dolayısıyla geleneksel ve adalet yaklaşımının yıllarca hakim olduğu adalet sisteminde böyle bir konum çocukların lehine işleyebilir. Öte yandan, çocuk suçluluğu, multi-disipliner çalışmayı gerektirir. Böyle bir çalışmada, her disiplin veya meslek grubunun rolünü iyi tanımlaması, birbirlerine saygı duyması ve birlikte çalışabilmesi gereklidir. Bunun gerçekleşmediği durumlarda çalışmanın başarıya ulaşmasının ne kadar gerçekleşebileceği sorgulanmalıdır. Georgina ve Roaf (2008:10), profesyonellerin birbirlerine karşı üstünlük duygularının; diğerlerinin rol ve sorumlulukları konusunda bilgi sahibi olmamanın ve birlikte çalışmanın yararları konusunda bilinçli olmamanın, etkili multi-disipliner çalışmanın önündeki temel engellerden olduğuna işaret etmiştir.

İnfaz ve koruma memurları ekip içinde çalışmanın gerekliliğine dikkat çekmişlerdir. Kurumda çocuklarla

en fazla yüz yüze gelen ve birlikte olan kişiler olarak çocuklarla ilgili kararlarda onların da fikirlerinin alınması önemlidir. Kurumlarda düzenlenen idari gözlem kurulu toplantılarında infaz ve koruma memurunun olmaması önemli bir başka eksiklik olarak gündeme gelmiştir. Bu toplantıların işleyişindeki sorunlar üzerinde durulmuştur:

“Çocuk mahkûmları durumları iyiye işe gönderecekler. Çocuk İKM ve başmemura sorulmaz. Görevlerini yapmış mı, İKM’ye saygılı mı bu sorulmaz bize. O çocuğun kime nasıl davrandığını bilen İKM’dir. Tamam, biz işe gönderdik diyorlar. Siz de imza atıyorsunuz. İmza atmama durumunuz yok başmemur olarak” (41, 1).

“Temsil edebilir bizi. Çünkü sürekli geliyordur. Çocukları tanıyordur. Ama her kuruluş için geçerli değilse de genelde usulen imza atmak dışında bir şey yapmaz aslında” (51, 2).

“Hangi kurul alıyor bu kararı sizde? İdari yönetim kurulu alıyordur o kararı. O kurulda başmemur olması lazım. Psiko-sosyal servisten, eğitim servisinden birer kişi olması lazım. İşin ilginç teknisyen var orada. Onun yerine bir İKM koy işte oraya” (42).

Yapılan tartışmada başmemurların söz konusu toplantılarda infaz ve koruma memurlarını temsil edip edemeyeceği, infaz ve koruma memurları kadar çocuklarla ilgili yeterince bilgisinin olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Bu konuda farklı görüşler ortaya çıkmıştır:

“Bu farklılıklar çalışma sisteminden kaynaklanıyor değişik cezaevlerinden geldiğimiz için. İdari gözlem kurulunda yer alacak kişiler kanunla bellidir herhalde. Şimdi burada İKM de bulunsun demek yanlış olacaktır. İnfaz ve koruma baş memuru tüm bilgileri biriktiriyor. İKM’den fazlasını bilir” (51, 2).

“Aynı bilgiye sahip olmayabilir başmemur. Sürekli görmüyor o çocukları. Siz ne aktarırsanız onu bilir ancak. Hangi çocuk daha aksi kim hangi hileye başvuruyor en çok İKM bilir” (54).

“Bizde başmemurların yaptırım gücü daha fazla, o yönetimle ilgili bir şey. Başmemur bütün koşulları bilmek zorunda. Ama diğer arkadaşların söyledikleri de doğrudur, onlarda diğer servisler daha etkilidir. O yönetimle alakalı bir durum... olmayan cezaevleri var. İdari gözlem kurulu gerekli ve yeterli bilgiye ulaşamazsa çocuğun görevlisini çağırabilir. Biz bunu birkaç kez uyguladık. Olması gereken budur. İlgili kişinin kurula çağırılması bir İKM’yi o kurulda sabit tutmaktan daha yararlı olur” (42).

3.2.2.6. Ayrımcılık Yapmama İlkesi

Ayrımcılık yapmama ilkesinin çocuklara özgü ceza infaz kurumlarında ne kadar hayata geçirildiğine ilişkin tartışmanın başlangıcında katılımcılar, yaş ve suç türü ayrımcılığının yasa da var olduğunu söylemiştir. Ayrımcılık yapmama ilkesi tartışılırken katılımcıların ayırım ve ayrımcılık kavramlarının tanımları konusunda bir karmaşa içinde oldukları fark edilmiştir. Yasada var olan yaş ve suç türü ayırımının doğrudan çocuklar arasında ayrımcılık oluşturması gerekmemektedir. Bu bakış açısı doğrultusunda yasadaki ayırımın çocuklar için yararlı olduğu görüşünde birleşmişlerdir:

“Suç, yaş ayırımı yasamızda var zaten. Yani en başından kanundan kaynaklanan ayrımlar mevcut” (42).

“Yaş, suç ayırımını olumlu buluyorum ben. Cinsel istismar suçunu diğerlerinin arasına verdiğimizde sorunlar yaşar. Yaş ayırımı da yaşı küçük olanın daha fazla ezilmesinin önüne geçen bir ayırım. Bunlar olumlu ayrımlar” (41).

“Ama sizin kastettiğiniz bunlar mı emin değilim. Çünkü bunlar sınıflandırma ama sizin sorduğunuz daha farklı sanırım” (51,1).

Bu konudaki ilk tartışma ayrımcılığın çocukların kendi arasında yapıldığına ilişkindir. Bir katılımcı, çocukların, kendi arasında kendileriyle ilgili çeşitli bilgilerin (suç türü, geldiği yer, etnik kökeni vb.) kısa sürede öğrenildiğini ve bundan kaynaklanan sorunlar olabildiğini vurgulamıştır:

“İçerde onlar kendi kendilerine bir şeyler yapıyorlar mı bunu bilemiyoruz. Hangi mahalleden hangi sokaktansın şeklinde sorularla birbirlerine ilişkin bizim ya da polisin bilmediği ya da önemsemediği bilgileri edinebiliyorlar. Onlar polisten çok kendi aralarında konuşuyorlar. Bizim sormadığımız ya da sormadığımız şeyler olabilir. Çingen olur, Roman olur. Bunu öğreniyorlar ve bu gruplaşmalarına neden olabiliyor. Gruba giremezse aleyhine olur. Kavgalı mahalleden geldin seni bir ıslatıp dövelim şeklinde bir tavır sergileyebilirler. Eskiyle dayanarak söylüyorum. On beş sene evvel yeni bir çocuk geldi. Dediler ki abi ne olursun yeni geleni bize ver. Biz de getirip verdik çocuğu ...’te. Bizim koğu boş ne olur bize ver dediler, boş da değil aslında ama anlayamadım. Sonra çocuğu koğuşa verdikten iki dakika sonra geri döndüm. Çocuğu resmen elbiselerini çıkarmışlar. Eski elbiselerini vermişler, onun elbiselerini almışlar. Çocuğun da sesi çıkmıyor. Sordum ne diye böyle yaptınız. Yok, biz bir şey yapmadık, yeni geldi arkadaş olmak istedi bize kıyafetlerini verdi dediler, yeni gelen çocuk da öyle diye onayladı. Yerleri paspaslatıyorlardı. Orada inandırılmazsın. Engelleyebileceğin bir şey yok. Sonra buna maruz kalan çocuk da aynı şeyi yaptı yeni gelenlere. Ben baba olarak eski sistemi düşününce ceza evine düşmesini istemem çocuğumun. Ama şimdi

değiştirdi, eğitimi bile tamamlayabiliyor çocuk cezaevinde. Mahkûm İngilizce eğitimi verdi. Çok güzel öğrendiler. İsyanlar vardı eskiden çocuk koğuşlarında, şimdi yok” (31).

Ceza infaz kurumlarında ezen ve ezilenin yer aldığı bir istismar altkültüründen söz edilebilir (Baykara Acar 2004). Bu kültür, güçlünün güçsüzü ezdiği, güçsüzün de bir süre sonra yeni gelenleri veya güçsüzü ezeceği bir kültürdür. Güçsüzlüğü ve ezilmeyi deneyimlemiş kişi veya çocuk, daha sonra öğrendiği istismar davranışını diğerlerine, kendinden güçsüzlere aktarmaktadır. Bu altkültür aynı zamanda mahkûmlar arasında olan bitenin yine kendi aralarında kalmasını gerektirmektedir. Hapishanenin bir takım kuralları vardır ve herkes bu kurallara uymalıdır. Yukarıdaki anlatıda ifade edilen benzer bir durumdur. Yeni gelen çocuk sessiz kalmak zorundadır ve kendini savunmamaktadır. Bir süre sonra da yaşadığı şiddeti aktarmaktadır. Kendini korumanın bir başka deyişle güçlenmenin ve ezmenin gereklerinden biri de bir gruba girmektir. Baykara Acar (2004)’ın araştırmasında toprakçılık olarak nitelendirdiği bu durum, çocuğun doğduğu, yaşadığı yerden gelen çocuklarla bir arada olma, onlarla gruplaşmayı içermektedir. Grup demek, güç demektir. Ancak bu bir bakıma kurumlarda gruplar arasında var olan ya da olması muhtemel çatışma sorunlarının da habercisidir.

Bir katılımcı, çocuklara yönelik (yetişkinlere göre) pozitif bir ayrımcılığın olduğu ve kurum personelinin ayrımcılık yapmadığı konusunu açmıştır:

“Kendi aralarında ayrımcılık yaptıkları zaman bir ayrımcılık oluşuyor. Ama bizden ya da ceza infaz kurumlarında çalışan herhangi bir personelden kaynaklanan bir ayrımcılık oluştuğunu düşünmüyorum. Hatta çocuğa pozitif ayrımcılık var cezaevlerinde, yetişkinlerden daha fazla düşünülüyor çocuk mahkûmlar, tutuklular” (42).

“Mesela büyük hükümlülere dışarıdan yardım alamazsın. Ama çocuklara alabilirsiniz. Çeşitli derneklerden, sivil toplum örgütlerinden kıyafet yardımı falan alabiliyoruz biz...” (51, 1).

Bir katılımcının çocuğun suçunun niteliğine ilişkin olarak suçun unutulması gerektiğini söylediği ifadesi ilginçtir. Bu ifade “suç makinesi” olarak tanımlanan çocuğun, aslında kanunla ihtilafa düşmüş diğer çocuklardan bir biçimde ayrı tutulduğu, o çocuğa ayrımcılık yapıldığı düşünülmektedir:

“On atlı, on yedi yaşında suç makinesi olmuş çocuk. Yapmayacağı iş yok çocuğun, üç cinayet işlemiş 1000 TL aldığı için. Ama siz bunu unutmak zorundasınız. Bir suç nedeniyle mağdur olmuş çocukların da ailesi var. Onlar da geliyor aklınıza tabi” (31).

Çocukların suç türlerinin çalışanlar açısından sorun yaratıp yaratmadığı, davranışlarını etkileyip etkilemediği üzerinde bir süre tartışma yapılmıştır. Kendilerine bu konuda suç türünün onlar açısından farklı bir tutum ve davranışa neden olup olmadığı tekrar sorul-

muştur. Tüm katılımcılar sorun yaratmadığını vurgulamıştır. Ancak suç türünün çocuklar arasında bir ayrımcılık nedeni olabileceği ifade edilmiştir:

“O bir birey diyip suçunu boş veriyorsunuz. Ama mahkûm arasında ... lu, ... li, ... lı gibi gruplaşmalar oluyor. On iki ...lu olduk diyor. Bu gruplar dışından gelen çocuk hangi grubun içinde olacak. Dayak yemeyebilir, işkence görmeyebilir ama dışlanacaktır. Açık cezaevinde çocuklar arasında ayrımcılık kesinlikle olur. Ama bizde şöyle baskı yapalım diye bir şey yok” (41,1).

Bu konuda katılımcılar, çocukların suçlarını göz önünde bulundurularak çalışmanın mümkün olmadığını, suç türünü unuttuklarını söylemişlerdir.

“Eğer suçlarına takılırsak o cezaevinde çalışamayız hakikaten” (51, 1).

“Bir sürü şey gördüm sonra zamanla alıştım” (30).

“Çocuğu suç olarak görürsen yaşayamazsın zaten” (42).

Bir katılımcı, çocukların suç türüne göre tutumunun değişmediğini ancak, tutumunun en fazla yaptığı iyi bir davranışı yapmaması şeklinde farklılaşabileceğini ifade etmiştir. Aslında, bu da açık bir ayrımcılıktır:

“İdari ve gözlem kuruluna getirdiğiniz zaman çocuğu değişik bir suçsa dikkatinizi çekiyor. İlk geldiği gün düşünmüştüm nasıl yapabilir diye. Bir çocuğa tecavüz edip kuyuya atmış sonra da üzerine taş atmış bu nedenle gelmiş bir çocuk vardı. İlk gün düşünmüştüm ama sonra unuttum. Yani ayırım yapmazsınız. Çok etkilendiğiniz şeyler dahi olsa...’dan gelen bir çocuk vardı, diğer koğuşlara koyamazsınız. Unuttum sonra onun suçunu diğer aktivitelere pek katlamadığı için ben ne zaman spora çıksam, koşu yapsam onu da alıyordum yanıma... haberi geldiği zaman o gün çıkarmadım. Yani yaptığım iyiliği yapmam o kadar” (42).

Yeni gelen bir çocuğun suçunun niteliğinin diğer çocuklar tarafından bir biçimde öğrenildiği ifade edilmiştir:

“Çocuk geldiği zaman iki kâğıtla gelir, birini girişi sırasında biz alırız, öteki kendinde kalır. Biz içerdeki çocuklar öğrenmesin diye cebindekini de alıyoruz. Ama içerdeki çocuklar bizden daha kurnaz. Bir şekilde öğreniyorlar çocuğun suçunu. Zarf atıyorlar. Ziyaret saatlerindeki görüşmelerden çıkarıyorlar. Haberlerde söylenir biz saklıyoruz ama televizyondan bir anda ortaya çıkabiliyor. Ama çocuğun suç türü personelin tutumu açısından bir ayrımcılık yaratmıyor” (51, 1).

Çocukların suç türüne göre gruplandırılmasında sorunlar yaşandığı görülmektedir. Aynı suç türünde olsa dahi cinsel suçtan gelenlerin suç niteliğinin fark-

lılığı bu konuda örnek olarak verilmiştir. Cinsel suç kapsamının ve bu konudaki uygulamaların çocukların toplumda damgalanması açısından yarattığı sorun aktarılmıştır. Bu bağlamda, cinsel suçlularında suçun niteliğine göre kendi içinde ayrı sınıflandırılmasının gereğine dikkat çekilmiştir:

“Küçük yaşta tecavüzcü denenle, sevgilisiyle cinsel birliktelik yaşayıp daha sonra suçlanıp gelmiş olanı aynı koğuşa koymanız sorun yaratır... Aslında sevgililerim... ile birlikte olunmuş sonra kız ayrılınca bunu şikâyet ediyor. Çocuk kendini aklayana dek aylar geçiyor. Suç türü aynı olduğu için aynı koğuşa koyduk. Üzerine yediği damga farklı oluyor... Yani bu oldukça kötü bir durum. Dışarı çıktıktan sonra daha evvel cinsel suçlu damgası yediği için, tecavüzcüyle bir tutulduğu için yolda giderken biri gıcık kapsa, bu bana laf attı dese çocuk yine içerde” (31).

“İki üç kez karşılaştık bu olayla. Kız da oğlan da yaşı müsait değil ama imam nikâhiyla evlenmişler. Kız doğum yapmak için doğum evinde gidince bakıyorlar evlenme cüzdanı yok. Çocuğu tutukluyorlar. Suç cinsel suç kapsamına giriyor. O koğuşa koymak zorundasın. Ama ayrı olması lazım” (51, 1).

Cinsel suç nedeniyle mahkûmların tecavüze uğrama risklerinin bulunduğu anlatılmıştır. Bu anlamda cinsel suç sınıflamasının önemine işaret edilmiştir.

“...Arkadaşları tarafından ona da tecavüz ediliyor” (41, 1).

Katılımcılara, koğuşlarda şiddet olaylarının yaşandığı sırada, kendilerinin bunu fark edip etmedikleri, nasıl haberdar olabildikleri sorulmuştur. Bir katılımcı müziğin ya da televizyonunun sesini çok açtıklarını ya da birlikte şarkı söylediklerini ifade etmiştir. Kendilerine bu durumda nasıl davrandıkları sorulmuştur:

“Birden kapıyı açıp bakıyorsun ama yakalayabilirsen. Sırtlarına vuruyorlar. Sen ancak ertesi gün buluyorsun. Birinin gözü şişti. Düşüm ranzaya vurdum diyor. Siz ne yaptınız anlaşıyor musunuz diye soruyorum, evet diyor. Saklıyor, söylemiyor. Yemin ediyor. Ben bunu gözetlemeye başladım. Bir olay varmış, çözdük. Sonra gene aynı koğuşa koyduk öbür dilettik. Suçundan dolayı dayak yiyordu. Diğerleri grup şeklinde olduğu için dövenin fiziği kadar güçlü olsa da dövülenin fiziği, bir şey yapamıyor” (31).

“Sabah koğuşa gidiyorsun. Bakıyorsun ikisi aynı yatakta. Napıyorsunuz oğlum, niye ordasınız deyince işte üşüdüm de falan diyorlar”

Çocuğun kendini şiddetten korumasında fiziki güç de tek başına yeterli olmamaktadır. Gruplaşmalar, çocuğun grubu olduğu durumda koruyucu; olmadığında ise dışlayıcı ve ezicidir.

“Kapalıda bu çocuğu dövüyorlar, sebebini bilmiyoruz sonra başka biri geldi şu şu bunu dövdü dedi. Çocuk nasıl ağlıyor koca çocuk. Tamam, sen burada değil şurada yat diyorsun çocuk buna seviniyor hâlbuki kapı açık. Hemşerilik, suç nedenli ayrımcılık var aralarında. Cezaevi boş kalmıyor hep bir kişi lider olacak. Birkaçında oluyor. Büyüme çağındayken kendini kabul ettirebilmesi nedeniyle bir liderlik özentisi oluyor” (41, 1).

Liderlik özentisi, çocuklar arasında bir ayrımcılık ve şiddet nedeni olarak anlatılmıştır. Bütün katılımcılar, bir çocuğun lider olabilmesi için gereken şu özellikleri sıralamıştır: Paralı olma, birden fazla yatıp çıkma, güçlü bir yakına sahip olma, fiziksel güce sahip olma, ağzı iyi laf yapma, cinayet gibi bir suçtan gelme. Lider olmada çocuğun daha önce yaşadığı olumsuz deneyim ya da yaşantıları etkili olmaktadır:

“Çocuk önceden öyle gördüyse dışarıda da ters adam bu, buna bulaşmayayım diye gördüyse demek ki bu da böyleymiş diyor ceza evinde de. Bu doğru deyip kaba oluyor güçlü olabilmek için. Kendisini psikopat olarak tanıtabiliyor. Efendi olursam ezilirim diyebilir. Böyle bir yanlış algı, yanlış düşünce de lider olmaya itiyor çocukları” (54).

Yanlış olarak değerlendirilebilse de bu algı doğrudur. Kurum yaşantısında güçlü görünmek, güçlü davranmak, sorun çıkarmak, saldırgan davranışlarda bulunmak ya da bulunma ihtimali olduğunu göstermek yani bir çeşit gövde gösterisi yapmak, çocuk için şiddetten koruyucu olabilmektedir.

Ezilen bir çocuğun özellikleri de şöyle aktarılmıştır: İlk suçtan gelmiş olma, arkadaşı olmama, suç türü (cinsel suçtan gelme bir ezilme nedeni olarak aktarılmıştır; ancak, çocuk siyasi suçlu olup örgütlü ve desteği var ise ezilmemektedir). Daha önce ezilmiş olan çocukların da bu döngüyü devam ettirdikleri şöyle ifade edilmiştir:

“Ezilen yeni gelene aynı şeyi yapıyor daha sonra, o da diğerlerini eziyor. Sen de bu çemberden geç bakalım benim gibi diyor” (31).

Ezilme kısaca şiddet içerikli tutum ve davranışlara maruz kalma şeklinde olmaktadır. Bu davranış ve tutumlar ise şöyledir: Çok çalıştırma, kantin alışverişini o çocuk üzerinden yapma, bulaşık ve çamaşır yıkatma, tecavüz. Bir katılımcı tecavüzle ilgili yaşadığı olayı anlatmıştır. Kanunlardaki yaptırımların ağırlaşması nedeniyle bu olayların azaldığına işaret etmiştir. Ancak şu da bir gerçektir ki, tecavüz olayları genellikle açığa çıkmamakta ve konuşulmamaktadır. Mahkûmlar arasında olan şeylerin idare ile paylaşılması bir çeşit ispiyonculuktur ve mahkûmlar arasında cezası ağırdır. Bu nedenle, çocuklar durumu görevlilere bildirmek yerine kendilerini çeşitli şekillerde (bir gruba katılmak, kendini kesmek vb) korumaya çalışmaktadır. Bir katılımcı da, tecavüzün önüne geçemediğini, asıl sorunlularının bulunmasının çok güç olduğunu vurgulamıştır. Bu tür şiddet durumlarıyla ilgili şüphelerinde infaz ve koruma memurları üzdüklerini, ezen çocuğun

açığını yakalamaya çalıştıklarını, uyardıklarını ifade etmiştir. Yaptırımların ağırlaşmasının etkisi yadsınmamakla birlikte, bu olayların önlenmesi için başka türlü önlemlerin alınması gerekli ve hatta hayatidir. Nitekim bu duruma ilişkin bir öneri katılımcılardan da gelmiştir:

“Bir olay anlatayım. Olay ... sene evvel oluyor. Cumartesi, pazar yoktuk. Pazar annesiyle açık görüş yapıyor, sürekli ağlıyor... yaşında cinsel suçtan gelmiş, annesi onu alın bulunduğu yerden sürekli dövüyorlar diyor. Tamam, dinleriz gereken işlemleri yaparız dedim. Köşeye çektik sorduk. Suçu benim üzerime yüklüyorlar dedi. Bunu yapanı çağırdık. Suç ortağını çağırdık. Yok dedi bunun bir arkadaşı gitti, o giden çocuğa süpürge sopası sokmuş. Olayı yaşayan çocuğu çağırdık. Bu doğru mu dedik, doğru dedi. Adli tıbbı gönderdik. Tutanak tuttuk. Hâkim sonra sorular sordu. Görmedik gözümüzle durum böyle böyleydi kendi ağızlarından dinledik dedik, adli tıbbı gönderdik. Gerçekleşen bir olay var. Çocuklar ezmek için de tecavüzü ve süpürge sopasını kullanıyorlar. Tecavüze uğrayan çocuk en son gelen yaptırılan çocuk da çocuktan çıkmak üzere olan. Bunu yapanlar ... sene ceza aldı. Suç ortakları da tahliye oldu. Kanun buna 5 sene ceza veriyordu eskiden, suç cezaevinde işlenmişse ceza daha azdı, 5 seneydi. Şimdi 24 sene. Şimdi mahkûm da bunun bilincinde daha az hadise çıkarıyor. Bu kanunla suç işlemek cezaevi dışındaki ile aynı değerlendirilir oldu. Eskiden direkt suçlu biz oluyorduk, İKM neden yeterince dikkat etmedi diye. Ama şimdi değmez diyor mahkûm cezalar ağırlaştı için çok nadir böyle olaylar oluyor” (31).

“Bir tokat bir iki gün temizlik yaptırıldıysa o sonraki gelene daha ağırını yapıyor. Tecavüze uğramışsa sonra tecavüze ediyor. Bunun önlenmesi için oda sistemine geçilmesi lazım. Ortak kullanım alanları elbette olacak ama ayrı ayrı odalarda kalmalılar (51, 1).

3.2.2.7. Çocuğun Yüksek Yararı

Çocuğun yüksek yararının korunması konusunda katılımcılar, kanunla ihtilafa düşmüş çocukların toplumla bütünleşmesinde toplum olarak sorumluluğu almanın gerekliliği ve önleme çabaları üzerinde durmuşlardır. Ceza infaz kurumlarında çocuklarla ilgili düzenlemelerdeki iyileşmelerden bahsedilirken, kurumlardaki yetersizlikler ve aksayan yönler üzerinde de durulmuştur. Kurumdaki faaliyetlerin yapılabilmesi için fiziki yapının uygunluğunun gerekliliğine değinilmiştir.

“Toplum olarak hepimizin bir sorumluluğu var. Bana ne, dememek lazım. Büyümeden önleme yoluna gitmiyoruz. Sonra iş çıkırından çıkıyor. Okullara bakınca oralar da aynı. Öğretmen saatini doldurup gidiyor. Çocuğu yanına çağırıp ilgilenmiyor. İyi çocuğu herkes

sever. Ama diğerini kolundan tut çek, kurtar. Sonra cezaevine gelince tüh deniliyor. Makine gibi suçlu üretiyoruz. Suçlu potansiyelini arttıran bir şey var. Çocuğa kişiliğini hissettirmek, değer vermek çok önemli. Hep maddiyat üzerine ilerleniyor eğitim sisteminde, ben bunu çok yanlış buluyorum” (54).

“Cezaevlerinin durumunu şeye benzetiyorum ben, kalbi durmuş insana elektroşok vermek gibi. Cezaevleri suça karışmış çocuk için orada bir kıpırtı yaratıyor ama dışarı çıkınca çocuğun içine düşeceği ortam aynı. Kıpırtı var, ama yeterli değil. Eskiye nazaran yeterince eğitim ve destek veriliyor bence. Sabahtan akşama dek çocuklar boş değil, onların enerjisini bir şeyler öğrenerek vs. tüketiyoruz. Ama dışarı çıkınca gittiği ortam da önemli. Bilgisayar, ebru kursu gibi bir sürü güzel ve faydalı kursa katılabiliyor çocuk. Ama döndüğünde köyde olacak” (41, 2).

“Sosyal faaliyet açısından bizde çocukların günübirlik harcama hadisesi yok. Mekân yetersizliği nedeniyle oda oda spora çıkarılıyor. Tüm çocuklar aynı anda bir faaliyetten istifade edemiyor” (51, 1).

Bu tartışmalar sırasında kadın infaz ve koruma memurlarının infaz kurumlarında artık sayıca daha çok olduğu ileri sürülmüştür. Bu ifade, toplantıda kurumlarda kadın infaz ve koruma memurları ve kadın çalışanlarının olup olmaması gerektiğine ilişkin yeni bir tartışma yaratmıştır. Bu konuda olumlu deneyimi olan katılımcılar kadın çalışanların olması gerektiğine ve çocuklar üzerindeki olumlu etkilerine değinirken; olumsuz deneyime sahip olanlar kadın çalışanların ceza infaz kurumlarında görevlendirilmemesi gerektiğine işaret etmiştir:

“Ben olması gerektiğini düşünüyorum. Bir bayan olsa yatağını yapmayı öğretse vs. daha iyi olur. Açık görüşlerde bayanları aratmamız gerekiyor. Yazıyla istedik ama bayan polis gelmedi (51, 1).

“Erkek çocuk koğuşuna bayan memur olursa iyi olacağını sanmam. Bunlar ergen ve bayan görmek için suiistimal için bir sürü şey yaparlar. Sosyal serviste çalışan bayan memurlar olduğu zaman en çok bir sene çalışıp gidiyorlar. On-yirmi ise erkek memurla görüşme talebi, bayan memur olunca yüz-iki yüze çıkıyor günlük dilekçe. Sadece çocuk psikolojisi açısından değil onu bir değişiklik olarak görüyorlar. Bayanla görüşünce duygularında bir boşalma oluyor. Bayanla görüşmüş oluyorlar. Psikolojik açıdan duygularında bir rahatlama hissediyorlar. Kimisi istifa eder bu bayan memurların, kimisi başka bir yere gitmiştir” (54).

“Mesela boncuk dizme kursu açtık. Bayan hocanın geleceği gün daha şık giyiniyorlar.

Onun karşısında sesleri çıkmıyor. Bizim açımızdan da öyle. Dolmuşta bayan kursiyer olduğu zaman biz de dikkat ederiz. Bence varlıkları daha faydalı olur. Çocuklar bir bayanın yanında nasıl davranması gerektiğini öğrenir, kendini toparlar” (51, 1).

“Anne, kardeş özlemi, karşı cinsle ilişki kurma özlemini gidermesi açısından faydalı olacağını düşünüyorum” (51, 2).

Katılımcılardan biri, kadın personelin yaşadığı olay sonucunda gelinen noktayı şöyle anlatmıştır:

“Ben olumsuz tarafını göstermek için bir örnek anlatayım. Daha önce görev yaptığım bir kurumda bayan bir personel göreve yeni başladı. On beş gün oldu ... toplantısında ben istifa edeceğim, dedi. Ne oldu bana söyle, dedim. Hangisi dedim, kim yaptı. Hepsi, dedi. Hepsi... pantolonları fora” (41, 2).

Bu olayla ilgili tartışmada, kadın personelin genç olduğu ve bu kurumda çalışma deneyiminin olmadığı öğrenilmiştir. Gerçekten de kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar ve cezaevi altkültüründe çalışmak, zor ve deneyim isteyen bir iştir. Nitekim, çocuk suçluluğu, uzmanlık gerektiren bir alandır. Bu bağlamda, çalışacak profesyonellerin seçimi, nitelikleri kadar, çalışmaya başladıktan sonra da psikolojik ve eğitsel açıdan desteklenmesi çok önemlidir. Literatürde süpervizyon olarak ifade edilen bu kavram, çocuk adalet sisteminde çalışan personel için işlevsel kılınmalıdır. Bu, söz konusu profesyonelle karşı karşıya olan çocukların haklarının sağlanabilmesi açısından da gerekli ve önemlidir. Durak, 2007 yılında ceza infaz kurumu personelinin stres, baş etme stratejileri ve psikolojik yakınmaları temalı araştırmasında, Türkiye’nin farklı ceza infaz kurumlarında çalışan 268 ceza infaz kurumu personelinden veri toplamıştır. Çalışmanın bulguları işyeri stresinin psikolojik rahatsızlık ve psikolojik uyum ölçümleri üzerinde doğrudan etkisini ortaya koymuştur. Bu araştırma bulguları, yukarıda ifade edilen süpervizyon sisteminin yerini ve değerini bir kez daha öne çıkarmaktadır.

Çocukların yüksek yararının korunmasında, suçun niteliği çerçevesinde yaptırımların olması gerektiği ifade edilmiştir. Bir katılımcı buna ilişkin şöyle demektedir:

“Bir çocuk var, üç kişi ile birlikte bir çocuğun bir paket sigarasını almışlar. Kişi başı yedi yıl ceza almışlar. Bunları değerlendirmeleri lazım. Bu çocuğa ceza verirsiniz siz suçlu üretirsiniz. Hangimiz bahçeden bir kayısı almadık. İş biraz da buradan kaynaklanıyor. Cezaevi öyle bir yer ki suçlu yetiştirmek için “bilmediğini burada öğren” yazıyor cezaevinde” (51, 1).

Cezaevi yaşantısının tekrar suç işlemede risk oluşturduğuna, bu açıdan, çocukların tekrar gelmemeleri için uygun önlemlerin alınması gereğine işaret edilmiştir. Bu çerçevede çocukların neden suça yöneldiği konusu üzerinde tartışma sürmüştür. Suç oranlarının arttığı, suç işleminin toplumda normalleştiği ifade

edilmiştir. Bunda, toplumdaki yaşam tarzının etkisine, ailenin ve çevrenin rolüne değinilmiştir:

“Bizim arkadaşlar hırsızlık yapınca onu kötü karşılardı biz çocukken. Ama şimdi sanki toplumda hırsızlık yapmak normalleşmiş durumda. Şimdi söyleyebiliyor hırsızlık yaptığını yapan çocuk. Şimdi suç oranı çoğaldı. Eskiden hastanelerde psikiyatriye kimse gitmezdi. Şimdi en yoğun bölüm psikiyatri olmuş” (31).

“Çocuğun aileden ayrı düşünülmemesi lazım. Ama cezaevindeki çocukların ailelerine baktığınız zaman sosyal yapıları bozulmuş ailelerin çocukları. Cezaevine de tam uyum gösteremiyorlar. Kiminin annesi babası ayrı yaşıyor. Kimisinin gidecek evi bile yok” (51, 2).

3.2.2.8. Çocuğun Sözüünün Dinlenmesi

Kurumlardaki çocukların sözüünün dinlenmesi hakkı ile ilgili yapılan tartışmada, çocukların kendileriyle ilgili kararlarda katılımlarının sağlanıp sağlanmadığı üzerinde durulmuştur. Bazı konularda çocukların düşüncelerinin sorulduğu görülmektedir. Bazı konularda ise (güvenlik ile ilgili konular olarak ifade edilmiştir) çocukların düşünceleri sorulmamaktadır. Bu konuda kurumlarda farklı uygulamalar olduğu görülmektedir. Kendileriyle ilgili bir konuda çocuklara hiçbir şey sorulmayan kurumlar vardır:

“Hangi kursu açacağımızı soruyoruz” (30).

“Bizde kesinlikle sorulmaz. Kurs hiç sorulmaz. Kim açmış, ne adına açmış bilinmez. Isıtma soğutma dersi istemiyor çocuk, yok geleceksin adın yazılmış. Ağabey bilgisayar kursuna gitsem diyor, isteyen çocuğun adı listede yok. İlkokul diploması olmayanın adı yazıyor bilgisayar kursunun listesinde. Voleybol futbol turnuvası var” (41, 1).

“Sorulmaması gereken durumlar oluyor. Başka koşu açacağımız zaman sorulmuyor. Koşu değişikliği olacağı zaman sorulmuyor” (42).

İki ifade üzerinde durmak gerekirse, daha önce de tartışıldığı gibi, tretman programlarının çocuğun ihtiyacına ve motivasyonu doğrultusunda hazırlanmadığı ve uygulanmadığı görülmektedir. Bu yaklaşım, programın amacına ulaşmasını engelleyici faktörlerden birini oluşturacaktır. Bu anlatım bir soruyu akla getirmektedir. Acaba, kuruluştaki düzenlenen aktivite, sadece aktivite olsun diye mi düzenlenmektedir? O halde neden böyle bir çaba içine girilmektedir? Bırakınız faaliyetin amacına ulaşmasını, o faaliyetin hazırlanması ve uygulanması sırasındaki emek, kaynak ve zaman ne kadar işlevsel kullanılmaktadır? Sorgulanmalıdır. Bu sorgulama, çocuk adalet sisteminin misyonundan kuruluşun misyonuna kadar uzatılabilir. Bir katılımcı tam da bu açıklamaya uygun düşen açıklamayı şöyle yapmıştır:

“...‘kurs açtınız mı’ diye sorduğunda söylemek için değil de faydalı olacak diye hem de çıkınca iş bulabilecek diye kurs açılmalı” (51, 1).

Çocuk adaletinde kanıt temelli uygulamalar son yıllarda daha önemle üzerinde durulan bir konudur. Kanıt temelli çalışmalar, her türlü program ve hizmetin amacına ulaşması bakımından da değerlendirilmesini gerektirmektedir. Böyle bir yaklaşım, yukarıda ifade edilen sorunların önüne geçmeyi sağlayabilir. Ayrıca temel amaç çocuğun toplumla bütünleşmesi ise, çocuk adalet sistemindeki her uygulamanın kanıt temelli bir değerlendirme ile ele alınmasına ihtiyaç vardır.

Son ifadede koğuş değiştirme durumunda çocuğun fikrinin alınmadığı ve gerek duyulmadığı söylenmektedir. Koğuş yaşantısı, hakkında verilen yaptırım kararı uyarınca çocuğun günlük yaşantısını içermektedir. Toplumun diğer üyelerinden farklı olarak bu çocuklar yaşamlarını söz konusu koğuş ya da yerde geçirmektedir. Alışılan, tanışılan düzenin değiştirilmesi, bozulması o çocuğun yararına dahi düşünülse, çocuğun fikrinin alınması, en azından bilgi verilmesi gereklidir. Bu en temel insan hakkı olarak düşünülmelidir.

Bir katılımcı televizyonda izlenecek film tercihini çocuklara bıraktıklarını söylemiştir. Bu filmler çocukların üzerinde olumsuz etki yaratan şiddet içerikli filmler olarak açıklanmıştır. Araştırmalar şiddet içerikli filmlerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu konuda katılımcıların çoğunluğu bazı televizyon dizilerinin çocuklar üzerinde olumsuz etkisi olduğunu düşünmektedir:

“Diziler sahte kahramanlar yarattı. Bunu bir lokantaya gönderiyoruz çalışıyor. Sonra o Deli Yürek zamanı kapıldı. Kapalıya iade edildi. Çocuk başladı koğuşlarda diğer çocukları tokatlamaya. Sanal alemde bir anda çocuklar Polat olup gidiyor. Bombalarla gezen bir adamı mı, o adamı mı taklit eder. Tutum olarak da teğet geçmeye yakın... Masada bir anda birinin kellesini koparıyorlar. Biri intihar etmiş 9 yaşında. Hocam dedi rapor yazacaksın. Anne baba sağlıklı. Ama bir gün önce ... de adama ceza verdi git intihar et diye ... Belli ki çocuk ondan etkilenmiş... 70 milyon izledikten sonra üç bin mahkûm izlese ne olur” (Erkek, 49).

“Dizilerin tek başına etkili olduğunu sanmıyorum” (Kadın, 34).

Bir katılımcı çocukların katılımının sağlanması gerektiğine ilişkin şöyle demektedir:

“Birey olarak onların da fikirlerini almamız şart. Eşofman dağıtırken onlara sormamız lazım. Eşofman hangi tip olsun, spor hangi tip olsun. Renk seçmeleri bile onları mutlu ediyor. Saz kursu açalım kaç kişi istiyor, diye sormanın faydasını gördük. Her şey için olmasa da zaman zaman onların da fikirlerinin alınması lazım (51, 1).

Çocukların, kurs faaliyetlerine katılımlarıyla ilgili ilgi ve isteklerini belirttikleri dilekçelerin alındığı kuruluşlar bulunmaktadır. Ancak bu uygulamanın her kuruluşta olmadığı görülmektedir. Kurs faaliyetleriyle ilgili kuruluş personeli arasında iletişimsizlik, belirtilen diğer bir konudur:

“...ısrarla söylediğimiz halde hangi kurs ne zaman veriliyor bunun bilgisini 1 aydır alamıyoruz, bu bilginin yazısı bir aydır gelmedi. Saatlere dair farklı zamanlarda farklı bilgiler veriliyor” (41, 1).

Çocukların kuruluşta ihtiyaç duydukları halde ilgili personelle hemen görüşüp görüşemediği sorulmuştur. Bu konuda katılımcılar, çocukların çoğunlukla görüşebildiklerini, ancak kalabalık kurumlarda bunun mümkün olamayabileceğini ifade etmiştir:

“Çocuk hemen olsun istiyor. Ama sadece o yok ki. Mesai doluyor gidiyor, ona gidiyor. Ama her zaman anlatmaya zaman bulamıyorsun isteğinin neden hemen yerine gelemeyeceğini. Hemen gelsin görüşelim istiyor çocuk” (31).

“Gündüz olanı gece anlatmazsan gece problem çıkabilir. Bizim gibi küçük yerde takım çalışması gerçekleştirebiliyor. Ama 1200 çocuk olan cezaevlerinde iki personel görüşmeleri hemen yapamaz zaten. O gün dileğini yerine getirmezsene gece vardiyasını huzursuz eder, sorun çıkarır. O yüzden ya halledeceksin ya da ertesi gün halledeceğini taahhüt etmen lazım. Çocuğa iletmesi gerekir. Elinden bir şey gelmiyorsa da geliyormuş gibi yapman lazım. Yoksa gece sorun çıkarır” (51, 1).

Çocuğun ihtiyacına hemen çözüm getirememesi durumunda, infaz ve koruma memurlarından biri tarafından ifade edilen şekilde, geçici çözümler sağlanmaktadır. Bu durum, sorunun bir süreliğine ertelenmesini sağlasa da uzun vadede çocuk ile personel ilişkisini olumsuz etkileyecektir. Güven ilişkisi kanunla ihtilafa düşmüş çocuk açısından son derece önemlidir ve bu ilişki her iki tarafın açık ve samimi olmasını gerektirir.

3.2.2.9. Çocuğun Gelişimsel İhtiyaçlarının Karşılanması

Çocukların gelişimsel ihtiyaçları, çocuğun temel ihtiyaçları (beslenme, temizlik ve giyinme) sağlık, eğitim, spor, arkadaşlık, boş zaman değerlendirme ihtiyaçları olarak ifade edilmiştir. Çocukların toplumla ilişki kurmasını sağlayacak düzenlemeler anlatılmıştır. Kurumdaki fiziki olanakların yeterliliğinin bu çabalar-daki yerine değinilmiştir. Bazı katılımcılar, kurumların, çocuklara dışarıda dahi bulamayacakları olanaklar sunduğunu belirtmiştir:

“Dışarıda bazı şeyler eksik kalıyordur belki. Ama cezaevinde eksik kalmıyor. Görüşme, spor, film vs. dışarıda alamadıklarını dahi alabiliyor çocuk cezaevinde. Personel bile para verip teşvik edip okula devamını sağlıyor. Öyle

güzel resim yapan bir çocuk var ki. Öyle güzel şeyler üretiyorlar ki” (31).

“Çocuk dışarıda bulamadığı imkânları içerde buluyor. Günlerce dışarıda yatmış çocuklar geliyor üstü başı perişan, kokusu fena. Onları temizliğini yapmasını sağlıyoruz. Çocuk öyle iyi besleniyor ki kilo alıyor” (51, 1).

“Bazen bazı çocukları tekrar gönderiyoruz kapalıya disiplin cezası olarak. Bizim orda simsiyahtı, zayıftı çocuk. Geri geldi beyazlamış, şişmanlamış kapalıda. Çocuk kendini toparlamış. İyi yatıyoruz dedi” (41, 1).

Son ifadedeki disiplin suçu nedeniyle kurum değiştirmek, çocuk adalet sisteminin yanı sıra diğer kurumlarda da sıklıkla görülen bir uygulamadır (Baykara Acar 2004). Sorun çıkaran çocuk başka bir kuruluşa nakledilerek cezalandırılmaktadır. Sorun ertelenmektedir. Sorun başka bir yere taşınmaktadır ve belki de daha da büyümektedir. Bu arada sorun çıkaran çocuğun neden sorun çıkardığı üzerinde durmak, değerlendirmek ve gerekli müdahaleyi yapmak (ihtiyacı doğrultusunda) mümkün olmamaktadır. Baykara Acar (2004), çalışmasında çocuklara haber verilmeden, bir anda, bu nakillerin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu durum, çocuk için alıştığı düzenden koparılması açısından travmatiktir.

“Biz de kardeş okul tespit ettik. Okulda oynanan bir piyesi getirdik bizim orada oynattık. Ama tabi fiziki koşullarla ilgili tüm bunlar. Okuldan gelenlerin mahkûm çocuklarla voleybol maçı yapmaları çocukları çok rahatlatıyor. Yapılanlar çocuğa hemen yansıyor. Kardeşler seçildi bir bizim oradan biri okuldan. Mektuplaşıyorlar. Gelirken hediye getirdiler... Biri gelirken çikolata getiriyor mesela. Çocuk onu birkaç aydır yememişse o onun için o kadar önemli ki. Ben bu kardeş okul projesinin uygulanmasını tavsiye ederim.” (51, 1).

“Orada güvenliği nasıl sağlıyorsunuz? Gelse içerdeki mahkûmun zarar vermeyeceğinden nasıl emin olabiliyorsunuz” (31).

Son katılımcının düşüncesini söylemesi ile grupta, böyle bir çalışma sırasında güvenlik sorununun yaşanıp yaşanmadığı konusu gündeme gelmiş, gerekli önlemlerin alındığı ve çocukların başında yeterince güvenlik elemanı ve personelin olduğu açıklaması getirilmiştir:

Katılımcıların ifadelerine göre kurumlarda daha önceki uygulamanın (ve mevzuatın) değişmesiyle artık tam zamanlı doktor bulunmamaktadır. Bu düzenlemeyle, kurumlara belirli aralıklarla doktor gelmekte ve muayenesini yaptıktan sonra dönmektedir. Bu durum, hemen her katılımcı tarafından bir sorun olarak dile getirilmiştir. Çocukların acil sağlık sorunlarına müdahale konusunda sorunlar yaşandığı ifade edilmiştir:

“Bizde şöyle bir sorun var. Şimdi haftada bir sefer doktor geliyor. Evde çocuğun dişi ağrısa

doktora götürüyoruz. Ama cezaevinde öyle değil. Müdüre gidiyoruz, çocuğun durumunu anlatıyoruz. Aman bugün mü götürsek, çok mu acil diye düşünüyor müdür. Yaklaşık bir senedir bir doktor sorunumuz var” (41, 1).

Bir başka sorun, sadece tek kuruluşa olduğu görülün, çocukların toplu banyo yapmasıdır. Bir dönem bu kuruluşa tuvaletler kapısı kırık ya da kapı olmaksızın kullanılmıştır. Artık tuvaletle ilgili sorunun giderildiği ifade edilmiştir. Şiddetin olduğu, toplu kalınan kapalı bir kurumda bu uygulamanın riskleri bir yana, çocukların mahremiyeti açısından bu konu tartışılması gereken bir konudur. Nitekim bu durumun sakıncası aktarılmıştır:

“Banyo en çok sorun olan şey bizde. Yirmi kişi birden giriyor. Kapıyı açıyorsun. Askeri usul. Çocuk, genç ve mahremiyetini aşıyorsun sen gelişim çağındaki çocuğun. Tuvalette de aynı durum” (41).

“Bizde her koğuşun iki banyosu, iki tuvaleti var. Duvarlar tavana uzanmıyordu eskiden. Baktık biri yukarı uzanmış yan taraftaki, banyodaki arkadaşını seyrediyor. Hemen biz bunu fark edince duvarları tavana kadar ördürdük” (51, 1).

3.2.2.10. Çocuğun Saygınlığı

Kuruluşlarda çocuklara saygı gösterildiği ve bu durumun çocukların davranışlarını olumlu etkilediği, aksi hallerde çocuğun olumsuz etkilendiği ve hatta kendine zarar verebildiği anlatılmıştır. Saygı görmeyen ve başkaları yanında saygılı davranmanın gereği ve çocuktaki olumlu etkileri infaz ve koruma memurlarınca çocukların gelişim dönemleri ile bağ kurularak anlatılmıştır. Kendine zarar verme davranışı pil yutma ve çamaşır suyu içme örnekleri ile açıklanmıştır:

“Gençtir sonuçta, onlara genç olarak değer veriyoruz. Bu da onların kendi aralarındaki ilişkilerine yansıyor. Gençsiniz ne mutlu size diyince mutlu oluyorlar. Onu rencide edecek hareketlerden hepimiz kaçınıyoruz... Olumsuz etkiliyor öyle davranılırsa. İçine sindiremeyince de dış macunu, deterjan içebiliyor, kesebiliyor kendini. Bu yöntemle intikam alırım diye düşünüyor. Kendisini ispat etmek istiyor. Biri kırıcı bir şey söylemiştir. O onun ağırlığına gitmiştir, bu şekilde bir davranış sergileyebiliyor.” (54).

“Toplu olarak bulundukları zaman bir şey söylesen çok ağırlına gidiyor yaşı gereği. Ama diyeceğini bir kenara çekip söylesen sorun yok. Ama yapmazsan kendine zarar veriyor. Ne yapılırsa rencide etmeden yapılmalı. Çocuk hastaneye gitmedi diye bizim arkadaşımıza müdahale edilmedi diye koğuşu yaktılar. İlgi çok önemli. Bir şey yapmasan da onu dikkate alıyormuş gibi davranman lazım” (51, 1).

3.2.2.11. Neler Yapılmalı?

Toplantının sonunda kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla ilgili nelerin yapılması gerektiği tartışılmıştır. Mevcut uygulamanın yeterli olmadığı, önlemlerin çocuk kuruma gelmeden ve aileden başlamak üzere alınması gerektiği ifade edilmiştir:

“Dışarıda bulamadığı pek çok şeyi içerde bulur. Mektup yazmak isteyip mektup zarfı bulamayanlar var. Daha iyileşmiş durumda eskiye göre ama yeterli olduğunu düşünmüyorum. O zaman sana kalıyor. Sizin insanlığınıza kalmış durumda. Tahliye oldu birisi dışarı çıkınca soracağım anneme babama ne diye para yatırmadınız diye, diyor. Dur diyoruz belki paraları yoktur” (54).

“Çocuklar yaş olarak tam bir şey öğreneceği çağda geliyor cezaevine. Bence çocukların yemesinden içmesinden ziyade eğitim önemli. Mesleki kursların olması önemli... .Romen çocukları diye geçiyor, öyle bir grup çocuk var mesela. Kuran-ı Kerim öğreticiliği kursu açtık. Tek sefer namaz kılmamış anne babanın çocukları en çok heves ediyor. 30 çocuğumuzun 25’i kuran okuyor şimdi (51, 1).

3.3. Psiko-Sosyal Servis Görevlileri

3.3.1. Tanıtıcı Bulgular

Araştırmada odak grup çalışmasına psiko-sosyal servis görevlisi 10 meslek elemanı katılmıştır. Katılımcıların 6’sı kadın, 4 ‘ü erkektir. Katılımcılar, sosyal hizmet ve psikoloji bölümleri mezunudur. Yaş ortalamaları 35.1’dir. Katılımcılar, Ankara, Eskişehir, Elazığ, Bursa ve İstanbul’dan araştırmaya katılmışlardır. Hepsi bir infaz kurumunda kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla çalışmaktadır veya çalışma deneyimine sahiptir. Çocuklarla çalışma deneyimi süreleri iki yıl ile on iki yıl arasında değişmektedir.

Adalet Bakanlığı öncesinde önce Sağlık Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi kamu kurumlarında veya özel sektörde görev yapanlar olduğu gibi, şimdiye kadar Adalet Bakanlığı bünyesinde çalışmış katılımcılar da vardır. Katılımcıların Adalet Bakanlığı bünyesinde çocuk gelişimi, çocuk hakları, ergenlik dönemi, çocuk suçluluğu, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla iletişim vb. konularda eğitim aldıkları görülmektedir.

3.3.2. Psiko-Sosyal Servis Görevlilerinin Kanunla İhtilafa Düşmüş Çocuklarla İlgili Düşünce, Yaşantı ve Algıları

Veriler sunulurken, katılımcıların alıntılarının sonuna, cinsiyet ve yaşları verilmiştir. Yaşları aynı olan ka-

tılımcıların yaşları sonuna bir kod numarası verilerek ayrılmıştır.

Araştırmaya katılan psiko-sosyal servis görevlileri, toplantının başından itibaren, infaz kurumlarında kalan çocukların durumu ile ilgili pozitif bir bakış açısı sergilemiştir. Genel olarak, infaz kurumlarında çocukların durumuna ilişkin iyi bir tablo çizmişlerdir.

3.3.2.1. Ayrımcılık Yapmama İlkesi

Ayrımcılık yapmama ilkesi ile başlayan tartışma bir süre sonra infaz ve koruma memurlarında olduğu gibi ilkeyi biraz daha açıklama yönünde ilerlemiştir. Katılımcılar infaz ve koruma memurlarına benzer biçimde, yaş ve suç türü ayrımının yasal çerçevede de yapıldığı ve bunun iyi bir uygulama olduğuna değinmişlerdir.

“Ayrımcılık derken, şimdi bizim yasal olarak yapmamız gereken bir ayrımcılık var. Yaş ve cinsiyet gibi” (Kadın, 29).

Ayrımcılıkla ilgili ilk söz hakkını alan katılımcı, etnik kökenle ilgili olarak çocuklarda bir ayrımcılık yapıldığı algısının var olduğunu ancak bunun gerçeğe bağdaşmadığını açıklamıştır. Bu sözden sonra, aynı konu üzerine grupta kimse söz hakkı almamış tartışma başka ayrımcılık konularıyla devam etmiştir:

“Öyle bir algıları olduğunu düşünüyorum çocukların. Kendilerine kurum tarafından ayrımcılık yapıldığı algısı var çocuklarda. Kürt olduğum için bana fazla ceza verdi hâkim, diyor mesela. Bunun davranışla ilgili olduğunu, suçuyla ilgili olduğunu açıklıyoruz. Biri 5 biri 8 yıl ceza almış, çocuk daha az alması gerektiğini düşünüyor” (Erkek, 53).

Bir katılımcı, çocukların dosyalarının başkaları tarafından da okunabildiğini ve bunun sakıncasını dile getirmiştir. Bu tartışmada, çocukların dosyalarının hangi çalışanlarca bilinmesi gerektiği üzerine düşünceler öne sürülmüştür:

“Dosyaların çok fazla açıkta olduğunu düşünüyorum. İlgisi olmayan insanlar çocuğun suçunu bilebiliyor, mesela İKM. Kişilik hakları açısından daha gizli olması gerektiğini düşünüyorum. Diğer çocuklar göremiyor. Ama görevliler buna ulaşabiliyor tüm ayrıntılarıyla. Bu rahatsız edici bir şey, belli bir suç grubundan gelenler hemen etiketleniyor. Yasada zaten o suç türünden gelenleri ayırmak için bir madde var. Cezaevi geleneği içinde bir önyargı söz konusu. Kimi suçların bilinir olması çocuğun aleyhinedir... .Zarar verme girişimleri olabilir (Kadın, 34).

“Çocuk ...de görevliyim. Tüm personel eğitim alıyor. Biz o noktayı biraz aştık zannediyorum. Kız kardeşine tecavüz etmiş bir çocuğun mahreminin dağılması onu dışlar, ailesi tarafından ... denen çocuğun sosyal incelemesini okuduğunu fark ettim... Bazı mahrem konula-

rın gizliliği çok önemli. Kurum müdürünün, psiko-sosyal servis çalışanının ve bir de birebir çalışan İKM'nin bilmesi yeterlidir. Bir müdürüm, biz sadece çocuğu karşınız dedi, suçunu değil dedi. Bu önemli. Yirmi gün müşahade dosyası doldurmadığım çocuklar oldu. Beni ilgilendiren tarafı suçu olmamalı diye düşünüyorum. Bir başkasının da bilmemesi lazım. Bu beni de bağlarsa, suçuna odaklanırsam çocuğun, çocukla ilişkim kopar" (Erkek, 49).

Çocuğun suçuna odaklanmama gereği ve uygulaması, infaz ve koruma memurlarına benzer olarak ifade edilen bir konudur. Ceza infaz kurumlarında kalan çocuk sayısının az ya da çok oluşunun ayrımcılığa neden olabileceği ifade edilmiştir. Bu konuda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Yetişkinlerinde bulunduğu kuruluşlarda, bir katılımcı az sayıda çocuk olması nedeniyle çocukların ihmal edildiğini diğeri ise, az sayıda çocuğun bulunmasının kendileri için daha iyi çalışabilmek adına avantaj sağladığını belirtmiştir. Grupta çocukların sayısının, çalışmanın niteliğini etkilemediği yönünde bir tartışma ağırlık kazanırken, kurumun fiziksel yapısının yeterliliğine ve idarenin inisiyatifine dikkat çekilmiştir:

"Çocuk kurumlarında ayrımcılık bazı noktalarda tutukevlerine göre daha az. Çok sayı nedeniyle mesela 50-60 çocuk, 1000 yetişkin var. Çocukları ikinci plana attıklarını gözlemliyorum" (Kadın, 31).

"Bizde de tam tersi durum. Çocuk sayısı az olduğu için onlar öncelik kazanıyor. Kurumdan kuruma değişiyor. Fiziksel yapı olarak ayrı bölümler. Çocuklar için faydalı şeyler yapma olanağımız daha fazla" (Kadın, 30, 1).

"...da fiziki yapı çok kötüydü. Hadise fiziki yapının olanak vermesiyle ilgili. Koşullar normal değildi. Yaşanabilir değildi... söylediğini destekliyorum. Fiziksel yapı ve idarenin inisiyatifli oldukça önemli"(Erkek, 31).

Tartışmada suç türlerine göre çocukların ayrılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Kurumun fiziksel yapısının uygunluğu bu ayrıma olanak tanıyabilirse ayırım gerçekleştirilmektedir. Cinsel suçtan gelen çocukların suçunun niteliği, çocukların etnik kökeni ve kültürlerinin de ayrı tutulmaları açısından bir faktör olabileceğini bir katılımcı şöyle ifade etmektedir:

"On iki-on sekiz arası ve hep çocuk bizim kurumdakiler, çok şanslıyım... Cinsel istismarlı çocuklarla çalışmaktan keyif alıyorum. Uzmanın gelen çocuğun suçu ile ilgili ayrıntılı bilgiye ihtiyacı var. Ben bu ayrıntıları konuşuyorum. Ne işime yarıyor, şöyle bizim cinsel istismarlar arasında da ayırım yapmamız gerekli oluyor. Rıza'yla 18 yaş altı cinsel ilişkiye girdi diye mi gelmiş, kardeşine mi tecavüz etmiş, bunların da ayrılması gerekiyor. Biz koşu koşu ayırabiliyoruz. Birbirlerine bile kendi içinde bile ayırmak zorunda oluyoruz. Ruhsal ve fiziksel sağlık konusunda böyle yapmak çok önemli. Etnik köken bakımından ayrılmaları da onların

yüksek yararı düşünülmediğinden öyle yapılıyor. Kültür olarak farklı gruplar bir arada yaşayamıyorlar. Romanlarla doğulu çocuklar aynı koşu- ta barınamıyorlar. Romanlar Kral TV'yi açıp hep göbek atabiliyorlar. Daha doğu kökenli olanlar daha sakin. Onları bir araya koyduğunuz zaman sorun yaşıyorsunuz. Konuştuğumuz konunun ayrımcılıkla alakası yok bence" (Kadın, 29).

Bu ifadeden sonra grupta ayrımcılık ile ayrı tutulmanın karıştırıldığı konusunda bir tartışma daha olmuştur. Ayrımcılığa ilişkin şu tanım yapılmıştır:

"Kuruma gelen çocuklar arasında temel haklardan birinin faydalanıp diğerinin faydalanamaması durumudur aslında ayrımcılık dediğimiz şey" (Erkek, 34).

Bu tanımlamadan sonra, bir katılımcı kanunun ayrımcılığa neden olup olmadığını irdelemek gerektiğini söyleyerek şöyle devam etmiştir:

"Kanun ayrımcılığa neden oluyor mu? İşin bu boyutunu kaçırmamak lazım. Her türlü faaliyette yan yana getiremezsiniz diyince kanun, suçu nedeniyle çocuğu ayırınca, çocuğu o faaliyetten mahrum bırakmak zorunda kalıyorsunuz. Onlar için ayrı bir faaliyet yapılıyor ancak yeterli sayı varsa... Mesela konser düzenliyorsunuz ve o çocuğu götüremiyorsunuz. Onun aynı faaliyetten başka bir zaman faydalanması mümkün değil. Sayı bu faaliyet için çok önemli." (Kadın, 34).

"Terör dışındakiler bir araya getirebiliyorsunuz ama terörle gelen çocuklar koşu- ta kalıyor. Tek faydalanmadığı nokta futbol, voleybol turnuvası düzenleniyor, ona katılamıyor çocuk. Ama personelle maç yapmasını sağladık mesela, bu durumu böyle çözdük. Burada ayrımcılık gibi görünse de durum yine çocuğun yüksek yararıyla alakalı"(Kadın, 29).

Görüldüğü gibi, yasada, söz konusu çocukların diğerlerinden ayrı tutulması yönündeki hükmü, bu çocukların bir biçimde ayrımcılığa uğramasına neden olmaktadır. Personel bu konudaki eksikliği gidermenin ve çocuğun aktivitelere katılımını sağlamanın yollarını aramaktadır ancak bu her zaman yeterli olmamaktadır. Yukarıdaki ifade de "ayrımcılık gibi görünse de" şeklinde dile getirilen bu uygulamanın, açık bir "ayrımcılık" olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bir katılımcı, başkalarını korumak amacıyla yapılan uygulamanın bir başkasının mağduriyetine neden olabileceğini, ancak buna ilişkin çözümler getirilebileceğini ifade etmiştir:

"...Ayrımcılık denen şey sınırlarını çizelim önce. Temel haklardan faydalanamamasıdır. Demokrasi gibi. Çoğunluğun hakları öncelikli olur. Bir araya getirememeniz diğerlerini korumak adına ortaya çıkan mağduriyet olarak görülebilir. Farklı çözümlerle bu çocukların mağduriyetleri giderilebilir. Personel arasında ayrımcılık vardır, ama bu cezaevinden mi kaynaklanır. Karadenizli birine ben sempati

duyabilirim... meslek etiğine uygun davranmak zorundayım. Ayrımcılık yapmadım. Yapıldığını görmedim” (Erkek, 34).

Katılımcı, meslek etiğine uygun davranmanın gereğine işaret ederken, hem ayrımcılık yapmadığını hem de yapıldığını görmediğini ifade etmektedir. Bu ifadenin üzerine cezaevi altkültürüne ilişkin bir tartışma devam etmiştir. Cezaevlerinin bir altkültürü olduğu, bu altkültürde ilk gelen çocuğun davranışının sonradan değiştiğine ve çocukların bu altkültüre bir süre sonra uyum sağladığına ilişkin bir yaşamdan bahsedilmektedir:

“Cezaevi öyle bir yer ki kendine özgü bir işleyişi bir alt kültürü var. Çocuk gelir, suçunu öğrenirsiniz. Ama on beş-yirmi günden sonra başka şeyler ön plana çıkıyor ve bir alt kültür oluşmaya başlıyor, çocuk da onun içine dâhil oluyor” (Kadın, 30,1).

“Genellikle ilk geldiklerinde biraz tedirgin oluyorlar. Sonra koğuşa gidiyor, arkadaşlar ediniyor ve bir rahatlık başlıyor... Artık cezaevinde olmak üzerinden birleşiyorlar. Ben tek değilim yalnız değilim, diyor çocuk” (Kadın, 30, 2).

“Kurum içinde nelerden faydalanabilirim, diye düşünmeye başlıyor çocuklar. Kurslar vs. yaşam biçimine uyum sağlamaya başlıyor” (Kadın, 34).

“Birden fazla kere kuruma giriyorsa herkeşe bir zarf atar. Kim tutarlı, kim nedir, ne değildir diye. Sürekli butona basar rahatsız eder. Personel uygun hareket ederse ona göre vazgeçer. Biz bunu personele anlatıyoruz. Onlar ergen. Bize bile zarf atarlar. Kurumda üç uzmanız, üçümüzü birbirimize çek (check) ettiriyor. Bunlar olan şeyler...’da göreve başladım. 5 koğuş 600 çocuk vardı...’de başladım, ...’de de kapandı zaten. Ben orada bir tecavüz olayı görmedim. Ama olmadı da diyemem, oldu da diyemem, bilemiyorum. Vardiyalı uyuyorlardı...’e geçince, 36 koğuş var. Tek tek odaları var. Kameralı sistem var. Belli saatten sonra birbirlerinin odalarına gitmeye başladıklarında personel gider. Dört yıldır çalışıyorum. Ama Ardıç projesinin etkin hükümlü projesi içindeyiz. Aslına bakarsanız çocukta durum iyi, yetişkinler daha kötüye gidiyor. Ceza infaz kurumları bu konuda hassasiyet gösteriyor. Cinsel saldırı olmaz diyemeyiz tamam. Ama 100’de 100 olur da diyemeyiz. Döneme de dikkat etmek lazım. Çocuğun merakını olması gerektiği biçimde gidermek gerekiyor... Ama 5-10 yıldır çok iyiye gidiyor çocuk ceza infaz kurumları. İlk taşındığımızda üç kişi kalıyorlardı. Odalar kilitleniyordu. Bir vaka oldu. Ama gece aniden gelebileceğini hissettirdiğinizde kesiliyor. Ama fiziki koşullar önemli tabi” (Kadın, 29).

Son ifadede cinsel istismar olaylarında kuruluşun fiziki yapısı ve denetlemenin önleyici özelliği vurgulanmaktadır. Katılımcı, istismar olayının olmadığını ya da olduğunu söylemeye ilişkin emin konuşulamaya-

cağını ifade etmiştir. Ancak “Bir vaka oldu. Ama gece aniden gelebileceğinizi hissettirdiğinizde kesiliyor” şeklindeki ifadesi katılımcının bu konuda deneyimi olduğunu düşündürmektedir.

“Bizim kurumumuzda suç ayrımı da yok. Kırk yedi çocuk beş koğuşa dağınık biçimde kalıyor. Zaman içinde Türk cezaevi sistemi oldukça iyileşti, Kanada örnek alıyor bizi. Biz ülke olarak ceza infaz sisteminde diğer ülkelerden 20-40 yıl öndeyiz. Tecavüz ve cinsel suç konusunda bençe kurum personeli çok duyarlı davranıyor. Yaş ortalaması yüksek bizim personelin, belki bu şanstır. Bizde kurumda uzun yıllardır tecavüz vakası olmadı” (Erkek, 49).

İnfaz kurumlarındaki iyileşmeye ilişkin başka katılımcıların da benzer ifadeleri olmuştur. Bir katılımcı, ceza infaz sisteminde diğer ülkelerden 20-40 yıl önde bulunduğumuzu söylemektedir. Örnek vermek gerekirse, çocuk adaletine ve çocuk mahkemelerine ilişkin ilk oluşumların ABD ve İngiltere’de Türkiye’den 100 yıl önce başlamış olduğu, bunu diğer Avrupa ülkelerinin yıllar itibarıyla izlediği bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında başta Avrupa ülkeleri olmak üzere bu başlangıcı yıllar öncesinde yapmış olan ülkeler açısından düşünüldüğünde, ülkemizde kat edilecek yolun uzun olduğunu söylemek doğru olacaktır. Son yıllarda çocuk adalet sisteminde bir iyileşmenin olduğu görülebilir. Bunda Avrupa Birliği’ne giriş sürecinin etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Bunun dışında çocuk adalet sisteminde proje ve programların yürütüldüğü ve iyi sonuçlar verdiği de görülmektedir.

Çocuklar arasında şiddet olaylarının yaşanıp yaşanmadığına ilişkin tartışmada, çeşitli nedenlerle çocukların birbirlerini ezebildikleri ifade edilmiştir. Bir katılımcı, mümessillerin koğuşa diğer çocuklardan farklı olarak bazı görevler üstlendiklerine (bazılarını üstlenmediklerine) ilişkin kuruluşlarındaki uygulamadan bahsetmiştir. Bu uygulama ayrıca Bakanlıkta yürütülen bir projenin parçasıdır. İfadelerden sonra bu proje üzerinde durmak, uygulamayı daha iyi anlamayı sağlayacaktır:

“Mümessillikle ilgili biz şöyle yapıyoruz. Mümessil ve yardımcılar tuvalet temizliği dışındaki işleri yapıyorlardı. Şimdi etkin hükümlü uygulamasında içeri personel giriyor. Yatak düzeni bulaşıklar gibi. Hepsine eşit biçimde bir çizelge hazırlıyor. Yaptık derler, yapmazlar diye tüm temizlik zamanı personel bekliyor içerde. Böylece mümessil de yapıyor temizlik. Kapı kapandığında ne olduğunu gerçekten bilemiyoruz. Tıpkı evde misafir ağırlamak gibi. Uzmanın yanında müdürün yanında başkadır çocuklar. Serbaş yanında başkadır” (Kadın, 29).

“Kendi aralarında temizlik gibi konularda ezme olayları yaşayabiliyorlar. Ama koğuş içi kültürü bilemiyorsunuz. Çok kalabalık olunca koğuşlar böyle bir ortam oluşuyor olabilir” (Kadın, 32).

“Koğuş hayatına hakim değilsiniz. Haftada üç gün koğuş ziyareti yaparım ben, onlarla otu-

rurum. Bir koğuşa girdiğinizde abisiniz orada. Dolayısıyla kendileri gibi davranmıyorlar, siz girince değişiyorlar. Tek tek görüşmelerde belki biraz yakalayabiliyorsunuz. Benim bu görüşmelerden algıladığım kadarıyla koğuş ağası, koğuş sorumlusu yok mesela bizde” (Erkek, 31).

Etkin Hükümlü Yönetimi Modeli özgürlüklerinden yoksun çocuklar için, izleme araçlarıyla birlikte geliştirilmiştir ve bu model halen seçilmiş kurumlarda pilot olarak uygulanmaktadır. Modelle amaçlanan, özgürlüklerinden yoksun çocuklara yönelik hizmetleri güçlendirmek ve ceza infaz kurumlarında çocuk hakları ihlallerini önlemektir. Bu modelin aynı zamanda özgürlüklerinden yoksun durumdaki kadınlara yönelik hizmetlerde de iyileşme sağlaması beklenmektedir (<http://www.unicef.org.tr/tr/knowledge/detail/61/cocuklarin-ve-ergenlerin-katilimi-ve-korunmasi-2#13>).

Ögel, risk-ihtiyaç-uygunluk modelinin ilk uygulamasının Adalet Bakanlığı ve UNICEF tarafından yürütülen Etkin Hükümlü Projesi çerçevesinde yer alan Bireyselleştirilmiş İyileştirme Programı kapsamında uygulandığını ifade etmiştir. Bu amaçla oluşturulan bireyselleştirilmiş iyileştirme sisteminin temelini risk- ihtiyaç değerlendirmesi oluşturmaktadır (Ögel ve Karadayı, baskıda; akt. Ögel; http://www.ogelk.net/suc/risk_ihtiyac_uygunluk.asp). Sistemde söz konusu değerlendirme kanunla ihtilafa düşen çocuk ve ergenler için araştırma ve değerlendirme formu (ARDEF) yoluyla yapılmaktadır. ARDEF; suç öyküsü, yaşadığı yer, madde kullanımı, yaşam tarzı, ruhsal durum, düşünce ve davranışlar, ekonomik koşullar, ailevi özellikler ve aile ilişkileri, eğitim ve çalışma, tutum, psiko-sosyal tarama başlıklarından oluşmaktadır. Web tabanlı oluşturulan sisteme söz konusu bilgileri infaz koruma memurları ve psiko-sosyal servis görevlileri girmektedir. Saptanan risk ve ihtiyaçlara göre her çocuk ve ergen için bireyselleştirilmiş bir program uygulanmaktadır. Söz konusu proje halen dört cezaevinde yürütülmektedir (Ögel, http://www.ogelk.net/suc/risk_ihtiyac_uygunluk.asp).

Proje kapsamındaki uygulama ve yararı katılımcı-larca şöyle anlatılmıştır:

“Ardıç 2003’te başladı 2005-2008 modül geliştirilmesi süreci söz konusuydu. BİSİS (bireyselleştirilmiş iyileştirme sistemi) projesi. Mahkûm geliyor. İki yıllık pilotları bitti. Mahkûm ayrıntılı bilgi formu dolduruluyor. Eğitim alan İKM, iyileştirme ikamesi de etkin hükümlü projesi içinde ARDEF’de gerçekleştirecek olan eğitim. Çocukla çalışma konusunda eğilimi, yeteneği olan kişiler arasından seçildiler. Defalarca geldiler” (Erkek, 34).

“...Etkin hükümlüde de Ardıç’ta da kişisel gelişim grup çalışması var, 37 toplantı. Öfke kontrolü, aile eğitimi var. Sınırdayız aile eğitimi konusunda. Aileler gelmiyor, tutamıyorsunuz. İKM’ye bilgilendirme eğitimi ve cinsel istismara yaklaşım bilgisi veriyorsunuz. Bakanlığın süreci şöyle işliyor... Yönetici personel eğitimi ise her-

kese yönelik. Ardıç’ın ne olduğuna, uzmanların ne yaptığına, ergenlik dönemine dair bilgilendirme yapılıyor. Çocuk kurumu olup da Ardıç kelimesini bilmeyen yoktur. Eksikleri vardı tabi. Biz o programı ihtiyacı olan olmayan herkese uyguluyorduk... Bu form daha sonra bizim ekranımıza düşüyor. Sonra bizim önümüzde form oluşuyor, çocuk her patolojide yer buluyor cevaplara göre. Böylece ihtiyaçları daha kolay görünüyor. Ailevi ihtiyaçlar, destek koruma ihtiyaçları vs. Olay sadece adalet sisteminde değil bunu unutmamak lazım. Diğer sistemlerin de iyi çalışması gerekiyor. Bu ihtiyaçların uygunluğunu değerlendiriyoruz biz ve buna göre hareket ediliyor. Projenin ikinci ayağı koğuş kısmı, aktiviteler düzenleniyor. Sayıma girerler sabah, kahvaltı alışkanlığı edinmelerini sağlamaya çalışıyoruz. Sayım 8:00’de. Sonra kursa, sonra öğlen yemek dağıtımında beraberler. Koğuş içi aktivitelerde de amaç birlikte zaman geçirmek ve çocuğun sorununu yerinde görmek. Önce gözetlenme sıkıntısı çektiler ama şu anda alıştılar. Personeli bir şekilde ikna ettik. Ardıç 2008’de tam oturdu. Bu yeni proje de 2009’da başladı. Tam oturması içi zamana ihtiyacımız var. Yetişkini başladı yine. Çocuğa yönelik özveriyle ilgili olarak şunları söyleyebilirim, çocukta çalışan personeli çok iyi seçiyor kurum. 1992’li çocuk vardı, 1993’lü personel geldi bize. Savcı beyle konuştuk tercihimiz evli barklı, oturaklı biridir, dedik. Bunlara dikkat etmek lazım.” (Kadın, 29).

“Grup lideri koğuş içindeki o bilmediğimiz dinamiğe ilişkin rapor yazacak kişidir. Biz onları alacağız gün içinde. Sağlık birimi, psikolog, Birinci Müdür, İkinci Müdür günlük toplantılarla kararların hızlıca alındığı toplantılar yapmış olacağız. Çocukların bireysel odalarının kapıları tek tek kapatılacak. Diafon sistemi olacak içerde ve belli saatte kapılar kapatılacak. Risk ve uygunluk değerlendirmesinin yapılmasının ardından çocukla ilgili bir plan oluşturularak çocuk için bireysel bir iyileştirme programı hazırlanabilecek bu sistemle” (Kadın, 34).

Görüldüğü gibi, etkin hükümlü modeli, çocuğun ihtiyacına dönük program ve çalışma yapmayı amaçlamaktadır. Programın daha iyi işlemesi açısından personel seçimine dikkat çekilmiştir. Çocuğun ihtiyacı ve risk faktörüne ilişkin programın düzenlenmesi gereği daha önce de yinelenmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla bu program çerçevesinde çocuğun değerlendirmesini, bu konuda belli bir süre eğitim almış ve iyileştirme İKM’si/grup lideri olarak adlandırılan görevliler yapmaktadır. Değerlendirme (assesment), kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun bireyden topluma uzanan çok sistemli risk faktörlerinin ve gereksinimlerinin analizini içeren, bu kapsamda müdahaleyi öngören bir çalışmadır. Bir başka deyişle, bu değerlendirmelerin, insan gelişimi ve özellikleri, ihtiyaçları, sorunları gibi daha da uzatılabilecek bir çerçevede bilgiye ve bunu aktarma becerisine (gözlem, yorumlama ve analiz etme) sahip profesyonellerce yapılması beklenmektedir. Bu işle görevli olan infaz ve koruma memurları-

nın bu bilgi ve beceriye sahip oldukları konusunu tartışma anlamlı değildir. Bu konuda lisans bölümlerinde bilimsel bilgi temelinde eğitim alan meslek elemanları yerine, kısa süreli eğitimlerle söz konusu çalışmayı infaz ve koruma memurlarına yaptırmak, çocuğun gereksinim duyduğu nitelikli hizmetten tam anlamıyla yararlanmasının önünde bir engel olabileceği gibi, bilimsel bilgiye ve mesleklerle saygı çerçevesinde tekrar düşünülmelidir. Personel ve diğer kaynakların yetersizliği gibi sorunlar, bu tartışmanın önüne geçmemelidir. Çocuğun toplumla bütünleşmesi amacına hizmet edebilmek için, öncelikle onun bu hizmetten, alanında yetişmiş, uzman profesyoneller yoluyla yararlanması gerekmektedir. Aksi halde temel sorunu geçici bir biçimde görmemek ve ertelemek, ileride daha büyük sorunlara yol açabilir. Bu sorunlar çocukların nitelikli ve eşit biçimde değerlendirilememesinden, meslekler arasındaki rol karmaşasına kadar götürülebilir. Burada tartışılan bakış açısı, bir mesleki şovenizm değil, bilime ve mesleğe saygı duymakla ilgilidir. Aksi halde, birbirinin rol ve sorumluluklarını bilmeyen, saygı duymayan profesyonellerle çok disiplinli bir çalışmanın gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Bir katılımcının aşağıdaki ifadesi, yukarıda tartışılan çelişkiyi açığa vurmaktadır:

“İnsana saygı ve doğru faaliyet programı bu iki projenin felsefesidir diyebiliriz” (Kadın, 30,1).

Bu konuda gruba, söz konusu değerlendirme ve çalışmanın, bu konuda lisans eğitimi almış kişilerin dışında personele yaptırmanın sakıncaları olup olmadığı konusundaki düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların hepsi de bu programın olumlu yönlerinden bahsetmiştir. Bunlar, iş yükünün hafiflemesi ile daha fazla çocuğa ulaşabilmesi; bu yolla ekip çalışması yapılabilmesi; yapılandırılmış bir form olması ve böylece güvenilir bir değerlendirme yapılamaması durumunda meslek elemanlarının o çocuğu tekrar değerlendirmesi; infaz ve koruma memurlarının bu konuda seçilmiş ve eğitim almış olması; çalışmaların infaz ve koruma memurları için güvenlik odağının dışında başarı niteliği taşımasıdır.

“Bunun bir hiyerarşik sistem olarak düşünülmemesi gerekir diye düşünüyorum. Benim 100 çocuğu sürekli takip şansım yok. Ve hepsini takip etmek olasılığınız da yok. Zaten İKM teşhis yapmayacak bize bilgi aktaracak hazırlayacağı raporlarla... Uzmanların her şeye koşturması yerine İKM işini iyi yaparsa ben çok daha fazla çocuğa ulaşacağım diye düşünüyorum” (Kadın, 29).

“Personel sıkıntısı nedeniyle her çocukla yeterince ilgilenme şansınız yok” (kimin söylediği bilinmemektedir).

“Ekip olabilmek de çok önemli. Kurumlara ilk geldiğimiz zaman çok sıkıntı çektim. Tüm cezaevi çalışanlarının birlikte uyum içinde çalışabilmesi de çok önemli” (Erkek, 49).

“Size katılıyorum. Bir program geliştirildi ve İKM'lere eğitim verildi... İnfolog diye bir şey

mi yaratılıyor korkusu herkesin içine bir düştü. İnfolog, İKM ve psikologun birleştirilmesiyle akla gelen bir kelime. Bir tedirginlik başladı uzmanlarda. Program hazırlayanlar arasında da endişe başladı. Aslında bu form yapılandırılmış bir form. Çocuğun kuruma kabul formu... Bizde genellikle o işi İKM yapmak zorunda, onu yapılandırmazsanız daha fazla bilgi kaybederseniz. Sorular oldukça önemli. Tabi biz İKM'ye soruları sorarken takınması gereken tavrı da anlatmaya çalışıyoruz. Eğer görebiliyorsan sorma mesela kesin var mı diye? ... (Görünmeyen yerinde de olabilir görünen kesi dışında)... Uyarı doktora ve psikologa gidiyor zaten. Sadece İKM'nin doldurmasıyla ortaya çıkmış bir analiz değil bu. O kişi her halükarda kanunun gerektirdiği formu dolduracak. O formu yapılandırmış olmak oldukça faydalı. Sitemin kendi iç denetimi de sağlanıyor. Fazla boş ya da çelişkili ifadeler varsa form güvenilir değil diyebiliyor sistem. O noktada uzman tekrar görüşebiliyor çocukla. Koşuş içi etkinliklerle koşuştaki akran zorbalığını engellemeye çalışıyorsunuz. Faaliyet, onların kendilerinin sürekli denetlendiği algısını giderecektir ve İKM'nin kurduğu yakınlıkla onun belki de uzmanla konuşamadıklarını paylaşmasını sağlayabileceksiniz. Ben kendi payıma infolog kaygısı yaşamıyorum”. (Erkek, 34).

“Artık güvenlik odaklı çalışmadıklarını hissettiklerinde önemli ve başarılı hale geliyor İKM'ler” Kadın 34).

“Uygun eğitimi aldıklarında bu bakış açılarını değiştiriyor. Kanunla neden itilafa düştüklerini anlıyorlar. Uygun kişiler seçildiğinde sorun olmuyor” (30, 1).

Son katılımcının “Uygun kişiler seçildiğinde sorun olmuyor” ifadesi bu durumun tersini akla getirmekte: Yani uygun kişiler seçilmediğinde bu durum sorun yaratabilir.

Katılımcıların toplantının başında itibaren sergiledikleri “infaz kurumlarında her şeyin çok iyi gittiği” yönündeki mesajları düşündürücüdür. Bu durum, araştırma raporunun yazılması sırasında da zorlayıcı ve rahatsız edici bir durum yaratmıştır. İlk konu olan ayrımcılık yapmama ilkesinde çocukların ayrımcılığa uğramadıkları tartışması, daha sonra çocukların kendi aralarında bunu yapabilecekleri noktasına taşınmıştır. Ancak ifadelerde görülen ezilme, akran zorbalığı gibi şiddet içerikli kavramların ve oluşumların infaz kurumlarında nasıl olduğuna ilişkin sorulara bir biçimde açıklama getirilmemiş, katılımcılar konuyu değiştirmiş ve başka konular açmışlardır. İnfaz ve koruma memurlarıyla yapılan görüşmelerde, psiko-sosyal servis görevlileriyle aynı kuruluştan gelmiş infaz ve koruma memurları açık biçimde bu kavramları tartışabilmiştir. O halde bu konuyu açıklayacak hemen akla gelen birkaç sebep düşünülebilir: Aynı kurumda olmasına karşın infaz ve koruma memurlarının anlattığı ve bildiği şiddeti psiko-sosyal görevlisi bilmiyor olabilir, tanık olmamıştır, deneyim etmemiştir. İkincisi, infaz ve koruma memurlarının çocuklarla daha fazla

vakit geçiriyor olması onların bu olayları bilmesinde ya da tanık olmasında etkili olmuş olabilir. Üçüncü etken ise, psiko-sosyal servis görevlilerinin bir biçimde bazı konuları açıklamak istemeyişi ya da açıklamak konusundaki endişesidir. Araştırmada, bir katılımcı infaz kurumunda çocukla çalışma deneyimine sahip olması nedeniyle odak grup çalışmasına Bakanlık düzeyinden katılmıştır¹. Bu durum, katılımcıların kendilerini rahatlıkla ifade etmesini engellemiş olabilir. Bir diğer etken ise, grup etkisi olarak düşünülmektedir. Her şeyin iyi gittiği ve olumlu olduğuna ilişkin düşüncelerin çoğunlukça ifade edilmesi nedeniyle, sorunu dile getirecek katılımcının (katılımcıların), yaşanan sorundan kendisinin sorumlu tutulabileceğine ilişkin düşüncesi de etkili olmuş olabilir. Grubun çoğunluğunun olumlu geri bildirimler vermesi, sorunu dile getirme olasılığı olan katılımcıyı durdurmuş olabilir.

Etkin hükümlü yönetimi modeline ilişkin uygulamanın, insani hizmet mesleğini icra eden profesyoneller tarafından güçlü biçimde desteklenmesi, neredeyse hiçbir eleştiri getirmemeleri söz konusu olmuştur. Pek tabii ki, uzun süreli çaba, kaynak ve emeğin ürünüdür. Bugün için ileri bir uygulamadır. Ancak, her uygulamada olduğu gibi, uygulamanın işleyen ve işlemeyen taraflarını bilmek ve görmek lazımdır. Bunun için en iyi yol, değerlendirmenin yapılmasıdır. Etkili bir değerlendirme, çocuk adaletinin en önemli unsurlarındandır. Bilimsel araştırma temelinde yapılması gereken bu değerlendirmeler, uygulamanın başarılı yönlerinin yaygınlaştırılmasında; aksayan yönlerinin giderilmesinde yön göstericidir. Bunun dışında, eleştirel düşünme ve eleştirel bakabilme, uygulamanın iyi gitmeyen yönlerinin saptanarak, bu yönler üzerinde çalışılması için başlangıç sağlayacaktır. Her şeyin çok iyi gidiyor olması mümkündür ancak yukarıdaki ifadelerden birinde, iyi gitmeyebileceğine ilişkin izlenim edinilmiştir. Ayrıca, bilimsel temeli olmayan sübjektif değerlendirmeler, sübjektif düzenlemelere basamak oluşturabilir. O halde, objektif, sistematik, kanıt temelli değerlendirmelere ihtiyaç vardır. Nitekim bu duruma ilişkin kaygısını bir katılımcı şöyle ifade etmiştir:

“Sizi cezaevinde en çok demotive eden şey yaptığınızın sonucunu görememeniz. Buna ilişkin bir değerlendirme sistemi yok” (Kadın, 29).

3.3.2.2. Ekip Çalışması

Grupta katılımcıların ekip çalışmasını sık dile getirdikleri gözlenmiş ve bu konu üzerinden toplantıya devam edilmiştir. Ekip çalışmasının, ARDIÇ projesinden sonra daha güçlendiği, özellikle infaz ve koruma memurlarındaki olumlu değişimler vurgulanarak anlatılmıştır:

“2003’te ARDIÇ ile herkes bu alana dahil edildi. Çocuğun çalışma, faaliyet sonrası takibi-

ni alana getirilmesi, bireysel görüşmeye getirilmesi, bunları hep İKM yapıyor. Bu nedenle tüm projeler kapsamında İKM de yer alıyor. Bizimle beraber projeye gelen İKM, öfke kontrolü eğitiminden sonra çocuklarla ilişkilerim düzeldi diyor. Ergen bir çocuğun bağırması vs. bu eğitimden sonra idare edilebilir hale geldi onlar için. Kurum müdüründen açısına kadar herkesin çalışmaların içinde uyum içinde olması, ekip olması çok önemli” (Erkek, 49).

“Veri toplama açısından çok önemli. Onun olumsuz taraflarını memur daha iyi görebiliyor” (Kadın, 30,1).

“Cezaevinde çocuğa müdahale programları sabah 8:00 akşam 16:30’a bitiyor gibidir. Ama 10:00-11:30 arasında bir şeyler yapabilirsiniz. Eğer ben gidersem spora, sinemaya kütüphaneye, onlar da gidebiliyorlardı. Aracınızın sayısı bellidir. Bu işleri bir kişi takip ederizin eskiden. Ama şimdi bu işi üstlenen kişi ‘ben çocukla çalışıyorum’ diyor. Şimdi biz 17:30’da çıktıktan sonra akşam 20:00’ye kadar faaliyetler devam ediyor. Hafta sonu da devam ediyor. Şu anda siz kurumda yokken de devam ediyor... Eğitimden sorumlu müdür yaptığınız zaman personeli, o bu işi benimsemeye başlıyor. Bundan birkaç yıl öncesinde uzmanın elde edebildiği kadardı bilgi. Ama şimdi İKM, ona ‘sen olmadan olmaz bu ekip’ diyince, o da elinden geleni yapıyor. Siz olmasanız dahi hatta sizin yapamayacağınız şeyleri de yapıyor. Eğitim seviyesinin farklılığı, yetenekli olması bazen avantajlı bile olabilir.” (Erkek, 34).

“İKM’ler çocuklarla yan yana yürüyorlar. İKM’nin orada, çocuğun yanında kurduğu tek bir cümle sizin kurduğunuz, çözdüğünüz bir durumu birden bozabilir. Ya da aksine çok güzel sohbet ederek sizin yapmaya çalıştığınız şey katkısı da olabilir. O diyalogu kurmaları bizim işimizi de etkin hale getirmek için önemli... Biz birebir gözlemleyebildiğimizden şanslıyız. İKM’nin yoktu bu şansı. Ama şimdi onlarla daha fazla vakit geçirdikçe daha fazla dahil oldukça onların da motivasyonları artıyor.” (Kadın, 29).

Bu tartışma, çocukların personelle ilişkilerinde davranış farklılıkları olduğuna ilişkin başka bir tartışmayı açmıştır. Çocukların infaz ve koruma memurlarına, müdürlere ve psiko-sosyal servis görevlilerine farklı davrandıkları anlatılmıştır:

“Gardiyan algısı da var” (Kadın, 34).

“Çocuk da olsa bunlar tartışıyorlar. Geçen bir çocuk, çok zor bir çocuk 14 yaşında, geçen muhabbet ettik. Çok soru soruyorsun, dedi. Tamam dedim, gitti. Benimle nasıl konuşacağını, rahat olup olamayacağını tartışıyor. Bu beni sosyal faaliyetlere çıkarır mı bahçeye çıkarabilir mi diye bunları tartışıyor” (Erkek, 49).

“Biz davranışın alt metnini görebildiğimiz için tahammülümüz ve sabrımız daha yüksek.

1 Araştırmada katılımcıların, çocuklara özgü bir infaz kurumunda çocuklarla çalışma deneyimine sahip olması temel kriter olarak kabul edilmiştir. Araştırmaya katılacak psiko-sosyal servis görevlileri ve infaz ve koruma memurları, Bakanlık tarafından belirlenmiştir.

Yargılamıyoruz. Ardındaki mesajı görmeye çalışıyoruz. İKM ve müdür onu terbiyesiz olarak değerlendirebilir kimi davranışları nedeniyle. Mesleki açıdan bizimki gibi bir formasyon olmadığı için onlar farklı bakarlar çocuğa. Kadın olmanın bir farklılığı var tabi. Benim yanımda daha kontrollüler. Önce rahatsız mı oluyor acaba diye bu farklılık beni tedirgin ediyordu. Ama sonra hiç göremediği bir cinsin yanında, bir kadının yanında nasıl davranması gerektiğini öğreniyor diye düşündüm. Erkeklerin avantajı da erkek olmak üzerinden gerçekleşiyor. Onlara cinsel konularda daha açık davranıyorlar, daha rahat konuşuyorlar. Ceza infaz kurumlarında kadın olmak zor. XR cihazı öter, bazen giyim, bazen makyaj sorun olur” (Kadın, 29).

Yukarıdaki ifadede psiko-sosyal servis görevlilerindeki mesleki formasyonun, personel arasında, çocuğa bakış ve tutumuna ilişkin farklılığını açıklamaktadır. Bu ifade, daha önceki tartışmada, infaz ve koruma memurlarının etkin hükümlü yönetimindeki rolleri ile ilgili yapılan tartışmaya ilişkin bir çelişki sunmaktadır. Cezaevinde kadın olmanın zor olmasına karşın çocuklar açısından yararları üzerinde durulması, konuyu bu kurumlarda kadın olmanın zorluklarına ilişkin bir tartışmaya getirmiştir:

“Çalışan kadına zaten kötü bir bakış açısı var çoğunda. Bakışlarla karşı karşıya kalabiliyorsunuz. Bakış, dedikodu, taciz, bunlar karşılaşılabileceğiniz şeyler (Kadın, 32).

“Ben normalde çok erkeğimdir. Bazen böyle bir kokoş olası geliyor. Akşam bir yere gideceksem falan. Bunu sıklaştırdım. Hayırdır dediler, dedim kadının yapabilirim. Böylece öğreniyorlar alıyorlar kadınlık hallerine. Şimdi toparlanıyorlar. Öğrensinler, her kuruma kadın lazım” (Kadın, 29).

“Biz de değişiyoruz. Bizde kokoş bir kadın vardı. Daha maskülen giyinir hale geldi mesela” (Kadın, 30, 1).

“Çocukların kadın personele karşı davranışları daha farklı daha saygılı... Kadın müdür uygulaması da lazım. Birinci müdür de ikinci müdür de var. Bayan İKM var, bayan kâtipler başladı cezaevlerinde. Kadın sayısı daha fazla olsa bence birçok şey kendiliğinden değişir. Küfür veya hakaret şey etkilenecektir bu durumdan” (Erkek, 49).

Cezaevlerinde kadın personel çalışmasının olumlu yönleri infaz ve koruma memurlarınca da dile getirilmiştir. Literatürde, özellikle cinsel suçlularla kadın ve erkek görevlilerin birlikte çalışmasının, çocukların iki cinsiyet modelini tanıması ve ilişki kurması bakımından yararına dikkat çekilmektedir (Baykara Acar, 2004).

3.3.2.3. Çocuğun Gelişimsel İhtiyaçlarının Karşılanması

Çocukların beslenme, temizlik, sağlık, vb. gelişimsel ihtiyaçları üzerinde durulmuştur. Katılımcılar, bu konuda şu aktarımlarda bulunmuştur:

“Bizim kişisel gelişim programlarımızdan biri beden temizliği ve çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Yemekten sonra tuvalet kullanmasını öğreniyorlar, el yıkamasını öğreniyorlar” (Erkek, 53).

“Çok vahim şeylerle karşılaşabiliyoruz. Tuvalete giden bir çocuk taş istedi mesela. Dedim tuvalet kâğıdı versek olmaz mı?” (Kadın, 29).

Çocukların kişisel temizlikleri için, bir kuruluş dışında hepsinde tek başına banyo yapma olanaklarının olduğu öğrenilmiştir:

“Bizde hamam var. Çok kalabalık alınmıyor hamama. Yazın günlük de girebiliyorlar ayrı ayrı da. 10 çeşme var” (Kadın, 31).

Çocukların sağlık ihtiyaçları ile ilgili aile hekimliği uygulamasının olumlu ve olumsuz yönleri toplantıda dile getirilmiştir:

“Şimdi kurumlarda doktor yok ve bu sorun. Bu aile hekimliği sonrasındaki değişiklik oldu Türk cezaevi sisteminde. Belki yeni mezunlardan verilerek bu sorunlar çözüldü. Kapalıda gece biri hastalanınca zor oluyor. İKM’nin sırtında yürüyor bu sistem. Ona yetki vermek donanım sahibi olmasını sağlamak zorundasınız. Şu an İKM eğitimleri aldı ve şimdi bana müdürden daha fazla yardımcı oluyor... Kurum hekimiyle çalışmak mükemmeldi. Hastanedekiler için de faydalıydı. Çocuk hastaneye gittiğinde kurum hekimi ön bilgi sağlayabildiği için ve çocuğun hastalığını takip edebildiği için hem çocuklar için hem de hastane için daha faydalıydı.” (Erkek, 49).

“Aile hekimliği çok faydalı oldu. Şimdi aile hekimi her gün geliyor ve hastaneye gitmesi gerekeni belirliyor” (Kadın, 29).

“Bizde haftada bir geliyor üç-dört saat ancak kalıyor” (Erkek, 53).

Kurumda çocukların sağlık sorunlarını bahane ederek dışarıya çıkma isteklerinin yarattığı olumsuz durumdan bahsedilmiştir:

“Artık o kadar çok aranıyor ki 112’yi çağırdığınızda yarım saatte geliyor. Yalan söylüyorlar çünkü” (Kadın, 29).

“112 kendi cephesinden bakıyor. Ama tek sefer biri ölse kimse hesap veremez. Çocuk aşırı üşütmüş. Mutlaka gitmesi lazım. Bunu riske atamazsınız” (Erkek, 49).

Kurumlar arası iletişim kurmanın bu konuda sağlayacağı avantajdan bahsedilmiştir. Bu konuda kurumun bulunduğu ilin küçük olmasının yararı dile getirilmiştir. Bu avantajla ilgili tartışma, insanların birbirini tanıdığı ve daha kolay yardım alınabileceği yönünde ilerlemiştir:

“Kurumlar arası iletişim çok önemli. Diş hastanesi bize 60 diş fırçası ve diş macunu verdi. Ruh sağlığı hastanesi ile iş birliği içine girdik, uyuşturucu konusunda konferanslar verildi. Spor konusunda da çocukları maçlara falan götürdük. Beslenme konusunda evimden çok farklı değil, gıda noktasında yeterli olduğunu düşünüyorum... Esnaftan bile rica edebiliyoruz” (Erkek, 49).

“Küçük iller bu konuda çok avantajlı. Ama bizim için durum biraz daha farklı” (Kadın, 29).

“Arkadaşlar ... rapor yolladıklarından biliyorum. İstanbul’da sadece çocukların eğitimde kaydı için gerekli maddi ücret 16 milyar. Bu konuda Milli Eğitim Bakanlığıyla protokol yeni imzalandı. Bunlar çocuğun gelişimi için zorunlu ve temel ihtiyaçlardan. Ne anlamalıyız bu gelişim ihtiyacından. Biz kurum olarak bunun ne kadarını vermekten yükümlüyüz, bunları tartışmamız gerekiyor”(Erkek, 34).

Çocukların gelişimsel ihtiyaçları içinde sevgi ve ilgi ihtiyacının karşılanması konusu, grupta bir süre tartışılmıştır. Bu tartışmada çocuğa ilgi ve şefkat gösterme, temizliğini nasıl yapacağını öğretme gibi temel konuların, psiko-sosyal servis görevlilerinin sorumlulukları (görevleri) dahilinde olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Kendilerine, bu sorumluluğunun görevleri dahilinde olup olmadığı sorulmuştur. Başlangıçta ilgi ve sevgi ihtiyacını vermenin görevlerinden sayılmayacağı yönündeki tartışma, daha sonra görevleri kapsamında olduğu yönünde ilerlemiştir:

“Neyi yapmamız ya da yapmamamız gerektiğini sınırlandırmalıyız. Bu benim görevim mi temizlik öğretmemiş ailesi, ailesinin yapmadığını ben yapmak zorunda mıyım?... Ebeveyn rolüyle bunu karşılıyoruz aslında. Sevgi ve ilgi ihtiyacını karşılamak görevimizdir diyemezsiniz. Ama mesleğinizi gerçekleştirme sürecinde bunu bir parça yaparsınız. Eksikliğin neden kaynaklandığını bulmak ve bunu çözmeye çalışmaktır uzmanın görevi” (Erkek, 34).

“Görevimizdir. Topluma kazandırmak bakımından temizliğini nasıl yapacağını öğrenmesi lazım. Bizde çocukların 24 saat duş almak olanağı var. Biz 50 çocukla çalışıyoruz. Olanak fazla ve bunu öğretmek zorundayız. Tek başında banyo yapma şansı var çocuğun”(Erkek, 49).

“Çalıştığımız kurumlar çok hassas. Zor bir grupla çalışıyoruz. Ama sevgi vermek zorunda değiliz. Benim görev tanımım nedir? Ben işimi düzgün yapmak zorundayım. Ama şu var. İşinizi iyi yapmak için muhatabınız çocuk olduğu için uzmanlığınızı kullanarak belli mesafede kalarak

ilgi göstermek de önemli bir nokta. Nerde çalışıyor olursanız olun, kısmi bir ilgi vardır zaten... iki çocuk bana inatla ... anne diyordu. (Yaşları kaçtı?). Yaşları 13-14 idi. Bu beni çok mutlu etti önce. Ama onun bir annesi var. Bu sağlıklı değil diye düşündüm sonra. İlk an profesyonelce düşünmedim ama sonra konuştuk. Çocuklara sizin anneleriniz var dedim. Uygun bir şey değil. Sevgi sınırı o noktada çok önemli.” Sonra bana ... abla dediler” (Kadın, 29).

Çocuğun toplumla bütünleşmesinin içinde, sosyalleşmesi de vardır. Bilindiği gibi, literatürde çocuğun ailesinde, okulunda, akran gurubunda vb. yetersiz/eksik sosyalleşmesinin, suç davranışında etkili olduğu kabul edilmektedir (Uluğtekin, 1991). Dolayısıyla kişisel temizliğinden, toplum içindeki davranışına kadar aile veya diğer sosyal çevrelerde bu sosyalleşmesini alamamış ya da eksik ve hatalı almış çocuğun, bu gereksinmesinin giderilmesi lazımdır. Burada en büyük görev, psiko-sosyal servis görevlilerinin de içinde olduğu, çocukla birebir çalışan kurum personeline düşmektedir. Çocuğun yeniden sosyalleşmesinde, kuruluştaki yaşamında ihtiyacına ilişkin yapılacak değerlendirmeler ışığında uygulanacak tretman programları ile bunu yürütecek profesyonellerin büyük rolü bulunmaktadır. Profesyonellik, yapılan işi tam anlamıyla mekanik görerek, insan olmanın gereklerinden sıyrarak tepeden bakmak olarak ele alınamaz. Böyle bir bakış açısının, meslek elemanının çocuğa ilişkin empatisini olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir. İnsani hizmet sunan mesleklerin en temel öğeleri, insan haklarına ve bireyin birey olmasından kaynaklanan değerini kabule dayanmaktadır. Bu da insana saygı kadar sevgiyi de gerekli kılmaktadır. Herhalde ki hiçbir mesleğin rol tanımında ilgi ve sevgi göstermek açık bir biçimde ifade edilmemiştir. Ancak bu, mesleğin insani boyutuna verdiği değer ve önemden kaynaklanan bir gerekliliği oluşturmaktadır. Diğer nüfus gruplarıyla olduğu kadar ve hatta daha da fazla olmak üzere dezavantajlı gruplarla çalışmada güven duygusunu sağlamak çok önemlidir. Nitelikli bir mesleki ilişkinin temelini güven ilişkisi oluşturur. Bunu sağlayabilmek karşındaki bireye açık ve samimi davranmayı, kabul ve saygıyı gerektirir. Burada, sevgi ve ilgi gösterme doğrudan işin içine girmektedir. İnsanın temel ihtiyaçlarından birini oluşturan sevgi ve ilgi, diğer çalışmaların da esasını oluşturur².

Son ifade yukarıdaki tartışmaya bağlı, başka bir tartışma konusunu oluşturabilir. Çocuklar, geldikleri kuruluştaki güvencikleri, hatta anneleri kadar yakın hissettikleri bir görevliye “anne” deme ihtiyacını hissetmiştir. Söz konusu çocuklar henüz 13-14 yaşlarındadırlar. Bir ceza infaz kurumundadırlar ve bu olumsuz ortamda güvenecekleri biri ile yakınlık kurmak istemektedirler. Bunun aslında, psiko-sosyal servis görevlisinin iyi bir ilişki kurduğunun göstergesi olduğu düşünülmektedir. Ancak görevlinin, neden kendisine

2 Profesyonellikle ilgili bir tartışma, profesyonelliğin, sevgi ve ilgi vermekten çok ihtiyacı karşılamak ve saygı duymak vb. temelde yürütülmesi gerektiği üzerinden gidebilir. Ancak bu çalışmada, araştırmacılar, profesyonelliğin, insani ihtiyaçlardan sevgi ve ilgi ihtiyacını karşılama gerekliliğinden ayrı düşünülmeceği görüşündedirler.

anne demelerinden rahatsızlık duyduğu anlaşılamamıştır. İki çocuğun, annelerinin ilgi ve sevgisine ihtiyaç duydukları dönemde ayrılmaları sonucunda yaşadıkları, kayıp duygusunu söz konusu görevliden gelen yakınlık ve güven duygusu ile gidermeye çalışıyor oldukları düşünülebilir. Bu durum aslında bir açıdan bu kadar açık, sadedir. Hitap şeklinin profesyonellik ile ilgisi nedir? Nasıl bir bağlantı kurulmaktadır? Bu başka bir araştırmanın konusunu oluşturacak kadar kapsamlı ve tartışılabilir bir konudur. Katılımcıya, çocukların kendisine abla demelerinin, anne demelerinden farkının ne olduğu sorulmuştu:

“Abla bana daha yumuşak geliyor. Ama o da bir sınır aslında... Bağımlı bir ilişki kurarsınız kurtarıcı rolüne bürünürsünüz. Bunu yapamazsınız. Onu alıp sırtımda taşıyamam. Profesyonel olmak lazım” (Kadın, 32).

“Çok fazla sınır koyma şansınız yok. Ama profesyonel olmak zorundayız. Biz görevlerimizi net bir şekilde yapalım. Ama baba, anne olmamız gerekmiyor. Biz işimizi asıl olarak yapacağız. İKM çok şımartıyorsun falan diyebiliyor. Herkese de set koyma şansımız yok” (Erkek, 49).

“Abladan hocama geçmek çok zordur” (Kadın, 34).

“Bizde bir çocuk var. Bana amca diyor. Dedim benim böyle bir yeğenim yok dedim, anladı. Sonra vazgeçti” (Erkek, 53).

Hitap biçimlerden çok, kişinin kim olduğu ve ne yaptığına daha önemli olduğu düşünülmektedir. “Hoca” demenin bir otorite kabulü olduğu düşünülebilir. Ancak, otoriteyi hitaptan çok kabul edilen davranış örnekleriyle sağlamak önemlidir. Çocuktaki sürekliliği olan davranış bu kabul ve benimseme ile gelecektir. Katılımcılar arasında, “hoca” olarak hitap edilen personelin, çocukların gözünde otoriteye sahip olduğu düşüncesi hakimdir. Bir bakıma, toplumdaki geleneksel düşünce kalıplarının diğer tüm unsurlarda olduğu gibi, buraya da yansıdığı düşünülebilir. Öğretmen ya da hoca, toplumda otorite sahibi ve etkili kişilerdir. Saygı gösterilir. Dolayısıyla bu saygıyı kazanmanın kolay yollarından biridir hoca hitabını sağlayabilmek. Gerçekte, bu hitap kalıplarının, toplumun kültürel öğelerinin yanında, bir anlamda toplumun bir kesitini içeren infaz kurumlarının altkültürünün bir parçası olduğu düşünülmektedir. Aşağıdaki anlatım durumu özetlemektedir:

“Bir uzmanın en çok zorlandığı şey budur aslında. Baba, anne, abla, abi olamazsınız. O zaman işinizi yapamazsınız. Transferans yaşıyorsa bunu değerlendirirsiniz. Sürece katkısı varsa bunu değerlendirirsiniz. Hoca, benim en rahat ettiğim kavram. Hoca nasıl biri arada evet arada hayır diyen ama arada şefkat de gösteren biri. İhtiyaçlarını karşılama konusunda istekli, ama bir görevli. Ama ... abinin söylediği de bir gerçeklik. Çocuk, çocuğun hakları, idare ve gerekleri arasında zaman zaman eziliyoruz. O nedenle konumuz da değişiyor...da yeni

gelen bir çocuk ‘abi on beş dakika bir dolaşıp geleyim, kaçmam, ne olur abi’ diyor. Abi olarak üzülüyorsunuz. Ama uzman olarak dışarı çıkaramazsınız onu” (Erkek, 34).

Aşağıdaki ifadeler, çocukların kuruluşa gelmeden önceki süreç kadar, kuruluşa da yeterince bilgilendirilmediklerini düşündürmektedir. Çocuğun kabulü ve uyumu konusunda en büyük görev öncelikle psiko-sosyal servise düşmektedir. Psiko-sosyal servis görevlilerinin çocuklardan gelen talepleri eleştirmeleri üzücü bir durumdur:

“Bende de şöyle bir çocuk vardı. ‘Beni bir gün eve götürsen evinde otursam olmaz mı?’ diye sordu bana. Nerede olduğunun bile farkında değil” (Kadın, 29).

“Bayram için izin istemişlerdi benden de” (Kadın, 30, 2).

Toplantıda sevgi ve ilgi ihtiyacında dokunmanın işlevine değinilerek, bunun kuruluştaki yerine ilişkin tartışma olmuştur. Bir katılımcı (sonradan kendisi de çocuklara dokunduğunu, tokalaştığını söylemiştir) dışında herkes, çocukla ilişkide dokunmanın yararından bahsetmiş, bunun sınırlı ve dikkatli bir biçimde yapılması gereği üzerinde durmuştur:

“Sevgi ve ilgi konusunda şunu belirtmek istiyorum. Bu konu dokunsal temasın da içinde olduğu bir konu. Öz bakımın nasıl yapılacağını anlatırken sorun yok. Ama dokunamazsınız. Dokunmak sıkıntı yaratabilir” (Kadın, 32).

“Ten teması sarılmak değil tabi ama ufak temaslara daha güven ve sevgi veriyorsunuz çocuğa. Böylece dikte edebiliyorsunuz” (Erkek, 31).

Çocukların ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilen faaliyetlerle ilgili tartışmada, kuruluşun fiziki yapısı ve işleyişinin uygunluğunun önemi üzerinde durulmuştur:

“Tutukevi olduğunuzda inanılmaz bir sirkülasyon var. Yirmi kişi ile bilgisayar kursu açıyorsunuz sonra o yirmi kişiden üç kişi kalıyor tutukevinde. Başka bir on yedi alamıyorsunuz. Bu da hocanın motivasyonunu düşüyor” (Kadın, 29).

“Bizde eğitime çocuğun ne kadar kalabileceği belli. Hem tahliye sürecine yakın bir zamanda o eğitimi alacak” (Kadın, 31).

Kuruluşlarda çocuklar için çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Ancak bu konuda kuruluşlarda farklı işleyişler olduğu görülmektedir. Haftalık, aylık faaliyet planlamaları yanında çocuklardan gelen talebe göre faaliyetlerin yapılandırıldığı görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının bu konuda önemli bir katkı sunduğu belirtilmiştir. Genç Suçluluğu Dünya Raporu (2003)’nda suçu önlemeye yönelik çalışmaların amaçla ulaşmasında toplumdaki tüm kurum ve kuruluşların rollerinin açıkça tanımlanmış olması ve her sistemi içerecek şekilde işbirliğine dayalı bir çalışmanın gere-

ği vurgulanmaktadır. Sivil toplum örgütleri de bu sistemin önemli parçalarından birini oluşturmaktadır:

“Her ay belirli bir faaliyet var. Hatta eğitimevi olarak biz haftalık düzenliyoruz faaliyetimizi. Kurumda kalan çocuklar üzerinden düzenliyoruz. 5275 sayılı kanun, 46/1 ve 51 nolu genelde yazdığı üzere düzenleniyor faaliyetler” (Kadın, 31).

“Alıştıkları zaman onlardan da talep geliyor zaten. Bizde her hafta olmuyor planlama” (Kadın, 30, 1).

“Hobi kursları, mesleğe yönlendirme kursları ve psiko-sosyal kurslar diye üç ayak vardır. Bunları çakışmaması için biz eğitim birimleriyle birlikte çalışıyoruz. Hafta sonu da alabiliyoruz çocukları. İKM’nin düzenlediği faaliyetler de var. ARDEF kapsamında ya öfke kontrolü ya kişisel gelişim faaliyetleri yapılıyor” (Kadın, 34).

“Sivil toplum kuruluşları, özellikle büyük şehirlerde çok büyük bir avantaj. Atölye çalışmaları yapıyorlar. Ama daha hobi temelli çalışmalar. Onlarda gözlem almıyoruz. Ancak mutlaka haberdar ediyoruz idareyi” (Kadın 29).

3.3.2.4. Çocuğun Sözüünün Dinlenmesi

Kuruluşlarda çocukların sözüünün dinlenmesi konusunda olumlu geri bildirimler alınmıştır. Dinlenmesi gereği, zorunluluğu üzerinde durulmuştur. Çocukların dinlenmesi (aslında katılımı), onlarla toplantılar yapma, birebir görüşmeler yapma, koğu ziyaretleri, anketler düzenleme ve talep dilekçelerini alma yoluyla yapılmaktadır. Faaliyetlerde kuruluşların fiziki yapılarının etkisi vurgulanmıştır. Çocuklardan gelen her talebin gerçekleştirilemeyeceği, bunun nedenleri üzerinde durulmuştur:

“Dinlenmese sorun çıkar. Gerek kişisel gerek grup olarak ihtiyaçlar dinlenmezse sorun çıkar zaten. Bütün çocuklar ve personelle biz ayda bir toplanıyoruz. Diğer personel de karşıda oturuyor. Hep beraber kurumsal sorunları mutlaka konuşuyoruz. Ben tıraş olamıyorum, dediğinde berbere söylüyoruz. Çorba istemediler sabah, biz menüyü değiştirdik. Şimdi ayın 30 günü kahvaltı. Yoksa sorun çıkarır. Kendini keser. Haklı talebi dinleyip gidermek zorundasınız” (Erkek, 49).

“Biz o kadar avantajlı değiliz. Ama dilekçe sistemi var. Her sabah sayım sırasında o dilekçeler toplanır. Onun dışında çocukları zaten koğu ziyaretlerinde görürsünüz. Bizde serbaş ya da birkaç personel gider her gün ya da iki günde bir. Önceden haber verdiğinizde inanılmaz abartıyorlar. Kahvaltı diyorsunuz size kavurma getiriyorlar. O yüzden habersiz gidiliyor. Çay ya da çorba saatine cevap verilemeyebiliyor. Televizyon bozulursa falan zaman sıkıntısı olabiliyor. Ama yine de

gideriliyor. Mesela şöyle bir şey yaptık. Bir çocuğun maddi durumu oldukça iyi, koğu boyamak istedi. Düşündük uygunsuz bulmadık. Boyandı. Klima istediler. Ama o yapılamaz zaten. Belirli standartları da korumanız gerekiyor... Bir sistem var, o dilekçe sistemiyle çocuğun dile getiremeyeceği bir talebi olamaz. Ama ona gerek kalmadan da çözülebilir kimi problemler. Teknisyene dilekçe yazmamıştır çocuk, ama sana söyler sen teknisyen çağırırsın, sorun hallolur. Genel müdürlüğün şey yapması lazım. 37 ekran televizyon hakları var yasal olarak. Yani izleyemiyorlar. Küçük ve ucuz olması taşınabilir olması nedeniyle herhalde 37 ekranmış yasada ama çocukların hepsi öne eğilmiş, izleyemiyorlar...” (Kadın, 29).

“Koğuşlarda hep ziyaret yapılıyor. Diyelim ki klima gibi bir istek var. Kurum içinde belli bir standartı korumak zorundasınız. Ekonomik durumu benden dahi iyi olan bir çocuk vardı ve tüm çocuklar onun olduğu koğu geçmek istiyordu. Bunun önünü almamız gerekiyordu. O zengin çocuğun harcamalarına sınır getirerek aştık bu sorunu. Akran zorbalığı ya fiziksel güç ya para ile oluşuyor çünkü... İdari gözlem kurulu kararıyla çocuklara ödül vermek de mümkün. Şimdi biz öyle bir şey yaptık ki dolap koyduk, akşam acıkan ortak kullanım alanında yemek yapıyor. Oranın temizliği üstlenen çocuk günlük bir harçlık alıyor... de yapmıştık bunu. Ama yapabilecekleriniz kanunla sınırlı tabi. İsteklerinse sınırı yok. Kurumdan kuruma bu kanunları yorumlama farkı var. Bunun yanında kurumun fiziki şartlarıyla da ilgili... tipi var. Bu kurumların fiziki yapıları çok farklı” (Erkek, 34).

Gelen yanıtlar doğrultusunda çocuklarla iletişimin her durumda kolaylıkla sağlanıp sağlanmadığı, çocuğun kendini her durumda kolayca ifade edip etmediğine ilişkin soru sorulmuştur. Katılımcılar, çocuğun kendini ifade edebildiğini, bunun aynı zamanda çocukla kurulan güven ilişkisine bağlı olduğunu vurgulamışlardır. Çocuklardan bilgi alınması konusunda yani ispiyonculukla ilgili açıklama anlamlıdır. Cezaevi altkültüründe mahkûmlar arasında olanın orada kalması beklenir. Aksi ispiyonculuktur ve bedeli ağırdır:

“Bir sistem var, o dilekçe sistemiyle çocuğun dile getiremeyeceği bir talebi olamaz. Ama ona gerek kalmadan da çözülebilir kimi problemler. Teknisyene dilekçe yazmamıştır çocuk, ama sana söyler sen teknisyen çağırırsın, sorun hallolur. Bir de ben uzmanlarla paylaşıldığını düşünüyorum. Uzman çocuk arasındaki ilişkiye bağlı, eğer siz bir güven ilişkisi kurmuşsanız çocuk anlatıyor zaten” (Kadın, 29).

“Ben çocukların hafiye gibi kullanılması na karşıyım. Eğer çocuklar bilirse o çocuklardan birinin ispiyoncu olduğunu ben ölüm bile beklerim buradan. Bu çok yanlış bir zihniyet” (Erkek, 49).

Çocuklara ilişkin faaliyetlerin düzenlenmesinde motivasyon ve çocukların ihtiyaçlarının önemi üzerinde durulmuştur. Kursların belirlenmesinde bir başka etken ise Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alınan sertifikadır. Düzenli devam edilemeyen kurslardan belge alınamamaktadır:

“Bilgisayar kursu açtın on kişilik. Diğer grubu da başka kursa gönderiyorsun. Ama çocuk istemeden kursa gönderemezsin. Ama okuma yazma mecbur. Kalorifercilik kursu açtın. Ama o gönüllü değilse belki kursu bırakacak, verim de alamazsın. Gönüllülük esası olmalı” (Erkek, 49).

“Berberlik kursu isterler en çok. Ama açamayız. Üç ay sürüyor, açamıyoruz hepsi kalmaz çünkü. Sonunda sertifika da alamazlar devam-sızlık nedeniyle” (Kadın, 30, 1).

“İdari gözlem kurulu kararıyla ekletebiliyoruz ben mesela. Halk eğitim sisteminde sayı azalınca ekstra isimlerle ekletiyorduk. Ama şimdi değişti. Baştan liste belirleniyor sonra ekleyemiyorsunuz. Ama şimdi eksilerek gidiyor. İdari gözleme direkt ekletiyoruz çocuk sertifika almıyor ama merakını gideriyor. Ama bunu berberlik kursu için pek yapmıyoruz. Bir de riskli bir yer berberlik kursu alet bakımından” (Kadın, 34).

Çocukların suçlarından dolayı mağdura verdikleri zararın ne kadar farkında oldukları konusu tartışılmıştır. Bu konuda, çocuğun ihtiyacına göre çalışmaların yürütüldüğü ifade edilmiştir. Çocuğun içinde yetiştiği çevresel ve kültürel faktörlerin bu çalışmadaki olumsuz etkisi değerlendirilmiştir:

“BİSİS'te [Bireyselleştirilmiş İyileştirme Sistemi] riski belirlerken riskin sebebi aile, ekonomik nedenli olabilir. Bir de kriminalite denen şey var. Düşünce, tutum, davranış. Mağdur hakkında ne düşünüyorsun. Hak etti diyor. Robin Hood'çuluk yapmış gibi hissediyor ve yaptığı şeyi sorunlu bulmuyor. Bu tutum yüksekse tutumsal olarak çocuğun sorunu var demektir. 37 oturumda kişisel gelişim ve kişilik gelişimi çalışıyoruz. Tutukevinde davranışı değiştirmek çok zor... Ailecek cezaevinde olanlar var. Alt kültürde suçu olmayana kız vermezler. Böyle bir yerde tutum çalışmak çok güç.” (Kadın, 29).

“Bazı insanlar aldatılacak kadar aptallardır, diyerek de savunabiliyor kendini... Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramı üzerinden çocuklarla çalışıyoruz. Örnek hikâyeler üzerinden çalışmalar yapıyoruz. Ya devamını getiriyor ya da hikayeyi değerlendiriyor. Verim aldıklarını söylüyorlar” (Kadın, 30, 1)

3.3.2.5. Çocuğun Saygınlığı

Katılımcılar kuruluşlardaki çocukların saygı gördüğünü, bunda çocukların savcı ile kolay iletişim kura-

bilmelerinin, eskiye göre daha bilinçli olmalarının ve izleme kurullarının etkisinin olduğu anlatılmıştır. Bu tartışmada izleme kurullarının tutumu ve etkisi daha fazla konuşulmuştur:

“Geçmiş yıllara göre 1990'daki çocuklar yok. Çocukları çok fazla azarlama şansınız kalmadı. İnfaz hâkimliğinden çocuk haklarına kadar ellerinde çok enteresan telefonlar var. Bir lise öğrencisinin gördüğü kadar saygı görüyorlar. İkide bir savcının başsavcının geldiği kurumlarda çocukların saygınlığı yetersiz olabilir mi hiç... İş birliği yapan STK gibi bu kurumların da diğer kurumlara iş birliği içinde çalışması gerektiğine dair ben fikrimi yazdım. Başmüfettişler eskiden bizi oturtmazlardı. Şimdi de izleme kurulları aynı tavırla gelmeye başladı. Gelsinler tabi ama tavırlarını hoş bulmuyorum... Başsavcının takdiriyle göreve geliyor. Kurula giriyor. Başsavcı seçtiği için taraf kısmı var. Ama sonra korkacağı bir şey yok. İzleme kurulları yasası var” (Erkek, 49).

“Cezaevi izleme kurulları diye kurullar var. Psikolog, sosyolog, üniversitede akademisyen olan kişilerden, öğretim üyelerinden oluşuyor. Bağımsız bir kuruldur. İstedığı koğuşı seçer, girer, dinler çıkar. Rapor hazırlar, değişmesi gerekeni görürsünüz raporda” (Kadın, 29).

İzleme kurulları iyi bir uygulama olarak görünmektedir. Ancak başsavcı tarafından üyeleri belirlenen bir kurulun ne kadar tarafsız olacağı sorgulanmalıdır.

3.3.2.6. Çocuğun Yüksek Yararının Korunması

Çocukların yüksek yararının gözetilmesi konusunda temel sloganın “önce çocuk” olduğundan, kuruluşun fiziki olanaklarının elverişliliğinin bu yararı sağlamaya etkisinden, çocukların gençlere oranla daha fazla korunmaya çalışılmasından, tutukevi ve cezaevinin güvenlik biçimlerinin çelişkisinden, adli tıp sürecindeki aksamalardan, çocuğun suçunun dosyasından dilekçe ile ve sadece adli sicilde silinişinden bahsedilmiştir:

“Fiziki koşullar el verdiğince herkesin yapmaya çalıştığı bu zaten... Masumiyet karinesi ile aslında tutuklu. Sonra suçu kesinleşince açık kuruma alıyorsunuz. Bu bana garip geliyor... Siz cinsel saldırı şüphesiyle geliyorsunuz. Kız veya erkek adli tıba gidecek. Altı ay sonra gideceksiniz. Sonra altı ay sonuç bekleyeceksiniz. Dolayısıyla psikolojik olarak sıkıntılı hale geliyor. Nadir tutuklu gider ama bazen oluyor” (Kadın, 29).

“Bizde genç de var ama çocuk olanlara daha fazla etki etmeye çalışıyoruz”(Kadın, 34).

“Sekiz yıldır görev yapıyorum ve sloganımız “önce çocuk” olunca o duyarlılık kendiliğinden oluşuyor” (Kadın, 30,1).

“Fiziki şartlar kadar gözetilebiliyor. Ama gönlünüzden geçtiği kadar değil. Tutukluluk

ve hükümlülük oranlarının değişmesini isterim”(Erkek, 34).

“Beş altı yıl sonra siliniyor. Ancak silinebilmesinin tek yolu var: Dilekçe sistemiyle adli sicilden siliniyor. Ama GBT’de [Genel Bilgi Toplama] görünüyor. Devlet kurumuna giremiyor. Özelde sorun çıkıyor. Özel sektör de yolunu bulmuş. Yine devlet kurumuna girecekmişsin gibi al diyor adli sicil kaydını. O zaman görünüyor” (Kadın,34).

Çocukların infaz kurumlarındaki genel durumlarının nasıl olduğu sorusu ile toplantıya devam edilmiştir. Bu konuda tutukluluk sürelerinin uzunluğu, işleştikten kaynaklanan sorunlar, kuruluşlar arası koordinasyon sorunlarından bahsedilmiştir. Ancak katılımcılar daha çok, çocuk adalet sisteminin sürecin sonucu ile ilgilendiğini, önlemenin çocuk suçluluğunda çok önemli olduğunu tartışmışlardır. İkinci alıntı, bu konuyu iyi açıklamaktadır. Ancak alıntıda, çocuğun otobüse binerken damgalanması, herhalde kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun toplum içinde damgalanmasının somut ve acı bir tezahürü olarak düşünülebilir.

“Kurum bazında dışarıdaki yaşamları benim kurum şartlarından daha kötü. Tutukluluk sürelerinin uzun olması bu adalet sistemindeki en büyük sorundur bence. Kurumlarda şartlar iyi. Ama bu durum, tutukluluk sürelerinin uzunluğu çocuğun yüksek yararı açısından sorun” (Erkek, 49).

“...katılıyorum. Örnek vereyim. O kadar iyi ki ... tatil köyüne hoş geldiniz yazmışlardı pas-pasa. Herkes ilgilendiği konudan mesleğinden bakıyor hadiseye. Aslında söz konusu çocuksa Türkiye’de çocuğa dair genel bir değişime ihtiyaç var. Çocuk kaç kardeşsiniz diye sorduğumda, on kardeşim derse. Ben tek anneden mi diye soruyorum. Herkes bireysel olarak çocuk diyor. Hala imam nikâhları sürüyor. Çocuğu olan çocuk var. Ona bakıldığında ben daha çocuğum diye düşünüyorum sorumluluk olarak. Hepimiz bugünü boşuna geçirmiş olabiliriz. Çocuk tutuklanıyor. Tutuklandıktan sonraki süreci tartışalım. Sonra aileye teslim edilmesi gerekir tahliye olan çocuğun. Bir çocuk vardı. Çocuğun ... biletini alıp kolunu damgalayıp yolluyoruz, çünkü birtakım ihtiyaçları olacak yolda. Yemek ihtiyaçlarını gidersinler diye. Dışarıda ki durum değişmedikçe, çocuğun yaşam koşulları değişmedikçe problem sürüyor. Üç gün aç kalacak çocuk sonra yine geliyor. Bir şey değişmiyor hayatında. Ceza infaz sisteminde sorunlar var. Ama bunun öncesi ve sonrası tartışılmalı. Bir gün bir çocuğun annesi aradı ve çocuğun bizde olduğunu öğrenince çok şükür güvenli yerde dedi. Bu çok vahim bir durum. İş birliği, kurumlar arası iş birliği çok önemli”(Kadın, 29).

Toplantı sonunda katılımcılara Keçiören Eğitim Evi’nin Sincan’a taşınması konusundaki düşünceleri sorulmuştur. Bu konuda katılımcılar Keçiören’den taşınmasının uygun olmadığı konusun-

da hemfikirlerdir. Bu taşınmaya ilişkin olumlu yorumlar, kuruluşun fiziki yapısının sağlayacağı fayda ile ilgilidir:

“...’te çalıştım...’ın en güzel yerinde bir kadın bir arsa bağışlamış. Şimdi bizim kurumda 6-12 yaş grubu çocukların koğuşı mezarlığa bakıyor... otopark olarak işletiliyor merkezde. Bu çocuklar orada toplumsallaşamaz. Çocuklara beton duvardan başka şey yok... “Sadece bizim üzerimize değil. O çocuk diye herkes düşünmeli. Ama bu zihniyet bir toplumsal gerçek. Birçok insan bunları halının altına atıyor. Ama bir İngiliz gelir kameraya alır dağıtırsa Türkiye’nin derdi olur...” (Erkek, 49).

“Bazı kurumların şehrin dışında olması zihniyetinin geri döndüğünü görüyorum. Mezarlık, çöplük, cezaevi gibi” (Kadın, 34).

“Çocuk eğitimevi tanımı gereği çocuğun dışarı çıkabileceği kurumlardır. Uzağa taşınması amacından uzaklaşması diye değerlendirilebilir. Yedi eğitimevi sayı olarak tüm hükümlü çocukları barındırıyor. Cezaevinin kampus içinde yapılmış olması onu biraz kapalı cezaevine çevirecektir. Ama Ankara’yı özel olarak düşünürsek. Sincan’ı iyi yapan şey fiziksel yapısı. Çocuklar tek başlarına kalacaklar. Her biri için özel oda olacak. Yıldız sistemi var. Çocukların aileleriyle vakit geçirebilecekleri misafir evleri olacak. O yapıyı Keçiören’e taşımak en çok gönlümden geçen tabi” (Erkek, 34).

“Fiziki olarak ...nin söylediklerine katılıyorum... çocuğumuz dışarıda... okula giden var. Üniversiteye giden olacak. Oraya taşınmak çok zorlayıcı. İzole edilmiş olacak. Çok şey götürecek eminim. Ama Genel Müdürlüğe güveniyorum servis gibi imkânları sağlamak konusunda” (Kadın, 31).

“Bakanlığın şey tavrı var. Tüm cezaevleri şehir dışına taşınıyor. İlk bir yıl bizde personel evine yürüyerek gitmek zorundaydı... gibi bir yer yaptı... Birazcık kampus zihniyeti oluşturuluyor. Şu an zorluk çekilse de sonra iç işlerde yenileşme iyileşme yapılacaktır diye düşünüyorum... Bu sefer de kurum personeli kendi çocuğuyla mahkûm çocuğun aynı okulda olmasından rahatsızlık duyacaktır. Ama ayrı olmamalı. Ama toplumsallaşma açısından problem yaşanacak” (Kadın, 29).

Toplumla bütünleşme, toplum temelinde gerçekleşir. Toplum temelli oluşu, çocuğun tretmanında toplum temelli programlardan yararlanmadan başlayarak toplum içinde toplumla birlikte bunu yapabilmekle ilgilidir. Toplumun dışına itilmiş, mekân olarak dışlanmış yerlerde toplumsallaşmadan ne kadar bahsedilebileceği düşünülmelidir. Bu yaklaşım, bir anlamda mahkûm yerleşimlerini/mahkûm köylerini yaratmak olarak değerlendirilebilir. Uzaklaştırma, dışlama ve etiketleme düşüncesi, mekânda somutlaşmaktır. Bu uygulamayı herhalde daha fazla tartışmaya gerek yoktur. Çocukların daha iyi fiziki koşullarda

barınması, kaynağın bulunulan bölgeye aktarılması yoluyla da yapılabilir. Fiziki koşullardaki sorun her iki meslek grubu tarafından hemen her ilkede belirtilen bir sorundur. Çözümü için başka yollar izlenmelidir. Ancak kanunla ihtilafa düşmüş çocuğa yönelik zihniyet ve algı, bir takım gerekçelerle onları toplumdan soyutlamak yoluyla kendini göstermektedir. Yıllardır örnek olarak gösterilen ve kalan çocukların da memnuniyetlerini dile getirdikleri (Bakınız, Baykara Acar, 2004) kuruluş hangi gerekçeler ile Ankara'nın uzak ilçelerinden birine taşınmaktadır? Bu sorunun cevabı iyi tartışılmalıdır. Bu tartışma "çocukların yüksek yararı düşünülerek" yapılmalıdır.

3.4. Hak Temelli Sivil Toplum Örgütleri Temsilcileri

3.4.1. Tanıtıcı Bulgular

Araştırma kapsamında hak temelli çalışmalar yapan sivil toplum örgütlerinden on bir temsilci ile odak grup çalışması yapılmıştır. Katılımcıların dördü erkek, yedisi kadındır. Katılımcıların yaş ortalaması 33'tür.

Öğrenim durumları açısından katılımcıların hepsinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların temsil ettiği iller Ankara, Diyarbakır, İstanbul, Mersin ve Trabzon'dur. Temsil ettikleri sivil toplum örgütlerindeki çalışma süreleri ortalaması dört yıl üç aydır. Katılımcıların ikisi dışında diğer katılımcılar, temsil ettikleri sivil toplum örgütünün dışında çalışma deneyimine sahip değildir.

Tüm katılımcıların kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla çalışma deneyimi olduğu görülmektedir. Tüm aşamalarda (polis, adli tıp, savcılık, mahkeme, ceza infaz kurumu, tahliye, tahliye sonrası) çalışma deneyimi olan katılımcı sayısı beştir. Diğer katılımcıların ikisi sadece bir aşamada (savcılık ve tahliye sonrası aşama), dördü ise birden fazla aşamada kanunla ihtilafa düşmüş en az bir çocukla çalışma deneyimine sahiptir.

3.4.2. Hak Temelli Sivil Toplum Örgütleri Temsilcilerinin Düşünce, Yaşantı ve Algıları

Aşağıda konu tartışılırken katılımcıların ifadelerine yer verilmektedir. İfade sonlarında katılımcıların cinsiyet ve yaşları verilmiş; aynı yaştaki katılımcıların yaşlarının yanına, bir kod numarası verilerek ayrılmıştır.

Araştırmada, infaz kurumlarında çalışan infaz ve koruma memurları ve psiko-sosyal servis görevlilerinin aksine, hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcileri çocuk adalet sistemi ve kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun durumuna ilişkin oldukça olumsuz bir tablo çizmişlerdir. Katılımcılar ayrımcılık ve çocuğa yönelik şiddet konusunda ayrıntılı tartışmalara girmişlerdir. Çocuklarla her aşamada çalışma deneyimine sahip

katılımcıların diğerlerine oranla, daha fazla konuştuğu ve paylaşımda bulunduğu gözlenmiştir.

3.4.2.1. Ayrımcılık Yapmama ve Adil Yargılanma İlkesi

Katılımcılar, ayrımcılık yapmama ilkesi ele alınırken özellikle uygulamalarda adil yargılama güvencesini sağlayan deneyimlere atıfta bulunulmuşlardır. Katılımcıların ayrımcılık yapmama ilkesine ilişkin paylaşımları, adil yargılanma ilkesi bir arada tartışıldığından bu bölümde iki ilke birlikte ele alınmıştır. Katılımcıların her iki ilkeye birden aktarımda bulunmalarının nedenleri arasında; Türkiye'nin gündeminde etnik kökenden kaynaklanan ayrımcılığa dayalı sorunların güncelliğini koruması ve toplantıda tartışmayı adil yargılama yönünden değerlendirmeyi benimseyen hukukçu katılımcıların ağırlıklı olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Hak temelli sivil toplum örgütü temsilcilerinin tümü kanunla ihtilafa düşmüş çocukların ayrımcılığa uğradığı ve adil yargılanma açısından sorunlar yaşadığı görüşündedir. Ayrımcılığın; temelde çocuğun bulunduğu şehrin suçla ilgili bilinen bölgelerinden gelmesi, çocuğun ve ailesinin sahip olduğu sosyo-ekonomik statü, çocuğun ailesinde suç davranışının varlığı ve ailenin bu konuda bilinir oluşu ve etnik kökenden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Ayrıca çocuğun suç geçmişinin niteliği, suç türü (örgütlü, siyasi veya cinsel suç gibi), avukatın bilgisi, delil toplama biçimi, suçun mağdurunun durumu, teşhis yapma, susma hakkını kullanma, çocuğa yetişkin gibi davranma ve yetişkinlere özel düzenlenmiş kurumlarda tutma gibi adil yargılanma güvencesi ile ilgili konularda da ayrımcılık yapmama ilkesinin ihlal edildiği dile getirilmiştir. Tartışmada, delil toplama biçim ve içeriğindeki sorunlar, teşhis yapma, çocuğun ve avukatların damgalanması, çocuğa yönelik şiddet algısı, şiddet uygulaması, kişiden delile gitme konuları dile getirilmiştir. Bulunulan bölge ve il açısından farklı uygulamaların (ve deneyimlerin) olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrımcılık yapmama ilkesi ile ilgili bir katılımcı şöyle demektedir:

"Yargılamanın belli aşamalarında muhataplarının değer yargılarına göre ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. (çocuk yuvadan geliyorsa, serseri pis görünümlü ise, çok fazla dosya sayısı varsa)... Ancak kolluk gücü aşamasında ve zaman zaman mahkeme kalemlerinde, savcılıkta ayrımcılık olarak nitelendirilebilecek davranışların muhatabı olabilmektedirler" (Kadın, 26).

Öncelikle çocuğun şehrin suçla ilgili bilinen bölgelerinden gelişinin kanunla ihtilafa düştüğü düşünülen çocuğun gözaltına alınarak işlem yapılmasını kolaylaştırdığı belirtilmiştir:

"Rahat yaşıyor...da (şehirden bahsediliyor) mesela belli bölgelerde yaşayan çocuklara potansiyel suçlu gözüyle bakılır yani bunlarda bir potansiyel vardır. Benim birebir yaşadığım

bir olay da vardı. Mesela bir vaka, tabii olup olmadığını yani bu eylemi şahsın, çocuğun gerçekleştiren gerçekleştirmediklerine ilişkin bir verimiz yok. Yani ama çocuğun amcaları uyuşturucu satıyor. Aile uyuşturucu satıyor. Çocuğun üzerinde bulunmamış ama yani bir şekilde bağlantı kurulabileceğine inanacağımız bir mesafede ...’de (semtten bahsediliyor) çocukların büyük bir kısmı polisi görünce uzaklaşır” (Erkek, 41).

Çocuğun ailesinde suç davranışının varlığı ve bilinir oluşu, onun da bir biçimde suça yönelmiş olabileceği konusunda daha kolay damgalanmasına yol açmaktadır. Bu, çocuğun ve ailesinin yanı sıra söz konusu o şehirdeki suç oranının yüksek olduğu bilinen bölgelerinin de damgalandığı konusunda önemli bir ipucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kolluk gücü karşısında çocuğun davranışı bu şüpheyi pekiştirmektedir. Aşağıdaki ifade olayların birbirine nasıl bağlı olarak sürüp gittiğini daha iyi açıklamaktadır:

“...Ortak bir amaçları yok neticede. Bu çocuk da kaçıyor. Yakalıyorlar, kolluk zaten kesin emin. Bu bunu, bu mal buna ait diyor. Savcı da aynı şekilde... Yani mahkemede de aynı şey oldu. İşin kötü tarafı “siz bilmiyorsunuz” diyor bana. “Siz bilmezsiniz” diyor, “bunların yedi sülalesi bu işi yapıyor”. Tamam, yapabilir. Ama senin somut delilin var mı bu işi onun yaptığına göre? Bulmuşsun mesela yirmi tane poşet içinde uyuşturucu bulmuşsun. Bir parmak izi incelemesi yapmaya bile gerek görmüyor adamlar. Bu dosya şu anda Yargıtay’da mesela, çocuk buradan ceza aldı... O kadar ısrarımıza rağmen bir parmak izi incelemesi yapma gereği bile duymadılar. Buna dayanarak cezayı verdiler yani işte on metre on beş metre ötesinde poşetin içinde belli miktarda uyuşturucu bulmuş... Ayrımcılığa maruz kalmış çünkü yakınları bu işi yapıyor diye, o bölgedeki insanlar bu işi yapıyor diye... Soy isimden bile şey yaparlar yani, bir soy ismi söyleyin. Belli aileler var yani bilinen, eğer onlardan herhangi birisiyse, muhitte bir vaka olmuşsa kendisine ihale edilme ihtimali yüksektir” (Erkek, 41).

Damgalama yani etiketleme sadece kolluk gücü değil, çocuk adalet sisteminin diğer çalışanları tarafından da uygulanan bir davranış olabilmektedir. Yukarıdaki ifadede açıkça görüleceği gibi, damgalama zihniyeti ve davranışı, çocuğun ayrımcılık yaşamasının yanı sıra adil yargılanmasını da etkileyebilmektedir. Suçun söz konusu kişi tarafından işlenip işlenmediğine ilişkin veri toplama, başka bir deyişle delil toplama da gerektiği biçimde yapılmamaktadır. Atılğan ve Ümit Atılğan (2009:75), Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme ve Uygulamaların Değerlendirilmesi’ne ilişkin hazırladığı raporda, Ceza Hukukunun ilgili düzenlemelerinin ve çocuklara yönelik kolluk uygulamalarının damgalamaya sebep olduğunu ve çocukların kriminal kariyerde uzmanlaşarak “suçlu” kimliğini benimsemelerine katkıda bulunduğunu vurgulamıştır. Sorunu çözmeye yönelik

yaklaşımın, çocuğa ilişkin egemen “yetişkin bakışından” sıyrılmış bir bakışla mümkün olduğuna işaret etmektedir. Çocuğun yetişkinlerin küçük bir modeli olarak görülmediği bir yaklaşımla çocuklara özgü kavramlar ve kurumların yaratabileceğini belirtmektedir.

Toplantıda, delil toplama konusunda iki temel görüş ortaya atılmıştır. Birincisi, kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun damgalanması nedeniyle delillerin gerektiği gibi toplanmaması veya toplanmasının ihmal edilmesidir. Diğeri ise, delillerin toplanmasında çağdaş olmayan usullerin kullanılmasıdır. Aşağıdaki alıntı delilin çağdaş olmayan bir yöntemle toplanmasına ilişkin bir örnek açıklamadır. Bu durum, durumun bir bakıma sübjektif değerlendirmesine yol açabilir:

“İlk yakaladıklarında avuçlarını açıp çamur var mı taş izi var mı? Ya da ellerini kalbine koyup küt küt atıyor mu, hani koştı mu, bilmem ne mi diye ona göre alıyorlardı mesela çocukları (Taş atan çocuklarla ilgili bir örnek veriliyor)... Buradan şunu çıkarmaya çalışıyorlar, eğer şeyse heyecanlıysa koşmuş olabilir veya heyecanlıysa taş atmış olabilir, bir iş yapmış olabilir. Tutanağını ona göre... Bazı dosyalarda öyle tutanaklar gördük... Taş izi. Evet, çamur var mı? Taş izi var mı, yani taş almış mı? Koşmuş mu, ya da heyecanlı mı? Hani kriminolojide şey var ya hani. Pirinç örneği veriyorlardı bize. Uygulanan, üniversitedeyken (pirinç çiğnetilen şüphelinin heyecanlı olması durumunda pirinçin kuruyacağı)” (Kadın, 35, 1).

Ayrımcılık yapmama ve adil yargılanabilme ilkesinin hayata geçirilebilmesinde suç davranışının söz konusu çocuk tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine ilişkin delil toplama çok önemli bir süreçtir. Bu durum çocuk söz konusu olduğunda hayati bir nitelik taşır. Çocuk adalet sistemine girmenin ve süreci yaşamının olumsuz etkileri pek çok araştırma tarafından ortaya konulmuştur. Toplum temelli tretmanların ortaya çıkışı da buraya dayanmaktadır. Dolayısıyla çocukların suç davranışını gerçekleştirip gerçekleştirmediği konusunun henüz aydınlatıldığı bu öncelikli aşamada çok daha titiz çalışılması gerekmektedir. Aksi halde, çocuk belki de suç davranışı ile ilgisi dahi bulunmazken bu sistem içine çekilebilir.

Bu konu üzerine oturumda yapılan tartışmalarda suçun maddi ve manevi unsurlarının oluşması ile ilgili gerekliliğe işaret edilmiştir. Uygulamada bu konuda eksikliklerin bulunduğu değinilmiştir. Bir açıklama bu durumu iyi örneklemektedir:

“...Yani benim diz bağım çözülüp titrediğim kararlar oldu, nasıl olur? ... Çocuk sadece durmuş göstericileri izliyor, “durup göstericileri izleyerek örgütün propagandasını yaptı”. “Hâkim bey nasıl olur ya?” Ben oradan geçiyor olabiliyim ve sadece meraktan da izliyor olabiliyim nasıl böyle bir şey olabilir?... Maddi ve manevi unsuru var suçun. Maddi unsurudur bu. Ama öncelikle şu da olması gerekir. Bir şeyin propagandasını yapabiliyor olmak için o şeyi destekliyor olmak lazım önce. O düşüncüyü

destekliyor olmak lazım, onun yandaşı olmak lazım. Onu ben sordum yani nedir, size bu kanaati getiren nedir? “O kalabalığın içerisinde”. Şimdi orada kurgu şöyle işlediği için o çıkarıma gidiyor. Şey var, polis tutanağı var. Göstericiler arasında işte grup slogan atıyor, atıp atmaması önemli değil ceza verdikleri şahsın bu grubun... demesi yetiyor grup propagandası için. Onun dışında bir aradığı başka bir şey yok hani manevi unsur oluşmuş mu veya bu şahıs gerçekten destekler mi?... Maddi unsur, diyelim ki orada durmak, var olmak, maddi olarak var olmak, varınız. Manevi unursa suçu işleme isteğiyle iradesiyle hareket ediyorsunuzdur, yani istiyorsunuzdur bunu... Mesela şöyle bir şey hani taş atmak diyelim yani o çocukların dosyasına ben de girmiştim. Şimdi taş attı, o çocuk taş atmanın örgüt üyeliği olabileceğini düşünmüyor. Ama onunla öğreniyor hani bu demek ki ben hani ben bilmiyorum falan ama bu işi demek ki böyleymiş. Çünkü ben görüşmelere gittiğimde de o 13, 14 yaşındaki çocuklar dahi şey, hiç farkında değillerdi zaten onlar 15 yaş altı çocuklar, hiç farkında değillerdi. Şey diyor çocuk, abla ben ne yaptım, adam mı öldürdüm?” (Kadın, 35, 1).

Suçun maddi ve manevi unsuru, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar için ayrıca önemlidir. Çünkü çocukların suç davranışı ve sonuçlarını kavrayabilmesi yaptırımın biçimi yanında içeriğini de etkileyecektir. Yaptırım biçim ve içeriği çocuğun adalet sistemi içindeki yaşantısını ve sonraki hayatını da etkileyecek başka bir unsur doğurmaktadır. O halde, bu anlamda delil toplamanın yanında suçun maddi ve manevi unsurunun oluşup oluşmadığının daha iyi irdelenmesi gerekli ve kritiktir. Bu konuda Atılgan ve Ümit Atılgan (2009:76), Türkiye’de kanunla ihtilafa düşmüş çocuklara ilişkin yapılan ceza ehliyeti araştırmasında yeni yasaların öngördüğü usulün izlenmediğini, hala eski düzenlemeye göre “farik mümeyyiz muayenele-ri” yapıldığını, hâkimler açısından söz konusu muayene sonucunun ceza ehliyeti için temel teşkil ettiğini belirtmektedir. Atılgan ve Ümit Atılgan (2009:76), fiilin sosyal değerini anlama ve hareketlerini buna göre yönlendirebilme yeteneğine sahip olup olmadığına bakılmadan ilk kez kolluk ve adli makamlar karşısına çıkarılan 12–15 yaş aralığındaki çocukların bu tahkikat, soruşturma veya kovuşturma sonucunda herhangi bir ceza almasa bile kriminal özne olarak damgalandığını ve bu adli prosedürün çocuğun ilerleyen yaşlardaki kriminal faaliyetleri üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir.

Çocuğun kanunla ihtilafı olduğu düşünülen davranışına ilişkin delil toplama konusundaki sorunlar, suç davranışını ne kadar farkında olarak yaptığının ilişkin tartışmanın ve araştırmanın da eksikliğini ortaya koymaktadır. Bu iki durumun ayrımcılık yapmama ve adil yargılanma ilkesine uygun olmadığı ifade edilebilir. Suç davranışı konusunda ayrıntılı inceleme ve araştırma yapılmadığı gibi, davranışın ve sonuçlarının farkındalığı üzerinde de durulmamaktadır. Kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun suça yönelme nedenleri ve toplumla bütünleşme ihtiyacı üzerine düşünüldüğünde,

söz konusu iki uygulamanın bundan çok uzak olduğu görülecektir. Bu aslında, çocukların yetişkinlerden ayrı olduğu, suç yerine çocuğun ihtiyaçları üzerinde durulması gerektiğinin altını çizen refah modeli anlayışı ile açıkça çelişen bir uygulamadır.

Delil toplama ile ilgili yapılan tartışma sırasında kolluk gücünün varlığının nedeni konusunda görüşler dile getirilmiştir. Kolluk gücünün aslında “suçlu aradığı” üzerinde durulmuştur. Polisin, bakmak ve kaplamak zorunda olduğu çok sayıda dosyanın oluşu, hızla artan dosya sayısı, bu durumun önemli etkenleri olarak tartışılmıştır:

“Dosya sayısını azaltmak da polis için ya da kolluk kuvvetleri için önemli bir faktör. Evet, ben bu hırsızlığı yaptım abla diyor ama beş tanesini yapmadım” (Kadın, 31).

İsnat edilen suçu işlememiş olduğu halde bu durumu kabul eden bir çocuğun adaletle olan güven ve inancının, birey olarak toplumda nasıl konumlandırılmasına ilişkin algısının, kolluk gücüne ilişkin bakışının olumsuz etkileneceğini görmek kuşkusuz mümkündür. Belki de daha da kötüsü çocuğun hiç işlemmediği bir suçun bedelini ödeyecek oluşudur. Burada akla şu gerekçe gelebilir: “Bu çocuğun zaten en az beş tane daha hırsızlıktan dosyası vardı”. Benzer bir suç gibi görünse de, her suç kendi içinde farklı koşullarda, farklı süreçlerde oluşmaktadır. Dolayısıyla her biri için ayrı bir değerlendirme ve müdahale gerekmektedir. Aksi halde, suç işleyen kişi yerine bir başkasının cezalandırılması herhalde mümkün olabilirdi. Bilindiği gibi çocuk adaletini yetişkin suçluluğundan ayıran en önemli belirleyicilerden birisi rehabilitasyon ilkesidir. Bu ilke, çocuğu suça iten temel etkenlerle (ki bunlar çocukla veya çevresiyle ilgili olabilir) çalışmayı, ihtiyaç ve sorunları üzerinde durmayı gerektirir. Odak çocuktur. Ama suç davranışı ve içeriği önemli bir yol göstericidir. Bu amaçla birey, grup ve toplum temelli pek çok tretman programı geliştirilmiştir. İşte böyle bir uygulama, hem çocuk suçluluğu ile ilgili bugün literatürde yürütülen tartışmayı hem de kanıt temelli uygulamaları bir bakıma görmezden gelmektedir. Kızmaz (2006:359), mükerrer suçlular üzerine yaptığı araştırma sonuçları üzerinde dururken, Türkiye’de ceza infaz kurumlarındaki rehabilitasyon çalışmalarının yetersizliğine dikkat çekmiş, bu konuda yeni düzenlemelerle ilgili ihtiyaca vurgu yapmıştır.

Yukarıdaki alıntıda da yer aldığı gibi, etnik köken, Kürt olmak, kanunla ihtilafa düşmüş çocuk açısından kolluk gücünün özellikle siyasi suçlarla ilgili çocuk üzerinde şüphesini arttıran bir özellik olabilmektedir. Bu konuda grupta farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir katılımcı, kolluk gücünün davranışının ve şiddetinin suç tipi açısından fark etmediğini yaşadığı deneyimle örnekleyerek anlatmıştır:

“Ben bu adi suç siyasi suç açısından çok ayırım olduğunu zannetmiyorum. Yani bir ara bu terör mağduru meselesinde, o çocuklar olayında evet yoğun yaşandı. Ama benim kapımın önünde de oluyor bu yani. Esrar içen iki çocuk, bunlar Kürt falan değil, siyasi olay da yok. Yani

kemiklerini kırıyor polis. Ben camı açıp şimdi ben polisi mi arayayım siz ne yapıyorsunuz diyorum. Camını kapat, ışığını söndür, yat diyor bana. Anlatabiliyor muyum?” (Erkek, 46).

“Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bir il ... Çeşitli suç kategorilerinden çok fazla çocukla temasım olmadı ama şu son, mesela 2011’in son altı ayı içerisinde üç yüzün üzerinde çocuk gözaltısının olması, belki ... daha fazladır bunun bilançosu... Üç yüzün üzerinde neredeyse çocuk gözaltısının olması ve bu çocuk gözaltılarının daha çok ... mahalleleri yani Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerden gerçekleşiyor olması. Ve gerçekten rasgele...” (Kadın, 27).

Toplantıda kolluk gücünün misyonu da tartışılmıştır. Bu konudaki alıntıya geçmeden önce, kolluk gücünün misyonu üzerine kısa bir tartışma yapılabilir. Kolluk gücü kendisinden beklendiği gibi, aslında güvenliği sağlama konusunda görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Bugün literatürdeki temel tartışmalardan biri çocuk adalet sisteminde güvenliği sağlamak amacını güden mesleklerle, insani hizmet mesleklerinin amacının çelişmesine ilişkindir. Bir grup çalışan kontrol ve güvenliği sağlamaya çalışırken, bir diğer meslek grubu ise (sosyal hizmet gibi) toplumun dışladığı, görmek istemediği ve kontrol ederek de güvenliğin sağlanmasını beklediği bir grup insanın ihtiyaç ve sorunlarını çözme amacını yüklenmiştir. Dolayısıyla bu iki farklı bakış açısı farklı uygulamalar ve sorunlar açısından hassas bir noktayı oluşturmaktadır.

Bu konuda, aşağıdaki anlatıya bakılabilir. Anlatı, kolluk gücünün uygulamadaki sorunların varlığını ne kadar göz önünde bulundurduğuna ilişkin eleştirel bir bakışın gereğine dikkat çekmektedir:

“Artı burada bence tartışmamız gereken başka bir konu da var: Biz kimden bahsediyoruz? Yani bunu yapan aynı zamanda aslında bunu bir eksiklik olarak ortaya koyan mı, yoksa zaten gerçekten böyle bir görevle kendini var etmiş bir kolluktan mı bahsediyoruz?... Bu aslında oradaki güvenlik görevlilerinin kendilerine edindiği bir biçimde misyonla ilgili bir şey yani. Siyasi süreçler dışındaki konularla ilgili çok fazla şey yapmıyorlar ciddiye almıyorlar yani bu mala karşı bir şey olabilir başka bir şey olabilir yani güvenlik, kolluk bunu çok şey yapmıyor. Yani gerçekten işte insanların can ve mallarıyla ilgili güvenlik süreçleri çok da ilgilendirmiyor bir anlamda kolluğu... Çünkü polis kesinlikle çok kendisi açısından az önce söylediğimiz çerçevede çok böyle hani inanmadığı, önemli bulmadığı süreçlere kendi girmiyor. Mesela telefon açıyoruz gelin işte biz ...’da problemleri bir bölgede çalışmalar yapıyoruz. Çocuk polisini arıyoruz ya bir durum var gelebilir misiniz diye. Ya biz gelemiyoruz oraya diyor. Net bir şekilde ben telefon açıp bunu duymuştum. Ya biz oraya gelemiyoruz, mümkünse hani yukarıdaki emniyeti arasanız. Benim çocuk polisine ihtiyacım var sonuçta orda” (Erkek, 36, 1).

İfadede vurgulanan konu, polisin bir anlamda inanmadığı bir işle ilgili davranışını yansıtmaktadır. Yukarıda da kısaca değinildiği gibi, kolluk gücünün kontrol ve güveni sağlama misyonu, rehabilitasyondan önce gelmektedir. Dolayısıyla bu yansıma kaçınılmazdır.

Çocuğa yönelik şiddet ve buna ilişkin algı tartışılan bir başka konudur. Bu konuda suç türü açısından yaşanan şiddetin farklılaştığı ifade edilmiştir. Katılımcılar arasında bu konuda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Şiddetin siyasi suçtan tutuklu çocuklara uygulanırken ağırlaştığı ifade edilirken, bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak katılımcıların birleştiği nokta, suç tipi gözetilsin ya da gözetilmesin şiddetin var olduğudur. Şiddetin kolluk görevlilerince nasıl algılandığı, neyin şiddet olarak kabul edilebildiği konusunda da düşünceler dile getirilmiştir:

“Örneğin bir toplantıda ... çocuk şube müdürü. Ya diyor ya şiddet nedir diyor? ... algılayamıyor. Yani ben mesela çocuğa tokat falan atsam, tekme atsam bu da mı şiddet diyor. Korkunç bir şey bu yani adam aslında böyle bu şekilde bir süreçten geliyor” (Erkek, 36, 1).

“Bu çocuklar istisnasız psikolojik veya birebir fiziki olarak şiddete maruz kalmış çocuklar oluyor. Bu savcı, çocuk şube müdürünün, algısına yerleşmemiş bir durum değil şiddetin boyutu, mesela geçen gün bir ifadeye girdiğimde çocuk ifade verirken şeyi söylemeyi unuttu. Darp gördüğünü, kötü muameleyle maruz kaldığını söylemeyi unuttu. Ben bir ara müdahale ettim, hani savcı ‘ne oldu avukat hanım?’ dediğinde dedim hani ‘kötü muameleyle ve darba maruz kalmış gözaltına alınırken, yakalanırken’. Dedi ki ‘dosyada şey, bakarsınız sonra suç duyurusunda bulunursunuz’. Yani dedim ‘sizin bunu ihbar olarak algılamamız gerek ve sizin aslında suç duyurusunda bulunmanız gerek’ dedim. Bizim zaten adliyeyle getiriliyor çocuk, biz anında arıyoruz. Geldiğimizde dosya savcıda oluyor ve çok dosyayı inceleme fırsatımız olmuyor. ‘Buyurun siz bakın dedim raporlara, birlikte değerlendirelim’. Baktı darp izi yok, darp izi yok. Çocuğa sorduk tokat atılmış. Savcı tebessüm etti. Savcı bile hani bunun, tokadın bir şiddet türü olduğunun bilincinde değil bir defa... Ve şey genelde de algı şu yönde. Olayın çokluğundan mutlaka bir şey vardır. Bu dosya dediğim, tutuklamaya sayıp, ardından da tutuklama oluyor. Yani kollukla ilgili de yani ben bu kolluğun pozisyonu, bu ülkede kolluğun pozisyonunu ya da savcının pozisyonunu, hâkimin, mahkemenin pozisyonunu bu ülkenin siyasi geleneğinden çok hakikaten bağımsız bir yere koymanın mümkün olmadığını düşünüyorum. Ya onlar da bu geleneğin içinde bir pozisyon alıp buna karşı gelişen anlayışa karşı ya da hakim anlayışın karşısında gelişen şeye karşı hakikaten bir saldırıya geçiyorlar” (Kadın, 27).

Kolluk gücünün, daha önceki yaşantılarının çocuğa karşı davranışını etkilediği ifade edilen bir başka konudur.

“Bir de şöyle bir şey var. Polislerin bakış açısı aslında ayrımcılık yapılmasına sebebiyet verebiliyor. Mesela yaşamış olduğu bir şey, atıyorum, cinsel suç mağduru biri vardır çevresinde kendi çocuğu, kendi çevresinden, yakın çevresinden bir şey. O suç tipi geldiğinde kendi onla ilgili bir görevliyse bu şey değil hani bu isteyerek yapmış olduğu bir görev değil getirilmiş, konulmuş, önüne verilmiş bir görevdir. Yani işi nedeniyle ona tanıklık ediyor ve o işi gereği de onu yapıyor. Dolayısıyla kendi geçmişindeki birtakım hikâyeler de ayrımcılığa neden olabilir suç tipleri açısından polisin. Yani öyle, öyle de düşünüyorum” (Kadın, 35, 1).

Kişiden delile gitme ve potansiyel suçlu görme anlayışının aslında birbirini beslediği görülebilir. Kişiden delile gitme potansiyel suçlu görme anlayışının bir ürünü olabileceği gibi, potansiyel suçlu görme de kişiden delile gitmeyi körükleyebilir. Yeterli delil olmaksızın çocuğun yakalanması, potansiyel suçlu görme anlayışından beslenebilmektedir.

“Orada aslında ayrımcılığın kendisi var aslında işte çocuğun Kürt olması işte Güneydoğu’da Doğu’da veya Türkiye’nin herhangi bir yerinde yaşıyor olması onun suç işleme potansiyeline sahip olduğunun bir göstergesi gibi algılanıyor kolluk tarafından. Dolayısıyla kişi üzerinden delillere gidiliyor. Normalde ceza hukukumuzda deliller üzerinden sanığa gidilir. Ama tam tersi oluyor. Sokakta bir çocuk görülüyor, bu çocuk yani Kürt olması, vücut yani şey olarak, aksesuar olarak puşi takması, atkı takması onun eylemlere katıldığı gibi değerlendiriliyor. Yani böyle dosyalar da önümüze geliyor. Yani tamamen orda birtakım ayrımcılık var yani. Etnik ayrımcılık yapılıyor” (Kadın, 25, 2).

“Yöreden yöreye değişebiliyor bunlar. Polisin bakış açısı polisin önyargısı ... her şeyi etkiliyor, bir de arkadaş güzel bir şey dedi. Şeyden gidiliyor, kişiden suç deliline gidiliyor. Böyle olunca da farklı şeyler ortaya çıkabiliyor. Bu yöreden yöreye” (Kadın, 35, 1).

Çocuk adalet sistemi profesyonelleri, çocuğun gelişimi, davranış değişimi gibi konularda donanımlı olmalıdır. Ancak söz konusu bu bilgilerin uygulamaya aktarılması, kişinin içinde yaşadığı toplumun kültürel, ekonomik ve politik özellikleri ile kişisel deneyimlerden ayrı tutulamaz. Türkiye’de bugün hala dayak ve şiddet bir eğitim aracı olarak görülmektedir (MEB, 2008). Bu konuda yapılan araştırma verileri bu savı güçlendirmektedir. Dolayısıyla toplumun içinden olan insanlar olarak çocuk adalet sistemindeki profesyoneller de geldikleri çevrenin ve deneyimlerinin etkisi ile davranabilmektedir. Aslında profesyonellik, bu etkilerin en aza indirgenmesini gerekli kılmaktadır. Çağlar (2000), erkek egemen kültür ve şiddeti polis altkültürü içinde değerlendirmektedir. Dolayısıyla bu

altkültür içinde şiddet normalleşmektedir. İşte profesyonellik ya da başka bir deyişle çocuk adalet sisteminin profesyonelleri, uzmanlık alanları olarak kabul edilen bu alanda daha farklı davranmalı ve bu yaşantı ve etkilerden olabildiğince arınmalıdır. Bu bağlamda, profesyonellerin seçimi ve sürekli eğitimi önemli bir konudur. Aşağıdaki örnek, çocuğun karşılaştığı tutum karşısındaki düşüncesine önemli bir açıklama getirmektedir:

“...Çocuğun abi ben çıkmayım da dağa kim çıksın, sana yapılsa böyle, on kere sorulsa... Bir başka duyduğum da işte bununla bağlantılı, bir başka çocuğa da bir polisin, bunu biz niye yapıyoruz, ne işiniz var burada çıkın dağa diye yapıyoruz. Sen onurlu olsan bunu kendine yaptırmazsın, çoktan çıkardın dağa cümlesini söylüyor polis. Yani böyle bir, bir şey var orada böyle her şey hazır bir yerlere oturuyor. Yani birileri bu iş devam etsin de istiyor” (Erkek, 46).

Toplumdaki egemen kültürün etkisini ve bunun sa-kıncasını bir katılımcı şöyle aktarmıştır:

“Ne yazık ki sürecin neredeyse tamamında bir yetişkin gibi davranılması çocuk için zaten ciddi bir ihlal durumudur. Toplumdaki bilinç zaten “döverek adam etmek” olduğu için görevliler de kötü davranarak bu işin çözümüne hizmet ettiklerini sanıyorlar. O yüzden karakolluk olup da dayak yemeyen yok gibidir, yine aynı şekilde askerden gelen herkese de sorulur çok dayak yedin mi diye... Bu tür vakalarda savunmaları da genellikle “zapt edemiyoruz gelin koyalysa siz sabırlı olun, biz de insanız” deniyor...” (Erkek, 46).

Delil toplama sürecinde teşhis ettirme biçimi ve olayla ilgili görüntülerden yararlanma, tartışılan diğer bir konudur. Kolluk gücünün teşhis ettirme biçiminin yanlış olduğu, kullanılan görüntülerdeki çocukların gerçekte yakalanan çocuklar olmadığı, çocukların baskı altında yönlendirilerek teşhisin yaptırıldığına ilişkin durumlar yaşanabildiği anlatılmıştır:

“...çocuklar getiriliyor ifadeye, toplantı ve gösteri yürüyüşüne muhalefet kanunundan ya da polise mukavemetten önce getiriliyorlar, gözaltına alınıyorlar. Ama mutlaka gözaltı süreleri bir gün uzuyor ve iki günde dosya, şu kadar bir dosya oluyor ve çocuklar üyelikten, propagadadan cezaevlerine gönderiliyorlar. Çünkü şey çıkıyor, yani bir yerde molotof kokteyli atılmış oluyor, o olayda bir görüntüsünü buluyorlar. Ya da o görüntü, o çocuğun görüntüsüne benziyor. Hani dosyada mutlaka fotoğraf oluyor, kendisi veya değil. Teşhis oluyor ki usulsüz oluyor bu teşhisler genelde... Yani normalde şey, odada ve yönlendirme üzerinden teşhis yapıyorlar. Ya da şöyle yapıyorlar. O sizin dosyada da fotoğraflar üzerinden tek bir fotoğraf gösteriyorlar bu mu? Bu diyor, falan. Öyle oluyor bizim dosyalarda... Ya, benzer şeyler ama çocuklar birebir yönlendiriliyor, o isim üzerinden. Yani bir de şey o psikolojik... Baskı altında çocuklar, evet bu diyorlar mesela” (Kadın, 27).

Uygulamaya ilişkin yukarıda anlatılan bu durum, kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun ayrımcılığa uğraması ve adil yargılanabilmesi açısından çok önemli bir sorundur. Bu uygulama ve süreçteki diğer uygulamalar bu temel iki ilkenin önünde birbirine bağlı engeller olarak ilerleyerek devam etmektedir.

Kanunla ihtilafa düşmüş çocukların suç tipi açısından ayrımcılığa uğradığı konusu ağırlıklı olarak tartışılmıştır. Katılımcıların çoğunluğu siyasi suçtan gelen çocukların diğer suç tiplerine göre daha fazla ayrımcılığa uğradığı, daha az bir kısmı ise aslında her kanunla ihtilafa düşen çocuğun bu konuda sorun yaşadığı görüşündedir. Bir katılımcı, siyasi suçtan tutuklanan çocukların diğerlerine göre daha fazla saygı gördüğünü ifade etmiştir. Bu konuda yapılan tartışmada, kolluk gücünün davranışının bölgelere ve hatta şehirlere göre de değişebildiği, etnik açıdan ayrımcılık yapıldığı ifade edilmiştir.

“...Suç tipine göre bir ayrı yapıyor, ayrımcılık yapıyor. Hani en azından şu yapıyor: Adi suça karışmış ya da suç işlediği isnat edilen bir çocuk alınırken daha hoş alınabiliyor, daha babacan yaklaşabiliyor polisler. Ama siyasi suç işlediği iddia edilen çocuklarsa daha şiddete maruz kalabiliyorlar” (Kadın, 35, 1).

“Bu doğrudan ama aynı zamanda işte adi suçlulara babacan davranıyorlar kısmına da çok katılmıyorum. Yani bu şey olarak var evet, genel olarak bu hırsızlık yapan çocuklar veya başka adi süreçlerle ilgili sıkıntılar içerisinde olanlara karşı biraz daha toleranslı yaklaşıyorlar ama onlara da şiddet uygulanıyor. Onlar da aşağılanıyorlar. Zaten bu süreç aslında bir kısır döngü gibi bir şey...” (Erkek, 36, 1).

“Hakikaten bunlar teker teker bütünün bir parçası yani kolluk istisnasız çocuklara sokakta ya da parti gösteri yürüyüşleri sonrası ya da birebir yürüyüş sırasında ya da ev baskınında aldığı zaman polis otosuna bindirirken... şeyi söylüyor bir defa. Yani çok sık “sizin kökünüzü hani kazıyacağız”. Bunlar birebir etnik temelde ayrımcılık yani hani, o yüzden şey diye ayırmak gerçekten mümkün değil yani bu sadece bölgede değil bakın ... gibi ... ilinde de bunlar yaşanıyor. Adi suçlu ya da siyasi suçlu diye ayırmamak mümkün değil. Belki hani basamaklandırmak mümkün. Önce bunun ayrımını yapıp sonra adi suçlular arasında şey yapmak hani bir hiyerarşilendirmek, kategorileştirmek mümkün...” (Kadın, 27).

“...Tam tersi, siyasi sebeplerle kolluğa gelen, jandarma veya polise gelen çocuklar, diğer suçlulara göre biraz daha saygı görüyorlar. Daha az şiddete uğruyorlar fakat ikiye ayırmak lazım polislin hırsızlık gibi adi bir suçla siyasi olan diyelim bir ... gençleri etkisiz hale getiresiye kadar olan davranışı farklı. Hemen hemen hepsinde şiddet uygulanıyor. İşte o an sinir katsayısı arttığı için dövüyor, işte peşinden koşması, bir hırsızın peşinden koşmak ondan sonra onu ya-

kalamaya çalışmak da, polisin kendi sinirlerini kontrol edememesi sorununu orada da ortaya çıkarıyor... (şehirden bahsediliyor) örneğine bakıldığında suça sürüklenen çocuk etkisiz hale getirilesiye kadar hemen hemen şiddet görüyor. Ama çocuk polisine geçtikten sonra veya jandarmanın çocuk birimine geçtikten sonra genel olarak ...’da ben şiddet görmediğini düşünüyorum. Fakat ayrımcılık yine de var. Çocuklarla polislerin yaptığı konuşmalar bakımından ciddi anlamda yine şiddet denilebilecek fiziksel olmasa bile muameleleri görüyorum. Bir hırsız karşı çok daha aşağılayıcı çok daha incitici konuşurken, diyelim ... bölgesinden daha farklı bir suçla gelen bir çocuğa diyelim trafik kazası yapan bir çocuğa daha başka davranmak... ya da işte ... gençlere daha saygın konuşmak gibi... da çocuk polisinde özellikle çok istisnai örnekler dışında genel olarak şiddet uygulanmıyor. Ama konuşmalarında işte o bütün o savcıyı beklerken, mahkemeyi beklerken, gözaltındaki süredeki polisin çocuklara yaptığı muamele gerçekten de o ayrımcılığı farklı suç tiplerinde ortaya koyuyor” (Erkek, 36, 2).

Özgürlüğünden yoksun bırakmanın son çare olması gereğine ve aslında Çocuk Haklarına dair Sözleşme’de vurgulanan bu ilkeye işaret eden bir katılımcı, suç tipi açısından tutuklanmada yaşanan ayrımcılığa dikkat çekmiştir:

“Şimdi tutuklu yargılanma tutuklu yargılanma hani çocuk koruma kanununun 4. Maddesi, orada düzenleniyor. En son çare oluyor. Bu nereden geldi. Bu uluslararası mevzuattan gibi bir şey. Yani Çocuk Hakları Sözleşmesi’nden, Pekin Kuralları’ndan, Havana Kuralları’ndan, Tokyo Kuralları’ndan alınan bir şey. Ve oraya şablon olarak konan bir şey. Bu çerçevede ne diyor? Diyor ki tutuklama en son çare olmalı... Son çare olmalı, orantılı olmalı, orantılı da açıklanıyor hani nedir orantılı gibisinden bir açıklama yapıyor... Burada bu tutuklamanın son çare olmasında hani ne olur, şey olur. Bu sürekli suç işler, bir türlü önüne geçemezsiniz. Diğer tedbirleri uygularsınız ama bir türlü bunun önüne geçemezsiniz. Bu halde uygulanması gereken bir şeydir. Suç tipine göre hangi çocuk tutuksuz yargılanacak hangi çocuk tutuklu yargılanacak bu belirleniyor. Başta dediğim söylüyorum çocuk yargılaması kişi üzerine kuruludur. Genel ceza yargılamasıysa suç üzerine kuruludur. Hani şeyin yapılması burada suç tipine göre çocuğun, bazı çocuklarda, suça sürüklenmiş bazı çocuklarda tutuklama kararı verilmesi, bazılarında verilmemesi çocukların kendi içinde de hani bir ayrımcılık yapılması manasına geliyor” (Kadın, 35, 1).

Suç tipine göre ayrımcılık ve etnik köken ayrımcılığı konularında katılımcılar arasında farklı görüşler olduğundan daha ayrıntılı bir tartışma yapılmıştır. Siyasi suçla gelen çocukların daha fazla şiddete maruz kaldığı, daha kolay gözaltına alındığı, işlemlerin tarafsız bir biçimde yürütülmediği ifade edilenler arasındadır.

“Şöyle, takip ettiğim dosyalardan mesela çocukların darp raporları vardı. Darp raporlarının nasıl oluştuğu, darplar nasıl oluştu? Gözaltına alırken, daha doğrusu yakalamayı yaparken yere yatırıp silahla vurma, kafayı kırma, sonra elini kapının arasına sıkıştırma ama sonra polis sanki yaralanmış gibi rapor alma. Çocuk 16-17 yaşındaydı, böyle bir durum vardı. Gözaltına alırken şiddet uygulayarak alıyorlardı. Kamu, toplumsal olaylara karışan çocukları hala çoğunluğunu yapıyorlar...” (Kadın, 35, 1).

Bu konuda ortak görüş daha önce de yinelenmişti gibi, aslında kanunla ihtilafa düşmüş hemen her çocuğun şiddete maruz kalıyor olması yönündedir. Belki de şiddetin derecesinin farklılığını vurgulamak mümkün olabilir.

Bir katılımcı, siyasi suçtan tutuklanan çocuklar kadar onlarla çalışan avukatların da söz konusu damgalanmayı yaşadığını ifade edilmiştir:

“...Adi suçlara ve siyasi suçlara eşit davranmıyorlar. Biz gittiğimizde dahi eğer siyasi suçlu bir çocuğa gitmişsek biz de teröristiz. Bize de okumuş teröristler diyor şeyler falan” (Kadın, 35, 1).

Çocuğun yakalanması, delil toplanması gibi uygulamalarda sorunun nereden kaynaklandığı üzerinde tartışılmıştır. Bu konuda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Kolluk gücünün mü savcı ve hâkimin altında çalıştığı yoksa savcı ve hâkimin mi kolluk gücünün topladığı deliller etrafında karara vardığı üzerinde konuşulmuştur:

“Kollukla ilgili söylerken işte kolluk hâkimin ağzına bakıyor falan deniyor da bu belki kısmi olarak bir yerlerde olabilir. Bölgede tam tersi durum var mesela. Yani çocukların ceza almalarının direkt sorumluluğu kolluk aslında ve hâkimi de bu sürece... Hâkim de bu süreçte masumdur demiyorum ama yani bir şekilde bu şeyleri delil haline getiren de kolluktur... Mesela işte çocukların işte terli olmaları avuçlarının... Bunları kanıt olarak orda gösterince hâkime... Bu kanıtları zorlamaları artık veyahut işte yani bu bir de Türkiye’de kolluk savcıya bağlı bir birim olarak çalışmıyor kolluk zaten. Yani özel böyle bir kolluk yok böyle bir problem de var aslında” (Erkek, 36, 1).

“Şimdi şöyle bir şey var. Savcılığın talimatı doğrultusunda hareket eder savcılığın... bence şöyle. Eğer savcılık kolluğun toplamış olduğu delillere itibar etmezse tutuklamalar olmazsa bence kolluk eline gelen rasgele delilleri dosyaya sunmaz. Yani fezlekesini oluşturmaz diye düşünüyorum” (Kadın, 25, 2).

Başka bir uygulama, kolluk gücünün, beklentisine uygun davranan daha açık bir deyişle kendisini uğraştırmayan suçunu hemen kabul eden, teşhis yapan çocuğa bunu yapmayan çocuğa oranla daha az şiddet uygulamasıdır. Teşhis yöntemlerindeki eksiklik ve yanlışlar üzerinde durulmuştur:

“En azından yaşadığımı bir anlatayım o zaman. Çocuk ilkokul dördüncü sınıfa gidiyor biri onu hırsızlık yapmak için zorluyor. Kendisi de hırsızlık yaparken yakalandığı için ama mağdur olarak ifadesi alınıyor. Çocuk 11 yaşındaydı zannedersen, cezai ehliyeti yok. Çocuğa sorular soruyor. Çocuğa işte hırsızlığı kimler yaptırıyordu falan... Zaten daha öncesinde şey demiyor yani, sizi bırakacağız, sen ceza almayacaksın ama isimleri ver gibisinden. Tabi çocuğun, biz oraya gitmeden önce polisle çocuk konuştuğu için çocuk cezai ehliyeti olmadığını da bilmiyor. Tanımadığı isimler hakkında işte polise taş atarken gördüm şeklinde ifade veriyor ki sen zaten bırakılacaksın. Aslında zaten çocuğun ifadesini mağdur altında alıyor ama çocuğu da buna zorluyor ve teşhisi yaptırıyor. Şu isimleri söyle, birkaç isim söyletiyor, imzalatıyor, çocuğu serbest bırakıyor şeklinde” (Kadın, 26).

“Ya da şöyle olabilir. Yine taş atan çocuklar meselesinde molotof kokteyli meselesi var. Teşhis yapıyor. İkisi aynı suçlamayla yargılanıyor. Diğer çocuk serbest yani teşhisi yapan, evet şu suydı, yüzü kapalıydı, yüzü açıldı, ben gördüm, taş attı. Ama kendi de taş atma istinadıyla yargılanıyor, alınıyor gözaltına. O çocuk mesela ilginçtir, tutuklanmadı, teşhis ettiği çocuk tutuklandı. Hani polis aynı zamanda hâkim ve savcıyı da yönlendiriyor. Yani hani o anlamda arkadaş diyor aslında. Hani delilleri hani biraz daha hani yumuşatıyor diğeri açısından, diğer teşhis edilen açısından da delilleri daha biraz daha yoğunlaştırmaya çalışıyor” (Kadın, 35, 1).

“Şimdi bu kolluk her seferinde her eylem olduğu zaman yani daha evvel teşhis yapan çocukları alıyorlar. Yani onlara zaten teşhis yapılıyor. Çocuklar bir şekilde savcılık tarafından serbest kalıyor. Yani ben onların tutuklamaya sevk edildiğini hiç görmedim yani benim karşıma gelmedi en azından onu söyleyeyim belki vardır. Genelde teşhis yapan çocuklar serbest bırakılıyor. İşte diyelim farklı bir tarihte bir eylem oluyor. Yine polis o çocuğu suç işlediği şüphesiyle tekrar gözaltına alıyor bu çocuğu ve çocuğa tekrardan psikolojik bir baskı uyguluyor yani bu aslında yani bir nevi yani işkencedir aslında. Tekrardan bir psikolojik baskı uyguluyor. İsim verersen seni serbest bırakırız, şey yaparız falan. Çocuk yine birtakım kişileri teşhis ediyor. Yani nerdeyse ... deki çocukların yarısı teşhisten dolayı şu an cezaevinde, öyle bir sorun var. Yani çocukları kandırıyorlar işte yani teşhiste avukat bu durumda alınmıyor yani bizim yasalarımızda aslında usuli bir eksiklik var bu anlamda. Avukat olmadan işte şube polisleri artı savcılık durumunda alınıyor teşhis. Ama biz teşhis sırasında hazırlandığı halini bilmiyoruz. Belki polis hazırlıyordur. Savcılığın önüne evrakı götürüyordur. O şekilde imzalanıyordur. Çünkü çocuktan biz bu sağlıklı bilgiyi de alamıyoruz...” (Kadın, 25, 2).

Son ifade de görüldüğü gibi çocuğa teşhis ettirme yoluyla diğerlerine ulaşma, çocuğu baskı altında tutma, bu süreçte yaşanan önemli başka bir sorundur. Teşhis yaptırma yönteminin yanlış olması durumunda avukatların da bir şey yapamadığı anlatılmıştır. Çocuğun avukata yaşadıkları ile ilgili sağlıklı bilgi verememesi bunda en önemli etken olarak gösterilmektedir:

“Çünkü çocuktan biz bu sağlıklı bilgiyi de alamıyoruz hani nasıl, sen savcılığa gittin mi? Adliye gittin mi? Hani fiziksel olarak savcıcıyı tarif eder misin? Gibi şeyler söylüyoruz. Çocuk bize orda doğru bir şey de söylemiyor ki biz emin olmuyoruz bu noktada yani biz yani teşhis yaptırılan çocukların kötü amaçlı olarak kullanıldığını söylemek istiyorum. Bir başka daha husus belirtmek istiyorum. Ben CMK’dan görevlendirilmişim. Görevlendirildiğim tarihte suç olarak diğer suçlar diye bir şey gelmişti mesela işte istismar değil hırsızlık değil diğer suçlar. Ben de Allah Allah dedim diğer suçlar nedir falan, adliye gidiyorum. Gittim, baktım işte eylemde yakalanan çocuklar. Bir gün falan bunlar gözaltında kalmışlar. Normalde yasada derhal savcılığa çıkarılması gerekiyor, ama gözaltında kalmışlar, karakolda falan. Çocuklardan bir tanesi, vücutunda cop izleri falan var. Şey dedi, ben dedi, çok kötüyüm falan dedi. Ben de savcıya dedim ki bu çocuğu dedim tıp fakültesine sevk edelim savcı bey dedim. Savcı bey bana dedi ki zaten dosyada dedi şey var dedi rapor var dedi neden istiyorsunuz? Ben dedim vücutunda cop izi var. Bana savcı bey şunu söyledi: Siz kendinizi deşifre etmeyin isterseniz avukat hanım, meslekte yenisiniz galiba başınıza iş açmayın. Bu şekilde bir söylemde bulundu. Ben de bunu başsavcılığa şikâyet ettim. Başsavcılık direkt bununla muhatap oldu. Ondan sonra o savcı polisler hakkında şikâyetle bulunmuştu” (Kadın, 25, 2).

Bu ifadede geçen üç durumu ele almak yararlı olabilir: Öncelikle çocuğun, yaşadığı sürece ilişkin yeterli bilgisinin olmadığını vurgulamak önemlidir. Çocuğun, adalet sistemine girdiği andan itibaren her aşamada kendisine neler olacağı ile ilgili bilgi verilmesi gereklidir. Bu yapılmadığından çocuk doğru bilgiyi avukatına veremediği gibi, kendisi de yaşadığı süreçle ilgili belirsizlik içinde olabilmektedir. Bu durum çocuğun savunulması kadar adil yargılanması açısından da önemli bir eksiklik yaratmaktadır. Sürecin ne kadar travmatik olduğu bir yana, süreci ve sürecin aktörlerini bilmemesi çocuğun yaşadığı belirsizliği ve korkusunu artıracak önemli unsurlar olmaktadır. Başka araştırmalarca da dile getirilen bu durum (Bkz. Baykara Acar 2004 ve Cankurtaran Öntaş 2004). Türkiye’de çocuk adalet sistemi içindeki çocukların önemli bir sorunu olarak burada bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

İkinci konu, çocuğun yasanın belirttiğinden daha fazla süre boyunca gözaltında tutulmasıdır. Yani hukuka aykırı bir işlem söz konusudur. Son olarak çocuğun şiddet görmesi ve buna ilişkin savcının kayıtsızlığının üzerinde de durulmalıdır.

Ancak burada avukat, çocuğun savunuculuğunu yaparken aslında bu durumda olan ya da olabilecek her çocuğun da savunuculuğunu yapmıştır. Avukatın girişiminin olumlu sonuç verdiği görülürken, bu deneyim savcı tarafında çocuğun yararına davranış değişikliğine yol açmıştır.

Bu noktada Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin 10 No’lu Genel Yorum’undaki ifadesini de hatırlamakta da fayda vardır. “Komite, kamu güvenliğinin adalet sisteminin meşru amacı olduğunu kabul etmektedir. Ancak Komite, bu amaca saygı gösterilmesi ve ÇHS’de yer verilen belli başlı çocuk ceza adaleti ilkelerinin uygulanmasının gerektiği görüşündedir.”

Bir katılımcı, bu yaşananların temelde Türkiye’deki insan hakları sorunu ile ilgili olduğunu, yapılan tüm uygulamaların kim tarafından yapılırsa yapılsın, hak ihlallerini ilgilendirdiğini vurgulamıştır:

“Evet. Sadece çocukta da değil. Bütününde... Orada şunu söyleyeceğim... Yani genelde bu üç kolluk gücündedir diyorum birçok ciddi bir insan hakları sorunu var. Birinde daha ağır bazı yörede daha fazla ama genel tespiti yapalım diyorum ben. Bizim kolluk kuvvetlerimiz insan hakları açısından berbat durumda diyelim ondan sonra diyebiliriz ki Kürtlerin yaşadığı bölgelerde daha yoğun, siyasi nedenleri olanlara daha kötü davranıyorlar... Bunlar alt tahlillerimiz olabilir diye söylüyorum” (Erkek, 46).

Çocuğun susma hakkını kullanma isteği de başka bir ayrımcılık konusunu oluşturmaktadır. Susma hakkını kullanma talebi, kolluk gücünün beklentisine uygun olmayan bir taleptir. Daha önce de vurgulandığı gibi, polisin beklentisine uygun davranmayan çocuklar ayrımcılığa maruz kalabilmektedir:

“...Genelde bu konuda da şey var hani susma hakkını kullandırtmak ya da kullandırtmamak şeye, çocuğa ya da müvekkiline, olumlu ya da olumsuz kanaat oluşturabiliyor. Susma hakkını kullanmak aleyhe beyanda bulunmamak hakkını kullanmaktır aslında ama. Anayasal ve tanınmış bir haktır ama susma hakkını kullandığı zaman demek ki bir suç işlemiş ki susma hakkını kullanıyor gibi bir pozisyona büründürüyorlar. Yani polis birebir ifadede biz hani bulunuyoruz. Şunu söylüyor, ‘niye sen bir şey mi yaptın ki susma hakkını kullanıyorsun’ adı altında aslında tehdit ediyor. Veya hani polisin bu kanaati savcıyı da etkiliyor, mahkemeyi de etkiliyor vs. hani bunun üzerinden de ayrımcılığa götürüyor, susma hakkını kullanıp kullanmamları çocukların...” (Kadın, 27).

Ayrımcılık yapmama ilkesine uygun olmayan bir başka uygulamanın suçun mağdurları temelinde ya-

şandığı belirtilmiştir. Bu sorun, suçun mağdurunun, bürokrat, üst sosyo ekonomik düzeyden gelen kişiler vb. olduğu durumlarda yaşanabilmektedir:

“Suçun mağduru üzerinden bir ayrımcılık var. Suçun mağduru bir bürokratsa, örneğin bir ... müdürünün evi soyulmuşsa insanlar bulunur bir şekilde veya buna kalmışsa veya zengin birinin. Ama halktan biriye o işi kapatacağın başka bir şeyi yok yani. Zaten polis direkt gelip eve de şunları söylüyor. Ya unuttun gitsin gibi şeyler söylüyor” (Erkek, 36, 1).

Çocukların örgütlü suçlar içinde olması durumunda da ayrımcılık yaşanabildiği ifade edilmiştir. Çocukların örgüt tarafından kullanıldığı ancak aynı zamanda suçla ilgili süreçte daha az zarar gördüğü ve korunduğu ifade edilmiştir. Çocuğun bir örgüt içine girmesinin, onun kendini ifade etmesi için bir ortam yaratabildiği anlatılmıştır:

“Çocuk işte şeyi anlatıyor. Anne yok, ölmüş. Babası başka bir kadınla evlenmiş. Bu çocuğu biri zorlamış, kesmiş, yani kesiler falan da var. Eski kesi izleri ama o, kesiler falan da var. Bir şekilde hırsızlık yapmaya zorlamış, daha sonra da çocuğu bırakmamış, o şahıs gitmiş yerine başka bir çete gelmiş. Bir de ...’da böyle bir şey var. Hırsızlık çeteleri var. Çeteler çocukları yönlendiriyor ve kullanıyor. Dedik ki, dedim gerçek ismi vermiyor, ilk onu suça bulaştıran ya da ilk hırsızlığa zorlayan şahsın ismini veriyor. Ama sonraki şahısların ismini vermiyor, belli ki onlar kullanıyor. Dedim diğerlerini de ismini söyle hani kurtulmak istiyorsan biz seni koruma altına alabiliriz, bilmem ne yapabiliriz, korkuyorsan başka bir ile falan gönderebiliriz. Yatılı okula falan... Yok ... dedi. Ben kimi kime söyleyeceğim dedi. Nasıl yani kimi kime söyleyeceğim. Dedi ki adam dedi ... ben kimi kime söyleyeceğim... Şeyi, biraz sohbet etmiştim ben o ara çocukla falan. Şu var çocukta bir de hani bu olumlu etki, olumsuz etki ikisi bir arada çocuk açısından. Çocuk psikolojisi açısından belki. Çocuk aile içerisinde çok değer verilmediğini, sözünün çok dinlenmediğini ya da hani ne yapmak istediğini bilmem ne istediği konusunda çok da görüşüne başvurulmadığını. Ama hani bu çete içine girdiğinde işte ilke kez cezaevine girdikten sonra tanışıyor falan. Bu süreç içerisinde kendini ifade edebildiğini, onların hani ...’ın oturup onları dinlediğini, onlara yardımcı olduğunu, işte baba gibi davrandığını hani o zaman da cezaevindeydi yanılmıyorsam adam. Dedi ki şeydir, biz dedi onun ailesine bakacağız yani hani çünkü bizi dinliyor, bizi adam yerine koyuyor falan. Acaba dedim ki hani burada çocuk kendini ifade edebileceği bir ortam olarak mı görüyor. Hani böyle bir olumsuz etkisi de mi oluyor, onu alışkanlık haline getiriyor falan, gibisinden soru işareti ...” (Kadın, 35, 1).

Daha önce söylendiği gibi çocuk adalet sistemi profesyonellerinin, çocuğun yetiştikenden farklılığının bilincinde, alanında uzmanlaşmış kişiler olması ge-

rekmetedir. Çocuklara yönelik duyarlılığın sağlanmasında bu bir gerekliliktir. Aşağıdaki örnek, uygulamada “işin bir biçimde yapıldığına ilişkin” önemli bir veri sağlamaktadır. İşte bu da kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar açısından ayrımcılığı ve adil yargılanmayı gündeme getirmektedir:

“Yine bu ... suç dosyası olan çocuk, hâkim ilk ... dosyada tutuklama, benim ilk ... dosyam... inde durdum orda hâkim bey dedim. Siz dedim ..dosyadan tutuklama verdiniz, bundan sonra vereceğiniz, ben şu ana kadar sesimi çıkarmadım hani makuldür ... dosyada ... dosya. Ama bundan sonra vereceğiniz her tutuklama makul, orantılılığı ve vesaireyi aşıyor. Dolayısıyla haksız tutuklamaya girecek. Durdu, kâtime döndü dedi ki ‘kızım şablonu değiştir’, şablonu değiştirdi işte bu sefer serbest bırakılmasına, serbest bırakılmasına saat dokuz bucuğa kadar... dosyadan ... undan serbest ... dosyadan tutuklama. Neyse ben gittim, dokuz bucuğ on gibi bitiyor sorgusu çocuğun, ... şube müdürü mü? ... şube müdürü mü? Şeye geliyor, hâkimin odasına geliyor, giriyor. Siz nasıl serbest bırakırsınız diye yarım saat tartışıyor hâkimle. Yani böyle bir şey de var hani. Çok da bağlı değiller bu adama, sanki para alıyorlar. Hâkimin, savcının nasıl olur ya ben bu kadar uğraştım” (Kadın, 35, 1).

Çocuk adalet sistemi ile ilgili bir katılımcının şu sözleri anlamlıdır:

“Özellikle suça sürüklenmede tekrerr gösteren çocuklarda, titizlikle tüketilmesi gereken usul işlemler otomatik bir şekilde yapılıyor... Kanaatimce en temel yapılması gereken, sistemin mekanikleşmesinin önlenerek her somut olaya karşı sistemin acz içinde kalmadan pratik çözümler geliştirebilecek, inisiyatif alabilecek teknik alt yapı, insan kaynağının geliştirilmesi gereklidir...” (Kadın, 26).

Uygulamada avukatların bilgi düzeyinin de ayrımcılığa neden olabildiği ifade edilmiştir. İfade de yer alan avukatların bilgisizliğine ilgisi ya da ilgisizliğini de eklemek mümkün olabilir. Bilgili ancak ilgili olmayan bir avukat da çocuğun haklarını savunmada yetersiz kalabilir. Bu durum katılımcılarca da ifade edilmiştir:

“Uygulamada şu an sosyal araştırma raporu alıyor. O da bir hâkim alıyor. Hâkimin inisiyatifinde olan bir şey çünkü. Fakat şöyle bir şey var o da bizim, genelde avukatlardan kaynaklı bir yetersizlik. Hani dedim ya, avukatların tavrı bilgisi falan da ayrımcılığa neden olabiliyor. Benim de dosyamda alınıyorken diğer avukat talep etmediği için alınmıyor mesela hani. Burada biz çuvaldızı kendimize de batırmamız lazım iğneyi. Bu tür sorunlar olabilir hani yaştan kaynaklı bir ayrımcılık olabiliyor. Olmaması gereken, bence olmaması gereken bir ayrımcılık oluyor” (Kadın, 35, 1).

“En önemlisi bence hukukçuların özellikle bu konuda derlenip toparlanmaya, özleştir-

yapmaya ihtiyaçları var. Birçok ihlalin altında beceriksiz hukukçular olduğu görülmektedir. Onlara ihtiyacımız var, onlara çok iş düşüyor, önemliler o yüzden daha donanımlı olmalılar. Tıpkı doktorlarda olduğu gibi maalesef meslek odaları yeterince hak temelli bir işleyiş ve davranış içinde değiller” (Erkek, 46).

Çocukların suç tipine bakılmaksızın aynı mahkemede yargılanamaması hem adil yargılanma hem de ayrımcılık açısından ele alınmıştır: Her ne kadar yeni yasal düzenlemelerle bu sorun giderilmiş olsa da uygulamada zihniyetin değişmediğine ilişkin görüşler ileri sürülmüştür:

“Bu da bir ayrımcılık olarak, geçmişe yönelik olarak iki farklı nitelikteki mahkemede çocukların bir kısmının yargılanması. Yani işte siyasi davalarda çocukların büyük bir çoğunluğunun, yasal değişiklik yapıldı ama mantık değişmedi çok fazla hani o açıdan bir sıkıntı yok. O döneme kadar yapılan ciddi bir ayrımcılıktı. Yani sen çocukları, yasayla çocuklara özel mahkemeler kuruyorsun ama bazı çocuklar bunlardan faydalanamaz diyorsun. Yani bu geçmiş dönemde yapılan bir... Yasal olarak var olan bir şey değil yani teoride bazı şeyler değişse de pratikte biz çok fazla değiştiğini görmüyoruz” (Erkek, 41).

Adli tıp sürecindeki aksamalar, çocuklarla çalışma uygulamaları bu konuda dile getirilen diğer sorunlardandır:

“Adli tıbbın durumu ortada çocuğa defalarca yapılan görüşmeler her şeyi yeniden yaşıyor” (Erkek, 46).

Bir katılımcı, savcılık aşamasında çocuğun yanında bir yardımcı meslek elemanının bulunmasına ilişkin olarak kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun aleyhine bir ayrımcılık yapıldığını ifade etmiştir:

“Bir sosyal hizmet uzmanı, bir psikolog veya bir eğitimci bulunmak zorundadır. Çocuklarda ise savcı isterse bulundurabilir diyor. Bu direkt bir ayrımcılık yaratıyor. Nitekim sonuç olarak da savcı bulundurmuyor. Hani o inisiyatifli kullanan savcıyı ben hiç görmedim, bulunduran. Ama mağdurda zorunlu... Çocuk olmasına rağmen mağdur ve suça sürüklenen çocuklar arasında bu anlamda bir ciddi ayrımcılık var” (Erkek, 36, 2).

Bir başka katılımcı, çocuklar hakkında hazırlanan sosyal inceleme raporları³ ile ilgili yaşanan ayrımcılıktan bahsetmektedir. SİR’ler, adil yargılanma ilkesinin hayata geçirilmesi bakımından da önemlidir.

“Orada temel problem herhalde bu 2253 sayılı Çocuk Mahkemeleri Kuruluş ve Görev Yargılama Usulü Hakkında Kanundu. O dönemde 15 yaşına kadar olan çocuklar, çocuk statüsündeydi. 15-18 yaş grubundaki çocuklar çocuk statüsünde değildi yargılama sürecinde.

Yasada da, bir de şey var biz mesela eğitimlerde de Çocuk Hakları Sözleşmesi Pekin Kuralları falan ama devletin aynı zamanda bir inisiyatifine bırakmış. Biraz siyaset yapmış aslında o metinler de biraz siyaset yapmış. O yüzden çocukları da kendi yaş grupları içerisinde ayırmaya da cevaz vermiş. Dolayısıyla Türk Ceza Yasasında da öyle bir şey var hani. Çocuk, 18 yaşına kadar herkes çocuk deniyor. Ama bir de 15-12, yani hani Türkiye’de 12 cezai ehliyet yaş sınırı. 15-12, 15-18 yaş grubu gibi bir ayırım yapıyor. Mesela sosyal inceleme raporlarında şey yapılmıyor mesela. Çocuk 15’ten küçükse alınıyor, niye alınıyor? Çünkü diyor ki yasa ne diyor, yönetmeliği de var çocuk koruma kanununun uygulanması hakkında yönetmeliğin 7. maddesi de emrediyor. Diyor ki ... değerlendirilirken sosyal inceleme raporu da dikkate alınır. O yüzden her halükarda alıyorlar, sosyal inceleme almak zorunda. Ama yaş grubu işte 15-18 yaş grubu olduğunda da almıyor adam. Mesela talep ediyorsunuz, ama avukat hanım sonucu etkilemiyor ki. Ama sonucu etkileyip... Hâkim söylüyor. Sonucu ekilemiyor ki yani hani bir ne mantalitesi var falan. Şu açıdan önemli: Belki çocuk şey, bir incelemeye girecek, belki yönlendiremediği, ya da hareketlerini yönlendiremedi ya da suç algısı farklı olabilir o çocuğun hani cezasızlık sebebi de olabilir. Çok zorladım ben şey olmadı en sonunda serbestlik ve deneşimlik yasasında olan bir şey sosyal araştırma raporu... Uygulamada şu an sosyal araştırma raporu alıyor. O da bir hâkim alıyor. Hâkimin inisiyatifinde olan bir şey çünkü... Olmaması gereken, bence olmaması gereken bir ayrımcılık oluyor” (Kadın, 35, 1).

SİR’ler, çocuğun suça yönelme nedenlerini ortaya koyan ve aynı zamanda toplumla bütünleşmesi için ihtiyaç duyduğu tedaviyi tartışan, mahkeme ile toplum arasındaki köprü işlevini sürdüren raporlardır. Bu raporlar, aynı zamanda çocuğun işlediği fiilin anlam ve sonuçlarını ne kadar kavradığına ilişkin önemli ipuçları sağlamaktadır. SİR’ler, yurt dışında (örneğin Almanya’da) çocukların suça ilgili algı ve kavrayışını değerlendirmede kullanılan kayıtlardandır. Ülkemizde SİR’lerin yaş ayırımına göre istenmesinin kanun ile açık hale getirilmesi çocuklar açısından ayrımcılığı gündeme getirmektedir. Bu konuda hâkimlerin takdir yetkisinin olması bir taraftan iyi bir uygulama gibi görünürken, diğer taraftan hâkimin inisiyatifli ile bazı çocuklar bu rapordan yararlanamamaktadır. Çünkü SİR’ler şimdi söylendiği gibi çocuğun ihtiyaçlarını öngören ve tekrar suça yönelmemesi için yapılması gerekenleri öneren kayıtlardır. Bu konuda hâkimlerin daha duyarlı davranması ve bilinçli olması çocuğun yararını sağlayacaktır. Ancak ne yazık ki çocuk adalet sistemi profesyonelleri, ne kadar hizmet içi eğitim veya yeni düzenlemeler getirilirse de tam olarak çocuk suçluluğu alanında uzmanlaşmış kişilerden oluşmamaktadır. Bu durum da çocuklar açısından farklı uygulamalara neden olmaktadır. Bu durum, doğrudan ayrımcılık ve adil yargılanma ilkeleri açısından sorundur. Halbuki çocuk suçluluğunda rehabili-

tasyon vurgusu önemlidir. Çocuk adaletinde, çocuğun yararı ilkesi temel ilkelerdendir ve SİR'ler çocuğun yararına belgelerdir. Ancak çocuk adaletinin tam olarak oluşturulamadığı Türkiye gibi ülkelerde bu sorunları yaşamak kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu konu ile ilgili toplantıda geçen iki alıntıya yer vermek konuyu somutlaştıracaktır:

"Hâkim, Pekin Kuralları'ndan söz ediyorum... Çin Kuralları'ndan söz eden bir avukat var burada falan... Anayasaya aykırılık taş atan çocukların bütün dosyalarında koydum. Hepsinde Yargıtay incelemesinde incelenmek üzere dendi bıraktı yasada öyle hüküm olduğu için hani... Yani şey bütün dosyalarında koydum. Hepsinde Yargıtay incelemesinde incelenmek üzere, mesela bir savunmada şey dedim. Bu kendi, şey gibi oldu dosyalarıma dönüştü ama şey oldu. Dedim bakın 2004 yılında bir değişiklik oldu. 2004 yılına kadar yine bu kapsamda yargılıyordunuz. Burada yargılıyordunuz, bu yasa değişti... Hani şey olarak bakmıyor işte. Hâkimlerin kafasında şu var bir de. Biraz da hâkimlerin eğitimsizliği mi, yeterince bilgi sahibi olmaması da aslında şey yapabiliyor. Mesela adam suç önemli diyor avukat hanım benim için yani. Türk Ceza Yasası'nda çocuk işte taş attı ya da çocuk hırsızlık yaptı. Bu önemli benim için diyor. Hani yasanın emrettiğini uygulayacak. Ama şeyi bilmiyor hani, çocuk yargılaması ayrıksı bir yargılamadır. Çocuk yargılamasında yetişkine uyguladığın ya da yetişkine baktığın gibi bakmaman gerekir. Çocuğun eğitimini, çocuğun psikolojisini, çocuğun bilmem neyini de düşünmen gerekir. Ama bunu hâkim idrak edemiyor ya da savcı bunu idrak edemiyor. Anlatıyorsunuz, e haklısınız da yasa böyle. Haklıyım, yasa böyle demiyor aslında. Alın hepsini Anayasanın 90. Maddesi gereğince inceleyin size ne yapmanız gerektiğini veriyor. Yargıtay'a gidecek, zaten Yargıtay'dan da onanacak" (Kadın, 35, 1).

Yasaların değişmesine karşın zihniyetin, dolayısıyla uygulamaların değişmediğine ilişkin görüşleri daha önce tartışmıştık. Burada belki şunu söylemek gerekir. Türkiye, daha önce de ifade edildiği gibi, çocuk adalet sistemindeki modellerden, adalet ve geleneksel modellerin ağırlıklı olarak uygulamalara yansıdığı bir ülkedir. Bu modellere bakıldığında suçun ve suça yönelik cezanın yanı sıra toplumun huzurunun önce gelmesi söz konusudur. Kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun toplumla bütünleşmesi, ihtiyaçlarının giderilmesi dolayısıyla refahını öngören refah modelinin henüz gerisinde olduğumuzu görmek mümkündür. Aslında bugün uygulamalarda devam eden sorunlar ve zihniyetin değişmezliği, önümüzdeki süreçte daha büyük sorunların ortaya çıkmasına da neden olabilir. Çünkü suça yönelik müdahale, kişinin toplumla bütünleşmesinden çok cezayı hedeflerse, kişinin ihtiyaçları ve çevresine dolayısıyla suçu üreten unsurlara yönelik yürütülmesi gereken çalışma eksik bırakılmış demektir. Bu da, çocuk suçluluğunda daha önemlidir.

Araştırma verileri, çocuklukta suça yönelmiş kişilerin, yetişkinlikte de suça yönelme riskini vurgulamaktadır. Boşa harcanan çabalar gibi görünse de aslında tüm toplumla bütünleşme çabalarının, çocuğun ve toplumun geleceğine yönelik yatırımlar olduğu unutulmalıdır.

Bu konu üzerinde yapılan tartışmada yasalarımızın yeterliliğine işaret edilirken, Çocuklara özgü yargılama sürecini ilgilendiren tek bir yasa oluşturulmasının uygulama açısından sağlayacağı yarar üzerinde durulmuştur. Bir katılımcı konuya ilişkin şu açıklamayı getirmiştir:

"Çocuk Koruma Kanunu en büyük, yasadaki en büyük şey nasıl diyeyim. Çocukları böyle hani, ceza kanunu içinden arayıp tarayıp çıkarıyorsunuz. Ceza mahkemesi içinden arayıp tarayıp çıkarıyorsunuz. Bilmem hangi yasa içinden arayıp tarayıp çıkarıyorsunuz. Denetimli serbestliğin içinden arayıp tarayıp çıkarıyorsunuz. Kanun, çocuk koruma kanunu yargılamayla ilgili bir şey değil. Çocuk nasıl yargılanacak, süreç nasıl işleyecek değil. Çocuk bürosunda görevli savcıyı tanımlıyor. İşte temel ilkeler başlığı altında nelere dikkat edilecek onları tanımlıyor. 7. Maddesinde mesela aile mahkemesinin yetkisini veriyor hâkime velayet vs. konusunda gibi. Genel, yargılamayı, mesela birkaç madde vardı. Suçun ertelenmesi bilmem tutuklamayla ilgili bir iki düzenleme var. İlk çıktığında hani hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi bir müessese getirildi. O önce düzenleniyordu, ayrıksı tutulmuştu, düzenleniyordu. Fakat daha sonra 6.12.2006 tarihinde bir değişiklik oldu. Ceza Mahkemesi Kanunu'na falan atıf yaptı. Somut yasanın, ya da şöyle bir şey de diyebiliriz genel anlamda. Çocuklara özgü yargılama sürecini ilgilendiren tek bir kanun olmadığı için bu da farklı uygulamalara ya da hâkimlerin farklı algılamalarına ya da hukuki yorumlamalarına göre değişiyor" (Kadın, 35, 1).

Burada da görüldüğü gibi çocuk ve gençlerle ilgili düzenlemelerin tek bir yasayla yapılamaması, konunun daha karmaşık hale gelmesine yol açmaktadır. Bu durum farklı uygulamalara da neden olmaktadır. Aslında aynı suç veya durum üzerinde farklı karar ve uygulamaların bile ayrımcılık ve adil yargılanma ilkesi açısından sorun oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Tartışmalarda hâkimlerin kararlarını etkileyen faktörlerden birinin, verdikleri kararların Yargıtay tarafından bozulma ihtimali ile ilgili olduğu ifade edilmiştir:

"...Hâkimler şöyle bakıyor meseleye. Kaç tane dosyam Yargıtay'dan onanacak ve dönecek ve benim sicilime ne kadar etkisi olacak. Bütün mesele burada düğümleniyor. Ben alırsam Çocuk Hakları Sözleşmesi ya da Pekin Kuralları ya da Çocuk Koruma Kanunu'ndaki şu maddeyi uygularsam gidecek Yargıtay'dan bo-

zuk gelecek. Bu da benim için eksi puandır...”
(Kadın, 35,1).

Yasada cinsel suçla ilgili düzenlemenin ayrımcılık yapmama ilkesi açısından sorun oluşturabildiğine ilişkin tartışma olmuştur:

“Ama şeyde işte bu 12-15 ve 15-18 yaş arası suçların düzenlenmesinde özellikle cinsel istismar, taciz olarak geçiyor. 15’ten sonra 18’e kadar yaşınızda maruz kalıyorsanız böyle bir şeye cinsel taciz olarak geçiyor ve bu şikâyet tabi bir suça dönüyor. 12-15 yaş arası ya da 15’ten küçükse, küçükken bir cinsel taciz varsa bu istismar olarak geçiyor. Ama şikâyet tabi değil kamu olarak sürüyor. 16-17 yaşında yurtdışında kalıpta çevrenin, esnafın, onun, bunun birilerinin sürekli hani cinse tacizine tecavüzüne uğrayan bebekleri olan hamile kalan birçok genç kızımız var. Ve bakıyoruz bunlarla ilgili yargılamalarda bu kişiler belki de o mahallenin tamamı suçlu. Ancak hepsi salınıyorlar. İşte orada ilginç bir durum var. Yani bir yönüyle hak veriyoruz yasanın mantığına. Cinsellik kişiye sıkı sıkıya bağlı bir haktır. Şikâyet hakkı da kişide olmalıdır. Ama bir taraftan hak vermek istemiyorum ben. Çünkü çocuk 18’den küçükse diyelim sosyal hizmetlerin yurdunda kalıyorsa. Bu çocuğa birisi kandırıp işte çocuğun rızası da olabilir ama rızası ne derecede tırnak içinde rızadır. 17 yaşında bir çocuğu hamile bırakıyorsa bu çocuğun, bu insan yargılanmalı ve cezasını görelili diye düşünüyorum. Ancak kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğu için şikâyetten vazgeçilince bu insan hiçbir yargı bir ceza almıyor. Ama bakıyorsunuz 17 yaşında henüz 16 yaşında, bu karları veremeyecek, bir bebek sahibi olmak vs. çocuk ve gençlerin bu mağduriyetlerine göre bence burada bir ayrımcılık var. Belki evet onu büyütme de daha gerici ve muhafazakâr bir yere götürebilir bizi. 18’e kadar birisiyle cinsel ilişkiye girdiğimizde bunun bir suç olarak düzenlenmesi de başka bir açıdan bir sıkıntı. Ama özellikle ailesinin koruma ve gözetiminde olmayan, bunları bilinçli olarak yapmayan kız çocuklarının ben sürekli işte her hafta bir ikisinin böyle hamile kaldığını ve çocuklar da kendilerinden alınıyor. Öyle de bir uygulama var” (Erkek, 36, 2).

Yukarıdaki ifade daha çok suç mağduru çocuklar açısından yapılan tartışmaya bir örnek teşkil etmektedir. Ancak cinsel suç işlemiş olan kişi bir çocuk ise bu süreç onun da aleyhine işleyebilir. Baykara Acar (2004), çalışmasında kız arkadaşı ile rızaya dayalı cinsel ilişkiye girmiş olan bir çocuğun cinsel suçlu olarak hüküm giymesine ve hapsedilmesine ilişkin bir uygulamadan bahsetmektedir. Adalet sistemine cinsel suç damgası ile girmiş olmak pek çok olumsuz süreci getirmektedir. TCK’daki cinsel suçla ilgili düzenlemeler hem olumsuz hem de olumlu olmak üzere iki tarafı içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla söz konusu sorunun giderilmesi açısından daha kapsamlı tartışmalara ihtiyaç vardır.

Toplantıda, hükmün açıklanmasının geri bırakılması düzenlemesine ilişkin yoğun bir tartışma olmuştur. Bu düzenlemeye ilişkin önemli eleştiriler yapılmıştır:

“Özellikle para cezasını görünce hemen aklıma geliyor. Diyelim hükmün açıklanmasının geri bırakılması 231. maddeydi yanlış hatırlamıyorsam. İşte sabıkasız olması, yeniden suç işlemeyeceğine kanaat edilmesi. Bir madde de kamunun ya da mağdurun zararının giderilmiş olması koşulları taşıyor. Suça sürüklenen kişi bir çocuk olduğunda kamunun ya da mağdurun zararının karşılanması beklenilmesi ciddi bir ayrımcılık. Çünkü çocuğun bunu ödeme, bir 17 yaşındaki 15 yaşındaki bir çocuk nasıl ödeyebilir o zararı? Annesinin, babasının ödemesi halinde o zaman da hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi bir olanaktan bir anlamda yararlanılamayacak. Mesela böyle bir süreç para cezalarında ya da işte hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesinin söz konusu olduğu hallerde karşımıza çıkıyor” (Erkek, 36, 2).

“Yani bu mesela dosyada somut, çocuğun işte şey isnat edilen suçu işlediğine dair herhangi bir somut olgu, delil veya ibare olmamasına rağmen hükmün açıklanmasının geri bırakılması kanunda açıkça düzenlenmiş olduğu için mahkeme reysen bunu soruyor çocuğa. Biz de burada müdafî olarak bir şey yapamıyoruz. Müdahale edemiyoruz. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması talebini reddet diyemiyoruz. Çünkü verilecek ceza hapis cezası oluyor. mahkeme sanki burada biraz daha kötü niyetli davranıyor diye düşünüyorum. (Başka ne yapabilir de kötü niyet oluyor?) Hapis cezası... Yani, hapis cezası, normalde beraat etmesi gereken bir dosya bizce. Çünkü isnat edilen suçlama dosyadaki delillere göre oluşmamış. Ama mahkeme o çocuğun işte kolluk tarafından yakalanması falan işte dosyadaki fezlekeye dayanarak işte bir ceza veriliyor. Tamam mı? Onu hükmün açıklanmasının geri bırakılması talebinde, talebinde bulunuyor musun, kabul ediyor musun diye çocuğa soruyor. Çocuk da kabul ediyorum diyor. Bunu zaten mahkeme açıklıyor. Ondan sonra, hani biz bu noktada bir şey yapamıyoruz. Ama yarın bir gün bu çocuğun farklı bir dosyası da doğabiliyor. Dolayısıyla oradan almış, daha önceki dosyadan almış olduğu ceza otomatik olarak şey oluyor. İnfaza çevriliyor. Biz bu noktada elimiz kolumuz bağlı olarak hiçbir şey yapamıyoruz. Eğer hükmün açıklanmasının geri bırakılması reddederse dosya Yargıtay’a gidiyor. Yargıtay’da da işte onanabilir mahkeme kararı. Hani sonra çocuğun ailesi veya çocuğun kendisi işte avukat hanım ya da avukat bey neden böyle bir şey yaptınız, yani sorumluluk bizim üzerimizde kalıyor. Kanun maddesi bence o anlamda kötü diye düşünüyorum” (Kadın, 25, 2).

Her ilde çocuk mahkemelerinin bulunmaması, kurulmamış olması ayrımcılık ve adil yargılanma ilkesi

açısından bir sorun olarak görülmektedir. Bu konuda şöyle bir alıntı aktarılabilir:

“Mesela her ilde çocuk mahkemeleri de yok. Bu da bir ayrımcılık. Niye? Hem şeyi Pekin Kuralları da diyor. Hem Çocuk Haklar Sözleşmesi’nin 40. Maddesi diyor. Diyor ki çocuklara özgü makam ve mahkemeler. Dolayısıyla onlara özgü bir mahkemenin olması gerekiyor. Ama Türkiye’de her ilde yok mesela. Yine bu 6008 sayılı yasa çıktı işte şeye görev verdi. Genel yetkili mahkemelere görev verdi. İşte asliye ceza mahkemeleri çocuk ağır ceza mahkemeleri, çocuk ağır ceza sıfatı ya da çocuk mahkemesi sıfatıyla bakacak. Ama hani çocuk hâkimi nasıl olmalı, çocuk savcısı nasıl olmalı bu Çocuk Koruma Kanunu’nda sayıldığı için o özelliklere sahip olmayan, o vasıflara sahip olmayan insanlar tarafından yine yetişkinmiş gibi yargılanacak. Ne yapılacak işte tek uyguladıkları madde şey olacak belki Ceza Kanunu 31. maddesi olacak o kadar” (Kadın, 35, 1).

“Ne yazık ki sürecin neredeyse tamamında bir yetişkin gibi davranılması çocuk için zaten ciddi bir ihlal durumudur” (Erkek, 46).

Kanunla ihtilafa düşmüş çocuklara ilişkin kapalı kurumların nitelik ve nicelik açısından yetersizliği, ayrımcılık açısından gündeme gelmiştir. Kapalı kurumların sayısının çok olmasının iyi bir şey olmadığı ancak çocukların çocuklara özgü kurumlar yerine yetişkinlerle aynı ortamı paylaşma riski ve gerçekliği üzerinde durulmuştur:

“Bir ayrı çocuk cezaevi yapılamayabilir ama müdürüyle, müdürü ayrı olmalı. Yani onun psikolojisi ayrı bir şey. Yani müdürü, personeli farklı bir eğitimden geçmiş olmalı. Oysa ... cezaevini düşündüğünüzde büyüklere göre dizayn edilmiş her şeyiyle, yatağıyla, çalışma atölye işlikleriyle. Çocuğun hobisi başkadır. Sen orada büyüklere tekstil atölyesi yapmışsın ya da boncuk atölyesi yapmışsın. Belki çocuk sadece satranç oynamak istiyor gibi. Yani bu bence ciddi bir ayrımcılık çocukların açısından. Şu anda dört ya da beş yerde tutukevi var çocuklar için. Onun dışında asıl benim kafamı karıştıran, hukukçular da olduğu için mesela islahevi denen, şu anda eğitimevi denen yerler daha iyi. Şimdi buraya hüküm alanlar geliyor. Yani tuhaf bir çelişki var. Çocuk tutukluyken en sert koşullarda, hüküm alınca yani evet sen bu adamı öldürdün dediklerinde değil mi? Eğitimevine gidiyor ve okuluna gidebiliyor. İşe gidebiliyor. Burada garip bir şey görüyorum ben. Bir tuhafılık var burada. Ama ben eğitimevini de tutukevi haline dönüştürelim demiyorum ama tutukevindeki koşulları eğitimevine yaklaştırmaya çalışalım. Bu konuda da hani sevindirici haber, gerçi bunu maalesef özellikle bazı sivil toplum güzel şeyleri de abartarak bozuyor. Ben buna da üzülüyorum. Beş tane yeni eğitimevi yapılıyor. Yani tabi ki aksayan yönleri, terslikleri var. Bölge bölge yapılıyor. Yani şimdi burada tutup e-mailler do-

laşıyor, devlet çocuk cezaevi yaptırıyor. E şimdi yaptırmazsa buralarda kalıyor. Eğitimevlerinin şeyini ayrıca tartışabiliriz” (Erkek, 46).

Kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun gerçek anlamda toplumla bütünleşmesinden söz edileceği vakit, çocuklara özgü, çocukların ihtiyaçlarını odağına alan kurumların olması önemlidir. Bu kuruluşlar, aynı zamanda nitelikli, suça sürüklenmiş çocukla ilgili donanımlı profesyoneller ve kaynaklara sahip olmalıdır. Sayıca bile yetersiz olan çocuk kurumlarının, toplumla bütünleşme temelinde çalışma yapacak yardımcı meslek elemanlarından da yoksun olduğu açıktır.

Bir diğer vurgunun yapıldığı, tutukevi ve eğitimevi çelişkisi, alanda çalışan tüm profesyonellerce de dile getirilmektedir. Gerçekten de henüz hüküm almamış çocukların kuruluşlarındaki koşullar, hüküm almış olanlara göre çok daha ağırdır. Bu duruma ilişkin tartışmayı başka araştırmalarda da görmek olasıdır (Bkz. Baykara Acar 2004; Cankurtaran Öntaş 2004).

Kapalı kurumlarda çocuklara yönelik yaşanan şiddet bir başka tartışılan konudur. Şiddetin suç tipine göre farklılık gösterdiği, ayrımcılık yapmama ilkesi açısından bir sorun olarak aktarılmıştır:

“...çocuk cezaevi... Oradan mesela son zamanlarda çok ciddi başvurular almaya başladık. Yine hakikaten benim iradem dışı belirli bir kesim üzerinden değerlendirme yapmak durumunda kalacağım. Çünkü en çok bu mağduriyeti yaşayanlar en çok bu suçlardan oraya giden çocuklar... Tutuklanan çocuklar ayrı bir siyasi koğuşa yerleştirilmiyorlar, üyelikten ya da propagandadan cezaevine giden çocuklar. Ya da işte toplantı ve gösteri yürüyüşüne muhalefetten ya da polise mukavemetten gözaltına alınıp da başka bir yine siyasi suç tipinden şeye cezaevine. Yani çocuklar teker teker adli koğuşlara serpiştiriliyorlar. Beş kişi de tutuklanıp gönderilse bunlar aynı koğuşa değil de bizce bilinçli bir şekilde birer ikişer adli koğuşlara serpiştiriliyorlar... (Burada niye öyle yapmıyorlar?) Cezaevinin inisiyatifine bağlı ben ciddi bir asimile politikası güdüldüğünü düşünüyorum orada. Çünkü çocuklara bire bir şu söyleniyor” (Kadın, 27).

Bu konuda toplantıda farklı bir görüş ileri sürülmüştür. Söz konusu katılımcı asimilasyonla ilgili yorumu şöyle katılmamaktadır:

“Sadece ayırdıkları cezaevlerinde ve siyasi suçlular vardır, bir taraftan da adli suçlular var ama politikaları şu var... ve ... yapısını biliyorum, ... orada görev yapanları da çok iyi biliyorum ... Sıkıntı şu zaten büyük bir çoğunluk o şekilde gelmeye başladı ve fazlalık var. Şu an yer sıkıntısı çekiyorlar çok büyük bir şekilde. Cinsel suçlulardan gelenleri sadece kendi içlerinde can güvenliği nedeniyle ayırıyorlar. Oradaki konuşmamızda açıkladılar. Sadece can güvenliğinde işte istismar ya da tecavüz suçlarından gelenleri ayırıyorlar. Diğerlerinde de fiziki sayının yetersizliğine üzerinde olması” (Kadın, 31).

Bu görüşe karşı gruptan başka bir açıklama getirilmiştir:

“Tamam. Ben daha objektif değerlendirmeye çalışayım çocukların bire bir başvuruda kullandıkları söylemler üzerinden. Taş atan çocuklarla birlikte değişen yasaya göre ... diyor ki. Bize göre bu çocuklar terör suçlusu değil. Yani biz ayırım gözetmiyoruz zaten diyor. Aynen sizin söyleminiz üzerinden. Yani siyasi de değil, neden ben bunları ayrı koğuşa yerleştireyim diyor. Ama gardiyanlar eliyle bire bir şunlar gerçekleştiriliyor çocuklara. Maalesef ... örneğin ikinci kez aynı çocuğu gördüğü zaman şunu söylüyormuş. Yani 10’a yakın başvuru aldık ve yani ben bunların hakikaten kurgu cümleler olduğunu düşünmüyorum. Çünkü farklı koğuşlarda yatıp tahliye olup, gelip de hani başvuru yapan çocuklar bunlar. ‘Siz yine mi geldiniz ne halt yemeye geldiniz. Şimdi görün mağduriyeti ben sizi göndereyim de sizi adam etsinler size ... yapsınlar, yemeklerinizi yesinler de görün gününüzü’ diyip ... Bu koğuş mümessilleri tembihleniyormuş. Alın bunları adam edin diye...” (Kadın, 27).

Kapalı kurumlarda şiddetin varlığı bugün literatürce de vurgulanmaktadır. Kapalı kurumlar, bir çeşit maço ve erkek kültürünün hakim olduğu mekanlar olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla bu mekanlarda güçlünün güçsüzü ezdiği ve katı kuralların hakim olduğunu görmek mümkündür. Bu kurallar kurumda kalan mahkûmlarca kabul edilen ve uyulması zorunlu kurallardır aynı zamanda.

Şiddetin içeriğine bakıldığında psikolojik şiddetin yanı sıra fiziksel ve cinsel şiddetin yaşandığı, koğuşlarda istenmeyen işlerin bu çocuklara yaptırıldığı ifade edilmiştir:

“...Bu çocuklar gün içinde çok çeşitli eziyet baskı ve şiddete maruz kalıyorlar. Ne gibi? Sabahın altısında özellikle bunlar kaldırılıp koğuş temizletiriliyor. Ondan sonra aileler para yatırdığında galiba bunlar koğuş mümessillerinin eline geçiyor ve kantin hakkı kullanmak istiyor bu çocuklar. İstedikleri şeyler getirtilmiyor ya da getirtilenler koğuş mümessili ve bir nevi onların çetesi ya da arkadaşları tarafından şey yapılıyor, kendi ihtiyaçları için karşılıyorlar. Ya da bu çocukları özel hizmetlerinde kullanıyorlar. (Özel hizmetlerden kastettiğiniz nedir?) Yani şöyle çamaşırlarını yıkatma gibi ya da kendi temizliklerini yaptırma gibi. Ya çocuklar şunu söylüyor. ‘Etil yemek geliyor. Eti seçip yiyorlar, bize suyu kalıyor’. Ve ben bunların çok hakikaten senaryo olabileceğini düşünmüyorum. Ve bu çocukların hepsinin ortalama aynı suç tipleri üzerinden cezaevine gitmesi ve çocukların bire bir ... söylemleriyle hareket edildiğini düşünmeleri, böyle aktarmaları bize... Aynı koğuşa yerleştirilmek istiyorlar. Bu hiçbir şekilde bir yasal başvuruya dönüşmeden bir şekilde püskürtülüyor bu çocuklar geri. Ya gardiyanlardan tarafından tartaklanıyor, içeriye gönderi-

liyor. Hiçbir şekilde talepleri dikkate alınmıyor. Tecavüz iddiası var en kötüsü, vahimi. Yani birbir kendilerinin yaşadığı bir durum değil ama benim aldığım başvuruda işte... koğuşunda şu isim şu isme tecavüz ettiğini biz duyduk. Yani ki bu isimler çoğunlukla hani taciz, tecavüzü gerçekleştirenler koğuş mümessilleri. Yani bunu idare hiç mi bilmiyor, hiç mi kulağına gelmiyor, bilmiyorum...” (Kadın, 27).

Tartışmada, bir katılımcı, infaz koruma memurlarının koğuşta olanları duymadıklarını söylediğini ifade etmiştir. Bu konuda başka bir açıklama şöyle gelmiştir:

“Bunu yaptıkları zaman zaten koğuşun içinde yapmıyor. Lavaboda bir yerde tenhada çocuğu kıştırarak yapıyor ve bunu o çocuğun kendisi söylemesi lazım. Tecavüze uğrayan çocuk da bunu korktuğu için söylemiyor, saklıyor. Diğerleri duydu. Ama ona savcı kanaat getiriyor. Evet, bu çocukta bu yaralar var. Adli tıp kurumundan gelen rapora baktığı zaman evet, tecavüze uğramış. Ama kimin yaptığını bulamıyor. Niye öbürleri söylüyor. İftira mı atıyor, atmıyor mu? Orada işte birbirleriyle sürtüşmeleri oluyor. İftira atmak isteyen oluyor. Belki doğruyu söyleyen oluyor, ama arada kaynıyor. Bire bir buna maruz kalan çocuk da söyleyemiyor korktuğu için” (Kadın, 25, 1).

Konuyla ilgili literatür kapalı kurumlardaki tecavüz olaylarının varlığına işaret etmektedir. Ancak mahkûmlar arasındaki altkültürün bir özelliği olarak ispiyonlamak bağışlanamaz davranışlardan biridir. İspiyonlayan kişi bu davranışından sonra daha ağır bir baskıya maruz kalabilir. Bu da onun, yaşadığı şiddet ve sorunları kendi kendine çözmeye çalışmasında ve sessiz kalmasında etkili olabilmektedir. Ancak açıktır ki hiçbir gerekçe, bir çocuğun şiddet görmesinin devam etmesi açısından haklı görülemez. Bu anlamda, söz konusu kuruluşlarda, en kısa sürede önlemler alınmalıdır. Bu olmadıkça şiddetin sürmesi çocukların hayatına mal olabilmektedir. Nitekim infaz ve koruma memurları kuruluşlarda çocuklar arasındaki şiddet olaylarının ölümle sonuçlanabildiğine ilişkin örnekler dile getirmişlerdir.

Kapalı kurumlarda yaşanan sorunların nedenlerinden biri, bu kuruluşların planlı bir biçimde yapılması olarak değerlendirilmiştir. Çocuk adalet sistemi ile ilgili önemli çalışmalar yapıldığı dile getirilmiştir:

“Kapalı kurumlarda, çocuk kapalı kurumlarının şu anki durumu... Mesela ...’da yetişkin de var... .çocuk kurumuna gittiğimizde kadın siyasi tutuklular var. Yani yapılış amaçları şu anda çocuk kapalıların aslında çocuk kapalı olsun ileriye diye düşünülerek yapılan ceza infaz kurumları değil. Çoğunuz, hepiniz çok iyi biliyorsunuzdur bunu. Dediğiniz doğru olabilir. Şu an öyle personel... de var. İşte sen yine mi geldin eşek oğlu geç sen şurada seni bir adam etsinler diyip içeri de alabilirler. İçeride o tip mahkûmlar da vardır. Ama bunun en büyük sebebi şu an kapı

kapanığında içeriye hiçbir şekilde müdahale edilememesi... evet, çocuk kapalı mesela yetişkin kurumu gibi olan yirmi tane çocuğun on, on beş tane çocuğun bir arada kaldığı durumlardan bahsediyoruz şu an... Hani hepsinin ayrı bölge ceza infaz kurumları olsun. Yapılamıyorsa bile her ilde, ayrı bir bölge ceza infaz kurumu olsun... Hani bakarsanız mantıksızlık başta... gibi bir yere niye çocuk cezaevi yapıyorsunuz... gibi bir yerde niye çocuk ceza infaz kurumu kuruyorsunuz? Hiçbir sivil toplum kuruluşu doğru dürüst gidemiyor... Kurum faaliyetleri alıp getirtemiyorlar. Çok uzak yerlerden bahsediyoruz şehir merkezlerine. Zorlu durumlar vardır. Cinsel istismar için dediğiniz duyumları ... Ama doğruluk ya da yanlışlık konusunda evet, olabilirler. Ergenlik dönemindekilerden bahsediyoruz. Şu an hepsi cinsel kimliklerini kazanıyorlar bir şekilde... Ama bu duyumları hani ne kadar gerçekçi alabiliriz, adli tıp tarafından ya da mahkeme tarafından onaylanmadıkça ... 2003 ya da 2005'ten itibaren gerçekten büyük değişimler var... Çok büyük değişimler var o kurumlar içerisinde. Belki de şu sistem içerisinde en düzelmeye uğrayan kurum şu ceza reformu sistemiyle beraber cezaevlerinin olduğunu düşünüyorum ben" (Kadın, 31).

Kuruluşların şehir merkezine uzak oluşunun, sivil toplum çalışmaları içinde bir engel yarattığı ifade edilmiştir. Böyle kuruluşları psiko-sosyal servis görevlilerinin de tercih etmediği ve kuruluşların bu durumdan olumsuz etkilendiği ifade edilmiştir. Çocukların toplumla bütünleşmesi temelinde belki de en önemli rolleri üstlenmesi beklenen meslek elemanlarına ulaşamaması (yokluğu) başka bir ayrımcılık zeminini oluşturmaktadır.

Türkiye'de Çocuklar İçin İyi Bir Yönetim, Koruma ve Adaletin Güçlendirilmesi Projesi adı altında Adalet Bakanlığı, 2005 yılından itibaren önemli çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde çocukların eğitimi, bakımı, korunması ve haklarına ilişkin faaliyet gösteren çeşitli kurum temsilcilerinin çocuklara daha iyi bir yönetim, koruma ve adalet hizmetinin sağlanmasına yönelik olarak eğitilmesi ve bu alanda çalışan profesyonellere yönelik (hâkim, savcı, infaz koruma memurları, denetimli serbestlik görevlileri, adli tıp uzmanları, sosyal çalışmacılar, avukatlar ve kolluk görevlileri gibi) rehber kitap hazırlanmıştır. Konuya bardağın dolu tarafından bakılırsa önemli yollar kat edilmiştir. Ancak yapılması gereken daha ileri çalışmaların ve alınması gereken daha fazla yolun olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yargı süresinin uzunluğu çocuk suçluluğunda ayrımcılık ve adil yargılanma açısından eleştirilen bir başka konudur. Bir katılımcı iki ilke açısından yaşanan temel sorunları toparlayarak şöyle özetlemiştir:

"Şimdi temel olarak gerek ayrımcılık noktasında gerek genel olarak adil yargılamanın ilk hali bizim aslında hepimizin genelde sağda solda duyduğumuz benim de artık toplantılarda dile getirmekten bıktığım ve hep bildiği-

miz şeyler. İşte hızlıca yargılamaların çok kısa sürede bitmemesinin, tutuklama süresinin uzunluğunun, kayıtlara geçilmesi bakımından sayıyorum. Yargıtay'daki sistemin hala suçlar üzerinden sınıflandırılıyor olmasının, bir çocuk dairesinin olmamasının, çocuk mahkemelerinin ve tutukevlerinin ve eğitim evlerinin eksikliğinin, tüm süreçlerde uzman personel bulunmamasının, hem mahkemelerden başlayalım, hem polisten hem cezaevlerinden, sosyal inceleme raporlarının ... çocuğun bizzat evinde sosyal çevresinde yapılmamasının, nitekim hâkimin bu şablonda yok dediği ve tedbir kararıyla ilgili vereceği aslında işlem oradan başlar" (Erkek,36, 2).

3.4.2.2. Çocuğun Yüksek Yararı, Saygınlığı, Gelişimsel İhtiyaçları ve Çocuğun Görüşünün Alınması

Katılımcılar, doğrudan olmasa da anlatımlarında çocuğun yüksek yararına ve saygınlığına ilişkin atıfta bulunmuştur. Şimdiye kadar uygulamada bahsedilen sorunların çocuğun yüksek yararı, saygınlığı ve gelişimsel ihtiyaçları açısından uygun olmadığı da ifade edilebilir. Burada söz konusu ilkelere alıntılarla atıflar yapılacaktır.

Çocuğun yüksek yararının korunması konusunda bir katılımcı, şunları söylemiştir:

"İsrarla çocuğun yüksek yararı belki şeyde de ...'da. Özellikle ...'da işte örnek üzerine işte siyasi tutuklularla diğer tutukluların bir arada olmasının hani bir ayrımcılığa yol açmaması için çocuklar arası bir ayrımcılık yapılmaması için aynı yerde bulunduruluyor gibi bir şey var ya. Galiba bundan biz şeyi de çıkartabiliriz. Hani evet tamam ayrımcılık yapılmıyor. Ama hani göz önünde bulundurulması gereken bir başka ilke de çocuğun yüksek yararı. Hani burada her çocuğun, her bir çocuğun yüksek yararı üzerinden aslında o çocukların aslında bir arada gelmemesi gerektiği çok açık. Demek ki böyle işte çocuk adalet sistemi ya da infaz Yönetmeliği şey tamam hani ayrımcılık yapılmıyor. Ama onların aynı mekânda olması bambaşka şeylere yok açıyor. O da çocuğun yüksek yararı ilkesi üzerinden çözülebilecek bir şey" (Kadın,35, 2).

"Bazı şeyleri tabi net olarak koymak gereken bazı şeyler belirtildi. Birincisi çocuk mahkemelerini olmaması, ciddi oranda eksik olması, ikincisi olanların da kanunun amacına hiçbir şekilde uygun olmaması. Yani hem çocuk savcılığının, hem savcılık kısmının hem mahkemeler kısmında yer alan insanların çocukla ilgili temel ilkeleri, çocuğa olması gereken bakış açısına sahip olmadığı ortada. Bundan dolayı mesele Ankara'da 3 tane çocuk mahkemesi 2 tane de çocuk ağır ceza mahkemesi var. Şimdi siz 3 tane çocuk mahkemesinde adil yargılama yapamazsınız. Niye yapamazsınız? Çünkü genel

mahkemede 1 senede biten dosya çocuk mahkemesinde en iyi ihtimalle iki senede bitiyor. Şimdi sen çocuklara özgü bir yargılama sistemi kuruyorsun ve çocukların daha hızlı bir şekilde adalet, çocuk adalet sistemi içinden çıkmasını öngörmüşsün, böyle bir inancın var olması gereken bu en azından imzaladığın sözleşmeler doğrultusunda. Ama getirdiğin sistem çocuğa tam tersi kötü bir şey yapıyor, bir etki yaratıyor. Eğer bu çocuk genel mahkemede yargılansa bir sene de yargılanacak. Belki işte bir sene önce hükmü kesinleşecek...’da tutuklu kalacağına, ...’de kalacak... Bu anlamıyla hani böyle bir bilinç yok. İkincisi hani sadece ayrımcılık üzerinden gittik. Ama yani işte çocuğun gelişimine uygun bir şekilde kararlar veriliyor mu ya da var olan mekanizmalar çocuğun gelişim ve yaşam hakkını olumlu bir şekilde etkileyecek, bunu öngörecektir şekilde düzenlenmiş mi? Çok trajik bir örnek vereceğim. Arkadaşımız eğitim tedbiri istiyor çocuk için. Yani işte çocuklara özgü tedbir uygulanacak ya. Hâkim bak bakalım diyor şablonlarımızda var mı? Şablonda o yokmuş, mahkemenin şablonunda eğitim tedbirine ilişkin düzenleme yokmuş. O zaman diyor, diğerini ver. Diğer ne? Çocuğun belli yerlere gitmemesi. Yahu çocuk, sen nasıl denetleyeceksin. Bir avukat müvekkili hakkında bir tedbir istiyor. Yani sonuçta bu da müvekkili hakkında çok iyi bir şey değil. Yani çocuklara özgü bir tedbir olarak ceza yerine uygulanacak. Olması gereken ne? Sen hâkimsin, bu çocuğa eğitim tedbiri talep ediliyor ve olması gereken de o zaten. Sen ne diyorsun? İşte falanca kafeye gitmesin. Burada amaçlananla verilen şeyin yani çocuğun yargılanmasında temel ilkelere yönelik herhangi bir düşünce yok. Sadece şekli olarak bir şey yapılıyor ve bu şekille işlem, işin içinden sıyrılmaya çalışılıyor. Dosyaların büyük bir çoğunluğunda o, meslektaşımızın bahsettiği işte hükmün ertelenmesi kavramı mesela çocuk mahkemelerinde hükmün ertelenmesine ilişkin verilen kararların büyük bir çoğunluğunda gerekçe şudur arkadaşlar. Yani hani böyle bir hükmün ertelenmesi kararı verildiği zaman gidilecek mekanizma, başvurulacak mekanizma sadece itiraz mekanizması. Yani çocuk mahkemesinde mahkeme hükmün ertelenmesi kararını verdiği anda diğeri itiraz edersiniz. Yan komşudaki çocuk ağır ceza mahkemesine gider sadece bakar. Bu adam, işte bozulacak bir şey varmış. Şekli bir inceleme zaten, esasa ilişkin bir inceleme yok. Ne oluyor. Ne hâkimin kararı bozuluyor ne de başka bir şey. Ama ben müvekkilimin belki beraat edeceğine inanıyorum. Yani sen kararı ver ben onu temyiz edeyim. Eğer temyizde yargılama aşamasında eksiklik yoksa ve buna rağmen ceza alması gerekiyorsa o zaman hükmün ertelenmesi kavramını aç. Ama şu anda uygulamada ciddi anlamda bu uygulama sadece hâkimlerin dosyalarının başına bir şey gelmemesi için yaptığı bir uygulama. Hemen geçenlerde bir istismar dosyasına, cinsel istismar iddiası var. Hâkim di-

yor ki sana ben senin bunu yaptığını biliyorum. Hükmün ertelenmesine karar veriyor. Yok böyle bir şey ya. Olamaz yani. Hani yapmışsa da senin yapman gereken o hükmü ertelemek değil. Ne yapacaksın? Hapis cezası vermek zorunda değilsin. Ama bu çocuk bu tür davranış biçimleri mi sergiliyor, o zaman bunu bir şekilde tedavi edecek bir tedbire hükmet. Yani bu adamı üniversiteye gönder. Üniversitede cinsel dürtülerini kontrol edebilmesi yönünde bir şekilde bir şeyle karşılaşsın, bir tedbirle karşılaşsın. Sen bunu ertelediğin zaman ne yapıyorsun? Adam sonuçta bunu başka birisine yapabilme ihtimalini arttırıyorsun” (Erkek, 41).

Çok uzun olarak verilmiş olan bu alıntı aslında şimdiye kadar tartışılan pek çok konuyu bir arada ve bütüncül bir biçimde ele almıştır. Alıntı, adil yargılanma, ayrımcılık, çocuğun gelişimsel ihtiyaçları, saygınlığı ilkeleri açısından tartışılabilir. Çocuk mahkemelerinin sayıca yetersizliği ile başlayan süreç, çocukla ilgili tedbir kararının usulen verilmesi ve bunun bir şablona göre yapılmasına uzanmakta ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı ile çocuğun yararına olmayan bir uygulama ile devam etmektedir. Bu sürecin, söz konusu ilkelerle bağdaşmadığı açıktır.

Çocuk suçluluğu alanı hep yinelenildiği ve yine yineleneyeceği gibi, çocuğu odağına alır ve yetişkin suçluluğundan temelde bu noktada ayrılır. Her çocuğun ihtiyaçları kendi özelinde değerlendirilir ve buna uygun olan rehabilitasyon ya da başka deyişle toplumla bütünleşme çalışmaları yürütülür. Ama bu bakış açısı ya da uygulama, usulen ve prosedür gereği verilen tedbir kararları, sayıca yetersiz olan çocuk mahkemeleri ve alanında uzmanlaşmamış çalışanlarla gerçekleştirilebilecek bir konu olamaz ve olmamalıdır. O zaman bu durum ancak günü kurtarmak halini alacak ve sorun daha da büyümesi temelinde ertelenecektir. Bundan öte, doğduğu andan itibaren korunmayan, korunamayan çocuk (Bkz. Baykara Acar, 2004), çocuk adalet sistemi içinde kaybolacak ya da bu sistemde iyice görünmez olacaktır. Çocuk tamamen yitirilecektir. Böyle bir zihniyet ve bakış açısının ulaşacağı nokta bir döngü içinde kendini tekrar etmekten öteye gitmesi mümkün olmayan bir uygulama süreci olacaktır. Bu durum en çok kanunla ihtilafa düşmüş çocuğa zarar vermektedir.

Bir katılımcı, çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarına dönük olarak var olan bir uygulamayı eleştirmektedir:

“Ben çocuğun gelişim ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili konuşmak istiyorum... Ben yine ... üzerinden bir şey söylemek istiyorum... Tutuklu ve hükümlülerimiz var. Oraya gittiğimizde kitap okuyor musun diye bir soru sormuştuk çocuğa. Evet, okuyorum demişti. Ne tür kitaplar okuyorsun diye sorduğumuzda işte dini kitaplar okuyorum, imam geliyor buraya işte bize kitap getiriyor, biz okuyoruz, namaza da başladım gibi bir şey söylemişti. Peki dedik. Türkçe veya matematik öğretmeni geliyor mu? Yok, gelmiyor. Hani bence kişisel gelişimde öncelikli olarak yani ana derslerin verilmesi gerekirken,

hani bilmiyorum belki din kültürü öğretmeni de olabilir. Çocuk onu farklı bir şekilde de söylüyor olabilir. İmam geliyor işte bize dini eğitim veriyor, namaz kılmayı öğretiyor, kitaplar getiriyor, biz onları okuyoruz diyor, başka bir ders almıyor” (Kadın,25, 2).

Bir başka katılımcı, çocuk adalet sistemindeki uygulamaların Çocuk Haklarına dair Sözleşme ve çocuğun yararına uygun olup olmadığına ilişkin şöyle bir anlatımda bulunmuştur:

“Bir de yani temel olarak aslında sistemde yer alan herkesin, çocuk haklarına yönelik olarak ya da çocuklara yönelik belli bir birikiminin olması şart. Bizde var olan, uygulanan bütün sistem sadece şekli olmanın ötesine gitmiyor. Yani hiç kimse temel ilkeler doğrultusunda bir çalışma yapmanın içerisinde değil. Yaptığımız çalışmalar eğer bir şekilde ha bu ilkelere bunlardan hafif serpiştirebiliyorsak ya da görünürde görünüyorsa bu işlem odur yani. Çocuk adalet sistemine bakın çocukların çocuk hakları sözleşmesinde var olan temel ilkelerin hiçbirisinin uygulanmadığını görürsünüz. Çocuk kendisine ilişkin olarak yapılan hiçbir kararda bir şekilde çocuğun görüşü alınmaz. Ya da verilen işte tutuklama mı kararı veriyorsun yoksa bir koruyucu tedbir mi veriyorsun? Onda hiçbir şekilde çocuğun menfaati nedir diye düşünmez hâkim. Yani tutuklamayayım da şöyle bir tedbir uygulayayım diyen ben denk gelmedim. Yani ben kendi müvekkilime ilişkin olarak tedbir istedim ceza hükmü yerine. Yaptıkları şey sadece müvekkilimi dışarı çıkartmak oldu. İkisi arasında fark var. Ben tedbir istiyorsam, kendi müvekkilimin aleyhine olan bir şey istiyorsam bir bildiğim var. Hani o bildiğimi de dilekçede yazmışım. Bir değerlendirin lütfen. Bu mantığın da olması lazım... (Peki, neden sizi veya çocuğu dinlemiyorlar?) Çünkü böyle bir bakış açısı yok. Bu bir kültür yani. Çocuğu, çocuğa bir şeyler sorabileceğine ve çocuktan alabileceği şeyi karara yansıtabileceğine ilişkin bir inanç yok. Yani... kendi mahkemesinde çalışan uzmanın düşüncesine değer vermiyor ki çocuğun düşüncesine değer versin. Yani her mahkemede, çocuk mahkemesinde uzman var. Uzmanlar şunu söyleyebiliyor. Şu tedbirleri yazma diyebiliyor bir hâkime mesela. Bu tedbirleri önerme diyor. Yahu sen hâkim misin? Uzman mısın karar ver. Ya da bir uzman herhangi bir şekilde bir şey öneriyorsa hâkim o önermediği şeyi yaptığı zaman bunu aslında gerekçelendirmek zorunda. Bunu yapmıyorsan o zaman hani şekli olarak bizde zaten çocuk mahkemelerindeki bütün sosyal hizmet uzmanlarının hazırladığı raporların yüzde 90’ı sadece şekli olarak vardır. Yani uzman arkadaşlarımız da var. Beş dakika çocukla duruşma kapısının önünde yapılan görüşmeyle sosyal inceleme raporu verilmez. Bunu düşünebilmek, yani bunu iddia etmek... Temel kaygı şu çoğunlukta biz şekli olarak bir şeyleri gösterelim, onun ötesi de çok önemli

değil. Bunu değiştirmedığınız sürece de çocuk adalet sisteminde hiçbir şeyi değiştiremezsiniz. Tamamen toplumda böyle bir bilincin oluşması gerekiyor. Ve bu sistemin içinde yer alanlarda da bu bilincin olması gerekiyor. Yani hâkimde savcıda yok da avukatta çok mu var? Eğer avukatta birazcık çocuğa yönelik bir bilinç olsa çocukla görüşmeden ifadeye girmez. Ya da çocukla görüşme yapmadan herhangi bir şekilde dosyaya girmez. Adam geliyor mahkeme kapısında tık tık imza alıp savcının kapısında ya da şey mağdura diyorlar işte siz ifadeyi alın biz gelip imza atalım” (Erkek, 41).

Alıntıda temel ilkelerin neden hayata geçirilemediğine ilişkin önemli ipuçları vardır. Toplantıda diğer katılımcılardan da benzer görüşler gelmiştir. Alıntıya bakılacak olunursa çocuk adalet sistemindeki uygulamalara yansıyan zihniyetin, sorunun ilk kaynağı olduğu görülmektedir. Bu bir kültür olarak açıklanmıştır. Altkültür olarak nitelendirilebilecek bu durum, adalet alanında belirli meslek gruplarının üstünlüğü ve baskınlığını akla getirmektedir. Diğer bir deyişle çok disiplinli bir bakış ve uygulamanın gerçekleştirilememesidir.

Çocuğun sözünün dinlenmemesi, kendisinden kendisi ile ilgili alınacak bir kararda görüş alınmaması, eleştirilen başka bir konudur. Bu durum, yargılama sürecinin yanı sıra diğer aşamalarda da söz konusudur. Katılımcının da söylediği gibi, çocuk adalet sistemi çalışanlarından başlayarak toplumu içine alan bir biçimde, çocuk hakları, çocuğun saygınlığı ve ihtiyaçları konusunda bilinçlenilmesi önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir başka konu, SİR’lerin hazırlanış biçimi ve uygulamada SİR’lerin etkili kullanımına ilişkindir. Mahkemelerde SİR’lerin etkili bir biçimde kullanılmayışı, Uluğtekin’in (1991) araştırmasında da ortaya konmuştur. Burada SİR’lerin hazırlanma koşulları ve içeriği de başka bir eleştiri konusu olabilir. Personel ve diğer kaynakların yetersizliği bu sorunu derinleştirmektedir.

Alıntıda avukatların uygulamadaki tutumu, ifade edilen başka bir sorundur. Tüm bunlara ilişkin temel sorun ya da çözümün kendisi toplum bilincinin oluşmaması ile ilişkilendirilmiştir. Toplum katılımı gerçekten de bu alanda çok önemli bir yerde durmaktadır. Bilinçli olan toplumun daha duyarlı olacağı ve katılım gösterebileceği düşünülmektedir. Katılım sadece hizmetlerin üretilmesi, yaygınlaşmasında değil aynı zamanda hizmet sonuçlarının değerlendirilmesinde de gerekli ve önemlidir. Bunun olabilmesi için de toplumda kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla ilgili bir bilincin oluşması ihtiyacı açıktır.

3.4.2.3. Sürecin Çocuk Üzerindeki Etkisi

Katılımcılar, kanunla ihtilafa düşmüş çocukların, yaşadığı süreçten etkilenmeleri üzerinde deneyim ve görüşlerini dile getirmişlerdir. Bu etkiler daha çok psikolojik etkiler olarak aktarılmıştır. Bunlar, çocuğun

yaşadığı süreçle ilgili psikolojik, fiziksel ve cinsel etkilenmeler, tepkisel davranış geliştirme, yaşadıklarını reddetme, hafife alma veya unutmaya çalışma olarak ifade edilmiştir:

“...Duruşmaya girerkenki hallerinden ben çok kötü etkilenmiştim. Hepsi birbirine böyle yapış yapış, birbirini tenine değerek ya da birbirinin ısınısını hissederek güç almaya çalışıyorlardı. Çünkü duruşma salonunda bir heyet, bir yirmi, otuz avukat, bir yirmi, otuz dinleyici falan filan tıktı tıktı. Çocuklar zaten ben, komiğime de gitti biraz trajikomik bir durumdu. Ben hani o kadar kalabalık olmasını düşünmemiştim açıkçası. Bir arada dedim boşaltılsın gibi hani sonra dedim derler niye böyle bir talepte bulundu” (Kadın, 35, 1).

“İki yıl sonra ikinci görüşmeyi yaptığımızda daha hani netleşmişti etkileri açısından hani kendisini daha iyi ifade ediyordu. Ama en belirgin özellik hani bütün hayatını değiştirmiş, müziğe yoğunlaşmıştı. Ama şey diyordu. Ne zaman bir polis görsem hemen bütün yaşadıklarım aklıma geliyor. Ve hemen uzaklaşıyorum. Ve bazen sadece yolda yürürken arkama bakıp polis geliyor mu diye bakma ihtiyacı duyuyorum... Çocuk son derece kaygılıydı yani inanılmaz kaygı vardı gözlerinde ve ısrarla hiçbir şey yapmadığını söylüyor. ısrarla derslerinin çok iyi olduğunu söylüyor falan. Biz işte ortamı hani birazcık sakinleştirmeye falan çalışıyoruz... Diğer bütün çocuklarda bir kaygı durumu vardı ama bu çocuk özellikle hani reddediyor... Biz tekrar bu çocukla şeye gittik, görüşmeye gittik. Ailesi, kardeşleri vardı. Anne, baba işte tanıdıkları var vs. çocuklar büyümüşler falan. Ve çocuk görüşmek istemedi bizimle. Dedi ki ben unuttum, siz de unutun. Biz tabi hiçbir şekilde onu zorlamadık. Hani söylenecek hiçbir şey yoktu... bir başka örnek de o da çok hani bu bütün işte rüya, kötü rüya görmeler travma sonrası etkiler hani vs. dışında bir çocukta şeyle karşılaşmıştık...’da yine bu ... Bir şey, şeyi fark ettik. O kadar hafife alıyor ki olan biteni. Bu da aslında sürecin etkisi. Ailen diyoruz. Aile dediğin... hani işte nelerden, neler yapmaktan hoşlanıyorsun? O kadar hafife alıyor, o kadar hani sürekli gülüyor, her şey üzerine, ne konuşsa onu gülererek anlatıyor. Bu, psikolog arkadaşla gitmiştik ve bunun tamamen bu sürecin bir etkisi olduğunu başka türlü çünkü başa çıkamadığı için hani bu tür mekanizmalar geliştirildiği gibi bir şey söyledi, belirtmiştik” (Kadın, 35, 2).

Çocuklarla yapılan görüşmelerde de benzer davranışsal tepkilerin var olduğunu vurgulamak gerekir. Yukarıdaki örnek, çocuğun yaşadığı süreçteki olumsuz deneyimleriyle baş edebilmek için geliştirmiş olduğu bir savunma mekanizmasını düşündürmektedir. Sürecin çocuğun ruhsal bütünlüğü üzerindeki ağır etkilerine karşı çocuğun kendini var etmeye çalıştığı söylenebilir. Bu davranış biçiminde çocuğun suçuna yüklediği anlamın etkili olduğu düşünülmektedir.

“Yine TMK ile ilişkili süreçlerden tahliye olmuş çocuklardan biriyle bir görüşmemizde ya sanırım o çocuktan da yola çıkarak birçoğu için de aynı şey geçerliydi. Yani çocuk zaten o kolluk sürecinde ciddi bir işkenceden geçmiş neredeyse. Yani işte kaçarken inanılmaz bir zamanda kovalanmış ya oradaki o berbat halde üzerine ciddi bir dayak yemiş. Yani tekme tokat birkaç tane böyle o robokoplar tarafından inanılmaz bu şeye kadar savcılık sürecine kadar yani aşağılanmadan tutun fiziksel şiddete kadar böyle devam etmiş. Çocuk yani aslında sürecin tam da içinde olmayan bir çocuk yani işte kaçarken işte başkaları kaçarken o da kaçmış yani. Hatta kitapları falan varmış. O çocuk alsında biz onunla görüşmeye gittikten sonra şunu fark ettik. Çocuk bize de aslında biraz şey bakıyor artık yani neye geldiniz siz şimdi yani... Ne yapmaya çalışıyorsunuz? Yani benim yaşadığım gerçekliği farklı bir şekilde mi göstermeye çalışıyorsunuz yeniden bana. Yani aslında dışarıda güzel bir dünya var yeniden işte dön oraya mı demek istiyorsunuz gibi. Yani şey gibi yani lütfen bana TMK mağduru çocuk da demeyin, net bir şekilde söylüyor bunu. Ben mağdur falan değilim. İşte bir mağdur varsa bu toplumdur, diyor. Sana da şey yapıyor yani gönderme yapıyor. Yani burada bir insan, bir mağduriyetten söz edemeyiz diyor. Yani aslında o sana ders vermeye çalışıyor yaşanan gerçekle ilgili. Ve bu kolektif bir bilinç oluşturmuş cezaevinde çocuklar arasında. Ve gerçekten rahatsız da oluyorlar. Yani sen, psikolojik destek falan filan şeylerine de gülüyorlar. Böyle bir gerçeklik var, bu çok ciddi bir şey. Ve bu aslında çocukluk olgusunu yaraladı gibi yani. B durum sadece şey değil, bireysel çocukları değil bu olguyu yaraladı yani. Biraz da buna dikkat çekmek istedim de” (Erkek, 36, 1).

Yukarıdaki açıklama üzerinde çok ayrıntılı tartışmalara girilebilir. Ancak daha önce değinildiği gibi çocuğun yaşadığı sürecin de etkisi ile adalet, topluma ve temelde belki de yaşama olan güven duygusunu yitirmiş olması, bu tepkisinin önemli bir nedeni olabilir. Çocuğun yaşadığı sürecin etkisi ile toplumdan kopma ya da tepkisel davranış geliştirme eğiliminde olabileceğine ilişkin örnekler de dile getirilmiştir:

“Bir daha annemin sözünden ayrılmayacağım. Evden hiç çıkmayacağım tepkisi olabilir. Tamamen toplumdan kopma gibi bir davranış gösterenler var. İkincisi tam tersi, bu ayrımcılığın ve uyguladığı, yaşadığı deneyimler yüzünden bu sefer eski hayatına daha çok bağlıyor işte böyle diyelim terör örgütü diye adlandırılıyorsa mesela ona daha çok bağlılık gibi hani devlete olan düşmanlık duygusunun geliştiğini bazı örneklerde görüyoruz. Bazı örneklerde Türkiye Cumhuriyeti bir gencini kaybetti bundan sonra mafya olacağım, cevabını hatırladım. Orada da suça, suçu artık meslek haline getirmek ya da daha ciddi suçlar işlemek gibi bir kararlılığın ortaya çıktığı örneğini görüyoruz. Bir diğerinde ailenin ve gencin tamamen

o dönemi unutma davranışı içine girdiğini görüyoruz. Mesela biz ... olarak diyelim görüştüğümüz yetmiş genç varsa bunun belki ellisi hiç gelmiyor. Dolayısıyla hep unutma davranışına giriyorlar ve hem kendi sosyal çevresinden tanışma gibi aileyle beraber ya da diyelim iş yerinde karşılaşan iki tane gencimizin birbirlerini tanımazlıktan, tanımazlıktan geldiğini anımsıyorum bir örnekte. İkisi de birbirini görmezlikten gelmişler, aynı işte çalışıyorlar. O geçmişini unutmaya çalışma davranışını görüyoruz...” (Erkek, 36, 2).

Katılımcılar, çocukların çocuk adalet sisteminde yaşanan olumsuz deneyimleri başkasının üzerinden aktardıklarını ifade etmiştir. Bu durum, yaşadıkları sürecin çocuklar üzerindeki olumsuz etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir çeşit baş etme yöntemi olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, çocuğun kendine ve kendi bedenine bir çeşit yabancılaşması olarak da düşünülebilir. Yaşadığı deneyimlerin ağırlığı sonucunda ortaya çıkan inkâr davranışı, yabancılaşma ile birliktedir. Yukarıdaki örneklerden birinde olayları gülerek, ciddiye almadan anlatan çocuğun durumu içinde yabancılaşmadan bahsedilebilir. Olayların rahatsız edici ve kötü taraflarını anlatmanın bir yolu olarak başkası üzerinden konuşmak ya da yaşadıklarını önemsemiyor gibi alaya almak, çocuk için daha az incitici olabilir:

“Bizim de görüştüğümüz çocuklarda öyle bir şey vardı işte hani sen nasıl etkilendin vs. konuşuluyor ama sürekli diğer çocukların, hani tutukevindeki cezaevindeki çocukların nasıl da kötü rüyalar gördüklerini işte ağlayarak uyanıklarından falan söz ediyor. Ama hiçbir şekilde kendisiyle ilgili öyle bir şey yok. Ama kendisiyle ilgili sorduğumuzda bile başka çocukların yaşadıklarından söz ediyorlar. Aslında galiba onu yakıştıramıyor, yakıştıramaması gerekiyor. Belki işte yine başa çıkma yöntemi” (Kadın, 35, 2).

“Özellikle cinsel konularda hiç duymak istemezler cezaevindeki hiç kimse yani cezaevinde yatmış birisine cezaevinde şey var mı? Tecavüz ya da cinsel herhangi bir şey? Yok öyle falan der yani, kabul etmez” (Erkek, 46).

“...Tepkisizleşme. Unutmaya çalışmadan ziyade tepkisizleşme ve bir daha asla hani korkma, geri adım atma. Ya da ne bileyim hani yaşamış olduğu o olaydan sonra işte bir şeyler oluyor hani şu vardır ceza hukukunda, önleyici etki, önleyici etkinin şahıs üzerindeki etkisi, önleme, bak bunu yaparsan başına bu gelir, hani gibi. Kendini geri çekme, belki hani kanun koyucunun amacına ulaştığı nokta hani orası, öyle bir etkisi de olabiliyor. Hani suçun önlenmesi gibi” (Kadın, 35, 1).

Katılımcılar sadece süreci yaşayan çocuğun değil çevredeki diğer bireylerin ve özellikle çocukların ailelerinin de olaylardan çok etkilendiğine ilişkin deneyimlerini aktarmıştır:

“Tutuklamadan bahsettim... İşte 4-5 yaşlarında bir çocuk, bizi gördü ama kendini nasıl yerlere atıyor, nasıl ağlıyor. Hani polis gidip onu alacak bir şey yapacak gibi. Nasıl yerlere atıyor falan. Polis şunu ifade ediyor. Benim canım acıdı çocuğun o halini... Nasıl bağıyor, çevreye falan şeye hani gelin beni kurtarın polis alacak, götürecektir. Yani, şey olayı var hani tanıklık ediyor bu çocuklar bir şeylere, ondan sonrakileri de etkiliyor aslında o 4 yaşında 5 yaşındaki çocuk da etkileniyor aslında. Sadece bu çocuk açısından değil hani suçun birebir mağduru ya da polisle birebir muhatap olan çocuk değil onu yaşamış o çevrede görmüş çocukları da etkiliyor aslında yaşı kaç olursa olsun. Yeter ki kendini ya da çevresinde yaşananları algılayabilecek yaşta olsun. Böyle bir sonucu da var... Fiziksel travmalar, mesela saç dökülmesi, mesela kafasında, vücudunda yaraların çıkması... taş atan çocuklar meselesinde çokça yaşanan şeyler oldu. sadece çocuklar üzerinde değil aileler üzerinde de psikiyatrik, psikiyatriye gitme tedavi olma, ilaç kullanmaya başlama, özellikle anneler açısından falan bu durumlar söz konusu oldu...” (Kadın, 35, 1).

Bir katılımcı kız çocuklarının erkek çocuklardan farklı olarak cinsel tacize maruz kalma açısından korku yaşadıklarını aktarmıştır:

“Yani erkek çocuklardan farklı olarak onların üzerinde tabi şey baskısı vardı. İşte cinsel olarak taciz ve tecavüzle karşılaşmış karşılaşılmamışları konusunda ... Gözaltında... Herhangi bir şekilde hani onlara bir tecavüz vs. olursa kendilerini kesinlikle öldüreceklerini söylüyorlardı. Ama karşılaşmamışlardı. Hani sözle, bir iki taciz söz konusuydu ama öyle bir fiziksel olarak şey yaşamamışlardı” (Kadın, 35, 2).

Çocukların, suç davranışlarına ilişkin olarak farklı bir algıya sahip olabilecekleri anlatılmıştır. Bu durum çocukların suç işleme nedenleri ile ilgili olabileceği gibi, suçtan sonra da bu davranışı bir biçimde sahiplenme ya da suç davranışını meşrulaştırma olarak görülebilmektedir:

“...Hırsızlığı eğer aileyi geçindirme için kullanıyorsa bu çocuk, ha baba yerine geçtim, erkek oldum, evin büyüğüyüm gibi bir mantaliteyle yaklaşıyor. Bu ne oluyor, bu sürecin aslında bütün bu yargılama sürecinin, isnat edilen fiilin vs. vs. hepsinin toplamının bir sonucu olabiliyor. Ama siyasi, yani taş atan çocuklarda isnat edilen suç bu etkiyi yaratmıştı. Yani, hani birikimli, ben birikimliyim diyor, ben okuyorum diyor... “Kendisinin yüklediği anlam, hani ben bunu yapıyorsam, aileyi geçindiriyorsam ben büyüğüm erkeğim diyor. Erkeklik, ataerkil düşünce yapısı diyeyim artık ben, yetiştirme tarzı belki de...” (Kadın, 35, 1).

Çocukların suça yüklediği anlamların oluşum sürecinde medyanın olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir. Suç teorilerinden sosyolojik teorilere bakıldığında

toplumun kanunlarda suç sayılan fiili yüceltmesinin o suçluyu kahramanlaştırdığı belirtilmektedir. Toplantıda da medya etkisi olarak aktarılan bu durumun, çocukların suça yüklediği anlamda belirleyici bir rol aldığı söylenebilir. Aslında yine çocuğun bir davranışı ile damgalanması sonucu kendisine biçilen bu yeni role göre davranması da mümkün olabilmektedir:

“Medyanın etkileri... Medya da çok kötü sınav verdi. Yani bir grup kahramanlaştırdı... Bağırılar aslan çocuklar. Bir grup zaten baştan itibaren vatan haini ilan etti” (Erkek, 46).

“...Bir de şey siyasi ağabey oldum mantığı. Hakını verme. Yani bana bu suç istinat ediliyorsa ben örgüt üyesiysem o zaman şunu söyledim çocuk bana abla bana örgüt üyesidir diyorlar. O zaman ben dağa çıkacağım... Kendini baştan beri öyle görmüyor, o şey yapıyor. Ben bu ben madem böyleyim ben günlerini göstereceğim, ben de çıkacağım... “Kendini baştan beri öyle görmüyor, o şey yapıyor. Ben bu ben madem böyleyim ben günlerini göstereceğim, ben de çıkacağım. Tabi rolünü artık kesinleştiriyor... Rolünü kesinleştirip çıkan çocuklar oldu” (Kadın 35,1).

3.4.2.4. Diğer Konular

Çocuk adalet sistemi açısından Türkiye’deki mevzuatın yeterli olduğu ancak sorunların, uygulama biçiminden kaynaklandığına değinilmiştir.

“Yargılamada bir eksiklik var. Yani yargılama gerçekten de mesela uluslararası mevzuatta uygun bir şekilde iç hukukumuzda uygulanmış olsa veya yasalarımız da çok müsait aslında... Anayasa bağlamında mesela yasaları uygulamış olsalar savcılarımız hâkimlerimiz hani bugün böyle bir sorun olmaz” (Kadın, 25,2).

Toplantıda, siyasi suçlara ilgili Yargıtay’ın kararının etkisinden bahsedilmektedir. Yasa koyucunun amacının öyle olmamasına karşın, Yargıtay’ın kararı çocukların durumunu olumsuz etkilemiştir:

“Örgüt üyeliği... mesela şöyle bir şey biz de oraya geleceğiz de yeni düzenlemenin şunun-
dan yararlanamazsınız diyor. 2006 Diyarbakır olaylarıyla Türk Ceza Yasasının 226. Maddesi örgüte yardım ya da yataklık eden insanlar örgüt üyesi gibi cezalandırılır hale geldi. Bu, toplumsal gösterilere katılmış olmak da bu kapsamda Yargıtay Ceza Genel Kurulu kararı üzerine değerlendirme, yasa koyucunun aslında böyle bir amacı yoktu. Yani. Ama Yargıtay öyle değerlendirdi. Bütün gösterilere katılan insanları aldılar, örgüt üyesi gibi yargılamaya başladılar. Beş, altı suçlamayla birden ama hepsini böl, parçala, uygula yaptılar. Yani örgüt üyeliğinden veriyor, propagandadan veriyor, bilmem neden veriyor falan. Ceza hukukunun mantığı da değişti, ceza yasası mantalitesi de

değişti. Bu nedenle böyle yapmaya başladılar. Sonra 6008 sayılı yasa, bütün bu mücadelelerden sonra bir yasa çıktı. Ama o yasa da hala top giriyor bir oraya atılıyor, bir oraya atılıyor. Hangi mahkemede yargılanacakları bile belli değil çocukların” (Kadın, 35, 1).

Kapalı kurumlarda çocukların tahliyelerine ilişkin uygulamada yaşanan aksaklık bir katılımcı tarafından şöyle dile getirilmiştir.

“Bir de tahliye ve tahliye sonrası şimdi tahliyelerde şey hani son çare olma ilkesi gereğince aynı zamanda da eğer zorunlu kalmışsanız ve başvuru yapmışsa, başvurmuşsanız bu tedbire, bu tedbir mümkün olan en kısa sürede sonuçlandırılır deniyor. Yine burada suça göre ya da ceza verilmesi düşünüyorsa ve kuvvetli deliller varsa şüphe uyandıran deliller varsa ya da hâkimin karar vermesine yeter ya da yetmez ama hâkimin vicdanı ceza verme yönüne orada da o hani en kısa sürede sonuçlandırılır ilkesine uyulmuyor. Hani böyle bir şey var. Tahliye sonrası ne yapıyor. Bu bir ayrımcılık değil. Ama infaz kurumlarında uygulanan şöyle bir şey var. Mesela çocuk sabah dokuz duruşmaya çıkarıldı. Ne oldu, duruşması yapıldı, tahliye kararı verildi. Çocuk akşam sayımdan sonra bırakılıyor. Keyfi tutma var orada” (Kadın, 35,1).

Bir katılımcı, uygulamada yaşanan sorunların Türkiye’nin temel sorunlarından biri olan birey merkezli bakışın yokluğundan kaynaklandığını şöyle aktarmaktadır:

“...Gerçek, bunun temel sebebi aslında şöyle ilişkili yani biz aldığımız eğitim insan merkezli bir eğitim değil devlet merkezli alıyoruz eğitimlerimizi. Hukukçu olan avukat da olsa hâkim de olsa kendini devletin temsilcisi sanıyor. Böyle bir problem var, eğitimci olan da öyle. Psikolog olan da öyle yani psikoloji eğitimi almış biri insanlara yararlı olacak diye bir şey yok. Sosyal hizmet uzmanı da öyle. Çünkü tüm bu işleri zaten biz yapıyoruz. Neden bu kadar sıkıntı çekiyoruz, hâkimler de keza öyle. Bununla ilgili birçok özel şeyler var... Çünkü biz gerçekten şeyi kaçırmıyoruz. Biz birey ve insan merkezli bir eğitim almıyoruz. Öyle bir toplum değiliz” (Erkek, 36, 1).

Katılımcı, uygulamada çocuk adalet sistemi profesyonellerin tutumlarıyla ilgili sorunlardan bahsetmiş ve tüm bunları insan merkezli eğitim yokluğu ile açıklamıştır. Çocuk Haklarına dair Sözleşme, çocuğun bir birey olduğuna vurgu yapar. Bu, hakları olan bir bireyden bahsetmemizi sağlar. Halbuki geleneksel toplum yapımızda çocuk, söz hakkı çok olmayan, hakında karar verilebilen biridir. Birey olarak kabul etmek, ona ve onun haklarına saygı göstermek demektir. Toplumdaki tüm diğer bireyler kadar çocuklar da insan olmanın değerini taşır.

3.4.2.5. Çözüm Önerileri

Çözüm önerilerine ilişkin olarak bir katılımcı sosyal hizmet uzmanı, avukat gibi meslek elemanlarına ilişkin sorunları ve sorumlulukları vurgularken, devlet olmanın gerekleri ve önemine işaret etmiştir. Bir başka konu ise, kamu ile sivil toplum örgütlerinin işbirliğinin gerekliliğidir:

“...Bir şudur arkadaşlar bir bence bizler sivil toplumun üyeleri olarak artık bunu talep etmeliyiz. Bir Türkiye Cumhuriyeti devlet olmalıdır. İşte hemen karşı çıktılar, ya tabii ki devlettir. Biz bu devletin memurlarıyız. Hayır, bir devlet personel yok, araç yok diyorsa o devlet, bu yanıtı veren devlet değildir. Demek ki örgütlenmesini tamamlamamıştır. Şimdi sosyal hizmet uzmanı, hâkim nasıl karar verecek? Sosyal hizmet uzmanı çocuğun evini, sosyal çevresini vs.sini inceleyecek ki verilecek tedbir eğitim tedbiri mi verecek yoksa diyelim aileden alınması tedbirini mi verecek. Eğer ailenin suça sürükleyip sürüklediğini, yönlendirip yönlendirmediğini nasıl anlayabilir? Odada yapılan görüşmeyle bu anlaşılamaz. Muhtarıyla görüşecek, öğretmeniyle görüşecek, komşusuyla da görüşecek o tedbiri uygulayacak ve orada o raporla ancak hâkim yönlenebilir. Hâkim tedbir kararı vermek istiyorsa önce uzmanın... O çocuğun evini bir gidip görmesi lazım. O durumu gerçekten görse gerçekten yapılması gereken tedbire karar verilebilir. Personel yok, araç yok diyorsa eğer, bir devlet bence daha devlet olamamıştır. Dolayısıyla bu kadar ciddi bir ekonomisi falan bu kadar başka yerlere trilyonların katrilyonların harcadığı bir ülkede hala çocuk cezaevleri yapılamıyorsa hala çocuk mahkemeleri kurulamıyorsa hala bu çocuk mahkemelerindeki hâkimler Çocuk Koruma Kanunu’nu uygulamıyorsa bence bunları tartışmanın bir anlamı yok... Altı yıl oldu Çocuk Koruma Kanunu çıktı. Ankara’daki hâkimle ki bunlar biliyorsunuz Türkiye’deki belli bölgelerde çalışıp belli bir kademeye Ankara’ya gelebiliyorlar. Sözde deneyimli ve başarılı hâkimler diyebiliriz. Çocuk Koruma Kanunu altı yıldır kararlarında uygulamıyorlar, dosyalarda uygulanmıyor. İşte tartışıldı yok Anayasa’ya aykırılık mı var Çocuk Koruma Kanunu, bir bilgi kirliliği var. Bakın Çocuk Koruma Kanunu özel bir kanun. Genel kanunla özel kanun çatıştığında özel kanun uygulanır. Hâkim o zaman TCK, CMK demeyecek. Çocuk Koruma Kanununa gönderme yapacak ve hükmün açıklanmasının geri bırakılması demek şudur. Bilgisi olmayanlar için söylüyorum. Diyelim hırsızlık altı ay ceza verir, sonra der ki sabıkasızlığı bilmem neyi hükmün açıklanmasının geri bırakılması. Yani önce ceza veriyor. Önce ceza veremezsin Çocuk Koruma Kanunu 4. Maddesi i fıkrası belli işte en son çare diyor. Sözleşmeye de bu giriyor. Demek ki bu hâkimler Çocuk Koruma Kanunu’nu bilmiyor ya da görmek istemiyorlar. İşte böyle bir devlet olamaz” (Erkek , 36, 2).

“Gerek kamunun gereke sivil toplum örgütlerinin çalışmaları yetersiz. Kamu idaresi merkezde ve yerelde çocuğu önemsemediği ve yeterince sosyal hizmet üretmediği sürece bu sorun derinleşecektir. Yerel yönetimlerin çocuklara ve onların ihtiyaçlarına kaynak ayırmaları gerekmektedir. Her ne kadar ayrıldığı söylene de bu yok denecek durumdadır.Kamu ayırdığı kaynakları sivil toplum örgütleri aracılığıyla kullanılmalıdır.Bu konuda sivil toplum örgütlerinin “ben devletle çalışmam” refleksi de çok anlaşılır değildir. Problemi yaratan devlettir ve kaynakta devlettedir ve bu kaynağı bu problemin oluşmaması için harcamak zorundadır. Hem kamu hem de sivil toplum örgütleri sorun oluşuktan sonra devreye girmektedir. Ben buna “itfaiyecilik” diyorum yani yangın olur biz yangına gideriz hali . Çok can sıkıcı. Yangın çıkmaması için kamunun kaynakları doğru kullanmasını sağlamalıyız. Bu da proje üretip kamunun bu projelere kaynak ayırmasını sağlamaktan geçer... Yeterince bu konuda çalışan sivil toplum örgütleri olmadığını düşünüyoruz. Var olan sivil toplum örgütleri de güç birliği yapmada ve sorunun karşısında birlikte durma konusunda çok yetenekli olduğumuzu düşünüyorum. Ve bir diğer önemli noktada kamu ile sivil toplum örgütleri arasında çalışamama hali nedeni ne olursa olsun bunun acısını çocuklar çekiyorlar...” (Erkek, 46).

Kolluk gücüne de rücu davalarının açılabilmesi durumunda, yaşanan sorunların azalabileceği konusunda bir katılımcı şunları ifade etmiştir:

“...Bugün Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde Türkiye aleyhine bir sürü tazminata hükmedilmiş şeyler var, mahkeme kararları bulunuyor. Türkiye sürekli tazminat ödüyor. Bir şekilde ödüyor ama Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin iç hukuka etkisi olabilecek herhangi bir şeyi olmadığı için, yaptırım olmadığı için yani bu alışlagelmiş bir şey gibi oluyor. Artık öyle bir noktaya geldi ki patlak verdi artık şey yapılıyor herhalde ...’da yapıldı diye biliyorum Adalet Bakanlığı bünyesinde bir heyet oluşturuldu. Bu kararları veren işte idari olsun adli olsun hâkimler aleyhine rücu davaları başladı... Aslında bunu şeye de yapabilseler, kolluğa da uygulanabilse, gerçekten kolluğun maaşından kesilse. Yani kolluk şöyle bir şeyi, kollukta şöyle bir şey düzenlenmiş eğer yasal olmayan bir şey varsa yani amirinin emrettiği bir şey yasal değilse kolluk onu yapmakla yükümlü değildir. Eğer rücu davası kolluğa yapılmış olsaydı kolluk belki de bugün bu şekilde orantısız güç kullanmazdı diye düşünüyorum ben” (Kadın, 25, 2).

“Cezaevinde ... ın çocuklarla bir gün geçirmesinin aslında bu çocukların içerde büyük oranda ciddi bir korku, kaygı duyduklarını tabi ki görüyoruz ve geleceğe ilişkin ciddi korku ve umutsuzlukları var. Birilerinin onları düşünüyor olması ve dışarıda onları bekliyor olmalarını

bilmelerinin çok önemli olduğunu ben bizzat gözlemledim. Eğer böyle bir destek, bekleyen, dışarıda onları bekleyen bir aile yoksa sahip çıkacak başka bir unsur yoksa o zaman çocukların kafalarının çok çok karışık olduğunu görüyoruz” (Erkek, 36, 2).

3.5. Genel Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada, Türkiye’de çocuk adalet sistemindeki kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun durumunu ortaya koyabilmek için, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar, infaz ve koruma memurları, psiko-sosyal servis görevlileri ve bu alanda çalışan hak temelli sivil örgüt temsilcilerini içeren bir katılımcı grubundan veri toplanmıştır.

Kanunla ihtilafa düşmüş çocuklara ve hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcilerine kolluk gücünden tahliye sonrasındaki aşamaya kadar yaşadıkları süreç; infaz ve koruma memurları ile psiko-sosyal servis görevlilerine ise ceza infaz kurumlarındaki kanunla ihtilafa düşmüş çocukların durumuna ilişkin sorular sorulmuştur. Bu dört farklı veri grubunu bir bütün olarak görebilmeyi amaçlayan tartışmada, soruların oluşturulmasında temel alınan altı ilke doğrultusunda sonuçlar üzerinde durulmaktadır.

Araştırmada, çocuk adalet sisteminde kanunla ihtilafa düşmüş çocukların durumuna ilişkin tartışma, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin taraf devletlerin uygulamalarını izlediği raporlar sonucu 2007 yılında oluşturduğu 10 No’lu Genel Yorum’unda yer alan altı ilkenin uygulamaya yansıtılabilmesi temelinde yapılmıştır. Söz konusu altı ilke; ayrımcılık yapmama, çocuğun yüksek yararının korunması, adil yargılama, çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması, çocuğun sözünün dinlenmesi ve çocuğun saygınlığıdır. Bu ilkelerin dışında araştırmada diğer konular başlığı altında elde edilen verilerle ilgili sonuçlar üzerinde de durulmaktadır.

Bulgular, söz konusu altı ilkenin çocuk adalet sisteminde yaşama geçirilmesi konusunda önemli sorunlar yaşandığını ortaya koymuştur. Her ilke, farklı aşamalarda farklı biçimlerde uygulamaya yansıtılmaktadır. İlkelerin uygulamada birbiri ile iç içe olduğu görülmektedir. Örneğin adil yargılanma açısından konuya bakılacak olursa, bu süreçte çocuğun sözünün dinlenmediği de görülmektedir. Çocuğun yüksek yararının korunması çocuğun gelişimsel ihtiyaçları ve çocuğun saygınlığı ile doğrudan ilişkilidir.

Aşağıda da görüleceği gibi, araştırma verileri, çocuk hakları açısından altı ilkenin uygulamadaki yerine ilişkin katılımcıları iki grupta; hatta “iki uç grupta” toplamayı gerekli kılmıştır. Uygulamadaki aksaklıklar ve sorunlar ağırlıklı olarak kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar ve hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcileri tarafından anlatılırken; infaz ve koruma memurları ile psiko-sosyal servis görevlileri ceza ve infaz kurumlarındaki “iyileşme sürecini” ve “mevcut duru-

mun olumlu yönlerini” aktarmışlardır. Çocuğa yönelik şiddet, tüm gruplarda en çok üzerinde durulan sorunu oluşturmuştur.

Infaz ve koruma memurları, uygulamada ilkelerin hayata geçirilmesi ile ilgili bazı sorunlar olduğunu vurgulamalarına karşın, daha çok sistemdeki iyileşmenin varlığına işaret etmişlerdir. Benzer bir durum psiko-sosyal servis görevlileri açısından da söz konusudur. Ancak, psiko-sosyal servis görevlilerinin neredeyse her alanda “iyimser” bir tablo çizdiği görülmektedir. Bu durumun nedenleri bulgular ve tartışma bölümünde ele alınmıştır (Bakınız bulgular ve tartışma bölümü). Kamu kurumu bünyesinde görev yapan infaz ve koruma memurları ve psiko-sosyal servis görevlilerinin diğer iki gruba göre uygulamada daha az sorun olduğunu düşünmeleri ve olumlu eleştiriler getirmeleri, sorumlulukları ve görevleri temelinde ele alındığında makul görülebilir. Ancak, çocuğun toplumla bütünleşmesi açısından ceza ve infaz kurumlarında çocukla bire bir çalışan kişilerden oluştukları düşünüldüğünde, uygulamaya ilişkin eleştirel düşünce ve açık bir tutuma sahip olmalarının, uygulamayı daha kapsamlı ve tarafsız değerlendirmelerinde yararlı olacağı düşünülmektedir.

Sivil toplum örgütleri, misyonları temelinde, toplumun sözcüleri olarak uygulamaya ve mevcut duruma ilişkin eleştirel bakışı çok daha ayrıntılı bir biçimde yansıtmışlardır. Kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar, altı ilke açısından yaşadıkları sorun ve düşüncelerini benzer biçimde ayrıntılı olarak aktarmışlardır. Araştırma kapsamına alınan çocukların az sayıda olmasına karşın, söz konusu çocukların deneyim ve düşüncelerinin, çocuk adalet sisteminde bu sorunları yaşayan çocuklar için örnek oluşturduğu akıldaki tutulmalıdır. Bir başka deyişle, söz konusu olumsuz uygulamalar çocuklar tarafından deneyim edilmiştir.

Araştırma sonuçları ele alındığında, uygulama ile ilgili en çok eleştirinin ayrımcılık yapmama ilkesinin uygulamaya aktarılabilmesi konusunda yapıldığı görülmektedir. Uygulamada ayrımcılık yapmama ilkesinin, kolluk gücünden başlayarak her süreçte bir biçimde yaşama geçirilemediği görülmektedir. Ayrımcılık yapmama ile ilgili hem infaz ve koruma memurları hem de psiko-sosyal servis görevlileri, ceza infaz kurumlarındaki yasada belirtildiği gibi yaş ve suç türü ayrımının yapılması gereği üzerinde durmuşlardır. Her iki grup da daha çok çocukların kendi içinde birbirlerine karşı yaptığı ayrımcılık üzerinde durulmuştur. Burada dikkatle üzerinde durulması gereken nokta, psiko-sosyal servis görevlilerinin ağırlıklı olarak, ceza infaz kurumlarındaki uygulamaların altı ilke açısından iyi olduğuna yönelik durumu daha çok anlattıklarına ilişkindir.

Araştırmada ayrımcılıkta etkili faktörler (gerek çocuklar arasında gerekse çocuk adalet sisteminde çocuklara yönelik olarak);

- çocuğun yaşı,
- etnik kökeni,
- geldiği yer,

- kurumda çocuklar arasında gruplaşmalar,
- güçlü bir yakına sahip olma,
- fiziksel güce sahip olma,
- çocuğun kendini iyi ifade edebilmesi,
- ailenin sosyo ekonomik düzeyi,
- ailede suç davranışının varlığı,
- geldiği toplumsal çevre,
- kolluk gücünün taleplerini kabul etme ve uyumlu davranma,
- kötü bir fiziksel görüntüye sahip olma (kılık kıyafet, renk, temiz görünüm vb.),
- delil toplama biçim ve içeriği ve
- yetişkinler için yapılmış kuruluşlarda kalma olarak belirlenmiştir.

Adil yargılanma ilkesi ile ilgili olarak, çocukların yargılamalarının uzunluğu ve çocukların bir kısmının hüküm almadan tutuklu olarak geçirdiği sürede cezasını tamamlaması, tüm çocukların çocuk mahkemelerinde yargılanmaması, adli sürecin işleyişi, SİR'lerin niteliği ve uygulamadaki işlevi konuları gündeme gelmiştir. Bu aşamada, çocuğun adli tıp sürecinde de sorunlar olduğu görülmektedir. Söz konusu faktörler, çocuğun adil yargılanması önünde aşılması gereken engellerdendir.

Çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda araştırma grupları, genelde çocukların temel ihtiyaçlarının -aksamalar olmakla birlikte- karşılandığını ifade etmiştir. Sağlık, beslenme, temizlik, kıyafet ve boş zaman bunların başında gelmektedir. Çocuklar, daha uzun süre geçirdikleri mekânlarda (karakol, kuruluşlar) temel ihtiyaçlarının karşılanma sorunlarını (tuvalet, yemek, uyku) dile getirmiştir. Gelişimsel ihtiyaçlarla ilgili infaz ve koruma memurları ve psiko-sosyal servis görevlileri, çocukların birçoğunun kendi yaşamlarında olmayan olanaklara kuruluşlarda sahip olduklarına işaret etmişlerdir. Bu konuda özellikle son on yılda iyileşmeden bahsedilmektedir. Burada tekrar vurgulanma gereği duyulan konu, çocukların temel ihtiyaçlarından sevgi ve ilgi ihtiyacının karşılanmasına ilişkindir. Psiko-sosyal servis görevlileri, bu ihtiyacı karşılama görevlilerinin doğrudan ve açık bir biçimde kendilerinin olarak tanımlanmadığını ve bu konuda böyle bir görev tanımının yapılamayacağını düşünmektedir. Bu duruma ilişkin eleştiri, çalışmanın bulgular kısmında yapılmıştır. Ancak tekrar etmek gerekirse, çocukların toplumla bütünleşmesi ve ihtiyacı olan tretman ile buluşturulmasında temel sorumluluğa sahip meslek elemanlarının, çocukların ilgi ve sevgi ihtiyacına ilişkin daha duyarlı bir düşünce ve davranışa sahip olmalarının, bu amaca ulaşmada başlangıç kriterini oluşturacağıdır. Kuruluşlarda çocuklara yönelik tretman programlarında, bireysel ihtiyaç ve risklerin daha fazla dikkate alınmaya başlandığı görülmektedir. Pilot olarak başlatılan bu uygulamaların, yaygınlaştırılacağı öğrenilmiştir.

Çocuk adalet sisteminde tüm süreçlerde çocuğun sözünün dinlenmesi konusunda önemli sorunlar ol-

duğu görülmektedir. Özellikle çocukların anlatımları bu konuda belirgindir. Hak temelli sivil toplum örgütleri de bu ilke ile ilgili önemli sorunlar olduğunu dile getirmiştir. İnfaz ve koruma memurları ve psiko-sosyal servis görevlileri, bu konuda daha iyimserdir. Kuruluşlarda yapılan faaliyet ve düzenlemelerde her zaman olmasa da çocukların görüşlerinin alındığı, kendilerine sorulduğu ifade edilmiştir.

Çocuğun saygınlığı aslında tüm ilkelerle ilgilidir. Şimdiye kadar tartışılan ilkelereki sorunlar düşünüldüğünde, çocuğun saygınlığının neredeyse olmadığını söylemek mümkündür. Çocuğun saygın olduğu bir çocuk adalet sisteminde çocuğun temel ihtiyaçlarından başlayarak, çocuğun yararını odak alan uygulamaların olması beklenir. Çocuk adaletinin temel ilkelerinden birisi de çocuğun yararına yönelik uygulamaların yapılmasıdır. Veriler, çocuğun saygınlığı ile ilgili sorunu açıkça ortaya koymaktadır. Ancak infaz ve koruma memurları ve psiko-sosyal servis görevlileri, ceza infaz kurumlarında çocuğa saygının olduğunu, aksi halde bu konuda çocukların yeni sorunlar çıkaracağını ifade etmişlerdir. Çocukların kuruluşlarda sorun çıkarma olasılığının, çocuğun saygınlığı ile birlikte düşünülmesi, bir başka deyişle, saygınlıklarının korunmadığı hallerde çocukların bir biçimde başka sorunlar çıkaracak olması; birinin diğerinin sağlayıcısı olarak görülmesi başka bir eleştiri konusu olabilir. Bu görünüme karşın, çocuklar ve hak temelli sivil toplum örgütü temsilcileri aksi düşüncededir. Her şeyden öte, çocuğa yönelik şiddetin önemli bir sorun olarak görüldüğü bu sistemde çocuğun saygınlığı ile ilgili çok büyük adımların atılması gerekliliğinin olduğu açıktır.

Çocuğun yararının korunması da saygınlık ilkesi ile birlikte ele alınabilir. Hemen her ilkenin hayata geçirilmesinde sorun varken çocuğun yararının korunmasına ilişkin uygulamaları sorgulamak gerekir. Diğer ilkelere benzer biçimde infaz ve koruma memurları ve psiko-sosyal servis görevlileri bu konudaki olumlu gelişmelerden bahsetmiştir. Hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcileri ise yine bu konudaki sorunları dile getirmiştir.

Çocuğa şiddet (fiziksel, psikolojik ve cinsel) tüm gruplarda en fazla tartışılan konu olmuştur. Hak temelli sivil toplum örgütleri temsilcileri, çocuk adalet sistemindeki çalışanların çocuğa dönük şiddetini, daha çok vurgulamıştır. İnfaz ve koruma memurları da çocuklara yönelik ancak kuruluşlarda çocuklar arasında gerçekleşen şiddeti ifade etmişlerdir. Psiko-sosyal servis görevlileri, anlatımlarında şiddet, istismar, akran zorbalığı gibi ifadeler kullansalar da açık bir biçimde bu şiddetin varlığına tanık olmadıklarını, bilemediklerini söylemişlerdir. Bu konudaki çelişkili ifadeler ve bulgular tartışma bölümünde daha ayrıntılı tartışılmıştır. Görüşme yapılan çocuklar, hem sistemdeki çalışanlar hem de kurumlardaki çocuklar tarafından çocuğa yönelik şiddeti anlatmışlardır. Çocuğa yönelik şiddet, çok temel bir sorun olarak ve aslında uygulamanın ne yazık ki "alışıl gelmiş", "normalleşmiş" ve "kanıksanmış" bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Çocuğa yönelik şiddetin bu biçimde algılandığı bir ortamda, çocuğun hakları, yararı ve saygınlığı üzerinde ısrarla düşünülmelidir.

Her grupta çocuk adalet sisteminde kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar için neler yapılabileceği konuşulmuştur. Çocuklar, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar çok önemli bir suç olmadıkça (cinayet gibi) hapse atılmamaları ve ailelere yardımın gereğini vurgulamıştır. Diğer gruplar ise, bu konuda devlet olmanın gerekliliklerinin, koruyucu ve önleyici düzenlemelerin, toplumun sorumluluğu ve bilincinin, çocuğun ailesine ulaşmanın, kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonun, çocuğun korunmasının önemine işaret etmişlerdir.

Sonuç olarak bu araştırma, çocuğa özgü adalet sisteminin temelini oluşturan ilkelerin birbiri ile iç içe ve birbirine bir biçimde neden sonuç ilişkisi ile bağlı olduğunu, ayrıca bu ilkelerin Türkiye’de yaşama geçirilmesi konusunda sorunlar ve yetersizlikler olduğuna işaret etmektedir. Söz konusu sorun ve yetersizlikler, 1994 yılında TBMM’de onaylanan ve 1995 yılında yasal düzenlemeleri yapılarak iç hukuk haline gelen **Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme başta olmak üzere, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin, taraf devletlerin uygulamalarını izlediği raporlar sonucu 2007 yılında oluşturduğu 10 No’lu Genel Yorum’una, bu yorumun dayanakları olan Birleşmiş Milletler Çocuk Ceza Adaleti Yönetimi için Asgari Standart Kurallarına (Pekin Kuralları), Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunması için Birleşmiş Milletler Kurallarına (Havana Kuralları) ve Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi için Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkelerine (Riyad Kuralları) aykırılıklar olduğunu göstermektedir.**

Tüm bu veriler odağında tartışma bir soru ile sonlandırılabilir: Ayrımcılık, adil yargılama, çocuğun saygınlığı, çocuğun sözünün dinlenmesi ve gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda sorunların olduğu bir çocuk adalet sisteminde, çocuğun yüksek yararından ne derece bahsedilebilir?

4. Öneriler

Araştırma bulguları, çocuk adalet sisteminde kanunla ihtilafa düşmüş çocuğun ayrımcılığa uğramaması, adil yargılanması, saygınlığı, sözünün dinlenmesi, gelişimsel ihtiyaçları ve yüksek yararının sağlanması açısından önemli sorunlar olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla öncelikle Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme olmak üzere Türkiye’nin taraf olduğu sözleşmelerin bir gereği olarak hak temelli **“bütüncül bir çocuk adalet politikası”** oluşturulmasının aciliyet gösterdiği görülmektedir. Bu konuya ilişkin öneriler kısaca ele alınabilir.

1. Türkiye’de çocuk adalet sisteminin her unsurunun (kolluktan tahliye sonrası sürece kadar) bu araştırmanın konusunu oluşturan altı ilke açısından ele alınması ve değerlendirilmesi gereklidir. Bu çalışmanın bilimsel bir ölçme değerlendirmeye dayalı yapılandırılması gereklidir.
2. Kanıt temelli uygulama kolluk aşamasından başlayarak tüm aşamalarda yaygınlaştırılma-

lıdır. Bu, yapılan her çalışma ve uygulamanın değerlendirilmesi açısından sistematik ve objektif bir temel sağlayacaktır. Çocuk adalet sisteminde yeni proje ve çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların sonuçlarının bilimsel araştırmalar temelinde değerlendirilmesi, eksikliklerinin giderilmesinde olduğu kadar, söz konusu uygulamanın kaldırılması ya da yaygınlaştırılması konusunda da yön gösterici olacaktır.

3. Araştırmada kanunla ihtilafa düşmüş çocuğa yönelik şiddet sorununun olduğu ortaya konmuştur. Çocuğun birey olarak saygınlığı, yaşam hakkı, geleceği, sağlığı ve daha sayılabilecek pek çok konu ile ilgili olan şiddet sorununun, çözülmesi için gereken düzenlemeler yapılmalı, önlemler alınmalıdır. Bu düzenlemeler, çocuklar arasındaki şiddeti önlemek için kuruluşların fiziki yapısının düzenlenmesinden başlayarak, çocuk adalet sisteminde görev yapan tüm profesyonellerin eğitimine ve bilinçlenmesine kadar uzanabilir. Bu konuda, şiddet uygulayan kişiye ilişkin yaptırımların tekrar gözden geçirilmesi söz konusu olabilir. Bu duruma ilişkin yapılacak düzenlemelerde, çocuğun “toplumla bütünleşmesi” amacı asla aklıdan çıkarılamamalıdır. Aksi halde, toplumdan uzak, toplum dışında yaratılan mekânlar, bu kuruluşlarda kalanlar kadar toplumun da dışlama düşüncesi ve pratiğine katkı verecektir.
4. Birleşmiş Milletler 2006 Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırması (UNVAC)’ndaki genel tavsiyelerin yanı sıra özellikle kapalı kurumlarda şiddetin önlenmesine yönelik tavsiyelerin göz önünde tutulması yararlı olacaktır (Akt. AÇHP, 2007). Bunlar;
 - a) *“Ailelerin korunması ve topluluk temelli alternatifler yoluyla çocukların kuruma yerleştirilmeleri uygulamasının geriletilmesi. Kurumlara yerleştirmeye ancak ‘son çare’ olarak başvurulması*
 - b) *‘Statü suçlarının’ (dilencilik, başıbozukluk vb. gibi) ve mağduriyetin (örneğin çocuk fuhuşu gibi durumlarda) suç sayılmaktan çıkartılarak yargı sistemine giren çocuk sayısının azaltılması*
 - c) *Çocuğun bakım veya gözetim altına alınmasının nedenlerini gözden geçirerek yerleştirmelerin düzenli biçimde yeniden değerlendirilmesi ve gerekliyse topluluk bakımına geçilmesi*
 - d) *Şikâyetler için etkili ve bağımsız mekanizmalar oluşturulması*
 - e) *Kurumlardaki çocukların haklarının bilincinde olmalarının ve bu hakları korumak için ilgili mekanizmalara erişebilmelerinin sağlanması*
 - f) *Bağımsız organlar aracılığıyla etkili bir*

izlemenin, bakım ve yargı kurumlarına düzenli erişimin sağlanması

- g) Gözaltı ve tutuklevlerine önleyici nitelikte bağımsız ziyaretler yapılabilmesini sağlayan “İşkenceye Karşı Sözleşme”nin tercihe bağlı protokolünün onaylanmasıdır.
1. Araştırmada kanunla ihtilafa düşmüş çocuğa yönelik adil yargılanma güvencesi ile ilgili sorunlar olduğu belirlenmiştir. Yasal düzenlemelerin ve uygulamaların Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin 10. Genel Yorum’u göz önünde tutularak geliştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda çocuk ceza adaletinde geriye dönük uygulama olmaması, masumiyet karinesi, sözünün dinlenilmesi hakkı, yargılamaya etkin katılma hakkı, suçlamalar hakkında ivedi ve dolaysız bilgi verilmesi, yasal ve diğer uygun yardımlar, gecikmesiz ve ana-babaların katkısıyla karar alınması, zorunlu kendi aleyhine tanıklığın olmaması, tanıkların varlığı ve soruşturulması, itiraz/temyiz hakkı, ücretsiz çevirmen yardımı ve özel yaşama tam saygı konularının geliştirilerek güvence alınmasına gereksinim duyulmaktadır.
 2. Bu araştırmayı yürüten ekip, çocuk suçluluğu alanında daha önce de çalışmalar yapmış kişilerden oluşmaktadır. Araştırma bulgularının, daha önce yaptıkları araştırma bulguları ile pek çok açıdan benzer oluşu araştırma ekibince düşündürücü ve endişe verici bulunmuştur. Araştırma ekibi, bir konuyu tekrar gündeme getirmek istemektedir. Bu, yapılan araştırma sonuçlarından, uygulamada faydalanılması gerekliliğidir. Aksi halde, tüm bu çabalar, emek ve zaman açısından önemli kayıplardır. Araştırma sonuçları en çok sistemin mağdurları olan kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar açısından yararlı olacaktır.
 3. Araştırma sonuçları çerçevesinde kanunla ihtilafa düşmüş çocukların durumu ile ilgili bir eylem planının hazırlanması önemlidir. Bu çalışma, İnsan Hakları Ortak Platformu ve Ankara Çocuk Hakları Platformunun liderliğinde kamu ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği ile hazırlanabilir. Ancak soruna taraf her kesimin, kanunla ihtilafa düşmüş çocuktan çalışan personele kadar katılımı, eylem planında yerini alması, atılacak her adımın, sorunu yaşayan taraflarca ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.
-

Kaynakça

AÇHP- Ankara Çocuk Hakları Platformu (2007).

“Birleşmiş Milletler 2006 Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırması (UNVAC) Başlıca Tavsiyelerin Özeti”. Çocuğa Karşı Şiddete Son Kampanyası Bilgi Notu, 19 Kasım 2011, Ankara.

Atılgan A. ve Ümit Atılgan, E. (2009). “Çocuk Hakları Paradigması Ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme Ve Uygulamaların Değerlendirilmesi”, İnsan Hakları Ortak Platformu Yayını, Ankara.

ICC- International Children’s Center. (2008) “Çocuk Ceza Adaletinde Çocuk Hakları”, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’nin Çocuk Haklarına dair Sözleşme’ye ilişkin Genel Yorumları 2006-2008, ICC Çocuk Hakları Serisi 4, Ankara, 10-18

ICC- International Children’s Center. (2008) Hükümet Dışı Kuruluşlar için Çocuk Haklarına dair Sözleşme’nin Uygulanmasını İzleme ve Raporlama El Kitabı. Çocuk Hakları Serisi 9, Ankara.

Baykara Acar, Y. (2004) “Cinsel Suçtan Hükümlü Çocukların Yaşam Öyküsü Çalışması ve Grupla Sosyal Hizmet Uygulaması”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

Cankurtaran Öntaş, Ö. (2004) “Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmetin Güçlendirme Yaklaşımı Bağlamında Suça Yönelen Çocuk ve Polis İlişkisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.

Çağlar, A. (2000) “Türk Polisinde Sosyalleşme ve Polis Kültürü”, Polis Bilimleri Dergisi, Cilt 2 Sayı: 7/8. <http://www.pa.edu.tr/objects/assets/content/file/dergi/46/87-110.pdf>. 1.07.2011

Durak, M. (2007). “The Relationship between Cognitive Appraisal of Stress, Coping Strategies and Psychological Distress among Correctional Officers: Personal and Environmental Factors”, Middle East Technical University, A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Science, the Degree of Doctor of Philosophy in Psychology, Ankara.

Ergündüz, Z.Ş. (2010). Çocuk Suçluluğunda Çocuk İstismarı Olgularının Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, İstanbul.

Georgina, G. ve Roaf, C. (2008). Multiprofessional Communion: Making Systems Work for Children, Berkshire, McGraw Hill.

Gidens, A. (2000) Sosyoloji, Ankara, Ayraç Yayınevi.

Juvenile Delinquency. (2003) World YOUTH Report. <http://www.un.org/esa/socdev/unyin/wyr03.htm>. 15.07.2011

Kızmaz, Z. (2006). Cezaevi Müdavimleri: İnatçı Suçlular. Orion Yayınevi, Ankara.

Kızmaz, Z. (2007) “Mükerrer Suçlulukla İlihtili Değişkenler”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17,2:227-249.

MEB (2008). Öğrencilerin Şiddet Algısı. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, http://earged.meb.gov.tr/tamamlanan/siddet_algisi.pdf. 15.09.2011

Ögel, K. (29.8.2011 tarihinde alınmıştır). “Rehabilitasyonda Risk İhtiyaç Uygunluk Modeli”, http://www.ogelk.net/suc/risk ihtiyac_uygunluk.asp.

Öter, A. (2005). “Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenleri (Antalya Örneği)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta.

Sampson, A. (1994) Acts of Abuse: Sex Offenders and the Criminal Justice System, New York.

Sokullu Akıncı, F. (2011) Suç Nedenleri: Sosyolojik Teoriler.

<http://savicibey55.wordpress.com/2006/12/19/suc-nedenleri-c-sosyolojik-teoriler/>. 15.07.2011.

Teker, K. (2010) “Suçlu Çocuklarda Sosyo-Demografik Özellikler İle Ebeveyn Tutum Algısının Çocuk Suçluluğuna Katkısı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara.

Türkiye İstatistik Enstitüsü (TÜİK). http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11. 15.07.2011

Uluğtekin, S. (1991) Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma. Ankara, Bizim Büro.

<http://www.adalet.gov.tr/stratejikplan/AdaletBakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1StratejikPlan%C4%B12010-2014.pdf>

<http://www.cte.adalet.gov.tr/>

<http://www.unicef.org.tr/tr/knowledge/detail/61/cocuklarin-ve-ergenlerin-katilimi-ve-korunmasi-2#13>

EKLER

EK 1. Aydınlatılmış Onam Metni

Araştırmaya Katılmaya Dair Kabul Yazısı

Sevgili Katılımcı,

Ankara Çocuk Hakları Platformu ve İnsan Hakları Ortak Platformu çocuklarla ilgili bir çalışma yürütüyor. Çalışmanın adı “Çocuklar İçin Adalet”. Amacı ise çocuklar için verilen hizmetleri daha adil bir hale getirmeye katkıda bulunmak. Bu çalışma kapsamında çocuk adalet sistemini deneyimleyen çocukların yaşantılarına ve algılarına yönelik bir araştırma yapılıyor. Araştırma, Türkiye’de yasalarla ihtilafa düşen çocukların çocuk adalet sistemindeki yaşantıları ve algılarını almak yoluyla konumlarını ortaya koymayı amaçlıyor.

Araştırma kapsamında on çocukla/ gençle görüşme yapacağız. Görüşmelerde yasalarla ihtilafa düştükten sonra çocukların neler yaşadığı, bu sürecin onlar üzerindeki etkileri, çocuklara nasıl davranılması ve ne tür hizmetler sunulması gerektiği üzerine bu süreci yaşamış olan çocuklarla konuşmak istiyoruz.

Görüşme yaklaşık iki saat sürecek. Paylaşacağın düşünce ve deneyimlerin suça sürüklenen çocuklar için yapılacak çalışmalar açısından büyük katkı sağlayacak. Bu nedenle söylenilecek her şeyi tam olarak öğrenmek istiyoruz. İzin verirsen söylediklerini olduğu gibi kayıt edebilmemiz için ses kayıt cihazı kullanmak istiyoruz. Ama eğer kendini rahat hissetmezsen konuştuklarımızı not edeceğiz.

Sorduğumuz soruları cevaplamak istemediğin takdirde o soruyu geçebiliriz veya kendini iyi hissetmediğin zaman görüşmeyi hemen sonlandırabiliriz.

Bu araştırmaya dahil olmayı kabul ettiğin takdirde bizimle paylaştığın tüm bilgiler, düşünceler-duygular ve öneriler bu araştırma kapsamında kullanılacak ve kimliğin tamamen gizli tutulacak. Senin, ailenin veya çevrene ait herhangi bir kişisel bilginin (ad, soyad, adres vb.) başkalarıyla paylaşılmayacağı, yazılı ya da sözlü bir şekilde yayınlanmayacağı konusunda güvence vermekteyiz.

Vereceğin yanıtların, Türkiye’de çocuk adalet sistemi içinde yasalarla ihtilafa düşen çocukların durumunu ortaya koymak, çocuk adalet sisteminde yapılacak değişiklik ve iyileştirmeler açısından katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Bu doğrultuda aşağıdaki soruları kabul ettiğin takdirde görüşmemize başlayacağız.

1. Bana ait olan tüm bilgilerin, görüşlerin ve önerilerin gizlilik esası ve yüksek yararım temelinde araştırma çerçevesinde kullanılmasına izin veriyorum.

EVET

HAYIR

2. Benimle görüşme yapılmasını ve bana bir görüşme formu uygulanmasını kabul ediyorum.

EVET

HAYIR

3. Görüşmenin kayıt altına alınmasına izin veriyorum.

EVET

HAYIR

Ses kayıt cihazı kullanılmasına izin veriyorum.

EVET

HAYIR

Not tutulmasına izin veriyorum.

EVET

HAYIR

Katılımcının:

Adı, Soyadı:

Yaş:

İmzası:

Tarih:

Ebeveynin:

Adı, Soyadı

İmzası:

Tarih:

Araştırma sonunda oluşan rapordan edinilmek istenirse posta adresi:

Not: Bu izin yazısı, katılımcıya ve katılımcı 16 yaşından küçükse bir nüshası ailesine imzalatılmak üzere hazırlanmıştır. İzin yazılarının bir örneği imzalayanlara teslim edilecektir.

EK 2. Derinlemesine Görüşme Formu

**ÇOCUK CEZA ADALET SİSTEMİNDE
KANUNLA İHTİLAFA DÜŞMÜŞ ÇOCUKLARIN YAŞANTILARI VE ALGILARI**

GÖRÜŞME FORMU

Görüşme No: **Görüşme Tarihi:** 2011

Görüşme Süresi Başlangıç ve Bitiş Saatleri: ... :... / ... :...

Görüşme Yapılan İl:

Görüşmeci:

Raportör: _____

Cinsiyet:

1. Hangi yılda, nerede doğdun?
2. En uzun süre nerede yaşadın?
3. Sürekli tedavi görmeyen gereken, ilaç kullandığın bir hastalığın (rahatsızlığın) var mı?
4. Herhangi bir engelin (görme, işitme, bedensel diğer sorunlar vb.) var mı?
5. Okula gidiyor musun? (En son bitirdiği okul)
6. Ailenle mi yaşıyorsun?
7. Kaç kardeşin var (senin dışında)?
8. Ailenin sosyal güvencesi var mı?
9. Yasayla kaç defa ihtilafa düştün? (Kaç dosyan var?)
10. Dosyaların hangi suçlarla ilgili?
11. Polis/ jandarmayla ilk karşılaşman nasıl oldu? (Suç türü, yaşı, karar)
12. Kapalı ceza infaz kurumunda kaç defa ve ne kadar sürelerle kaldın?

TAHLİYE OLDUĞU SUÇLA İLGİLİ KOLLUK GÜCÜ SÜRECİ

13. Polis/ jandarmayla karşılaşman nasıl oldu?
 - a. Nasıl karşılandığı ve ortamın özellikleri
 - b. Ne kadar süre kaldığı
 - c. Kelepçe
 - d. Muamele
 - e. Kendini ifade etme
 - f. Avukat tayini ve çocukla ilişkisi
 - g. Temel ihtiyaçların karşılanması
 - h. Aileyle görüşme
 - i. Süreçle ilgili bilgilendirilme
 - j. Başka kimse ile görüşme ve çocukla ilişkisi (SHU, psikolog, vb.)
14. Nezarethaneye girdin mi?
 - a. Ne kadar süre kaldığı
 - b. Kelepçe

- c. Muamele
- d. Ortamın özellikleri
- e. Kendini ifade etme
- f. Yetişkinlerden ayrı tutulma

15. Çocuk şubesine gittin mi?

- a. Nasıl karşılandığı ve ortamın özellikleri
- b. Ne kadar süre kaldığı
- c. Kelepçe
- d. Muamele
- e. Kendini ifade etme
- f. Avukat tayini ve çocukla ilişkisi
- g. Temel ihtiyaçların karşılanması
- h. Aileyle görüşme
- i. Süreçle ilgili bilgilendirilme
- j. Başka kimse ile görüşme ve çocukla ilişkisi (SHU, psikolog, vb.)

TAHLİYE OLDUĞU SUÇLA İLGİLİ ADLİ TIP SÜRECİ

16. Adli tıpta neler yaşadın?

- a. Nasıl karşılandığı ve ortamın özellikleri
- b. Ne kadar süre kaldığı
- c. Kelepçe
- d. Muamele
- e. Kendini ifade etme
- f. Temel ihtiyaçların karşılanması
- g. Aileyle görüşme
- h. Süreçle ilgili bilgilendirilme
- i. Başka kimse ile görüşme ve çocukla ilişkisi (SHU, psikolog, vb.)

TAHLİYE OLDUĞU SUÇLA İLGİLİ SAVCILIK SÜRECİ

17. Savcılık aşamasında neler yaşadın?

- a. Nasıl karşılandığı ve ortamın özellikleri
- b. Kelepçe
- c. Muamele
- d. Kendini ifade etme
- e. Temel ihtiyaçların karşılanması
- f. Aileyle görüşme
- g. Süreçle ilgili bilgilendirilme
- h. Başka kimse ile görüşme ve çocukla ilişkisi (SHU, psikolog, vb.)

TAHLİYE OLDUĞU SUÇLA İLGİLİ mahkeme SÜRECİ

18. Mahkeme sürecinde neler yaşadın?

- a. Nasıl karşılandığı ve ortamın özellikleri
- b. Hâkimin tutumu

- c. Yargılamanın ne kadar sürdüğü
- d. Mahkemede kimlerin olduğu (birden fazla duruşma da düşünülebilir)
- e. Kelepçe
- f. Muamele
- g. Kendini ifade etme
- h. Sosyal inceleme raporunun hazırlanması ve bu konuda bilgilendirilmesi
- i. Temel ihtiyaçların karşılanması
- j. Aileyle görüşme
- k. Karar ve süreçle ilgili bilgilendirilme
- l. Başka kimse ile görüşme ve çocukla ilişkisi (SHU, psikolog, vb.)
- m. Avukat tayini ve çocukla ilişkisi

TAHLİYE OLDUĞU SUÇLA İLGİLİ mahkeme SONRASINDAKİ SÜREÇ

19. Mahkemeden sonra neler yaşadın?

- a. Kuruma geçiş sürecinde yaşananlar
- b. Kelepçe
- c. Muamele
- d. Kendini ifade etme
- e. Temel ihtiyaçların karşılanması
- f. Aileyle görüşme
- g. Süreçle ilgili bilgilendirilme
- h. Başka kimse ile görüşme ve çocukla ilişkisi (SHU, psikolog, vb.)
- i. Avukat ve çocukla ilişkisi

TAHLİYE OLDUĞU SUÇLA İLGİLİ İNFAZ KURUMU İLE İLGİLİ SÜREÇ

20. Ceza infaz kurumuna ilk girişini ve ilk gününü hatırlıyor musun?

- a. Nasıl karşılandığı ve ortamın özellikleri
- b. Muamele
- c. Kendini ifade etme
- d. Temel ihtiyaçların karşılanması
- e. Süreçle ilgili bilgilendirilme
- f. Başka kimse ile görüşme ve çocukla ilişkisi (SHU, psikolog, vb.)
- g. Yetişkinlerden veya diğer çocuklardan ayrı tutulma

21. Ceza infaz kurumunda kaldığın koğuşı anlatır mısın?

- a. Nasıl karşılandığı ve ortamın özellikleri
- b. Muamele
- c. Kendini ifade etme
- d. Temel ihtiyaçların karşılanması
- e. Yetişkinlerden veya diğer çocuklardan ayrı tutulma
- f. diğer çocuklarla ilişkisi

22. Ceza infaz kurumunda yaşadığın kötü bir deneyim oldu mu?

- a. Şiddet

b. Kendine veya başkasına zarar verme (Faça atma vb.)

23. Ceza infaz kurumunda günlerin nasıl geçiyordu? (Olağan ve sıra dışı olarak iki gün örneği)

24. Ceza infaz kurumunda öğrendiğin şeyler (iyi ya da kötü) oldu mu?

25. Ceza infaz kurumunda ne tür çalışmalara (faaliyet, kurs, sanatsal etkinlikler vb.) katıldın?

26. Ceza infaz kurumunda personelle ilişkin nasıldı?

a. Muamele, farklı davranma, personelin genel özellikleri

TAHLİYE ÖNCESİ, SÜRECİ VE SONRASINA İLİŞKİN SÜREÇ

27. Tahliye öncesinde seninle ilgili ceza infaz kurumunda bir hazırlık yapıldı mı? (Psikolojik destek, ev yaşamına uyum, okul, iş, boş zaman etkinlikleri önerme gibi?)

28. Tahliye sonrasında seninle bağlantı kuruldu mu?(Sana destek olmak için çalışmalar yapıldı mı? (Eğitim, iş bulma vb.)

29. Yasalarla ihtilafa düştüğünden itibaren yaşadıklarının seni (aile ve yaşamı da dahil) nasıl etkiledi?

30. Sence bir çocuk yasalarla ihtilafa düştüğünde ona nasıl davranılmalı, ne yapılmalı, hizmetler nasıl olmalı? (Çocuğa özgü adalet ve kamu güvenliği açısından ayrı ayrı değerlendirerek...)

EK 3. Odak Grup Çalışması Bilgi Formları

3.1. İnfaz ve Koruma Memurları/ Psiko-sosyal Servis Görevlileri Odak Grup Çalışması Bilgi Formu

1. Cinsiyet:
2. Doğum yeriniz:..... Doğum Yılıınız:..... .
3. En uzun yaşadığınız yer aşağıdakilerden hangisidir?
İl ()
İlçe ()
Köy ()
4. Eğitim durumunuzu mezun olduğunuz son eğitim kurumunu düşünerek yazar mısınız?
İlköğretim Okulu Terk ()
İlköğretim Okulu Mezunu ()
Lise mezunu ()
Üniversite mezunu () Bölümünüz:.....
Yüksek lisans () Anabilim Dalınız:.....
Diğer:.....
5. Gelir durumunuzu nasıl buluyorsunuz?
Çok yeterli ()
Yeterli ()
Karasızım ()
Yetersiz ()
Çok yetersiz ()
6. Çalışma koşullarınız hakkında ne düşünüyorsunuz?
7. Araştırmaya hangi ilden katılıyorsunuz?
8. Hangi kurumda/kuruluştaki görev yapıyorsunuz?
9. Ne kadar süredir çocuklarla ilgili bir ceza infaz kurumunda çalışıyorsunuz? (Yıl ve ay olarak ayrıntılı belirtiniz)
.....
10. Çalışma yaşamınızda hangi kurumlarda görev yaptınız? Lütfen, aşağıdaki tabloda ilgili boşluğu tamamlayınız.

	Kurum/Örgüt Adı	Çalıştığınız süre (yıl ve ay olarak)
1		
2		
...		

11. Lütfen aşağıda yer alan tabloda yazılmış konu başlıklarında eğitim alma durumunuz ve sürelerini doldurunuz.

	Eğitim konusu	Eğitim alıp almadığınız	Eğitim süresi (Ay-yıl olarak)	Düzenleyen kurum/kuruluş
1	Çocuk hakları			
2	Çocuğun gelişimi			
3	Çocuk suçluluğu			
4	Ergenlik sorunları			
5	Suçta sürüklenen çocuklarla iletişim			
6	Varsa diğer belirtiniz			

3.2. Hak Temelli Sivil Toplum Temsilcileri Odak Grup Çalışması Bilgi Formu

1. Cinsiyet:
2. Doğum yeriniz:..... Doğum Yılıınız:..... .
3. En uzun yaşadığınız yer aşağıdakilerden hangisidir?
İl ()
İlçe ()
Köy ()
4. Eğitim durumunuzu mezun olduğunuz son eğitim kurumunu düşünerek yazar mısınız?

İlköğretim Okulu Mezunu ()
Lise mezunu ()
Üniversite mezunu () Bölümünüz.....
Yüksek lisans () Anabilim Dalınız.....
Doktora () Anabilim Dalınız.....

5. Temsil ettiğiniz sivil toplum örgütünün adını yazar mısınız?
.....
6. Çalışmaya hangi ilden katılıyorsunuz?
.....
7. Ne kadar süredir bu örgütte çalışıyorsunuz? (yıl ve ay olarak tam tarihi ile yazınız)
.....
8. Bu sivil toplum örgütünden önce herhangi bir çalışma deneyiminiz oldu mu?
Evet () **Lütfen, aşağıdaki tabloda ilgili boşlukları tamamlayınız.**
Hayır ()

	Kurum/Örgüt Adı	Çalıştığınız süre (yıl ve ay olarak)
1		
2		
3		
4		

Başka varsa belirtiniz lütfen yazınız.....
.....

9. Suça sürüklenmiş bir çocukla en az bir defa doğrudan (çocukla ilgili doğrudan dahil olduğunuz) çalışma deneyiminiz oldu mu?
Evet ()
Hayır ()

EK 4. Odak Grup Çalışması Formları

1.1. İnfaz ve Koruma Memurları Odak Grup Çalışması Formu

1. Suça sürüklenen çocuk suça tanışmamış bir çocuktan farklı mıdır?
2. Hangi açılardan farklıdır?
3. İKM'lerin kurumdaki çocuklara ilişkin tutumu farklılık gösterir mi? (yaş, suç türü ve varsa başka unsurlar)
4. İnfaz kurumuna gelen bir çocuğun ayrımcılığa maruz kalması konusundaki düşünce ve deneyimlerinizi anlatır mısınız?
 - ☐ Gerçekleşme durumu
 - ☐ Farklı uygulamaların varlığı
5. İnfaz kurumuna gelen bir çocuğun bir çocuğun yüksek yararının korunması konusundaki düşünce ve deneyimlerinizi anlatır mısınız?
 - ☐ Gerçekleşme durumu
 - ☐ Farklı uygulamaların varlığı
6. İnfaz kurumuna gelen bir çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması konusundaki düşünce ve deneyimlerinizi anlatır mısınız?
 - ☐ Gerçekleşme durumu
 - ☐ Farklı uygulamaların varlığı
7. İnfaz kurumuna gelen bir çocuğun sözünün dinlenmesi konusundaki düşünce ve deneyimlerinizi anlatır mısınız?
 - ☐ Gerçekleşme durumu
 - ☐ Farklı uygulamaların varlığı
8. İnfaz kurumuna gelen bir çocuğun bir çocuğun saygınlığı konusundaki düşünce ve deneyimlerinizi anlatır mısınız?
 - ☐ Gerçekleşme durumu
 - ☐ Farklı uygulamaların varlığı
9. Türkiye'de suça sürüklenen bir çocuğun çocuk adalet sistemindeki konumu hakkında ne düşünüyorsunuz?
10. Suça sürüklenen çocuklar açısından infaz kurumlarını düşündüğünüzde, topluma kazandırma amacına ulaşması konusunda ne düşünüyorsunuz?
11. Çocuk adalet sistemini çocuğun yararına uygun hale getirebilmek için neler yapılmalıdır?

1.2. Psiko-sosyal Servis Görevlileri Odak Grup Çalışması Formu

1. İnfaz kurumuna gelen bir çocuğun ayrımcılığa maruz kalması konusundaki düşünce ve deneyimlerinizi anlatır mısınız?
 - o Gerçekleşme durumu
 - o Farklı uygulamaların varlığı
2. İnfaz kurumuna gelen bir çocuğun bir çocuğun yüksek yararının korunması konusundaki düşünce ve deneyimlerinizi anlatır mısınız?
 - a. Gerçekleşme durumu
 - b. Farklı uygulamaların varlığı
3. İnfaz kurumuna gelen bir çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması konusundaki düşünce ve deneyimlerinizi anlatır mısınız?
 - a. Gerçekleşme durumu
 - b. Farklı uygulamaların varlığı
4. İnfaz kurumuna gelen bir çocuğun sözünün dinlenmesi konusundaki düşünce ve deneyimlerinizi anlatır mısınız?
 - a. Gerçekleşme durumu
 - b. Farklı uygulamaların varlığı
5. İnfaz kurumuna gelen bir çocuğun bir çocuğun saygınlığı konusundaki düşünce ve deneyimlerinizi anlatır mısınız?
 - a. Gerçekleşme durumu
 - b. Farklı uygulamaların varlığı
6. Türkiye’de suça sürüklenen bir çocuğun çocuk adalet sistemindeki konumu hakkında ne düşünüyorsunuz?
7. Suça sürüklenen çocuklar açısından infaz kurumlarını düşündüğünüzde, topluma kazandırma amacına ulaşması konusunda ne düşünüyorsunuz?
8. Çocuk adalet sistemini çocuğun yararına uygun hale getirebilmek için neler yapılmalıdır?

Ceza Yargılamasına Dahil Olan Çocuklara Hakları Çerçevesinde Bakış

Araştırma Raporu

Dilek Kumcu, Özen Kaya

Avukat

Avukat

İçindekiler

BÖLÜM 3 Ceza Yargılamasına Dahil Olan Çocuklara Hakları Çerçevesinden Bakış

Yönetici Özeti.....	103
Giriş.....	105
Araştırmanın Yöntemi.....	106
Bulgular.....	106
1. Soruşturma Evresinin Değerlendirilmesi.....	116
1.1. İlk İşlemler.....	116
1.2. İfadelerin Alınması.....	117
1.3. Dosyalarda Konu Edilen/ Yer Alan Çocukların Haklarının Açıklanması.....	119
1.4. Soruşturmanın Sona Ermesi.....	121
2. Kovuşturma evresinin Değerlendirilmesi.....	122
2.1. Ailenin Katılımı.....	122
2.2. Uygun Mahkeme.....	123
2.3. Duruşma.....	124
2.4. Yaptırım.....	128
2.5. Makul Sürede Tamamlanma.....	130
3. Değerlendirme.....	130
3.1. Ayrım Gözetmeme.....	130
3.2. Çocuğun Yüksek Yararı.....	132
3.3. Sözleşmedeki Hakların Yaşama Geçirilmesi.....	135
3.4. Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı.....	135
3.5. Çocuğun Görüşlerine Saygı.....	136
4. Sonuç ve Öneriler.....	138
Ekler.....	142
Ek 1. Ceza Yargılamasına Dahil Olan Çocuklara Hakları Çerçevesinden Bakış Raporunda yer alan iç hukuk normlarının tam metinleri.....	142
Ek 2. Değerlendirme Soruları.....	164
Ek 3. Kontrol Listesi.....	167

Yönetici Özeti

Hukuk sistemimizde, daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış herkes çocuk olarak kabul edilmektedir. Başta kırılma geçiş süreçleri olmak üzere hukuki süreçlere asgari oranda yetişkinler kadar dahil olan çocukların hassas konumlarının da göz önünde bulundurularak haklarının korunması ve yaşama geçirilmesinin sağlanması gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı; çocukların, suça sürüklenme, korunma ihtiyacında olma ya da tanık olduğu dava dosyalarının incelenmesi, yargılama sürecinin çocuklara uygunluk ve çocukların yararını gözetme boyutunun değerlendirilmesi, yaşanan hak ihlallerine dikkat çekilmesi ve gereğinin yerine getirilmesi bir yükümlülük olan uluslararası ve ulusal mevzuatın uygulamadaki görünümünü dosyalar üzerinden değerlendirmek hedeflenmiştir. Çocukların yargılama süreçlerinde ayrımcılığa maruz kalma durumları, yargılamanın hayatlarındaki etkileri, ailelerinin veya yasal vasilerinin yargılama süreçlerine katılımı, yaşamlarının ve gelişimlerinin güvence altına alınması durumu, çocukların yargılama süreçlerine katılımını değerlendirme alt amaçlarını içermektedir.

Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi araştırmasının temel problemi çocukların yer aldığı farklı coğrafyalarda, farklı mahkemelerde, farklı suç tiplerini içeren on ceza hukuku dosyasında yapılan yargılamayı, çocuğun mevcudiyeti açısından yorumlayabilmek olup, söz konusu dosyalar ile sınırlı tutulan çalışmada ulusal hukuktaki emredici hükümler ile Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini (BMÇHS) esas alan iki perspektiften dava dosyalarının bir nevi içerik çözümlemesini yapmak hedeflenmektedir. Dava sürecinin tamamının maktu evrakların yer aldığı dava dosyaları ile değerlendirmesinin güçlüğü, bu evraklar ile yapıldığı anlaşılan bilgilendirmelerin kanuna uygun olsa dahi çocuğa uygun olmayabileceği yapılan çalışmanın sınırlılıkları olarak değerlendirilmiştir.

Toplamda otuz ceza hukuku dosyasından, farklı suç tiplerine ait olayları, farklı yaş gruplarındaki ve farklı konumda bulunan çocukları içeren ve evrak eksikliği olmayan dosyalardan on tanesi belirlenmiş olup her birinin aynı göstergelere göre değerlendirilebilmesi amacıyla iki ayrı araç hazırlanmıştır. İç hukuk normlarını esas alan, çocuğun bir davada yaşayabileceği ve bulunabileceği tüm süreçleri gözden geçiren kontrol listesi ve alternatif raporlamalara da esas teşkil edebilmesi düşünülmüş olan BMÇHS'nin dört şemsiye hak ile tamamlayıcı bir ilke olan hakların yaşama geçirilmesi maddelerini esas alarak dava dosyalarının uluslararası hukuka uygunluğu açısından değerlendirilebilmesini hedefleyen araçlar ile dosyaların tamamına erişemeyen kişilerin dosyanın tamamı hakkında çocuk odaklı bir inceleme yapılabilmesini sağlamaktır.

Çocuk ceza yargılaması için özel kanun niteliği haiz Çocuk Koruma Kanunu(ÇKK) olsa da çocuklar ceza

adalet sistemi ile temas ettiği andan itibaren Türk Ceza Kanunu (TCK) ve Ceza Muhakemeleri Kanunu (CMK) gibi genel kanunlarda yer alan birçok hüküm de atıf yoluyla ya da direkt olarak CMK'nın uygulanması amaçlanarak çocuklar için uygulanmaktadır. Bu durum, çocukların yetişkinlerden ayrı bir çocuk ceza adaleti sistemine sahip olmasının ve yargılamanın çocuğa özgü olmasının önünde engeldir. Çocuk hukukunun ceza hukuku boyutu, çocuk ceza adalet sistemi yaklaşımlarını dikkate alarak usul kurallarını da içerir şekilde özel kanunla düzenlenmelidir.

Çocuklar için, sisteme ilk dahil oldukları andan itibaren özel düzenlemeler içeren kanunlar ve yönetmelikler olsa da, birbiriyle uyumsuz olan düzenlemeler arasında uygulamada çocuklar lehine olanlar da aleyhine olanlar da tercih edilebilir. Yine özel kanun ve yönetmeliklerdeki çocuğun haklarının gerçekleşmesi için zorunlu olan, ancak madde düzenlenişinde uygulayıcıya takdir yetkisi veren "gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır" gibi ifadeler çocuğun lehinden ziyade aleyhine uygulanmaktadır. İncelenen dosyalar neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır;

- Mahkemeler başta olmak üzere çocuk yargılamasında yer alan aktörlerin adalet sistemi ile temas eden çocuğa BMÇHS'deki ilkeleri esas alarak davranmadıkları, incelenen dosyaların olayların BMÇHS kapsamında tanınan hakların gerçekleşmesi açısından değerlendirilmediği,
- Çocuk ceza yargılamasında alınan kararlarda en temel olarak çocuğun yüksek yararı "öncelikle" gözetilmediği,
- Kurumların ve meslek elemanlarının kanunların emredici hükümlere uyma yükümlülüğünü dahi yerine getirmemiş veya deyim yerindeyse formaliteden yerine getirmiş olduğu,
- Çocukların yargılama süreçlerine katılımı, incelenen dosyalar kapsamında sadece fiili bulunma olarak anlaşıldığı,
- Maktu formlarda yer alan bilgilendirmelerin BMÇHK Genel Yorum 10 ve BMÇHS'nin 40/2-b-ii maddesi ile çeliştiği
- Çocuk ceza yargılamasında ayrımcılığın ne boyutta olduğunu, sınırlı sayıda dosya üzerinden yapılan araştırma ile belirlemek mümkün değildir. Çocuğa yönelik ayrımcılığın yapılmadığını söyleyebilmek için BMÇHK'nin de önerdiği gibi "ayrıştırılmış veriler toplamak" gerektiği ve "ayrıştırılmış verilerin Adalet Bakanlığı tarafından ulusal yargı ağı bilişim sistemi aracılığıyla tutulabilmesinin mümkün olduğu, bununla birlikte verilerin, belirlenen dönemlerde, sivil toplum kuruluşlarının güncel izleme ve değerlendirme

yapmasına imkan tanıyacak uygun yöntemlerle yayınlamasının gerektiği,

- Çocuk ceza adalet sisteminin iyi bir şekilde işleyebilmesi için, başta çocuklara dair ilk işlemlerin tamamının gerçekleştirildiği polis merkezleri ve jandarma (kolluk kuvvetleri) olmak üzere savcılık, mahkemeler içerisinde uzmanlaşmış birimler oluşturulması ve bu birimlerin işlevlerinin sağlanması gerektiği,
- ÇKK'nın açık düzenlemesi gereğince; kolluğun çocuk biriminin, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar hakkında işleme başlandığında durumu, çocuğun veli veya vasisine bildirme yükümlülüğünün ihmal edildiği, soruşturma ve kovuşturma evresindeki kurumların, çocukların ailelerini çağırdığına dair bir evrak bulunmamasından hareketle çocukların hazır bulunan ebeveynleri dışında kanunda düzenlenen ilgililere bildirim yükümlülüğüne riayet edilmediği,
- Mağdur çocukların dinlenmesi sırasında ses veya görüntü kaydı zorunlu olmasına rağmen bir dosya dışında bu kayıt alınmamış olduğu, sesli görüntülü kaydın alınmaması ve alındığı dosyada ise çocuğun bir defa polis merkezinde, bir defa kayıt eşliğinde cumhuriyet savcılığında, iki defa da mahkemede dinlenilmesinden hareketle çocukların mağdur oldukları olayı birden fazla defa anlatmalarının önüne geçilmesi ve bu surette suça konu fiil sebebiyle mağdur olan çocuğun ikincil mağduriyetini önleme yükümlülüğüne riayet edilmediği,
- Suça sürüklenen çocukların alması gereken yasal yardımın kapsamına avukatların yanı sıra mahkeme uzmanlarının da dahil olduğu kanaatiyle ve incelenen dosyaların hiç birinde de mahkeme uzmanının ifade sırasında hazır olmaması nedeniyle çocukların yeterli yasal yardımdan yararlanamadığı ve incelenen dosyalar açısından uzmanın duruşma esnasında bulunması yerleşik bir uygulama değildir. Tanık çocukların da kovuşturma evresinde birden fazla dinlenilmeleri, beyanların alınması sırasında avukat ya da uzmanın hazır olmaması ailelerin ise kendileri de sürece tanık veya katılan olmaları halinde çocuklarla birlikte "zorunlu olarak" dahil olmalarından hareketle BMÇHS'nin 40/2-b-ii maddesinin yasal yardım boyutuyla da ihlal edildiği,
- Çocukların kendilerini serbestçe ifade etmelerinin sağlanması ve yaşları ve olgunluk durumları da dikkate alınarak beyanlarının alınması gerektiği halde incelenen dosyalarda bu konuya gerekli önemin verilmediği, bununla birlikte yemin konusuna da, tanık çocuklarla ilgili olarak, dosyaların hiçbirinde çocukların ayırt etme gücüne sahip olup olmadıkları ve yeminin niteliği ve önemini kavrayabilme durumları uzman

bir kişi tarafından değerlendirilmediği ve teknik yöntemler de kullanılmadığından hareketle gereken önemin verilmediği ve BMÇHS'nin 12. maddesinin dikkate alınmadığı,

- Çocukların öncelikle kendi aile ortamlarında korunmasını sağlamaya yönelik BMÇHS'nin 40/4. Maddesinde ve ÇKK'da yer alan eğitim, bakım, sağlık gibi koruyucu ve destekleyici tedbirlere ihtiyaç görüldüğünün bizzat yetkili kurumlar ve kişiler tarafından tespit edilmesi durumunda dahi başvurulmadığı,
- Yargılama çocuk mahkemesinde yapılırsa dahi çocuk hakkında yakalama kararı çıkmış olması nedeniyle çocuğun ifadesinin bizzat yargılandığı mahkemede alınmaması, çocuğun yargılandığı mahkemedeki hâkim ile tüm kovuşturma evresi boyunca hiç görüşmemiş olmasından hareketle çocuk yargılamasında çocuk hâkiminin, suça konu olayla ilgili olarak suça sürüklenen çocuğu dinlemesi hem savunma hakkını sağlamaya yönelik hem de çocuğun kişiliğini, anlama ve ifade etme kabiliyetini değerlendirmeye yönelik olmasına dikkat edilmediği,
- Dosyalardan bir kısmında kapalılık kuralına riayet edildiği, bir dosyada da yalnızca hükmün kapalı duruşmada açıklanmasından hareketle CMK'nın emredici hükmüne ve İHAS'nin 5. maddesine aykırı işlem yapıldığı,
- Çocukların gözaltına alınmaları, haklarında yakalama kararı çıkması veya tutuklanma gibi gerekçelerle özgürlüklerinden yoksun kalmalarından hareketle BMÇHS'nin 37. maddesinin gözetilmediği,
- Çocukların yaşlarının daha çok hüküm verirken haklarında TCK 31. maddesinin uygulanması sırasında nazara alınması, çocuklar hakkında verilen cezalarda kanun maddesinde belirtilen oranda indirimler yapılması, çocukların olgunluk durumunun ve yaşının bütüncül olarak ele alınmaması, çocukların işledikleri fiillerin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayıp algılayamadıkları veya davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin yeterince gelişip gelişmediği konularında ilgili mahkemelerce herhangi bir değerlendirme yapılmadığı ve çocukların aileleri, avukatları yahut da iddia makamı tarafından da bu konular tartışmaya açılmadığı ve bu yönde bir talep olmadığı,
- Her ne kadar çocukların özel yargılama usullerine tabi olması ve çocuklar hakkında devam eden dava dosyalarının makul süre içerisinde bir an önce tamamlanması gerekse de incelenen dosyalardan özellikle çocukların yetişkinlerle birlikte işlenen suçlara dahil oldukları iki dosyada; çocuklar hakkında çocuk mahkemeleri nezdinde devam eden dosyaların yetişkinlerin yargılanmakta olduğu dava dosyalarından

daha sonra karar aşamasına geldiği ve bu dosyalardaki yargılamaların yetişkinlerin yargılandıkları dosyalara göre daha uzun sürdüğünü, bu kapsamda; çocuklar hakkında yetişkinlere kıyasla dahi duruşmaların gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanamadığı ve BMÇHS'nin 40. maddesinin ihlal edildiği

kanaatine varılmıştır.

Nihayetinde, iç hukukumuzdaki çocuğa dair düzenlemelerin tamamının uluslararası mevzuat ile uyum farkının belirlenmesi, uyumsuzlukların giderilmesi gerekmektedir. Ceza yargılamasında çocuklara özgü olan ÇKK, suça sürüklenen çocuk tanımından CMK'ya atıf yapan düzenlemelerine kadar BMÇHS'yi temel alarak gözden geçirilerek, çocukların haklarını koruması gereken temel kurumlar ve kişiler tarafından daha fazla hak ihlal edilmesinin önüne geçilmelidir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında; dosya incelemeye dair göstergelerin oluşturulmasında görüş ve önerileriyle destek olan Prof. Dr. Yüksel Baykara Acar, Adem Arkadaş ve Feray Salman'a; çalışmada incelenecek dosyaların temini ile hukuki eleştirel okumaları için Av. Göktan Koçyıldırım, Av. Hilal Çelik, Av. Şükran Kitiş, Av. Şahin Antakyalıoğlu'na teşekkürlerimizi sunarız.

Giriş

Hukuk sistemimizde, daha erken yaşta ergin olsa bile, 18 yaşını doldurmamış herkes çocuk olarak kabul edilmektedir. Çocuklar da yetişkinler kadar, hatta kırılğan geçiş süreçlerinde belki de daha fazla, kanunlarla ihtilaf haline düşebilir, suçtan zarar görebilir veya yargılama sürecine bilgi veya görgüleri nedeniyle dahil olabilirler. Çocukların hassas konumlarının da göz önünde bulundurularak haklarının korunması ve yaşama geçirilmesinin sağlanması gerekmektedir. Yargılama süreç ve ortamlarına dahil olan çocukların, dezavantajlı konumlarının dikkate alınması ve hatta pozitif ayrımcılığın da bir gereği olarak çocuğa özgü bir çocuk adalet sisteminin gerekliliği büyük önem taşımaktadır. Çocuklarla ilgili olarak özel birimlerin oluşturulması gerekmele birlikte bu birimlerin işlevliliğinin de sağlanması ve çocuk haklarının korunarak yaşama geçirilmesi, yargılama sürecine dahil olan çocuklar bakımından büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde çocukların yargılama faaliyetlerine dahil olduklarında dikkate alınan mevzuatın bu çalışma kapsamında çoğunlukla; 3.07.2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (bundan sonra ÇKK olarak anılacaktır), 24.05.1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu,² 26.09.2004 tarih ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (bundan sonra TCK olarak anılacaktır), 4.12.2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (bundan sonra CMK olarak anılacaktır), 13.12.2004 tarih ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik

Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 03.07.2005 tarih ve 5402 sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu ile 23.12.2006 tarih ve 26386 sayılı Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, 23.12.2006 tarih ve 26386 sayılı Çocuk Koruma Kanunun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği olduğu tespit edilmiş ve çocuklar hakkında daha çok bu düzenlemeler dikkate alınarak değerlendirilmeleri yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışmada da değerlendirebileceğiniz gibi iç hukukumuzda, aynı konu veya durum hakkında çocuklar lehine kanunlarda düzenlemeler olduğu kadar çocuğun yüksek yararını gözetmeyen düzenlemeler de bulunmaktadır. Çocuğa özgü ceza yargılaması özelinde, çocukların insan hakları hukuku genelinde değerlendirdiğimizde, Türk mevzuatındaki çocuğa dair dağıntık hükümlerin çocukların uluslararası insan hakları hukukunun genel ilke ve kuralları dikkate alınarak toparlanması, her koşul ve olayda çocuğun yararını gözetilen düzenlemelerin emredici mahiyette olması ve istisnai düzenlemelerin de somut olaylarda çocuğun yararının gözetilerek uygulanmasını garanti edici mahiyette olması, yetişkinlere dair düzenlemelere çocuklar için başvurulmasına ihtiyaç kalmaması önemlidir.

Bu çalışmanın amacı; çocukların, suça sürüklenen çocuk, korunma ihtiyacı olan çocuk ya da tanık çocuk olarak yer aldığı dava dosyalarının incelenmesi ve bu incelemeyle birlikte yargılama sürecinin çocuklara uygun ve çocukların yararını gözetme boyutunun değerlendirilmesi ile yaşanan hak ihlallerine dikkat çekmek istenmesidir. Çalışmada, aynı zamanda; gereğinin yerine getirilmesi bir yükümlülük olan uluslararası ve ulusal mevzuatın uygulamadaki görünümünü dosyalar üzerinden değerlendirmek hedeflenmiştir. Çocukların kendilerine uygun makamlarda ve usullerde yargılanmaları konusuna çocuk odaklı bakmayı hedefleyen bu çalışma, benzerinin literatürde olmaması sebebiyle önemlidir. Çalışma, çocukların yargılama süreçlerinde ayrımcılığa maruz kalma durumları, yargılamanın hayatlarındaki etkileri, ailelerinin veya yasal vasilerinin yargılama süreçlerine katılımı, yaşamlarının ve gelişimlerinin güvence altına alınması durumu, çocukların yargılama süreçlerine katılımını değerlendirme alt amaçlarını içermektedir. Ayrıca meslek elamanlarının mevzuat bilgisi ile ulusal ve uluslararası mevzuattaki uyum farkını da dosyalar üzerinden değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi araştırmasının temel problemi çocukların yer aldığı farklı coğrafyalarda, farklı mahkemelerde, farklı suç tiplerini içeren on ceza hukuku dosyasında yapılan yargılamayı, çocuğun mevcudiyeti açısından yorumlayabilmektir. Bu kapsamda yapılan çalışma, ulusal hukuktaki emredici hükümler ile Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini (bundan sonra BMÇHS olarak anılacaktır) esas alan iki perspektiften dava dosyalarının bir nevi içerik çözümlemesini yapmayı hedeflemektedir.

2 8.06.2011 tarih ve 27958 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 3.06.2011 tarih ve 633 sayılı KHK'nin 35/4. maddesi hükmü gereğince, "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu" şeklinde olan adı değiştirilmiştir.

Çalışmanın kapsamı on ceza hukuku dosyasının incelenmesi ile sınırlı tutulmuştur. Bu inceleme ile yargılama süreç ve ortamlarının, yapılan soruşturma ve kovuşturma süreçlerinin, ilgili diğer işlemlerin çocuğa olan etkisinin ölçülemeyeceği açıktır. Özellikle yargılama sürecinin, çocuklarda ve hayatlarında yarattığı uzun vadedeki değişimi ölçmek mümkün değildir. Ancak yargılama sürecinin çocuğa olan etkisi ilk işlemlerin başlamasından hükmün verildiği tarih ile sınırlı tutularak değerlendirildiğinde sosyal inceleme raporlarını dikkate almamız gerekmektedir. İncelenen dosyalarda yargılama sürecinin başında ve sonunda sosyal inceleme raporları da alınmadığından ve yalnızca bir dosyada yargılama sürecinde alınan bir adet sosyal inceleme raporu mevcut olduğundan değerlendirme çok sınırlı tutulmuştur. Kaldı ki, dava sürecinin de dosya inceleme ile net anlaşılması Türk yargılaması için oldukça zordur. Nitekim soruşturma ve kovuşturma süreçlerinde tarafların beyanlarının yer aldığı paragraflar dışında dava dosyaları maktu evraklardan oluşmaktadır. Maktu evrak ve bu evraklar ile yapıldığı anlaşılan bilgilendirmeler kanuna uygun olsa dahi çocuğa uygun olmayabilecektir. Örneğin; “CMK’nın 147. maddesi gereğince şüphelinin kimliği saptandıktan ve kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlü olduğu hatırlatıldıktan sonra kendisine yüklenen suç anlatıldı” ifadesi maktu bir beyan olup bu ifade kapsamında çocuğa yüklenen suçun kendisine ne şekilde aktarıldığı dosya kapsamından anlaşılamamaktadır. Bu gibi sebeplerle yapılan çalışmada dosyaya yansıyan evrak üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın değerlendirme bölümü; BMÇHS’deki dört şemsiye hak ile bu dört ilkeyi tamamlayan hakların yaşama geçirilmesi ilkesini esas alan beş ana başlıktan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Dolayısıyla raporun değerlendirme bölümünün ana başlıkları; yargılama sürecine dahil olan çocuğun ayrımcılığa uğramama hakkı, çocuğun yüksek yararı, çocuğun yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı, çocuğun katılım hakkı ile BMÇHS’deki hakların yaşama geçirilmesi olarak şekillenmiştir. Çalışmada iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde soruşturma evresinin, ikinci bölümde de kovuşturma evresinin değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Ancak tüm bunlara değinmeden evvel, araştırmanın yöntemi izah edilmiş ve bulgular başlığı altında da, ceza dosyalarındaki olayların özeti, yargılama süreçleri ile yaşananlar ve yargılama sonucuna değinilmiştir. Birinci bölümde soruşturma evresi değerlendirilirken öncelikle ilk işlemler; suça sürüklenen çocuklar, korunma ihtiyacı olan çocuklar ve tanık çocuklar bakımından alt başlıklar halinde mevzuat açısından da değerlendirilerek ele alınmıştır. Daha sonra ifadelerin alınması süreci, suça sürüklenen çocuklar, korunma ihtiyacı olan çocuklar ve tanık çocuklar bakımından mevzuatın da ayrı ayrı değerlendirilmesi suretiyle ele alınmıştır. Devamında dosyalarda konu edilen/yer alan çocukların haklarının açıklanması başlığı altında, özelde çocukların yargılama süreç ve ortamlarında sahip oldukları haklar ile genelde çocukların insan hakları ve bu hakların çocuklara anlatılması konusuna suça sürüklenen çocuklar, korunma ihtiyacı olan çocuklar ve tanık çocuk-

lar bakımından değinilmiştir. Bu bölümde son olarak soruşturmanın sona erme şekillerinden kamu davası açılması haricindeki sona erme şekilleri olan kamu davasının açılmasının ertelenmesi, uzlaşma, önödeme ve kovuşturma yapılmasına yer olmadığına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. BMÇHS’deki dört şemsiye hak ile bu dört ilkeyi tamamlayan hakların yaşama geçirilmesi ilkesini esas alan beş ana başlığa dair değerlendirmelerde UNICEF tarafından yayınlattırılan Uygulama El Kitabı adlı yayından da yararlanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kovuşturma evresi değerlendirilirken öncelikle ailenin katılımı; suça sürüklenen çocuklar, korunma ihtiyacı olan çocuklar ve tanık çocuklar bakımından ele alınmış, çocukların incelenen dosyalarda, yargılandıkları mahkemelere yer verdikten sonra, duruşma süreci; suça sürüklenen çocukların sorgusu, korunma ihtiyacı olan çocuklar ve tanık çocukların dinlenmesi, tekrar dinlenilmemele-ri, sosyal inceleme raporu alınması ve mevzuat açısından bu sürecin değerlendirilmesi başlıkları ile ele alınmıştır. Devamında incelenen dosyalardaki yaptırım ve makul sürede tamamlanma hususlarına değinilmiştir. Çalışma, değerlendirme kısmının ardından sonuç ve öneriler ile sona erdirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada; dava dosyalarını elde edebilmek için, çocuk hukuku alanında uzmanlaşan farklı şehirlerdeki avukatlara ulaşarak, çalışmanın amaçları açıklanarak izin alınmıştır. Toplanan otuz ceza hukuku dosyasından, farklı suç tiplerine ait olayları, farklı yaş gruplarındaki ve farklı konumda bulunan çocukları içeren ve evrak eksikliği olmayan dosyalardan on tanesi belirlenmiştir. Dava dosyalarının her birinin aynı göstergelere göre değerlendirilebilmesi amacıyla iki ayrı araç hazırlanmıştır. Hazırlanan araçlar ile elde edilmesi hedeflenen, dosyanın tamamına erişemeyen kişilerin dosyanın tamamı hakkında çocuk odaklı bir inceleme yapabilmesini sağlamaktır. Bu araçlardan ilki, iç hukuk normlarını esas alan, çocuğun bir davada yaşayabileceği ve bulunabileceği tüm süreçleri gözden geçiren kontrol listesidir. İkinci araç ise, alternatif raporlamalara da esas teşkil edebilmesi düşünülmüş olan BMÇHS’nin dört şemsiye hak ile tamamlayıcı bir ilke olan hakların yaşama geçirilmesi maddelerini esas alarak dava dosyalarının uluslararası hukuka uygunluğu açısından değerlendirilebilmesini hedeflemiştir. Çalışmanın ekinde her iki araç da sunulmuştur.

Raporun bulgular kısmında da aşağıda görüleceği üzere; incelenen on dosyanın teknik bilgileri ve davaya konu edilen olayın anlatıldığı dosya özetleri yer almaktadır.

Bulgular

Dosya 1 : Davaya konu edilen olayın özeti: 11.03.2010 tarihinde babasının, yakının ile kavga et-

tiğini gören suça sürüklenen çocuğun kavgaya iştirak ederek, ele geçirilemeyen sopa ile vurmak suretiyle şikayetçiyi, 12.03.2010 tarihli Adli Tıp raporunda belirtildiği üzere, yaşamını tehlikeye sokmayacak, basit bir tıbbi müdahale ile giderilebilecek şekilde yaralaması olaydır.

Teknik Bilgiler

Mahkeme	: Ankara ... Çocuk Mahkemesi
Suç tarihi	: 11.03.2010
Suç yeri	: Ankara - Merkez
Suç tipi	: Basit Yaralama
Gözetim tarihi	: 12.03.2010-13.03.2010
Karar tarihi	: 20.01.2011

Basit yaralama suç isnadıyla yapılan yargılama dosyasında SSÇ01 suça sürüklenen çocuk olarak yer almaktadır. Çocuğa dair ilk işlemler kasten yaralama ve hakaret suç isnatlarıyla Çocuk Şube Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. Çocuk Şube Müdürlüğü tarafından yapılan işlemlerden ilki çocuk için Ankara Barosu'ndan müdafii istemek olmuş, müdafinin gelmesi ile çocuk ile müdafinin görüşmesi sağlanmıştır. Müdafii, suça sürüklenen çocuk görüşme ve kimlik tespit tutanağı düzenlenmiş ve toplam görüşme bir saat sürmüştür. Çocuğun ifadesi bizzat Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Çocuk Bürosu'nda görevli savcı tarafından alınmıştır. Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından CMK'nın 147. maddesi gereğince suça sürüklenen çocuğa kimliğine ilişkin soruları doğru cevaplandırmakla yükümlü olduğu hatırlatılmış, daha sonra kendisine yüklenen suç anlatılarak, açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği, kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürme olanağı bulunduğu bildirilerek, müdafii huzurunda delilleri sorulmuştur. Müdafii görevlendirilmesi sanığın 18 yaşından küçük olması sebebiyle CMK'nın 150. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca yapılmıştır. Keçiören Adli Tıp Şube Müdürlüğü'nde çocuğun gözetim girişi ve çıkışında muayenesi yapılmıştır. Ankara... Çocuk Mahkemesi tarafından tutuksuz olarak yargılamanın yapıldığı dosyada, üç duruşma yapılmıştır. Ancak birinci ve ikinci duruşmalar arasında üç aydan fazla zaman vardır. İfadelere dayanan tahkikat genişletilmemiş ve yapılan değerlendirme neticesinde isnat edilen suçun sübuta erdiği kanaatiyle 5237 sayılı TCK'nın 86/2 maddesi uyarınca suçun işleniş şekli, yeri, zamanı, ağırlığı ve dosya kapsamı gözetilerek suça sürüklenen çocuğun takdiren 120 gün adli para cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Yaş küçüklüğü, duruşmalardaki iyi hali çocuk lehine takdiri indirim sebebi olarak kabul edilmiş ve neticeten verilen 880,00 TL adli para cezası suça sürüklenen çocuğun suç işleme eğilimi, suçtan pişmanlık duyması, işlenen suçtan zarar gören mağdurun şahsi hak

talebinin bulunmaması göz önüne alındığında suça sürüklenen çocuğun ileride bir daha suç işlemeyeceğine kanaat getirildiğinden 5271 sayılı CMK'nın 231. maddesi ve 5395 sayılı ÇKK'nın 23. maddesi gereğince hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş ve çocuk CMK 231/8 ve ÇKK 23. maddeleri gereğince 3 yıl denetim süresine tabi tutulmuştur.

Dosya 2: Davaya konu edilen olayın özeti: ... İlköğretim Okulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni S01'in mağdur MÇ01'in koluna ve yüzüne tokatla birkaç kez vurmak suretiyle yaralaması sebebiyle cezalandırılması istenmiştir. İddia makamı çocuğa yönelik okul ortamında yaşanan şiddeti basit yaralama hükmü kapsamında mütalaa etmiştir. mahkemede dinlenen çocuk öğretmenin önce eline sonra sırtına vurduğunu beyan etmiştir. Tanık çocuk TÇ01 ise "olay günü dersimiz boştu, dersin boş olması nedeniyle arkadaşlar ayaktaydılar, gürültü yapıyordu, huzurda bulunan S01 hocamız da nöbetçi idi, arkadaşım MÇ01 kapıdan dışarı baktığı sırada MÇ01'i ayakta görünce sınıfa geldi. Sınıfın içinde dövdü. O anda sınıfta kimse yoktu. Daha doğrusu ders yoktu. Hoca yoktu. Sınıf arkadaşlarımızın hepsi vardı. Tokatla MÇ01'i dövdü..." demiştir. Mahkeme, iddia, savunma, dosyadaki tüm delillerin objektif ve kül halinde değerlendirilmesinden sanığın ... İlköğretim Okulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni, mağdur MÇ01'in aynı okulda öğrenci olduğu, sanığın olay günü nöbetçi öğretmen olduğu, mağdurun gürültü yapması nedeniyle sanığın müştekiye eliyle vurarak basit yaralama suçunu işlediği, her ne kadar mağdur hakkında alınan raporda vücudunda haricen yaşamını tehlikeye sokan ve basit bir tıbbi müdahale ile giderilebilecek herhangi bir lezyon saptanmadığı bildirilmiş ise de mağdur ve müştekinin şikayet ve delilleri, tanık anlatımları ile sanığın sınıfta kamu görevlisinin sahip bulunduğu nüfuzu kötüye kullanmak suretiyle basit yaralama suçunu işlediği anlaşılmakla cezalandırılmasına karar verilmesi olaydır.

Teknik Bilgiler

Mahkeme	: Ankara Sulh Ceza Mahkemesi
Suç tarihi	: 27.11.2006
Suç yeri	: Ankara
Suç tipi	: Basit Yaralama
Karar tarihi	: 03.06.2008

Basit yaralama suç isnadıyla yapılan yargılama dosyasında 13 yaşındaki MÇ01 korunma ihtiyacı olan çocuk (mağdur çocuk) olarak yer almaktadır. Çocuğa dair ilk işlemler 50. Yıl Karakol Amirliği tarafından yapılmıştır. Çocuk ile Ankara Barosu tarafından görevlendirilen avukat görüşmüş ve görüşme on beş dakika sürmüştür. Çocuğun ifadesi 50. Yıl Karakol Amirliği tarafından alınmış, ifadede sadece avukat hazır bulunmuştur. Şikayetçinin kanuni hakları şu şekilde yer almış/açıklanmıştır:

- a) Soruşturma evresinde: Delillerin toplanmasını isteme, soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet Savcısından belge isteme, vekili yoksa baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme, CMK 153. maddeye uygun olmak koşuluyla vekili aracılığıyla soruşturma belgelerini ve el konulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceleme, cumhuriyet savcısının, kovuşturmaya yer olmadığı yönündeki kararına kanunda yazılı usule göre itiraz hakkını kullanma,
- b) Kovuşturma evresinde: Duruşmadan haberdar edilme, kamu davasına katılma, tutanak ve belgelerden vekili aracılığı ile örnek isteme, tanıkların davetini isteme, vekili yoksa, baro tarafından kendisine avukat atanmasını isteme, davaya katılmış olma koşuluyla davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma (Mağdur, 18 yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz ya da meramını ifade edemeyecek derecede malul olur ve bir vekili de bulunmazsa, istemi aranmaksızın bir vekil görevlendirilir). Yine tutanakta, bu hakların suçun mağduruna “açıkça anlatıldığı” yer almıştır.

Çocuğun ardından, babası müşteki sıfatıyla CMK’nın 234. maddesi uyarınca ifade vermiştir. Düzenlenen evraklar Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’na iletilmiş ancak savcılık kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermiştir. Dosya için görevlendiren avukatın yaptığı itiraz üzerine kovuşturmaya yer olmadığına dair karar kaldırılmıştır. Ankara... Sulh Ceza Mahkemesi’nde görülen davada beş duruşma yapılmış, CMK’nın 237. maddesi uyarınca suçtan zarar görmesi nedeniyle “mağdurun babasının” duruşmalara katılan sıfatı ile katılmasına karar verilmiştir. Sanığa CMK’nın 191. maddesi uyarınca sosyal ve ekonomik durumu ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan duruşmalar esnasında tanık olarak yeminsiz TÇ01 isimli 1993 doğumlu bir çocuk dinlenilmiştir. Yapılan tahkikat, tanık beyanları ve tarafların ifadeleri ile sınırlı tutulmuş ve sanık S01 kendisine isnat edilen basit yaralama suçunun sübuta erdiği kanaatiyle suçun işleniş şekli, sanığın amacı ve meydana getirdiği sonuç göz önüne alınarak 5237 sayılı TCK’nın 86/2-d, 62. maddeleri gereğince 12 gün adli para cezası ile cezalandırılmasına ve bu cezanın TCK’nın 52. maddesi gereğince neticeten 240,00 TL adli para cezasına çevrilmesine karar verilmiştir ancak sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılmadığından sanık hakkında 5271 sayılı CMK’nın 231. maddesinin tatbiki ile hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına yer olmadığına karar verilmiştir.

Dosya 3: Davaya konu edilen olayın özeti: Sanıkların soruşturma evresinde ele geçirilemeyen bıçakla mağdur çocuklardan gerek zorla cep telefonlarını almak gerekse rıza ile telefon görüşmesi yapmak için aldıktan sonra geri vermemek şeklinde gerçekleşen eylemlerde mağdurlara ait cep telefonlarının alınması olayıdır.

Teknik Bilgiler

Mahkeme	: Ankara Ağır Ceza Mahkemesi
Suç tarihi	: 07.04.2009
Suç yeri	: Ankara
Suç tipi	: Nitelikli Yağma
Karar tarihi	: 02.07.2009

Nitelikli yağma suç isnadıyla yapılan yargılama dosyasında 14 yaşındaki MÇ02, 14 yaşındaki MÇ03, 15 yaşındaki MÇ04 ile 17 yaşındaki MÇ05 korunma ihtiyacı olan çocuklar (mağdur çocuklar) olarak yer almaktadır. Çocuklara dair ilk işlemler “bıçak teşhiri, cep telefonu alma iddiası” ile Demirlibahçe Polis Merkezi Amirliği tarafından yapılmıştır. Çocuklar ile Ankara Barosu tarafından görevlendirilen vekil görüşmüş ve görüşme on dakika sürmüştür. Çocukların beyanı Demirlibahçe Polis Merkezi Amirliği tarafından alınmış, ifadede yalnızca avukat hazır bulunmuştur. Ankara... Ağır Ceza Mahkemesinde görülen davanın ilk duruşmasında mağdur çocukların avukatları ve uzman psikolog hazır bulundurulmuştur. Mağdur çocuklar ile önceden bir araya geldiği belirlenemeyen bilirkişi psikologdan duruşmada hazır bulunmuş, esnasında mağdurların ifade kabiliyetlerinin sorulması üzerine, psikolog; “mağdurların söz konusu beyanları alınırken sorulan soruları algılayarak ona uygun cevaplar verildiğinin gözlemlendiğini, kendilerini en iyi şekilde ifade ettiklerini gözlediğini” belirtmiştir. Çocukların yaşlarının küçük olması nedeniyle cumhuriyet savcılığı tarafından çocukların babalarının da şikayetçi sıfatıyla ifadeleri alınmış ve soruşturma evresinden itibaren dosya takip edilmiştir. Kovuşturma evresi bir ay içinde tamamlanmış, Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dosya üçüncü duruşmada karara çıkmıştır.

Dosya kapsamında yetişkinlerin işlediği yağma suçuna aynı zamanda yaşı küçük olan bir çocuğun da iştirak ettiği iddiası vardır ve suça sürüklenen çocuk SSÇ02 hakkında soruşturma ayrı olarak yürütülmüştür. Suça sürüklenen çocuk hakkında kovuşturma evresi Çocuk Mahkemesi nezdinde başlamıştır. Çocuk Mahkemesi’nin kovuşturma işlemlerine yeni başladığı süreçte, suça sürüklenen çocuğun tutuklu olarak yargılandığı dosyada birleştirme talebinde bulunulmuş ancak yetişkin dosyası karara çıkma aşamasına gelmiş olduğundan yetişkinlerin yargılandığı Ağır Ceza Mahkemesi tarafından birleştirmeye muvafakat edilmemiştir.

Dosya 4: Davaya konu edilen olayın özeti: “Suça sürüklenen çocuklar SSÇ03, SSÇ04, SSÇ05’in 18.06.2007 tarihinde saat 04:00 sıralarında sokak üzerinde bulunan şikayetçi Ş01’e ait 06 E ... plakalı otonun sağ ön kapı camını kırıp içerisinde bulunan bir adet Pioneer marka oto teybini, şikayetçi Ş02’ye ait 16 LC ... Plakalı araçtan sağ arka kelebek camını kırarak suretiyle bir adet suny marka oto teybi ile küçük oto televizyonunu çaldıkları” iddia olunmuş ve olay bu şekilde geceleyin iki araçtan hırsızlık yapılması ve iki kez mala zarar verilmesi olayıdır.

Teknik Bilgiler

Mahkeme	: Ankara ... Çocuk Mahkemesi
Suç tarihi	: 18.06.2007
Suç yeri	: Ankara-Batıkent
Suç tipi	: Kilitlenmek suretiyle muhafaza altına alınan eşya hakkında hırsızlık, gece vakti hırsızlık, mala zarar
Gözaltı tarihi	: 18.06.2007
Karar tarihi	: 14.05.2009

Kilitlenmek suretiyle muhafaza altına alınan eşya hakkında hırsızlık, gece vakti hırsızlık, mala zarar verme suç isnatlarıyla yapılan yargılama dosyasında 15 yaşındaki SSÇ03, 17 yaşındaki SSÇ04 ve 17 yaşındaki SSÇ05 suça sürüklenen çocuklar olarak yer almaktadır. Batıkent Polis Karakolunda görevli polis ekibi tarafından, yol kenarında bulunan bir aracın camının kırık olduğunun ve içerisinde oto teybinin bulunmadığının fark edilmesiyle, olay yerinde yapılan araştırmada şüpheli çocuklar olay yerinden kaçmaya çalışırken yapılan kovalamaca sonucunda çocuklardan ikisi yakalanmış biri ise kaçmıştır. Çocukların, Batıkent Polis Karakolunda görevli polis memurları tarafından yakalandıklarına ilişkin yakalama tutanağı düzenlenmiş ve çocuklar karakola götürülmüşler; çocukların saat 04.00'da gözaltına alındıklarına ve saat 06.15'te çocuk şubeye teslim edildiklerine ilişkin tutanak tutulmuştur. Gece olay yerinden kaçan diğer çocuğun ise saat 10:30'da gözaltına alındığına ilişkin ve saat 11:30'da da çocuk şubeye teslim edildiğine ilişkin tutanak tutulmuştur. Çocukların adliye sevk edilmesiyle birlikte adli tıp kontrolü, alkol muayenesi, parmak izi incelemesi yapılmıştır. Soruşturma evresindeki ifadeler Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Çocuk Bürosunda görevli cumhuriyet savcısı tarafından bizzat avukat eşliğinde alınmıştır. Her üç çocuk için şüpheli sanık hakları formu düzenlenmiştir. Bu form içeriğinde; "otodan hırsızlık olayı ile ilgili olarak hırsızlık suçu şüphesi/cumhuriyet savcısının talimatı ile yakalandınız/gözaltına alındınız. Başka suçlara karışmış olma ihtimaliniz de aynı zamanda soruşturma kapsamındadır. Yürürlükteki mevzuata göre aşağıda belirtilen haklarınız bulunmaktadır:

1. Kimliğiniz ile ilgili sorulara doğru cevap vermek zorundasınız. Kimliğinizle ilgili bilgileri vermemeniz veya yanlış bilgi vermeniz suç teşkil edecektir.
2. Isnat edilen suç hakkında açıklamada bulunmama yani susma hakkına sahipsiniz
3. Yakalandığınızı ve/veya gözaltına alındığınızı yakınlarınıza haber verme hakkınız vardır. Haber vermek istediğiniz yakınınıza veya belirlediğiniz bir kişiye veya yazılı evrak karşı çıkma-

dığınız takdirde büyükelçiliğinize/konsolosluğunuza durum derhal bildirilecektir.

4. Aleyhinize var olan şüpheleri ortadan kaldırmak için lehinize olan hususları öne sürebilirsiniz
5. Müdafî tayin hakkınız vardır. Müdafî tayin edilecek durumunuz yoksa baro tarafından tayin edilecek bir müdafinin hukuki yardımından yararlanabilirsiniz. Müdafî ile görüşme ve konuşma hakkınız vardır. Müdafinin ifade alma esnasında hazır bulunabilir.
6. Yakalama, gözaltına alma işlemine veya gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, hemen serbest bırakılmanızı sağlamak için sulh ceza hâkimine başvurabilirsiniz" şeklinde 6 bent halinde haklar listelenmiştir. Bununla birlikte formun devamında çocuktan "İsnat olunan suçla ilgili olarak tarafıma okunan ve form olarak bir nüshası verilen haklarımın neler olduğunu anladım" şeklindeki ifadenin alt kısmına çocuğun imzası alınmıştır. Formda ayrıca; cumhuriyet savcısının adı, yakalamayı yapan ekip kodları, yakalama koşulları, gözaltına alınma tarih ve saati ile çocukların kimlik bilgileri yer almaktadır. İddianamede eksik ve hatalı nokta bulunmadığı, suçlamanın ön ödeme, uzlaşma, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı kapsamında kalmadığı tespit edilerek Ankara... Çocuk Mahkemesi nezdinde kovuşturma süreci başlamıştır. Mahkemece tensip zaptının düzenlenmesiyle, sanıkların kanuni temsilcilerine duruşma gününü-saatini bildirir davetiye çıkarılmıştır. Müştekinin kendisine yapılan tebligata rağmen gelmemesi sebebiyle mahkemeye zorla getirilmesi sağlanmıştır. Kovuşturma evresinde Ankara... Çocuk Mahkemesi kaleminde sosyal hizmet uzmanı ile yapılan görüşmeler neticesinde değerlendirme raporları hazırlanmıştır. Suça sürüklenen çocuk SSÇ03'ün yaptığı görüşme neticesinde düzenlenen raporun başlangıç kısmında; "Ankara... Çocuk Mahkemesince 5395 sayılı yasanın 35. maddesi gereğince sosyal inceleme yapılarak raporun mahkemeye sunulması istenmektedir. Bu rapor sanık ile yapılan görüşmede elde edilen bilgiler ve gözlemler doğrultusunda hazırlanmıştır. Görüşme yeri ve ortamı sağlıklı görüşme için uygun bulunmamıştır. Araç ve maddi yetersizlikten dolayı sanığın yaşadığı sosyal çevre incelenememiştir." şeklinde ifadeler yer almıştır. Raporun suça ilişkin anlatımlar kısmında; "SSÇ03'ün başka bir suç nedeniyle halen yargılanma sürecinde bulunduğu belirlenmiştir. SSÇ03 yargılanmakta olduğu diğer dosya içeriğinde arkadaşının hırsızlık girişiminde bulunduğunu ve arkadaşının yanında olduğu için kendisinin de şüpheli duruma düştüğünü belirtmiştir. Bu durum SSÇ03'ün sosyal çevresinde ve arkadaş grubunda suç davranışı sergileyen bireylerin bulunduğunu düşündürmüştür". Raporun değerlendirme bölümünde ise "suça yö-

nelme açısından halem önemli risk grubunda (adolesan dönem) bulunan SSÇ03'ün arkadaş seçiminin takip edilmesinin ve yönlendirilmesinin gerekli olduğunu göstermektedir" önerisi yer almıştır. Kovuşturma evresinde Ankara... Çocuk Mahkemesi kaleminde sosyal hizmet uzmanı ile sanık SSÇ04'ün yaptığı görüşme neticesinde hazırlanan raporda; yargılama devam ederken 18 yaşını ikmal eden SSÇ04 için "18 yaşını doldurduğu düşünüldüğünde kendi kararlarını alabilecek yeterlilikte olduğu düşünülmektedir. Ancak SSÇ04'ün sosyal çevredeki riskler nedeniyle karar almada yönlendirmeye ve desteğe ihtiyaç duyabileceği düşünüldüğünden beraber yaşanan ebeveynler tarafından daha fazla desteklenmesi " şeklindeki önerilere yer verilmiştir.

Sosyal hizmet uzmanı ile sanık SSÇ05'in yaptığı görüşme neticesinde hazırlanan raporda da; "psiko-sosyal koşulları incelendiğinde; iş nedeniyle ebeveynleri ayrı yaşayan SSÇ05'in ortaöğretimden terk olduğu, bir bayan kuaföründe çalıştığı, daha önceden suç nedeniyle yargılama sürecinde bulunmadığı, herhangi bir madde kullanmadığı belirlenmiştir. Elde edilen bu bilgiler SSÇ05'in anti sosyal bir eğilim içerisinde olmadığını göstermektedir. SSÇ05 etkileşim halinde olduğu arkadaş grubundan ziyade sosyal çevresinde suç davranışı sergileyen bireylerin bulunduğunu belirtmiştir. Bu durum şu anda 18 yaşında olan SSÇ05'in sosyal çevresindeki risklere ve risk oluşturan bireylere daha fazla dikkat etmesi ve arkadaş seçimlerinde daha fazla özen göstermesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. SSÇ05'in hem gözlemlenen gelişimi hem de bulunduğu yaş dönemi itibarı ile davranışlarını ve kararlarını kendi başına alabilecek yeterlilikte olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin yönlendirmesinden ziyade SSÇ05'in kendi kontrolünü sağlamaya yönelik desteklenmesi gerekir." şeklinde görüşlere yer verilmiştir.

Dosya kapsamında altı duruşma yapılmıştır. Çocukların mahkemede alınan ifadelerinde; avukatları hazır bulunmuş, uzman bulunmamış ve duruşmalar kapalı olarak yapılmıştır. Çocukların katılımının olduğu üçüncü duruşma da kapalı yapılmıştır. Duruşmaları müşteki takip etmemiş ve müştekinin gelmemesi sebebiyle de duruşma sayısı artmış ve yargılama süresi uzamıştır. Müştekinin zararı yargılama aşamasında suça sürüklenen çocukların aileleri tarafından tazmin edilmiştir. Suça sürüklenen çocukların kendilerine isnat edilen iki kez hırsızlık ve iki kez de mala zarar verme suçlarının sübuta erdiği kanaati oluşmuş ve suçların işleniş biçimi, suçların işlenmesinde kullanılan araçlar, suçun işlendiği zaman ve yer, suç konusunun önem ve değeri, meydana gelen zarar veya tehlikenin ağırlığı, faillerin kast veya taksire dayalı kusurunun ağırlığı, faillerin güttüğü amaç ve saik göz önünde bulundurularak suça sürüklenen çocuklar hakkında belirlenen temel ceza kanuni tanımında ön görülen cezanın alt sınırında belirlenmiştir. Suça sürüklenen çocuklar hakkında 2 kez 5237 sayılı TCK'nın 142/1-b, 168/2, 31/3,62 maddeleri gereğince neticeten 6'şar ay 20'şer gün hapis cezası verilmiştir. Yine 2 kez de 5237 sayılı TCK'nın 151/1, 168/2, 31/3,62 maddeleri

gereğince neticeten 33'er gün adli para cezası ile cezalandırılmalarına karar verilmiştir. Suça sürüklenen çocuklara verilen bu cezalara ilişkin hükümlerin 5271 sayılı CMK'nın 231/5.6,a,b,c maddeleri gereğince açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş ve çocuklar CMK 231/8 ve ÇKK 23. maddeleri gereğince üç yıl süre ile denetime tabi tutulmuşlardır.

Dosya 5: Davaya konu edilen olayın özeti: Yetişkin S02 ile S03'ün 07.07.2006 tarihinde yaşı küçük SSÇ06 ile birlikte olay öncesinde birlikte bira içtikleri, sanık S02'nin yaşı küçük SSÇ06 ile markete gittikleri, ekmek arası bir şeyler yaptırdıktan sonra marketten çıktıkları esnada SSÇ06'nın yolda karşılaştığı tanık 'dan saati sorduğunda "saatim yok" diye sert yanıt verince sanık M.G.'nin TÇ02 ya "doğru konuş" diyerek münakaşaya başladığı, münakaşaya yakın parktaki sanık S03 ile maktul ve katlıların da katıldıkları, tartışma esnasında sanıkların adli emanetin... sırasında kayıtlı olaydan sonra olay yerinde ve yakın parkta bulunan bıçakları kullandıkları, katılan K01'ya sopa ile vurarak onu basit tıbbi müdahale ile iyileşebilecek nitelikte ve katılan K03'yi bıçakla basit tıbbi müdahale ile iyileşebilecek şekilde yaraladıkları, maktul M01'yı karın ve göğüs nahiyyelerinden 8 defa bıçak sokarak kesici delici alet yaralanmasına bağlı akciğer, perikart, kalp ve diyaframa, mide kesilerinden gelişen iç ve kanama sonucu öldürdükleri, katılanların sanıklardan şikayetçi oldukları, sanıkların katılan K01 ile uzlaşmak istemedikleri, sanıkların bu şekilde aynı suç iradesi ile birlikte hareket ederek maktulü bıçakla öldürmeleri ve katılanları yaralamaları olayıdır.

Teknik Bilgiler

Mahkeme	: Ankara ... Ağır Ceza Mahkemesi
Suç tarihi	: 07.07.2006
Suç yeri	: Ankara
Suç tipi	: Kasten Adam Öldürmek, Kasten Yaralamak
Gözetli tarihi	: 07-08.07.2006
Karar tarihi	: 22.06.2007

Kasten adam öldürmek ve kasten yaralamak suç isnadıyla yapılan yargılama dosyasında 16 yaşındaki SSÇ06 suça sürüklenen çocuk olarak yer almaktadır. Davaya konu edilen olay yetişkinlerle birlikte işlenmiştir ve suça sürüklenen çocuk hakkındaki işlemler soruşturma evresinde şüphelinin çocuk olduğunun fark edilmesiyle yetişkinlerin soruşturmasından ayrı olarak yürütülmüştür. Suça sürüklenen çocuğun, Ufuktepe Polis Karakolu tarafından yakalaması ve Keçiören Asayiş Araştırma Büro Amirliği tarafından yakalama sonrası üst araması yapılmış ve bu işlemler hakkında tutanak tanzim edilmiştir. Yine çocuk hakkında, yakalama ve gözetli altına alma şüpheli ve sanık hakları formu düzenlenmiştir. Yapılan teşhis işleminin ardından cinayet büro amirliği, yaşı küçük olan

SSÇ06'yı Çocuk Şube Müdürlüğü'ne teslim etmiştir. Bu teslim aşamasına kadar geçen süreler şu şekildedir:

Karakol gözaltı : 07.07.2006 tarih, saat : 23:55

Çocuk Şube gözaltı: 08.07.2006 tarih, saat : 07:45

Cumhuriyet Savcılığı sevk : 08.07.2006 tarih

Çocuğun ifadesi bizzat çocuk savcısı tarafından alınmıştır. İfadede çocuk ile birlikte avukat yer almış ancak uzman bulunmamıştır. Ankara... Sulh Ceza Mahkemesi tarafından çocuğun sorgusu yapılmıştır. Sorguda "CMK 147 uyarınca yasal hakları anlatıldı. Susma hakkı olduğu, delil gösterebileceği, müdafî tutma gücü yok ise barodan müdafî isteyebileceği hususları anlatıldı." şeklinde ifadeler yer almış ve suça sürüklenen çocuğun avukatı olmaması ve avukat tutmaya gücünün olmadığını bildirmesi üzerine mahkeme tarafından kendisine Barodan müdafî istenilmesine karar verilmiştir. Sorgu hâkimliği sürecinin ardından Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, SSÇ06'nın yaş küçüklüğü sebebiyle soruşturmasının Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Çocuk Suçları Bürosu tarafından yapılması gerektiğinden 14.07.2006 tarihinde yetişkinlerle ilgili olan soruşturmadan ayırma kararı vermiştir. Bu aşamadan sonra suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma ayrı bir soruşturma numarası almış ve yetişkinlerden ayrı olarak yürütülmüş ve suça sürüklenen çocuk hakkında Ankara Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde kamu davası açılmıştır. Ankara... Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi'nin 06.11.2006 tarihli kararı ile sanık SSÇ06 hakkında açılan davada, aynı olayla ilgili olarak suçu birlikte işledikleri kabul edilen yetişkinlerin yargılanmakta olduğu Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi'nin dava dosyası ile birleştirilmesine ve yargılamanın Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi'nin devam etmekte olan dava dosyası üzerinden yürütülmesine karar verilmiştir. Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde yapılan yargılamada yetişkinlere göre yargılama yapılmıştır ancak hüküm tesis edilirken "...tefhim ve tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde temyiz mercii olan Yargıtay yolu açık olmak üzere sanıklar ve sanık müdafileri ile katılan K01 ile katılan K02 vekilinin yüzlerine karşı, diğer katılanların yokluklarında cumhuriyet savcısı huzuru ile talebe uygun oybirliğiyle verilen karar sanıklardan SSÇ06 18 yaşını bitirmediklerinden gizli olarak okundu, usulen anlatıldı." şeklinde ifadeye yer verilmiştir. Bu ifade mahkemenin SSÇ06'nın küçük olduğunun farkında olduğunun göstergesi olsa da yargılama süresince bu hususa yalnızca sınırlı olarak dikkat edilmiştir. Hatta suça sürüklenen çocuk SSÇ06'nın mahkemede tekrar ifadesi alınmak istenmiş ancak çocuğun talebi ile ifadesinin avukat huzurunda alınması için süre verilmiştir. Avukat ve uzman hazır bulunmadan, suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınmak istenmesi, yargılamanın yetişkinlere göre yapıldığına işaret etmektedir.

Yargılama boyunca yedi duruşmanın yapıldığı dosyada tanık olarak yer alan TÇ02 isimli 1990 doğumlu bir çocuk daha dosya kapsamında yer almak-

tadır. Tanık çocuğun ifadesi; Asayiş Şube Müdürlüğü Cinayet Büro Amirliği'nde babası eşliğinde, avukatı olmaksızın alınmış ve tanık ifade tutanağı düzenlenmiştir. Çocuk tanığın ifadesi bir kez de Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi tarafından alınmıştır. Bu ifadede de avukat yahut uzman hazır bulunmamıştır. Bu ifade öncesinde mahkeme tarafından çocuğun şahitliğe engel halinin olmadığına tespit edilmesiyle çocuğa CMK 53. maddesi uyarınca tanıklığın önemi anlatılarak, çocuğun yemini yaptırılıp gerçek dışı beyanın sonuçları hakkında da uyarılmasından sonra olay hakkındaki bilgisine başvurulmuştur.

Yapılan yargılamada; suça sürüklenen çocuk SSÇ06'nın adam öldürme suçuna iştirak etmek ve katılan K03'yi silahla yaralamak suçlarından beraatına ancak diğer sanıklarla birlikte katılan K01'yi sopayla yaralamaktan eylemine uyan 5237 sayılı TCK'nın 86/2,29,31/3,62. maddeleri gereğince neticeten on ay yirmi gün hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiş bu cezanın paraya çevrilmesiyle de toplam 1.000,00 TL adli para cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Her ne kadar verilen bu hüküm temyiz edilmişse de, CMUK 305. madde gereğince bu karar kesin nitelikte olduğundan diğer sanıklar bakımından temyiz incelemesini yapan Yargıtay... Ceza Dairesi tarafından 05.10.2009 tarih, .../... E ve .../... K. sayılı ilam ile bu suça yönelik olarak temyiz isteminin redine karar verilmiştir.

Dosya 6: Davaya konu edilen olayın özeti: Adana Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 13.06.2007 tarihli iddianamesi ile sanıklar S04 ile S04'ün azmettirmesi sonucu diğer sanık S05'nin ruhsatsız taşıdığı tabanca ile M02'yi öldürdüğü iddiasıyla kamu davası açılmıştır. Yapılan yargılamada sanık S06'ün ve S05'in beraatlarına, diğer sanık S04'ün ise, tasarlayarak adam öldürme suçundan, TCK'nın 82/1-a ve 62. maddesi uyarınca neticeten müebbet hapis cezasına ve 6136 sayılı yasanın 13/1 maddesi gereğince on ay hapis ve 375,00 TL adli para cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Dosyada tanık çocuklar, evde bulundukları sırada kapının çalması ve dedelerini bir kişinin çağırması ve akabinde de dedelerinin öldürülmesi nedeniyle tanık olarak dinlenilmişlerdir.

Teknik Bilgiler

Mahkeme	: Adana Ağır Ceza Mahkemesi
Suç tarihi	: 25.10.2006
Suç yeri	: Adana
Suç tipi	: Tasarlayarak Öldürme
Karar tarihi	: 26.01.2009

Tasarlayarak öldürme isnadıyla yapılan yargılama dosyasında on yaşındaki TÇ03 ve kardeşi sekiz yaşındaki TÇ04 tanık olarak yer almaktadır. Asayiş Şube Müdürlüğü Cinayet Büro Amirliği'nde tanık çocuklar hakkında ilk işlemler yapılmıştır. Avukat ve çocuklar görüşmüşler ve bu durum avukat şüpheli görüşme

tutanağı ile imza altına alınmıştır. Her iki çocuğun da ifadesi dayıları ve avukat huzurunda alınmış ve ifade tutanağında “CMK’nın 234. maddesi uyarınca soruşturma evresinde, delillerin toplanmasını isteme, soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla cumhuriyet savcısından belge örneği isteme, vekili yoksa, baro tarafından kendisine bir avukat görevlendirilmesini isteme, CMK 153. maddeye uygun olmak koşuluyla vekili aracılığıyla soruşturma belgelerini ve el konulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceletme, cumhuriyet savcısının soruşturmaya yer olmadığı yönündeki kararına kanunda yazılı usule göre itiraz hakkını kullanma hakları bulunduğu anlatıp açıklandı. CMK 234. maddesindeki bana izah edilen haklarımı anladım avukat istiyorum ifademi verip delillerimi bildireceğim” şeklindeki ifadeler yer verilmiştir. Çocuklara, suç işleyen zanlılar fotoğraf albümü gösterilerek fotoğraftan teşhis yaptırılmıştır. Yapılan teşhiste çocukların kanuni temsilcileri yahut da uzman hazır bulunmamıştır. Savcılık aşamasında küçük TÇ03’ün bizzat cumhuriyet savcısı tarafından uzman psikolog eşliğinde avukat olmaksızın alınan ifadesinde “Soru sorulduğunda ağlamaya başladı. Tanığın ruhsal durumunun ifade veremeyecek halde bulunduğu gözlemlendiğinden psikolog huzurunda ve kamerayla gözetilen ve bir kısmı yazılan ve yazıya geçirilemeyen ifadesinin deşifresi yapılarak açıklatılmasına, çocuğun yaşadığı ruhsal sıkıntı ailesine bildirilerek bundan sonra destek alması gerektiğinin ailesine hatırlatılmasına” şeklindeki ifadeler yer verilmiştir. Bu ifadede TÇ03 daha önce vermiş olduğu ifadeyi de kabul etmemiş ve o ifadeyi baskı altında verdiğini, anneannesi, teyzesi ve dayısının baskısı ile verdiğini belirtmiştir. TÇ04’ün ifadesi de daha sonra savcı tarafından uzman psikolog eşliğinde alınmıştır. mahkeme aşamasında ilk duruşmada TÇ03’ü tekrar dinlenilmiştir. Avukatın ve uzmanın bulunmadığı bu ifadesinde mahkeme tutanağına “sanıkları tanımaz, akrabalık ve meslek uğraşları sebebiyle tanıklıktan ve yeminden çekilme hakkı bulunmadığından ve şahidin yaşı küçük olduğundan yeminsiz soruldu” ifadesi yazılmıştır. On dokuzuncu duruşmada küçük TÇ03 tekrar dinlenilmiştir. Üçüncü duruşmada davetiye tebliğine rağmen gelmeyen ve mazeret bildirmeyen tanık TÇ04’ün zorla getirilmesine karar verilmiştir. Dördüncü duruşmada TÇ04 mahkeme huzurunda dinlenilmiştir. Yaş küçüklüğü sebebiyle yeminsiz alınan ifadelerinde avukatı hazır bulunmuş ancak uzman bulunmamıştır. Çocukların babası, 07.11.2009 tarihinde Cumhuriyet Başsavcılığına hitaben yazdığı dilekçesinde özetle reşit olmayan çocuklarının ifadelerinin görmedikleri cinayet nedeniyle izni olmadan Cinayet Büro Amirliği tarafından alındığını belirtmiş ve görmedikleri bir cinayet hakkında zorla ifadelerinin alınması ve görmedikleri bir şahsı görmüş gibi gösterilmesi hususlarının aydınlatılmasını istemiştir.

Dosya 7: Davaya konu edilen olayın özeti: “Suç tarihi olan 19.01.2004 tarihinde sanığın reşit olmayan müştekiyi zorla kaçırıp alıkoymuş ve zorla teselsülen ırzına geçip kızlığını bozduğu, daha sonra kaçıp kur-tulan mağdurenin diğer müştekiler olan akrabalarıyla birlikte Ankara’ya taşındıkları ve diğer suç tarihi olan 22.04.2005 tarihinde sanığın 6136 sayılı kanun kap-

samında kalan tabanca ile müştekilerin evine gelip kapıyı zorlayıp konutlarına girdiği, silahla müştekileri tehdit ettiği” iddia edilmiştir.

(Sanık Savunmasında); “Adana’da oturduğunu, başka bir kadınla resmi nikahlı evli bulunduğunu, K04’ün kızı olan MÇ06 ile gayri resmi olarak ve kız kardeşi K07’nin de K04 ile berdel şeklinde evlendirilmesi şartı ile imam nikahı ile evlendirildiklerini, kendisinin MÇ06 ile evlenmesi üzerine karşılığında kız kardeşi K07’nin de K04 ile imam nikahı ile evlendiğini, K04’ün da başka bir hanımla resmi nikahla evli olduğunu, aile büyüklerinin bu şekilde evlenmeyi uygun gördüklerini, MÇ06 ile on beş gün birlikte yaşadından sonra MÇ06’nın annesinin kızını kendisinden ayırmaya çalıştığını, maddi durumunu beğenmediklerini, K04’ün eşi K06’nın kız kardeşi olan K07’nin K04 ile evlenmesine kuma gelmesini kabullenemediğini, bu nedenle MÇ06’yı ayırmak istediğini ve ayırarak Ankara’ya geldiklerini, peşlerinden Ankara’ya gelerek öğle vakti evlerine girip karısı MÇ06’yı almak istediğini, evlerinin zilini çalmasına rağmen K06’nın kapıyı açmadan hakarete bulunduğunu, kızarak kapıyı tekme ile kır-dığını, MÇ06’ya gidelim dediğini, ölümle tehdit etmediğini, MÇ06’yı zorla kaçırarak alıkoymadığını, her iki ailenin rızası ile evlenmelerinin gerçekleştiğini” söylemiştir.

(Mağdur şikayetinde); “sanık S07’nin kız kardeşi K07’nin evlerinin üst katında oturduğunu, K07’nin eve gelerek kendini çağırdığını, S07’nin evde yüzüne sprej sıkarak kollarını bağlayıp çiftliğe götürdüğünü, çiftlikte defalarca ırzına geçtiğini, 9 gün sonra kendisini bıraktığını, babasını öldüreceğini ve annesine zarar vereceğini söylediğinden bu olayı ancak annesine anlattığını, korkudan babasına anlatamadığını, bu olaydan sonra Ankara’ya taşındıklarını, olay günü de S07’nin eve gelerek kapıyı çaldığını, açmamaları üzerine demirle kırarak içeri girdiğini, elinde tabancasının bulunduğunu, odaya saklandığını, sizi gebertirim diye tehditlerde bulunduğunu söyleyerek şikayetçi olmuş, K07’nin babasının ikinci eşi olduğunu, ancak K07’ye karşılık olarak S07’ye vermediklerini, berdel yapılmadığını” belirtmiştir.

Teknik Bilgiler

Mahkeme	: Ankara ... Ağır Ceza Mahkemesi
Suç tarihi	: 22.04.2005,19.01.2004
Suç yeri	: Ankara
Suç tipi	: Reşit olmayanla cinsel ilişki, sorla kaçırıp alıkoyma, tehdit, konut dokunulmazlığını bozma, 6136 sayılı kanun kapsamında ruhsatsız ateşli silahlarla mermileri satın alma veya taşıma veya bulundurma
Karar tarihi	: 29.11.2006

Reşit olmayanla cinsel ilişki, zorla kaçırıp alıkoyma, tehdit, konut dokunulmazlığını bozma, ruhsatsız ateşli silahlarla mermileri satın alma veya taşıma veya bulundurma suç isnatlarıyla yapılan yargılama dosyasında 17 yaşındaki MÇ06 korunma ihtiyacı olan çocuk (mağdur çocuk) olarak yer almaktadır. Soruşturma kapsamında ilk işlemler Asayiş Şube Müdürlüğü Gasp Büro Amirliği tarafından yapılmıştır. Mağdur çocuğun Adli Tıp Kurumu tarafından beden muayenesi yapılmıştır. Mağdur MÇ06'nın ifadesi soruşturma evresinde yine kolluk tarafından alınmıştır. Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen davanın birinci duruşmasında müdahil-mağdur MÇ06'nın ifadesi alınmıştır. Bu ifadede sosyal çalışma görevlisi veya avukat hazır bulunmamıştır. Yargılama açık olarak başlamıştır ancak MÇ06'nın avukatı tarafından dilekçe verilerek "mağdure MÇ06'nın tecavüze uğramış olması ve yaşadıklarından büyük utanç ve rahatsızlık duyması sebebiyle duruşmanın gizli olarak yapılması" istenmiş ve bu talep üzerine CMK'nın 182/2. maddesi gereğince duruşmanın gizli yapılmasına karar verilmiştir. Yargılamanın üçüncü duruşmasında şikayetçi konumunda olan MÇ06 ile babası ve annesi şikayetlerinden vazgeçmişlerdir.

Dosya kapsamında yer alan bir diğer çocuk da mağdur MÇ06'nın tanık olarak ifadesine başvuru olan kardeşidir. MÇ06'nın 15 yaşındaki kardeşi TÇ05'nin Denizli Ş.Ö. Özkaya Polis Merkezi Amirliğinde tanık olarak ifadesi alınmıştır. Ayrıca yine Adana Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından da ifadesi alınmıştır. Bu tanık çocuğun ifadelerinde avukat yahut da uzman yer almamıştır.

Yargılamada, cinsel saldırı yahut da reşit olmayanla cinsel ilişki suç vasıflarının ayrımı ile olayda berdel olup olmadığı tartışma konusu yapılmıştır. Müşteki ve sanık aileleri arasında akrabalık ilişkisi vardır ve aileler arasında yaşanan ilişki nedeniyle davaya konu olayda mağdure MÇ06'nın berdel olarak sanık aile tarafından kaçırıldığı iddia edilmiştir. Yapılan yargılama sonucunda mahkeme tarafından, şikayetten vazgeçmenin olması da gözetilerek olayda suç vasfının reşit olmayanla cinsel ilişki kapsamında kaldığı kabul edilmiştir. Ancak yine gerekçeye göre; "dinlenen tüm tanıkların beyanlarından mağdur MÇ06'nın babasının sanığın kardeşi ile evlendirilmesinden dolayı mağduru berdel olarak sanıkla evlendirildiği sonuç ve kanaatine varıldığı" belirtilmiştir. Yapılan yargılama sonucu sanık hakkında ırza geçmek suçundan kamu davası açılmış ise de, suç tarihinden sonra yürürlüğe girip sanık lehine olan 5237 sayılı TCK'nın 104/1 maddesi gereğince uygulama yapılmış ve bu suçun takibi şikayete bağlı olduğundan CMK'nın 223/8. maddesi gereğince düşme kararı verilmiştir. Yine sanık hakkında alıkoyma suçundan dava açılmış ise de, 5237 sayılı TCK'da bu suçun tanımlanmamış olmasından bahisle CMK'nın 223/2-a maddesi gereğince sanık hakkında beraat kararı verilmiştir. Sanığın K04 ve K05'ya yönelik silahla tehdit suçundan beraatına karar verilmiş ancak K06 ve MÇ06'ya yönelik silahla tehdit suçlarından 765 sayılı TCK'nın 191/2. maddesi gereğince ayrı ayrı beşer ay hapis cezası ile cezalandırılmasına, konut dokunulmazlığını ihlal suçundan 765 sayılı TCK'nın 193/2, 59. maddeler gereğince beş ay

hapis cezası ile cezalandırılmasına ve 6136 sayılı yasa muhalefetten de 13/1 md. ve 5237 sayılı TCK 62. maddeler gereğince on ay hapis ve 407 TL adli para cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Dosya kapsamında reşit olmayanla cinsel ilişki ve tehdit suçlarından verilen düşme ve beraat hükmü cumhuriyet savcısı tarafından temyiz edilmiştir ancak Yargıtay 5. Ceza Dairesi tarafından 05.04.2010 tarih, .../... E ve .../... K. sayılı ilam ile onama kararı verilerek bu suçlardan verilen hüküm 05.04.2010 tarihinde kesinleşmiştir.

Dosya 8: Davaya konu olayın özeti: Sanık S08 ile yanında bulunan yeğeni suça sürüklenen çocuk TÇ07, sanık S08'nin kullanmakta olduğu araçta giderken sollama sebebiyle müşterinin kullandığı otomobilin önünü keserek aracı durdurmuşlar ve müşteriyi sopa ve yumrukla dövmüşlerdir. Adli Tıp Kurumu'ndan alınan rapora göre müşterinin yaralanması basit bir tıbbi müdahale ile giderilemeyecek nitelikte ve kemik kırığına neden olacak şekildedir.

Teknik Bilgiler

Mahkeme	: Ankara ... Asliye Ceza Mahkemesi
Suç tarihi	: 12.09.2009
Suç yeri	: Ankara-Keçiören
Suç tipi	: Yaralama
Karar tarihi	: 06.10.2010

İlgili diğer Dosyanın Teknik Bilgileri

Mahkeme	: Ankara ... Çocuk Mahkemesi
Suç tarihi	: 12.09.2009
Suç yeri	: Ankara-Keçiören
Suç tipi	: Kasten Yaralama
Gözetli tarihi	: 13-14.09.2009 (1 gün)
Karar tarihi	: 05.04.2011

Ankara... Asliye Ceza Mahkemesi nezdinde yaralama suç isnadıyla yapılan yargılama dosyasında 17 yaşındaki TÇ07 yetişkin olan amcasının yargılandığı bu dosyada tanık olarak yer almakta iken aynı çocuk, Çocuk Mahkemesinde aynı suç isnadıyla suça sürüklenen çocuk olarak yer almaktadır. Isnat edilen yaralama olayı sırasında çocuk, amcası ile birlikte olay yerinde olup olaya dahil olduğundan her ikisi hakkında yaralama suç isnadıyla soruşturma başlatılmıştır. Suça sürüklenen çocuk, soruşturma evresinin ilk işlemlerine; yakalama gözaltına alınma, yakalama sonrası üst araması gibi işlemlere yetişkinle beraber tabii tutulmuştur. Cumhuriyet savcısının telefonla verdiği talimat ile çocuk polisine teslim edilmiş ve gözaltına

alınmış daha sonra da Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmiştir. Savcılık ifadesi, çocuk büroda görevli cumhuriyet savcısı tarafından alınmıştır. Müdafî ile çocuğun ifade öncesinde görüşmesi sağlanmış, ifade-sinde müdafî hazır bulunmuştur. Soruşturma evresinde çocuğun yetişkin olan amcası ile suça sürüklenen çocuk hakkındaki dosyalar ayrılmış ve soruşturmalar ayrı olarak yürütülmüştür. Çocuğun amcası hakkında yaralama suç isnadıyla Asliye Ceza Mahkemesi'nde dava açılmış, çocuk hakkında da Çocuk Mahkemesi nezdinde dava açılmıştır ancak yetişkin yargılama-sında ilerleme kaydedilirken, çocuk mahkemesinin dosyası bu dosyaya göre altı ay daha uzun sürmüştür. TÇ07'nin çocuk tanık olarak beyanının alındığı du-ruşmada mahkemece, "CMK 53. maddesi gereğince dinlenmeden önce gerçeği söylemesinin önemi, ger-çeği söylememesi halinde yalan tanıklık suçundan dolayı cezalandırılacağı, doğruyu söyleyeceği husu-sunda yemin edeceği, duruşmada mahkeme başkanı veya hâkimin açık izni olmadan mahkeme salonunu terk edemeyeceği hatırlatıldı, yemini yaptırıldı, olay hakkındaki bilgisi ve görgüsü soruldu" denilmiştir. Çocuğun yanında avukat veya sosyal çalışma görevlisi yer almamıştır. Çocuğun velayeti altında bulunduğu ana-babası süreçten haberdar edilmemiştir. CMK 45. maddede yer alan tanıklıktan çekinme hakkı çocuğun tanık olarak dinlendiği mahkeme tarafından dikkate alınmamıştır. TÇ07'nin velayeti altında olduğu kişile-rin rızası aranmamış, tanıklıktan çekinme hakkı da ha-tırlatılmamıştır. Yine CMK'nın 50. maddesi gereğince çocuk tanığın yemin verilmeyen tanıklardan olduğu dikkate alınmamıştır.

Dosyalarda darp ve silah teşhiri iddiası ile mağ-durun oğlu olarak TÇ08 adında 15 yaşında bir tanık çocuk daha yer almaktadır. TÇ08 hakkındaki ilk işlemlerde "müdafî talep etmediği" belirtilerek hakkında bilgi alma tutanağı düzenlenmiştir. Bilgi alma tutana-ğında annesi hazır olarak yer almaktadır. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından beşinci duruşmada yeminsiz olarak dinlenen TÇ08'in annesi ifadede hazır bulun-muşsa da avukat yahut da uzman bulunmamıştır. TÇ08 hakkında dosyadaki tüm bilgi bu iki evrak ile sınırlıdır.

Çocuk Mahkemesi'nde yapılan yargılamada çocuk hakkında sosyal inceleme raporu düzenlenmemiş, çocuğun dosyada avukatı bulunmasına rağmen ço-cuk, avukat ve sosyal çalışma görevlisi olmadan din-lenilmiştir. Çocuğun avukatı duruşmalara katılmamış ve çocuk da duruşmalara gelip ifade veremediğinden hakkında CMK'nın 199. maddesi gereğince yakalama kararı verilmiştir. Çocuk celse arasında yakalanmış ve ifadesi avukat ve uzman olmadan nöbetçi mahkeme tarafından alınmış, çocuk ifadesi alındıktan sonra serbest bırakılmıştır. Çocuk Mahkemesi tarafından verilen gerekçeli kararda Asliye Ceza Mahkemesi'nin dava dosyasına atıf yapılmış ve o dosyanın karara çık-tığından ve olayın aydınlığa kavuştuğundan bahisle tanıkların yeniden dinlenmelerine gerek görülme-diği belirtilmiştir. Yapılan yargılamada Asliye Ceza Mahkemesi tarafından sanığın kasten yaralama su-çunun sübuta erdiği kanaatiyle; sanığın 5237 sayılı TCK'nın 86/1, 87/3. maddeleri gereğince neticeten 1 yıl 4 ay hapis cezası ile cezalandırılmasına karar veril-

miş ve CMK'nın 231/5. maddesi gereğince hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiştir.

Çocuk Mahkemesi tarafından suça sürüklenen ço-cuk TÇ07 hakkında da; kasten yaralama suçunun sü-buta erdiği kanaatiyle; suça sürüklenen çocuğun 5237 sayılı TCK'nın 86/1, 86/3-e, 87/3, 31/3, 62. maddeleri gereğince neticeten on ay yirmi beş gün hapis ceza-sı ile cezalandırılmasına karar verilmiş ve 5395 sayı-lı ÇKK'nın 23. ile 5271 sayılı CMK'nın 231/5,6,a,b,c maddeleri gereğince hükmün açıklanmasının geri bı-rakılmasına ve suça sürüklenen çocuğun üç yıl süre ile denetime tabi tutulmasına karar verilmiştir.

Dosya 9: Davaya konu olayın özeti: maktul M03 ile sanık S09 arasında mahiyeti tespit edilemeyen bir ilişki olduğu, bu ilişkinin öğrenilmesi sebebiyle mak-tulün öldürülmesine karar verildiği, bu hususta her iki sanık tarafından plan yapıldığı ve bu plan çerçe-vesinde maktulün olay günü ve saati eve getirilmeye çalışıldığı ve maktulün balkonda sanık S09 tarafından iki farklı silahla vurularak öldürüldüğü görüşlerine yer verilmiştir. Yine mahkemenin kabulünde sanık S11 olay sırasında olay yerinde bulunmadığı, suça kullanılan silahları olay sırasında kullanmadığı, sanık S09'yi teşvik ettiği, yol gösterdiği, olay öncesinde ve sırasında sanık S09 ile görüşerek gelişmelerden ha-berdar olduğu ve akıl verdiği, silahları Ankara'dan ge-tirtirerek S09'ye verdiği, suçun işlenmesinde kullanılan araçları sağladığı ve bu şekilde öldürme fiiline yardım ettiği ve adam öldürmeye yardımdan sorumlu olduğu kanaatine varılmıştır.

Teknik Bilgiler

Mahkeme	: Yozgat ... Ağır Ceza Mahkemesi
Suç tarihi	: 19.07.2009
Suç yeri	: Yozgat, Akdağmadeni
Suç tipi	: Tasarlayarak adam öldürmeye, bu suça yardım ve 6136 sayılı yasaya muhalefet (kendisine suç isnat edilen çocuk hakkında adam öldürme suçuna iştirak)
Karar tarihi	: 02.06.2010

Dosyada üç çocuk bulunmaktadır. Çocuklardan TÇ09 14.01.1997 doğumludur. Sanıklardan S09'un erkek kardeşidir. Dosyada soruşturma evresinde şüp-heli konumundadır. Kendisine adam öldürme suçuna yardım suç isnadında bulunulmuştur. Savcılık tarafın-dan ek kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmiş ve dosyada kovuşturma evresinde tanık sıfatıyla yer almıştır. Bu çocukla ilgili olarak ilk işlemler jandarma tarafından yapılmıştır. Örneğin; çocuğa ait pantolon tişört, el svabı ve çocuğun elbisesinden alınan svap ile parmak izleri delil olarak jandarma tarafından alınmış ve savcılığa sunulan tahkikat evraklarında deliller ara-

sında yer almıştır. Yine jandarma tarafından çocuk, şüpheli olarak kabul edilmiş ve ifadesi alınmamış bu konuda çocuğun ablasının da imzasıyla yaşının küçük olduğu ve kendisine dosya kapsamında suç isnat edildiğinden bahisle tutanak tutulmuştur. Akdağmadeni Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 20.07.2009 tarihinde şüpheli (suça sürüklenen çocuk) olarak ifadesi alınmıştır. Bu ifadede çocuğun yaşının küçük olması nedeniyle kendisine barodan avukat atanmıştır. Sosyal çalışma görevlisi ya da kanuni temsilci yoktur. Akdağmadeni Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 24.07.2009 tarihinde de tanık olarak ifadesi alınmıştır. Bu aşamada; CMK'nın 45, 48. maddeleri ve yemin hakkı hatırlatılmıştır, ifadede sadece savcı ve katip hazır olup avukat, sosyal çalışma görevlisi ya da kanuni temsilci bulunmamaktadır.

Çocuk, olay olduğu evde olay sırasında uyumaktadır. Ablası olay gecesi kendisini uyandırarak ve balkonda cama gelen birisini öldürdüğünü belirtmiştir. Ablası balkonda olan maktulün telefonunu kardeşinden almasını istemiştir. Çocuk da ablasının dediğini yapmış ve balkonda yerde yatmakta olan maktulün üzerinden cep telefonunu alarak ablasına vermiştir. Ablası telefonu duvara atarak kırmış ve çocuktan da parçaları toplayıp atmasını istemiştir. Çocuk da parçaları toplayıp maktulün üzerine atmıştır. Fail abla, daha sonra vermiş olduğu ifadelerde bu olayla ilgili olarak kardeşinden aslında telefonu götürüp çöpe atmasını istediğini söylemiştir.

Diğer tanık çocuk TÇ10 30.07.1992 doğumlu, sanıklardan birisi amcası diğeri de yengesi olmaktadır. Diğer tanık çocuk da TÇ10'un kardeşi. Annesi ve babası da evlerinin çok yakın olması nedeniyle de olayın hemen akabinde olay yerine çocuklarla birlikte gitmişler ve tüm süreçte tanık olarak yer almışlardır. Akdağmadeni Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından tanık olarak 27.07. 2009 ve 05.08.2009 tarihinde ifadesi alınmıştır. İfadelerde sadece savcı ve katip hazır olup avukat, sosyal çalışma görevlisi ya da kanuni temsilci bulunmamaktadır.

Diğer tanık çocuk TÇ11 16.02.1994 doğumlu, sanıklardan birisi amcası diğeri de yengesidir. Diğer tanık çocuk da TÇ11'in ağabeyidir. 19.7.2009 tarihinde jandarma tarafından bilgi alma tutanağı düzenlenerek bilgisine başvurulmuştur. Tutanakta avukat, sosyal çalışma görevlisi ya da kanuni temsilci yoktur ve hiçbir hak anlatılmamıştır. Akdağmadeni Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından tanık olarak 06.08.2009 tarihinde ifadesi alınmıştır. İfadelerde sadece savcı ve katip hazır olup avukat, sosyal çalışma görevlisi ya da kanuni temsilci bulunmamaktadır.

Dosya kapsamında parçaları birleştirilerek tamir edilen maktulün telefonunda bir ses kaydı bulunmuştur. Bu ses kaydı, tanık çocuk ile maktul arasında bir telefon görüşmesine aittir. Görüşmede tanık çocuk maktule; "amcasının Ankara'ya silah almak için gittiğini, kendisine tuzak kurduklarını, onu öldüreceklerini" ifade etmiştir. Yargılama sırasında tanık çocuk bu görüşmedeki ses kaydının kendisine ait olduğunu kabul etmiştir. Sanıklar hakkında ceza verilirken bu görüşme içeriği en önemli delillerden biri olmuştur.

Kovuşturma evresinde çocuklar mahkeme tarafından da dinlenmişlerdir. Keşif sırasında da dinlenmişlerdir. Bu aşamalarda avukat, sosyal çalışma görevlisi ya da kanuni temsilci yoktur ve yemin ile tanıklıktan çekinme hakkı kısmen anlatılmıştır. Bir çocuk yemin ederek dinlenilmiş diğerleri mahkeme aşamasında yemin ederek dinlenilmişlerdir. Çocuklardan birinin çelişkili ifadeleri olması nedeniyle özellikle keşif sırasında farklı beyanlarda bulunmuş ve kendisine sorular da yöneltilmiştir.

Dosya kapsamında her iki sanığın tasarlayarak adam öldürme suçunu ve 6136 sayılı yasaya muhalefet suçunu işlediklerinden bahisle bu suçlardan cezalandırılmaları istemiyle dava açılmış ve Yozgat ... Ağır Ceza Mahkemesi'nce yapılan yargılamada sanıklardan S10'un 5237 sayılı TCK'nın 82/1-a, 39, 29 maddesi gereğince neticeten on beş yıl hapis cezası ile cezalandırılmasına, sanık S09'un de TCK'nın 5237 sayılı TCK'nın 82/1-a, 29 maddesi gereğince neticeten yirmi dört yıl hapis cezası ile 6136 sayılı yasaya muhalefetten de bir yıl hapis ve 600,00 TL adli para cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir.

Dosya 10: Davaya konu edilen olayın özeti : Dosya kapsamındaki sanıkların suç işlemek amacıyla örgüt kurup, yönettikleri ya da örgüte yardım ettikleri ve bu örgüt çerçevesinde fuhuş suçlarını ve bu suça aracılık ettikleri kabul edilmiştir. Bir kısım sanıkların bayanları fuhuşa teşvik ettikleri, bunun yolunu kolaylaştırdıkları veya yer temin ettikleri kabul edilmiştir. Dosyada mağdur olarak ismi geçen bayanlar ise, davaya dahil olmamışlar, bir kısım mağdurlar kendi rızaları ile çeşitli kişilerle cinsel ilişkiye girdiklerini belirtmişlerken bir kısmı ise isnat edilen suçlamalarla bir ilgilerinin olmadığını beyan etmişlerdir.

Teknik Bilgiler

Mahkeme	: Erzurum ... Ağır Ceza Mahkemesi (CMK 250. md. ile görevli özel mahkeme)
Suç tarihi	: 14.03.2009
Suç yeri	: Erzurum
Suç tipi	: Suç işlemek amacıyla örgüt kurma ve yönetme, fuhuşa teşvik ve aracılık etme (suça sürüklenen çocuklar bakımından örgüte üye olma ve fuhuşa aracılık etme)
Gözaltı tarihi	: 14-17.03.2009
Tutukluluk tarihi	: 17.03.2009 28.05.2009
Karar tarihi	: 19.03.2010

Dosya kapsamında üç çocuk bulunmaktadır. Çocuklar, 15.05.1993, 01.01.1994, 05.12.1992 doğumludurlar. Erzurum Cumhuriyet Başsavcılığı'nca düzenlenen iddianameyle, suça sürüklenen çocuklar hakkında suç işlemek amacıyla kurulan örgüte üye olma ve bu örgüt kapsamında fuhuş suçuna aracılık etme suç isnadıyla bu suçlardan cezalandırılmaları istemiyle dava açılmıştır. Soruşturma Emniyet Müdürlüğü Asayiş Şube Müdürlüğü tarafından yapılan istihbarat çalışmaları kapsamında başlatılmıştır. Dosyada yaklaşık 30 kişi şüphelidir. Suça sürüklenen çocukların soruşturma evresinde yaşlarının küçük olduğunun fark edilmesiyle soruşturma ayrı yürütülerek suça sürüklenen çocuklar bakımından dava ilk olarak çocuk mahkemesinde açılmıştır. Çocuk mahkemesi tarafından dava dosyasının, büyüklerin yargılamasının yapıldığı dava dosyası ile birleştirilmesi yönünde talepte bulunulmuş ve bu mahkemece muvafakat verilmesi üzerine dosyalar birleştirilerek yargılama yapılmıştır. Birleşen dosyanın yargılamasının yapıldığı mahkeme, CMK 250. madde ile görevli özel bir mahkemedir.

Çocuklardan birinin babası örgüt kurucusu diğerinin babası da örgüt üyesidir. Örgüt kalabalık aile ve akrabalık ilişkilerinden oluşan bir örgüttür. Yetişkinler hakkında verilen hüküm Yargıtay aşamasında olup henüz kesinleşmemiştir.

Çocuklar hakkında ayrı bir iddianame ayrı bir savcı tarafından hazırlanmıştır. Kovuşturma evresinde da her iki mahkeme tarafından dinlenilmişlerdir. Bu aşamalarda avukat hazır olmakla birlikte uzman yoktur. Dosya çok sanıklıdır, duruşmalar açıktır, çocuklar iki buçuk ay kadar tutuklu kalmışlardır, mahkeme özel görevli mahkemedir.

Yapılan yargılamada; çocuklar hakkında suç işlemek amacıyla kurulan örgüte üye olmak ve fuhuşa aracılık suçlarını işlediklerinin sübuta erdiği kanaatiyle örgüt suçundan 5237 sayılı TCK'nın 220/2 maddesi, 31/3, 62. maddesi gereğince ayrı ayrı altışar ay yirmişer gün hapis cezası verilmiş ve bu hükmün CMK'nın 231/5. maddesi gereğince açıklamasının geri bırakılmasına karar verilmiştir. Fuhuşa aracılık suçundan da TCK'nın 227/2-6 maddesi 31/3, 62 maddesi gereğince ayrı ayrı birer yıl sekizer ay hapis ve üçer gün adli para cezası ile cezalandırılmalarına, adli para cezasının 60,00 TL üzerinden taksitlendirilmesine ve bu hükmün CMK'nın 231/5 maddesi gereğince açıklamasının geri bırakılmasına karar verilmiştir.

1. Soruşturma Evresinin Değerlendirilmesi

1.1. İlk İşlemler

A. Suça Sürüklenen Çocuklar

İncelenen dosyalar kapsamında çocuklar, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işledikleri iddiası ile haklarında soruşturma veya kovuşturma yapılan konumda olduklarında somut olayda soruşturma evresinin başlamasına göre; suçüstü hali olması halinde yakalanarak ilgili polis merkezlerine getirilmişler yahut da olaya ilk müdahale eden birim tarafından haklarında ilk işlemler yapılmıştır. İncelenen dosyalarda; yakalamaya ilişkin tutanakların hazırlanması, üst aramalarının yapılması, teşhis işleminin yapılması, el swap analizinin ve elbise swap analizinin yapılması, parmak izlerinin alınması gibi ilk işlemlerin tamamı polis merkezlerinde gerçekleşmiştir. Suç yerinin jandarma bölgesinde olması halinde ilk işlemler jandarma tarafından yerine getirilmiştir. Çocukların isnat edilen suçları yetişkinlerle birlikte işlemiş olmaları halinde de yine ilk işlemler benzer şekilde ilgili polis yahut jandarma birimi tarafından yerine getirilmiştir. İncelenen dosyalarda, polisin veya jandarmanın ilk işlemleri yaparken dayandığı temel nokta savcı ile görüşülüp alınan talimat doğrultusunda ilk işlemlerin yapılmasıdır. Polis merkezlerinde veya jandarmada ilk işlemlerin yapılmasının ardından çocukların yaşlarının küçük olduğunu tespit eden tutanağın da hazırlanmasıyla çocuklar hakkında yapılan işlemlere ait dosya ile birlikte çocuklar, ya çocuk birimine yahut da doğrudan cumhuriyet savcılığına teslim edilmişlerdir.

B. Mevzuat Açısından Değerlendirme

5395 sayılı ÇKK'nın soruşturma ve kovuşturma başlıklı ikinci kısmının soruşturmayı düzenleyen 15. maddesinin birinci fıkrasında "suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma çocuk bürosunda görevli cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır" şeklinde düzenleme mevcuttur. Yine aynı kanunun kolluğun çocuk birimi başlıklı 31. maddesinin birinci fıkrasında; "Çocuklarla ilgili kolluk görevi, öncelikle kolluğun çocuk birimleri tarafından yerine getirilir" hükmü yer almaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nin³ tanımlar başlıklı 4. maddesinde çocuk biriminin tanımı; "Çocuklarla ilgili olarak mevzuatla verilen görevleri yerine getiren, İl Emniyet Müdürlüklerinde Çocuk Şube Müdürlüğü, İlçe Emniyet Müdürlükleri/Amirliklerinde Çocuk Büro Amirliği düzeyinde kurulan polis ihtisas birimini" ifade edecek şekilde yapılmıştır. Aynı yönetmeliğin 7. maddesinde birimin görevleri sıralanırken b fıkrasın-

3 İçişleri Bakanlığı, Resmi Gazete Tarihi: 13.04.2001, Sayı: 24372.

da; “Suç işlediği şüphesi altında bulunan çocukla ilgili olarak, ilgili Cumhuriyet Savcısının emirleri doğrultusunda suçun iz, eser, emare ve delillerini toplamak, ilk işlemleri yapmak ve olayın gelişimine göre diğer birimlerle koordineli çalışmak” şeklindeki birimin görevi belirtilmiştir. Ayrıca Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’nin⁴ 19. maddesinin dokuzuncu fıkrasına göre çocuk hakkında yürütülen ilgili işlemler mümkün olduğu ölçüde sivil kıyafetli görevliler tarafından yerine getirilir. 0–12 yaş arası çocukların cezai sorumluluğu olmamakla birlikte bu çocuklar, suç nedeni ile yakalanamamakta ancak kimlik ve suç tespiti amacıyla haklarında yakalama yapılabilir. Bu durumda ise kimlik tespitinden hemen sonra çocukların serbest bırakılmaları ve tedbir kararı alınmasına esas olmak üzere durumun cumhuriyet başsavcılığına bildirilmesi gerekmektedir.

Uluslararası belgelerde, suça sürüklenen çocukların yetişkinler gibi yargılanmaları ve cezalandırılmalarının, onları suç ve benzeri risklerden koruyamadığı gibi, daha fazla riske açık hale getirdiği gerçeğinden hareketle, çocuklara özgü kanun, usul ve makamların oluşturulması gerektiği bildirilmektedir. BMÇHS ile Türkiye Cumhuriyeti devleti de taraf olan devletlerin taşıdığı çocuklara özgü makamlar oluşturma sorumluluğundadır ve bu sebeple de oluşturulan kolluğun çocuk biriminin soruşturmada yer alan ilk işlemleri yapmasının sağlanması gerekmektedir. Somut örnek vermek gerekirse, incelenen dosyalar arasında SSÇ01’nin suça sürüklenen çocuk olarak yer aldığı Ankara... Çocuk Mahkemesi nezdinde görülen dosyasında ilk işlemlerin tamamı çocuk polisi tarafından yapılmıştır.

C. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar

İncelenen dosyalar kapsamında çocuklar, korunma ihtiyacı olan çocuk bir diğer deyişle; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru olan çocuk konumunda olduklarında⁵; soruşturma evresindeki ilk işlemlerin tamamı polis merkezleri ya da ilgili jandarma birimi tarafından yerine getirilmiştir.

Yukarıda açıklanan mevzuat hükümlerinde çocukların suça sürüklenen çocuk ya da korunma ihtiyacı olan çocuk olmaları hallerinde fark gözetilmemiştir. Ayrıca korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında işleme başlandığında durumun, çocuğun veli veya vasisine veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye, baroya ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna, çocuk resmî bir kurumda kalıyorsa ayrıca kurum temsilcisine bildirilmesi ÇKK’nın 31. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan düzenlemenin bir gereği olsa da incelenen dosyalarda çocukların hazır bulunan ebe-

veynleri dışında bu bildirim yükümlülüğüne riayet edilmediği anlaşılmaktadır.

D. Tanık Çocuklar

İncelenen dosyalar kapsamında çocukların, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiil hakkında bilgisinin veya görgüsünün olması halinde, ilk işlemlerin tamamı korunma ihtiyacı olan çocukların dosyalarında olduğu gibi yine polis merkezleri ya da ilgili jandarma birimi tarafından yerine getirilmiştir. Ancak, tanık çocuklar açısından da ilk işlemlerin kolluğun çocuk biriminde yapılması gerekmektedir.

1.2. İfadelerin Alınması

A. Suça Sürüklenen Çocuklar

İncelenen dosyalar kapsamında çocuklar, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işledikleri iddiası ile haklarında soruşturma veya kovuşturma yapılan konumda olduklarında ifadeleri bizzat Cumhuriyet Başsavcılıkları bünyesinde oluşturulan Çocuk Bürosu’nda görevli cumhuriyet savcısı tarafından alınmıştır. İfadelerde avukat hazır bulunmuştur. İfadelerde sosyal çalışma görevlisi ve kanuni temsilci bulunmamıştır. İncelenen dosyalardan bir tanesinde müdafî ile çocuğun görüşmesinin sağlandığı belirtilmiştir.

B. Mevzuat Açısından Değerlendirme

ÇKK’nın soruşturma ve kovuşturma başlıklı ikinci kısmının soruşturmayı düzenleyen 15. maddesinde; “(1) Suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma çocuk bürosunda görevli cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır (2) Çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir. (3) Cumhuriyet savcısı soruşturma sırasında gerekli görüldüğünde çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasını çocuk hâkiminden isteyebilir” şeklinde düzenleme mevcuttur. CMK’nın müdafîin görevlendirilmesi başlıklı 150. maddesinin ikinci fıkrasında; “Müdafî bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafî görevlendirilir” emredici hükmü yer almaktadır. İncelenen dosyalarda yer alan suça sürüklenen çocuklar açısından soruşturma evresi değerlendirildiğinde; çocuk büroda görevli cumhuriyet savcılarının kanunun emredici hükümlerini dikkate alarak bu hükümlere uygun işlemler yaptığı söylenebilir. Bir başka deyişle CMK gereğince çocukların suça sürüklenen çocuk olması halinde avukatları eşliğinde ifadelerinin alınması zorunludur ve bu hüküm, cumhuriyet savcılıkları tarafından eksiksiz uygulanmıştır. Ancak kanun-

4 Resmi Gazete: 1.06.2005 tarih, Sayı: 25832.

5 Bkz. ÇKK, Tanımlar başlıklı Madde 3.

da suç sayılan eylemlerin bir kısmının çocukların içinde bulundukları koşullardan kaynaklandığı, bir kısmının ise ergenliğe özgül davranışlar olduğu öngörüsünden hareketle hazırlanan kanunda yer alan çocukların yüksek yararının gözetilmesi ilkesi ile de örtüşen sosyal çalışma görevlisinin bulundurulması, çocuğun suç işlemiş olsa dahi korunma ihtiyacı içinde de bulunabileceği ve koruyucu-destekleyici tedbirlere ihtiyaç duyabileceği hususları dosyalarda mevcudiyetini göstermemiştir. BMÇHS'nin 40. maddesinin ikinci fıkrasının b bendinin ii alt bendinde; "Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak" hakları düzenlenmiştir. Sözleşme açısından değerlendirildiğinde avukat görevlendirilmesi ve çocukların yasal yardımdan yararlanma hakkı sözleşme ile uyumlu olmakla birlikte Cumhuriyet savcılıklarında alınan ifadelerde veli/vasi hazır bulunmadığı gibi ilgili yerlere haber verildiğine dair bir ifade de dosya kapsamlarında bulunmaması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmiştir.

C. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar

İncelenen dosyalar kapsamında çocuklar, korunma ihtiyacı olan çocuk olduklarında müdafî talebi, müdafî ile çocuğun görüşmesi ve bu görüşmeye dair tutanağın düzenlenmesi, çocukların ifadelerinin alınması gibi işlemler polis merkezlerinde yapılmıştır. İfade alma işlemlerinde çocukların yanında avukatları hazır bulunmuştur ancak dosyalar içinde bu duruma istisna olan dosya ise, mağdur MÇÖ6'nın yer aldığı Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasıdır. Ancak belirtmek gerekir ki, mağdur çocuğun emniyet tarafından beyanının alındığı tarih, 5237 sayılı TCK'nın⁶ yürürlüğe girmesinden önce olan 22.04.2005 tarihidir. Bu ifadede avukat bulunmamakla birlikte mağdur çocuğun velisi hazır bulunmuştur. Belirtildiği üzere, korunma ihtiyacı olan çocukların bulunduğu dosyalarda avukat ya da veli yer almışsa da mağdur çocukların soruşturma evresinde ifadelerinin alındığı sırada hiçbir dosyada sosyal çalışma görevlisi hazır bulunmamıştır.

D. Mevzuat Açısından Değerlendirme

Mağdurun tanık olarak dinlenmesi halinde, yemin hariç, tanıklığa ilişkin hükümler uygulanır ve işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdur, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir.⁷ İncelenen dosyalar-

6 22.04.2005 tarihinde 765 sayılı TCK yürürlükte olmakla birlikte bu ifadenin alındığı tarihten yaklaşık bir hafta sonra, 01.06.2005 tarihinde, 5237 sayılı TCK yürürlüğe girmiştir. Kabul Tarihi: 26.09.2004, Resmi Gazete Tarihi: 12.10.2004, Sayı: 25611.

da mağdur çocukların ifadelerinin hem soruşturma evresinde hem de kovuşturma evresinde alındığı ve bu şekilde dosya kapsamlarında çocukların birden fazla dinlenilmiş oldukları görülmektedir. CMK'nın tanıkların dinlenmesi başlıklı 52. maddesinin üçüncü fıkrasının a bendinde mağdur çocukların tanıklığında görüntü veya seslerin kayda alınmasının zorunlu olduğu açıkça belirtilmiştir. Ancak incelenen dosyalarda mağdur çocukların dinlenmesi sırasında ses veya görüntü kaydı alınmamıştır. Suçun mağdurunun çağırılması, soruşturma evresindeki hakları, davete uymadıkları durumlarda uygulanacak yaptırımlar ile dinlenilmesi CMK'nın 233-236. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Bu kapsamda özellikle vurgulanması gerekir ki, CMK'nın 236. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince; "Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurun tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur." Ancak incelenen dosyalar kapsamında özellikle çocukların mağdur oldukları dosyalarda kanunda bahsi geçen alanlarda uzman bir kişi bulundurulmamıştır. İncelenen dosyaların hiçbirinde korunma ihtiyacı olan çocuklar bakımından acil korunma kararı alınmamış, çocukların öncelikle kendi aile ortamlarında korunmasını sağlamaya yönelik ÇKK'da düzenlenmiş olan eğitim, bakım, sağlık gibi koruyucu ve destekleyici tedbirlere de başvurulmamıştır.

E. Tanık Çocuklar

İncelenen dosyalar kapsamında çocukların, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiil hakkında bilgisinin veya görgüsünün olması halinde polis merkezlerinde beyanları alınmıştır. İncelenen dosyalarda; çocukların, olayla ilk temas eden polis merkezi ya da jandarma biriminde ifadelerinin alındığı ancak cumhuriyet savcısı tarafından tekrar beyanlarının alındığı görülmektedir. Bazı dosyalarda ise ilk ifade doğrudan cumhuriyet savcılığında alınmıştır. İfadelerin hangi merci tarafından alındığı ile bağlı kalınmaksızın ifadeler incelendiğinde, çocuklarla birlikte ifadelerin bir kısmında avukatın hazır bulunduğu bir kısmında ise avukatın hazır bulunmadığı benzer şekilde ifadelerin bir kısmında sosyal çalışma görevlisinin hazır bulunduğu bir kısmında ise hazır bulunmadığı anlaşılmaktadır. Yine incelenen dosyalardan birinde ifadede avukatla birlikte çocukların dayısı hazır bulunmuşken diğer dosyaların bir kısmında ise veli/vasinin bulunduğu bir kısmında ise savcı ve katip dışında hiç kimsenin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

F. Mevzuat Açısından Değerlendirme

Mevzuatımızda tanıklık, esas olarak CMK'da düzenlenmiştir. Çocukların tanık olarak yer aldığı dava dosyalarında CMK'nın düzenlemelerini değerlendirmek

7 Bkz. Cumhur ŞAHİN, Ceza Muhakemesi Hukuku – I -, Seçkin Yayınları, Ankara 2007, s. 127-128.

gerekmektedir. Şöyle ki; CMK'nın 45. maddesinin ikinci fıkrasında; "yaş küçüklüğü nedeniyle tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek durumda olmayanlar, kanunî temsilcilerinin rızalarıyla tanık olarak dinlenebilir" ifadesi yer almışken aynı maddenin üçüncü fıkrası; "Tanıklıktan çekinebilecek olan kimse- lere, dinlenmeden önce tanıklıktan çekinebilecekleri bildirilir. Bu kimseler, dinlenirken de her zaman tanıklıktan çekinebilirler" şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca 48. madde gereğince kendisi veya yakınları aleyhine tanıklıktan çekinme haklarının bulunduğu, 50. maddesi gereğince de on beş yaşını doldurmamış olanlar ile ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanların yeminsiz dinlenmesi gerekliliğinin gözetilmesi gerekmektedir. Aynı kanunun 52. maddesinde ise tanıkların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya seslerin kayda alınabileceği hükmü düzenlenmiştir. Tanık çocukların aynı zamanda mağdur olabilecekleri, çocuk yargılamasında göz önünde tutulmalı ve çocuğun yüksek yararı ilkesi kapsamında 52. maddenin üçüncü fıkrasının a bendine göre de mağdur çocukların tanıklığında sesli veya görüntülü kaydın zorunlu olduğu hususu dikkate alınmalıdır.

İncelenen dosyaların bir kısmında tanık çocukların ifadeleri alınırken "CMK'nın 45/1, 50. veya 45, 48 ve 50. maddeleri hatırlatıldı" ifadesinin tutanağa geçmesiyle yetinilirken, bir kısmında CMK'nın 53. maddesi gereğince "dinlenmeden önce gerçeği söylemesinin önemi, gerçeği söylememesi halinde yalan tanıklık suçundan dolayı cezalandırılacağı, doğruyu söyleyeceği hususunda yemin edeceği, duruşmada mahkeme başkanı veya hâkimin açık izni olmadan mahkeme salonunu terk edemeyeceği hatırlatıldı" şeklinde düzenleme yapılarak biraz daha ayrıntılı ve madde metninde sayılan hakların da tutanakta yer alacağı şekilde işlemler yapılmıştır.

CMK'nın 50. maddesine göre; "Dinlenme sırasında on beş yaşını doldurmamış olanlar, ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanlar, soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştiraktan veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanlar" yeminsiz dinlenirler. İncelenen dosyalarda çocukların bir kısmının ifadesine yeminli olarak başvurulmuşken bir kısmı ise yeminsiz dinlenilmişlerdir. Ayrıca çocukların yalnızca yaşlarının küçük olması değil özellikle suça iştirak durumlarının da olduğu nazara alındığında yemin konusuna gereken önemin verilmediği anlaşılmaktadır. Yine bu konuyla ilgili olarak incelenen dosyaların hiçbirinde çocukların ayırt etme gücüne sahip olup olmadıkları ve yeminin niteliği ve önemini kavrayabilme durumları uzman bir kişi tarafından değerlendirilmemiştir.

İncelenen dosyalardan bir tanesinin cumhuriyet savcısı tarafından tanık çocuğun bizzat uzman psikolog eşliğinde avukat olmaksızın alınan ifadesinde; "Soru sorulduğunda ağlamaya başladı: tanığın ruhsal durumunun ifade veremeyecek halde bulunduğu gözlemlendiğinden psikolog huzurunda ve kamerayla gözetilen ve bir kısmı yazılan ve yazıya geçirileme-

yen ifadesinin deşifresi yapılarak açıklattırılmasına, çocuğun yaşadığı ruhsal sıkıntı ailesine bildirilerek bundan sonra destek alması gerektiğinin ailesine hatırlatılmasına" şeklindeki ifadelerle yer verilmiştir. Bu ifade doğrultusunda ÇKK'nın 15. maddesinin üçüncü fıkrası doğrultusunda cumhuriyet savcısının çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasını çocuk hâkiminden istemesi gerekmektedir. Cumhuriyet savcısının bu durumu tespit edip, tutanağa geçirmesine rağmen yani bir başka deyişle soruşturma sırasında gerekli görmesine rağmen çocuk hakkında koruyucu destekleyici tedbirler için başvur- mamasının çocuğun yüksek yararının göz önünde tutularak hareket edilmediği kanaatine varılmıştır.

1.3. Dosyalarda Konu Edilen/ Yer Alan Çocukların Haklarının Açıklanması

Çocukların yargılama faaliyetlerine katılmaları halinde, yaşları ve olgunluk durumları dikkate alınarak bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Yargılama sürecine dair genel bilgilendirmenin yanı sıra her işlem için, o işlem yapılmadan önce ne yapılacağı ve sonucunun ne olacağı çocuklara açıklanmalıdır. İncelenen dosyalar arasında, çocuklara haklarının anlatılmadığı dosya mevcut olduğu gibi çocuklara haklarının eksik anlatıldığı dosyalar da mevcuttur. Bazı dosyalarda ise haklar maktu formlarda yer almakta veya çocuklara, maktu ifadelerle haklarının anlatıldığından bahsedildiği anlaşılmaktadır. Dosyalardan bir tanesinde; cumhuriyet başsavcılığı tarafından CMK'nın 147. maddesi gereğince suça sürüklenen çocuğun kimliğine ilişkin soruları doğru cevaplandırmakla yükümlü olduğu hatırlatılmış, daha sonra kendisine yüklenen suç anlatılarak, açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği, kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürme olanağı bulunduğu bildirilerek, müdafî huzurunda delilleri sorulmuştur. Bir diğer dosyada; polis merkezi tarafından alınan ifade de şikayetçinin kanuni hakları şu şekilde yer almış/açıklanmıştır: a) Soruşturma evresinde: Delillerin toplanmasını isteme, soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet Savcısından belge isteme, vekili yoksa, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme, CMK 153. maddeye uygun olmak koşuluyla vekili aracılığıyla soruşturma belgelerini ve el konulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceleme, cumhuriyet savcısının, kovuşturmayla yer olmadığı yönündeki kararına kanunda yazılı usule göre itiraz hakkını kullanma, b) Kovuşturma evresinde: Duruşmadan haberdar edilme, kamu davasına katılma, tutanak ve belgelerden vekili aracılığı ile örnek isteme, tanıkların davetini isteme, vekili yoksa, baro tarafından kendisine avukat atanmasını isteme, davaya katılmış olma koşuluyla davayı sonuçlandıran kararlara karşı kanun yollarına başvurma (Mağdur, 18 yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz ya da meramını ifade edemeyecek derecede malul olur ve bir vekili

de bulunmazsa, istemi aranmaksızın bir vekil görevlendirilir) Yine tutanakta, bu hakların suçun mağduruna “açıkça anlatıldığı” yer almıştır.

Bir başka dosyada, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Çocuk bürosunda görevli cumhuriyet savcısı tarafından bizzat avukat eşliğinde alınan ifadelerde şüpheli sanık hakları formu düzenlenmiştir. Bu form içeriğinde; “..... suç şüphesi/cumhuriyet savcısının talimatı ile yakalandınız/gözetim altına alındınız. Başka suçlara karışmış olma ihtimaliniz de aynı zamanda soruşturma kapsamındadır. Yürürlükteki mevzuata göre aşağıda belirtilen haklarınız bulunmaktadır: 1. Kimliğiniz ile ilgili sorulara doğru cevap vermek zorundasınız. Kimliğinizle ilgili bilgileri vermemeniz veya yanlış bilgi vermeniz suç teşkil edecektir. 2. İsnat edilen suç hakkında açıklamada bulunmama yani susma hakkına sahipsiniz 3. Yakalandığınızı ve/veya gözetim altına alındığınızı yakınlarınıza haber verme hakkınız vardır. Haber vermek istediğiniz yakınınıza veya belirlediğiniz bir kişiye veya yazılı olarak karşı çıkmadığınız takdirde Büyükelçiliğinize/Konsolosluğunuza durum derhal bildirilecektir. 4. Aleyhinize var olan şüpheleri ortadan kaldırmak için lehinize olan hususları öne sürebilirsiniz. 5. Müdafî tayin hakkınız vardır. Müdafî tayin edilecek durumunuz yoksa baro tarafından tayin edilecek bir müdafinin hukuki yardımından yararlanabilirsiniz. Müdafî ile görüşme ve konuşma hakkınız vardır. Müdafinin ifade alma esnasında hazır bulunabilir. 6. Yakalama, gözetim altına alma işlemine veya gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, hemen serbest bırakmanızı sağlamak için sulh ceza hâkimine başvurabilirsiniz” şeklinde altı bent halinde haklar listelenmiştir. Bununla birlikte formun devamında; “İsnat olunan suçla ilgili olarak tarafıma okunan ve form olarak bir nüshası verilen haklarımın neler olduğunu anladım” şeklindeki ifadenin alt kısmına çocuğun imzası alınmıştır. Formda ayrıca; Cumhuriyet savcısının adı, yakalamayı yapan ekip kodları, yakalama koşulları, gözaltına alınma tarih ve saati ile çocukların kimlik bilgileri yer almaktadır.

Tanık çocukların sahip oldukları haklar; süreç hakkında bilgilendirilmeleri, tanıklıktan çekinme hakkı, 15 yaşını tamamlamamış çocuklar için yeminsiz dinlenilme hakkı, duruşma dışında dinlenilmeyi talep hakkı gibi haklardır ve incelenen dosyalardan tanık çocukların bulunduğu dosyalarda madde 45, 48 ve 50. maddeler dikkate alınmış ve çocuklara bu haklar hatırlatılmıştır. Çocukların mağdur da oldukları durumlarda tanıklıktan çekinmeye kanuni temsilcinin karar vermesi esası benimsenmiştir. Bununla birlikte tanıklığın hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda ise karar verilmeden önce çocuğun görüşünün alınması gerekir.⁸ Ancak incelenen dosyalarda tanıklıktan çekinme konusunda bu şekilde kanuni temsilcinin karar vermesi esası söz konusu olmadığı gibi görüş alınması konusunda ise “hakkı hatırlatıldı” şeklinde tutanağa geçen ifadeler mevcuttur.

CMK’nın 45. maddesinin birinci fıkrasında; “şüpheli veya sanığın nişanlısının, evlilik bağı kalmasa bile

şüpheli veya sanığın eşinin, şüpheli veya sanığın kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyunun, şüpheli veya sanığın üçüncü derece dahil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımlarının ve şüpheli veya sanıkla aralarında evlâtlık bağı bulunanların tanıklıktan çekinme hakkı olduğu düzenlenmişken aynı maddenin ikinci fıkrasında ise yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek durumda olmayanların kanunî temsilcilerinin rızalarıyla tanık olarak dinlenebileceği” hususu düzenlenmiş ancak bu durumda kanunî temsilci şüpheli veya sanık ise, bu kişilerin çekinmeleri konusunda karar veremeyecekleri hususu da belirtilmiştir. Aynı maddenin son fıkrasında da; “tanıklıktan çekinebilecek olan kimselere, dinlenmeden önce tanıklıktan çekinebileceklerinin bildirileceği ve bu kimselerin, dinlenirken de her zaman tanıklıktan çekinebilecekleri” hususları belirtilmiştir. CMK’nın 48. maddesinde de; “tanığın, kendisini veya 45 inci maddenin birinci fıkrasında gösterilen kişileri ceza kovuşturmasına uğratabilecek nitelikte olan sorulara cevap vermekten çekinebileceği ve tanığa cevap vermekten çekinebileceğinin önceden bildirileceği” hususları düzenlenmiştir. CMK’nın 50. maddesinde ise; “dinlenme sırasında on beş yaşını doldurmamış olanların, ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanların, soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştirakten veya bu suçlar nedeniyle suçluyma kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanların” yeminsiz dinleneceklerine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

Çocukların yargılama süreci içerisindeki haklarından bir diğer önemli olan bileşen de ailelerinin sürece katılımlarıdır.

İncelenen dosyalarda ailenin sürece katılımı aşağıdaki şekilde olmuştur;

A. Suça Sürüklenen Çocuklar

İncelenen dosyalar kapsamında çocuklar, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işledikleri iddiası ile haklarında soruşturma veya kovuşturma yapılan konumda olduklarında dava dosyalarında ailenin katılımı dikkate alınan bir husus olmamıştır. Bir diğer deyişle; emniyet aşamasında çocuklar hakkında ilk işlemler yapılırken yahut da cumhuriyet savcısı tarafından yapılan işlemlerde suça sürüklenen çocukların ailelerinin öncelikle durumdan haberdar edildiğine ilişkin ya da soruşturma evresinde sürece dahil edildiklerine veya bu doğrultuda davet edildiklerine ilişkin herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Ancak bazı dosyalarda aileler, “zorunlu olarak” çeşitli aşamalarda çocukların yanında bulunmuşlardır. İncelenen dosyalar kapsamında somut örnek vermemiz gerekirse, Yozgat ... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasının soruşturma evresinde kendisine suç isnat edilen ancak daha sonra hakkında ek kovuşturmaya yer olmadığına karar verilen çocukla ilgili yapılan işlemlerde soruşturma evresinde ablası zorunlu olarak bulunmuştur, bir diğer deyişle; suça

8 Çocuk Adalet Sistemi Çalışanlarına Yönelik Eğitim Programı Katılımcı Kitabı 9. Bölüm s. 12.

sürüklenen çocuk konumunda olan çocuğun ablası davaya konu olayda adam öldürme suçunu işleyen kişidir. Bu sebeple jandarma ile ilk temas halinde hatta bu çocukla ilgili tutanak tutulduğunda ablası işlemlerde hazır bulunmuş ve tutanağı imzalamıştır. Her ne kadar ablası bu aşamada çocukla birlikte olsa da ablasının şüpheli sıfatında olduğu nazara alındığında bunun zorunluluktan kaynaklandığı ve bunun dışında çocuğun aile bireylerinin sürece dahil olmadığı anlaşılmaktadır.

Suçta sürüklenen çocuklarda ailelerin sürece katılımına ilişkin mevzuat dosyalar kapsamında değerlendirildiğinde; ÇKK'nın 31. maddesi uyarınca "Kolluğun çocuk birimi, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar hakkında işleme başlandığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye, baroya ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna, çocuk resmî bir kurumda kalıyorsa ayrıca kurum temsilcisine bildirir. Ancak, çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınlarına bilgi verilmez." Yine paralel bir düzenleme CMK'nın 95. maddesinin birinci fıkrasında "Şüpheli veya sanık yakalandığında, gözaltına alındığında veya gözaltı süresi uzatıldığında, Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilir" şeklinde kendisini göstermektedir.

CMK'nın uzlaşmayı düzenleyen 253. maddesinin dördüncü fıkrasına göre "Soruşturma konusu suçun uzlaşmaya tâbi olması halinde, Cumhuriyet savcısı veya talimatı üzerine adli kolluk görevlisi, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görene uzlaşma teklifinde bulunur. Şüphelinin, mağdurun veya suçtan zarar görenin reşit olmaması halinde, uzlaşma teklifi kanunî temsilcilerine yapılır." Bu düzenlemeler aslında çocukların yargılama sürecine dahil edilmemeleri yönünde dahi ailenin katılımına ana rolün verildiğini göstermektedir. Ancak incelenen dosyaların bir kısmında suça sürüklenen çocukların ifadeleri alınırken uzlaşma konusuna hiç değinilmediği gibi bir kısmında ise; ifadenin altında; "şüpheliye uzlaşma konusu açıklanıp uzlaşmak isteyip istemediği soruldu; 'ben suçsuzum, bu nedenle uzlaşmak istemiyorum' dedi." şeklinde yer verilmiştir. Ancak suça sürüklenen çocukların ifadeleri alınırken kanuni temsilcilerinin hazır bulunmadığı anlaşılmakta ve uzlaşma teklifinin ayrıca kanuni temsilciye yapıldığına ilişkin hiçbir veriye de rastlanmamaktadır.

B. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar

İncelenen dosyalar kapsamında, korunma ihtiyacı olan çocukların dava dosyaları incelendiğinde; çocukların ailelerinin soruşturma evresine bizzat dahil oldukları ve bazı dosyalarda da mağdur çocuğun ifadesi sırasında ailelerin hazır bulunduğu anlaşılmaktadır. İncelenen dosyalar kapsamında somut örnek verememiz gerekirse, Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasının soruşturma evresinde, mağdur çocuğun ailesi şüpheliden şikayetçi olmuş ve soruşturma evresinde mağdur çocukla birlikte sürece

dahil olmuşlardır. Mağdur çocuğun babası da ifadelerde hazır bulunmuştur.

C. Tanık Çocuklar

İncelenen dosyalar kapsamında çocukların, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiil hakkında bilgisinin veya görgüsünün olduğu çocukların yer aldığı dava dosyalarının incelenmesinde; dosyalardan bir kısmında ailenin tüm sürece aktif olarak katıldığı anlaşılsa da bazı dosyalarda ise aileye bilgilendirme dahi yapılmamıştır. İncelenen dosyalardan Yozgat ... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasının soruşturma evresinde yer alan iki tanık çocuğun beyanları alınırken aile de sürece olayın hemen akabinde dahil olduğu ve çocukların anne ve babalarının da tanık olarak ifadelerine başvurulduğu için, çocukların anne ve babası bizzat çocuklarla birlikte süreçte yer almıştır. Ancak çocukların tanıklığına ilişkin jandarma tarafından düzenlenen bilgi alma tutanaklarında ya da çocukların cumhuriyet savcısı tarafından alınan beyanlarında tutanaklara yansıdığı üzere ifade sırasında veli yada kanuni temsilci çocuklarla birlikte bizzat yer almamıştır.

Adana... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında ise; soruşturma evresinde tanık çocukların emniyet aşamasında beyanları alınırken, çocuklarla birlikte dayıları hazır bulunmuştur. Ancak süreçten çocukların ana-babasının haberi olmamıştır. Bu durum soruşturmanın ilerleyen aşamalarında sorun teşkil etmiş, tanık çocuklar cumhuriyet savcısı huzurunda uzman eşliğinde vermiş oldukları ifadelerini, anneannelerinin, teyzelerinin ve dayılarının baskısı ile verdiklerini beyan etmişler ve önceki ifadelerini kabul etmemişlerdir. Çocukların babası da "çocuklarının rızası olmadan ve usulsüz olarak, görmedikleri bir cinayette zorla ifadelerinin alındığını" belirtmiş "görmedikleri bir şahsı görmüş gibi gösterilmesi hususunun aydınlatılmasını" talep etmiştir. Bu durumun; soruşturma evresinde tanık çocuklarla ilgili dosyalarda da ailenin katılımına yeterince önem verilmediğini gösterdiği kanaati oluşmuştur.

1.4. Soruşturmanın Sona Ermesi

İncelenen dosyaların, mahkeme dosyaları olması hasebiyle soruşturmanın sona ermesi kamu davası açılması yoluyla olmuştur. Ancak Birleşmiş Milletler Çocuk Adaleti Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları)⁹ kapsamında yer alan "yargı dışı yollara başvurma" başlığı altında kendisini gösteren çocukları mümkün olduğu kadar adalet sisteminin dışında tutma çabası soruşturmanın dava açılması dışında kalan sona erme sebeplerine de kısaca mevzuat açısından değinilmesi ihtiyacını doğurmuştur.

A. Kamu Davasının Açılmasının Ertelenmesi

CMK'nın 171. maddesi kamu davasının açılmasında cumhuriyet savcısına takdir yetkisi tanımıştır. Cumhuriyet savcısı cezaı kaldıran şahsı sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların olması ya da şahsı cezasızlık sebebinin varlığı halinde, kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilecektir. Cumhuriyet savcısı, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyetine bağlı olup, üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının beş yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir. ÇKK'nın 19. maddesine göre de; CMK'ya atıf yapılarak CMK'da yer alan koşulların varlığı halinde kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilebileceği ancak erteleme süresinin üç yıl olduğu belirtilmiştir.

Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için, uzlaşmaya ilişkin hükümler saklı kalmak üzere; bazı şartlar belirlenmiştir. Ancak incelenen dosyaların hiçbirinde bu şartların değerlendirilmesi yapılmamış ve hiçbir dosyada kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilmemiştir.

B. Uzlaşma

CMK'nın 253. maddesi ve devamında düzenlenen uzlaşma hükümleri gereğince, suçun uzlaşmaya tabi olması halinde uzlaşma; cumhuriyet savcısının veya talimatı doğrultusunda kolluk tarafından şüpheli ile suçtan zarar görene veya mağdura önerilir. Taraflardan birinin çocuk olması halinde ise uzlaşma önerisi kanuni temsilcilerine yapılır. Hukuka uygun edimin yerine getirilmesi halinde kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilecektir. Ancak edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, taksit bağlanması veya süreklilik arz etmesi halinde kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilecektir.

Uzlaşma kovuşturma evresi başlamadan mağdur ile anlaşma sonucunda cezanın alternatif yolla çekilmesi esasına dayanmaktadır. ÇKK'nın 24. maddesinde de suça sürüklenen çocuklar bakımından da CMK'nın uzlaşmaya ilişkin hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Ancak incelenen dosyaların bir kısmında suça sürüklenen çocukların ifadeleri alınırken uzlaşma konusuna hiç değinilmediği anlaşılmaktadır. Dosyaların bir kısmında ise ifadelerin altında bu konuya yer verilmiştir. İncelenen dosyalarda uzlaşma hükümleri ile sonuçlanan bir dosya bulunmamaktadır.

C. Ön ödeme

TCK'nın 75. maddesinde düzenlenen ön ödeme, uzlaşma kapsamında olmayan suçlardan, sadece adli para cezası verilmesi öngörülen veya öngörülen hapis cezasının yukarı sınırı üç ayı aşmayan suçların failinin, maddede belirtilen rakamların para miktarlarını

ödediği takdirde hakkında kamu davası açılmayacağı esasına dayanan bir düzenlemedir. Çocuk adalet sisteminde çocuğun mümkün olduğunca yargılama makamlarının dışında tutulması amaçlanmaktaysa da incelenen dosyaların hiçbirinde önödemeye başvurulmamıştır.

D. Kovuşturma Yapılmasına Yer Olmadığı

CMK'nın 172. maddesi "Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Karar" başlığı ile cumhuriyet savcısının, soruşturma evresi tamamlandığında, "kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hâllerinde" kovuşturmaya yer olmadığına karar verileceğini düzenlemiştir. Kovuşturmaya yer olmadığına dair verilen karar suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya sorguya çekilmiş şüpheliye bildirilir. Kararda itiraz hakkının olduğu, itiraz hakkının kullanılma süresi ve itirazın hangi mercie yapılacağı gösterilir. Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra yeni delil ortaya çıkarsa aynı fiilden dolayı kamu davası açılabilir. İncelenen dosyalardan Yozgat ... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasının soruşturma evresinde dosyadaki sanıklardan birinin kardeşi olan suça sürüklenen çocuk hakkında adam öldürmeye yardım etme suçundan kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmiştir.

2. Kovuşturma Evresinin Değerlendirilmesi

2.1. Ailenin Katılımı

A. Suça Sürüklenen Çocuklar

İncelenen dosyalarda yer alan çocuklarda ailenin katılımı suça sürüklenen çocuklar açısından dikkate alınan bir husus olmamıştır. Her ne kadar mevzuatta soruşturma ve kovuşturma evresinde çocuğun ailesinin ve ilgililerin, sürece katılımlarının sağlanmasına ilişkin yasal düzenlemeler bulunsun da incelenen dosyalardan suça sürüklenen çocukların yer aldığı dava dosyalarında soruşturma evresinde sürece katılım konusunda aileleri ve ilgilileri bilgilendirme, ifadede hazır bulunma gibi durumlar ve dosya kapsamında yer alan yazışma ve tutanaklardan bu durumların tespiti mümkün olmamaktadır. Kovuşturma aşmasında gerek yetişkinlerle birleşen dava dosyalarında gerekse çocuk mahkemesi nezdinde yapılan yargılamalarda ailelerin duruşmalara aktif katılımını yahut da süreç konusundaki çocuğa olan desteklerini dosya kapsamında yer alan evrak itibarıyla tespit etmek mümkün olamamıştır. Ancak bazı dosyalarda aileler, "zorunlu olarak" çeşitli aşamalarda çocukların yanın-

da bulunmuşlardır. Çocukların suça sürüklenen çocuk konumunda olduğu dosyalardan Erzurum... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında da; çocuklarla ilgili yapılan işlemlerde çocukların aileleri çocuklarla yapılan işlemlerde hazır bulunmamışlarsa da çocuklardan birinin babası örgüt kurucusu ve yöneticisi olarak yargılama aşamasında yer aldığından ve kendisi de bu dosya kapsamında tutuklu olması gerekçesiyle, çocuklardan bir diğerinin babası da örgüt üyesi olarak dosyada tutuklu olması ve diğer çocuğun da yakın akrabalarının bu suç kapsamında yargılanması gerekçeleriyle; bu kişilerin çocuklarla yargılama aşamasında işlemleri birlikte yürütülmüşse de bu zorunluluk dışında ailelerin sürece dahil olmadığı anlaşılmaktadır. Bahsi geçen dosya ile ilgili, aileler konusunda bir hususun daha vurgulanması gerekmektedir. Şöyle ki; çocukların aile bireylerinin durumları bu dosyada suça sürüklenen çocukların aleyhine olacak şekilde dikkate alınmıştır. Somutlaştırmak gerekirse; dosya kapsamında yaklaşık 30 sanık vardır ve isnat edilen suçlar; suç örgütü kurma ve yönetme, suç örgütüne üye olma ve bu kapsamda fuhuş suçuna aracılık etmedir. Çocukların aile bireylerinin çok büyük bir kısmı, dosyada örgüt kurucusu ve yöneticisi olan ve fuhuş yaptırdığı kabul edilen kişilerdir. Bu durum, bir diğer deyişle kalabalık aile bireylerinden oluştuğu kabul edilen bir örgütün varlığı, çocukların bu suçlara karıştığı intibasını güçlendirmiş ve çocuklar hakkında yargılama da bu şekilde başlamıştır. Yine çocukların aile bireylerinden bir kısmının dava konusu olaydan önceki bir tarihte fuhuş suçundan cezalandırılmış olmaları da hukukun genel ilkelerine aykırı olarak soruşturmanın başından beri dosyaya açık bir biçimde yansımıştır. mahkemenin gerekçeli kararına da yansdığı üzere, özellikle emniyet tarafından yapılan soruşturmaya ilişkin detaylarda, suça sürüklenen çocukların yaşadıkları mahalleye de ayrıca dikkat çekilmiştir. Açıkça; mahalle ve sokak isimleri sayılmış ve “bu civarda ikamet eden ve daha önce de haklarında fuhuş suçundan soruşturma yapılmış olan şüphelilerin yıllardan beri...” şeklindeki ifadelerle yer verilmiş ve bölge itibarıyla de ayrımcılık yapıldığı kanaati oluşmuştur.

B. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar

Korunma ihtiyacı olan çocukların dava dosyaları incelendiğinde; çocukların ailelerinin dava dosyalarını bizzat takip ettikleri ve bazı dosyalarda katılan sıfatını alarak tüm sürece bu şekilde dahil oldukları anlaşılmaktadır. Örneğin; mağdur çocuğun yer aldığı Ankara... Sulh Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında ebeveynlerden biri suçtan zarar görmesi nedeniyle katılan olarak duruşmaları takip etmiştir. Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında da aile, kovuşturma evresinin başında katılan olarak yer almışken, daha sonraki süreçte yargılama devam ederken şikayetlerinden vazgeçtiklerini belirtmişlerdir. Bu sürece kadar mağdur çocuğun ailesi ve vekilleri yargılama faaliyetlerine dahil olmuşlardır.

C. Tanık Çocuklar

İncelenen dosyalar kapsamında çocukların, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiil hakkında bilgisinin veya görgüsünün olduğu çocukların yer aldığı dava dosyalarında, ailenin katılımı, kendilerinin fiilen dosyayı takip etmesi hususunda önemli olmuştur. Örneğin; Ankara... Asliye Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında tanık çocuk babasının mağdur olarak yer aldığı olayda, olay yerinde olması ve olayı bizzat yaşaması nedeniyle, yargılama aşamasına babasının katılan olması sebebiyle babasıyla birlikte dahil olmuş, kendisinin tanık olarak ifadesine başvurulmuştur. Yozgat ... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde devam eden dava dosyasında çocukların ailesi hem soruşturma hem de kovuşturma evresinde olayın hemen akabinde olay yerine gitmiş olmaları nedeniyle kendileri de tanık olarak dinlendikleri için sürece çocuklarla birlikte bu şekilde dahil olmuşlardır.

D. Mevzuat Açısından Değerlendirme

ÇKK'nın temel ilkeleri arasında çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması ve çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları yer almaktadır. Aynı kanunun kovuşturmayı düzenleyen ikinci bölümünün 22. madde düzenlemesi uyarınca “çocuk, velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kuruma bakılıyor-sa kurumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir.” CMK'nın Kanunî Temsilci veya Eşin Duruşmada Hazır Bulunması başlıklı 155. maddesinin birinci fıkrasında da; “Sanığın kanunî temsilcisine duruşma gün ve saati bildirilir ve duruşmaya kabul edilerek istemi üzerine dinlenebilir” ifadesi yer almaktadır. Çocukların anne ve babaları çocukların aynı zamanda kanuni temsilcileridir dolayısıyla anne ve babanın duruşmalara katılımının sağlanması CMK'ya da uygundur. Duruşma tutanağında kanuni temsilcinin adı ve soyadının yer alacağı da CMK'nın 221. maddesiyle düzenlenmiştir. Ailenin katılımı sadece duruşmalarda bulunma ile sınırlı değildir. Nitekim CMK'nın Delillerin Tartışılması başlıklı 216. maddesinin birinci fıkrasında “Ortaya konulan delillerle ilgili tartışmada söz, sırasıyla katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafine veya kanunî temsilcisine verilir” denilerek ailenin tüm süreci fiilen takip edebileceğine işaret edilmiştir. Yine hükmün gerekçesi ve hüküm fıkrasının içereceği hususlar kısmında da kanuni temsilcinin adı ve soyadının hükmün başında yer alacağı düzenlenmiştir. Ancak incelenen dosyalarda bu şekli kurallara dahi riayet edilmediği anlaşılmaktadır.

2.2. Uygun Mahkeme

Çocukların kendilerine özgü mahkemede yargılanmaları esastır. 18 yaşından küçüklerin işledikleri

suçlarla ilgili olarak yargılama görevi çocuk mahkemesi ve çocuk ağır ceza mahkemesindedir. Çocuk için yargılamanın yapıldığı mahkemenin uygun olması BMÇHS ile devletlere yüklenen bir sorumluluğa işaret etmektedir.

İncelenen dosyaların dört tanesinde suça sürüklenen çocukların yetişkinlerle birlikte suça karışması söz konusu olmuştur. ÇKK'nın iştirak halinde işlenen suçlar başlıklı 17. maddesinde yer alan; "(1) Çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi hâlinde, soruşturma ve kovuşturma ayrı yürütülür. (2) Bu hâlde de çocuklar hakkında gerekli tedbirler uygulanmakla beraber, mahkeme lüzum gördüğü takdirde çocuk hakkındaki yargılamayı genel mahkemedeki davanın sonucuna kadar bekletebilir. (3) Davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi hâlinde, genel mahkemelerde, yargılamanın her aşamasında, mahkemelerin uygun bulması şartıyla birleştirme kararı verilebilir. Bu takdirde birleştirilen davalar genel mahkemelerde görülür." şeklindeki yasal düzenleme de dikkate alındığında çocukların yetişkinlerle birlikte suça karışmaları halinde dosyaların birleştirilmesi mümkün olmaktadır.

Yetişkinlerle beraber işlenen suç olması halinde de çocuklar hakkında gerekli tedbirler uygulanabilecek ancak gerekli görülürse çocuk hakkındaki yargılama, genel mahkemedeki davanın sonucuna kadar bekletilebilecektir. İncelenen dosyalarda bu şekilde bekletici mesele yapılan herhangi bir dosya bulunmamaktadır. Ancak ÇKK'nın 17. maddesinin üçüncü fıkrası hükmüne dayanarak yetişkin mahkemelerinde yargılamalar yapılmıştır. Çocuk mahkemeleri yerine yetişkin mahkemelerinde yapılan yargılamalar, çocukların insan hakları konusunda yeterince bilgi sahibi olamama, uzman desteğinden yoksun kalma gibi birçok bileşeni kapsayan savunma hakkının kısıtlanması olarak yorumlanabilecek ve bazı noktanın eksik kalmasına sebep olabilecektir.

İncelenen dosyalarda; iştirak halinde işlenen suçlarda dosyaların bir kısmında çocukların yaşlarının fark edilmesiyle soruşturma yetişkinlerden ayrı yürütülerek kovuşturma evresi de ayrı olarak başlamış ancak daha sonra dosyaların birleştirilerek yargılamalar yapılmışsa da bir kısmında ise hem soruşturma evresi hem de kovuşturma evresi ayrı ayrı yürütülmüştür. Örneğin; kasten adam öldürmek ve kasten yaralamak suç isnadıyla yapılan yargılama dosyasında suça sürüklenen çocuk hakkındaki işlemler soruşturma evresinde şüphelinin çocuk olduğunun fark edilmesiyle yetişkinlerin soruşturmasından ayrı olarak yürütülmüş ancak daha sonra yetişkinlerin yargılandığı dava dosyası ile birleştirilmiş ve çocuk hakkındaki hüküm Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi tarafından verilmiştir. Bir diğer dosya olan ve suça sürüklenen çocuğun amacı ile birlikte karışmış olduğu yaralama dosyasında ise hem soruşturma evresi hem de kovuşturma evresi tamamen ayrı olarak yürütülmüştür. Çocuğun amacı hakkında yaralama suç isnadıyla ... Asliye Ceza Mahkemesi'nde dava açılmış, çocuk hakkında da ... Çocuk Mahkemesi nezdinde dava açılmıştır ancak yetişkin yargılamasında ilerleme kaydedilirken, çocuk mahkemesinin dosyası bu dosyaya göre altı ay daha

uzun sürmüştür. Bir diğer dosyada ise suça sürüklenen çocuk soruşturma evresinde hem tanık hem de suça sürüklenen çocuk konumunda olmakla birlikte kendisi hakkında yetişkinlerle birlikte yürütülen adam öldürme suçuna iştirak sebebiyle ek kovuşturmaya yer olmadığına ilişkin karar verildiğinden yetişkinlerin yargılandığı dava dosyasında tanık sıfatıyla yer almıştır. Erzurum... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında ise suça sürüklenen çocuk konumunda olan üç çocuk hakkında suç işlemek amacıyla kurulan örgüte üye olma ve bu örgüt kapsamında fuhuş suçuna aracılık etme suç isnadıyla ayrı yürütülen soruşturma sonucu bu suçlardan ... Çocuk Mahkemesi nezdinde dava açılmışsa da ... Çocuk Mahkemesi tarafından dava dosyasının, büyüklerin yargılamasının yapıldığı dava dosyası ile birleştirilmesi yönünde talepte bulunulmuş ve bu mahkemece muvafakat verilmesi üzerine dosyalar birleştirilerek yargılama yapılmıştır. Ancak vurgulamak gerekir ki; birleşen dosyanın yargılamasının yapıldığı mahkeme, CMK 250. madde ile görevli özel bir mahkemedir. Birleşen dosyalarda yapılan yargılamalara bakıldığında sürecin yetişkin yargılaması ile birleştiği andan itibaren çocuk algısının kaybolduğu ve usul işlemlerinin tümünün yetişkinlere göre yapıldığı anlaşılmaktadır.

2.3. Duruşma

A. İfadenin Alınışı

1. Suça Sürüklenen Çocuklar

Çocukların, suça sürüklenen çocuk olarak yer aldığı dava dosyaları incelendiğinde; kovuşturma evresinde suça sürüklenen çocuklarla birlikte avukatlarının da, özellikle çocukların savunmalarını verdikleri duruşma sırasında hazır bulundukları anlaşılmaktadır. Ancak; Ankara... Çocuk Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyası hem suça sürüklenen çocuğun avukatının bulunması konusunda hem de duruşma sırasında ifade alınması hususunda diğer dosyalardaki durumlardan farklılık arz etmektedir. Şöyle ki; bu dava dosyasının birinci celsesine müşteki katılımı ancak suça sürüklenen çocuk ya da kendisine soruşturma evresinde eşlik etmiş olan avukatı katılmamıştır. Birinci duruşma sonunda suça sürüklenen çocuğun zorla getirilmesine karar verilmiştir. Yargılamanın ikinci celsesine ise hiç kimse katılmamıştır. Bunun üzerine suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınıp serbest bırakılması için çocuğun CMK'nın 199. maddesi gereğince yakalama emriyle getirilmesine ve ifadesi alındıktan sonra serbest bırakılmasına karar verilmiştir. Çocuk celse sırasında yakalanmış ve çocuğun, Ankara ... Asliye Ceza Mahkemesi tarafından yakalama bürosunun ilgili yazıları gereğince ifadesi alınmıştır. Ancak çocukların özgürlüklerinin kısıtlanmasının son çare olması gerektiği de nazara alındığında, somut olaya benzer durumlarda çocuk hakkında yakalama kararı çıkartılmasının hem bu ilkeye hem de kişi özgürlüğü ve güvenliği ilkesine aykırılık teşkil ettiği kanaatine varılmıştır.

Yakalamaya dair düzenlemelerdeki temel sakınca, yakalamaya dair çocuklar için özel düzenlemelerin olmaması ve yetişkinlere dair kuralların çocuklar için de uygulanmasıdır.

Çocuk yargılamasında çocuk hâkiminin suça konu olayla ilgili olarak suça sürüklenen çocuğu dinlemesi hem savunma hakkını sağlamaya yönelik hem de çocuğun kişiliğini, anlama ve ifade etme kabiliyetini değerlendirmeye yöneliktir. Oysa bahse konu dava dosyasında yakalama kararı çıkmış olması nedeniyle çocuğun ifadesi bizzat yargılandığı mahkemede alınmamış, çocuk yargılandığı mahkemedeki hâkim ile tüm kovuşturma evresi boyunca hiç görüşmemiştir.

Çocuk, ifadesinde kendisini serbestçe ifade etmeli ve savunmaya ilişkin delillerini de bildirmelidir. İncelenen dosyalarda suça sürüklenen çocukların, ifadelerinde kendilerini bizzat ifade etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Ankara... Çocuk Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyası hariç olmak üzere incelenen dosyalarda, avukatların hukuki yardımından yararlanılmışsa da incelenen hiçbir dosyada ifade alınması sırasında sosyal çalışma görevlisi hazır bulunmamıştır. Ankara... Çocuk Mahkemesi nezdinde görülen ve suça sürüklenen çocuk hakkında yaralama suç isnadıyla açılmış olan dava dosyasının yargılamasında suça sürüklenen çocuğun avukatı çocuğun ifadeleri sırasında hazır bulunmamış ayrıca avukat duruşmaları da takip etmemiştir. Bu itibarla öncelikle dosyada çocuğun savunma hakkının kısıtlandığından da bahsedilebilir. İncelenen dosyalardan bir kısmında kovuşturma evresinde hiç avukat bulunmadığı gibi örneğin Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında da suça sürüklenen çocuğun ifadesi duruşma esnasında avukatsız alınmak istenmiş ancak çocuğun savunmayı avukat eşliğinde yapmak istediğini söylemesi üzerine bu talep zabıt altına alınarak çocuğa ifadesini vermesi için süre verilmiş ve bir sonraki celsede çocuk, avukatı eşliğinde ifadesini vermiş ve savunmasını yapmıştır. Bu istisnalar dışında incelenen dosyalarda avukatların savunma verildiği sırada hazır bulundukları devam eden duruşmaların ise bir kısmına katıldıkları anlaşılmaktadır.

İncelenen dosyalarda veli, vasi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile duruşmada hazır bulunmamışsa da bu durumu tam olarak tespit etmek duruşma tutanakları itibarıyla dosya üzerinden mutlak olarak mümkün olamamaktadır. Ancak incelenen dosyalarda bu kişilerin katılımlarına ilişkin hiçbir beyan, talep yahut da bu konuyla ilgili bir yazışma mevcut olmadığından incelenen dosyalarda bu kişilerin sürece dahil oldukları kanaatine tecrübelerimiz doğrultusunda varılmıştır. Suça sürüklenen çocukların alması gereken yasal yardımın içine avukatların yanı sıra mahkeme uzmanlarının da dahil olduğu kanaatle ve incelenen dosyaların hiç birinde de mahkeme uzmanının ifade sırasında hazır olmaması nedeniyle çocukların yeterli yasal yardımdan yararlanamadığı kanaati oluşmuştur.

İncelenen dosyalarda suça sürüklenen çocukların

suçları yetişkinlerle birlikte işlenen bir suç olması durumunda yetişkinlerin yargılanmakta olduğu dava dosyaları ile birleştirilmiştir. Bu birleştirmeden sonra çocuklar yetişkinlerin tabi olduğu usulde yargılanmış ve ifadeleri de hem çocuk mahkemesinde hem de devam eden ilgili yetkili mahkemelerde tekrar alınmıştır.

İncelenen dosyalarda çocuk mahkemesinde yapılan yargılamalarda duruşmaların kapalılığı ilkesine dikkat edildiği ancak yetişkinle birlikte işlenen suç sebebiyle yargılama yapılan dava dosyalarının yapılan yargılamalarında ise sadece çocuğun ifadesinin alınacağı duruşmada bu hususa dikkat edildiği veya hiç dikkat edilmediği anlaşılmaktadır. İncelenen dosyalar kapsamında, suç yetişkinlerle birlikte işlenmemiş ise çocuk mahkemesi nezdinde yapılan yargılamada kapalılık kuralına uyulmuştur. Ancak zorunlu kapalılık sanığın yaşına göre belirlenmektedir. Zorunlu kapalılığın sakıncası; suçu işlediği tarihte 18 yaşından küçük olan çocuk yargılama süresince 18 yaşını doldurabilmektedir. Bu itibarla çocuk mahkemesi nezdinde yapılan ve suça konu fiili işlediği tarihte çocuk olan fail, yargılama esnasında 18 yaşını doldurduğu andan itibaren yargılamalar açık yapılacaktır. İncelenen dosyalarda; Ankara... Çocuk Mahkemesi nezdinde yargılanan üç çocuk arasında, yargılama süresince 18 yaşını doldurmamış olduğu için yargılamaya kapalı devam edilmiş, 18 yaşını dolduran çocuklar olmasına rağmen, 18 yaşını doldurmamış çocuğun durumunun esas alınması yerinde olmuştur. Ancak Ankara... Çocuk Mahkemesi nezdinde yaralama suç isnadıyla yapılan yargılamada çocuk yargılama sırasında 18 yaşını doldurmuş duruşmalar da açık yapılmıştır.

CMK'nın emredici hükümlerinden "Zorunlu Kapalılık" başlıklı 185. maddesi gereğince de sanığın on sekiz yaşını doldurmamış olması halinde duruşmanın kapalı yapılması zorunludur. Ayrıca aynı maddede hükmüne göre hüküm de kapalı duruşmada açıklanır. Örneğin incelenen dosyalardan Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında suça sürüklenen çocuğun yetişkinlerle yapılan yargılamasında hükmün kapalı duruşmada açıklanmasına karar verilmiştir.

2. Korunma İhtiyacı Olan Çocuklar

Korunma ihtiyacı olan çocukların dava dosyaları incelendiğinde, avukatların çocuklarla birlikte duruşmalara katıldıkları anlaşılmaktadır. İncelenen dosyalarda mağdur çocukların duruşmalarda beyanlarının alınması sırasında avukatlarıyla birlikte zaman zaman mağdur çocukların aileleri zaman zamansa avukatlarla birlikte sosyal çalışma görevlisi hazır bulunmuştur. Ancak Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında kovuşturma evresi başladığından mağdur çocuğun ailesi ve avukatları duruşmalarda hazır bulunmuşken kovuşturma evresi devam ederken mağdur çocuğun ailesi şikayetlerinden vazgeçtiklerini belirtmişler ve bu aşamadan sonraki sürece aile veya avukat dahil olmamıştır. Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasının ilk duruşmasında ise, mağdur çocukların avukatları ve uzman psikolog hazır bulunmuştur. Duruşma esnasında bilirkişi psikologdan mağdurların ifade kabi-

liyetlerinin sorulması üzerine, psikolog; “mağdurların söz konusu beyanları alınırken sorulan soruları algılayarak ona uygun cevaplar verildiğinin gözlemlendiğini, kendilerini en iyi şekilde ifade ettiklerini gözlemlendiğini” belirtmiştir. Ancak incelenen dosyalar açısından uzmanın duruşma esnasında bulunması yerleşik bir uygulama değildir.

3. Tanık Çocuklar

İncelenen dosyalarda çocukların tanık olarak yer aldıkları dava dosyalarının bir kısmında “avukat istenmediği” gibi ifadeler yer alarak yasal danışma hakkından yararlanılmamış bir kısmında ise çocukların aile bireyleri/akrabalarından birinin bulunması yeterli görülerek avukat yardımına duyulabilecek ihtiyaç değerlendirilmemiştir.

Kovuşturma evresinde tanık çocukların dinlenilmeleri sırasında çocuklar, yaşanan olayı kimi zaman birden fazla anlatmak durumunda kalmışlardır. Tanık çocuklara dair yeknesak bir uygulama bulunmamaktadır. Örneğin Adana... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında tanık çocuk olan ancak gözlerinin önünde dedesinin ölmesine şahit olan yani aynı zamanda suçtan zarar da gören çocuklardan psikolojisi de bozulmuş olan çocuk, iki defa daha mahkeme sürecinde dinlenilmiştir. Bu süreçte çocukların yanında avukat hazır bulunmakla birlikte sosyal çalışma görevlisi bulunmamıştır.

Tanık çocuğun tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek durumda olup olmadığının değerlendirilmesi kanunen ancak çocuğun eğer anlayabilecek olgunluktaysa tanıklıktan çekinme hususunun kendisine sorulmasıyla mümkün olacaktır. Eğer tanıklıktan çekinmenin önemini anlayamayacak durumdaysa kanuni temsilcinin rızası gerekmektedir. Ancak incelenen dosyalarda kanuni temsilcinin rızası alınarak bu şekilde bir değerlendirme yapılan dosya bulunmamaktadır.

Tanık çocukların mahkeme huzurunda vermiş oldukları ifadelerde yemin konusunda karışıklık yaşanmıştır. Şöyle ki; mevzuata göre yeminsiz dinlenenler 15 yaşından küçük çocuklar, ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanlar veya soruşturma veya kovuşturma konusu suçlarla ilişkisi sebebiyle şüpheli, sanık veya hükümlü olanlardır. İncelenen dosyalarda hem 15 yaş hem de ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamama durumuna ilişkin bir değerlendirme ne mahkeme tarafından bizzat ne de uzman bir kurum/kuruluş tarafından yapılmamıştır. Yozgat ... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında iki çocuk vardır, tanık çocukların dinlenilmesi konusunda hem tekrar tekrar dinlenilmeleri sebebiyle ikincil mağduriyet yaşandığı hem de yemin konusunda sorun yaşandığı kanaatine varılmıştır. Şöyle ki; 28.12.2009 tarihli birinci celsede tanıklardan 16.02.1994 doğumlu olan çocuğa, sanık amcası olduğundan tanıklıktan çekinme hakkı hatırlatılmış, tanıklık yapacağını beyan ettiği için bu kez yeminden çekinme hakkı hatırlatılmıştır, CMK 53. maddenin anlatıldığı belirtilmiş ve usulen yemini

yaptırılarak dinlenilmiştir. 30.07.1992 doğumlu olan diğer tanık çocuk da benzer şekilde ilerleyen celselerde dinlenilmiş ve aynı haklar aynı şekilde kendisine hatırlatılmış ve yeminli şekilde dinlenilmiştir. 1997 doğumlu olan tanık çocuk ise bir sonraki celsede dinlenilmiştir. Bu tanık çocuğa sanığın kardeşi olması nedeniyle çekinme hakkı hatırlatılmıştır ancak tanıklık yapacağını beyan etmesiyle CMK’nın 53. maddesi gereğince ifade vereceği ve doğruyu söylemesi gerektiği hususları hatırlatılmıştır. Yemin konusunda ise tutanakta bir açıklama yer almamaktadır.

Yine bu dosyada; tanıklar hem mahkemede hem de keşif sırasında dinlenilmişlerdir. Tanıklar beyanda bulunurlarken; doğrudan soru sorma hakkı hatırlatılmış ve tanık çocuklardan birine doğrudan soru sorulmuştur. Bu ifadede tanık çocuğun yanında avukat ya da sosyal çalışma görevlisi hazır bulunmamıştır. Sorular da sosyal çalışma görevlisi aracılığı ile değil doğrudan soru sorma hakkı ile katılan vekilinin sorusuyla yöneltilmiştir.

İncelenen dosyalarda tanık çocukların aileleri de sürece dahil olmamışlardır ancak Yozgat ... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında tanık çocuklardan birinin annesi, çocuktan hemen önce tanıklık yapmış olması nedeniyle duruşma salonunda bulunmaktadır yine tanığın babası da tanık çocuktan hemen sonra tanık olarak ifade vermiştir. Keşifte de iki tanığın tekrar beyanlarına başvurulduğunda tanıklardan birinin babası kendisi de keşif sırasında tanık sıfatıyla yer aldığı için süreçte çocukla birlikte.

İncelenen dosyalarda bu kapsamda; tanık çocukların kovuşturma evresinde birden fazla dinlenildikleri, beyanların alınması sırasında avukat yada sosyal çalışma görevlisinin hazır olmadığı ailelerin ise kendileri de sürece tanık veya katılan olmaları halinde çocuklarla birlikte “zorunlu olarak” dahil oldukları anlaşılmıştır.

Korunma ihtiyacı olan çocuklar ve incelenen dosyalar kapsamında çocukların, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiil hakkında bilgisinin veya görgüsünün olduğu çocuklar açısından mevzuatımızda kapalı duruşmaya ilişkin bir düzenleme yoktur. Oysa “gerek mağdurun korunması gerekse etki altında kalmaksızın bir ifade vermesini kolaylaştırmak açısından, bu durumdaki mağdurun duruşması gizli yapılabilirdir. Mağdur ile ilgili hususların aleni bir duruşmada tartışılması onun korunması gereken yararlarını, özel hayatının gizliliğini ihlal edecekse bu husus düşünülmelidir¹⁰”

B. Tekrar Dinlenilmeme

İncelenen dosyalar kapsamında, çocukların suça sürüklenen çocuk, korunma ihtiyacı olan çocuk veya tanık çocuk konumunda olmalarına bakılmaksızın hem soruşturma evresinde hem de kovuşturma evresinde ayrı ayrı defalarca beyanları alınmıştır. Oysa,

çocuklar bir suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada bir defa dinlenmelidir. CMK'nın Mağdur İle Şikâyetçinin Dinlenmesi başlıklı 236. maddesinde; "İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdur, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir" düzenlemesi yer almaktadır ancak aynı madde ile maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden haller saklı tutularak istisnası yaratılmıştır. Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurun tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur. Bunlar hakkında bilirkişilere ilişkin hükümler uygulanır. Ancak incelenen dava dosyalarındaki somut olaylarda bu maddede düzenlenen istisnai hükümler uygulanmamıştır.

C. Sosyal İnceleme Raporu

Dosyalarda en az rastlanan evrak olan sosyal inceleme raporları (bundan sonra SİR olarak anılacaktır) hakkında değerlendirme incelenen dosyalar arasında yalnızca bir dosyada bulunması nedeniyle bu dosya ile sınırlı olarak ele alınmıştır. SİR, Ankara ... Çocuk Mahkemesi uzmanı tarafından sanıklar ile yapılan görüşmede elde edilen bilgiler ve gözlemler doğrultusunda hazırlanmıştır. SİR'de; görüşme yeri ve ortamının sağlıklı görüşme için uygun bulunmadığı belirtilmiştir. Yine araç ve maddi yetersizlikten dolayı sanığın yaşadığı sosyal çevre incelenememiştir. SİR'de suça yönelme açısından çocukların, halen önemli risk grubunda (adolesan dönem) bulundukları gibi mahkeme heyetinin uzmanlık alanı dışında kalabilecek verimli bilgilere yer verilmiştir. Öneriler arasında arkadaş seçiminin takip edilmesi ve yönlendirilmesi gerekliliği yer alırken yargılama esnasında 18 yaşını dolduran çocuk açısından ebeveyn yönlendirmesi yerine kendi kontrolünü sağlamaya yönelik desteklenmesi gerekir şeklinde görüş bildirilmiş ancak mahkeme tarafından bu doğrultuda bir karar verilmemiştir.

İncelenen dosyalar kapsamında çocuklar, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işledikleri iddiası ile haklarında soruşturma veya kovuşturma yapılan konumda olduklarında dava dosyalarında da SİR'lere önem verilmemiştir. Örneğin Ankara... Çocuk Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında; duruşmalara hiç katılmamış olan ve ifadesini de yakalama kararı nedeniyle Asliye Ceza Mahkemesi nezdinde vermiş olan çocuk hakkında Asliye Ceza Mahkemesi tarafından yakalandığı tarihte yani celse arasında değişik iş numarasıyla savunması alınmıştır. Bu işlem için çocuğun "tatil günü yakalanması ve sosyal hizmet görevlisinin bulunmaması nedeniyle sosyal inceleme raporu alınamamıştır" şeklinde tutanağa da yansıyan gerekçe ile çocuk hakkında SİR hazırlanmamıştır. Çocuk, yakalama kararı gereğince ifadesi alındıktan sonra serbest bırakılmıştır. Çocuğun Ankara... Çocuk Mahkemesi nezdindeki dava dosyasında ise "yaşı nedeniyle SİR alınmasına yer olmadığına" karar verilmiş ve bu durum üçüncü celsede tutanağa da açıkça yansımıştır. Suça sürüklenen çocuğun yargılama sürecinde bu gerekçelerle sosyal inceleme raporu alınma-

mıştır. Bahsedildiği üzere incelenen diğer dosyalarda da SİR bulunmamaktadır. ÇKK'nın 35. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca mahkemenin sosyal inceleme raporu alınamamasının gerekçesini belirtmesi yerindedir nitekim madde metni "Mahkeme veya çocuk hâkimi tarafından çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılmaması hâlinde, gerekçesi kararda gösterilir" şeklinde düzenlenmiştir. ÇKK "gerektiğinde" diyerek takdir hakkı tanımıştır ancak yasa koyucunun tanıdığı bu takdir hakkı yine çocuğun yararı düşünülerek değerlendirilmelidir. Nitekim Birleşmiş Milletler Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kuralları'nda "önemsiz ve tali derecedeki suçlar dışındaki bütün vakalarda" sosyal incelemenin zorunluluğuna işaret edilmiştir.

D. Mevzuat Açısından Değerlendirme

Kendisine suç isnat edilen kişinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet Savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesinde CMK hükümleri esas alınır. CMK'nın beşinci bölümü ifade ve sorguyu düzenlemektedir. İfadesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişi davetiye ile çağrılır. Çağrı kağıdına; çağırılma nedeni açıkça yazılır, gelmediği takdirde zorla getirileceği bilgisi de yazılır¹¹. CMK'nın 146. maddesine göre; "hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunan veya 145. maddeye göre çağrıldığı halde gelmeyen şüpheli veya sanığın zorla getirilmesine" karar verilebilir. İncelenen dosyalar kapsamında tanık çocuklar hakkında zorla getirme kararı verildiği görülmüştür, bu da yine 146. maddenin yedinci fıkrasındaki "Çağrıya rağmen gelmeyen tanık, bilirkişi, mağdur ve şikâyetçi ile ilgili olarak da zorla getirme kararı verilebilir" düzenlemesine dayanılarak yapılmıştır. Çocukların sadece bir olay hakkında bilgilerinden ve görgülerinden yararlanmak amacıyla polis zoruyla getirilmesinin yerinde bir düzenleme olmadığı kanaatine varılmıştır. Yine incelenen dosyalarda suça sürüklenen çocuklardan bir tanesi ile ilgili olarak önce zorla getirme kararı çıkartılmış, daha sonra da hakkında yakalama kararı çıkartılmıştır.

Yetişkinlerin ifadesinin alınması veya sorgusunun yapılmasında sırasıyla; kimliğin saptanması, kendisine yüklenen suçun anlatılması, müdafii seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceğinin bildirilmesi, müdafinin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceğinin bildirilmesi, 95. madde hükmü saklı tutularak yakınlarından istediğine yakalandığının derhâl bildirilmesini, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğunun söylenmesi, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceğinin hatırlatılması ve kendisi aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınması, kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınması, teknik imkanlardan yararlan-

11 Bkz. CMK, İfade veya Sorgu İçin Çağrı başlıklı 145. madde.

nılarak ifadenin veya sorgunun tutanağa bağlanması işlemleri yapılır. Müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir. İfade veya sorgunun bağlandığı tutanakta işleminin yapıldığı yer ve tarih, hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade veren veya sorguya çekilen kişinin açık kimliği, yukarıdaki işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, bu işlemler yerine getirilmemiş ise nedenleri, tutanak içeriğinin ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafî tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı, imzadan çekinme hâlinde bunun nedenleri bilgileri yer alır. Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Özgür beyan alınmasını engelleyecek nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz ve kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez. Bu yasak usuller ile elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez. Yine kolluk tarafından müdafî olmadan alınan ifadeler de hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınmaz. Aralarında çelişki bulunması halinde; sanığın, hâkim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdafîinin hazır bulunduğu kolluk ifadesine ilişkin tutanaklar duruşmada okunabilir. Bu genel hak ilkeleri çocuklar içinde geçerli olmakla birlikte incelenen dosyalarda da bu hakların büyük kısmının hatırlatıldığı anlaşılmaktadır.

ÇKK'nın 22. maddesinin üçüncü fıkrasında "Duruşmalarda hazır bulunan çocuk, yararı gerektirdiği takdirde duruşma salonundan çıkarılabileceği gibi sorgusu yapılmış çocuğun duruşmada hazır bulundurulmasına da gerek görülmeyebilir" şeklinde düzenleme mevcuttur. İncelenen dosyalarda bu tip bir durum yaşanmamıştır. Ancak hangi işlemin çocuğun yararına olacağına işaret eden en önemli araç SİR'lerdir. Çocuk ile görüşen, gereksinimlerini bilen sosyal çalışma görevlisi duruşmada da hazır bulunarak uzmanlığı doğrultusunda mahkemeye görüşlerini belirtmek suretiyle çocuğun yararının mahkemeye gözetilmesine destek olabilecektir.

2.4. Yaptırım

Çocukların özgürlüğünden yoksun kınlanması; gözaltı, tutukluluk, hükümlülük hallerinin hepsini kapsamaktadır. Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere ÇKK'da belirtildiği gibi, en son çare olarak başvurulmalıdır.¹² CMK'nın 100. maddesinin birinci fıkrasında yer alan düzenlenmeye göre "Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir. İşin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez." Bu düzenlemenin bir nev'i istisnası ÇKK'da düzenlenen tutuklama yasağıdır. ÇKK'nın 21. maddesi uyarınca "On beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst

sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez".

İncelenen dosyaların bir kısmında suça sürüklenen çocuklar, özgürlüklerinden yoksun kalmışlardır. Örneğin; Ankara... Çocuk Mahkemesi nezdinde hırsızlık suçundan yapılan yargılamada; soruşturma evresinde çocuklar geceleyin yakalanmışlar ve gözaltına alınmışlardır. Çocuklardan iki tanesi, olay yerinde yapılan araştırmada olay yerinden kaçmaya çalışırken polisler tarafından yapılan kovalamaca sonucunda yakalanmışlardır. Çocuklar, gece yakalanmışlar, karakola götürülmüşler ve sabah da çocuk şubeye teslim edilmişlerdir. Ankara... Çocuk Mahkemesi'nde yaralama suç isnadıyla yapılan yargılamaya ilişkin dava dosyasında ise, çocuk ilk duruşmaya gelip ifade vermediğinden hakkında önce zorla getirme kararı verilmiş daha sonra da CMK'nın 199. maddesi gereğince yakalama kararı verilmiştir. Çocuk celse arasında yakalanmış ve ifadesi alınmış, çocuk ifadesi alındıktan sonra serbest bırakılmıştır. Bu aşamada çocuk özgürlüğünden yoksun kalmıştır. İncelenen bazı dosyalarda ise yalnızca suç tipi değerlendirilerek diğer bir deyişle yalnızca suçun cezasının ağırlığına bakılarak çocuklar özgürlüklerinden yoksun kılınmışlardır. Örneğin, Erzurum... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde yapılan yargılamada çocuklar, kendilerine isnat edilen suçun yalnızca vasıf ve mahiyetleri gerekçe gösterilerek yaklaşık iki buçuk ay tutuklu kalmışlardır.

Özgürlüğünden yoksun kılınma eğitim hakkından yoksun kalma gibi birçok başka haktan yararlanmanın önünde engeldir. İncelenen dosyalarda da çocuklar özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere başvurulmuş olması nedeniyle eğitim hakkı başta olmak üzere birçok haktan mahrum kalmışlardır.

Koruma tedbiri olan adli kontrol, şüphelinin CMK'nın 109. maddesinde sayılan tedbirlerden çocuklara uygun olanlar ile ÇKK'nın 20. maddesinde sayılan tedbirlerden bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir.¹³ İncelenen dosyalarda suça sürüklenen çocuklara hakkında adli kontrol koruma tedbirine başvurulmamıştır.

13 Bu tedbirler; "yurt dışına çıkamamak, hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak, hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya ucuca maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek, şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak, cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynı veya kişisel güvenceye bağlamak, belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak, belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek, belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak" şeklinde sayılmıştır. Ancak bu tedbirlerden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir.

Çocuklar hakkında kovuşturma neticesinde verilebilecek kararlar arasında koruyucu ve destekleyici tedbirler (ÇKK md.5 vd.), çocuklara özgü güvenlik tedbirleri (TCK md. 31, md. 56, ÇKK md. 5, md. 11), hapis cezaları ve adli para cezaları (TCK md. 45 vd., md. 50), kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar (TCK md. 50) hükmün açıklanmasının geri bırakılması (ÇKK md. 23, CMK md. 231), mahkeme tarafından uzlaştırma (ÇKK md. 24, CMK md. 253-255) yer almaktadır. Çocuklar hakkında verilen cezalarda TCK'nın 31. maddesinin dikkate alınması gerekmektedir. TCK'nın yaş küçüklüğü başlıklı 31. maddesinde; "(1) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. (2) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiili algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on iki yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde yedi yıldan dokuz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte ikisi indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası altı yıldan fazla olamaz. (3) Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on dört yıldan yirmi yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası sekiz yıldan fazla olamaz." düzenlemesi yer almaktadır. İncelenen dosyalarda da; suça sürüklenen çocukların yaşları 15 ila 18 yaş arasında olmakla birlikte çocuklar hakkında hüküm verilirken çocukların yaşları 31. maddenin uygulanması sırasında nazara alınmış ve çocuklar hakkında verilen cezalarda belirtilen oranda indirimler yapılmıştır. Ancak bunun dışında çocukların olgunluk durumu ve yaşı birer kriter olarak ele alınmamış, çocukların işledikleri fiillerin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayıp algılayamadıkları veya davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin yeterince gelişip gelişmediği konularında ilgili mahkemelerce herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Ayrıca çocukların ailelerinden ya da avukatların yahut da iddia makamı tarafından da bu konular tartışmaya açılmamış ve bu yönde bir talep olmamıştır.

İncelenen dosyalarda suça sürüklenen çocuklar hakkında genel olarak ya hapis cezasının ya da adli para cezasının¹⁴ verilmiş olduğu görülmektedir. İncelenen dosyalarda verilen cezalar hakkında da,

14 Adli para cezası beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak belirlenen rakam ile çarpılması yoluyla elde edilen yekunun hükümlü tarafından devlet hazinesine ödenmesidir. Bkz. TCK md. 52.

çocukların yaş küçüklüğü, duruşmalardaki iyi halleri, suça sürüklenen çocukların suç işleme eğilimlerinin olmaması, suçtan pişmanlık duymaları, işlenen suçtan zarar gören mağdurun şahsi hak talebinin bulunmaması gibi çeşitli gerekçelerle CMK'nın 231. maddesi ve ÇKK'nın 23. maddesi gereğince hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş ve çocuklar 3 yıl denetim süresine tabi tutulmuşlardır.¹⁵ İncelenen dosyalarda suça sürüklenen çocuklar hakkında CMK'nın 231. maddesi gereğince verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin kararlarda ÇKK'nın 23. maddesinin son cümlesinde yer alan; "ancak bu kişiler açısından denetim süresi üç yıldır" düzenlemesi hüküm veren mahkemeler tarafından da dikkate alınmış ve incelenen dosyalarda suça sürüklenen çocuklar hakkında verilen hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin kararlarda denetim süreleri üç yıl olarak belirlenmiştir.

Her ne kadar çocukların suça sürüklenen çocuk olarak yer aldığı dosyaların çok büyük çoğunluğunda çocuklar hakkında verilen hükümler hakkında CMK'nın 231. maddesi gereğince hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmişse de örneğin; suça sürüklenen çocuğun yetişkinlerle birlikte adam öldürme ve yaralama suç isnatlarıyla Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde yargılandığı dava dosyasında ise, suça sürüklenen çocuğun yaralama suçundan verilen hapis cezasının paraya çevrilmesine karar verilmiş ve hüküm bu şekilde kesinleşmiştir.

Çocuklar hakkında verilen hükümlerin çok büyük çoğunluğu kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar ve hapis cezasının ertelenmesine ilişkin kanunda düzenlenmiş olan şartları taşıyan cezalardır. Buna rağmen incelenen dosyalarda çoğunlukla yalnızca CMK'nın 231. maddesi gereğince hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiştir. Bu duruma istisna olan dosya ise yukarıda bahsi geçen yaralama suç isnadıyla yargılanıp hakkında neticeten para cezası verilen suça sürüklenen çocuğun dosyasıdır.

Ceza hukukunda kanun yolları olağan kanun yolları ve olağanüstü kanun yolları olarak ikiye ayrılmış olup incelenen dosyaların çok büyük bir kısmında olağan kanun yolları tüketilmiş ancak olağanüstü kanun yollarına çocukların suça sürüklenen çocuk olarak yargılandıkları dosyalarda başvurulmamış bununla birlikte çocukların tanık olarak yer aldığı dosyada örneğin; Yozgat ... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde yapılan yargılamaya ilişkin dava dosyasında olağanüstü kanun yollarından itiraz kanun yoluna başvurulmuştur. Ancak önemle vurgulamak gerekir ki, incelenen dosyalardan bir kısmında olağan kanun yollarına dahi başvurulmamıştır, örneğin; çocuklardan birinin ya-

15 Saniğin denetimli serbestlik tedbiri olarak; a) Bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine, b) Bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına, c) Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine, karar verilebilir. Bkz. CMK, 231 md.

ralama suç isnadıyla suça sürüklenen çocuk olarak yargılamasının yapıldığı Ankara... Çocuk Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasında çocuğun kendisine baro tarafından atanan avukatı çocuk hakkında verilmiş olan hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına karşı itiraz kanun yoluna başvurmamıştır. Ayrıca her ne kadar çocuklar hakkında incelenen dosyalarda verilen hükümlerin açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmişse de yukarıda da değinilen ve suça sürüklenen çocuklardan bir tanesi hakkında yaralama suçundan Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde yapılan yargılamada verilen para cezasına ilişkin hüküm, her ne kadar temyiz edilmişse de, CMUK 305. madde gereğince bu karar kesin nitelikte olduğundan diğer sanıklar bakımından temyiz incelemesini yapan Yargıtay... Ceza Dairesi tarafından 05.10.2009 tarihli ilam ile bu suça yönelik olarak temyiz isteminin reddine karar verilmiştir.

2.5. Makul Sürede Tamamlanma

İncelenen dosyaların büyük kısmının makul süre içerisinde tamamlanmadığı kanaati oluşmuştur. Örneğin, suça sürüklenen çocukların yer aldığı dava dosyalarından Erzurum... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasının yargılaması iki yıla yakın, Yozgat ... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde görülen dava dosyasının yargılaması da yaklaşık bir buçuk yıl sürmüştür. Mağdur çocuğun yer aldığı Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde cinsel saldırı suç isnadıyla yapılan yargılamaya ilişkin dava dosyasında da yalnızca cinsel saldırı ve tehdit suç isnatlarıyla yapılan yargılama süresi altı yılı geçmiştir. Suç tarihleri; 19.01.2004 ve 22.04.2005'tir. Dosya kapsamında reşit olmayanla cinsel ilişki ve tehdit suçlarından verilen düşme ve beraat hükmü cumhuriyet savcısı tarafından temyiz edilmiştir ancak Yargıtay... Ceza Dairesi tarafından 05.04.2010 tarihli ilam ile onama kararı verilerek bu suçlardan verilen hüküm 05.04.2010 tarihinde kesinleşmiştir. Diğer suçlar bakımından ise yargılama devam etmektedir.

Her ne kadar çocukların özel yargılama usullerine tabi olması ve çocuklar hakkında devam eden dava dosyalarının makul süre içerisinde bir an önce tamamlanması gerekse de incelenen dosyalardan özellikle çocukların yetişkinlerle birlikte işlenen suçlara dahil oldukları iki dosyada; çocuklar hakkında çocuk mahkemeleri nezdinde devam eden dosyaların yetişkinlerin yargılanmakta olduğu dava dosyalarından daha sonra karar aşamasına geldiği ve bu dosyalardaki yargılamaların yetişkinlerin yargılandıkları dosyalara göre daha uzun sürdüğü anlaşılmaktadır.

3. Değerlendirme

Değerlendirme soruları ve kontrol listesi başlıklı araçlardan elde edilen verilerin paylaşılacağı bu bölüm Ayrım Gözetmeme, Çocuğun Yüksek Yararı, Sözleşme'deki Hakların Yaşama Geçirilmesi, Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı, Çocuğun

Görüşlerine Saygı başlıklı beş ana başlıktan oluşmaktadır. Tüm bölümlerde yer alan haklar iki araçtaki sorular aracılığıyla, incelenen dosyalardan elde edilen yanıtlarla birlikte BMÇHS'deki hükümler kapsamında değerlendirilmiştir.

Değerlendirmenin mevzuat açısından yapıldığı sorularda ilgili hakkı düzenleyen hükümler incelenmiştir. Türk hukukundaki ayrımcılık odaklı hükümlerin uluslararası çocuk ceza adalet sistemindeki düzenlemelerle uyumu incelenmiştir. İnceleme; Türk hukuku açısından sadece Anayasa ve ceza mevzuatı ile sınırlı tutulurken uluslararası mevzuatta esas alınan düzenlemeler; BMÇHS, Birleşmiş Milletler Çocuk Ceza Adaleti Yönetimi için Asgari Standart Kurallar (Pekin Kuralları), Özgürlüklerinden Yoksun Bırakılan Çocukların Korunması için BM Kuralları (Havana Kuralları) ve Çocuk Suçlarının Önlenmesi için BM İlkeleri (Riyad İlkeleri) olmak üzere bağlayıcı niteliği olmayan Avrupa Bakanlar Komitesinin Çocuk Suçluluğuyla İlgilenmenin Yeni Yolları Ve Çocuk Adaletinin Rolü Hakkında Tavsiye Kararı, Avrupa Temel Haklar Şartı'ndaki düzenlemeler dikkate alınmıştır. Ancak yorumlar diğer tüm düzenlemelere kaynak olan ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin uymakla yükümlü olduğu BMÇHS odaklı detaylandırılmıştır.

Değerlendirmenin mevcut işleyen sistem açısından yapıldığı sorularda ise değerlendirmeler, çocuk odaklı bakış açısı ile sistemde işlemeyen uygulamaların belirtilerek bu aksaklığın uluslararası normlarda çocukların sahip olduğu insan hakları açısından ele alınmasıyla yapılmıştır.¹⁶

3.1. Ayrım Gözetmeme

Değerlendirme soruları başlıklı aracın ilk bölümü ayrımcılık yasağını esas almaktadır. Bu kısımda yer alan sorular, incelenen dosyalardan verilen yanıtlar ile BMÇHS'nin ikinci maddesinde yer alan ayrımcılık yapılmaması hükmü kapsamında değerlendirilmiştir. Değerlendirmenin mevzuat açısından yapıldığı sorularda ayrımcılık yasağını düzenleyen hükümler incelenmiştir. Türk hukukundaki ayrımcılık odaklı hükümlerin ilki Anayasa'da yer almaktadır. Anayasa'nın genel esaslar başlıklı birinci bölümünde yer alan 10. madde ile herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu düzenlenmiştir. 12 Eylül 2010 tarihli anayasa değişikliği¹⁷ ile çocuklara yönelik pozitif ayrımcılık düzenlenerek çocuklar için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine

16 Çocukların adalet sistemi ile temas ettiği andan itibaren neler yaşayarak hangi süreçlerden geçtikleri bulgular kısmında aktarıldığı için bu kısımda sadece mahkeme ismi ile atf yapılacaktır.

17 Kanun No: 5982, Tarih: 7.05.2011, Resmi Gazete Tarihi: 13.5.2010, Sayı: 27580. Bu Kanun 12.09.2010 tarihinde yapılan halkoylaması sonucu kabul edilmiş ve buna ilişkin Yüksek Seçim Kurulu Kararı 23.09.2010 tarihli ve 27708 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

aykırı sayılmayacağı hükmü getirilmiştir. Eşitlik ilkesi-ne devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Anayasanın suç ve cezalara ilişkin esasların yer aldığı 38. maddesi ile “kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez” hükmü düzenlenmiştir.

Türk Ceza Kanunu’nda ise “Adalet ve Kanun Önünde Eşitlik” ilkesi başlığı ile 3. maddede “Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, millî veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınamaz” denilerek ayrımcılık yasağına işaret edilmektedir.

Ayrımcılık tanımının BMÇHS’de yer almaması Sözleşme’yi yorumlarken daha geniş bakmamızı gerektirmektedir. Ayrımcılığın tanımı detaylı olarak BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 2. maddesinde yer almaktadır. Bu madde ile taraf her Devlet, “bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi” taahhüt etmiştir. Aynı Sözleşme’nin çocukların haklarını düzenleyen 24. maddesi ile de her çocuğun “ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın ailesi, içinde yaşadığı toplum ve Devlet tarafından, bir küçük olarak statüsünün gerektirdiği koruma tedbirlerine hakkı olduğu” vurgulanmıştır. Hukuk önünde eşitlik de aynı Sözleşme’nin 26. maddesi ile hukukun bu alanda her türlü ayrımcılığı yasakladığı ve herkese ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir fikir ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya başka bir statü ile yapılan ayrımcılığa karşı etkili ve eşit koruma sağlaması gerekliliğini düzenlenmiştir. BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile ikiz sözleşme olarak anılan BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi de 2. maddesi ile ayrımcılık yasağını “bu Sözleşmede öne sürülen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş ya da başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetmeksizin uygulanacağını güvenceye bağlamayı üstlenir” şeklinde düzenlemiştir.

Ayrımcılık yasağı çocukların insan haklarının korunmasında ve gerçekleşmesinde İnsan Hakları Komitesi’nin 1998 tarihli genel yorumunda da belirtildiği gibi “temel ve genel bir ilke”dir. Yukarıda bahsedilen iç hukuk normları uluslararası çocuk ceza adalet sistemindeki düzenlemeler ile uyumludur. İç hukuk düzenlemelerinde “yaş”a dayalı ayrımcılık yapılması açıkça sayılmamıştır ancak ceza hukuku açısından de-

ğerlendirildiğinde yaşa dayalı ayrımcılığa işaret eden bir hüküm görülmemektedir. Ceza hukuku açısından yaşa dayalı ayrımcılıktan anlaşılması gereken, BMÇHK Genel Yorum 10’da yer alan hali ile “çoğunlukla psikolojik ve sosyo-ekonomik sorunların sonucu olan ser-serilik, okuldan ve evden kaçma ve benzeri tutumlar gibi davranışsal sorunların suç sayılması”dır. Türk hukukunda çocuk suçları olarak adlandırılan, 18 yaşını doldurmuş kişiler tarafından yapıldığında suç olmayan ancak çocuklar tarafından yapıldığında suç olan fiillere dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Türk ceza hukukunun sistematğinde suç vasıflarında ya da suçun daha az cezayı gerektiren hallerinde ayrı bir madde ya da fıkra olarak çocuk için özel düzenlemeler, örneğin yaş küçüklüğü sebebiyle cezai sorumluluğun olmaması ya da daha az cezayı gerektiren halleri ayrı başlıklar altında yer almamaktadır. Ceza hukuku sistematğinde temel ceza belirlenir ve yaş küçüklüğünü düzenleyen 31. madde dikkate alınır. Bu maddede; yaş gruplarına göre ceza kovuşturması yapılmayacağı gibi verilecek cezalarda indirim yapılacağı ya da verilecek cezanın belirli bir miktarı geçemeyeceği düzenlenmiş bulunmaktadır. Vurgulandığı üzere, bu durum tüm suç vasıfları bakımından geçerlidir, suç vasıfları bakımından çocuklar için ilgili maddelerde ayrı ayrı düzenleme yapılmamıştır. Yaşa dayalı tek düzenleme bu olup, Çocuk Suçlarının Önlenmesi için BM İlkeleri’nin (Riyad İlkeleri) 56. maddesindeki “Gençlerin damgalanmaları, kurban ve suçlu konumuna itilmelerini önlemek amacıyla, yasaların, yetişkin bir kimse tarafından işlendiğinde suç saymadığı ve cezalandırmadığı davranışların genç bir kimse tarafından sergilenmesi durumunu da suç saymamalı ve cezaya konu etmemelidir” düzenleme ile örtüşmektedir.

Yapılan inceleme dava dosyalarının incelenmesi ile sınırlı tutulduğu için, cezanın infazı ve infaz sonrası süreçler çalışmanın kapsamında değerlendirilmemiştir. Ancak belirtmemiz gerekir ki kanunlarla ihtilaf halindeki çocukların, infaz sonrası süreçlerde çalışma ve eğitim haklarından toplumsal yaşama katılımlarına kadar ayrımcılık odaklı hangi süreçleri yaşadıklarına dair yapılacak çalışmalar çocuk ceza adalet sisteminin oluşmasında oldukça önemlidir.

İncelenen dosyalarda 21 alt başlık halinde çocuğun kişisel durumunun dava dosyalarında yer alması haline bakılmıştır. Çocukların kimlik bilgilerinden “ad, soyad, doğum tarihi, doğum yeri, varsa T.C. kimlik numarası, işi ve yaşadıkları adres” sorulmuştur. Bu bilgilerden incelenen dosyaların bir tanesinde çocukların yaşadıkları yerin ayrımcılık yasağını ihlal ettiği kanaati oluşmuştur. Nitekim mahkemenin gerekçeli kararına da yansıdığı üzere, özellikle emniyet tarafından yapılan soruşturmaya ilişkin detaylarda, suça sürüklenen çocukların yaşadıkları mahalleye dikkat çekilmiştir. Açıkça; mahalle ve sokak isimleri sayılmış ve “bu civarda ikamet eden ve daha önce de haklarında fuhuş suçundan soruşturma yapılmış olan şüphelilerin yıllardan beri...” şeklindeki ifadelerle yer verilmiş ve bölge itibarıyla ayrımcılık yapılmıştır. BMÇHK Şili’ye dair

sonuç gözlemlerinde¹⁸ “Komite, Sözleşme tarafından tanınan hakların yaşama geçirilmesi açısından halen görülen coğrafi ve toplumsal eşitsizlikler konusundaki duyarlılığını ifade eder” görüşlerine yer verilmiştir.

Çocukların ana-babası, yasal vasisi veya ailesinin diğer üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları yargılamada yukarıda bahsi geçen Erzurum... Ağır Ceza Mahkemesi dosyasında suça sürüklenen çocukların aleyhine olacak şekilde dikkate alınmıştır. Şöyle ki; dosya kapsamında yaklaşık 30 şüpheli vardır ve çocuklara isnat edilen suç, suç örgütüne üye olma ve bu kapsamda fuhuş suçuna aracılık etmedir. Çocukların aile bireylerinin çok büyük bir kısmı dosyada örgüt kurucusu ve yöneticisi olan ve fuhuş yaptırdığı kabul edilen kişilerdir. Bu durum, bir diğer deyişle kalabalık aile bireylerinden oluştuğu kabul edilen bir örgütün varlığı, çocukların bu suçlara karıştığı intibasını güçlendirmiş ve çocuklar hakkında yargılama da bu şekilde başlamıştır. Yine çocukların aile bireylerinden bir kısmının dava konusu olaydan önceki bir tarihte fuhuş suçundan cezalandırılmış olmaları da soruşturmanın başından beri dosyaya açık bir biçimde yansımıştır.

İncelenen dosyalarda kanunla ihtilaf halindeki çocukların bulunduğu dosyalar soruşturma evresinden başlayarak Türk ceza yargılamasının emredici hükümlerine uygun olarak yetişkinlerden ayrı usul ve makamda yürütülürken, söz konusu tanık çocuk veya mağdur çocuk olduğunda bu hususa dikkat edilmiştir. Ancak mahkeme süreçlerinde de yetişkinlerle beraber işlenen suç olması, 18 yaşın yargılama esnasında dolması gibi durumlarda yargılama yetişkinlere göre devam etmiştir. Mahkemeler, ceza mevzuatının temel kurgusunda olduğu gibi yetişkinlere uygun usulde inceleme yapmışlar sadece emredici kuralların olduğu yerlerde “yaş” kıstasını ele alarak değerlendirmişlerdir. Bir başka deyişle, dosyaların mahkeme tarafından incelenmesinde davada konu edilen/yer alan çocuğun yetişkin olması durumunda da aynı inceleme yapılacaktır. İncelenen dosyalardaki eğilim sadece kanunla ihtilaf halinde çocukların yer aldığı dosyalarda ilk işlemlerin çoğunlukla yaş küçüklüğünün tespit edilmesiyle birlikte çocuklara özgü birimde yapılması farkı olmuştur. Ancak mahkeme sürecinde bulgular kısmında da değinildiği gibi yetişkinle birlikte suç işlenen dava dosyaları hakkında birleştirme kararı verilmiş ve yargılama yetişkinlerle beraber yapılmıştır. Bir dosyada yargılamanın yapıldığı mahkeme CMK’nın 250. maddesiyle görevli olan mahkeme olmamakla birlikte yine de değişmemiştir.

İncelenen dosyalarda; davada konu edilen/yer alan kişilerin çocuk olması sebebiyle mahkemelerin aldığı özel önlemler veya gösterdiği hassasiyet çok sınırlı olmuştur. Örneğin, Ankara... Ağır Ceza Mahkemesi nezdinde yapılan yargılamada; tüm işlemler yetişkinlere göre yapılmış yalnızca hüküm tesis edilirken “Tefhim ve tebliğ tarihinden itibaren 7 gün içinde temyiz mercii olan Yargıtay yolu açık olmak üzere sanıklar ve sanık müdafileri ile katılan K01 ile katılan K02 veki-

linin yüzlerine karşı, diğer katılanların yokluklarında C.Savcısı huzuru ile talebe uygun oybirliğiyle verilen karar sanıklardan SSÇ06 18 yaşını bitirmediğinden gizli olarak okundu, usulen anlatıldı.” hususlarına yer verilmiştir. Kapalı duruşma zorunluluğu, hükmün kapalı duruşmada okunması gerekliliğini de kapsamı hasebiyle, sanığın 18 yaşını doldurmamış olmasını dikkate alan mahkeme emredici hükme uymuştur. Ancak hükmün yalnızca kapalı duruşmada açıklanması yargılama aşamasında çocuğa hassasiyet gösterildiği yorumunu yapmak için yeterli değildir. Son olarak belirtilmesi gerekir ki, ayrımcılık yasağı kanunla ihtilaf halindeki çocukların, suç mağduru çocukların, korunma ihtiyacı içindeki çocukların ve tanık çocukların yargılama sistemi içindeki gelişimlerini destekleyici ve ikincil mağduriyetlerin önüne geçilmesi amacıyla yapılacak çocuklar yararına düzenlemelerin önünde bir engel değildir.

3.2. Çocuğun Yüksek Yararı

BMÇHK tarafından Sözleşmenin temel ilkelerinden biri olarak karşımıza çıkan “çocuğun yüksek yararı” ilkesi ilk defa 1959 tarihli çocuk hakları bildirgesinde yer almıştır. Çocuğun yüksek yararı ilkesi Sözleşme’nin kendi içinde de doğrudan atfı yaptığı bir ilkedir. Örneğin; BMÇSH’nin 37. maddesinin c fıkrasının ikinci bendinde “Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır” denilmekte ve 40. maddenin ikinci fıkrasında “Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurulurak yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması,” şeklinde doğrudan kavram olarak yer almaktadır. Doğrudan atfı yapılan bu maddelerin dışında mutlak bir sınırı olmayan bu madde çocuk ceza yargılamasında karşımıza ilk andan itibaren yapılan işlemlerden çocuğun tamamen sistemin dışına çıkmasına ve hatta tekrar adalet sistemine girmemesine yönelik yapılan işlemler boyutuyla ilgilendirmektedir.

Bir başka Birleşmiş Milletler düzenlemesi ise Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 10. maddesinde yer almaktadır. Madde kapsamında annenin doğum öncesi ve sonrası makul süre izinli sayılması, bu dönemlerde çalışan anneye ücretli izin verilmesi ya da yeterli toplumsal güvenlik yardımını kapsayan izin olanağı sağlanması, özel koruma ve yardım önlemlerinin alınması, çocuk ve gençlerin ekonomik ve toplumsal sömürden korunması, ahlak ya da sağlıklarına zararlı, yaşamları için tehlikeli ya da normal gelişmelerini önleyecek işlerde çalışmalarının yasayla ceza yaptırımına bağlanması, saptanacak bir yaş sınırının altında ücretli

çocuk emeği kullanmanın yasayla engellenip cezalandırılması gerekliliği düzenlenmiştir.

Uluslararası düzenlemeler inceleme kapsamında sınırlı perspektiften değerlendirildiğinde, çocuğu ilgilendiren tüm uygulamalar bakımından yol gösterici ilke özelliği taşıyan “çocuğun yüksek yararı”nın idari ve adli makamların yapacağı tüm işlemlerde dikkate alınması gerektiği yorumuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla “çocuğun yüksek yararı” kavramı bu çalışma bakımından çocuğun adalet mekanizmasıyla temas ettiği andan itibaren devletin aktif ve pasif sorumluluklarına işaret eder.

Soyut bir kavram olan “çocuğun yüksek yararı”nın iç hukukumuzda somut düzenlemeleri 12 Eylül 2010 değişiklikleri ile birlikte Anayasa’da yer almıştır. Anayasa’nın “ailenin korunması ve çocuk hakları” başlıklı 41. maddesinde; “her çocuğun, korunma ve bakımdan yararlanmaları, yüksek yararlarına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babalarıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu” düzenlenmiştir. Ayrıca aynı madde ile; “devletin, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alma yükümlülüğü” düzenlenmiştir. Anayasa’dan hareketle ÇKK’nın 4. maddesi BMÇHS’ye uygun düzenlenmiştir. ÇKK’nın uygulanmasındaki ilkelere biri çocuğun esenliğinin ve yararının korunması olarak belirlenmiştir. Yine 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun Çocuğun Korunması başlıklı bölümünde 346. madde ile koruma önlemleri başlığı ile “çocuğun menfaati ve gelişmesi” kavramı yer almıştır. Yine aynı kanun ile çocuğun ana babadan ayrılma halinde de çocuğun yararının gözetileceği düzenlenmiştir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunundaki düzenlemeler ceza hukukunun kapsamında olmamakla birlikte çocuğun yüksek yararına değinen sınırlı düzenleme olması sebebiyle yer verilmiştir.

İncelenen dosyalar ile ilgili süreçlere değinmeden önce kısaca ÇKK’ya da değinmekte fayda bulunmaktadır. Yukarıda değinildiği gibi Çocuk Koruma Kanunu BMÇHS’yi esas olarak düzenlenen bir kanundur. Ancak çocuklara yönelik özel kanun olması çocukların savcılık aşamasından önceki işlemler ve tedbirler Yakalama, Gözaltına Alma İfade Alma Yönetmeliği hükümleri esas alınarak yapılmaktadır. Bunun yanı sıra ÇKK’da düzenlenmeyen her durum CMK hükümlerine tabiidir. Bununla birlikte bazı kurumlar ise, örneğin uzlaşma, ÇKK’da düzenlenmiş olmasına rağmen ÇKK’da yer alan açık atf gereğince CMK hükümlerine tabidir. Yine benzer bir sıkıntı iştirak halinde işlenen suçlarda kendini göstermektedir. Yetişkinlerle beraber işlenen suçlarda, savcılık aşaması çocuk yargılamasına uygun yürütülse dahi mahkeme aşamasında dosyalar yetişkinlerin yargılandığı mahkemelerde birleşmekte ve yetişkin yargılamasının içinde çocuklar deyim yerindeyse kaybolmaktadır. Yetişkinlere ait bir ceza usul kanunu ile çocuk yargılamasının yapılması taraf olunan BMÇHS’ye aykırıdır. Çocuk ceza adalet sisteminin varlığından söz edebilmek ancak çocuk yargılamasının çocuğun yüksek yararı ilkesinin başta yasa koyucu tarafından anlaşılacak çocuklara dair düzenlemelerdeki çelişkileri uluslararası çocukların insan hakları standartlarını dikkate alarak yasa yap-

ması ile mümkündür. Mevcut durumu ile çocuk ceza adalet sisteminin Türkiye’deki varlığı hukuki olmaktan çok fiilidir.

İncelenen dosyalar kapsamında çocuğun yüksek yararı ilkesi değerlendirilecek olursa; dosyalardan bir kısmında bu ilkenin gözetildiği kanaati oluşmuşsa da, dosyaların çok büyük çoğunluğunda yargılama aşamasında çocuk ile temas eden ilgili makamların çocukların bakım ve korunma ihtiyacı, savunma hakkı ve uzman desteği alması gibi konularda bu ilkenin dikkate alınarak işlem yapıldığını gösteren bir veriye rastlanılmamıştır. Bir başka deyişle, bulgular kısmında detaylıca aktarıldığı üzere; savcının bizzat çocuğun koruyucu destekleyici tedbire ihtiyaç duyduğunu tespit etmesine rağmen tedbir kararı vermemesi, avukat bulunmaksızın ifadelerinin alınması, avukat bulunmaksızın bilgi alma tutanağı düzenlenmesi, soruşturma ve kovuşturma süreçlerinde çocuklarla mahkeme uzmanlarının görüşmemesi, mahkeme uzmanının çocuğu ilk kez duruşmaya gelmesiyle görmesi ve önceden çocuk ile görüşmeden duruşma esnasında beyanının alınmasının uygun olduğunu belirtmesi ve tüm işlemlerin çocuklara uygun makamlar tarafından yapılmadığı tespit edilmiştir. Halbuki ÇKK’nın 15. maddesinde açıkça bu ihlal durumlarına işaret etmektedir. Madde kapsamında suç sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturmanın çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılacağı, çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilmesi, cumhuriyet savcısının soruşturma sırasında gerekli gördüğünde çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasını çocuk hâkiminden isteyebilmesi düzenlenmiştir. Kanunun açık hükmüne rağmen uygulanmıyor olması dikkate değerdir. Yine daha önce de değinildiği üzere; avukat bulunmaksızın çocukların ifadelerinin alınması ise BMÇHS’ye ve CMK’ya açıkça aykırıdır. Nitekim CMK’nın 147. maddesi ile zorunlu müdafiliği düzenleyen 150. maddesi ile kanunla ihtilaf halindeki çocuklar için zorunlu olarak düzenlenmiştir. Aynı hak yönetmelikler düzeyinde de Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinde düzenlenmiştir.

Dosyalardan bir kısmında çocuklar hakkında sosyal inceleme raporu düzenlenmemiş, çocuklara ya da ailelerine uzman desteği verilmemiştir. Dosyalardan sadece bir tanesinde sosyal inceleme raporu istenmiştir. İstenen bu rapora mahkeme uzmanı mahkeme kaleminde yaptığı görüşme ile raporun niteliğinin “değerlendirme raporu” olduğunu belirtmiştir. Çocukların alacağı yaptırıma etki eden, ailelerin ve çocukların ihtiyaç duyduğu tedbirleri de gösteren raporlar çocuk ceza yargılamasında oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmeliğin 19. Maddesinin b fıkrasında suç sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak

üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etmek görevleri sosyal çalışma görevlilerine verilmiştir.

Dosyalardan bir kısmında; çocuklar ya aileleriyle birlikte yargılama aşamasına dahil olmuşlar bir diğer deyişle yargılama aşamasında çocuklar aile bireylerinden bir kısmı ile birlikte yargılanmışlar ya da aile bireyleri sürece dahil olmamışlardır. Suça sürüklenen çocuk ve tanık çocukların yargılama işlemleri sırasında aile bireylerinin çocuklarla birlikte dava dosyası ile ilgili doğrudan sanık, tanık gibi yer aldığı “zorunlu durumlar” hariç sürece dahil olduklarına ilişkin bir veriye dosya kapsamlarında ulaşılamamaktadır. Mağdur çocukların yer aldığı dosyalarda ise aileler sürece kendi iradeleri ile dahil olmuşlardır. Buna ilave olarak bir dosyada ise tanık çocukların bulunduğu dosyada babasının çocukların dahil olduğu sürece ilişkin ve dinlenilmeleri konusunda ciddi itirazı söz konusu olmuştur. Ancak ailenin katılımının, yargılamada yer alan aktörler tarafından ne derece dikkate alındığı meselesine dikkat çekilmelidir. Yani, sadece ailelerin herhangi bir sebepten ötürü dosyayı takip etmemesi değil, sürecin ilk başından itibaren soruşturmayı ve kovuşturmayı yapan birimlerin aileleri bilgilendirmesi, davet etmesi gerekmektedir. İncelenen dosyalardan sadece bir tanesinde mahkeme tarafından düzenlenen tensip tutanağında “çocukların kanuni temsilcilerine duruşma gününü bildirir tebligat çıkarılmasına” ilişkin karar yer almaktadır. Soruşturma evresinde ise ne kollukta yapılan işlemler bakımından ne de savcılıkta yapılan işlemler bakımından, mercilerin çocukların kanuni temsilcilerini sürece dahil etme çabası görülmüştür. Ailenin katılımı hususu ulusal ve uluslararası hukukta detaylıca düzenlenmiştir. Anayasa’nın 19. maddesi ile kişinin yakalandığının veya tutuklandığının yakınlarına derhal bildirilmesi gerekmekte ve CMK’nın 95. maddesi gereğince de şüpheli veya sanığın yakalandığının, gözaltına alındığının veya gözaltı süresinin uzatıldığının, Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilmesi gerekmektedir. Yine ÇKK’nın 22. maddesinde “velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir” düzenlemesiyle ailenin katılımına vurgu yapılmıştır.

Çocukların ailelerinden yargılama süresince ayrı kalması çocukların gözaltına alınmaları ve tutuklanmış olmaları nedeniyle söz konusu olmuştur. Özgürlüğünden yoksun kalma haline BMÇHS kapsamında bakıldığında, ele alınması gereken madde 40. maddedir. Sözleşme’nin 40. madde düzenlemesinin kapsamında ilk değinilen hak; “ceza yasasını ihlâl ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yenden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkı”dır. Bu hakkın ulusal hukukumuzda yansıması yoktur ancak bu hak doğrudan

tusunda geniş yorumlandığında varılan Anayasa’nın 17. maddesi olmaktadır. Anayasa’nın 17. maddesi ile değinilen “insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamama” hükmü çocuklar açısından da geçerlidir.

BMÇHS’nin 40. maddesi ile değinilen diğer hak ise adil yargılanma hakkıdır. Adil yargılanma hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nde doğrudan değinilen bir kurumdur. Adil yargılanma; şüpheli ve sanık haklarını, yargılamanın makul sürede tamamlanmasını, cezaların kanuniliğini içerir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde Anayasa’nın “işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmama” ile “suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilememe hükmüne” dikkat edilmesi gerekmektedir. Anayasa’nın 38. maddesi ile düzenlenen bu hak TCK’da 2. madde ile suçta ve cezada kanunilik ilkesi ile “Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz” şeklinde düzenlenmiştir.

CMK’nın 185. maddesinde düzenlenen 18 yaşını doldurmamış sanık için kapalı duruşma yapılması, Adli Sicil Kanunu’nun 10. maddesinde düzenlenen 18 yaşını doldurmamış kişilerin adli sicil ve arşiv bilgilerinin gizli tutulması, ÇKK’nın 4. maddesinde düzenlenen yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması düzenlemeleri çocuğun yüksek yararının gözetilmesine örnek düzenlemelerdir.

İncelenen dosyalarda kanunla ihtilaf halindeki çocuklar hakkında çocuk mahkemesinde dava açıldığı ancak çocuk mahkemesi tarafından dava dosyasının, büyüklerin yargılamasının yapıldığı dava dosyası ile birleştirilmesi yönünde talepte bulunularak ve bu mahkemece muvafakat verilmesi üzerine dosyalar birleştirilerek yargılama yapılması hali mevcuttur. Birleşen dosyanın yargılamasının yapıldığı mahkeme, CMK 250. maddesi ile görevli özel bir mahkeme de olabilmektedir. BMÇHS’nin 40. maddesi ile “hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasalar, usuller, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulması” yükümlülüğü bulunmaktadır. Anayasa’nın 141. maddesinde yer alan “Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur” düzenlemesi BMÇHS’de yer alan yükümlülüğe iç hukukta işaret etmesi açısından önemlidir. ÇKK ise Anayasa’nın 141. madde hükmünü dikkate alınarak çocuğa uygun mercileri 25 ila 30. maddeleri arasında düzenlemiştir. Kovuşturma evresi öncesinde ise Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği uyarınca kolluğun çocuk birimi ile ÇKK’nın 29. maddesi uyarınca cumhuriyet savcılığı çocuk bürosu görevli kılınmıştır. Ancak tekrarlamak gerekirse çocuğa özgü makamlar soruşturma evresinde ilk işlemlerin Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğine göre yapılması, kolluğun çocuk birimine çocukların gönde-

rilmeden polis merkezlerinde işlemlerinin yapılması, ÇKK'nın 17. maddesi uyarınca birleştirme kararı ile yetişkin mahkemelerde yargılanması çocuğun yüksek yararının ceza yargılamasında gözetilmediğini göstermektedir.

3.3. Sözleşmedeki Hakların Yaşama Geçirilmesi

Sözleşmedeki hakların yaşama geçirilmesi ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti devletine taraf olduğu BMÇHS'deki tüm hakların iç hukuka uygulanması yükümlülüğünü getirir. Bu uygulama iç hukuk normlarıyla Sözleşme'de düzenlenmiş hakların tekrar düzenlenmesidir. Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca kanun hükmünde olan BMÇHS'nin uygulama alanı bulabilmesi için çocuk koruma kanunu gibi doğrudan ilke ve düzenlemelerini içerir kanunlarla düzenlenmesi gerekir. Örneğin; ÇKK'nın temel ilkeleri düzenleyen 4. maddesinde ÇKK'nın uygulanmasında "çocuğun haklarının korunması amacıyla çocuğun; yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması, yarar ve esenliğinin gözetilmesi, çocuğun ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması, çocuğun ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması, çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları, insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usûl izlenmesi, soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi, kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi, çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması, tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması, çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları, çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğin başkaları tarafından belirlenmemesine yönelik önlemler alınması ilkeleri gözetilir" düzenlemesi bulunmaktadır. Bu düzenleme ile ÇKK'nın uygulama ilkeleri BMÇHS ile uyumlu olarak yerinde bir uygulama olarak belirlenmiştir. Bu hakka çocuk ceza yargılaması açısından incelenen dosyalarda baktığımızda, mahkemeler tarafından BMÇHS'nin uygulanmasının sağlanmasına özel önem gösterildiğine ilişkin bir veri bulunmamaktadır.

Dosyalarda yer alan çocukların suça sürüklenen çocuk olması durumunda dosyaların büyük bir kısmında; çocukların öncelikle çocuklar için oluşturulmuş özel kolluk birimi ve cumhuriyet savcılığı ile temas ettiği, çocukların yaşlarının fark edilmesiyle soruşturma evresinin ayrı yürütüldüğü ve suçun yetişkinlerle birlikte işlenmiş olması hali söz konusu ise çoğunlukla dosyaların yetişkinlerin yargılandığı dava dosyaları ile birleştirilerek yargılamanın çocuklar için görevli olan

mahkemede değil, yetişkinlerin yargılandığı mahkemede yapıldığı hatta bir dosyada çocukların yargılamasının da CMK'nın 250. maddesi ile görevli özel mahkemede yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak incelenen dosyalarda; soruşturma ve kovuşturma evresinde yapılan işlemler, işlemi yapanlar ve hazır bulunan kişiler bakımından ayrı ayrı yapılan değerlendirmeler de dikkate alındığında çocuklarla temas eden ve yargılama süreç ve ortamında yer alan kişiler tarafından sözleşme hükümlerinin bilindiği söylenebilir. Bir diğer deyişle, her ne kadar BMÇHS'ye uygun soruşturma veya kovuşturma süreci ilerlemediği olsa da, ilgili birimlerin Sözleşmeyi bilmediği dosyalar üzerinde yapılan incelemede tespit etmek mümkün değildir.

İncelenen dosyaların neredeyse tamamında yalnızca iç hukuk normlarının dikkate alındığı anlaşılmaktadır. Dosyalarda yalnızca TCK, CMK ve ÇKK kapsamında değerlendirme yapılmış ve herhangi bir uluslararası norma atf yapılmamıştır.

İncelenen dosyalarda uluslararası hukuk ile çelişen bir maddenin yargılama aşamasında mevzu bahis olması ya da bu konuda bir tereddüt yaşanması söz konusu olmamıştır. Ancak dosyaların yetişkin mahkemesinde birleşmesi yerine, suçun yetişkinlerle beraber işlenmesi halinde, mahkemelerin görev yönünden aynı bölgede olacak olması hasebiyle, mahkemelerin çocukların dosyasını yetişkin mahkemesinde birleştirmek yerine her iki mahkemenin de dosyaları duruşma tarihlerinden önce isteterek incelemesinin daha uygun bir çözüm olduğu önerilmektedir.

İncelenen dosyalarda yargılama süresince çocuklar ile ilgili bilimsel verilerden ya da istatistiksel bilgilerden yararlanıldığına ilişkin hiçbir veri yoktur.

İncelenen dosyalarda çocukların sosyal, ekonomik ve kültürel haklarına ilişkin bir öge veya bu konularda bir değerlendirme söz konusu değildir. Dosyalardan yalnızca birinde sosyal inceleme raporu düzenlenmiş olduğu için yalnızca bir dosyada çocukların sosyal, ekonomik ve kültürel haklarına ilişkin değerlendirme yapılmıştır.

3.4. Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı

Çocukların yaşaması, hayatta kalması ve gelişmesi BMÇHS tarafından ana ilkelerden biri olarak sayılmıştır. Bu ilkeyi mümkün olduğu kadar geniş yorumlayıp, yaşama, hayatta kalma ve gelişme haklarına yönelik tüm tehditleri madde kapsamında değerlendirmemiz gerekir.

İncelenen dosyalar kapsamında çocukların yaşam ve hayatta kalmalarını ihlal eden bir durum olmaması sebebiyle değerlendirme soruları ekseninde yargılama sistemine giren çocuğun, zihinsel, bedensel, psikolojik ve toplumsal gelişimleri değerlendirilmiştir.

Bu düzenlemeye paralel düzenlemeler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde, BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde, BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Ek İkinci İhtiyari Protokolü'nde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 13. Ek Protokolü'nde, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol'ünde yer almaktadır.

İç hukuk düzenlemelerimizde yaşam, hayatta kalma ve gelişme hakkı ise Anayasa başta olmak üzere bir çok kanunda düzenlenmiştir. Anayasa'nın 17. maddesi "Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir" şeklindedir. Ayrıca 38. madde ile "ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez" hükmü düzenlenmiştir. Anayasa'da düzenlenen ve herkes için geçerli olan bu düzenlemeler elbette çocuklar için de geçerlidir. Anayasa'nın 12 Eylül 2010 değişiklikleriyle düzenlenen çocuk hakları maddesiyle; "Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır." düzenlemesi getirilmiştir. Ayrıca 61. maddede "koruma ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlama" ile "korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alma" yükümlülüğü düzenlenmiştir.

TCK'nın bu hak ile ilgili düzenlemeleri ise sırasıyla kasten öldürme (Madde 81), kasten öldürmenin nitelikli hali (çocuğa karşı işlenmesi verilecek cezayı ağırlaştırmaktadır, Madde 82), intihara yönlendirme (Madde 84), kasten yaralama (Madde 86), neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama (Madde 87), insan üzerinde deney (Madde 90), Organ ve doku ticareti (Madde 91), çocuk düşürme (Madde 99) ve çocuk düşürme (Madde 100) şeklindedir.

Çocuğun yaşama hakkına dair iç hukuk düzenlemelerinin oldukça çok olmasına rağmen gelişme hakkına doğrudan işaret eden bir düzenleme bulmak çok mümkün değildir. ÇKK'nın yukarıda da değindiğimiz temel ilkeleri düzenleyen 4. maddesinde her ne kadar Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla; çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması ilkesinin gözetileceği düzenlense de tek düzenlemenin bu olması çocukların gelişim haklarının iç hukuk mevzuatında ne kadar garanti altına alındığının göstergesidir.

İncelenen dosyalar, çocuğun gelişim hakkı kapsamında yorumladığında ise bu hakkın ÇKK'da düzenlenen ilkeyle örtüşmediğini söylemek gerekmektedir. Nitekim incelenen dosyaların bir kısmında suça sürüklenen çocuklar gözaltına alınmışlar, tutuklanmışlar, haklarında zorla getirme kararı verilmiş ya da yakalama kararı çıkarılarak ifadeleri alınmıştır. Yine tanık çocuklarla ilgili olarak da zorla getirme kararı verilmiş

ve çocuklar zorla getirilmiştir. Zorla getirme kararı başlı başına çocuk aleyhine olan bir düzenlemedir. Nitekim çocuklar sadece bir olay hakkında bilgilerinin ve görgülerinin olması hasebiyle, polisler eşliğinde mahkemeye getirilmektedirler. Bu durumun çocuğun hayatında, kendisinde veya çevresinde yaratacağı sorunların ne olacağına dikkat edilmemektedir.

İncelenen dosyalardan bir tanesi hariç çocukların gelişiminin gözlemlenebileceği sosyal inceleme raporu veya alınmış herhangi başka bir rapor olmadığından çocukların bedensel, zihinsel, ahlaksal, psikolojik ve toplumsal gelişiminin yargılama süreci boyunca gelişip gelişmediğine ilişkin değerlendirilebilecek herhangi bir veri yoktur.

Çocukların yargılama süreç ve ortamlarında şiddet ve sömürüye uğradıklarına ilişkin açık bir veri yoktur. Ancak dosyalar arasında çocukların tanık olduğu bir dosyada çocukların yakın akrabaları tarafından çocuklara manevi baskı yapıldığına ilişkin dosyaya da yansıyan açık veriler bulunmaktadır.

İncelenen dosyaların bir kısmında çocukların sadece yargılama süreç ve ortamlarına dahil olması sebebiyle ikincil mağduriyeti olduğundan bahsedilebilir. Çocuklar hakkındaki yargılama sürecinin yetişkin yargılaması ile birleşmesini gerektiren durumlarda birleştiği andan itibaren çocuk algısının kaybolması, çocuğun ifadesi alınırken tatil günü olduğundan bahisle uzmanın hazır bulunamaması, çocuğun yargılama sürecinde 18 yaşını doldurmuş olması nedeniyle yargılama sürecinde sosyal inceleme raporu alınmaması, çocukların gözaltında ve tutuklulukta geçirmiş olduğu sürelerin söz konusu olması, zaman zaman aynı olaya ilişkin olarak çocuk yargılamasının yetişkin yargılamasından daha uzun sürmesi, çocukların yer aldığı dava dosyalarında makul süre içinde tamamlanmaması gibi gerekçeler ile dosyalarda ayrı ayrı değinilen işlemler nedeniyle ikincil mağduriyetin olduğu kanaatine ulaşılmıştır.

3.5. Çocuğun Görüşlerine Saygı

Çocuğun görüşlerine saygı kavramı, BMÇHS'de düzenlenen diğer haklara erişim konusunda genel ilkelere biri olarak kabul edilecek şekilde geniş kapsamlı düzenlenmiştir. Madde düzenlemesinde keskin ve kesin sınırlar, diğer genel üç ilkedeki gibi bu düzenlemede de yoktur. Maddenin birinci fıkrasındaki düzenleme, "görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuk", "kendini ilgilendiren her konu", "görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı", "çocuğun yaşı ve olgunluk derecesi", "gereken özen" kavramlarından oluşan beş bileşeni içermektedir. Bu beş bileşenin Türk hukukundaki yansımalarına tek tek bakılması gerekmektedir. Ancak bu çalışmanın kapsamında olmaması hasebiyle maddenin genel yorumunun ve ikinci fıkrada değinilen çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturma süreçlerinin incelenen dosyalardaki yansımalarına değinilecektir.

İç hukukumuzda çocuğun görüşünün alınmasının nasıl düzenlendiğine baktığımızda normlar hiyerarsisinin en üstünde yer alan Anayasa'nın Hakların korunması ile ilgili hükümleri değerlendirmemiz gerekiyor. Anayasanın hak arama hürriyeti başlıklı 36. Maddesi "Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir" şeklinde düzenlenmiştir. İddia ve savunma yapılabilmesi ve adil yargılanma hakkının gereği ise dinlenilme hakkıdır. Bir başka deyişle Anayasa ayırım gözetmeksizin, yani çocuklar da dahil herkesin dinlenilme hakkı olduğunu düzenlemiştir.

Adil yargılanma hakkı Anayasanın 90. Maddesi uyarınca iç hukukumuzda da uygulamakla ve uymakla yükümlü olduğumuz AİHS'nin 6. Maddesinde düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasında "Her şahıs gerek medeni hak ve vecibeleriyle ilgili nizalar gerek cezai sahada kendisine karşı serdedilen bir isnadın esası hakkında karar verecek olan, kanuni, müstakil ve tarafsız bir mahkeme tarafından dâvasının mâkul bir süre içinde hakkaniyete uygun ve aleni surette dinlenmesini istemek hakkını haizdir" düzenlemesiyle hukuki dinlenilme hakkına değinilmiştir.

CMK'nın 147. maddesinde yukarıda da detaylıca aktarıldığı gibi ifade ve sorgunun tarzı başlıklı maddede; kendisine yüklenen suç anlatılma, müdafî seçme hakkı, müdafîinin hukukî yardımından yararlanabilme, müdafîin ifade veya sorguda hazır bulunabilme, müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde baro tarafından bir müdafîin görevlendirilmesi, yakınlarından istediğine yakalandığı derhâl bildirilme, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmama, şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebilme, aleyhine var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırma, lehine olan hususları ileri sürme hakları sıralanmıştır. Çocuklar açısından kendilerine özgü bir usul hukuku olmaması sebebiyle CMK hükümlerinin geçerli olduğu için bu hükümler çocuklar açısından da geçerlidir. CMK çocuklar için hukuki dinlenilmeye dair özel hükümler de içermektedir. Somutlaştırmak gerekirse CMK'nın 52. maddesinde mağdur çocukların dinlenilmesi esnasında sesli görüntülü kayıt yapılma zorunluluğu düzenlenmiştir. Sesli görüntülü kayıt ile çocuğun tekrar tekrar dinlenilme suretiyle ikincil mağduriyetine yol açmama düşüncesi bulunmaktadır. Nitekim bu düşünce CMK'nın 236. maddesinde işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilecektir. Emredici hüküm olan bu maddenin aynı fıkra da yer alan maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden hallerin saklı tutulması istisnası uygulamada çocukların ikincil mağduriyetine yol açmaktadır. Çocuklar soruşturma evresinde kimi zaman polis merkezlerinde ve savcılıkta olmak üzere iki defa, mahkemede en az bir defa dinlenilmektedir. CMK'nın 236. maddesi ve ÇKK'nın 22. maddesi birbiri ile uyumludur. Bu düzenlemede mağdur çocukların tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulması düzenlenmiştir. İncelenen dosyalarda bir duruşmada bulunan uzman

çocukla önceden görüşmeden sadece duruşmada hazır bulunmak suretiyle, mahkeme bu hükmeye uymuş olmaktadır. Yine CMK'da 45. maddesinde yaş küçüklüğü tanık olarak dinlenilmede kanuni temsilcinin dinlenilmeye dair rıza göstermesi düzenlenmiştir.¹⁹

İncelenen dosyalarda; çocukların görüşlerinin alınması konusunda çocukların yalnızca ifadelerinin alınmasıyla yetinildiği kanaatine ulaşılmıştır.

Çocukların gerek yetişkinlerle birlikte ve/veya özel görevli mahkemede yargılandıklarında gerekse mağdur veya tanık olarak yer aldıkları dosyalarda çocukların görüşlerine, yaşlarına ve olgunluk durumlarına önem verilmediği, yaşlarıyla ilgili olarak sınırlı değerlendirme yapıldığı anlaşılmaktadır. İncelenen dosyalarda çocukların tanık konumunda olduğu bir dosyada örneğin tanıklık durumunda yaş nedeniyle yeminsiz dinlenilmeleri gerektiğine ilişkin düzenlemeye kanundaki madde numarası da yer verilerek değinilmişse de incelenen dosyalarda çocukların bir kısmının ifadesine yeminli olarak başvurulmuş bir kısmı ise yeminsiz dinlenilmişlerdir. Ayrıca vurgulamak gerekir ki, çocukların yalnızca yaşlarının küçük olması değil özellikle bazı dosyalarda suça iştirak durumlarının da olduğunun nazara alınmadığı ya da yine bu konuyla ilgili olarak incelenen dosyaların hiçbirinde çocukların ayırt etme gücüne sahip olup olmadıkları ve yeminin niteliği ve önemini kavrayabilme durumlarının uzman bir kişi tarafından değerlendirilmediği anlaşılmaktadır.

İncelenen dosyalardaki çocukların ifadeleri birden fazla alınmış olmakla birlikte bazı dosyalarda ise tekrar tekrar ifadelerin alındığı anlaşılmaktadır.

İncelenen dosyalardaki suça sürüklenen çocuklardan bir kısmı duruşmalara aktif olarak katılmış olmakla birlikte bir kısmı ise ifade verdikten sonra bir daha katılmamıştır. Tanık veya mağdur çocuklar da beyanlarının alınacağı duruşmalara katılmışlar devam eden duruşmalara katılmamışlar, bir dosyada ise tanık çocuklar beyanları daha önceki süreçlerde alınmış olsa da keşif sırasında tekrar hazır bulunmuşlardır.

Çocukların, yargılama sürecinde yaşları ve olgunluk durumu dikkate alınarak açık ve anlaşılır şekilde bilgilendirilip bilgilendirilmedikleri konusunda incelenen dosyalarda matbu şekilde bilgilendirildikleri ve haklarının anlatıldığı belirtilmiş olmasına rağmen, somut olarak bu hususun anlatılıp anlatılmadığını veya ne şekilde anlatıldığını dosya kapsamında tespit etmek mümkün olmamakla birlikte bu husus, tutanaklara yansdığından çocukların bu konularda bilgilendirildikleri kanaatine ulaşılmıştır. Ancak incelenen dosyaların çok büyük bir kısmında çocukların beyanları alınırken sosyal çalışma görevlisi ya da avukatı dahi hazır bulunmadığından çocukların yaşları ve olgunluk durumları dikkate alınarak açık ve anlaşılır şekilde ve anlayabilecekleri bir dille bilgilendirildikleri konusunda tam kanaate ulaşılmamıştır.

19 Çocuğun hukuki dinlenilmesi 18.06.1927 tarih ve 1086 sayılı HUMK ve 22.11.2011 tarih 4721 sayılı TMK kapsamında çocuğun dinlenilmesine dair düzenlemeler bulunmakta olup, ceza hukuku dosyalarının incelenmesi vecibesıyla bu düzenlemelere değinilmemiştir.

İncelenen dosyalarda çocukların çoğunlukla görüşlerini, bir temsilci veya uygun makam aracılığıyla değil bizzat ifade ettikleri anlaşılmakta süreçte çocuklardan bir kısmının yanında avukatının ya da yasal temsilcisinin hazır bulunduğu anlaşılmaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Türk ceza mevzuatı gereğince her ne kadar çocuklar için özel bir kanun olan ÇKK düzenlemesi mevcutsa da çocukların dahil olduğu süreçte ceza mevzuatındaki TCK ve CMK gibi genel kanunlarda yer alan birçok hüküm de çocuklar için uygulanmaktadır. ÇKK'da çocuklarla ilgili bir kısım özel düzenlemeler olmakla birlikte ÇKK'nın bazı maddelerinde doğrudan CMK'nın ilgili maddesine atıf yapılmış ya da herhangi bir düzenleme yapılmayarak CMK'nın uygulanması amaçlanmıştır. Bu sistem, çocukların yetişkinlerden ayrı bir çocuk ceza adaleti sistemine sahip olmasının ve yargılamanın çocuğa özgü olmasının önünde engeldir. Çocuk hukukunun ceza hukuku boyutu, çocuk ceza adalet sistemi yaklaşımlarını dikkate alarak usul kurallarını da içerir şekilde özel kanunla düzenlenmelidir. Çocuk ceza yargılamasından bahsedildiğinde çocuk ceza usul kurallarına başvurulması halinde çocukların yaşadıkları hak ihlalinin çoğunun önüne geçilmesi mümkün olacaktır. Türkiye'de halihazırda uygulanan sistemle ve ceza adaletinin geleneksel araçlarıyla, çocukların yargılama süreç ve ortamlarında yüksek yararlarının korunması mümkün değildir. Çocuklar için sisteme ilk dahil oldukları andan itibaren özel düzenlemeler içeren kanunlar ve yönetmelikler olsa da birbiriyle uyumsuz olan düzenlemeler arasından çocuklar lehine olabilen tercih edilebileceği gibi aleyhine olan da uygulanabilmektedir. Yine özel kanun ve yönetmeliklerdeki çocuğun haklarının gerçekleşmesi için zorunlu olan ancak madde düzenlenişinde uygulayıcıya takdir yetkisi veren "gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır" gibi ifadeler çocuğun lehinden ziyade aleyhine uygulanmaktadır. Bu sebeple tüm yaşanan sorunların çözümü, yinelememiz gerekirse, çocuklara özgü ceza yargılamasının yasal mevzuatı küll halinde değerlendirerek, çelişkileri de ortadan kaldıracak usul kurallarını da içerir şekilde düzenlenmesi halinde mümkündür.

İncelenen dosyaların tamamında mahkemeler başta olmak üzere çocuk yargılamasında yer alan aktörlerin adalet sistemi ile temas eden çocuğa BMÇHS'deki ilkeleri esas alarak davranmadıkları, incelenen dosyaların-olayların BMÇHS kapsamında tanınan hakların gerçekleşmesi açısından değerlendirilmediği kanaati oluşmuştur. Nitekim, incelenen dosyalar kapsamında; çocuk ceza yargılamasında kanaatimizce alınan kararlarda en temel olarak çocuğun yüksek yararı "öncelikle" gözetilmemiştir.

Bir diğer temel sorun alanı kurumların ve meslek elemanlarının kanunların emredici hükümlere uyma yükümlülüğünü dahi yerine getirmemesi veya deyim yerindeyse formaliteden yerine getirmesidir. Örneğin; kanunun, sosyal çalışma görevlisinin duruşmada bu-

lunmasıyla ilgili düzenlemesinde kanunun ruhuna ve düzenlemenin getiriliş gerekçesine bakılmaksızın, çocuk ile önceden görüşme yapılması sağlanmadan ve yalnızca duruşma esnasında hazır bulundurulmuş ve bu durumda da sosyal çalışma görevlisinin mevcut bulundurulma kuralına uyulduğundan bahsedilen dosyalar söz konusu olabilmektedir.

Bir diğer temel sorun alanı emredici hükümlerin istisnasıdır. İstisna düzenlemeler çocuğun neden farklı bir ceza hukukuna ihtiyaç duyduğunu bilmeyen, bilse de özümsemeyen meslek elemanlarının elinde maalesef çocuklar aleyhine kullanılmaktadır. Uygulamadan en somut örnek kelepçe yasağıdır. Çocuklara kelepçe takılamaz hükmünün istisnası olan zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlem alınabilir hükmüyle meslek elemanlarınca bulunan yaratıcı yöntemlerin uygulanmasına sebebiyet vermektedir. Evrak üzerinden bu durumun tespiti neredeyse mümkün olmamakla birlikte halihazırda özellikle kovuşturma evresindeki nakil işlemlerinde çocukların yaratıcı yöntemlerle "bağlı" ve silahlı, resmi üniformalı personel tarafından getirilmesi yerleşik bir uygulamadır.

Çocukların yargılama süreçlerine katılımları, incelenen dosyalar kapsamında sadece fiili bulunma olarak anlaşılmıştır. Maktu formlarda yer alan bilgilendirmeler BMÇHK Genel Yorum 10 ile çelişmektedir. Düzenleme ve uygulamaların Genel Yorum 10'da yer aldığı gibi "çocuğa resmi bir belgenin verilmesi yeterli değildir ve çoğu zaman sözlü bir açıklama da gerekir. Yetkililer açıklamanın yapılmasını çocuğun ana-babasına veya yasal vasilerine bırakmamalıdır. Çocuğun kendisine isnat edilen her suçlamayı anlamasını temin etmek (polis, savcı, yargıç gibi) yetkililerin sorumluluğundadır. Komite, ana-baba veya yasal vasilelere bilgi verilmesinin, çocuğun bilgilendirilmesinin alternatifi sayılamayacağı görüşündedir. Gerek çocuğun gerekse ana-baba ve yasal vasilerinin suçlamalar ve olası sonuçları anlayacak biçimde bilgi almaları en uygun yoldur." Olmalıdır.

Çocuk yargılamasında ayrımcılığın ne boyutta olduğunu sınırlı sayıda dosya üzerinden yapılan araştırma ile belirlemek mümkün değildir. Nitekim yapılan incelemede varsayımsal olarak çocukların dava dosyasında yer aldığı kişisel durumları değiştiğinde yargılamada ayrımcılığın ne boyutta olabileceği ihtimali düşünülmüştür. Örneğin; hırsızlık suçunu Roman bir çocuk işlediğinde ne olacağı, yargılama süreç ve ortamlarında çocuğun sadece Roman olmasından kaynaklı inceleme veya değerlendirme farkı olup olmayacağı ile bu hususa hiç değinilemeyeceğinden emin olunamamıştır. Çocuğa yönelik ayrımcılığın yapılmadığını söyleyebilmek için BMÇHK'nin de önerdiği gibi "ayrıştırılmış veriler toplamak" gereklidir.²⁰ Ayrıştırılmış verilerin Adalet Bakanlığı tarafından ulusal yargı ağı bilişim sistemi aracılığıyla tutulabilmesi mümkündür. Bu veriler, belirlenen dönemlerde gün-

20 Rachel HODGKIN, Peter NEWELL, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı, UNICEF, 1998 s. 19

cellliğini yitirmeden sivil toplum kuruluşlarının izleme ve değerlendirme yapmasına imkan tanıyacak uygun yöntemlerle yayınlamalıdır.

BMÇHK²¹, kamu güvenliğinin adalet sisteminin meşru amacı olduğunu kabul ederken bu amaca tam saygı gösterilmesi ve BMÇHS’de yer verilen belli başlı çocuk ceza adaleti ilkelerinin uygulanması gerektiği görüşündedir. Bu kapsamda, adalet mekanizmasıyla temas eden çocuğa, saygınlık ve değer duygusuyla tutarlı muamele edilmesi, çocuğun insan haklarına ve başkalarının özgürlüklerine saygısını güçlendiren uygulamaların olması, çocuğun yaşını, yeniden topluma kazandırılması ve toplumda yapıcı rol üstlenmesini göz önüne alan uygulamalar bulunması, çocuğun saygınlığının gözetilmesi, yasaları ihlal eden çocuklara yönelik her tür şiddetin yasayla yasaklanması ve önlenmesini gerektirir.

Çocuk ceza adalet sisteminin iyi bir şekilde işleyebilmesi için, polis ve jandarma (kolluk kuvvetleri), savcılık, mahkemeler içerisinde uzmanlaşmış birimler oluşturulması ve bu birimlerin işlerliklerinin sağlanması gerekmektedir. İncelenen dosyalarda; kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işledikleri iddiası ile haklarında soruşturma veya kovuşturma yapılan konumda olan çocuklar hakkında soruşturma evresinin başlaması suçüstü hali olması halinde yakalanarak ilgili polis merkezlerine getirilmeleri yahut da olaya ilk müdahale eden birim tarafından haklarında ilk işlemlerin yapılması şeklindedir. Nitekim ilk işlemlerin tamamı polis merkezlerinde gerçekleştiğinden çocuk adalet sisteminin teşkilatlanmasında eksiklikler olduğu kanaatine varılmıştır.

ÇKK’nın açık düzenlemesi gereğince; “kolluğun çocuk birimi, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar hakkında işleme başladığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye, baroya ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna, çocuk resmî bir kurumda kalıyorsa ayrıca kurum temsilcisine” bildirmekle yükümlü olsa da; incelenen dosyalarda bu yasal yükümlülüğün ihmal edildiği anlaşılmaktadır.

Ailenin katılımı konusunda ise, incelenen dosyalardan suça sürüklenen çocukların yer aldığı dava dosyalarında; soruşturma evresinde sürece katılım konusunda aileleri ve ilgilileri bilgilendirme, ifadede hazır bulunma gibi durumların, dosya kapsamında yer alan yazışma ve tutanaklardan tespiti mümkün olmamaktadır. Ancak kurumlar tarafından ailelerin çağrıldığına, davet edildiğine dair bir evrak bulunmamasından hareketle çocukların hazır bulunan ebeveynleri dışında kanunda düzenlenen ilgililere bildirim yükümlülüğüne riayet edilmediği anlaşılmaktadır. Çocuklar, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işledikleri iddiası ile haklarında soruşturma veya kovuşturma yapılan konumda olduklarında, dava dosyalarında ailenin katılımı dikkate alınan bir husus olmamıştır. Kovuşturma evresinde gerek yetişkinlerle birleşen dava dosyalarında gerekse Çocuk Mahkemesi nezdinde yapılan yargılamalarda ailelerin duruşmalara aktif

katılımını yahut da süreç konusundaki çocuğa olan desteklerini dosya kapsamında yer alan evraklar itibarıyla tespit etmek mümkün olamamıştır. Sadece bir dosyada mahkeme tarafından iddianamenin kabulü ile düzenlenen tensip tutanağında ailelere duruşma gününü bildirir davetiye çıkarıldığı belirlenmiştir. Korunma ihtiyacı olan çocukların dava dosyaları incelendiğinde ise; çocukların ailelerinin dava dosyalarını bizzat takip ettikleri ve bazı dosyalarda katılan sıfatını alarak tüm sürece bu şekilde dahil oldukları anlaşılmaktadır.

Çocuk bürosunda görevli cumhuriyet savcılarının kanunun emredici hükümlerini dikkate alarak çocuğun ifadesinin alınması sırasında avukatın bulunma zorunluluğuna ilişkin hükümlere uygun işlemler yaptığı söylenebilir. Ancak; Cumhuriyet savcılıklarında alınan ifadelerde veli/vasi hazır bulunmadığı gibi ilgili yerlere haber verildiğine dair bir ifade de dosya kapsamlarında bulunmamaktadır.

Korunma ihtiyacı olan çocukların bulunduğu dosyalarda ise; avukat ya da veli yer almışsa da mağdur çocukların soruşturma evresinde ifadelerinin alındığı sırada hiçbir dosyada sosyal çalışma görevlisi hazır bulunmamıştır. İncelenen dosyalar kapsamında özellikle çocukların mağdur oldukları dosyalarda kanunda bahsi geçen alanlarda uzman bir kişi bulundurulmamıştır. Yine; incelenen dosyalarda mağdur çocukların dinlenmesi sırasında ses veya görüntü kaydı zorunlu olmasına rağmen bir dosya dışında bu kayıt alınmamıştır. Kaydın alındığı ise çocuk bir defa polis merkezinde, bir defa kayıt eşliğinde cumhuriyet savcılığında, iki defa da mahkeme tarafından dinlenilmiştir. Sesli görüntülü kayıt düzenlemesi, çocukların mağdur oldukları olayı birden fazla defa anlatmalarının önüne geçilmesi ve bu surette suça konu fiil sebebiyle mağdur olan çocuğun ikincil mağduriyetini önlemeyi hedeflemektedir. Ancak yukarıda değindiğimiz gibi meslek elemanlarına “gerekliliğin” değerlendirilmesi konusunda verilen takdir yetkisi çocukların aleyhine işlemeye devam etmektedir.

Tanık çocuklarla ilgili olarak alınan ifadeler incelendiğinde, çocuklarla birlikte ifadelerin bir kısmında avukatın hazır bulunduğu bir kısmında ise avukatın hazır bulunmadığı benzer şekilde ifadelerin bir kısmında sosyal çalışma görevlisinin hazır bulunduğu bir kısmında ise hazır bulunmadığı anlaşılmaktadır. Çocukların gerekli yasal yardıma erişememeleri ikincil mağduriyetlerine yol açan en önemli bileşendir. Tanık çocukların, korunma ihtiyacı içinde bulunup bulunmadıklarının değerlendirilmemesi ve yeknesak bir uygulama olmaması kanaatimizce tanık çocukların ikincil mağduriyetine yol açan diğer bileşenlerdir.

Yasal mevzuat gereğince çocuklara, içinde bulundukları süreçle ilgili olarak haklarının açık ve anlaşılır biçimde anlatılması gerekmektedir. İncelenen dosyalar arasında, çocuklara haklarının anlatılmadığı dosya mevcut olduğu gibi çocuklara haklarının eksik anlatıldığı dosyalar da mevcuttur. Bazı dosyalarda ise haklar maktu formlarda yer almakta veya çocuklara, maktu ifadelerle haklarının anlatıldığından bahsedildiği anlaşılmaktadır. Bu itibarla BMÇHS’nin 40/2-b-ii

maddesinin mevcut ceza yargılamasında çocukların dahil olduğu dosyalar bakımından dikkate alınmadığı kanaati oluşmuştur.

Çocukların yasal ve uygun olan başka yardımlardan faydalanmaları gerekmektedir. Savunma hakkının kullanılabilmesi ve adil yargılanma hakkı kapsamında müdafî yardımı büyük önem taşımaktadır. İncelenen dosyalarda; çocukların, suça sürüklenen çocuk olarak yer aldığı dava dosyaları incelendiğinde; kovuşturma evresinde suça sürüklenen çocuklarla birlikte avukatlarının da, özellikle çocukların savunmalarını verdikleri duruşma sırasında hazır bulundukları anlaşılmaktadır. İncelenen dosyaların birinde suça sürüklenen çocuğun avukatı ifade alındığı sırada hazır bulunmamıştır, bu istisna dışında incelenen dosyalarda avukatların savunma verildiği sırada hazır bulundukları devam eden duruşmaların ise bir kısmına katıldıkları anlaşılmaktadır.

Suçta sürüklenen çocukların alması gereken yasal yardımın kapsamına avukatların yanı sıra mahkeme uzmanlarının da dahil olduğu kanaatiyle ve incelenen dosyaların hiç birinde de mahkeme uzmanının ifade sırasında hazır olmaması nedeniyle çocukların yeterli yasal yardımdan yararlanamadığı kanaati oluşmuştur. Korunma ihtiyacı olan çocukların dava dosyaları incelendiğinde, avukatların çocuklarla birlikte duruşmalara katıldıkları anlaşılmaktadır. İncelenen dosyalarda mağdur çocukların duruşmalarda beyanlarının alınması sırasında avukatlarıyla birlikte zaman zaman mağdur çocukların aileleri zaman zamansa avukatlarla birlikte uzman hazır bulunmuştur. İncelenen dosyalar açısından uzmanın duruşma esnasında bulunması yerleşik bir uygulama değildir. İncelenen dosyalarda bu kapsamda; tanık çocukların da kovuşturma evresinde birden fazla dinlenildikleri, beyanların alınması sırasında avukat ya da uzmanın hazır olmadığı ailelerin ise kendileri de sürece tanık veya katılan olmaları halinde çocuklarla birlikte “zorunlu olarak” dahil oldukları anlaşılmıştır. Bu itibarla tekrar BMÇHS’nin 40/2-b-ii maddesinin dikkate alınmadığı kanaati oluşmuştur.

Dosyalarda çocukların kendilerini serbestçe ifade etmelerinin sağlanması ve yaşları ve olgunluk durumları da dikkate alınarak beyanlarının alınması gerektiği halde incelenen dosyalarda bu konuya gerekli önemin verilmediği anlaşılmaktadır. Suça sürüklenen ve korunma ihtiyacı içinde olan çocukların kendilerini ifade etmelerinde bu hususa dikkate edilmediği gibi örneğin yemin konusuna da, tanık çocuklarla ilgili olarak, gereken önemin verilmediği anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak incelenen dosyaların hiçbirinde çocukların ayırt etme gücüne sahip olup olmadıkları ve yeminin niteliği ve önemini kavrayabilme durumları uzman bir kişi tarafından değerlendirilmemiş, benzer şekilde teknik yöntemler de kullanılmamıştır. Bu itibarla incelenen dosyalarda BMÇHS’nin 12. maddesinin dikkate alınmadığı kanaati oluşmuştur.

ÇKK’da çocuklarla ilgili olarak koruyucu ve destekleyici tedbirler ayrıntılı şekilde düzenlenmiş yine acil koruma kararı alınmasını gerektiren haller de ayrı bir madde ile düzenlenmiştir. İncelenen dosyaların hiçbirinde

korunma ihtiyacı olan çocuklar bakımından acil koruma kararı alınmamış, çocukların öncelikle kendi aile ortamlarında korunmasını sağlamaya yönelik ÇKK’da düzenlenmiş olan eğitim, bakım, sağlık gibi koruyucu ve destekleyici tedbirlere ihtiyaç görüldüğü durumda dahi başvurulmamıştır. İncelenen dosyalardan bir tanesinin cumhuriyet savcısı tarafından tanık çocuğun bizzat uzman psikolog eşliğinde avukat olmaksızın alınan ifadesinde gerekli olmasına rağmen; ÇKK’nın 15. maddesinin üçüncü fıkrası doğrultusunda cumhuriyet savcısı tarafından çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanması çocuk hâkiminden istenebilecekken, bu yola başvurulmamıştır. Bu itibarla incelenen dosyalarda hem ÇKK’da ve ilgili yönetmelikte hem de BMÇHS’nin 40/4. maddesinde düzenlenmiş olan tedbirlere başvurulmadığı anlaşılmıştır.

Çocukların kendilerine özgü mahkemede yargılanmaları esastır. 18 yaşından küçüklerin işledikleri suçlarla ilgili olarak yargılama görevi Çocuk Mahkemesi ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi’ndedir. Ancak çocuk mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde çocuklarla ilgili davaların genel mahkemelerde görülebilmesi mümkün olabildiği gibi, çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemeleri halinde dosyaların yetişkinlerin yargılandığı mahkemede birleştirilmesi de mümkün olmaktadır. İncelenen dosyalarda; iştirak halinde işlenen suçlarda dosyaların bir kısmında çocukların yaşlarının fark edilmesiyle soruşturma yetişkinlerden ayrı yürütülerek kovuşturma evresi de ayrı olarak başlamış ancak daha sonra dosyalar birleştirilerek yargılamalar yapılmışsa da bir kısmında ise hem soruşturma evresi hem de kovuşturma evresi ayrı ayrı yürütülmüştür.

Çocuk yargılamasında çocuk hâkiminin suça konu olayla ilgili olarak suça sürüklenen çocuğu dinlemesi hem savunma hakkını sağlamaya yönelik hem de çocuğun kişiliğini, anlama ve ifade etme kabiliyetini değerlendirmeye yöneliktir. İncelenen dosyalardan bir tanesinde; çocuk hakkında yakalama kararı çıkmış olması nedeniyle çocuğun ifadesi bizzat yargılandığı mahkemede alınmamış, çocuk yargılandığı mahkemede hâkim ile tüm kovuşturma evresi boyunca hiç görüşmemiştir. Bu dosyada her ne kadar yargılama çocuk mahkemesinde yapılmışsa da, çocuğun beyanları, çocuk hâkimi tarafından alınmadığından çocuğun kendine özgü mahkemede yargılanması ilkesine yalnızca şekli olarak itibar edildiği kanaati oluşmuştur.

18 yaşını doldurmamış olanların duruşmalarının kapalı yapılması ve verilen hükmün de kapalı duruşmada açıklanması CMK’da düzenlenmiş olsa da; incelenen dosyalarda suça sürüklenen çocuklar bakımından kapalılık kuralına uyulmuştur. Ancak çocuğun yargılama süresince 18 yaşını doldurduğu durumlarda duruşmalar açık olarak devam etmiştir. Suça sürüklenen çocukların yetişkinlerle birlikte yargılandıkları dava dosyalarında çocukların, 18 yaşını doldurup doldurmadıklarına dikkat edilmemiştir. Çocukların bu itibarla çocuk mahkemesi nezdinde yapılan ve suça konu fiili işlediği tarihte çocuk olan fail, yargılama esnasında 18 yaşını doldurduğu andan itibaren yargılamalar açık yapılmaktadır. İncelenen dosyalarda;

Ankara 1. Çocuk Mahkemesi nezdinde yargılanan üç çocuk arasında, yargılama süresince 18 yaşını doldurmayan olduğu için yargılamaya kapalı devam edilmiş, 18 yaşını dolduran çocuklar olmasına rağmen, 18 yaşını doldurmayan çocuğun durumunun esas alınması yerinde olmuştur. Dosyalardan bir kısmında kapalılık kuralına riayet edildiği, bir dosyada da yalnızca hükmün kapalı duruşmada açıklandığı da nazara alındığında incelenen dosyaların bir kısmında CMK'nın emredici hükmüne ve İHAS'nin 5. maddesine aykırı işlem yapıldığı kanaatine varılmıştır.

Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere ÇKK'da belirtildiği gibi, en son çare olarak başvurulmalıdır. Özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler, yasaya uygun olmalı, kısa süreli ve gerekçeli olmalı, keyfi olmamalı ve bu tedbirlere en son çare olarak başvurulmalıdır. İncelenen dosyalarda, çocukların bir kısmı gözaltına alınma, bir kısmı haklarında yakalama kararı çıkması bir kısmı da tutuklanma gibi gerekçelerle özgürlüklerinden yoksun kalmışlardır. Bu itibarla da, BMÇHS'nin 37. maddesinin gözetilmediği kanaati oluşmuştur.

Çocukların yaşları daha çok, hüküm verilirken haklarında 31. maddenin uygulanması sırasında nazara alınmış ve çocuklar hakkında verilen cezalarda kanun maddesinde belirtilen oranda indirimler yapılmıştır. Ancak bunun dışında çocukların olgunluk durumu ve yaşı birer kriter olarak ele alınmamış, çocukların işledikleri fiillerin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayıp algılayamadıkları veya davranışlarını yönlendirme yeteneklerinin yeterince gelişip gelişmediği konularında ilgili mahkemelerce herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Ayrıca çocukların ailelerinden ya da avukatların yahut da iddia makamı tarafından da bu konular tartışmaya açılmamış ve bu yönde bir talep olmamıştır.

Çocuklar hakkında verilen hükümlerin çok büyük çoğunluğu kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar ve hapis cezasının ertelenmesine ilişkin kanunda düzenlenmiş olan şartları taşıyan cezalardır. Buna rağmen incelenen dosyalarda çoğunlukla yalnızca CMK'nın 231. maddesi gereğince hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiştir. Oysa çocuk

adalet sisteminde çocuğun mümkün olduğunca yargılama süreci dışında tutularak ıslah edilmesi temel amaçlardan biri olduğundan ve çocukların alternatif yollarla cezaları çekmesi yargılama dışı çözüm olarak öngörüldüğünden, ceza mevzuatında da düzenlenmiş olan uzlaşma, önödeme, kamu davasının açılmasının ertelenmesi, kovuşturmayaya yer olmadığına karar verilmesi, erteleme gibi düzenlemelerin de hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı gibi daha sık uygulanmaları gerektiği kanaati oluşmuştur.

Ceza hukukunda kanun yolları olağan kanun yolları ve olağanüstü kanun yolları olarak ikiye ayrılmış olup incelenen dosyaların çok büyük bir kısmında olağan kanun yolları tüketilmiş ancak olağanüstü kanun yollarına çocukların suça sürüklenen çocuk olarak yargılandıkları dosyalarda başvurulmamıştır.

Her ne kadar çocukların özel yargılama usullerine tabi olması ve çocuklar hakkında devam eden dava dosyalarının makul süre içerisinde bir an önce tamamlanması gerekse de incelenen dosyalardan özellikle çocukların yetişkinlerle birlikte işlenen suçlara dahil oldukları iki dosyada; çocuklar hakkında çocuk mahkemeleri nezdinde devam eden dosyaların yetişkinlerin yargılanmakta olduğu dava dosyalarından daha sonra karar aşamasına geldiği ve bu dosyalardaki yargılamaların yetişkinlerin yargılandıkları dosyalara göre daha uzun sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu itibarla da; çocuklar hakkında yetişkinlere kıyasla dahi duruşmaların gecikmeksizin karara bağlanması sağlanamadığı ve BMÇHS'nin 40. maddesinin ihlal edildiği kanaatine varılmıştır.

Nihayetinde, iç hukukumuzdaki çocuğa dair düzenlemelerin tamamının uluslararası mevzuat ile uyum farkının belirlenmesi, uyumsuzlukların giderilmesi gerekmektedir. Ceza yargılamasında çocuklara özgü olan ÇKK, suça sürüklenen çocuk tanımından CMK'ya atfı yapan düzenlemelerine kadar BMÇHS'yi temel alarak gözden geçirilerek, çocukların haklarını koruması gereken temel kurumlar ve kişiler tarafından daha fazla haklarının ihlal edilmesinin önüne geçilmelidir.

Ekler

Ek 1. Ceza Yargılamasına Dahil Olan Çocuklara Hakları Çerçevesinden Bakış Raporunda yer alan iç hukuk normlarının tam metinleri

07.11.1982 kabul tarihli 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

X. Kanun önünde eşitlik

MADDE 10- Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar. (22*)

I. Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı

MADDE 17- Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

(Değişik: 7/5/2004-5170/3 md.) Meşrû müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.

22 * 9/2/2008 tarihli ve 5735 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle; bu fıkra "bütün işlemlerinde" ibaresinden sonra gelmek üzere "ve her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında" ibaresi eklenmiş ve bu ibare Anayasa Mahkemesinin 5/6/2008 tarihli ve E.: 2008/16, K.: 2008/116 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir. (R.G.: 22/10/2008, 27032)

III. Kişi hürriyeti ve güvenliği

MADDE 19- Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen:

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

(Değişik: 3/10/2001-4709/4 md.) Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırk sekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir.

(Değişik: 3/10/2001-4709/4 md.) Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı

merciine başvurma hakkına sahiptir.

(Değişik: 3/10/2001-4709/4 md.) Bu esaslar dışında bir işleme tâbi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödenir.

A. Hak arama hürriyeti

MADDE 36- (Değişik: 3/10/2001-4709/14 md.) Herkes, meşrû vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.

Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

C. Suç ve cezalara ilişkin esaslar

MADDE 38- Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkûmiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md.) Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulgular, delil olarak kabul edilemez.

Ceza sorumluluğu şahsîdir.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md.) Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.

(Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md.; Mülga: 7/5/2004-5170/5 md.)

(Değişik: 7/5/2004-5170/5 md.) Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez.

İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir.

(Değişik: 7/5/2004-5170/5 md.) Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.

B. Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler

MADDE 61- Devlet, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleriyle, malûl ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar.

Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.

Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir.

Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır.

Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.

D. Milletlerarası andlaşmaları uygun bulma

MADDE 90- Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Ekonomik, ticarî veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanarak yapılan ekonomik, ticarî, teknik veya idarî andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluluğu yoktur; ancak, bu fıkra göre yapılan ekonomik, ticarî veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

D. Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması

MADDE 141- Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebilir.

Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur.

Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır.

Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.

04.12.2004 kabul tarihli 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu

TANIKLIKTAN ÇEKİNME

Madde 45 - (1) Aşağıdaki kimseler tanıklıktan çekinebilir:

- a) Şüpheli veya sanığın nişanlısı.
- b) Evlilik bağı kalmasa bile şüpheli veya sanığın eşi.
- c) Şüpheli veya sanığın kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoy.
- d) Şüpheli veya sanığın üçüncü derece dahil kan veya ikinci derece dahil kayın hısımları.

e) Şüpheli veya sanıkla aralarında evlâtlık bağı bulunanlar.

(2) Yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı nedeniyle tanıklıktan çekinmenin önemini anlayabilecek durumda olmayanlar, kanunî temsilcilerinin rızalarıyla tanık olarak dinlenebilirler. Kanunî temsilci şüpheli veya sanık ise, bu kişilerin çekinmeleri konusunda karar veremez.

(3) Tanıklıktan çekinebilecek olan kimselere, dinlenmeden önce tanıklıktan çekinebilecekleri bildirilir. Bu kimseler, dinlenirken de her zaman tanıklıktan çekinebilirler.

KENDİSİ VEYA YAKINLARI ALEYHİNE TANIKLIKTAN ÇEKİNME

Madde 48 - (1) Tanık, kendisini veya 45 inci Maddenin birinci fıkrasında gösterilen kişileri ceza kovuşturmasına uğratabilecek nitelikte olan sorulara cevap vermekten çekinebilir. Tanığa cevap vermekten çekinebileceği önceden bildirilir.

YEMİN VERİLMEYEN TANIKLAR

Madde 50 - (1) Aşağıdaki kimseler yeminsiz dinlenir:

- a) Dinlenme sırasında on beş yaşını doldurmamış olanlar.
- b) Ayırt etme gücüne sahip olmamaları nedeniyle yeminin niteliği ve önemini kavrayamayanlar.
- c) Soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara işti-

rakten veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirilmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanlar.

TANIKLARIN DİNLENMESİ

Madde 52 - (1) Her tanık, ayrı ayrı ve sonraki tanıklar yanında bulunmaksızın dinlenir.

(2) Tanıklar, kovuşturma evresine kadar ancak gecikmesinde sakınca bulunan veya kimliğin belirlenmesine ilişkin hâllerde birbirleri ile ve şüpheli ile yüzleştirebilirler.

(3) Tanıkların dinlenmesi sırasındaki görüntü veya sesler kayda alınabilir. Ancak;

- a) Mağdur çocukların,
- b) Duruşmaya getirilmesi mümkün olmayan ve tanıklığı maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunlu olan kişilerin,

Tanıklığında bu kayıt zorunludur.

(4) Üçüncü fıkra hükmünün uygulanması suretiyle elde edilen ses ve görüntü kayıtları, sadece ceza muhakemesinde kullanılır.

TANIĞA GÖREVİNİN ÖNEMİNİ ANLATMA

Madde 53 - (1) Tanığa;

- a) Dinlenmeden önce, gerçeği söylemesinin önemi,
 - b) Gerçeği söylememesi halinde yalan tanıklık suçundan dolayı cezalandırılacağı,
 - c) Doğruyu söyleyeceği hususunda yemin edeceği,
 - d) Duruşmada mahkeme başkanı veya hâkimin açık izni olmadan mahkeme salonunu terk edemeyeceği,
- anlatılır

YAKALANAN VEYA GÖZALTINA ALINANIN DURUMUNUN YAKINLARINA BİLDİRİLMESİ

Madde 95 - (1) Şüpheli veya sanık yakalandığında, gözaltına alındığında veya gözaltı süresi uzatıldığında, Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilir.

(2) Yakalanan veya gözaltına alınan yabancı ise, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, durumu, vatandaş olduğu devletin konsolosluğuna bildirilir.

ADLÎ KONTROL

Madde 109 - (1) 100 üncü Maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, üst sınırı üç yıl veya daha az hapis cezasını gerektiren bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, şüphelinin tutuklanması yerine adlî kontrol altına alınmasına karar verilebilir.

(2) Kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adlî kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir.

(3) Adlî kontrol, şüphelinin aşağıda gösterilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içerir:

a) Yurt dışına çıkamamak.

b) Hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak.

c) Hâkimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uymak.

d) Her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme, makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek.

e) Özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu Maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek.

f) Şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırmak.

g) Silâh bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silâhları makbuz karşılığında adlî emanete teslim etmek.

h) Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak.

i) Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adlî kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek.

(4) (Ek fıkra: 25/05/2005-5353 S.K./14.mad) Şüphelinin, üçüncü fıkranın (a) ve (f) bentlerinde yazılı yükümlülükler tâbi tutulması bakımından, birinci fıkrada belirtilen süre sınırı dikkate alınmaz.

(5) Hâkim veya Cumhuriyet savcısı (d) bendinde belirtilen yükümlülüğün uygulamasında şüphelinin meslekî uğraşlarında araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebilir.

(6) Adlî kontrol altında geçen süre, şahsî hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemez. Bu hüküm, Maddenin üçüncü fıkrasının (e) bendinde belirtilen hallerde uygulanmaz.

(7) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.19.md) Kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında birinci fıkradaki süre koşulu aranmaksızın adlî kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir.

ZORLA GETİRME

Madde 146 - (1) (Değişik fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.20.md) Hakkında tutuklama kararı verilmesi veya yakalama emri düzenlenmesi için yeterli nedenler bulunan veya 145 inci maddeye göre çağrıldığı halde gelmeyen şüpheli veya sanığın zorla getirilmesine karar verilebilir.

(2) Zorla getirme kararı, şüpheli veya sanığın açıkça kim olduğunu, kendisiyle ilgili suçu, gerektiğinde eşkâlini ve zorla getirilmesi nedenlerini içerir.

(3) Zorla getirme kararının bir örneği şüpheli veya sanığa verilir.

(4) (Değişik fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.20.md) Zorla getirme kararı ile çağrılan şüpheli veya sanık derhal, olanak bulunmadığında yol süresi hariç en geç yirmi dört saat içinde çağırılan hâkimin, mahkemenin veya Cumhuriyet savcısının önüne götürülür ve sorguya çekilir veya ifadesi alınır.

(5) (Değişik fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.20.md) Zorla getirme, bunun için haklı görülecek bir zamanda başlar ve hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından, sorguya çekilmenin veya ifade almanın sonuna kadar devam eder.

(6) Zorla getirme kararının yerine getirilememesinin nedenleri, köy veya mahalle muhtarı ile kolluk görevlisinin birlikte imzalayacakları bir tutanakla saptanır.

(7) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.20.md) Çağrıya rağmen gelmeyen tanık, bilirkişi, mağdur ve şikâyetçi ile ilgili olarak da zorla getirme kararı verilebilir.

İFADE VE SORGUNUN TARZI

Madde 147 - (1) Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde aşağıdaki hususlara uyulur:

a) Şüpheli veya sanığın kimliği saptanır. Şüpheli veya sanık, kimliğine ilişkin soruları doğru olarak cevaplandırmakla yükümlüdür.

b) Kendisine yüklenen suç anlatılır.

c) Müdafî seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceği, müdafîin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği, kendisine bildirilir. Müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirilir.

d) 95 inci Madde hükmü saklı kalmak üzere, yakalanan kişinin yakınlarından istediğine yakalandığı derhâl bildirilir.

e) Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu söylenir.

f) Şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını isteyebileceği hatırlatılır ve kendisi aleyhine

var olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak ve lehine olan hususları ileri sürmek olanağı tanınır.

g) İfade verenin veya sorguya çekilenin kişisel ve ekonomik durumu hakkında bilgi alınır.

h) İfade ve sorgu işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanılır.

i) İfade veya sorgu bir tutanağa bağlanır. Bu tutanakta aşağıda belirtilen hususlar yer alır:

1. İfade alma veya sorguya çekme işleminin yapıldığı yer ve tarih.
2. İfade alma veya sorguya çekme sırasında hazır bulunan kişilerin isim ve sıfatları ile ifade veren veya sorguya çekilen kişinin açık kimliği.
3. İfade almanın veya sorgunun yapılmasında yukarıdaki işlemlerin yerine getirilip getirilmediği, bu işlemler yerine getirilmemiş ise nedenleri.
4. Tutanak içeriğinin ifade veren veya sorguya çekilen ile hazır olan müdafî tarafından okunduğu ve imzalarının alındığı.
5. İmzadan çekinme hâlinde bunun nedenleri.

İFADE ALMA VE SORGUDA YASAK USULLER

Madde 148 - (1) Şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilâç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamaz.

(2) Kanuna aykırı bir yarar vaat edilemez.

(3) Yasak usullerle elde edilen ifadeler rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemez.

(4) Müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifade, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamaz.

(5) Şüphelinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında, bu işlem ancak Cumhuriyet savcısı tarafından yapılabilir.

MÜDAFİİN GÖREVLENDİRİLMESİ

Madde 150 - (Değişik madde: 06/12/2006 - 5560 S.K.21.md)

(1) Şüpheli veya sanıktan kendisine bir müdafî seçmesi istenir. Şüpheli veya sanık, müdafî seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse, istemi halinde bir müdafî görevlendirilir.

(2) Müdafî bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafî görevlen-

dirilir.

(3) Alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturma da ikinci fıkra hükmü uygulanır.

(4) Zorunlu müdafilikle ilgili diğer hususlar, Türkiye Barolar Birliğinin görüşü alınarak çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

MÜDAFİİN DOSYAYI İNCELEME YETKİSİ

Madde 153 - (1) Müdafî, soruşturma evresinde dosya içeriğini inceleyebilir ve istediği belgelerin bir örneğini harçsız olarak alabilir.

(2) Müdafîin dosya içeriğini incelemesi veya belgelerden örnek alması, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebilecek ise, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, sulh ceza hâkiminin kararıyla bu yetkisi kısıtlanabilir.

(3) Yakalanan kişinin veya şüphelinin ifadesini içeren tutanak ile bilirkişi raporları ve adı geçenlerin hazır bulunmaya yetkili oldukları diğer adli işlemlere ilişkin tutanaklar hakkında, ikinci fıkra hükmü uygulanmaz.

(4) (Değişik fıkra: 25/05/2005-5353 S.K./23.md) Müdafî, iddianamenin mahkeme tarafından kabul edildiği tarihten itibaren dosya içeriğini ve muhafaza altına alınmış delilleri inceleyebilir; bütün tutanak ve belgelerin örneklerini harçsız olarak alabilir.

(5) Bu Maddenin içerdiği haklardan suçtan zarar görenin vekili de yararlanır.

KANUNÎ TEMSİLCİ VEYA EŞİN DURUŞMADA HAZIR BULUNMASI

Madde 155 - (1) Sanığın kanunî temsilcisine duruşma gün ve saati bildirilir ve duruşmaya kabul edilerek istemi üzerine dinlenebilir.

(2) Sanığın eşi hakkında da tebligat yapılmaksızın birinci fıkra hükmü uygulanır.

KAMU DAVASINI AÇMADA TAKDİR YETKİSİ

Madde 171 - (Değişik madde: 06/12/2006 - 5560 S.K.21.md)

(1) Cezayı kaldıran şahsî sebep olarak etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanmasını gerektiren koşulların ya da şahsî cezasızlık sebebinin varlığı halinde, Cumhuriyet savcısı kovuşturmaya yer olmadığı kararı verebilir.

(2) 253 üncü maddenin on dokuzuncu fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, Cumhuriyet savcısı, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olup, üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının beş yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir. Suçtan zarar gören, bu karara

173 üncü madde hükümlerine göre itiraz edebilir.

(3) Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilebilmesi için, uzlaşmaya ilişkin hükümler saklı kalmak üzere;

a) Şüphelinin daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı hapis cezası ile mahkûm olmamış bulunması,

b) Yapılan soruşturmanın, kamu davası açılmasının ertelenmesi halinde şüphelinin suç işlemekten çekineceği kanaatini vermesi,

c) Kamu davası açılmasının ertelenmesinin, şüpheli ve toplum açısından kamu davası açılmasından daha yararlı olması,

d) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi,

koşullarının birlikte gerçekleşmesi gerekir.

(4) Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmediği takdirde, kovuşturmaya yer olmadığına karar verilir. Erteleme süresi içinde kasıtlı bir suç işlenmesi halinde kamu davası açılır. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez.

(5) Kamu davasının açılmasının ertelenmesine ilişkin kararlar, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi halinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir.

KOVUŞTURMAYA YER OLMADIĞINA DAİR KARAR

Madde 172 - (1) Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresi sonunda, kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağının bulunmaması hâllerinde kovuşturmaya yer olmadığına karar verir. Bu karar, suçtan zarar gören ile önceden ifadesi alınmış veya sorguya çekilmiş şüpheliye bildirilir. Kararda itiraz hakkı, süresi ve mercii gösterilir.

(2) Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra yeni delil meydana çıkmadıkça, aynı fiilden dolayı kamu davası açılmaz.

(1) Duruşma herkese açıktır.

(2) Genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde, duruşmanın bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına mahkemece karar verilebilir.

(3) Duruşmanın kapalı yapılması konusundaki gerekçeli karar ile hüküm açık duruşmada açıklanır.

ZORUNLU KAPALILIK

Madde 185 - (1) Sanık, on sekiz yaşını doldurmamış

ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır.

DURUŞMANIN BAŞLAMASI

Madde 191 - (1) Sanığın ve müdafinin hazır bulunup bulunmadığı, çağırılmış tanık ve bilirkişilerin gelip gelmedikleri saptanarak duruşmaya başlanır. Sanık, duruşmaya bağısız olarak alınır. mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın başladığını, iddianamenin kabulü kararını okuyarak açıklar.

(2) Tanıklar duruşma salonundan dışarı çıkarılırlar.

(3) Duruşmada, sırasıyla;

a) Sanığın açık kimliği saptanır, kişisel ve ekonomik durumu hakkında kendisinden bilgi alınır,

b) İddianame veya iddianame yerine geçen belge okunur,

c) Sanığa, yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu ve 147 nci Maddede belirtilen diğer hakları bildirilir,

d) Sanık açıklamada bulunmaya hazır olduğunu bildirdiğinde, usulüne göre sorgusu yapılır.

SANIĞIN ZORLA GETİRİLEBİLMESİ

Madde 199 - (1) Mahkeme, sanığın hazır bulunmasına ve zorla getirme kararı veya yakalama emriyle getirilmesine her zaman karar verebilir.

SANIĞIN ÖNCEKİ İFADESİNİN OKUNMASI

Madde 213 - (1) Aralarında çelişki bulunması halinde; sanığın, hâkim veya mahkeme huzurunda yaptığı açıklamalar ile Cumhuriyet savcısı tarafından alınan veya müdafinin hazır bulunduğu kolluk ifadesine ilişkin tutanaklar duruşmada okunabilir.

DELİLLERİN TARTIŞILMASI

Madde 216 - (1) Ortaya konulan delillerle ilgili tartışmada söz, sırasıyla katılana veya vekiline, Cumhuriyet savcısına, sanığa ve müdafine veya kanunî temsilcisine verilir.

(2) Cumhuriyet savcısı, katılan veya vekili, sanığın, müdafinin veya kanunî temsilcisinin açıklamalarına; sanık ve müdafii ya da kanunî temsilcisi de Cumhuriyet savcısının ve katılanın veya vekilinin açıklamalarına cevap verebilir.

(3) Hükümden önce son söz, hazır bulunan sanığa verilir.

DURUŞMA TUTANAĞININ İÇERİĞİ

Madde 221 - (1) Duruşma tutanağında;

a) Oturumlara katılan sanığın, müdafinin, katılanın, vekilinin, kanunî temsilcisinin, bilirkişinin, tercümanın,

teknik danışmanın adı ve soyadı,

b) Duruşmanın seyrini ve sonuçlarını yansıtan ve yargılama usulünün bütün temel kurallarına uyulduğunu gösteren unsurlar,

c) Sanık açıklamaları,

d) Tanık ifadeleri,

e) Bilirkişi ve teknik danışman açıklamaları,

f) Okunan veya okunmasından vazgeçilen belge ve yazılar,

g) İstemler, reddi halinde gerekçesi,

h) Verilen kararlar,

i) Hüküm,

Yer alır.

DURUŞMANIN SONA ERMESİ VE HÜKÜM

Madde 223 - (1) Duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra hüküm verilir. Beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi kararı, hükümdür.

(2) Beraat kararı;

a) Yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması,

b) Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması,

c) Yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması,

d) Yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen, olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması,

e) Yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması,

Hallerinde verilir.

(3) Sanık hakkında;

a) Yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya sağır ve dilsizlik hali ya da geçici nedenlerin bulunması,

b) (Değişik bend: 25/05/2005-5353 S.K./30.mad) Yüklenen suçun hukuka aykırı fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi suretiyle veya zorunluluk hali ya da cebir veya tehdit etkisiyle işlenmesi,

c) Meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılması,

d) Kusurluluğu ortadan kaldıran hataya düşülmesi,

Hallerinde, kusurunun bulunmaması dolayısıyla ceza

verilmesine yer olmadığı kararı verilir.

(4) İşlenen fiilin suç olma özelliğini devam ettirmesine rağmen;

a) Etkin pişmanlık,

b) Şahsî cezasızlık sebebinin varlığı,

c) Karşılıklı hakaret,

d) İşlenen fiilin haksızlık içeriğinin azlığı,

Dolayısıyla, faile ceza verilmemesi hallerinde, ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilir.

(5) Yüklenen suç işlediğinin sabit olması halinde, sanık hakkında mahkûmiyet kararı verilir.

(6) Yüklenen suç işlediğinin sabit olması halinde, belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra güvenlik tedbirine hükmolunur.

(7) Aynı fiil nedeniyle, aynı sanık için önceden verilmiş bir hüküm veya açılmış bir dava varsa davanın reddine karar verilir.

(8) Türk Ceza Kanununda öngörülen düşme sebeplerinin varlığı ya da soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması hallerinde, davanın düşmesine karar verilir. Ancak, soruşturmanın veya kovuşturmanın yapılması şartına bağlı tutulmuş olup da şartın henüz gerçekleşmediği anlaşılırsa; gerçekleşmesini beklemek üzere, durma kararı verilir. Bu karara itiraz edilebilir.

(9) Derhâl beraat kararı verilebilecek hâllerde durma, düşme veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilemez.

(10) Adlî yargı dışındaki bir yargı merciine yönelik görevsizlik kararı kanun yolu bakımından hüküm sayılır.

HÜKMÜN AÇIKLANMASI VE HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI

Madde 231 - (1) Duruşma sonunda, 232 nci Maddede belirtilen esaslara göre duruşma tutanağına geçirilen hüküm fıkrası okunarak gerekçesi ana çizgileriyle anlatılır.

(2) Hazır bulunan sanığa ayrıca başvurabileceği kanun yolları, mercii ve süresi bildirilir.

(3) Beraat eden sanığa, tazminat isteyebileceği bir hâl varsa bu da bildirilir.

(4) Hüküm fıkrası herkes tarafından ayakta dinlenir.

(5) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Sanığa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda hükmolunan ceza, iki yıl* veya daha az süreli hapis veya adlî para cezası ise; mahkemece, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. Uzlaşmaya ilişkin hükümler saklıdır. Hükmün açıklan-

masının geri bırakılması, kurulan hükmün sanık hakkında bir hukukî sonuç doğurmamasını ifade eder.

(6) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilmesi için;

a) Sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkûm olmamış bulunması,

b) Mahkemece, sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceği hususunda kanaate varılması,

c) Suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararın, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi,

gerekir.

(7) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen hükümde, mahkûm olunan hapis cezası ertelenemez ve kısa süreli olması halinde seçenek yaptırımlara çevrilemez.

(8) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının verilmesi halinde sanık, beş yıl süreyle denetim süresine tâbi tutulur. Bu süre içinde bir yıldan fazla olmamak üzere mahkemenin belirleyeceği süreyle, sanığın denetimli serbestlik tedbiri olarak;

a) Bir meslek veya sanat sahibi olmaması halinde, meslek veya sanat sahibi olmasını sağlamak amacıyla bir eğitim programına devam etmesine,

b) Bir meslek veya sanat sahibi olması halinde, bir kamu kurumunda veya özel olarak aynı meslek veya sanatı icra eden bir başkasının gözetimi altında ücret karşılığında çalıştırılmasına,

c) Belli yerlere gitmekten yasaklanmasına, belli yerlere devam etmek hususunda yükümlü kılınmasına ya da takdir edilecek başka yükümlülüğü yerine getirmesine,

karar verilebilir. Denetim süresi içinde dava zamanaşımı durur.

(9) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Altıncı fıkranın (c) bendinde belirtilen koşulu derhal yerine getiremediği takdirde; sanık hakkında mağdura veya kamuya verdiği zararı denetim süresince aylık taksitler halinde ödemek suretiyle tamamen gidermesi koşuluyla da hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilebilir.

(10) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlenmediği ve denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle uygun davranıldığı takdirde, açıklanması geri bırakılan

hüküm ortadan kaldırılarak, davanın düşmesi kararı verilir.

(11) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Denetim süresi içinde kasten yeni bir suç işlemesi veya denetimli serbestlik tedbirine ilişkin yükümlülüklerle aykırı davranması halinde, mahkeme hükmü açıklar. Ancak mahkeme, kendisine yüklenen yükümlülükleri yerine getiremeyen sanığın durumunu değerlendirerek; cezanın yarısına kadar belirleyeceği bir kısmının infaz edilmemesine ya da koşullarının varlığı halinde hükümdeki hapis cezasının ertelenmesine veya seçenek yaptırımlara çevrilmesine karar vererek yeni bir mahkûmiyet hükmü kurabilir.

(12) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararına itiraz edilebilir.

(13) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md) Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı, bunlara mahsus bir sisteme kaydedilir. Bu kayıtlar, ancak bir soruşturma veya kovuşturmayla bağlantılı olarak Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme tarafından istenmesi halinde, bu maddede belirtilen amaç için kullanılabilir.

(14) (Ek fıkra: 06/12/2006 - 5560 S.K.23.md; Değişik fıkra: 23/01/2008-5728 S.K./562.md) Bu maddenin hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ilişkin hükümleri, Anayasanın 174 üncü maddesinde koruma altına alınan inkılâp kanunlarında yer alan suçlarla ilgili olarak uygulanmaz.

HÜKMÜN GEREKÇESİ VE HÜKÜM FIKRASININ İÇERECEĞİ HUSUSLAR

Madde 232 - (1) Hükmün başına, “Türk Milleti adına” verildiği yazılır.

(2) Hükmün başında;

a) Hükmü veren mahkemenin adı,

b) Hükmü veren mahkeme başkanının ve üyelerinin veya hâkimin, Cumhuriyet savcısının ve zabıt kâtibinin, katılanın, mağdurun, vekilinin, kanunî temsilcisinin ve müdafinin adı ve soyadı ile sanığın açık kimliği,

c) Beraat kararı dışında, suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi,

d) Sanığın gözaltında veya tutuklu kaldığı tarih ve süre ile halen tutuklu olup olmadığı,

Yazılır.

(3) Hükmün gerekçesi, tümüyle tutanağa geçirilmemişse açıklanmasından itibaren en geç on beş gün içinde dava dosyasına konulur.

(4) Karar ve hükümler bunlara katılan hâkimler tara-

findan imzalanır.

(5) Hâkimlerden biri hükmü imza edemeyecek hâlde gelirse, bunun nedeni mahkeme başkanı veya hâkümde bulunan hâkimlerin en kıdemlisi tarafından hükmün altına yazılır.

(6) Hüküm fıkrasında, 223 üncü Maddeye göre verilen kararın ne olduğunun, uygulanan kanun Maddelerinin, verilen ceza miktarının, kanun yollarına başvurma ve tazminat isteme olanağının bulunup bulunmadığının, başvuru olanağı varsa süresi ve merciinin tereddüde yer vermeyecek şekilde açıkça gösterilmesi gerekir.

(7) Hükümlerin nüshaları ve özetleri mahkeme başkanı veya hâkim ile zabıt kâtabi tarafından imzalanır ve mühürlenir.

SUÇUN MAĞDURU İLE ŞİKÂyetÇİNİN ÇAĞIRILMASI

Madde 233 - (1) Mağdur ile şikâyetçi, Cumhuriyet savcısı veya mahkeme başkanı veya hâkim tarafından çağrı kâğıdı ile çağırılıp dinlenir.

(2) Bu hususta yapılacak çağrı bakımından tanıklara ilişkin hükümler uygulanır.

MAĞDUR İLE ŞİKÂyetÇİNİN HAKLARI

Madde 234 - (1) Mağdur ile şikâyetçinin hakları şunlardır:

a) Soruşturma evresinde;

1. Delillerin toplanmasını isteme,
2. Soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet savcısından belge örneği isteme,
3. (Değişik altbent: 24/07/2008-5793 S.K./40.mad) Vekili bulunmaması halinde, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme,
4. 153 üncü Maddeye uygun olmak koşuluyla vekili aracılığı ile soruşturma belgelerini ve el konulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceletme,
5. Cumhuriyet savcısının, kovuşturmayaya yer olmadığı yönündeki kararına kanunda yazılı usule göre itiraz hakkını kullanma.

b) Kovuşturma evresinde;

1. Duruşmadan haberdar edilme,
2. Kamu davasına katılma,
3. Tutanak ve belgelerden vekili aracılığı ile örnek isteme,
4. Tanıkların davetini isteme,

5. (Değişik altbent: 24/07/2008-5793 S.K./40.mad) Vekili bulunmaması halinde, cinsel saldırı suçu ile alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlarda, baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme,

6. Davaya katılmış olma koşuluyla davayı sonuçlandırarak kararlara karşı kanun yollarına başvurma.

(2) Mağdur, on sekiz yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz ya da meramını ifade edemeyecek derecede malûl olur ve bir vekili de bulunmazsa, istemi aramaksızın bir vekil görevlendirilir.

(3) Bu haklar, suçun mağdurları ile şikâyetçiye anlatılıp açıklanır ve bu husus tutanağa yazılır.

MAĞDUR İLE ŞİKÂyetÇİNİN DAVETE UYMAMALARI

Madde 235 - (1) Mağdur, şikâyetçi veya vekilinin, dilekçelerinde veya tutanağa geçirilmiş olan beyanlarında belirttikleri adresleri tebligata esas alınır.

(2) Bu adrese çıkartılan çağrıya rağmen gelmeyen kimseye yeniden tebligatta bulunulmaz.

(3) Belirtilen adresin yanlışlığı, eksikliği veya adres değişikliğinin bildirilmemesi nedeniyle tebligat yapılamaması hâllerinde adresin araştırılması gerekmez.

(4) Bu kimselerin beyanının alınması zorunlu görüldüğü hâllerde üçüncü fıkra uygulanmaz.

MAĞDUR İLE ŞİKÂyetÇİNİN DİNLENMESİ

Madde 236 - (1) Mağdurun tanık olarak dinlenmesi halinde, yemin hariç, tanıklığa ilişkin hükümler uygulanır.

(2) İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdur, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir. Maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden haller saklıdır.

(3) Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurun tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur. Bunlar hakkında bilirkişilere ilişkin hükümler uygulanır.

KAMU DAVASINA KATILMA

Madde 237 - (1) Mağdur, suçtan zarar gören gerçek ve tüzel kişiler ile malen sorumlu olanlar, ilk derece mahkemesindeki kovuşturma evresinin her aşamasında hüküm verilinceye kadar şikâyetçi olduklarını bildirerek kamu davasına katılabilirler.

(2) Kanun yolu muhakemesinde davaya katılma isteğinde bulunulamaz. Ancak, ilk derece mahkemesinde ileri sürülüp reddolunan veya karara bağlanmayan katılma istekleri, kanun yolu başvurusunda açıkça belirtilmişse incelenip karara bağlanır.

GÖREV VE YARGI ÇEVRESİNİN BELİRLENMESİ

Madde 250 - (1) Türk Ceza Kanununda yer alan;

- a) Örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu,
- b) Haksız ekonomik çıkar sağlamak amacıyla kurulmuş bir örgütün faaliyeti çerçevesinde cebir ve tehdit uygulanarak işlenen suçlar,
- c) İkinci Kitap Dördüncü Kısımın Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (305, 318, 319, 323, 324, 325 ve 332 nci Maddeler hariç),

Dolayısıyla açılan davalar; Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yargı çevresi birden çok ili kapsayacak şekilde belirlenecek illerde görevlendirilecek ağır ceza mahkemelerinde görülür.

(2) Gelen iş durumu göz önünde bulundurularak birinci fıkrada belirtilen suçlara bakmakla görevli olmak üzere, aynı yerde birden fazla ağır ceza mahkemesi kurulmasına, Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca karar verilir. Bu hâlde, mahkemeler numaralandırılır. Bu mahkemelerin başkan ve üyeleri adli yargı adalet komisyonunca, bu mahkemelerden başka mahkemelerde veya işlerde görevlendirilemez.

(3) Birinci fıkrada belirtilen suçları işleyenler sıfat ve memuriyetleri ne olursa olsun bu Kanunla görevlendirilmiş ağır ceza mahkemelerinde yargılanır. Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ın yargılayacağı kişilere ilişkin hükümler ile savaş ve sıkıyönetim hâli dahil askerî mahkemelerin görevlerine ilişkin hükümler saklıdır.

UZLAŞMA

Madde 253 - (Değişik madde: 06/12/2006 - 5560 S.K.24.md)

(1) Aşağıdaki suçlarda, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören gerçek veya özel hukuk tüzel kişinin uzlaştırılması girişiminde bulunulur:

a) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyeteye bağlı suçlar.

b) Şikâyeteye bağlı olup olmadığına bakılmaksızın, Türk Ceza Kanununda yer alan;

1. Kasten yaralama (üçüncü fıkra hariç, madde 86; madde 88),
2. Taksirle yaralama (madde 89),
3. Konut dokunulmazlığının ihlali (madde 116),
4. Çocuğun kaçırılması ve alıkonulması (madde 234),
5. Ticari sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması (dördüncü fıkra

hariç, madde 239),

suçları.

(2) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyeteye bağlı olanlar hariç olmak üzere; diğer kanunlarda yer alan suçlarla ilgili olarak uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, kanunda açık hüküm bulunması gerekir.

(3) Soruşturulması ve kovuşturulması şikâyeteye bağlı olsa bile, etkin pişmanlık hükümlerine yer verilen suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, uzlaştırma yoluna gidilemez.

(4) Soruşturma konusu suçun uzlaşmaya tâbi olması halinde, Cumhuriyet savcısı veya talimatı üzerine adli kolluk görevlisi, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görene uzlaşma teklifinde bulunur. Şüphelinin, mağdurun veya suçtan zarar görenin reşit olmaması halinde, uzlaşma teklifi kanunî temsilcilerine yapılır. Cumhuriyet savcısı uzlaşma teklifini açıklamalı tebliğat veya istinabe yoluyla da yapabilir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar gören, kendisine uzlaşma teklifinde bulunulduktan itibaren üç gün içinde kararını bildirmediği takdirde, teklifi reddetmiş sayılır.

(5) Uzlaşma teklifinde bulunulması halinde, kişiye uzlaşmanın mahiyeti ve uzlaşmayı kabul veya reddetmesinin hukukî sonuçları anlatılır.

(6) Resmî mercilere beyan edilmiş olup da soruşturma dosyasında yer alan adreste bulunmama veya yurt dışında olma ya da başka bir nedenle mağdura, suçtan zarar görene, şüpheliye veya bunların kanunî temsilcisine ulaşamaması halinde, uzlaştırma yoluna gidilmeksizin soruşturma sonuçlandırılır.

(7) Birden fazla kişinin mağduriyetine veya zarar görmesine sebebiyet veren bir suçtan dolayı uzlaştırma yoluna gidilebilmesi için, mağdur veya suçtan zarar görenlerin hepsinin uzlaşmayı kabul etmesi gerekir.

(8) Uzlaşma teklifinde bulunulması veya teklifin kabul edilmesi, soruşturma konusu suça ilişkin delillerin toplanmasına ve koruma tedbirlerinin uygulanması na engel değildir.

(9) Şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar görenin uzlaşma teklifini kabul etmesi halinde, Cumhuriyet savcısı uzlaştırmayı kendisi gerçekleştirebileceği gibi, uzlaştırmacı olarak avukat görevlendirilmesini barodan isteyebilir veya hukuk öğrenimi görmüş kişiler arasından uzlaştırmacı görevlendirebilir.

(10) Bu Kanunda belirlenen hâkimin davaya bakamayacağı haller ile reddi sebepleri, uzlaştırmacı görevlendirilmesi ile ilgili olarak göz önünde bulundurulur.

(11) Görevlendirilen uzlaştırmacıya soruşturma dosyasında yer alan ve Cumhuriyet savcısınca uygun görülen belgelerin birer örneği verilir. Cumhuriyet savcısı uzlaştırmacıya, soruşturmanın gizliliği ilkesine

uygun davranmakla yükümlü olduğunu hatırlatır.

(12) Uzlaştırmacı, dosya içindeki belgelerin birer örneği kendisine verildikten itibaren en geç otuz gün içinde uzlaştırma işlemlerini sonuçlandırır. Cumhuriyet savcısı bu süreyi en çok yirmi gün daha uzatabilir.

(13) Uzlaştırma müzakereleri gizli olarak yürütülür. Uzlaştırma müzakerelerine şüpheli, mağdur, suçtan zarar gören, kanunî temsilci, müdafî ve vekil katılabilir. Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenin kendisi veya kanunî temsilcisi ya da vekilinin müzakerelere katılmaktan imtina etmesi halinde, uzlaşmayı kabul etmemiş sayılır.

(14) Uzlaştırmacı, müzakereler sırasında izlenmesi gereken yöntemle ilgili olarak Cumhuriyet savcısıyla görüşebilir; Cumhuriyet savcısı, uzlaştırmacıya talimat verebilir.

(15) Uzlaşma müzakereleri sonunda uzlaştırmacı, bir rapor hazırlayarak kendisine verilen belge örnekleriyle birlikte Cumhuriyet savcısına verir. Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde, tarafların imzalarını da içeren raporda, ne suretle uzlaşıldığı ayrıntılı olarak açıklanır.

(16) Uzlaşma teklifinin reddedilmesine rağmen, şüpheli ile mağdur veya suçtan zarar gören uzlaştıklarını gösteren belge ile en geç iddianamenin düzenlendiği tarihe kadar Cumhuriyet savcısına başvurarak uzlaştıklarını beyan edebilirler.

(17) Cumhuriyet savcısı, uzlaşmanın, tarafların özgür iradelerine dayandığını ve edimin hukuka uygun olduğunu belirlerse raporu veya belgeyi mühür ve imza altına alarak soruşturma dosyasında muhafaza eder.

(18) Uzlaştırmacının sonuçsuz kalması halinde tekrar uzlaştırma yoluna gidilemez.

(19) Uzlaşma sonucunda şüphelinin edimini def'aten yerine getirmesi halinde, hakkında kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya süreklilik arz etmesi halinde, 171 inci maddedeki şartlar aranmaksızın, şüpheli hakkında kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilir. Erteleme süresince zamanaşımı işlemez. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararından sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi halinde, 171 inci maddenin dördüncü fıkrasındaki şart aranmaksızın, kamu davası açılır. Uzlaşmanın sağlanması halinde, soruşturma konusu suç nedeniyle tazminat davası açılmaz; açılmış olan davadan feragat edilmiş sayılır. Şüphelinin, edimini yerine getirmemesi halinde uzlaşma raporu veya belgesi, 9/6/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 38 inci maddesinde yazılı ilam mahiyetini haiz belgelerden sayılır.

(20) Uzlaştırma müzakereleri sırasında yapılan açıklamalar, herhangi bir soruşturma ve kovuşturmada ya da davada delil olarak kullanılamaz.

(21) Şüpheli, mağdur veya suçtan zarar görenden birine ilk uzlaşma teklifinde bulunulduğu tarihten itibaren, uzlaştırma girişiminin sonuçsuz kaldığı ve en geç, uzlaştırmacının raporunu düzenleyerek Cumhuriyet savcısına verdiği tarihe kadar dava zamanaşımı ile kovuşturma koşulu olan dava süresi işlemez.

(22) Uzlaştırmacıya Cumhuriyet savcısı tarafından çalışma ve masraflarıyla orantılı bir ücret takdir edilerek ödenir. Uzlaştırmacı ücreti ve diğer uzlaştırma giderleri, yargılama giderlerinden sayılır. Uzlaşmanın gerçekleşmesi halinde bu giderler Devlet Hazinesi tarafından karşılanır.

(23) Uzlaşma sonucunda verilecek kararlarla ilgili olarak bu Kanunda öngörülen kanun yollarına başvurulabilir.

(24) Uzlaştırmacının uygulanmasına ilişkin hususlar, yönetmelikle düzenlenir.

MAHKEME TARAFINDAN UZLAŞTIRMA

Madde 254 - (Değişik madde: 06/12/2006 - 5560 S.K.25.md)

(1) Kamu davası açıldıktan sonra kovuşturma konusu suçun uzlaşma kapsamında olduğunun anlaşılması halinde, uzlaştırma işlemleri 253 üncü maddede belirtilen esas ve usûle göre, mahkeme tarafından yapılır.

(2) Uzlaşma gerçekleştiği takdirde, mahkeme, uzlaşma sonucunda sanığın edimini def'aten yerine getirmesi halinde, davanın düşmesine karar verir. Edimin yerine getirilmesinin ileri tarihe bırakılması, takside bağlanması veya süreklilik arz etmesi halinde; sanık hakkında, 231 inci maddedeki şartlar aranmaksızın, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilir. Geri bırakma süresince zamanaşımı işlemez. Hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verildikten sonra, uzlaşmanın gereklerinin yerine getirilmemesi halinde, mahkeme tarafından, 231 inci maddenin on birinci fıkrasındaki şartlar aranmaksızın, hüküm açıklanır.

BİRDEN ÇOK FAİL BULUNMASI HÂLİNDE UZLAŞMA

Madde 255 - (1) Aralarında iştirak ilişkisi olsun veya olmasın birden çok kişi tarafından işlenen suçlarda, ancak uzlaşan kişi uzlaşmadan yararlanır.

26.09.2004 kabul tarihli 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu

Suçta ve cezada kanunîlik ilkesi

MADDE 2. - (1) Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uy-

gulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz.

(2) İdarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz.

(3) Kanunların suç ve ceza içeren hükümlerinin uygulanmasında kıyas yapılamaz. Suç ve ceza içeren hükümler, kıyasa yol açacak biçimde geniş yorumlanamaz.

Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi

MADDE 3. - (1) Suç işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur.

(2) Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, millî veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz.

Haksız tahrik

MADDE 29. - (1) Haksız bir fiilin meydana getirdiği hiddet veya şiddetli elemin etkisi altında suç işleyen kimseye, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine on sekiz yıldan yirmi dört yıla ve müebbet hapis cezası yerine on iki yıldan on sekiz yıla kadar hapis cezası verilir. Diğer hâllerde verilecek cezanın dörtte birinden dörtte üçüne kadarı indirilir.

Yaş küçüklüğü

MADDE 31. - (1) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

(2) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiili algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on iki yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde yedi yıldan dokuz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte ikisi indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası altı yıldan fazla olamaz.

(3) Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on dört yıldan yirmi yıla; müebbet hapis

cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası sekiz yıldan fazla olamaz.

Yardım etme

MADDE 39. - (1) Suçun işlenmesine yardım eden kişiye, işlenen suçun ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirmesi hâlinde, on beş yıldan yirmi yıla; müebbet hapis cezasını gerektirmesi hâlinde, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezası verilir. Diğer hâllerde cezanın yarısı indirilir. Ancak, bu durumda verilecek ceza sekiz yılı geçemez.

(2) Aşağıdaki hâllerde kişi işlenen suçtan dolayı yardım eden sıfatıyla sorumlu olur:

a) Suç işlemeye teşvik etmek veya suç işleme kararını kuvvetlendirmek veya fiilin işlenmesinden sonra yardımda bulunacağını vaat etmek.

b) Suçun nasıl işleneceği hususunda yol göstermek veya fiilin işlenmesinde kullanılan araçları sağlamak.

c) Suçun işlenmesinden önce veya işlenmesi sırasında yardımda bulunarak icrasını kolaylaştırmak.

Cezalar

MADDE 45. - (1) Suç karşılığında uygulanan yaptırım olarak cezalar, hapis ve adlî para cezalarıdır.

Hapis cezaları

MADDE 46. - (1) Hapis cezaları şunlardır:

a) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası.

b) Müebbet hapis cezası.

c) Süreli hapis cezası.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası

MADDE 47. - (1) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükümlünün hayatı boyunca devam eder, kanun ve tüzükte belirtilen sıkı güvenlik rejimine göre çektilir.

Müebbet hapis cezası

MADDE 48. - (1) Müebbet hapis cezası, hükümlünün hayatı boyunca devam eder.

Süreli hapis cezası

MADDE 49. - (1) Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hâllerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz.

(2) Hükmedilen bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır.

Kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar

MADDE 50. - (1) Kısa süreli hapis cezası, suçlunun ki-

şiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre;

a) Adlî para cezasına,

b) Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hâle getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine,

c) En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye,

d) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya,

e) Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya,

f) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya,

Çevrilebilir.

(2) Suç tanımında hapis cezası ile adlî para cezasının seçenek olarak öngörüldüğü hâllerde, hapis cezasına hükmedilmişse; bu ceza artık adlî para cezasına çevrilmez.

(3) Daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla, mahkûm olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası ile fiili işlediği tarihte on sekiz yaşını doldurmamış veya altmış beş yaşını bitirmiş bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, birinci fıkrada yazılı seçenek yaptırımlardan birine çevrilir.

(4) Taksirli suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezası uzun süreli de olsa; bu ceza, diğer koşulların varlığı hâlinde, birinci fıkranın (a) bendine göre adlî para cezasına çevrilebilir. Ancak, bu hüküm, bilinçli taksir hâlinde uygulanmaz.

(5) Uygulamada asıl mahkûmiyet, bu madde hükümlerine göre çevrilen adlî para cezası veya tedbirdir.

(6) Hüküm kesinleştikten sonra Cumhuriyet savcılığınca yapılan tebligata rağmen otuz gün içinde seçenek yaptırımın gereklerinin yerine getirilmesine başlanmaması veya başlanıp da devam edilmemesi hâlinde, hükmü veren mahkeme kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verir ve bu karar derhâl infaz edilir. Bu durumda, beşinci fıkra hükmü uygulanmaz.

(7) Hükmedilen seçenek tedbirin hükümlünün elinde olmayan nedenlerle yerine getirilememesi durumunda, hükmü veren mahkemece tedbir değiştirilir.

Adlî para cezası

MADDE 52. - (1) Adlî para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hâllerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir.

(2) En az yirmi ve en fazla yüz Türk Lirası olan bir gün karşılığı adlî para cezasının miktarı, kişinin ekonomik ve diğer şahsî hâlleri göz önünde bulundurularak takdir edilir.

(3) Kararda, adlî para cezasının belirlenmesinde esas alınan tam gün sayısı ile bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ayrı ayrı gösterilir.

(4) Hâkim, ekonomik ve şahsî hâllerini göz önünde bulundurarak, kişiye adlî para cezasını ödemesi için hükmün kesinleşme tarihinden itibaren bir yıldan fazla olmamak üzere mehil verebileceği gibi, bu cezanın belirli taksitler hâlinde ödenmesine de karar verebilir. Taksit süresi iki yılı geçemez ve taksit miktarı dörtten az olamaz. Kararda, taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi hâlinde geri kalan kısmın tamamının tahsil edileceği ve ödenmeyen adlî para cezasının hapse çevrileceği belirtilir.

Takdiri indirim nedenleri

MADDE 62. - (1) Fail yararına cezaı hafifletecek takdiri nedenlerin varlığı hâlinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine, müebbet hapis; müebbet hapis cezası yerine, yirmi beş yıl hapis cezası verilir. Diğer cezaların beşte birine kadarı indirilir.

(2) Takdiri indirim nedeni olarak, failin geçmiş, sosyal ilişkileri, fiilden sonraki ve yargılama sürecindeki davranışları, cezanın failin geleceği üzerindeki olası etkileri gibi hususlar göz önünde bulundurulabilir. Takdiri indirim nedenleri kararda gösterilir.

Kasten öldürme

MADDE 81. - (1) Bir insanı kasten öldüren kişi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılır.

Nitelikli hâller

MADDE 82. - (1) Kasten öldürme suçunun;

a) Tasarlayarak,

b) Canavarca hisle veya eziyet çektirerek,

c) Yangın, su baskını, tahrip, batırma veya bombalama ya da nükleer, biyolojik veya kimyasal silâh kullanmak suretiyle,

d) Üstsoy veya altsoydan birine ya da eş veya kardeşe karşı,

e) Çocuğa ya da beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,

f) Gebe olduğu bilinen kadına karşı,

g) Kişinin yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle,

h) Bir suçu gizlemek, delillerini ortadan kaldırmak veya işlenmesini kolaylaştırmak amacıyla,

i) Kan gütme saikiyle,

j) Töre saikiyle,

İşlenmesi hâlinde, kişi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır.

İntihar

MADDE 84. - (1) Başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) İntiharın gerçekleşmesi durumunda, kişi dört yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Başkalarını intihara alenen teşvik eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu fiilin basın ve yayın yolu ile işlenmesi hâlinde, kişi dört yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(4) İşlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan veya ortadan kaldırılan kişileri intihara sevk edenlerle cebir veya tehdit kullanmak suretiyle kişileri intihara mecbur edenler, kasten öldürme suçundan sorumlu tutulurlar.

Kasten yaralama

MADDE 86. - (1) Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Kasten yaralama suçunun;

a) Üstsoya, altsoya, eşe veya kardeşe karşı,

b) Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,

c) Kişinin yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle,

d) Kamu görevlisinin sahip bulunduğu nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle,

e) Silâhla,

İşlenmesi hâlinde, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış yaralama

MADDE 87. - (1) Kasten yaralama fiili, mağdurun;

a) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına,

b) Konuşmasında sürekli zorluğa,

c) Yüzünde sabit ize,

d) Yaşamını tehlikeye sokan bir duruma,

e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına,

Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, bir kat artırılır. Ancak, verilecek ceza, birinci fıkraya giren hâllerde üç yıldan, ikinci fıkraya giren hâllerde beş yıldan az olamaz.

(2) Kasten yaralama fiili, mağdurun;

a) İyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine,

b) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesine,

c) Konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına,

d) Yüzünün sürekli değişikliğine,

e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine,

Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, iki kat artırılır. Ancak, verilecek ceza, birinci fıkraya giren hâllerde beş yıldan, ikinci fıkraya giren hâllerde sekiz yıldan az olamaz.

(3) Kasten yaralamanın vücutta kemik kırılmasına neden olması hâlinde, kırığın hayat fonksiyonlarındaki etkisine göre, bir yıldan altı yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) Kasten yaralama sonucunda ölüm meydana gelmişse, yukarıdaki maddenin birinci fıkrasına giren hâllerde sekiz yıldan on iki yıla kadar, ikinci fıkrasına giren hâllerde ise on iki yıldan on altı yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

İnsan üzerinde deney

MADDE 90. - (1) İnsan üzerinde bilimsel bir deney yapan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) İnsan üzerinde yapılan rızaya dayalı bilimsel deneyin ceza sorumluluğunu gerektirmemesi için;

a) Deneyle ilgili olarak yetkili kurul veya makamlardan gerekli iznin alınmış olması,

b) Deneyin öncelikle insan dışı deney ortamında veya

yeterli sayıda hayvan üzerinde yapılmış olması,

c) İnsan dışı deney ortamında veya hayvanlar üzerinde yapılan deneyler sonucunda ulaşılan bilimsel verilerin, varılmak istenen hedefe ulaşmak açısından bunların insan üzerinde de yapılmasını gerekli kılmaması,

d) Deneyin, insan sağlığı üzerinde öngörülebilir zararlı ve kalıcı bir etki bırakmaması,

e) Deney sırasında kişiye insan onuruyla bağdaşmayacak ölçüde acı verici yöntemlerin uygulanmaması,

f) Deneyle varılmak istenen amacın, bunun kişiye yüklediği külfete ve kişinin sağlığı üzerindeki tehlikeye göre daha ağır basması,

g) Deneyin mahiyet ve sonuçları hakkında yeterli bilgilendirmeye dayalı olarak açıklanan rızanın yazılı olması ve herhangi bir menfaat teminine bağlı bulunmaması,

Gerekir.

(3) Çocuklar üzerinde bilimsel deney hiçbir surette yapılmaz.

(4) Hasta olan insan üzerinde rıza olmaksızın tedavi amaçlı denemede bulunan kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Ancak, bilinen tıbbî müdahale yöntemlerinin uygulanmasının sonuç vermeyeceğinin anlaşılması üzerine, kişi üzerinde yapılan rızaya dayalı bilimsel yöntemlere uygun tedavi amaçlı deneme, ceza sorumluluğunu gerektirmez. Açıklanan rızanın, denemenin mahiyet ve sonuçları hakkında yeterli bilgilendirmeye dayalı olarak yazılı olması ve tedavinin uzman hekim tarafından bir hastane ortamında yapılması gerekir.

(5) Birinci fıkrada tanımlanan suçun işlenmesi sonucunda mağdurun yaralanması veya ölmesi hâlinde, kasten yaralama veya kasten öldürme suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

(6) Bu maddede tanımlanan suçların bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmler uygulanır.

Organ veya doku ticareti

MADDE 91. - (1) Hukuken geçerli rızaya dayalı olmaksızın, kişiden organ alan kimse, beş yıldan dokuz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Suçun konusunun doku olması hâlinde, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) Hukuka aykırı olarak, ölüden organ veya doku alan kimse, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Organ veya doku satın alan, satan, satılmasına aracılık eden kişi hakkında, birinci fıkrada belirtilen

cezalara hükmolunur.

(4) Bir ve üçüncü fıkralarda tanımlanan suçların bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur.

(5) Hukuka aykırı yollarla elde edilmiş olan organ veya dokuyu saklayan, nakleden veya aşılayan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(6) Belli bir çıkar karşılığında organ veya doku teminine yönelik olarak ilan veya reklam veren veya yayınlayan kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(7) Bu maddede tanımlanan suçların bir tüzel kişinin faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, tüzel kişi hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

(8) Birinci fıkrada tanımlanan suçun işlenmesi sonucunda mağdurun ölmesi hâlinde, kasten öldürme suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

Çocuk düşürtme

MADDE 99. - (1) Rızası olmaksızın bir kadının çocuğunu düşürten kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Tıbbî zorunluluk bulunmadığı hâlde, rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftadan fazla olan bir kadının çocuğunu düşürten kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu durumda, çocuğunun düşürtülmesine rıza gösteren kadın hakkında bir yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur.

(3) Birinci fıkrada yazılı fiil kadının beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğramasına neden olmuşsa, kişi altı yıldan on iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır; fiilin kadının ölümüne neden olması hâlinde, on beş yıldan yirmi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) İkinci fıkrada yazılı fiil kadının beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğramasına neden olmuşsa, kişi üç yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır; fiilin kadının ölümüne neden olması hâlinde, dört yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(5) Rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftayı doldurmamış olan bir kadının çocuğunun yetkili olmayan bir kişi tarafından düşürtülmesi hâlinde; iki yıldan dört yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan diğer fiiller yetkili olmayan bir kişi tarafından işlendiği takdirde, bu fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılarak hükmolunur.

(6) Kadının mağduru olduğu bir suç sonucu gebe kalması hâlinde, süresi yirmi haftadan fazla olmamak ve kadının rızası olmak koşuluyla, gebeliği sona erdirene

ceza verilmez. Ancak, bunun için gebeliğin uzman hekimler tarafından hastane ortamında sona erdirilmesi gerekir.

Çocuk düşürme

MADDE 100. - (1) Gebelik süresi on haftadan fazla olan kadının çocuğunu isteyerek düşürmesi hâlinde, bir yıla kadar hapis veya adlî para cezasına hükmolunur.

Reşit olmayanla cinsel ilişki

MADDE 104. - (1) Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Fail mağdurdan beş yaştan daha büyük ise, şikâyet koşulu aranmaksızın, cezası iki kat artırılır.

Nitelikli hırsızlık

MADDE 142. - (1) Hırsızlık suçunun;

a) Kime ait olursa olsun kamu kurum ve kuruluşlarında veya ibadete ayrılmış yerlerde bulunan ya da kamu yararına veya hizmetine tahsis edilen eşya hakkında,

b) Herkesin girebileceği bir yerde bırakılmakla birlikte kilitlenmek suretiyle ya da bina veya eklentileri içinde muhafaza altına alınmış olan eşya hakkında,

c) Halkın yararlanmasına sunulmuş ulaşım aracı içinde veya bunların belli varış veya kalkış yerlerinde bulunan eşya hakkında,

d) Bir afet veya genel bir felâketin meydana getirebileceği zararları önlemek veya hafifletmek maksadıyla hazırlanan eşya hakkında,

e) Adet veya tahsis veya kullanımları gereği açıkta bırakılmış eşya hakkında,

f) Elektrik enerjisi hakkında,

İşlenmesi hâlinde, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) Suçun;

a) Kişinin malını koruyamayacak durumda olmasından veya ölmesinden yararlanarak,

b) Elde veya üstte taşınan eşyayı çekip almak suretiyle ya da özel beceriyle,

c) Doğal bir afetin veya sosyal olayların meydana getirdiği korku veya kargaşadan yararlanarak,

d) Haksız yere elde bulundurulmuş veya taklit anahtarla ya da diğer bir aletle kilit açmak suretiyle,

e) Bilişim sistemlerinin kullanılması suretiyle,

f) Tanınmamak için tedbir alarak veya yetkisi olmadığı

hâlde resmî sıfat takınarak,

g) Barınak yerlerinde, sürüde veya açık yerlerde bulunan büyük veya küçük baş hayvan hakkında,

İşlenmesi hâlinde, üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Suçun, bu fıkranın (b) bendinde belirtilen surette, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda olan kimseye karşı işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte biri oranına kadar artırılır.

(3) Suçun, sıvı veya gaz hâlindeki enerji hakkında ve bunların nakline, işlenmesine veya depolanmasına ait tesislerde işlenmesi hâlinde, ikinci fıkraya göre cezaya hükmolunur. Bu fiilin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi hâlinde, on beş yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adlî para cezasına hükmolunur.

Mala zarar verme

MADDE 151. - (1) Başkasının taşınır veya taşınmaz malını kısmen veya tamamen yıkan, tahrip eden, yok eden, bozan, kullanılamaz hâle getiren veya kirlüten kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, dört aydan üç yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır.

(2) Haklı bir neden olmaksızın, sahipli hayvanı öldüren, işe yaramayacak hâle getiren veya değerinin azalmasına neden olan kişi hakkında yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.

Etkin pişmanlık

MADDE 168. - (1) Hırsızlık, mala zarar verme, güveni kötüye kullanma, dolandırıcılık ve karşılıksız yararlanma suçları tamamlandıktan sonra ve fakat bu nedenle hakkında kovuşturma başlamadan önce failin, azmettirenin veya yardım edenin bizzat pişmanlık göstererek mağdurun uğradığı zararı aynen geri verme veya tazmin suretiyle gidermesi hâlinde; cezası üçte birden üçte ikiye kadar indirilir. Yağma suçunda ise, cezada altıda birden üçte bire kadar indirim yapılır.

(2) Kısmen geri verme veya tazmin hâlinde etkin pişmanlık hükümlerinin uygulanabilmesi için, mağdurun rızası aranır.

1.03.1926 kabul tarihli 765 sayılı Türk Ceza Kanunu (MÜLGA)

Madde 59 - (Değişik madde: 09/07/1953 - 6123/1 md.)

Kanuni tahfif sebeplerinden ayrı olarak mahkemece her ne zaman fail lehine cezayı hafifletecek takdiri sebepler kabul edilirse ağırlaştırılmış müebbet ağır hapis cezası yerine müebbet ağır hapis ve müebbet ağır

hapis yerine 30 sene ağır hapis cezası hükmolunur.

Diğer cezalar altıda birden fazla olmamak üzere indirilir.

Madde 191 - Bir kimse kanunda yazılı hallerin hari-cinde başkasına ağır ve haksız bir zarara uğratacağını bildirerek tehdit ederse altı aya kadar hapis olunur.

Eğer tehdit fiili yüz seksen sekizinci maddenin üçün-cü fıkrasında gösterilen suretlerden biriyle yapılır ise failin göreceği hapis cezası altı aydan iki seneye ka-dardır ve buna bir sene müddetle emniyeti umumiye nezareti altında bulunmak cezası dahi zam ve ilave olunabilir.

Sair tehdit için alınacak ağır cezayı nakdi otuz lira-dır. Ancak bu bapta mutazarrır olan şahıs tarafından şikayetname verilmedikçe takibat yapılmaz.

DÖRDÜNCÜ FASIL : MESKEN MASUNİYETİ ALEYHİNDE CÜRÜMLER

Madde 193 - Bir kimse kendisini oradan çıkartmak hakkını haiz olan birinin rızası hilafında veya hile ile veya gizlice meskenine veya meskeninin müstemila-tına girer veya rızasıyla girdikten sonra çıkmazsa sa-hibinin şikayeti üzerine bir aydan altı aya kadar hapis olunur.

Eğer cürüm geceleyin veya eşhas aleyhinde şiddet istimaliyle veya silah ile veya bir çok kimseler tara-fından toplu olarak işlenmiş ise ceza altı aydan üç se-neye kadar hapistir; müddeiumumilikçe resen takibat yapılır.

22.11.2001 kabul tarihli ve 4721 sayılı Türk medeni Kanunu

C. Çocuğun korunması

I. Koruma önlemleri

MADDE 346.- Çocuğun menfaati ve gelişmesi tehli-keye düştüğü takdirde, ana ve baba duruma çare bu-lamaz veya buna güçleri yetmezse hâkim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır.

25.05.2005 kabul tarihli ve 5352 sayılı Adli Sicil Kanunu

ARŞİV BİLGİLERİNİN İSTENMESİ

Madde 10 - (1) Arşiv bilgileri;

a) Kullanılış amacı belirtilmek suretiyle, kişinin kendi-si veya vekâletnamede açıkça belirtilmiş olmak koşu-

luyla vekili,

b) Bir soruşturma veya kovuşturma kapsamında Cumhuriyet başsavcılıkları, hâkim veya mahkemeler,

c) Yetkili seçim kurulları,

d) Özel kanunlarda gösterilen hallerde ilgili kamu ku-rum ve kuruluşları,

Tarafından istenebilir.

(2) Kanunda açıkça belirtilmediği takdirde, kişi hak-kında alınacak bir karar veya yapılacak bir işlemle ilgili olarak, bir yakınının adlî sicil ve arşiv kayıtları istene-mez ve bu bilgiler, kişiyi herhangi bir haktan yoksun bırakmak için dayanak olarak kullanılamaz.

(3) On sekiz yaşından küçüklerle ilgili adlî sicil ve arşiv kayıtları; ancak soruşturma ve kovuşturma kapsamın-da değerlendirilmek üzere Cumhuriyet başsavcılıkla-rı, hâkim veya mahkemelerce istenebilir.

03.07.2005 kabul tarihli 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu

TANIMLAR

Madde 3 - (1) Bu Kanunun uygulanmasında;

a) Çocuk: Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi; bu kapsamda,

1. Korunma ihtiyacı olan çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu,

2. Suça sürüklenen çocuk: Kanunlarda suç olarak ta-nımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruştur-ma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden do-layı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu,

b) Mahkeme: Çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerini,

c) Çocuk hâkimi: Hakkında kovuşturma başlatılmış olanlar hariç, suça sürüklenen çocuklarla korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında uygulanacak tedbir kararlarını veren çocuk mahkemesi hâkimini,

d) Kurum: Bu Kanun kapsamındaki çocuğun bakılıp gözetildiği, hakkında verilen tedbir kararlarının yerine getirildiği resmî veya özel kurumları,

e) Sosyal çalışma görevlisi: Psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarını,

ifade eder.

TEMEL İLKELER

Madde 4 - (1) Bu Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla;

- a) Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,
- b) Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,
- c) Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması,
- d) Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,
- e) Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları,
- f) İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usûl izlenmesi,
- g) Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,
- h) Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,
- i) Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması,
- j) Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,
- k) Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları,
- l) Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması,

İlkeleri gözetilir.

İKİNCİ BÖLÜM : KORUYUCU VE DESTEKLEYİCİ TEDBİRLER

KORUYUCU VE DESTEKLEYİCİ TEDBİRLER

Madde 5 - (1) Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Bunlardan;

- a) Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,

b) Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,

c) Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,

d) Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan Maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,

e) Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya,

Yönelik tedbirdir.

(2) Hakkında, birinci fıkranın (e) bendinde tanımlanan barınma tedbiri uygulanan kimselerin, talepleri hâlinde kimlikleri ve adresleri gizli tutulur.

(3) Tehlike altında bulunmadığının tespiti ya da tehlike altında bulunmakla birlikte veli veya vasisinin ya da bakım ve gözetiminden sorumlu kimsenin desteklenmesi suretiyle tehlikenin bertaraf edileceğinin anlaşılması hâlinde; çocuk, bu kişilere teslim edilir. Bu fıkranın uygulanmasında, çocuk hakkında birinci fıkrafta belirtilen tedbirlerden birisine de karar verilebilir.

KURUMA BAŞVURU

Madde 6 - (1) Adlî ve idarî merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür. Çocuk ile çocuğun bakımından sorumlu kişiler çocuğun korunma altına alınması amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna başvurabilir.

(2) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kendisine bildirilen olaylarla ilgili olarak gerekli araştırmayı derhâl yapar.

KORUYUCU VE DESTEKLEYİCİ TEDBİR KARARI ALINMASI

Madde 7 - (1) Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı; çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya re'sen çocuk hâkimi tarafından alınabilir.

(2) Tedbir kararı verilmeden önce çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılabilir.

(3) Tedbirin türü kararda gösterilir. Bir veya birden fazla tedbire karar verilebilir.

(4) Hâkim, hakkında koruyucu ve destekleyici tedbire karar verdiği çocuğun denetim altına alınmasına da karar verebilir.

(5) Hâkim, çocuğun gelişimini göz önünde bulundurarak koruyucu ve destekleyici tedbirin kaldırılmasına veya değiştirilmesine karar verebilir. Bu karar acele hâllerde, çocuğun bulunduğu yer hâkimi tarafından da verilebilir. Ancak bu durumda karar, önceki kararı alan hâkim veya mahkemeye bildirilir.

(6) Tedbirin uygulanması, on sekiz yaşın doldurulmasıyla kendiliğinden sona erer. Ancak hâkim, eğitim ve öğrenimine devam edebilmesi için ve rızası alınmak suretiyle tedbirin uygulanmasına belli bir süre daha devam edilmesine karar verebilir.

(7) Mahkeme, korunma ihtiyacı olan çocuk hakkında, koruyucu ve destekleyici tedbir kararının yanında 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar vermeye yetkilidir.

TEDBİRLERDE YETKİ

Madde 8 - (1) Korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun menfaatleri bakımından kendisinin, ana, baba, vasisi veya birlikte yaşadığı kimselerin bulunduğu yerdeki çocuk hâkimince alınır.

(2) Tedbir kararlarının uygulanması, kararı veren hâkim veya mahkemece en geç üçer aylık sürelerle incelettilir.

(3) Hâkim veya mahkeme; denetim memurları, çocuğun velisi, vasisi, bakım ve gözetimini üstlenen kimselerin, tedbir kararını yerine getiren kişi ve kuruluşun temsilcisi ile Cumhuriyet savcısının talebi üzerine veya re'sen çocuğa uygulanan tedbirin sonuçlarını inceleyerek kaldırabilir, süresini uzatabilir veya değiştirebilir.

ACİL KORUNMA KARARI ALINMASI

Madde 9 - (1) Derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı hâlinde çocuk, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararının alınması için Kurum tarafından çocuğun Kuruma geldiği tarihten itibaren en geç beş gün içinde çocuk hâkimine müracaat edilir. Hâkim tarafından, üç gün içinde talep hakkında karar verilir. Hâkim, çocuğun bulunduğu yerin gizli tutulmasına ve gerektiğinde kişisel ilişkinin tesisine karar verebilir.

(2) Acil korunma kararı en fazla otuz günlük süre ile sınırlı olmak üzere verilebilir. Bu süre içinde Kurumca

çocuk hakkında sosyal inceleme yapılır. Kurum, yaptığı inceleme sonucunda, tedbir kararı alınmasının gerekmediği sonucuna varırsa bu yöndeki görüşünü ve sağlayacağı hizmetleri hâkime bildirir. Çocuğun, ailesine teslim edilip edilmeyeceğine veya uygun görülen başkaca bir tedbire hâkim tarafından karar verilir.

(3) Kurum, çocuk hakkında tedbir kararı alınması gerektiği sonucuna varırsa hâkimden koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini talep eder.

ÇOCUKLARA ÖZGÜ GÜVENLİK TEDBİRİ

Madde 11 - (1) Bu Kanunda düzenlenen koruyucu ve destekleyici tedbirler, suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından, çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak anlaşılır.

SORUŞTURMA

Madde 15 - (1) Suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturma çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır.

(2) Çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir.

(3) Cumhuriyet savcısı soruşturma sırasında gerekli görüldüğünde çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasını çocuk hâkiminden isteyebilir.

İŞTİRAK HÂLİNDE İŞLENEN SUÇLAR

Madde 17 - (1) Çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi hâlinde, soruşturma ve kovuşturma ayrı yürütülür.

(2) Bu hâlde de çocuklar hakkında gerekli tedbirler uygulanmakla beraber, mahkeme lüzum gördüğü takdirde çocuk hakkındaki yargılamayı genel mahkemedeki davanın sonucuna kadar bekletebilir.

(3) Davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi hâlinde, genel mahkemelerde, yargılamanın her aşamasında, mahkemelerin uygun bulması şartıyla birleştirme kararı verilebilir. Bu takdirde birleştirilen davalar genel mahkemelerde görülür.

ÇOCUĞUN NAKLİ

Madde 18 - (1) Çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamaz. Ancak; zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlem alınabilir.

KAMU DAVASININ AÇILMASININ ERTELENMESİ

Madde 19 - (Değişik madde: 06/12/2006 - 5560 S.K.39.md)

- (1) Çocuğa yüklenen suçtan dolayı Ceza Muhakemesi Kanunundaki koşulların varlığı halinde, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı verilebilir. Ancak, bu kişiler açısından erteleme süresi üç yıldır.

ADLÎ KONTROL

Madde 20 - (1) Suça sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde adlî kontrol tedbiri olarak Ceza Muhakemesi Kanununun 109 uncu Maddesinde sayılanlar ile aşağıdaki tedbirlerden bir ya da birkaçına karar verilebilir:

- a) Belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak.
 - b) Belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek.
 - c) Belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamak.
- (2) Ancak bu tedbirlerden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir.

TUTUKLAMA YASAĞI

Madde 21 - (1) On beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez.

İKİNCİ BÖLÜM : KOVUŞTURMA

DURUŞMA

- Madde 22 -** (1) Çocuk, velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir.
- (2) Mahkeme veya hâkim, çocuğun sorgusu veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulunabilir.
- (3) Duruşmalarda hazır bulunan çocuk, yararı gerektirdiği takdirde duruşma salonundan çıkarılabileceği gibi sorgusu yapılmış çocuğun duruşmada hazır bulundurulmasına da gerek görülmeyebilir.

HÜKMÜN AÇIKLANMASININ GERİ BIRAKILMASI

Madde 23 - (Değişik madde: 06/12/2006 - 5560 S.K.40.md)

- (1) Çocuğa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda, Ceza Muhakemesi Kanunundaki koşulların varlığı halinde, mahkemece hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. Ancak, bu kişiler açısından denetim

süresi üç yıldır.

UZLAŞMA

Madde 24 - (Değişik madde: 06/12/2006 - 5560 S.K.41.md)

- (1) Ceza Muhakemesi Kanununun uzlaşmaya ilişkin hükümleri suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanır.

MAHKEMELERİN KURULUŞU

Madde 25 - (1) Çocuk mahkemesi, tek hâkimden oluşur. Bu mahkemeler her il merkezinde kurulur. Ayrıca, bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak kurulabilir. İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde çocuk mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. Çocuk mahkemelerinde yapılan duruşmalarda Cumhuriyet savcısı bulunmaz. Mahkemelerin bulunduğu yerlerdeki Cumhuriyet savcıları, çocuk mahkemeleri kararlarına karşı kanun yoluna başvurabilirler.

- (2) Çocuk ağır ceza mahkemelerinde bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur ve mahkeme bir başkan ve iki üye ile toplanır. Bu mahkemeler bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen yerlerde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun olumlu görüşü alınarak kurulur. İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde çocuk ağır ceza mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır.

MAHKEMELERİN GÖREVİ

Madde 26 - (1) Çocuk mahkemesi, asliye ceza mahkemesi ile sulh ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından, suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakar.

- (2) Çocuk ağır ceza mahkemesi, çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar.
- (3) mahkemeler ve çocuk hâkimi, bu Kanunda ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir.
- (4) Çocuklar hakkında açılan kamu davaları, Kanunun 17 nci Maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla bu Kanunla kurulan mahkemelerde görülür.

MAHKEMELERİN YARGI ÇEVRESİ

Madde 27 - (1) Çocuk mahkemelerinin yargı çevresi, kurulduğu il ve ilçenin mülkî sınırlarıyla belirlenir.

- (2) Çocuk ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresi,

bulundukları il merkezi ve ilçeler ile bunlara adlî yönden bağlanan ilçelerin idarî sınırlarıdır.

- (3) Coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemelerinin yargı çevresinin belirlenmesine veya değiştirilmesine Adalet Bakanlığının önerisi üzerine Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca karar verilir.

HAKİMLERİN ATANMALARI

Madde 28 - (1) Mahkemelere, atanacakları bölgeye veya bir alt bölgeye hak kazanmış, adlî yargıda görevli, tercihan çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmet alanlarında eğitim almış olan hâkimler ve Cumhuriyet savcılarının arasından Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca atama yapılır.

- (2) Atamalarda istekli olanlarla daha önce bu görevlerde bulunmuş olanlara öncelik tanınır.
- (3) Herhangi bir nedenle görevine gelemeyen hâkimin yerine bu hâkim görevine başlayınca veya Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yetkilendirme yapıncaya kadar o yerdeki hâkimlerden hangisinin bakacağı, birinci fıkrada aranan nitelikler de gözetilerek adlî yargı adalet komisyonu başkanınca belirlenir.

CUMHURİYET SAVCILILIĞI ÇOCUK BÜROSU

Madde 29 - (1) Cumhuriyet başsavcılıklarında bir çocuk bürosu kurulur. Cumhuriyet başsavcısınınca 28 inci Maddenin birinci fıkrasında öngörülen nitelikleri haiz olanlar arasından yeterli sayıda Cumhuriyet savcısı, bu büroda görevlendirilir.

ÇOCUK BÜROSUNUN GÖREVLERİ

Madde 30 - (1) Çocuk bürosunun görevleri;

- a) Suça sürüklenen çocuklar hakkındaki soruşturma işlemlerini yürütmek,
- b) Çocuklar hakkında tedbir alınması gereken durumlarda, gecikmeksizin tedbir alınmasını sağlamak,
- c) Korunma ihtiyacı olan, suç mağduru veya suça sürüklenen çocuklardan yardıma, eğitime, işe, barınmaya ihtiyacı olan veya uyum güçlüğü çekenlere ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini sağlamak üzere, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde çalışmak, bu gibi durumları çocukları korumakla görevli kurum ve kuruluşlara bildirmek,
- d) Bu Kanunla ve diğer kanunlarla verilen görevleri yerine getirmektir.

- (2) Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, bu

görevler çocuk bürosunda görevli olmayan Cumhuriyet savcıları tarafından da yerine getirilebilir.

KOLLUĞUN ÇOCUK BİRİMİ

Madde 31 - (1) Çocuklarla ilgili kolluk görevi, öncelikle kolluğun çocuk birimleri tarafından yerine getirilir.

- (2) Kolluğun çocuk birimi, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocuklar hakkında işleme başlandığında durumu, çocuğun veli veya vasisine veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye, baroya ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna, çocuk resmî bir kurumda kalıyorsa ayrıca kurum temsilcisine bildirir. Ancak, çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınlarına bilgi verilmez.
- (3) Çocuk, kollukta bulunduğu sırada yanında yakınlarından birinin bulunmasına imkân sağlar.
- (4) Kolluğun çocuk birimlerindeki personeline, kendi kurumları tarafından çocuk hukuku, çocuk suçluluğunun önlenmesi, çocuk gelişimi ve psikolojisi, sosyal hizmet gibi konularda eğitim verilir.
- (5) Çocuğun korunma ihtiyacı içinde bulunduğu bildirimi ya da tespiti veya hakkında acil korunma kararı almak için beklemenin, çocuğun yararına aykırı olacağını gösteren nedenlerin varlığı hâlinde kolluğun çocuk birimi, durumun gerektirdiği önlemleri almak suretiyle çocuğun güvenliğini sağlar ve mümkün olan en kısa sürede Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna teslim eder.

SOSYAL İNCELEME

Madde 35 - (1) Bu Kanun kapsamındaki çocuklar hakkında mahkemeler, çocuk hâkimleri veya Cumhuriyet savcılarınca gerektiğinde çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır. Sosyal inceleme raporu, çocuğun, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından takdirinde göz önünde bulundurulur.

- (2) Derhâl tedbir alınmasını gerektiren durumlarda sosyal inceleme daha sonra da yaptırılabilir.
- (2) Mahkeme veya çocuk hâkimi tarafından çocuk hakkında sosyal inceleme yaptırılmaması hâlinde, gerekçesi kararda gösterilir.

04.04.1929 kabul tarihli 1412 CEZA MUHAKEMLERİ USULÜ KANUNU (MÜLGA)

ÜÇÜNCÜ FASIL: TEMYİZ

TEMYİZİ KABİL OLAN VE OLMAYAN HÜKÜMLER

Madde 305 - (Değişik madde: 21/01/1983 - 2789/1 md.)

Ceza Mahkemelerinden verilen hükümler temyiz olunabilir. Ancak, on beş sene ve ondan yukarı hürriyeti bağlayıcı cezalara ait hükümleri hiç bir harç ve masrafa tabi olmaksızın Yargıtay'ca re'sen tetkik olunur.

1. (Değişik bent: 18/11/1992 - 3842/28 md.) İki milyar liraya kadar (iki milyar dahil) para cezalarına dair olan hükümler,

2. (Değişik bent: 18/11/1992 - 3842/28 md.) Yukarı sınırı on milyar lirayı geçmeyen para cezasını gerektiren suçlardan dolayı verilen beraat hükümleri,

3. Bu Kanun ile sair kanunlarda kesin olduğu yazılı bulunan hükümler, Temyiz olunamaz.

Bu suretle verilen hükümler tekerrüre esas olmaz. Ancak haklarında 343 üncü madde hükümleri dairesinde Yargıtay'a başvurulabilir.

10.07.1953 kabul tarihli 6136 sayılı Ateşli Silahlar Ve Bıçaklar İle Diğer Aletler Hakkında Kanun

Madde 13

(Değişik:08.02.2008/26781-5728/156.md.) Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak ateşli silahlarla bunlara ait mermileri satın alan veya taşıyanlar veya bulunduranlar hakkında bir yıldan üç yıla kadar hapis ve otuz günden yüz güne kadar adlî para cezasına hükümlenir.

Ateşli silahın, bu Kanunun 12 nci maddesinin dördüncü fıkrasında sayılanlardan olması ya da silâh veya mermilerin sayı veya nitelik bakımından vahim olması halinde beş yıldan sekiz yıla kadar hapis ve beş yüz günden beş bin güne kadar adlî para cezasına hükümlenir.

Bu Kanunun 12 nci maddesinin dördüncü fıkrasında sayılanlar dışındaki ateşli silahın bir adet olması ve mutad sayıdaki mermilerinin ev veya işyerinde bulundurulması halinde verilecek ceza bir yıldan iki yıla kadar hapis ve yirmi beş günden yüz güne kadar adlî para cezasıdır.

Ateşli silahlara ait mermilerin pek az sayıda bulundurulmasının veya taşınmasının mahkemece vahim

olarak takdir edilmemesi durumunda hükmolunacak ceza altı aya kadar hapis ve yüz güne kadar adlî para cezasıdır.

Kuru sıkı tabir edilen ses veya gaz fişeği ya da benzerlerini atabilen tabancayı, teknik özelliklerinde değişiklik yaparak öldürmeye elverişli silah haline dönüştüren kişi, bu maddenin birinci fıkrası hükümlerine göre cezalandırılır

24 Aralık 2006 tarihli 26386 Resmi Gazete sayılı Adalet Bakanlığı'ndan Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

Sosyal çalışma görevlilerinin görevleri

MADDE 19 – (1) Sosyal çalışma görevlilerinin görevleri şunlardır:

a) Hâkim veya mahkemenin çocuk hakkında bir karar vermesinden önce onun içinde bulunduğu koşulları, çocuğun özelliklerini ve çocuğun toplumda yapıcı bir rol üstlenmesini ve yararlanılabilecek toplumsal kaynakları tanımasını sağlamak üzere görevlendirildikleri çocuk hakkında sosyal inceleme yapmak, hazırladıkları raporları kendilerini görevlendiren mercie sunmak,

b) Suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önlemek amacıyla çocuğun yanında bulunmak, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dahil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dilde bilgilendirilmesini sağlamak, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etmek,

c) Sosyal inceleme, gözetim ve denetim yapmasını engelleyen durumların ortaya çıkması hâlinde durumu derhal görevlendirildikleri mercie bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını istemek,

d) Çocukla ilgili kararların yerine getirilmesinde veya çocuğun kapasitesinin araştırılması ile görevli adlî mercilerce tayin edilen uzmanlar dahil olmak üzere ilgili kurum ve kuruluş yetkilileri ile çocuk hakkındaki kararın amaca ulaşmasını sağlamak üzere işbirliği yapmak ve uzmanlık alanına giren konularda görüşlerini bildirmek suretiyle bu kişilere yardımcı olmak,

e) Kanun kapsamında mahkemeler, çocuk hâkimleri ve Cumhuriyet savcılıkları tarafından verilen diğer görevleri yapmak.

(2) mahkeme ve hâkimler ile çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcıları sosyal çalışma görevlilerinden aşağıdaki görevleri yapmalarını isteyebilir:

a) İşbirliği yapılabilecek toplumsal kaynakları ve işbir-

liği olanaklarını araştırmak ve geliştirmek,

b) Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk hakkında mahkeme veya çocuk hâkimince kendisine görev verildiği hâllerde kararın uygulanması, takibi ve denetimine ilişkin inceleme yapmak,

(3) İkinci fıkranın (b) bendi hükmü, sosyal çalışma görevlisinin denetim görevlisi olarak sahip olduğu görev ve yetkilerini ortadan kaldırmaz.

(4) Sosyal çalışma görevlileri, sosyal inceleme yaparken Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Millî Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, yerel yönetimler ve bunların her türlü kuruluşları ile diğer kurum ve kuruluşlardan, yaptığı sosyal incelemenin amacına uygun olarak çocuk ve yakın çevresi ile çocuk hakkında uygulanabilecek koruyucu ve destekleyici tedbirin belirlenmesine yönelik ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeleri isteme yetkisine sahiptir. İlgililer, sosyal çalışma görevlilerinin çalışmaları sırasında kendilerine yardımcı olmak ve çocuk hakkında istenen bilgileri vermek zorundadır. Meslek sırrı kapsamındaki bilgiler istisnadır.

13.04.2001 tarih 24372 Resmi Gazete sayılı İçişleri Bakanlığı'ndan Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği

Çocuk Biriminin Görevleri

Madde 7

Çocuk polisi hizmetlerinin yürütülmesinde çocuk birimi; a) Korunmaya ve yardıma muhtaç, mağdur, kaybolan ve bulunan çocuklarla ilgili işlemleri yürütmek, b) Suç işlediği şüphesi altında bulunan çocukla ilgili olarak, ilgili Cumhuriyet Savcısının emirleri doğrultusunda suçun iz, eser, emare ve delillerini toplamak, ilk işlemleri yapmak ve olayın gelişimine göre diğer birimlerle koordineli çalışmak, c) Ailesine veya İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne teslim edilmesi gereken, hakkında ıslah ve/veya tedavi tedbiri alınan veya gözaltında tutulan çocuğun ailesine, ilgili kuruma veya adli mercilere teslimine kadar muhafaza etmek, barınma, beslenme, haberleşme, temizlik gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak, gerektiğinde sağlık tedavilerini yaptırtmak, d) Çocuğa karşı ve çocuk tarafından suç işlenmesini önleyici çalışmalar yürütmek, e) Suç işlemiş veya suça yönelmiş çocuklar ile korunmaya muhtaç çocukları suça iten etkenlerin tespiti için sosyal çalışmacı tarafından araştırma yapılmasını sağlamak, f) Çocuk bakım ünitesi kurulmasını önermek ve işletilmesini sağlamak, g) Nakil giderleri ile muhafaza altındaki veya gözaltındaki çocuğun zorunlu ihtiyaçlarının bütçe ödeneklerinden karşılanmasını teklif etmek, h) Nezarethanelerin standartlara uygunluğunu sağlamak, ı) Bu Yönetmelik ve 01/10/1998 tarihli ve

23480 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'ne ekli formların her çocuk için doldurulmasını sağlamak, i) EK-3 de yer alan Çocuk İstatistik Formu'nun aylık ve yıllık olarak düzenlenmesini sağlayarak Daire Başkanlığına göndermek, ile görevlidir.

01.06.2005 tarihli 25832 Resmi Gazete sayılı Adalet Bakanlığı'ndan Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği

Çocuklarla ilgili özel hüküm başlıklı

Madde 19

Çocuklar bakımından yakalama ve ifade alma yetkileri aşağıdaki şekilde sınırlandırılmıştır:

a) Fiili işlediği zaman on iki yaşını doldurmamış olanlar ile on beş yaşını doldurmamış sağır ve dilsizler;

1) Suç nedeni ile yakalanamaz ve hiçbir suretle suç tespitinde kullanılamaz.

2) Kimlik ve suç tespiti amacı ile yakalama yapılabilir. Kimlik tespitinden hemen sonra serbest bırakılır. Tespit edilen kimlik ve suç, mahkeme başkanı veya hâkimi tarafından tedbir kararı alınmasına esas olmak üzere derhâl Cumhuriyet başsavcılığına bildirilir.

b) On iki yaşını doldurmuş, ancak on sekiz yaşını doldurmamış olanlar suç sebebi ile yakalanabilirler. Bu çocuklar, yakınları ile müdafie haber verilerek derhâl Cumhuriyet başsavcılığına sevk edilirler; bunlarla ilgili soruşturma Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendirceği Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır ve aşağıdaki hükümlere göre yürütülür:

1) Çocuğun gözaltına alındığı ana-baba veya vasisine bildirilir.

2) Kendi talebi olmasa bile müdafiden yararlandırılır, ana-baba veya vasisi müdafie seçebilir.

Ek 2. Değerlendirme Soruları

1. Ayrım Gözetmeme

1.1. Çocuğun kişisel durumu hakkında lütfen detaylı bilgi veriniz

(Çocuğun kimlik verileri dikkate alınarak açıklanmalı ve ayrımcılık temelleri olabilecek şekilde çocuğun kişisel durumu açıklanmalıdır, aşağıdaki tabloyu lütfen çocuğun kişisel durumunu içeren kutuyu işaretlemek ve açıklamak suretiyle doldurunuz).bu liste tam bir liste olmayıp örnek niteliğindedir.

İrk
Yaş

Renk
Cinsiyet
Cinsel yönelim
Dil
Din
Siyasal ya da başka görüşler
Etnik ya da sosyal köken
Tabiiyet
Mülkiyet
Sakatlık
Doğuş
Hamile olması
Yalnız olması
Bulunduğu yer(kırsal-kent-kent farkı)
Evsiz olması
Kurum bakımında kalıyor olması
Mülteci
Sığınmacı
Azınlıklara mensup olması
Yerli halka mensup olması
Yerinden edilmiş olması
Yoksul
İltica talebinde bulunan
Sokakta çalışması ve/veya yaşaması
Daha önceden ekonomik ve diğer sömürü biçimlerinin mağduru olmuş

İncelediğiniz dosyanın -ayrımcılık odaklı- iç hukuk sisteminde dayandığı yasal dayanaklarını normlar hiyerarşisini dikkate alarak, kanun ve madde numaralarını belirterek listeleyiniz

(söz konusu normun bağlayıcılık hususu değerlendirilmeli)

(yukarıdaki madde metni ile çelişen hükümler mevcutsa lütfen belirtiniz)

1.2. Çocuğun ana-babası, yasal vasisi veya ailesinin diğer üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları yargılamada ele alınmış mıdır? (örneğin, göçmen işçilerin çocuğu, Türkiye Cumhuriyeti uyruğuna tabi olama, ülkeye ailesiyle beraber kaçak yolla girmiş, azınlıklara veya yerli halka mensup aile olması ve benzeri)

1.3. Dosyanızın mahkeme tarafından incelenmesinde davada konu edilen/yer alan çocuk yetişkin olsaydı aynı inceleme yapılacak mıydı?

1.4. Dosyanızda mahkeme tarafından incelen-

mesinde davada konu edilen/yer alan çocuk olması sebebiyle mahkeme özel önlemler almış mıdır, hassasiyet göstermiş midir? Cevabınız evetse mahkemenin işlemi/uygulanması mevzuattan kaynaklanıyorsa lütfen ilgili normu belirtin.

1.5. İncelediğiniz dosya ceza hukuku dosyası ise, suça sürüklenen çocuk veya korunma ihtiyacı olan çocuk gibi bir ifade kişisel durumunu varsayımsal değiştirerek, yargılama süreç ve ortamlarını yorumlayınız. (Örneğin, cinsiyetini, özürllülük durumunu, ırkını değiştirerek yapılacak bir değerlendirme 3713 sayılı terörle mücadele kanunu kapsamında yapılan bir yargılama ya da örgüt faaliyeti kapsamında olan bir yargılamada CMK 250. madde ile görevli mahkemeler arasında fark olup olmadığı, ve benzeri...)

1.6. Dosyanızı BMÇHS’de tanımlanan haklar açısından değerlendirdiğinizde mahkemenin sözleşme ile tanınan haklardan herhangi birini ihlal eden eylemlerden kaçındığını ve dosyayı bu çerçevede değerlendirdiğini düşünüyor musunuz? (lütfen cevabınızın dosya muhtevası ile açıklayarak gerekçelendiriniz)

1.7. Dosyanızda mevzuat farklılıklarıyla ilgili olmayan ancak coğrafi sebeplere dayanan bir ayrımcılık olduğunu düşünüyor musunuz?

1.8. Dosyanızda mahkemece cinsiyetçi kalıplar kullanılmış mıdır?

2. Çocuğun Yüksek Yararı

2.1. Yargılama faaliyeti -dosya kapsamından anlaşılmaktaysa eğer- çocuk üzerinde ne tür etki yaratmıştır? (örneğin, dosyanızda henüz dava başlangıç aşamasında alınmış SİR ile bitimine yakın tarihteki rapor arasında fark olması ve benzeri)

2.2. Çocuk yargılama süresinde ailesinden mahkeme kararı ile ayrılmış mıdır?

2.3. Çocuk yargılama süresinde ailesi ile mahkeme kararı ile kişisel ilişki kurarak mı görüşmüştür?

2.4. Yargılama süreç ve ortamlarında çocuğun ana-babası veya yasal vasisi hazır bulunmuş mudur?

2.5. Çocuk, kendisine özgü mahkemede özel usul kuralları gözetilerek mi yargılanmıştır/yargılamaya katılmıştır?

2.6. Mahkemece çocuğun kısa süredeki yararı düşünülerek mi hareket edilmiştir?

2.7. Mahkemece çocuğun uzun süredeki yararı düşünülerek mi hareket edilmiştir?

2.8. Mahkemece çocuğun sadece yaşı mı dikkate alınmıştır? (Yaşın yanı sıra görüşlerini ifade etmesi gibi hususlarda olgunluk durumu da dikkate alınmış mıdır?)

2.9. Dosyanızda çocuğun yarar çelişkilerini içerir bir durum var mıdır? Eğer varsa mahkeme olası kararına dair çocuk etkisi analizi yapmış mıdır?

2.10. Mahkemece çocuğun ihtiyaç duyduğu koruma ve bakım sağlanmış mıdır? Sağlanmış ise süreç mahkemece izlenmiş midir, izleme ne şekilde olmuştur?

2.11. Mahkemece çocuğun ihtiyaç duyduğu eğitim sağlanmış mıdır? Sağlanmış ise süreç mahkemece izlenmiş midir, izleme ne şekilde olmuştur?

2.12. Mahkemece çocuğun ihtiyaç duyduğu danışmanlık sağlanmış mıdır? Sağlanmış ise süreç mahkemece izlenmiş midir, izleme ne şekilde olmuştur?

3. Sözleşme'deki Hakların Yaşama Geçirilmesi²³

3.1. İncelediğiniz dosyada, mahkemece BMÇHS'nin uygulanmasının sağlanmasına özel önem gösterilmiş midir?

3.2. Sözleşme hükümleri yargılama süreç ve ortamında yer alan meslek elemanlarınca biliniyor mudur? (bilme kavramı dosya ile mütalaa edildiğinde anlaşılabilir gibi görünse de bilindiği kadarının uygulanabileceği temelinden hareketle, uygulamanın seyri dikkate alınarak yorumlanabilecektir)

3.3. Dosyanızda sadece iç hukuk normları mı dikkate alınmıştır?

3.4. Anayasanın 90. maddesi göz önünde tutularak dosyanızda uluslararası hukuk ile çelişen bir madde varsa, uluslararası hukuk esas alınmış mıdır?

3.5. Dosyanızda uluslararası hukuk ile çelişen bir madde varsa, çelişkinin kaldırılması için gerekli başvurular yapılmış mıdır? (bekletici mesele olmuş mudur)

3.6. Yargılama süresince çocuklar ile ilgili bilimsel verilerden ve istatistiksel bilgilerden yararlanılmış mıdır?

3.7. Dosyanızda çocuğun sosyal, ekonomik, kültürel haklarına ilişkin bir öge var mıdır?

3.8. Dosyanızda çocuğun kişisel, siyasal haklarına ilişkin bir öge var mıdır?

3.9. Mahkemece çocuklara özgü bir yasaya atıf yapılmış mıdır?

3.10. Dava dosyasında müdahillik talebi var mıdır?

4. Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma Ve Gelişme Hakkı²⁴

²³ Bu bölümdeki soruların tamamında Eğer yanıtınız evetse lütfen mahkemenin dayanaklarını da belirterek süreci açık ve anlaşılır şekilde aktarınız.

²⁴ Bu bölümdeki sorulara vereceğiniz yanıtlarda izleme süreçlerine dair de lütfen bilgi veriniz (örneğin ÇKK m.5

4.1. Çocuğun yaşamı güvence altına alınmış mıdır?

4.2. Çocuğun bedensel, zihinsel, ahlaksal, psikolojik ve toplumsal gelişimi yargılama süreci boyunca da gelişmiş midir?

4.3. Çocuk, yargılama süreç ve ortamlarında şiddet ve sömürüden korunmuş mudur?

4.4. Çocuğun sadece yargılama süreç ve ortamlarına dahil olması sebebiyle ikincil mağduriyeti olmuş mudur?

4.5. Çocuğun tedavi ve rehabilitasyonu da içerir sağlık hizmetlerine erişmesi sağlanmış mıdır?

4.6. Dosyanız kapsamında silahlı çatışmaların bulunduğu ortamda yer alan çocuklar için özel korumaya başvurulmuş mudur?

4.7. Dosyanız kapsamında güvenlik güçlerinin, polisin? veya başkalarının çocukları hedef alan şiddet uygulamaları var mıdır?

4.8. Dosyanız kapsamında işkence gören, aşağılayıcı muameleye veya cezaya maruz kalan? yada bu iddiası olan çocuk var mıdır?

4.9. Dosyanız kapsamında kaybolan çocuk var mıdır?

5. Çocuğun Görüşlerine Saygı

5.1. Mahkemece, kendisini ilgilendiren konularda çocuğun görüşlerine başvurulmuş mudur?

5.2. Çocuğun görüşlerine yaşı ve olgunluk durumu dikkate alınarak gerekli önem verilmiş midir?

5.3. Çocuğun bilgiye dayalı onayına mahkemece başvurulmuş mudur?

5.4. Dosyanızda suç isnat edilen çocuk varsa, duruşmalarda aktif olarak yer almış mıdır?

5.5. Çocuk yargılama sürecinde yaşı ve olgunluk durumu dikkate alınarak açık ve anlaşılır şekilde bilgilendirilmiş midir?

5.6. Çocuğa yargılama sürecinde dinlenilme fırsatı yaratılmış mıdır?

5.7. Çocuğun görüşleri bir temsilci veya uygun makam aracılığıyla mı aktarılmıştır?

5.8. Dosyanızdaki çocuk dili veya özü sebebiyle dinlenilme fırsatı yakalayamamış mıdır? Kendini ifade etmede sorun yaşamış mıdır?

5.9. Çocuğun bizzat şikayetçi olma meselesini dosyanızla ilişkili olması halinde

lütfen değerlendiriniz

uyarınca tedbir uygulanmış ise tedbirin devamına ilişkin gelecek raporlar gelmiş mi, karar ne yönde olmuş ve benzeri)

Ek 3. Kontrol Listesi

Ceza Dosyaları Kontrol Listesi

Evet

Hayır

1. İncelemiş olduğunuz dosyada birden fazla çocuk var mı?
(Cevabınız evet ise lütfen bu çocukların dosyadaki statüsünü belirtiniz ve aşağıdaki soruları, çocukların dosyadaki durumlarına göre ayrı ayrı cevaplandırınız)
2. Çocuk, dosyada suça sürüklenen çocuk konumunda mı?
3. Çocuk, dosyada korunma ihtiyacı olan çocuk konumunda mı?
4. Kendisine suç isnat edilen çocuk 0- 12 yaş grubu arasında mı?
5. Kendisine suç isnat edilen çocuk 12- 15 yaş grubu arasında mı?
6. Kendisine suç isnat edilen çocuk 15-18 yaş grubu arasında mı?
7. Kendisine suç isnat edilen çocuğun akıl hastalığı var mı?
(Cevabınız evet ise süreç nasıl ilerlemiş lütfen açıklayınız)
8. Kendisine suç isnat edilen çocuğun sağır ve dilsizlik durumu var mı?
(Cevabınız evet ise süreç nasıl ilerlemiş lütfen açıklayınız)
9. Çocuğun yaşı ile ilgili herhangi bir tereddüt yahut sorun yaşanmış mı?
(Cevabınız evet ise süreç nasıl ilerlemiş lütfen açıklayınız)
10. Çocuk kendisi için özel oluşturulmuş kolluk ile mi temas etmiş?
11. Kolluğun çocuk birimi çocuk hakkında işleme başladığında durum, çocuğun veli veya vasisine veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye, Baroya, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'na, çocuk resmi bir kurumda kalıyorsa kurum temsilcisine bildirilmiş mi?
12. Çocuk adli kolluk ile ilk muhatap olduğunda konu hakkında bilgilendirilmiş mi?
13. Çocuğun yaşı ve olgunluk durumu dikkate alınarak anlayabileceği bir dille hakları anlatılmış mı?
14. Çocuğun yapılan işlemler sırasında avukatı var mı ve her işlemde hazır bulunmuş mu?
(Cevabınız hayır ise öncelikle çocuğun dosyadaki statüsünü belirtiniz ve avukat olmadan yapılan işlemleri sıralayınız)
15. Çocuğun özellikle soruşturma evresindeki avukatı anlayabileceği bir dille haklarını anlatmış mı ve çocuğa hukuki olarak nasıl destek vereceği ve süreç konusunda bilgilendirme yapmış mı?
16. Isnat edilen suçun soruşturulması ve kovuşturulması şikayete tabi mi?
(Cevabınız evet ise şikayet var mı ve süresinde yapılmış mı lütfen açıklayınız)

17. Çocuk, korunma ihtiyacı olan çocuk ise suçla ilgili olarak gerekli şikayet yapılmış mı?
(Cevabınız evet ise şikayetin kim tarafından yapıldığını lütfen belirtiniz.)
18. Isnat edilen suçta öngörülen hapis cezasının üst sınırı 5 yılın üstünde mi?
(Cevabınız evet ise suç tipini lütfen açıklayınız)
19. Isnat edilen suç uzlaşma ya da önödeme kapsamında mı?
(Cevabınız evet ise suç tipini ve uzlaşma veya önödemenin uygulanıp uygulanmadığını lütfen açıklayınız)
20. Çocuk hakkında acil korunma kararı alınmasını gerektiren bir durum var mı?
(Cevabınız evet ise gerekçeyi ve alınan kararda uygulanan usulün ÇKK md.9'a uygun olup olmadığını lütfen açıklayınız)
21. Çocuk hakkında koruyucu destekleyici tedbirlere başvurulmuş mu?
(Cevabınız evet ise tedbir türünü lütfen açıklayınız)
22. Çocuk hakkında tutuklama kararı verilmiş ise bu durum CMK 100 ve devam maddeleri ile ÇKK md.21'e uygun mu?
23. Çocuğun soruşturma evresindeki ifadesi C.Savcısı tarafından alınmış mı?
24. İfade öncesinde avukat, psikolog ya da sosyal çalışmacı çocuk ile görüşmüş mü?
25. İfadede avukat, psikolog ya da sosyal çalışmacı hazır bulunmuş mu?
26. Yakalama yapılmış mı? Gerekçeleri belirtilmiş mi?
27. Çocuk gözaltına alınmış mı? Gözaltı süresi uzatılmış mı?
28. Gözaltına alınan çocuğun bulunduğu kollukta çocuk birimi var mı?
(Cevabınız evet ise çocuk, kolluğun çocuk biriminde mi tutulmuş?)
29. Çocuğun kötü muamele yapıldığına ilişkin bir iddiası var mı?
30. Gözaltına giriş ve çıkışta Adli Tıp Raporu alınmış mı?
31. Çocuk gözlem altına alınmış mı?
32. Çocuğun beden muayenesi yapılmış mı?
33. Çocuğun vücudundan örnek alınmış mı? Cevabınız evet ise CMK md. 75 ve 76'ya uygun mu?
34. Yer gösterme yapılmış mı? Cevabınız evet ise CMK md. 85 ve ÇKK'ya uygun mu?
35. Çocuğa teşhis yapılmış mı veya teşhis yaptırılmış mı?
36. Dosyada kısıtlama kararı var mı ve varsa gerekçe yeterli ve geçerli mi?
37. Sosyal inceleme raporu hazırlanmış mı?
(Cevabınız evet ise SİR in hazırlandığı aşamayı lütfen açıklayınız)
38. SİR kanunda tanımlanan çerçeveye uygun mu?
39. Çocukla ilgili hukuki süreç ailesi veya yasal vasisi tarafından takip ediliyor mu?

40. Çocuğun yargılandığı yerde çocuk mahkemesi var mı?
41. Çocuk, çocuk mahkemesinde mi yargılanmış ?
42. Çocuk isnat edilen suçu yetişkinlerle birlikte mi işlemiş?
- (Cevabınız evet ise soruşturma ve kovuşturma ayrı yürütülmüş mü?)
43. İştirak halinde işlenen suç söz konusu ise yargılama birleştirme kararı verilerek mi yapılmış?
44. Yargılama görevli mahkemede yapılmış mı?
45. Soruşturmanın gizliliği ilkesine uyulmuş mu?
46. Duruşmalar kapalı yapılmış mı?
47. Tercüman bulundurulması gerekiyorsa bu gerek yerine getirilmiş mi?
48. Çocuk mağdursa, ifadesi sırasında ses ve görüntü kaydı yapılmış mı?
49. Çocuğun tanık olarak bayanına başvurulmuşsa CMK 45,50. maddeleri gözetilmiş mi?
50. Çocuk tanığın dinlenmesi sırasında ses ve görüntü kaydı alınmış mı?
51. Dosya kapsamındaki suç 5237 sayılı TCK'nın 103. maddesi kapsamında kalan bir suç ise ruh ve beden sağlığı ile ilgili rapor alınmış mı?
- (Cevabınız evet ise Adli Tıp Kurumu ilgili İhtisas Kurulu Adli Tıp Kanunu'nun 7. ve 23. maddelerine göre teşekkül etmiş mi lütfen açıklayınız)
52. Adli kontrol koruma tedbirine başvurulmuş mu?
- (Cevabınız evet ise ÇKK m. 20 veya CMK md.109 tedbirlerinden hangisi/ hangileri lütfen açıklayınız)
53. Kamu davasının açılmasının ertelenmesine karar verilmiş mi?
54. Çocuk hakkında hüküm verilirken TCK md.31 ve 61 gereğince gerekli indirimler yapılmış mı?
- (Cevabınız evet ise bu indirim oranı kanunda belirtilen usule uygun mu lütfen açıklayınız)
55. CMK 231 ve ÇKK md. 20 de yer alan şartları taşıyorsa hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş mi?
56. Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanmış mı?
- (Cevabınız evet ise tedbiri lütfen açıklayınız)
57. Denetimli serbestlik uygulanmış mı?
- (Cevabınız evet ise lütfen denetimli serbestlik uygulamasını açıklayınız)
58. Olağan Kanun yollarına başvurulmuş mu ?
- (Cevabınız evet ise, hangi karara karşı hangi kanun yoluna başvurulmuş ve işlemler usulüne uygun olarak yapılmış mı lütfen açıklayınız)
59. Olağanüstü kanun yollarına başvurulmuş mu?
- (Cevabınız evet ise, hangi karara karşı hangi kanun yoluna başvurulmuş ve işlemler usulüne uygun olarak yapılmış mı lütfen açıklayınız)
60. Yargılama makul sürede tamamlanmış mı?